IOANNIS TOLLENARII BRUGENSIS E SOC. IESU SPECULUM VANITATIS SIUE ECCLESIASTES...

Jean : de Tollenaer, Karel : van Mallery, Silvestro Pietrasanta

~~C 516~~

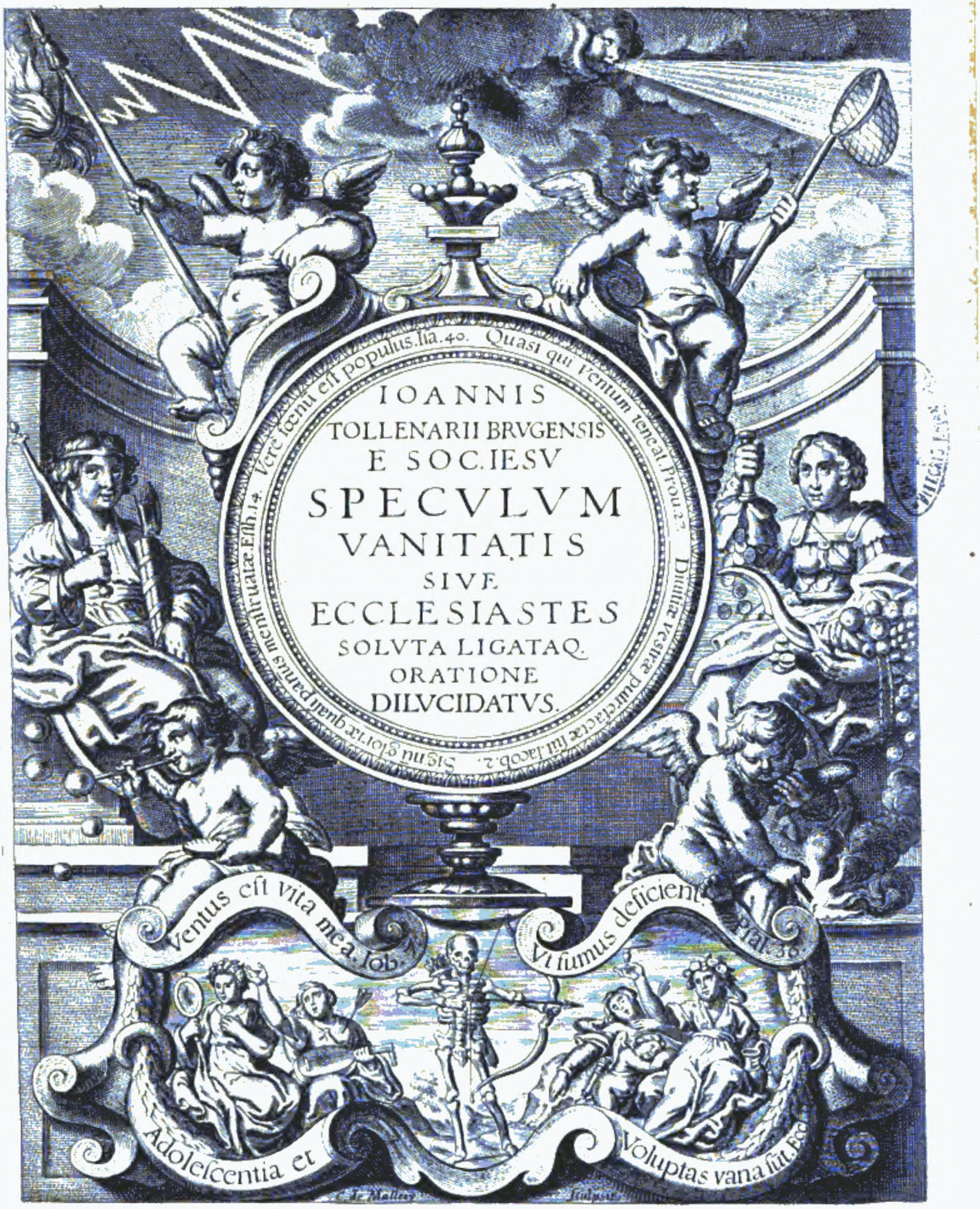
~~N.5.e.~~

N.4.e

IOANNIS TOLLENARII
E SOC. IESV

SPECVLVM VANITATIS SIVE ECCLESIASTES DILVCIDATVS.

S.ti Andreæ
Soc: Jesu

ANTVERPIÆ, EX OFFICINA PLANTINIANA BALTHASARIS MORETI. M.DC.XXXV.

NOBILISSIMO
AMPLISSIMOQVE VIRO
D. NICOLAO
ROCKOX
EQVITI AVRATO
ANTVERPIÆ CONSVLARI.

CVM nouitium hunc fetum, rudem atque impolitum, in lucem protrudere meditarer, VIR AMPLISSIME; & ille cultiſſimum hoc ſæculum, ne dicam faſtidioſa eruditorum ingenia, reformidans, non vnius Ariſtarchi cenſuram, atque adeò lucem publicam pertimeſceret; gratioſum aliquem ac beneuolum illi Patronum quærendum arbitrabar, ſub cuius alis ac patrocinio deliteſceret. Nec deerant ex familiaribus, qui magna nomina cogitarent, aulamque ac purpuram

amicâ importunitate ſuggererent. Sed idem contigit huic expoſititio meo, quod olim infanti Moyſi: quem cùm propter ſanguinariam Pharaonis legem parentes in lucem & conſpectum dare non auderent, ſcirpeæ fiſcellæ impoſitum ad regiam Termutis prono fluminis alueo direxerunt, vt à filiâ Pharaonis in alumnum adoptaretur. Sed fruſtrà. Vt primùm enim de ſe potuit arbitrari, negauit ſe ad regiam ſtirpem pertinere, & in Madianitidem ab aulâ profugus, in familiam Raguelis cooptatus eſt, viri quidem in eâ gente Principis ac Iudicis; qui tamen ab omni faſtu vſque adeò remotus eſſet, vt ne proprias quidem filias opilionum vice fungi ſibi probro duceret. Sic ego, cùm librum hunc expoſititium publico committere vix auderem, ac inprimis vererer hanc ætatem ingeniorum vberrimè feracem, proindeque Patroni alicuius præſidia circumſpicerem; non potui tamen amicis acquieſcere, Magnatum palatia Principumque aulas proponentibus: tum quòd ipſe tenuitatis meæ conſcius, ſublimia mihi ſemper vitanda duxi; tum ſi vel maximè annuerem, meus hic Moyſes vehementer recla-

ma-

mabat, alienum à se dicens esse, cùm de rerum humanarum vanitate differat, in contemptu gloriæ, gloriæ velificari. Itaque rogabat ne se pudore suffunderem, sed potiùs genio ingenioque suo consentanea sectarer: quærerem virum aliquem inter suos principem, cuius patrocinio fulciretur; sed eiusmodi tamen, à quo fastus omnis, & eorum quæ magna habentur in terris admiratio, quàm longissimè abesset. Hoc ita constituto (quod æquissimum videbatur) reliquum consilium fuit expeditius. Non enim procul in Madianitidem abeundum fuit, nec omnino Antuerpiâ discedendum (quam iuxtà ac Brugas velut alteram mihi patriam obtigisse, ac solidioribus etiam studiis animum excoluisse, non inuitus profiteor) non diu inquam deliberandum fuit in hac vrbe, virtutis atque eruditionis nutrice, in quem potissimùm oculos coniicerem. Suggessit mihi affectus meus, & longa consuetudo, virum in hoc genere prorsus eximium; Amplitudinem inquam tuam, absque fastu venerabilem, absque loquacitate eruditam, absque ambitu popularem, absque ostentatione opulentam, absque sordibus

fru-

frugalem. In quem enim potiùs oculos coniiceret meus Ecclesiastes, quàm in te, despicientiæ rerum humanarum speculum, & in affluentiâ fortuitorum fortunæ dona calcantem? Aiunt Philosophi, spectaculum esse Deo dignum, virum fortem cum aduersâ fortunâ compositum. Ego veriùs spectaculum Deo dignum esse dixero, & cui non Romanum, sed cæleste plaudat amphitheatrum, virum bonum cum prosperâ fortunâ in arenâ conclusum. Plures enim inuenias, quos prospera, quàm quos aduersa fortuna prostrauit. Te verò nec illecebris suis vmquam inescauit, neque cuniculis subruit, nec elisit amplexu. Honores in Republicâ summos gessisti, sed quos maiore semper ambitu declinasti, quàm alij consectati sunt. Venerata est ante multos annos Antuerpia te IX. Consulem; nunc tamen non minùs te suspicit, summo Magistratu sæpiùs repudiato, quàm gesto. De Nobilitate nihil dico: quæ licet in hac vrbe summa sit, ac perpetuis familiæ Magistratibus illustris; scio tamen, quàm tibi ingratum sit, alienis laudibus exornari, qui ne proprias quidem æquis auribus admittas. Quid cetera

fortu-

fortunæ dona commemorem? quæ licet in te non parcâ manu congesta sint; tamen vt sunt fortunæ bona, semper animo tuo inferiora duxisti: & quæ plerisque hominum sic dominantur, vt aut animos eorum auaritiâ contrahant, aut luxu dissoluant, apud te honestam seruiunt seruitutem. Itaque intra domesticos parietes splendidè modestus, & magnificè frugalis, quod alij in luxus ostentationem stultè prodigunt, id amicorum commodis & inopum subsidiis fructuosiùs impendis. Alia tibi scilicet in pretio sunt bona, virtus & eruditio: hæc foues, hæc amplecteris. Testes mihi sunt religiosæ familiæ non paucæ, quæ paternum tuum affectum & sentiunt & loquuntur. Et quis est in hac vrbe aut scientiâ clarus, aut arte celebris, aut vllo genere laudis eximius, qui te non Mecænatem aut habeat aut exoptet? At hîc subirasci mihi videris: Et quorsum, inquis, hæc spectat oratio, si neque Ecclesiasten tuum decet encomia texere, nec me laudibus humanis delectari? Profectò, VIR AMPLISSIME, rectè mones. Quid si etiam scias cum quâ & quàm longâ laudum tuarum serie negotium fueris habiturus? Itaque pareo

** non

non inuitus, & vela contraho. Vnum restat, vt Amplitudini tuæ paucis instituti mei rationem reddam. Cùm ante quadriennium vacationem aliquam à publico munere nactus essem, nihil habui antiquius, quàm vt ea studia, quibus me ex præscripto Superiorum aliquando excolueram, postliminiò recolerem. Ita tamen vt non tam vni mihi prodessem, quàm vt multis, quibus ad benè beateque viuendum variis optimorum Auctorum sententiis iter complanarem. Huic instituto meo nihil mihi visum est opportunius, quàm vt librum Ecclesiastæ explicandum susciperem: qui non tantùm vana mortalium deliramenta castigat, & totam vanitatis pompam proscribit; sed etiam veræ perfectæque sapientiæ medullam continet. In hoc autem Auctore dilucidando non eam sequar methodum, quæ Scholasticis sacrarum Litterarum Interpretibus familiaris est; (hanc enim Spartam, præter alios quamplurimos, non indiligenter è Societate nostrâ Ioannes Lorinus, vir multæ lectionis, omniumque accuratissimè noster eruditissimus Pineda, exornarunt) sed variâ rerum tractatione mores potiùs quàm ingenium pascam.

Ita-

Itaque non me Scholaſticum profitebor interpretem (quod illi cumulatiſſimè præſtiterunt) ſed concepto ſemel genuino ſenſu verborum, eoque Metricâ Paraphraſi dilatato, Eccleſiaſten agam in Eccleſiaſte; & Seuerinum Boëtium Chriſtianum Philoſophum imitatus, veræ Philoſophiæ documenta nunc poëticâ ſuauitate condîta, nunc ſapientium placitis firmata, velut benè beateque viuendi normam, ſub tui nominis patrocinio publicæ luci committam: vt cuius in hac vrbe magna eſt auctoritas, hoc duce ciues non inuiti philoſophentur, iterque per exempla magis expeditum habeant ad præcepta. Hoc Amplitudini tuæ, hoc ciuibus chariſſimis, hoc omnibus, qui in hæc Scripta inciderint, ex animo voueo.

Antuerpiæ, in Domo profeſsâ Societatis IESV, Kal. Martij M. DC. XXXV.

AMPLITVDINIS TVÆ

humilis in Chriſto ſeruus

Ioannes Tollenarius.

VNIVERSA
VANITAS
OMNIS HOMO
VIVENS.

Psalmo 38, 6.

IOAN-

IOANNIS TOLLENARII BRVGENSIS E SOCIETATE IESV SPECVLVM VANITATIS SIVE ECCLESIASTES SOLVTA LIGATAQ. ORATIONE DILVCIDATVS.

CAPVT PRIMVM.

PROOEMIVM.

VERS. I. Verba Ecclesiastæ, filij Dauid, Regis Ierusalem.

METRICA PARAPHRASIS.

Nec ore versus entheo cothurnatos,
Nec prurientes auribus feram cantus.
Venale carmen, ingenîque poppysma
Laudum propolis cedo: turgidos ructus,
Oracla Vatum, Delphicamq́ue cortinam,
Clariosque tripodas, cymbalumq́ue Dodonæ
Illis relinquo, qui sub Hellados nocte
Cæcutientes, numen adstruunt Phœbo,

Heliconidasque fabulis deas comunt.
Me, quidquid obeunt astra mente complexum,
Diuiniore Numen vrget afflatu
Docere vulgus, laudis inscium veræ,
Quid vanitatis rebus insit humanis.
(Hoc nosse, sortis Regiæ dedit culmen,
Dauide genitus Solyma dum vibro sceptra.)
Hanc cùm retorto traxero in diem collo,
Erítne quisquam, qui abroget fidem dictis,
Et in coruscâ luce sponte caliget?
Hunc ego beari peruelim omnibus votis,
Quæ blandienti fascinata fortunæ
Tacito labello stulta turba suspendit:
Vt cùm affluente nauseauerit sorte,
Dapes vt inter dapsiles cocus sputat,
Sic ille vanitatis, & satur vitæ
Opes opimas inter hîc inops degat,
Vaníque honoris turgidus crepet fumo,
Fameque ad ollas tabeat voluptatum.

PROSA EXEGESIS, ET PROOEMIVM COMMENTATORIS.

DE vanitate rerum humanarum verba facturo nulla certior aptiorque dicendi norma atque sentiendi suggeritur, quàm illa Sapientum, Cum ratione atque experientiâ de rerum naturis esse consultandum. Hanc normam sequor, dum Ecclesiasten sequor: qui
Sap. 8, 19. cùm puer sortitus esset animam bonam, tantum deinde intelligentiæ lumen diuinitus accepit, vt quotquot orbe toto sapientiæ gloriâ clari extiterunt, eosdem longo

longo post se interuallo reliquerit. Experientiam verò earum rerum, quas plerique mortalium in pretio habent, tantam est assecutus, quantam in Regiâ fortunâ par est esse maximam: vt non immeritò, ad conciliandam sibi fidem, hoc disertè sit præfatus, se Dauide progenitum, proindeque in aulâ ac purpurâ ab infantiâ educatum, tandemque rebus florentissimis ad Regni fastigium euectum. Ex quo pronum ac promptum est cuiuis coniicere, quàm certa atque explorata habuerit omnia, quæ aut superficie tenus conspecta, aut summis labris degustata, mortalium genus, tranquillæ beatæque vitæ semper cupidum, solent ludificari.

Talem igitur ac tantum virum Ecclesiasten, id est concionantem introduxi, ac talem ipse se nominat: non idcircò tantùm, quòd populo ius dixerit, aut sapientiam fortè sit professus; sed vel vnici huius Libelli causâ (tametsi de cetero priuatus, atque in otio consedisset) ex quo tantus in omnem posteritatem fructus promanauit, quantum nemo ex mille concionibus è suggestu habitis sperare potuisset.

Hîc enim potiori iure vsurpari posse video illud Senecæ, qui in causâ non dispari, Certè nos sumus, inquit, qui dicimus & Zenonem & Chrysippum maiora egisse, quàm si duxissent exercitus, gessissent honores, leges tulissent: quas non vni ciuitati, sed toti humano generi tulerunt. Quid ergo est, quare tale otium non conueniat viro bono, per quod futura sæcula ordinet, nec apud paucos concionetur, sed apud omnes omnium gentium homines, quique sunt, quique erunt?

Seneca lib. de Otio sapient. cap. vlt.

Concionatorem igitur introduxi, & quidem vario carminum genere ad populum verba facientem. Ac ne

illud quidem aut à Regiâ maiestate, aut ab extremâ, quâ Libellum hunc scripsit, senectute, aut ab vsu concionis, atque intentione concionantis abhorret. Regium in primis esse, carminibus delectari, minimè obscurum est: nam & Adrianum Imp. varia reliquisse poëmata; & Neruam Poëtico fuisse ingenio accepimus; & Constantinum poëseos non expertem fuisse, testatur Pomponius Lætus; ac denique hunc ipsum Regem sapientissimum quinque millia Odarum scripsisse, sacra Regum testatur Historia.

Pineda Salom. præuio, lib. 3. c. 13.

3. Reg. 4, 32.

Neque id eius ætati, quâ Libellum hunc scripsit, indecorum est: siquidem parens eius, vir bellicosissimus, tot præliis perfunctus,

Musarum studiis docuit mitescere cristas:

ac iam propè septuagenarius, varia poëmata versu trimetro pentametroque conscripsit.

Iosephus lib. 7. Antiqq. c. 10.

Denique illud exhortandi genus etiam concionibus accommodatum esse, retrò omnis testatur antiquitas. Ecquis enim est qui ignoret, homines sapientissimos fictis fabulis memoriæ prodidisse, siluas ferasque Orphei cantum secutas? & Amphionis testudine saxa Thebanis mœnibus adiecta? aut, vt clarè quod res est eloquar, homines siluestres ac rudes, planeque saxeos, suauissimis Poëtarum cohortationibus institutos, vnius ciuitatis legibus coaluisse? Cùm enim salutaribus præceptis versus inseruntur, suauiùs ac potentiùs in animos auditorum penetrant. Nam, vt dicebat Cleanthes, quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cùm illum tuba per longi canalis angustias tractum, patentiore nouissimùm exitu effudit: sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit. Eadem negligentiùs audiuntur, minusque percutiunt, quam-

Seneca Epistolâ 108.

quamdiu ſolutâ oratione dicuntur: vbi acceſſêre numeri, & egregium ſenſum adſtrinxêre certi pedes, eadem illa ſententia velut lacerto excuſſa torquetur.

Neque verò candidus Lector mihi ſuccenſebit, ſi condimenti causâ Poëticarum ſubinde fabularum nomina verſibus intexuero. Etenim ſi & ſeptuaginta Sapientes, & Vulgatus ſacræ Paginæ Interpres (cuius auctoritatem veneratur Tridentina Synodus) & Lamias, & Mercurium, & cornu Amaltheæ, & Arcturum, & Orionem, & filios Titanum, & Reginam cæli, aliaque partim fabularum, partim falſorum deorum nomina, ſacroſanctis illis Codicibus inſeruērunt; quantò magis id indulgendum eſt Poëtico Paraphraſtæ? Trident. Seſſ. 4. Thren. 4, 3. Prou. 26, 8. Iob. vlt. 14. Amos 5, 8. Iudic. 16, 8. Iere. 7, 18. & 44, 17. 18. 19. 25.

Porrò, quemadmodum in metricâ Paraphraſi Poëticam laurum non ambiui, ſed eximia illa vitæ morumque præcepta quaſi condimento quodam litterario inſpergere volui; ſic in proſâ Exegeſi Philologicam ſubinde varietatem conſectatus ſum, vt iis etiam prodeſſem, qui aut venerationis causâ ſacris Litteris abſtinent, aut Græcorum Romanorumque diſciplinis, ac amœnitati litterariæ magis adſueuerunt. Et verò quid refert, aureóne an fagino poculo medicina propinetur, dummodò morborum expulſio, & optata ſanitas conſequatur? Sanè D. Gregorius Nazianzenus obſeruat, etiam viperarum carnes ſalutiferis miſceri pharmacis. Sic etiam, inquit, ex profanis diſciplinis, quod ad veritatem inquirendam, ad iudicium acuendum, ad contemplationem exercendam facit, libenter amplexamur. Nec eos audimus, qui politiores litteras explodentes, omnes ſibi ſimiles eſſe percupiunt, vt in communi ſui ſimilium frequentiâ latere, & inſcitiæ ſuæ reprehenſionem vitare poſſint. Quin potiùs legimus Nazianz. Orat. funebri de ſancto Baſilio Magno.

Hieron. Epist. 84. ad Magnū.

mus in Deuteronomio, inquit D. Hieronymus, Domini voce præceptum, mulieris captiuæ radendum caput, supercilia, pilos & vngues corporis amputandos, & sic eam habendam in coniugio. Quid ergo mirum, si & ego, inquit, sapientiam sæcularem propter eloquij venustatem, & membrorum pulchritudinem, de ancillâ atque captiuâ Israëlitidem facere cupio, & si quid in eâ mortuum est idololatriæ, voluptatis, erroris, libidinum, vel præcido, vel rado?

Nihil ego miror, vir magne; sed potiùs exemplo tuo Senecæ philosophiam, quæ inter cetera Ethnicorum scripta visa est mihi Christiano ingenio dignior, purgatam ac recisam, in contubernium, imò legitimum thorum duco, nec illibenter eius pulchritudinem Lectori subinde spectandam propono. Dumque aut ipsius, aut aliorum sententias in medium adduco; non inuitus profiteor ex aliorum me laboribus proficere, & velut in alieno prato, instar apis, omnia perlustrare, floribus incumbere, mella delibare, illud Lucretij secutus:

Lucretius lib. 3.

Floriferis vt apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta.

Quinimò ridiculos & vanos esse censeo sciolos quosdam, qui, vt noua proferre videantur, flores pulcherrimos ex alienis hortis collectos conculcant potiùs, & lutulentos suique dissimillimos exhibent, quàm vt aliis hanc laudem se debere fateantur. Dignissimi sanè Donato antiquo Grammatico discipuli, in quo illud reprehendit D. Hieronymus; Præceptor meus Donatus, inquit, cùm istum Comici versiculum exponeret (Nihil est dictum, quod non sit dictum priùs) Pereant, inquit, qui ante nos nostra dixerunt. An est quidquam

Hieronymus in c. 1. Ecclesiastæ. Terentius in Eunucho.

tam

tam vanum? Propitius ſit mihi Deus, ne ſimilem velut è muſtaceo lauream captem, aut eâ memeipſum magnificè circumſpiciam, ſi quid noui in lucem videar protuliſſe.

Sed ne hanc quidem gloriam aucupabor, vt propter eruditorum ſententias in vnum corpus congeſtas aliquid legiſſe videar. Inania ſunt iſta, & puerilibus conſentanea crepundiis. Quorſum mihi litterarius ille plauſus, qui me Deo ſupremo Iudici meo reddat inuiſum? qui, vt ait Thomas Campenſis ſcriptor religioſiſſimus, extremo illo magni iudicij die non quæret quid legerimus, ſed quid fecerimus; neque quàm benè dixerimus, ſed quàm religiosè vixerimus. Thomas à Kempis lib 1. de Imit. c. 3.

Abſit igitur omnis oſtentatio, ſi Deo opellam hanc noſtram probare volumus, qui operum fructu potiùs, quàm verborum frondibus ac floribus delectatur. Nam & oues, inquit Epictetus, non fœnum adferunt opilionibus, aut quantum comederint oſtentant, ſed paſtu intra ſe concocto, extrinſecus lanam ferunt, & vbera lacte diſtenta. Sic & tu, inquit, ne verba confeſtim oſtendas imperitis, ſed opera quæ verborum concoctionem ſequantur. Quod cùm omnibus hanc lucubrationem lecturis ex animo voueo, tum illud in primis mihi ipſi, vt dum Eccleſiaſten enarro, ab eius ſalutiferis præceptis vitâ moribuſque ne diſcrepem; ne pudori mihi ſit, quod alio loco idem tradit his verbis: Cùm enarrationem Chryſippi (nobiliſſimi quondam Philoſophi) inuenero, reliquum eſt vt præceptis eius vtar: quod vnum tali in re ac tempore præclarum eſt. Sin autem in ipſius enarrationis admiratione gradum fixero, quid aliud, quàm è Philoſopho Grammaticus euaſi? eo dumtaxat excepto, quòd pro Homero

Epictetus Enchirid. c. 69.

Enchirid. cap. 73.

mero Chrysippum (nos Ecclesiasten dicamus) enarro. Multò verò maximè tunc erubesco, si quis à me petierit sibi prælegi Chrysippum, cùm facta verbis eius consentanea præstare non possim. Hæc pauca de mente non minùs Ecclesiastæ, quàm meâ, visum fuit præfari: nunc rem ipsam, diuino adspirante fauore, aggrediamur.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 2. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: vanitas vanitatum, & omnia vanitas.

3. Quid habet ampliùs homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub Sole?

METRICA PARAPHRASIS.

QVALITER *elisæ iactatus fragmine puppis*
Per freta, per scopulos, per vada mersa salo,
Littore Trinacriæ fato subductus, & exspes
Institor, heu! sparsas æquore plangit opes;
Et modò perfidiæ ventos arceßit & vndas,
Et modò culpatis terret aplustra Notis:
Sic ego nauifragâ vitæ per inania pinu
Ludibrium Boreæ, ludibriumque sali,
Mersus, & emersus, post luctisonos singultus
Ingemino, voces quà sinit ire dolor:
Nulla fides pelago, nec merces vlla periclis:
Nulla fides pelago, nauita, parce rati.
Parce rati, neque te ridens irrideat æquor,
Cui Zephyrus placidis lenis oberrat equis.

Blan-

Blanda licet leuibus crispentur terga flabellis,
Aut Speculi referant æquora strata vicem;
Sub placido decimi celantur marmore fluctus,
Sub Zephyro Boreæ spumea bella latent.
Heu! quota fluctiuomis pila ludicra voluitur Austris
Cymbula, quæ placido soluerat vsa mari?
Cetera quid memorem dubij discrimina ponti,
Qualia funestus plurima mundus habet?
Hîc vbi sæua rates absorbet ad ima charybdis,
Fauce pari sorbens helluo luxus hiat.
Hîc vbi spumosis Symplegades astra lacessunt
Fluctibus, irarum consona bella caue.
Hîc vbi dementat modulis Acheloïa Siren,
Nónne voluptatis pingit in ore typum?
Hîc succincta canes vbi Scylla regurgitat vndas,
Ah! ne te simili sorte libido rotet;
Nulla fides pelago, nec merces vlla periclis:
Nulla fides pelago, nauita, parce rati.
Quin agedum fac vela spei, remosque fatiga;
Solue age fluctiuagas in tua vota trabes,
Quà via pandit opes, vel quà via pandit honores;
Mercedem explebunt ventus & aura tuam.
Non alia Æolio captantur præmia regno:
Carbasa nil maius retia vestra petunt.
Quid fuit hoc mercis, Myniis quod contulit Argo,
Qui docuere rudis terga domare sali?
Phryxeum vellus, merx primâ digna carinâ,
Et maius pelago Colchica lena malum.
Hoc erat, vt secli turbarent fœdera mundi?
Vt fierent noster dissita regna timor?
Ah! minus est, nobis quod quæritur: aura fauoris,
Infima fex terræ; pignus honoris, onus,

Famaque post cineres, ventosior alite vento,
Grataque Circæo fœda sagina gregi.
O! quicumque colis vanissima somnia vitæ,
Qui pretium ventis ludibriisque facis;
Despue delicias, ventrisque animique saburram,
Despue diuitias, putrida frusta soli:
Nec te forma iuuet, spolium breue labilis æui:
Nec te fama iuuet, postuma præda necis.
Quidquid alit mundus, tibi sit quod imago theatri,
Bulla maris, somni ludus, inane nihil.

PROSA EXEGESIS.

NAVFRAGVM vobis introduxi Ecclesiasten, & meritò quidem; qui nec integrâ naui, nec saluis mercibus, post innumera vitæ probra, nominisque ac famæ dehonestamenta, ex hoc tumultuoso rerum humanarum freto emerserit. Sed & Ecclesiasten dedi ex naufrago, pertæsum scilicet vitæ prioris, & quæ nimio suo damno didicit, appositissimo ad persuadendum genere dicendi inculcantem, in quo neque orationis candor, nec sententiarum grauitas, neque experientiæ desideretur auctoritas.

Itaque non absimilem mihi cogitatione formaui eius orationem grauissimæ illi cohortationi D. Hieronymi ad Heliodorum, quâ illum de periculis huius vitæ certiorem facit. Hæc ego, inquit, non integris rate vel mercibus, nec quasi ignarus fluctuum præmoneo; sed quasi nuper naufragio eiectus in littus, doctus nauta timidâ nauigaturis voce denuntio. In illo æstu charybdis luxuriæ salutem vorat: ibi ore virgineo ad pudicitiæ perpetranda naufragia, Scylla ceu renidens, libido blanditur. Hîc barbarum littus: hîc dia-

Hierony. Epist. 1.

Mundi pericula.

diabolus pirata portat vincula capiendis. Nolite credere, nolite esse securi. Licet in modum stagni fusum æquor arrideat, licet vix summa iacentis elementi spiritu terga crispentur; magnos hic campus montes habet. Intus inclusum est periculum. Tranquillitas ista, tempestas est. Nec vnum monstri genus, aut vna pestis in hoc mari magno pertimescenda, sed omnia vndique mala perniciem minantur, luxuriæ syrtes, honorum ac dignitatum scopuli, charybdis auaritiæ, Scylla libidinis, contentionum Symplegades, euripus sapientiæ, abyssus diuinorum iudiciorum. Nec desunt quæ in pericula pelliciant, aut adulationum aut voluptatum Sirenes. Harum suaui modulationi si quis aures occluserit, is demum sapit, ait Seneca: quibus *Seneca* ceram parum est obdere. Firmiori spissamento opus *Epist. 31.* est, quàm vsum in sociis Vlyssem ferunt. Sirenum vox illa, quæ timebatur, erat blanda quidem, non tamen publica: at hæc quæ timenda est, non ex vno scopulo, sed ex omni terrarum parte circumsonat, & quasi grato celeumate ad vela explicanda, & rudentes expediendos inuitat.

At quo tandem præmio, aut quâ mercede propositâ, tam incerta suadet subire pericula, imò certa salutis naufragia? Ventos promittit, aut si quid vento vilius est & inconstantius. Quid enim aliud bracteati dignitatum tituli? quid lemniscata nobilitatis stemmata? quid viscata fortunæ dona? quid bellè compta Veneris sterquilinia? quid melle oblitæ voluptatis illecebræ? quid denique sunt res omnes humanæ, quæ nos in breuia vitiorum syrtesque pertrahunt, & ab æternæ salutis consiliis auertunt, nisi ventus, vmbra, vapor, fumus, & ipsa vanitatum vanitas?

Mundi merces, vanitas.

Vanitatis multiplex significatio. Nam siue vanum id esse velis, quod ad finem homini propositum nihil conducit; non tantùm nihil conducunt, sed etiam auertunt à Deo, & æternæ beatitatis nostræ scopo, res humanæ: siue vanum id appelles, quod fallax est & mendax; an potest vlla fraus esse maior, aut mendacium perniciosius eo, quo nobis imponunt hæc picta ludibria? siue malis id esse vanum, quod nihil in se complectitur solidi; quid fumulis ac fauillis atque adeò ipso vento excogitari potest inanius? seu denique vanum idem esse dicas, quod inconstans, fragile, caducum, variisque mutationibus obnoxium; quid aliud sunt res humanæ, quàm temporis ac fortunæ spolia? sed immoremur tantisper in singulis.

Gregorius Nyssen. in Ecclesiast. *Vanum idẽ quod inutile.* Vanitas eorum dicitur, ait Nyssenus, quorum nullus vsus, aut quæ magno studio & contentione facta sunt, nullo scopo proposito. Eiusmodi est, aduersus stellas eiaculatio, ventorum venatio, cursoris cum vmbrâ suâ de velocitate concertatio, & si quæ sunt eiusmodi, quæ temerè facta sunt, vanitatis verbo continentur. *Res humanæ ad scopũ beatitatis inutiles.* Ita prorsus alienum est à proposito Sapientis (vt absque ambagibus animi sensum eloquar) planeque vanissimum, diuitiis, deliciis, honoribus, ceterisque eiusmodi puerilibus crepundiis, quæ apud homines in pretio habentur, inordinato affectu adhærescere. Nimium quantum hæc omnia dissident à scopo, quem nobis præfigimus, æternæ beatitatis. Immensum est desiderium nostrum: hæc omnia suis modulis dimensa sunt. Æternum est desiderium nostrum: hæc omnia breuissimi temporis limitibus coarctantur. Cæleste ac diuinum est desiderium nostrum: hæc omnia humana sunt, ne dicam infra hominem.

Quæ-

Quænam igitur ab his tam futilibus bonis, ac ne bonis quidem, ſperanda quies aut beatitas? Feciſti nos Domine ad te, ait D. Auguſtinus, & inquietum eſt cor noſtrum, donec requieſcat in te. Fruſtrà minora venamur ſolatia: animum infiniti Dei capacem, quidquid finitum eſt, Deoque minus, non explebit.

Auguſtinus lib. 1. Confeſſion. capite 1.

Tantum abeſt, vt mendacio (quæ fuit altera notio vanitatis) velut pabulo beatitatis paſcatur. An ego beatos exiſtimem, quos Scythiæ Sarmatiæque tituli, aut triginta Mithridatis Regnorum diadema nobilitat; cùm non ignorem, quot mala, quot pericula, quot calamitates occultet infelix illa faſcia? An eos ſuſpiciam, quibus obuios ſubmouet lictor, aut quos importuna clientum turba circumſtat; cùm ſciam, neminem minùs ſui iuris eſſe, quàm qui in plurimos ſibi ius arrogauerit? An eos fortunatos eſſe dicam, qui ſibi fortunam deſponſaſſe videntur? Non magis certè, quàm illos liberos, quibus ampla palatia pro carcere perpetuo deſignantur. Obruit illos quidem fortuna muneribus, ſed totidem vinculis conſtrictos, ſui iubet eſſe mancipij. An denique molles illos & effeminatos felices putem, quos ſupra hominum capita turbamque deſpectam lectica ſuſpendit? quorum palato peregrini nemoris aucupia, remotique littoris piſcatus inſeruiunt; cùm videam, delicatulos illos immodicâ ſaginâ nauſeaque crudeliùs, quàm pauperes inediâ atque egeſtate, torqueri? Perſonata eſt omnis iſta felicitas: neque hæc lenocinia cuiquam, niſi ſtulto, aut volenti fortaſſis, os ſublinunt. Sic oculis libenter imponimus, dum parietes miramur tenui marmore incruſtatos, cùm ſciamus, quale ſit iſtud quod abſconditur. Et cùm auro tecta perfundimus, quid aliud quàm men-

Bona fortunæ fallacia.

Seneca Epiſt. 115.

quamuis lentus dispositusque, transierit? Hoccine totam vitam nostram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Hoc itaque mihi ipsi dico, quoties tale aliquid perstrinxit oculos, quoties occurrit domus splendida, cohors culta seruorum, lectica formosis imposita calonibus: Quid miraris? quid stupes? Pompa est. Ostenduntur res istæ, non possidentur: & dum placent, transeunt. Latiùs hoc docet Ecclesiastes exemplo rerum naturalium, dum subiungit:

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS. 4. Generatio præterit, & generatio aduenit: terra autem in æternum stat.

5. Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur: ibique renascens

6. gyrat per Meridiem, & flectitur ad Aquilonem: lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur.

7. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur vt iterùm fluant.

METRICA PARAPHRASIS.

EHEV! *fugaces orbita temporum*
Propellit vmbras, omnia pertinax
Vastare; nec vernans iuuentus
Pegaseos remoratur annos.

Ætate

Ætate fessum trudit auum nepos,
Vitæque nato lampada dat parens:
Mortale nil longum, nec implet
Vlla palingenesis ruinam:
Sed damna fati posteritas nouo
Solatur ortu, quæ tamen occidet,
Rursum secuturâ priorem
Progenie reparante turbam.
Hanc terra scenam, hæc pegmata sustinet,
Nutu Tonantis pendula in æthere;
Quam perpetim fixam polari
Mundi Opifex stabiliuit axe.
Hoc in theatro fabula luditur
Soccis, cothurnis, syrmate, penulâ.
Videtis? an me cusa portâ
Somnia ludificant eburnâ?
Et verò vita hæc quid nisi somnium?
Sed & videtis. Syrmate turgidos
Mentitur hic fastus Atridæ,
Ille Neoptolemi furores.
Hunc densa stipat turba clientium;
Hic sortis audit filius aureæ:
Hic Martio cultu superbus
Fulmineos meditatur enses:
Hic orbis exul, pauperiem fugit,
Extrema terræ brachia porrigi
Quà spernit intersusa Tethys:
Pauperis hic tugurI colonus
Gaudet paterno findere sarculo
Frustilla campi: hic sub Ioue frigido
Pernoxque perdiusque, anhelis
Terret apros nemorum molossis:

illud quidem aut à Regiâ maiestate, aut ab extremâ, quâ Libellum hunc scripsit, senectute, aut ab vsu concionis, atque intentione concionantis abhorret. Regium in primis esse, carminibus delectari, minimè obscurum est: nam & Adrianum Imp. varia reliquisse poëmata; & Neruam Poëtico fuisse ingenio accepimus; & Constantinum poëseos non expertem fuisse, testatur Pomponius Lætus; ac denique hunc ipsum Regem sapientissimum quinque millia Odarum scripsisse, sacra Regum testatur Historia.

Pineda Salom. præuio, lib. 3. c. 13.

3. Reg. 4, 32.

Neque id eius ætati, quâ Libellum hunc scripsit, indecorum est: siquidem parens eius, vir bellicosissimus, tot præliis perfunctus,

Musarum studiis docuit mitescere cristas:

ac iam propè septuagenarius, varia poëmata versu trimetro pentametroque conscripsit.

Iosephus lib. 7. Antiqq. c. 10.

Denique illud exhortandi genus etiam concionibus accommodatum esse, retrò omnis testatur antiquitas. Ecquis enim est qui ignoret, homines sapientissimos fictis fabulis memoriæ prodidisse, siluas ferasque Orphei cantum secutas? & Amphionis testudine saxa Thebanis mœnibus adiecta? aut, vt clarè quod res est eloquar, homines siluestres ac rudes, planeque saxeos, suauissimis Poëtarum cohortationibus institutos, vnius ciuitatis legibus coaluisse? Cùm enim salutaribus præceptis versus inseruntur, suauiùs ac potentiùs in animos auditorum penetrant. Nam, vt dicebat Cleanthes, quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cùm illum tuba per longi canalis angustias tractum, patentiore nouissimùm exitu effudit: sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit. Eadem negligentiùs audiuntur, minusque percutiunt, quam-

Seneca Epistolâ 108.

quamdiu solutâ oratione dicuntur: vbi accessêre numeri, & egregium sensum adstrinxêre certi pedes, eadem illa sententia velut lacerto excussa torquetur.

Neque verò candidus Lector mihi succensebit, si condimenti causâ Poëticarum subinde fabularum nomina versibus intexuero. Etenim si & septuaginta Sapientes, & Vulgatus sacræ Paginæ Interpres (cuius auctoritatem veneratur Tridentina Synodus) & Lamias, & Mercurium, & cornu Amaltheæ, & Arcturum, & Orionem, & filios Titanum, & Reginam cæli, aliáque partim fabularum, partim falsorum deorum nomina, sacrosanctis illis Codicibus inseruërunt; quantò magis id indulgendum est Poëtico Paraphrastæ?

Trident. Sess. 4. Thren. 4, 3. Prou. 26, 8. Iob. vlt. 14. Amos 5, 8. Iudit. 16, 8. Ierc. 7, 18. & 44, 17. 18. 19. 25.

Porrò, quemadmodum in metricâ Paraphrasi Poëticam laurum non ambiui, sed eximia illa vitæ morumque præcepta quasi condimento quodam litterario inspergere volui; sic in prosâ Exegesi Philologicam subinde varietatem consectatus sum, vt iis etiam prodessem, qui aut venerationis causâ sacris Litteris abstinent, aut Græcorum Romanorumque disciplinis, ac amœnitati litterariæ magis adsueuerunt. Et verò quid refert, aureóne an fagino poculo medicina propinetur, dummodò morborum expulsio, & optata sanitas consequatur? Sanè D. Gregorius Nazianzenus obseruat, etiam viperarum carnes salutiferis misceri pharmacis. Sic etiam, inquit, ex profanis disciplinis, quod ad veritatem inquirendam, ad iudicium acuendum, ad contemplationem exercendam facit, libenter amplexamur. Nec eos audimus, qui politiores litteras explodentes, omnes sibi similes esse percupiunt, vt in communi sui similium frequentiâ latere, & inscitiæ suæ reprehensionem vitare possint. Quin potiùs legimus

Nazianz. Orat. funebri de sancto Basilio Magno.

Hieron. Epist. 84. ad Magnū. mus in Deuteronomio, inquit D. Hieronymus, Domini voce præceptum, mulieris captiuæ radendum caput, ſupercilia, pilos & vngues corporis amputandos, & ſic eam habendam in coniugio. Quid ergo mirum, ſi & ego, inquit, ſapientiam ſæcularem propter eloquij venuſtatem, & membrorum pulchritudinem, de ancillâ atque captiuâ Iſraëlitidem facere cupio, & ſi quid in eâ mortuum eſt idololatriæ, voluptatis, erroris, libidinum, vel præcido, vel rado?

Nihil ego miror, vir magne; ſed potiùs exemplo tuo Senecæ philoſophiam, quæ inter cetera Ethnicorum ſcripta viſa eſt mihi Chriſtiano ingenio dignior, purgatam ac reciſam, in contubernium, imò legitimum thorum duco, nec illibenter eius pulchritudinem Lectori ſubinde ſpectandam propono. Dumque aut ipſius, aut aliorum ſententias in medium adduco; non inuitus profiteor ex aliorum me laboribus proficere, & velut in alieno prato, inſtar apis, omnia perluſtrare, floribus incumbere, mella delibare, illud Lucretij ſecutus:

Lucretius lib. 3.

Floriferis vt apes in ſaltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta.

Quinimò ridiculos & vanos eſſe cenſeo ſciolos quoſdam, qui, vt noua proferre videantur, flores pulcherrimos ex alienis hortis collectos conculcant potiùs, & lutulentos ſuique diſſimillimos exhibent, quàm vt aliis hanc laudem ſe debere fateantur. Digniſſimi ſanè Donato antiquo Grammatico diſcipuli, in quo illud reprehendit D. Hieronymus; Præceptor meus Donatus, inquit, cùm iſtum Comici verſiculum exponeret (Nihil eſt dictum, quod non ſit dictum priùs) Pereant, inquit, qui ante nos noſtra dixerunt. An eſt quidquam tam

Hieronymus in c. 1. Ecclesiastæ. Terentius in Eunucho.

tam vanum? Propitius ſit mihi Deus, ne ſimilem velut è muſtaceo lauream captem, aut eâ memeipſum magnificè circumſpiciam, ſi quid noui in lucem videar protuliſſe.

Sed ne hanc quidem gloriam aucupabor, vt propter eruditorum ſententias in vnum corpus congeſtas aliquid legiſſe videar. Inania ſunt iſta, & puerilibus conſentanea crepundiis. Quorſum mihi litterarius ille plauſus, qui me Deo ſupremo Iudici meo reddat inuiſum? qui, vt ait Thomas Campenſis ſcriptor religioſiſſimus, extremo illo magni iudicij die non quæret quid legerimus, ſed quid fecerimus; neque quàm benè dixerimus, ſed quàm religiosè vixerimus. Thomas à Kempis lib. 1. de Imit. c. 3.

Abſit igitur omnis oſtentatio, ſi Deo opellam hanc noſtram probare volumus, qui operum fructu potiùs, quàm verborum frondibus ac floribus delectatur. Nam & oues, inquit Epictetus, non fœnum adferunt opilionibus, aut quantum comederint oſtentant, ſed paſtu intra ſe concocto, extrinſecus lanam ferunt, & vbera lacte diſtenta. Sic & tu, inquit, ne verba confeſtim oſtendas imperitis, ſed opera quæ verborum concoctionem ſequantur. Quod cùm omnibus hanc lucubrationem lecturis ex animo voueo, tum illud in primis mihi ipſi, vt dum Eccleſiaſten enarro, ab eius ſalutiferis præceptis vitâ moribuſque ne diſcrepem; ne pudori mihi ſit, quod alio loco idem tradit his verbis: Cùm enarrationem Chryſippi (nobiliſſimi quondam Philoſophi) inuenero, reliquum eſt vt præceptis eius vtar: quod vnum tali in re ac tempore præclarum eſt. Sin autem in ipſius enarrationis admiratione gradum fixero, quid aliud, quàm è Philoſopho Grammaticus euaſi? eo duntaxat excepto, quòd pro Homero

Epictetus Enchirid. c. 69.

Enchirid. cap. 73.

mero Chrysippum (nos Ecclesiasten dicamus) enarro. Multò verò maximè tunc erubesco, si quis à me petierit sibi prælegi Chrysippum, cùm facta verbis eius consentanea præstare non possim. Hæc pauca de mente non minùs Ecclesiastæ, quàm meâ, visum fuit præfari: nunc rem ipsam, diuino adspirante fauore, aggrediamur.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 2. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: vanitas vanitatum, & omnia vanitas.

3. Quid habet ampliùs homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub Sole?

METRICA PARAPHRASIS.

QVALITER *elisæ iactatus fragmine puppis*
Per freta, per scopulos, per vada mersa salo,
Littore Trinacriæ fato subductus, & exspes
Institor, heu! sparsas æquore plangit opes;
Et modò perfidiæ ventos arceßit & vndas,
Et modò culpatis terret aplustra Notis:
Sic ego nauifragâ vitæ per inania pinu
Ludibrium Boreæ, ludibriumque sali,
Mersus, & emersus, post luctisonos singultus
Ingemino, voces quà sinit ire dolor:
Nulla fides pelago, nec merces vlla periclis:
Nulla fides pelago, nauita, parce rati.
Parce rati, neque te ridens irrideat æquor,
Cui Zephyrus placidis lenis oberrat equis.

Blan-

Blanda licet leuibus crispentur terga flabellis,
Aut Speculi referant æquora strata vicem;
Sub placido decimi celantur marmore fluctus,
Sub Zephyro Boreæ spumea bella latent.
Heu! quota fluctiuomis pila ludicra voluitur Austris
Cymbula, quæ placido soluerat vsa mari?
Cetera quid memorem dubij discrimina ponti,
Qualia funestus plurima mundus habet?
Hîc vbi sæua rates absorbet ad ima charybdis,
Fauce pari sorbens helluo luxus hiat.
Hîc vbi spumosis Symplegades astra lacessunt
Fluctibus, irarum consona bella caue.
Hîc vbi dementat modulis Acheloïa Siren,
Nónne voluptatis pingit in ore typum?
Hîc succincta canes vbi Scylla regurgitat vndas,
Ah! ne te simili sorte libido rotet;
Nulla fides pelago, nec merces vlla periclis:
Nulla fides pelago, nauita, parce rati.
Quin agedum fac vela spei, remosque fatiga;
Solue age fluctiuagas in tua vota trabes,
Quà via pandit opes, vel quà via pandit honores;
Mercedem explebunt ventus & aura tuam.
Non alia Æolio captantur præmia regno:
Carbasa nil maius retia vestra petunt.
Quid fuit hoc mercis, Myniis quod contulit Argo,
Qui docuere rudis terga domare sali?
Phryxeum vellus, merx primâ digna carinâ,
Et maius pelago Colchica lena malum.
Hoc erat, vt secti turbarent fœdera mundi?
Vt fierent noster dißita regna timor?
Ah! minus est, nobis quod quæritur: aura fauoris,
Infima fex terræ; pignus honoris, onus,

Famaque post cineres, ventosior alite vento,
Grataque Circæo fœda sagina gregi.
O! quicumque colis vanißima somnia vitæ,
Qui pretium ventis ludibriisque facis;
Despue delicias, ventrisque animique saburram,
Despue diuitias, putrida frusta soli:
Nec te forma iuuet, spolium breue labilis æui:
Nec te fama iuuet, postuma præda necis.
Quidquid alit mundus, tibi sit quod imago theatri,
Bulla maris, somni ludus, inane nihil.

PROSA EXEGESIS.

NAVFRAGVM vobis introduxi Ecclesiasten, & meritò quidem; qui nec integrâ naui, nec saluis mercibus, post innumera vitæ probra, nominisque ac famæ dehonestamenta, ex hoc tumultuoso rerum humanarum freto emerserit. Sed & Ecclesiasten dedi ex naufrago, pertæsum scilicet vitæ prioris, & quæ nimio suo damno didicit, appositissimo ad persuadendum genere dicendi inculcantem, in quo neque orationis candor, nec sententiarum grauitas, neque experientiæ desideretur auctoritas.

Itaque non absimilem mihi cogitatione formaui eius orationem grauissimæ illi cohortationi D. Hieronymi ad Heliodorum, quâ illum de periculis huius vitæ certiorem facit. Hæc ego, inquit, non integris rate vel mercibus, nec quasi ignarus fluctuum præmoneo; sed quasi nuper naufragio eiectus in littus, doctus nauta timidâ nauigaturis voce denuntio. In illo æstu charybdis luxuriæ salutem vorat: ibi ore virgineo ad pudicitiæ perpetranda naufragia, Scylla ceu renidens, libido blanditur. Hîc barbarum littus: hîc dia-

Hierony. Epist. 1.

Mundi pericula.

diabolus pirata portat vincula capiendis. Nolite credere, nolite esse securi. Licet in modum stagni fusum æquor arrideat, licet vix summa iacentis elementi spiritu terga crispentur; magnos hic campus montes habet. Intus inclusum est periculum. Tranquillitas ista, tempestas est. Nec vnum monstri genus, aut vna pestis in hoc mari magno pertimescenda, sed omnia vndique mala perniciem minantur, luxuriæ syrtes, honorum ac dignitatum scopuli, charybdis auaritiæ, Scylla libidinis, contentionum Symplegades, euripus sapientiæ, abyssus diuinorum iudiciorum. Nec desunt quæ in pericula pelliciant, aut adulationum aut voluptatum Sirenes. Harum suaui modulationi si quis aures occluserit, is demum sapit, ait Seneca: quibus ceram parum est obdere. Firmiori spissamento opus est, quàm vsum in sociis Vlyssem ferunt. Sirenum vox illa, quæ timebatur, erat blanda quidem, non tamen publica: at hæc quæ timenda est, non ex vno scopulo, sed ex omni terrarum parte circumsonat, & quasi grato celeumate ad vela explicanda, & rudentes expediendos inuitat.

Seneca Epist. 31.

At quo tandem præmio, aut quâ mercede propositâ, tam incerta suadet subire pericula, imò certa salutis naufragia? Ventos promittit, aut si quid vento vilius est & inconstantius. Quid enim aliud bracteati dignitatum tituli? quid lemniscata nobilitatis stemmata? quid viscata fortunæ dona? quid bellè compta Veneris sterquilinia? quid melle oblitæ voluptatis illecebræ? quid denique sunt res omnes humanæ, quæ nos in breuia vitiorum syrtesque pertrahunt, & ab æternæ salutis consiliis auertunt, nisi ventus, vmbra, vapor, fumus, & ipsa vanitatum vanitas?

Mundi merces, vanitas.

Vanitatis multiplex significatio.

Nam siue vanum id esse velis, quod ad finem homini propositum nihil conducit; non tantùm nihil conducunt, sed etiam auertunt à Deo, & æternæ beatitatis nostræ scopo, res humanæ: siue vanum id appelles, quod fallax est & mendax; an potest vlla fraus esse maior, aut mendacium perniciosius eo, quo nobis imponunt hæc picta ludibria? siue malis id esse vanum, quod nihil in se complectitur solidi; quid fumulis ac fauillis atque adeò ipso vento excogitari potest inanius? seu denique vanum idem esse dicas, quod inconstans, fragile, caducum, variisque mutationibus obnoxium; quid aliud sunt res humanæ, quàm temporis ac fortunæ spolia? sed immoremur tantisper in singulis.

Gregorius Nyssen. in Ecclesiast.

Vanum idē quod inutile.

Vanitas eorum dicitur, ait Nyssenus, quorum nullus vsus, aut quæ magno studio & contentione facta sunt, nullo scopo proposito. Eiusmodi est, aduersus stellas eiaculatio, ventorum venatio, cursoris cum vmbrâ suâ de velocitate concertatio, & si quæ sunt eiusmodi, quæ temerè facta sunt, vanitatis verbo continentur. Ita prorsus alienum est à proposito Sapientis (vt absque ambagibus animi sensum eloquar) planéque vanissimum, diuitiis, deliciis, honoribus, ceterisque eiusmodi puerilibus crepundiis, quæ apud homines in pretio habentur, inordinato affectu adhærescere. Nimium quantum hæc omnia dissident à scopo, quem nobis præfigimus, æternæ beatitatis. Immensum est desiderium nostrum: hæc omnia suis modulis dimensa sunt. Æternum est desiderium nostrum: hæc omnia breuissimi temporis limitibus coarctantur. Cæleste ac diuinum est desiderium nostrum: hæc omnia humana sunt, ne dicam infra hominem.

Res humanæ ad scopū beatitatis inutiles.

Quæ-

Quænam igitur ab his tam futilibus bonis, ac ne bonis quidem, speranda quies aut beatitas? Fecisti nos Domine ad te, ait D. Augustinus, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Frustrà minora venamur solatia: animum infiniti Dei capacem, quidquid finitum est, Deoque minus, non explebit.

Augustinus lib. I. Confession. capite I.

Tantum abest, vt mendacio (quæ fuit altera notio vanitatis) velut pabulo beatitatis pascatur. An ego beatos existimem, quos Scythiæ Sarmatiæque tituli, aut triginta Mithridatis Regnorum diadema nobilitat; cùm non ignorem, quot mala, quot pericula, quot calamitates occultet infelix illa fascia? An eos suspiciam, quibus obuios submouet lictor, aut quos importuna clientum turba circumstat; cùm sciam, neminem minùs sui iuris esse, quàm qui in plurimos sibi ius arrogauerit? An eos fortunatos esse dicam, qui sibi fortunam desponsasse videntur? Non magis certè, quàm illos liberos, quibus ampla palatia pro carcere perpetuo designantur. Obruit illos quidem fortuna muneribus, sed totidem vinculis constrictos, sui iubet esse mancipij. An denique molles illos & effeminatos felices putem, quos supra hominum capita turbamque despectam lectica suspendit? quorum palato peregrini nemoris aucupia, remotique littoris piscatus inseruiunt; cùm videam, delicatulos illos immodicâ saginâ nauseaque crudeliùs, quàm pauperes inediâ atque egestate, torqueri? Personata est omnis ista felicitas: neque hæc lenocinia cuiquam, nisi stulto, aut volenti fortassis, os sublinunt. Sic oculis libenter imponimus, dum parietes miramur tenui marmore incrustatos, cùm sciamus, quale sit istud quod absconditur. Et cùm auro tecta perfundimus, quid aliud quàm

Bona fortune fallacia.

Seneca Epist. 115.

mendacio gaudemus? scimus enim, sub illo auro fœda tigna latitare. Nec tantùm parietibus aut laquearibus ornamenta prætendimus; omnium istorum, quos incedere altos vides, bracteata felicitas est.

Chrysost. in Psal. 118. Nyssenus in Ecclesiasten.

Voluptates vana sunt & inanes.

Huic vanitatis mendacio affine est, quòd Chrysostomus & Nyssenus vanum definiunt, nomen aut sonum sine re. Nos addere possumus, corticem sine nucleô, flores sine fructu, titulum sine dominio, pallium sine Philosophiâ, mensam sine cibis. Et sanè nulli rei aptiùs voluptates profanas comparauero, quàm mensæ Heliogabali, quam ad ludibrium amicis instrauerat, in quâ cibi omnes è vitro, ad imitationem veritatis effícti, irritandæ potiùs, quàm sedandæ orexi inseruiebant. Alium cibum mensæ voluptatis, aut, si mauultis, vanitatis, magis accommodatum nullum inuenio, nisi fortè poma Sodomitica, de quibus sic habet Solinus, præ se ferre quidem illa speciem maturitatis, ceterùm speciosæ cutis ambitione fauillaceam intrinsecus fuliginem abscondi, quæ vel leui pressa tactu fumum exhalet, & fatiscat in vagum puluerem. Nihil certè à voluptate sperandum est maius.

Solinus c. 36. & Aug. l. 21. de Ciuit. c. 5.

Honores vani sunt & inanes.

An præstantius forsan aliquid à titulis ac dignitatibus, quæ vulgus hominum tantopere suspicit? Profectò ne pueri quidem tam perditè insaniunt, cùm titulos inter se partiuntur, vt eos absque meritis, vllius pretij esse ducant. Nam *pueri ludentes, Rex eris, aiunt, si rectè facies:* at superbi & ambitiosi indebitis & inanibus titulorum fumis pascuntur. Quis non rideat Clearchum Heracleæ tyrannum, cognomento Ceraunophorum, qui filium etiam Tonitrum appellauit? Quis non explodat Salmonea, Caligulam, aliosque nonnullos Iouis schemate insignibusque conspicuos?

Plutarch. in Fort. Alexandri lib. 2. Statius. Sueton. in Caligulâ.

Nec

Nec minùs Saporis est exsibilanda vanitas, qui se Regem Regum, participem siderum, fratrem Solis & Lunæ voluit indigetari. Ammianus Marcellinus lib. 17.

Quid nunc reliquam fortunæ pompam explicem, quâ frequenter oculos imperitorum fascinat? Certè cùm eius merces curiosiùs intueor, videor mihi ad Septemtrionale Finnorum emporium delatus, quibus inter ceteras merces solemne est ventos pretio vendere: aut in palatium aliquod Heliogabali penetrasse, qui, proposito præmio, millena pondo aranearum conquiri, & ad se deferri iubebat; collectaque dicuntur decem millia pondo aranearum, ex quo magnitudinem vrbis Romanæ colligebat. Et verò, *quid habet amplius homo de omni labore suo?* Quid aliud agunt, qui instar araneorum seipsos exenterantes, diuitias tamquam optima vitæ subsidia conquirunt? *Oua aspidum ruperunt*, ait Propheta, *& telas araneæ texuerunt.* Sed frustrà: *telæ eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis.*

Bona fortuna inania. Olaus l. 3. cap. 15. Lampridius in Heliogabalo. Isaiæ 59, 5.

Postremò & illud ad cumulum vanitatis accedere dixi, quòd res humanæ numquam in eodem statu permanent, sed fragiles sunt, fluxæ, caducæ, ac perpetuis mutationibus obnoxiæ, non secùs ac ludicra quædam temporis & fortunæ pila; ac instar scenicæ cuiusdam repræsentationis, in quâ reductâ cortinâ, totus ille theatralis apparatus euanescit, & spectatores repentè destituit, aut certè spectatores ipsi è medio fabulæ, mortis interuentu subducuntur. Denique nil nisi pompa sunt, illi non absimilis, quam olim in apparatu Circensi Romæ vidit Attalus Philosophus; cuius opportunam cohortationem coronidis loco subnectam. Vidistíne, inquit, quàm intra paucas horas ille ordo, quam-

Res humanæ fluxæ & instabiles. Seneca Epist. 110.

quamuis lentus dispositusque, transierit? Hoccine totam vitam nostram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Hoc itaque mihi ipsi dico, quoties tale aliquid perstrinxit oculos, quoties occurrit domus splendida, cohors culta seruorum, lectica formosis imposita calonibus: Quid miraris? quid stupes? Pompa est. Ostenduntur res istæ, non possidentur: & dum placent, transeunt. Latiùs hoc docet Ecclesiastes exemplo rerum naturalium, dum subiungit:

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS.4. Generatio præterit, & generatio aduenit: terra autem in æternum stat.

5. Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur: ibique renascens

6. gyrat per Meridiem, & flectitur ad Aquilonem: lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur.

7. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur vt iterùm fluant.

METRICA PARAPHRASIS.

EHEV! *fugaces orbita temporum*
Propellit vmbras, omnia pertinax
Vastare; nec vernans iuuentus
Pegaseos remoratur annos.

Ætate

Ætate fessum trudit auum nepos,
Vitæque nato lampada dat parens:
Mortale nil longum, nec implet
Vlla palingenesis ruinam:
Sed damna fati posteritas nouo
Solatur ortu, quæ tamen occidet,
Rursum secuturâ priorem
Progenie reparante turbam.
Hanc terra scenam, hæc pegmata sustinet,
Nutu Tonantis pendula in æthere;
Quam perpetim fixam polari
Mundi Opifex stabiliuit axe.
Hoc in theatro fabula luditur
Soccis, cothurnis, syrmate, penulâ.
Videtis? an me cusa portâ
Somnia ludificant eburnâ?
Et verò vita hæc quid nisi somnium?
Sed & videtis. Syrmate turgidos
Mentitur hic fastus Atridæ,
Ille Neoptolemi furores.
Hunc densa stipat turba clientium;
Hic sortis audit filius aureæ:
Hic Martio cultu superbus
Fulmineos meditatur enses:
Hic orbis exul, pauperiem fugit,
Extrema terræ brachia porrigi
Quà spernit interfusa Tethys:
Pauperis hic tugurI colonus
Gaudet paterno findere sarculo
Frustilla campi: hic sub Ioue frigido
Pernoxque perdiusque, anhelis
Terret apros nemorum molossis:

Hæc cor nouercæ Colchidos exhibet,
Hæc entheatos Bassaridum choros:
Hæc pingit Inoos dolores,
Hæc Hecalen tenui salino.
Sed luctuosâ dura catastrophe
Cùm fata scenam & pegmata subruunt,
Vanescit in ventos imago,
Vt volucres equitat per auras
Dux æstuosi turbidus Adriæ.
Nil hîc perennat: vertitur omnium
Fatalis vrna; equis rotisque
Proterimur fugientis æui.
Vides, vt vndis auricomum iubar
Surgens Eois, vix medium æthera
Fulgore inauret, cùm repentè
Vergit ad Hesperium cubile?
Rursusque lampas pensilis indidem
Exorsa lucem, per Medium diem
Gyrans ad Arctoum Booten,
Præripitur gremio Amphitrites?
Sic & volucres Æolidæ explicant
Pennas in orbem, iam freta turbida
Terrasque lustrali expiantes
Flamine, iam nebularum inane.
Nunc fetus imbres parturit Africus,
Nunc blanda adulant flabra Fauonij,
Nunc stringit Arctos, nunc tumentes
Asperat Euronotus procellas.
Sic rauca circùm flamina mugiunt
Deprœliantum, sic obeunt vices:
Numquam orbe tutos æstuoso
Alcyones posuêre nidos.

Sic perpeti cursu vaga flumina
Ditant auarum gurgitibus mare:
Nec fœnore vndarum tumescens
Damna Thetis meditatur aruis.
Quamuis Hydaspes diuite fabulâ
Exaggerato confluat alueo,
Nilusque septeno refusus
Gurgite congeminet tributum,
Auroque prægnans Hesperio Tagus,
Tigrisque adauctus mille loquacibus
Per culta Medorum fluentis,
Et Rhodani latices bicornis.
Sed quid recursant ad Thetidos sinus?
Matrem reuisunt, cuius ab vbere
Per abditos terræ recessus
Ad liquidas remeent scatebras,
Rursusque venis irriguis fluant.
O nexa rebus lubrica vanitas!
O temporum fuga! ô polorum
Præcipites nimiùm rotatus!
En hora tantillæ impatiens moræ,
Quas texo laudes, ipsa sibi inuidet;
Et syllabis carptim reuulsis
Destituit fugitiua vocem.
Si quidquid orbe est, præcipitat fugam,
Si quidquid ortum est, vergit ad Hesperum;
I conscium æuiternitatis
Crede bonis animum caducis.

PROSA EXEGESIS.

EST hoc inprimis ſapienter à ſupremo rerum omnium Moderatore conſtitutum, vt oculis auribuſque noſtris obſeruentur aſſiduè ortus obituſque rerum naturalium, & conſtans huius mundi ſublunaris inconſtantia: ne facilè nobis imponant blandientis fortunæ ludibria, & pro auro ſcoriam, pro frumento paleam, pro veris ſolidiſque bonis fumos nobis atque vmbras obtrudant. Nam fortunæ quidem fucos, & eorum bonorum vanitatem explodere, quæ à ſolâ mortalium opinione imaginarium quoddam eſſe ſortiuntur, negotij nihil erit, vbi conſtiterit, ea quoque vanitati ſubiecta eſſe, ſine quibus hoc vniuerſum non ſubſiſtit.

Fortuna bona futilia.

Auſus eſt olim pronuntiare Seneca: Nihil mutationis periculo exceptum: non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium contextus. Quamuis enim Deo agente ducatur, non ſemper tenebit hunc ordinem; ſed illum ex hoc curſu dies aliquis deiiciet: ille ſaltem, quo *ſtellæ de cælo cadent*, *& virtutes cælorum commouebuntur*, *& elementa* ignis *calore ſoluentur.* Nec abſimile vero eſt, illum huc reſpexiſſe, cùm Stoici etiam futuram ἐκπύρωσιν agnoſcant.

Seneca Epiſt. 71. *Mundus ipſe mutationi ſubiectus.*

Matth. 24. 29.

2. Pet. 3, 10.

Interim ne procul diſſita non ſatis oculos noſtros aureſque feriant, præſentia potiùs contemplemur. Nihil hîc videmus opere aut manu factum, quod non aliquando conficiat & conſumat vetuſtas: nihil ab Auctore naturæ conditum, quod non inſtar fluminis prono alueo, ac perpeti curſu ad interitum tendat. Eſt enim æterna lex à principio dicta rebus vniuerſis, naſci, denaſci; oriri, aboriri: nec quidquam ſtabile aut fir-

Naturalium rerum mutationes.

I. Lipſius lib. 1. de Conſtant. c. 16.

irmum arbiter ille rerum esse voluit, præter seipsum. Solem hunc vides? perpetuo suo motu varias anni tempestates, accessuq; ac recessu dierum noctiumque spatia dispensat. Lunam intueris? non idem semper illi vultus; vt labores eius taceam, & luminis quandoque defectum. Quid nunc aëris intemperiem, ventorumque vicissitudines commemorem? Quid æstus Oceani, & arcanam illam naturæ vim, quæ, vt venti desint ac tempestates, brutum hoc elementum per alternos accessus & recessus exagitat? Quid nouam semper terræ faciem per funerum ac natalium vicissitudinem? nec iam singulos tantùm homines, sed orbes nouos, & orbi nostro prorsus obuersos? Quid nostri etiam orbis perpetuas mutationes, Romanorum colonias, vagas barbararum gentium discursationes, & publica, vt sic dicam, exilia?

Scythia olim, & totus ille ferarum gentium tractus, ciuitates Achaiæ Ponticis impositas littoribus ostentauit. Regnum Neapolitanum, totumque illud Italiæ latus quod Infero mari alluitur, maior olim Græcia fuit. Tyrij Africam incoluerunt: Hispanias olim Pœni, nunc Gothi. Græci in Galliam se immiserunt, in Græciam Galli. Italiam Longobardi tenuerunt, Angliam Saxones. Sic aliis aliâ ex causâ suis sedibus expulsis, vix vlla terra est, quam indigenæ colant: permixta & insititia sunt omnia. *Populorum mutationes.*

Sed exigua sit hæc rerum commutatio, quam Gentium leuitas, patriæque fastidium inuexerunt: maior extitit ab vrbium ac Regnorum interitu. Florentissima quondam fuit Monarchia Assyriorum, Medorum, Persarum, Græcorum: sed quàm leui momento versa est & euersa tot inclytorum Imperiorum fortuna? Aut *Regnorum vrbiumq; interitus.*

Iustinus l 1. c. 3. enim vnius hominis effeminati luxus nouandarum rerum ansam præbuit, aut vnius noctis intempestiua Dan. 5. 25. comessatio Regni sedem euertit, aut vnius prælij aduersa Iustinus l. 11. c. 14. & lib. 12. c. 15. fortuna cum Regno diadema transtulit, aut vnius iuuenis præmatura mors vix coalescentis Imperij membra distraxit. Quid vrbium aut vastitatem aut interitum commemorem? Vnus sub Tiberio terræmotus I. Lipsius lib. 1. de Constant. c. 16. duodecim celebres Asiæ vrbes euertit: totidem alius oppida Campaniæ sub Constantino: & vnum aliquod Attilæ bellum plus quàm centena. Veteres Ægypti Thebas vix fama retinet: Hecatompolis Creta nunc fabulæ quàm historiæ propior. Inclytum fuit olim Salomonici Regni caput Ierosolyma: nunc veteris opulentiæ nullum vestigium. Iudæi cunctis longè lateque formidabiles; nunc extorres, vagi, fugitiui, mediastina orbis mancipia. Æmulæ quondam Romani Imperij ciuitates, Carthago & Numantia, nunc mapalia, fauillæ, ac rudera. Et campus, vbi Troia fuit. Illa ipsa quondam

Mart. l. 12. Ep. 8. *Terrarum dea Gentiumque,* ROMA,

frustrà occultato genio æterna vrbs, toties in suis ipsius ruderibus sepulta, ambitiosè quæritur, nec inuenitur in suo solo. Et vos meæ Brugæ, Athenæ quondam Belgicæ, nobilitatis delicium, florentis Europæ notissimum emporium: quæ apud exteras nationes Flandrorum nomen, velut commune Belgarum, celebrastis, quod tandem exhibebitis antiquæ dignitatis vestigium? Vix vmbra tanti nominis est reliqua: rem ipsam Principum furor Antuerpiam, orbis ocellum, Belgij gemmam, transtulit, quæ tamen ipsa vix pristinum iam splendorem tuetur. O mira, nec satis vmquam comprehensa necessitatis lex! Abeunt omnia in hanc

anc naſcendi pereundique viciſſitudinem: & lon-
æuum aliquid in hac eſſe machinâ poteſt, at nihil
ternum.

Ex hac rerum ſublunarium fluxâ fragilique naturâ
aria hoc toto ferè Capite conſectaria colligit Eccleſia-
:es. Ac primùm illud, quod vnico verbo paulò antè
elibauimus; cùm hæc omnia fluxa ſint & caduca, Verſ. 3.
ullum in hac vitâ laboris ſui præmium homines re-
:rre, præter vanitatem, & inane nihil. Deinde, cùm Verſ. 8.
ihil hîc ſtabile conſiſtat, ſed omnia perpetuo motu
uant ac diffluant, non ſatis eorum naturam oculis au-
ibuſque notari poſſe; proindeque nec ſolidam ha-
eri ſcientiam. Tertiò, cùm omnia recurrant in hunc
aſcendi ac denaſcendi fatalem gyrum, nihil eſſe ſub Verſ. 9. 10.
ole nouum, ſed quæ præteritis ſæculis dilapſa ſunt,
oſtliminiò reſtaurari. Denique, cùm hîc perpetuo Verſ. 11.
luxu cuncta dilabantur, non exſtare apud poſteros eo-
um memoriam quæ diffluxerunt.

Sed nunc primo conſectario pauliſper inſiſtamus; *Fortunæ dona fluxa & caduca.*
c quam in rebus naturalibus fluxam fragilemque na-
uram deprehendimus, eamdem rebus humanis fortu-
æque donis ineſſe demonſtremus. Docet hoc inpri-
nis eleganti mimo Laberius: *Fortuna vitrea eſt, quæ
um ſplendet, frangitur.* Splendida ſunt eius dona, hono-
es ſcilicet ac diuitiæ: quis neget? ſed quid in his non
itreum? quid non fragile & caducum? Demetrium
Phalereum cogitatione pauliſper intuemini, optimis *Honores fragiles.*
lim legibus atque inſtitutis Republicâ Athenienſium Strabo li. 9.
tabilitâ, ad ſummum dignitatis apicem euectum, ea-
que cauſâ trecentis æneis ſtatuis totâ Atticâ erectis
ohoneſtatum: tantum tamen valuit quorumdam in-
idia, vt in Ægyptum ſpontaneus exul profugerit,
eiuſ-

eiuſque ſtatuæ fuerint in matulas conflatæ. Cn. Pompeius ſupra rerum humanarum faſtigium olim euectus, montes aureos in triumpho Romanis oſtenderat: idem ille tamen glebam terræ in alieno littore deſiderauit, poſtquam de eius capite pupillus & ſpado tulêre ſententiam. Et quoniam è Regno in ſeruitutem cadere, ipsâ morte cenſetur acerbius: ne hoc quidem facinoribus ſuis deeſſe voluit fortuna, cùm Hecubam Vlyſſis ſeruituti ſubiecit, Crœſum Cyro, Darij matrem Alexandro mancipauit.

Plinius lib. 37. cap. 11.

Diuitiæ fluxæ.

Nec meliùs cum iis actum eſt, qui velut in theatro miſſilia fortunæ, diuitias inquam, auido ſinu exceperunt. Quis ignorat, aurum M. Craſſi capiti per ludibrium infuſum? Quis non obſtupeſcit, Belizarium poſt opes Regibus inuidendas luminibus orbatum, & ad mendicabula redactum, ſtipem in compitis à prætereuntibus corrogaſſe? Nec eſt tamen, cur de iniuriâ acceptâ cum fortunâ quiſquam expoſtulet, quæ ſuo quaſi iure ſic apud Boëtium ſe tuetur: Quid tu, ô homo, ream me quotidianis agis querelis? quam tibi fecimus iniuriam? Hæc noſtra vis eſt: hunc quotidie ludum ludimus. Rotam volubili orbe verſamus: infima ſummis, ſumma infimis mutare gaudemus. Aſcende, ſi placet: ſed eâ lege, vti, cùm ludicri mei ratio poſcet, deſcendere iniuriam ne putes.

Florus li. 3. cap. 11.

Baronius to. 7. a. 561.

Boët. lib. 2. de Conſol. Proſâ 2.

Rerum humanarum vanitas contemnenda.

Quæ cùm ita ſint, nihil eſt mortali conducibilius, quàm vt hęc mortalia velut vmbras contempletur, honores velut fumi globum exiſtimet; qui quò altiùs extollitur, latiuſque intumeſcens diffunditur, eò faciliùs in ventos euaneſcit: diuitias inſtar iridis eſſe reputet, quæ vano ſplendore perniciem ſuam occultent, & ſpectantium oculos, mox lacrymas daturæ, fallant. Denique,

nique, vitam hominis nihil nisi vanam in theatro fabulam, scenæque imaginem esse iudicet: quos hîc diuites, potentes, in dignitate constitutos viderit, personatos histriones arbitretur, eorumque sortem nihil nisi personatam felicitatem. Denique, quemadmodum Augustus moriens, barbâ decenter compositâ, & censore speculo castigatâ, amicos interrogauit, ecquid vitæ mimum aptè repræsentasset; sic homo nihil maiori curâ prouidebit, quàm vt impositam à Deo fortunaque nascendi personam decenter sustineat, atque ita in rebus humanis versetur, tamquam in theatro fictam fabulam aut spectet, aut repræsentet, quæ, adductâ cortinâ, ex oculis animisque mox euanescat. Nunc ad alterum Ecclesiastæ consectarium gradum faciamus.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 8. Cunctæ res difficiles [a]: non potest eas homo explicare sermone. Non saturatur oculus visu [b], nec auris auditu impletur.

[a] id est, morosæ, non facientes sui copiam.
[b] Non subsistunt donec oculis vel auribus fiat satis. Ita Isidorus & Campensis.

METRICA PARAPHRASIS.

NON sic nubiuagi fulminis armiger
Alarum nebulas remigio secat
Dum vestigia cursus
Confundit liquido æthere:
Non sic Pegaseo nuntius impete
Transmittit spatij concitus æquora:
Non sic igne vapores
Vanescunt Hyperionis:

D *Non*

Non sic prata nouis picta Fauoniis
Æstiui spoliat solstitij iubar,
Cùm Dictynna citatis
Noctem præcipitat rotis:
Vt res, quas Opifex condidit ætheris
Nosci difficiles, agglomerant fugam,
Furtiueque fruentum
Raris vsibus inuident:
Iuratæque sui non dare copiam,
Fallunt peruigilis lumina Lyncei;
Naturamque fugacem
Nec vis percipit ingenI,
Nec suadela potest eloquio exequi.
Quid solertem aciem, quid vaga lumina
Spargens orbe patenti,
Quæris pabula sensibus?
Quæ tu delicias luminibus putas,
Visus destituent vana famelicos,
Vt conspecta Creüsæ
Iuxta Dardanios rogos
Vmbra Anchisiaden lusit amabilis;
Aut vt bulla tubi turgida flamine,
Dum palatia visu
Aut Pestana rosaria
Obiectat cupido, aut astra adamantina,
Formosum referens in speculo typum,
Leni saucia flatu
Frustrata intuitum perit.
Aut quorsum bibulis pendulus auribus
Irritas Sophiæ tabificam sitim?
Non si Nestoris annis
Docto ex ore pependeris,

Doctri-

Doctrinæ pelagus te satiet, neque
Sedet multiplici fonte cupidinem. Heu
Quantum à limite vitæ
Distat meta scientiæ!

PROSA EXEGESIS.

EAMDEM veterum fuiſſe querelam, patet ex hoc celeberrimo Hippocratis Aphoriſmo, quo nobiliſſima illa Medicinæ præcepta exorditur: Vita breuis, ars longa, occaſio præceps, experientia periculoſa, iudicium difficile. Et mirum ſanè, ni Momus aliquis hîc vltra querimoniæ terminos progreſſus, etiam conuicium Auctori naturæ fecerit. Certè parum abfuit, quin faceret Theophraſtus, qui, teſte Laërtio, grauiter de naturâ queſtus eſt, quòd coruis, ac ceruis, aliiſque nonnullis animalibus, quæ ad paſtum ac ventrem prona finxit, tam diuturnam ætatem dederit (nam coruis ſupra centum annos tribuit Albertus Magnus) homini verò, ad intelligendum & agendum nato, vitam dederit tam anguſtis limitibus circumſcriptam. Et verò cùm, teſte Philoſopho, ſcientiæ rerum ſint æternæ, tametſi homo tempus ſuum auariſſimè diſpenſet, & vſque vltimos ætatis humanæ terminos procedat, tamen ad immortalium cognitionem nimis mortalis eſt. Emicat ille quidem ſubinde, maior omni contagione terrenâ, & ad rerum diuinarum humanarumque cognitionem deguſtandam, ſupra carnis concretionem ſeſe erigit; ſed aut propriâ mole confeſtim deprimitur, aut certè propter rerum naturalium obſcuritatem, inconſtantiam, motumque perpetuum ac fluxum, optato animi pabulo fruſtratur.

Hippocr. lib. 1. Aphor. 1.

Vita nimis breuis ad cognitionẽ rerum naturalium.

Laërtius.

Cicero Tuſcul.

Albertus Magnus in lib. 9. Ariſtot. hiſt. c. 10.

Quod quidem minus habet admirationis in rebus diui-

Diuina obſcura ſunt.

diuinis, quas ſuſpicere nos potiùs Numen voluit, & religioſo ſilentio venerari, quàm curioſâ indagatione perſcrutari: eoque conſilio procul eas ab adſpectu noſtro ſubmouit, & quaſi per nebulam oſtendit. Magnis enim maior ex obſcuro eſt reuerentia. Sed in rerum creatarum diſquiſitione longè alia eſt ratio. Deus enim hominem ſpectatorem operum ſuorum in hunc mundum induxit, ait Epictetus, nec ſpectatorem tantùm, ſed enarratorem & præconem. Curioſum enim ingenium nobis natura dedit, inquit Seneca; & artis ſibi ac pulchritudinis ſuæ conſcia, ſpectatores nos tantis rerum ſpectaculis genuit, perditura hunc ſui fructum, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere formoſa, ſolitudini oſtenderet.

Epictetus in Diſſertation. *Homo natus ad contemplandas res naturales.* Seneca de Otio ſapientis, c. 32.

Res naturales obſcuræ.

Quæ cùm ita ſint, quis cogitatione aſſequi poterit, cur ſapientiſſimus ille rerum omnium moderator Deus, qui hominem in hoc vniuerſo res à ſe conditas voluit contemplari, eaſdem ita difficiles, id eſt moroſas, procrearit, vt vix, ac ne vix quidem, curioſis oculis auribuſque ſeſe communicent? Vſu iam, vel faſtu potiùs, in mores introductum eſt, vt delicatulæ illæ Magnatum vxores vix faciant ſui videndi copiam: nam aut palatio ſe continent, aut perſonatæ tectæque prodeunt in publicum. Eumdem in Sardanapalo ſeu faſtum ſeu luxum Proceribus diſplicuiſſe, teſtatur Athenæus: & Sinarum Regem ſubditorum neminem, præter eunuchos aliquot palatinos, ad conſpectum admittere, tradunt eius hiſtoriæ Scriptores. Non abſimilem res creatas lùdum ludere, nobiſque illudere, quis non animaduertat? Quædam enim ita recònditæ ſunt, vt vix vmquam ſub adſpectum cadant: quædam verò ſic obiter & curſim exhibentur, vt per theatrum

Athenæus lib. 12.

Nicolaus Trigault. lib. 4. Expedit. ad Sin. c. 12.

rum huius vniuersitatis rapi, non cupidis spectatori-
ous ostendi videantur.

Ac inprimis, quàm multa oculis nostris abscondit *Noua inuenta.*
atura, aut intra terræ viscera depressa, aut nubibus
psis ac cælorum orbibus inserta, quæ aut tempus eru-
erauit, aut collectis, vitri subsidio, speciebus, vt vo-
ant, explorata sunt? Vidimus his annis pulcherrima
uædam effossa mineralia, quæ ad nullum metalli
enus pertinere, periti censebant. Et quis hactenus
Astrologorum Ioui satellites suos inter Planetas assi-
nauit? Quis Venerem instar Lunæ pulcherrimis cor-
ibus crescentem ac decrescentem obseruasset, nisi hoc
æculo nostro tubus opticus emersisset? Non ignoro,
Varronem apud D. Augustinum iam olim asserüisse, Augustinus lib. 21. de Ciuit. c. 8.
tellam Veneris, quam Plautus Vesperuginem, Home-
us Hesperon appellat, colorem mutasse, magnitudi-
em, figuram, cursum: sed ille nonnulla per caliginem
oniecturis assecutus, inuenit potiùs confusum quid-
am, quod tamquam portentum sibi incognitum su-
piceret, quàm quod ex propriâ naturæ ratione stabi-
iret. Nos autem, pauculis hisce è longâ sæculorum
octe eruderatis, cùm de reliquis, quæ latent, conie-
turam facimus, meritò possumus exclamare: Quan-
um est, quod ignoramus!

Alterum genus illorum est, quæ cursim atque obi- *Res naturales non prabent sui copiam.*
er ostenduntur: de quibus meritò pronuntiat Eccle-
iastes: *Non saturatur oculus visu, nec auris auditu imple-*
ur. Quid ita verò? quia nimirum quidquid in hoc
niuerso sub adspectum cadit; aut inquieto motu in
rbem rapitur, aut perpetuo fluxu dilabitur, aut ortus
bitusque vicissitudine fluctuat, aut denique (quod
omini tribuitur à Prophetâ) *quasi flos egreditur, &* Iob 14.

 con-

conteritur, & fugit velut vmbra, & numquam in eodem statu permanet. Quæcumque hîc videmus ac tangimus, in illis Plato non numerat quæ esse propriè putat. Fluunt enim, atque assiduâ diminutione atque adiectione sunt. Corpora nostra rapiuntur fluminum more: quidquid vides, currit cum tempore. Ego ipse, dum loquor ista mutari, mutatus sum. Hoc est quod ait Heraclitus, In idem flumen bis non descendimus. Manet idem fluminis nomen, sed aqua transmissa est. Hoc in amne manifestius est, quàm ceteris in rebus: sed illas quoque non minùs velox cursus præteruehit, vt numquam aut oculus aut intellectus iis solidè pascatur, sed raptim tantùm præteruolans hinc inde aliquid delibet, ne cognoscendi occasio (quam meritò præcipitem dixit Hippocrates) de manibus elabatur. Hirundines idcircò pernicissimo esse volatu tradit Plinius, quia cùm volando pascantur, & quæ iis in escam data sunt, muscæ scilicet culicesque, similiter per aëra volent: facilè hæc irrequieto motu suo venantibus elaberentur, nisi maiori hirundinum pernicitate vincerentur. Intellectus verò noster, cùm tantâ pernicitate naturas assequi non possit, lubricâ suâ inconstantiâ, continuoque motu, se priùs subducunt, quàm iisdem oculus, quantum satis est, animusque pascatur. Deus bone! quanta hinc vanitas, non tantùm earum rerum quæ humanæ cognitioni substernuntur, sed ipsius etiam hominis, elucescit? Qui licet à cedro Libani disputauerit vsque ad hyssopum quæ nascitur de pariete, &, tamquam exploratâ rerum naturâ, seipsum magnificè circumspexerit; vix est tamen, vt solidam alicuius rei scientiam profiteri possit; sed, si quid eius labori industriæque tribuendum est, doctam potiùs

Seneca Epist. 58.

Plinius lib. 10. c. 24. & 25.

iùs ignorantiam, quàm veri nominis ſcientiam, illi
oncedam.

Interim non poſſum, quin ex hac non minùs rerum *Res humana vt fluxa contemnenda.*
umanarum, quàm ſcientiarum vanitate, fructum ali-
quem decerpam, quem è ſimili tractatione percepit
Seneca, qui ſic ad Lucilium, Quæris, inquit, mi Lu- Seneca Epiſt. 58.
ili, quid de iſtis capiam quæ modò tractauimus, re-
notis à reformatione morum? Quid ex iſtis traham,
quod cupiditates meas comprimat? Vel hoc ipſum,
quòd omnia iſta, quæ ſenſibus ſeruiunt, quæ nos ac-
cendunt & irritant, negat Plato ex iis eſſe quæ verè
int. Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus faciem
liquam ferunt: nihil horum ſtabile nec ſolidum eſt;
& nos tamen cupimus, tamquam aut ſemper futura,
ut ſemper habituri. Mittamus animum ad ea quæ
æterna ſunt, illa deſpicatui habentes quæ fluxa & ca-
duca ſunt, quæque, vt mox docet Eccleſiaſtes, ni-
hil nouum, nihil admiratione, nihil pretio dignum
ontinent.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 9. Quid eſt quod fuit? ipſum quod futu-
rum eſt. quid eſt quod factum eſt? ipſum
quod faciendum eſt.
10. Nihil ſub Sole nouum, nec valet quiſquam
dicere: Ecce hoc recens eſt: iàm enim præ-
ceſſit in ſæculis, quæ fuerunt ante nos.

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

NEQVIDQVAM *stimulis agit*
Ægrescentem animum dira scientiæ
Prurigo, atque inhians nouis
Ieiunæ esuries vana cupidinis.
Quisquámne hæc reputet noua,
Quæ diu præteritis cognita sæculis?
Miraris trifidâ face
Fumantes scopulos Acroceraunia,
Ætnæisque vaporibus
Fuscari igniferi lampadas ætheris?
Iam diu sulphureo patres
In busto Sodomæ consimiles rogos
Spectarunt. Thetidem stupes
Spumosi immemorem littoris, obstreperæ
Vndæ seditionibus
Affectare patenti imperium solo?
Iam dudum imperiosiùs
Vndantis pelagi bruta volumina
Noëam nemorum iugis
Inuexêre ratem; cùm Libanitidum
Proteus æquoreum pecus
Cedrorum dedit intonsa cacumina
Depasci, & maris incola
Nidis accipitres expulit alcyon.
An fors insolitum putas
Suffoßis grauidæ visceribus Rheæ
Mundi arcana reconditi
Pænè è tartareis sedibus erui?
Auri sacra fames diu
Expulsa exilio sidereis plagis,

Per confinia Tartari
Reptauit, rutili prædæ inhians luti.
An fors æmula montium
Luxu regifico surgere culmina, &
Moles molibus additas
Miraris liquidis nubibus obuias?
Iamdudum Iapeti genus
Affectans rutilis sideribus viam,
Famoso æquore Sennaar
Insanis speculam molibus extulit,
Transscendens Hyadum lares,
Arctoæque niuis, raucaque fulminum
Regna. An forsitan asseris
Mentes ingenuis artibus inclytas
Accendisse scientiæ
Non comperta priùs lumina? Nil agis;
Cùm nostri generis sator
Diæ plasma manus viribus ingeni
Diuinæ penetralia
Lustrarit Sophiæ, multaque viderit
Inconcessa nepotibus.
Nil sub Sole nouum: sed velut ætheris
Seruant excubiæ vices,
Alternisque perit sideribus decor;
Et nunc Sol roseum caput
Immergit Pelago, Leucothoës nouis
Nunc cunabula deserit
Cristatus radiis, nec tamen est nouus;
Sic terræ faciem nouat,
Alternatque vices orbita temporum:
Et quæ bruma peremerat,
Vitali reparat sorte Fauonius;

Sic quod corripuit prior
Ætas, & tenebris texit inertibus,
Ætas ſera nepotibus
Spectandum referet, ne tibi ſit recens,
Quod lux craſtina parturit.
An ſcire eſt animus poſtuma ſæcula
Quam rerum ſegetem dabunt?
Quam dilapſa retrò meſſuerit dies.

PROSA EXEGESIS.

TERTIVM hoc eſt Eccleſiaſtæ conſectarium, quod ex motu rerum naturalium, ortuſque & occaſus vicisſitudine colligit, *Nihil ſub Sole nouum.* Præſentisſimum antidotum non tantùm aduerſus curioſam ſciendi pruriginem, ſed etiam aduerſus immodicos æſtus cupiditatum. Si enim nihil noui ſcientia labore ſuo conſequitur, meritò vanitatis ac dementiæ redarguuntur ij, qui corpoream hanc mundi molem curioſè perſcrutantes, tantâ ſuperbiâ efferuntur, ait Auguſtinus, vt inter aſtra, de quibus diſputant, cum Lucifero ſolium collocare videantur. Fruſtrà etiam ſunt, qui noua ſemper cupiditatibus ſuis fomenta conquirunt, ſi nihil admodum reperire eſt in hoc vniuerſo, præter ea, quæ antiquos voluptatis aſſeclas famelicos, ac beatitatis expertes reliquerunt.

Nihil in orbe nouum.

Curioſitas vana.

Auguſtinus de Moribus Eccleſiæ, cap. 11.

Sed priuſquam vero ſenſu verba Sapientis enucleem, ſequeſtrandus eſt mihi à cæcâ Philoſophorum quorumdam Epicureorum, Pythagoricorum, maximeque Stoicorum turbâ. Illi enim vt in poſterum eadem recurſura demonſtrarent, quæ præteritis ſæculis dilapſa ſunt, neſcio quæ non ſomnia venditarunt, neſcio quam non palingeneſiam, metempſychoſin, ecpyroſin,

Rerum naturalium reuolutio.

in, cataclyſmum, rerumque omnium reuolutionem inxerunt. Et hæc omnia magno Platonis anno futura pronuntiarunt: ſed huic anno vix certus ab illis annus aſſignatur. Iulius Firmicus hanc rerum omnium redintegrationem ac reuolutionem poſt trecenta millia annorum ait recurrere. Macrobius hunc annum Mundanum (ſic enim appellat) quindecim millibus annorum definit: Orpheus centum viginti millibus: Caſſander tricies ſexies centenis millibus. Salui ſunt: nihil timendum eſt, ne quis ſuperſtes eos mendacij redarguat.

Iulius Firmicus l. 3.

Lipſius l. 2. Phyſiolog. Stoicæ c. 22.

Redintegrationem ita fieri volunt Stoici. Cùm tempus aduenerit, ait Seneca, quo renouaturus ſe mundus exſtinguat, ſidera ſideribus incurrent, & omni flagrante materiâ, vno igne, quidquid nunc ex diſpoſito lucet, ardebit. Et quidem repentino impetu. Nam, vt alibi ſcribit, natura ad originem rerum parcè viribus ſuis vtitur, diſpenſatque ſe incrementis fallentibus: ſubitò ad ruinam, & toto impetu venit. Quàm longo tempore opus eſt, vt conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus educatur & adoleſcit? at quàm nullo negotio ſoluitur? Vrbes conſtituit ætas, hora ſubuertit. Momento fit cinis, diu ſilua.

Mundi exuſtio. Seneca Conſol. ad Marciam.

Seneca l. 3. Natural. Quæſt. c. 27. *Diu nata momento pereunt.*

Præmiſsâ igitur hac * ἐκπυρώσει, ſequitur * κατακλυσμός. Nullâ enim re aliâ exuſtæ res poterant renaſci, ait Firmicus, & ad priſtinam faciem formamque reuocari, niſi admixtio eſſet, & concretus puluis fauillarum, omnium genitalium ſeminum conciperet fecunditatem.

* exuſtione, * diluuium. *Mundi diluuium.*

Hinc deinceps palingeneſia, orbiſque non tam nouus, quàm poſtliminio idem renaſcens. Non enim ſemper ea licentia erit vndis, ait Seneca, ſed peracto exitio generis humani, exſtinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterùm aquas

Mundi regeneratio.

Seneca l. 3. Quæſt. c. 29.

 ter-

terra ſorbebit, & reiectus è noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus: antiquus ordo reuocabitur: omne animal ex integro generabitur: dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus.

Imago futurorum ſunt præterita.

Sed faceſſant hæc bella commenta, & gratuita otioſorum ſomnia. Non ea mens eſt Eccleſiaſtæ, cùm dicit, *Quid eſt quod fuit? ipſum quod futurum eſt*; ſed imaginem ſpeculumque futurorum vult eſſe præterita, & eadem ratione redhibitionem præteritorum velut in imagine vult eſſe futura. Æſtas abit, ſed alter annus illam adducet: hiems cedit, at referent illam ſui menſes. Solem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Pars cæli leuatur aſſiduè, pars mergitur: & eadem in terris rerum viciſſitudo, veterumque reſtauratio. Quod vſque adeò verum eſt, vt ne illa quidem, quæ ſingularia, inuſitata, & vſque ad miraculum portentoſa, aut etiam fabuloſa habentur, abſque gemellis in hac rerum circumuolutione reperiantur. Fabulis non pauci adſcribunt Platonicum in Atlantide inſulâ diluuium: vti & alterum Deucalioneum Poëtis tantopere decantatum; & Mexicanum illud, cuius meminit Lupus Gomara. Sed fidem illis adſtruit nouum illud Mexicanum, quod à triennio contigiſſe accepimus. Et vt de portentoſis flammarum eruptionibus aliquid attingam, vidi ante annos quinque montem Veſuuium, vinetis agriſque aruis amœniſſimum, ſimul ac fecundiſſimum; vt fabulæ, quàm hiſtoriæ, mihi propius viſum fuerit, quod de flammis eius ac cineribus ſcribunt Strabo & Columella: ſed profectò antiqua prodigia cumulatiſſimè repræſentauit annus præteritus, cùm ingenti boatu tantam cinerum ac fauillarum vim eructauit, vt agris oppidiſque ad multa paſſuum millia vaſti-

Seneca Epiſt. 36.

Strabo l. 5. Columella l. 10. c. 14.

vaſtitatem intulerit; aëremque tam liuidis, igneis, ſulphureiſque nebulis texit, vt vicina Neapolis Gomorrheum aliquod incendium, aut extremum iudicij diem inſtare ſuſpicaretur.

Quòd ſi ea quæ magnitudine eximia ſunt, aut genere ipſo ſingularia, non tamen abſque exemplo ſunt, nec ita inuſitata, vt non prioribus ſæculis paria contigiſſe commemorentur; quánta eſt eorum vanitas, qui ſi quid ſtudio iuduſtriaque non cuiuis obuium videntur aſſecuti, cum Archimede diſcurſantes clamant, Εὕρηκα, εὕρηκα; aut ita magnificè de ſe ſentiunt, tamquam ſi latentem in Democriti puteo veritatem, aut ſcientiam aliquam terris hactenus inauditam, in lucem protuliſſent? Quid enim, amabò, dicent, quod non dictum priùs? aut quam nouam terris parturient ſcientiam, cùm nullum ſit in orbe nouum ſcientię obiectum? An verò maiora ſibi ad comparandas ſcientias naturæ gratiæque præſidia, quàm priſcis illis θεοδιδάκτοις, & qui ab ipſis rerum incunabulis propiùs abfuêre, vindicabunt? præſertim cùm effetis hac ætate corporum ſenſuumque viribus, animi quoque vigor non parum defloruerit?

Scientia nulla noua eſt.

Norint igitur scioli illi, nouitatis admiratores, & ætatis ſuæ ſtolidi præcones, non defuiſſe antiquis ſæculis, ſiue qui Theologiæ, ſiue qui Philoſophiæ aut Aſtrologiæ laude floruerint. Primus enim, qui ceterorum parens, idem & Magiſter fuit Adamus, cui etiam geminæ illæ columnæ ſiderum ac ſcientiarum notis inſculptæ à Ioſepho tribuuntur. Hic cùm Mathuſalæ conuixerit annis ducentis octoginta duobus, omnem illi diuinam humanamque ſcientiam tradidit. Rurſus Noë cùm Mathuſalæ ſynchronus fuerit annis omnino

Scientiarum origo.

Ioſephus l. 1 Antiq. c. 4. Pineda in Salomon. Prçu. l. 3. c. 27.

ſexcentis, facile huic fuit omnem ſapientiæ ſcientiæque rationem nepoti ſuo tranſſcribere. Denique cùm Noë Abrahamo conuixerit annis quinquagintaſex, reſtat vt docendi munus ac poteſtas ab eodem deuoluta ſit ad Abrahamum; ex quo deinceps antiquitas ac fama ſapientiæ ad Chaldæos Ægyptiosque redundauit. Hos deinde Græcorum primipili magnis itinerum facultatumque diſpendijs iuêre conſultum. Denique nullum pænè fuit ſæculum, cui non ſua laus ac ſplendor ſapientiæ debeatur. A quâ dum nouitatis ſtudio, vanæque gloriæ cupiditate, ad auia deuiaque deflectunt noſtri temporis hæretici, & vana ſui cerebri commenta libentiùs exoſculantur, quàm vnanimem Patrum Conciliorumque conſenſum; Deus bone! quas non peſtes orbi Chriſtiano, quæ non opinionum portenta pepererunt?

Nouitas periculoſa.

Tolerabilior eſſet hic nouitatis pruritus in ſcientiis naturalibus, ſi intra naturæ terminos ſubſiſteret. Sed videas ita nonnullos Copernici alicuius, aut Galilæi, ſomnia adorare, vt de veritate ſacrarum Litterarum citiùs, quàm de eorum pronuntiatis, ambigant. Quemlibet, inquiunt, ſenſum habeat illud Eccleſiaſtæ, *Oritur Sol, & occidit, terra autem in æternum ſtat*; dummodò verè pronuntiarit Copernicus cælum ſtare, terram perpetuo motu in orbem rapi. Quâ tandem ratione ducti? Quia nimirum, ſtante Copernici ſententiâ, ſalua ſunt phænomena. Quid tum verò? An minùs erunt ſalua, ſi Eccleſiaſtæ ſententiam venerati, cælum mobile, terram ſtabilem poſuerimus? En quàm leui momento à tritâ maiorum ſemitâ ſcioli noſtri deſciſcant.

Præſertim in ſacris Litteris.

At, inquiunt, pulchrum eſt, nouis repertis opibus ingenium locupletare, & non inſtar ouium torrentem

Docto-

Doctorum sequi. Vanissimi homines! dum nouitate maximè delectantur, non aduertunt, se vetera Pythagoræ & Aristarchi dogmata refodere, quæ à melioribus Philosophis iam diu explosa & sepulta, sub terrâ computruerunt: vt omittam, eos grauissimæ Eminentissimorum Cardinalium sub PAVLO V. censuræ subiacere. Adeò semper verum est illud Senecæ:

Constitit nulli via nota magno. Seneca in Medæâ.
Ite quà tutum populo priori.

Longè profectò consultiùs Lacedæmonij Timothei Milesij citharam in pœnam ad sciadem suspenderunt, quòd quatuor fidibus additis, nouam Musicæ formam inuexisset: quod numquam in Republicâ fieri sine legum, & quidem præcipuarum, mutatione, censebat Plato. Nec feliciùs sua nouitas Ptolomæo Lagi successit: qui cùm Ægyptiis camelum Bactrianam, toto corpore nigram, hominemque bicolorem inter spectacula produxisset, totius in se multitudinis indignationem concitauit, non immeritò iudicantis, pulchra atque concinna nouis ac turpibus esse præferenda.

Pausanias in Laconicis.

Plato Dialog. de Iustitiâ.

Caussin. l. 4. Polyhist. Sym. 63. ex Luciano.

Similiter vanitatis arguuntur diuitiarum mancipia, & voluptatis asseclæ, qui noua semper cupiditatum fomenta somniant: quasi in permutatione malorum aliqua possit inesse beatitas, quæ vni solidorum bonorum possessioni contingit. Fuerunt olim diuites, sed infelices: voluptatis asseclæ, sed infames ac turpes: ambitiosi, sed in summis honoribus vilissima mancipia. An noua plus ad beatitatis summam momenti habitura existimant? aut post tot condimenta fesso voluptatis ore delibata, post tot cupediarum artifices atque opifices, quot olim protulit Imperium Romanum, aliquid in orbe putant esse noui? Quid, obsecro, poterunt

Cupiditas frustra nouum pabulum quærit.

com-

comminiſci, quod non olim compertum atque exploratum fuerit Apiciis, Æſopis, Claudiis, Vitelliis, Heliogabalis? Quæ fercula menſis apponent, quæ non olim comprehenderit ingens ille ſub Claudio Mineruæ clypeus? Quas verò auaritia nouas explendæ cupiditati vias aperiet, ſi ne ſubterranei quidem ſpecus, & ipſa inferorum ſuburbia (hac ætate non minori periculo, quàm induſtriâ, ſubterraneis cuniculis perluſtrata) priſcis ſæculis intacta atque inexplorata fuerunt? Atqui auctor eſt Aſclepiodorus, demiſſos olim quamplurimos à Philippo Macedone in metallum vetus, olim deſtitutum, vt explorarent, quæ vbertas eius eſſet, quis ſtatus; an aliquid futuris reliquiſſet vetus auaritia: nec reperiſſe illos quidquam, præter ingentia flumina, & conceptus aquarum inertium vaſtos, & ſub æternâ nocte vacua multorum dierum itinera. Vnde perſpicuum eſt, ſæculum noſtrum non vitiis nouis, ſed iam antiquitus traditis laborare; nec ætate noſtrâ primùm auaritiam venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris à naturâ meliùs obſtruſa perſcrutatam: ſed ante Philippum etiam Macedonem Reges fuiſſe, qui pecuniam in altiſſimas vſque latebras ſequerentur; & relicto ſpiritu libero, in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum poſſet noctium dierumque peruenire diſcrimen. Quòd ſi nihil noui, neque ad explendam ingenij curioſitatem, neque ad extinguendam cupiditatum ſitim, hominum aſſequi poſſit induſtria, nónne vanus eſt omnis noſter in perſcrutando labor, qui dies noctéſque ſollicitos nos habet atque exercitos? Quid eſt igitur, quod labores noſtros tantopere exſtimulat in hac vitâ mortali, & ſpem facit inueniendæ alicuius nouitatis? Alia ſcilicet

Seneca l. 5. Natural. quæſt. capite 14.

licet non minor hac vanitate vanitas, quòd nimirum antiqua illa, quæ refodimus, iam dudum obliuione sepulta sunt; quod est quartum Ecclesiastæ consectarium.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. II. Non est priorum memoria: sed nec eorum quidem, quæ posteà futura sunt, erit recordatio apud eos, qui futuri sunt in nouissimo.

METRICA PARAPHRASIS.

EXCVTE *prisci scrinia sæcli:*
Vetera agnosces, quæ noua reris.
Sed nos æui rota præcipitans
Ad Letheos abripit haustus:
Et velut horâ truditur hora,
Luxque fugacem lucem interimit;
Sic quod lapso tempore gestum est,
Quæ ponè subit, proterit ætas.
Vbi tot clari decora ingenij,
Quot multiplici sapiens partu
Charæ soboli fudit Adamus?
Vbi nunc artes, quas cælesti
Propius fonti diuite venâ
Protulit æuum? Tot vbi heroës
Inclyta nati sidera mundi?
Vbi Noæam mersa tulerunt
Sæcla carinam, vix bis denos
Numero ex omni nouisse datum est.

I nunc, factis porrige famam:
Famam ingenio, famamque opibus,
Famam intrepidâ molire manu:
Cuncta immemori nocte recondet
Sera vetustas. Age corticibus
Insere amores, vt cum tiliis
Nomina crescant: sæua securis,
Nemorum celsis inimica comis,
Longum tiliis inuidet æuum.
Pario titulos marmore sculpas;
Dum tempus edax monumenta terit,
Obsita titulis saxa fatiscunt.
Si mors saxis tiliisque venit,
Quis victuris credere chartis
Vitæ sataget labilis vmbram?
Si post cineres fœnora vitæ
Serâ affectas laude nepotum;
Altera tandem te fata manent.
Postuma quidquid proferet ætas,
Postuma rursus proruet ætas.

PROSA EXEGESIS.

Obliuio vanitatē gloria famaq; ostendit.

QVARTVM hoc est Ecclesiastæ consectarium, quod ex caducâ rerum creatarum naturâ, fluxuque perpetuo deducit, præteritorum scilicet sæculorum omnium obliuio: quâ luculenter eos vanitatis redarguit, qui semimortuam in terris nominis immortalitatem sectantur. Quæ quidem vanitas plerisque hominum, ac præsertim optimis quibusque, & ad virtutem natis, fucum facit, dum amplissimum virtutis præmium esse gloriam arbitrantur, & mortali immortalitatem non esse contemnendam. Quinimò, si M. Tullium audi-

audimus, nullam virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat, præter hanc laudis & gloriæ: quâ quidem detractâ, quid est, inquit, quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, tamque breui tantis nos laboribus exerceamus? Certè si nihil animus præsentiret in posterum; & si, quibus regionibus vitæ spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas; nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis vigiliisque angeretur. Nunc insidet quædam in optimo quoque virtus, quæ noctes & dies animum gloriæ stimulis concitat; atque admonet non cum vitæ tempore dimittendam esse commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adæquandam. Licuit otioso esse Cn. Pompeio, licuit C. Cæsari, licuit aliis infinitis, qui se totos Reipublicæ tradiderunt: sed nimirum inhærebat in mentibus quasi sæculorum quoddam augurium futurorum. Quid Q. Curtium commemorem, qui se pro patriæ incolumitate deuouit? quid morte, quàm triumpho illustriores Decios, animæque magnæ prodigum Paulum? qui numquam tam vile corpus habuissent, nisi gratâ posterorum memoriâ se consolati fuissent.

Omnes laude ducimur. Cic. pro Archiâ Poëtâ.

Prætermitto Noëmi posteros, qui in campo Sennaar non aliâ de causâ insanas illas Babylonicæ turris substructiones moliti sunt, quàm vt nomen suum æternitati consecrarent. Prætermitto ceteros, qui vt se aut scientiarum luce, aut artium inuentis, aut præclaris in Rempublicam meritis, illustriores redderent, vitam infinitis laboribus vigiliisque confecerunt. Quâ potissimùm ratione ducti? Viderunt scilicet, vitæ breuem esse cursum, at gloriæ sempiternum. Felices, si ad veri Dei cultum, solidamque virtutem potiùs, quàm

Genes. 11, 4.

Gloria æterna quærenda.

ad gloriam, virtutis vmbram, ſua ſtudia curaſque retuliſſent: aut, ſi tanta erat dulcedo gloriæ, non eam ambiuiſſent, quæ, cùm hominum laude nutriatur, toties intermoritur, quoties ipſi præcones morte extinguuntur; ſed eam potiùs, quæ maior eſt popularis vrnæ ſuffragiis, quam Deus virtuti deſtinat, quam ipſa æternitas ſemper intuebitur. Nam cetera quidem humana ſunt, id eſt, fragilia, caduca, mortalia, & vt in tempore nata, ſic temporis legibus obnoxia, & cum tempore interitura. Vt non iam fabula ſit illa tantopere à Poëtis decantata Saturni (quem Χρόνον vocant) edacitas, cùm nihil in tempore ortum acceperit, quod non aliquando conficiat atque conſumat vetuſtas. Vbi nunc horti Babylonis penſiles? vbi Creticus labyrinthus? vbi nobiliſſimum illud Mauſolæum, amoris fideique coniugalis monimentum? vbi pyramides Ægyptiæ, quæ ſupra viginti terræ iugera baſi ſuâ texerunt? vbi Rhodius coloſſus, ingentes ſub pedibus onerarias in portum tranſmittens? vbi denique hæc ipſa turris Babel, cuius paulò antè meminimus, quam Noëmi poſteritas velut æternitati famæque poſtumæ conſecrauit? Neſcio an vllum tot miraculorum veſtigium ſit inuenire, præter hoc vnum, quod in re ſimili producit Boëtius:

Humana omnia caduca.

Vide Raderum li. 1. Martialis.

Boëtius libro 2. Conſol. Metro 7.

Signat ſuperſtes fama tenuis pauculis
Inane nomen litteris.

Atqui hoc ipſum eſt, inquiunt, in quo plus ad immortalitatem præſidij, quàm in ſaxis & marmoribus repoſitum eſſe confidimus, ſcripta ſcilicet doctorum virorum monimenta. Certè hanc contentionem inſtituere non dubitat Horatius, dum ita ſibi applaudit:

Horat. li. 3. Carmin. Odâ 30.

Exegi monimentum ære perennius,

Rega-

Regalique situ pyramidum altius:
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, aut fuga temporum.

Sed falsum est. Quàm multa litterarum monimenta sic interierunt, vt ne fragmentum quidem vllius schedij sit inuenire? Quis vel epigraphen vmquam vidit illorum librorum, quos Noë, diuinarum humanarumque litterarum professor, teste Beroso, partim Armenis, partim Italis (apud quos Iani nomine consecratus est) reliquit? Quis vel corrosum vetustate fragmentum inuenit sapientiæ Themanitarum? Quis vel codicem vnicum in lucem protulit ex illo celeberrimo Dabirenorum archiuo? Quid nobis residui fecerunt sapientes Taneos & Mempheos? quibus in ciuitatibus celeberrimæ Ægyptiorum Academiæ floruerunt, quas studiorum causâ Musæus, Orpheus, Dædalus, Homerus, Solon, Lycurgus, Thales, Pythagoras, Plato, Democritus frequentarunt.

Litterarum monimenta peritura.

Berosus lib. 3. Antiquit.

Pineda Salomone præu. lib. 3. c. 27.

Et quis dicat, plus vitæ vigorisque Græcorum ac Romanorum scriptis fore, quàm Chaldæorum? Si nutrices illæ scientiarum Athenæ nihil præter vastitatem ac solitudinem ostendunt, quid alumnis eius futurum existimamus? Neque verò est, quòd Romani Scriptores chartis suis æternitatem promittant, quam Imperio dare non potuerunt. Et si non paucæ Ciceronis aut Senecæ lucubrationes in spongiam temporis incubuerunt, quis reliqua eorumdem opera exempti iuris esse pronuntiabit?

Vana est igitur illa Scriptorum immortalitas, & inane chartis illitum nomen. Veniet & illis sua dies, quæ aut extremam Europæ vastitatem, aut præteritorum

Litteratorũ immortalitas vana.

sæculorum barbariem, & politioris litteraturæ obliuionem reducet. Et vt melior nobis fortuna, quàm Asiæ Africæque, contingat, hoc saltem cum Senecâ confidenter asseram: Profunda supra nos altitudo temporis veniet: pauca ingenia caput exerent, & in idem quandoque silentium abitura, obliuioni resistent.

Seneca Epist. 21.

Vera gloria quærenda.

Si politiora quoque ingenia in idem silentium tandem abitura sunt, quid reliquum est, quo beatæ æternitatis veræque immortalitatis cupidos consoler, nisi hæc vna cohortatio, vt humanæ laudis fumulos despicatui habentes, iustitiam colant, impietatem detestentur: ac tum demum ex hisce diuinis oraculis summo animi sui solatio discant, quid inter beatam iustorum æternitatem, vanamque nominis immortalitatem intersit. *In memoriâ æternâ erit iustus.* Et: *Nomen impiorum putrescet.*

Psal. 111, 7. Prou. 10, 7.

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 12. Ego Ecclesiastes fui Rex Israël in Ierusalem,

13. & proposui in animo meo quærere & inuestigare sapienter de omnibus, quæ fiunt sub Sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, vt occuparentur in eâ.

14. Vidi cuncta, quæ fiunt sub Sole, & ecce vniuersa vanitas, & afflictio spiritus.

15. Peruersi difficilè corriguntur, [a] & stultorum infinitus est numerus.

[a] *Alij*, quia stultorum infinitus est numerus, *qui validiùs exemplo trahũt, quàm industria peruersa corrigentium.*

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

HVMANAE *quicumque cupit molimina vitæ,*
Ingenij fetus, desudatosque labores,
Et vigiles curas, & anhelo pectore vota
Discere, & implexum studiis pugnantibus orbem;
His animum dictis, facilesque accommodet aures.
Me quondam Solymæ sceptrum, ac suprema potestas
Impulit Isacidûm, mentem his aduertere curis
(Sic decuit, sic fata homini præscripta tulerunt)
Dum regni è speculâ facies simul vrbis & orbis
Luminibus subiecta stetit: dum nubila circum
Dispulit atra fauor Sophiæ, quæ obducta tuenti
Mortales hebetare solent caligine sensus.
Ecce autem primis obtutibus area Circes,
Et cortis penetrale dedit spectacula. Vidi
Plurima sub dominâ meretrice gementia monstra:
Prædones vlulare lupos, frendere leones,
Cœnosas grunnire sues, queis toxica morum
Horribiles rictus, atque ora dedêre ferarum.
Parte aliâ insudans operi malesana iuuentus
Sisyphio impellunt nisu reuolubile saxum.
Parte aliâ summis fugientia flumina labris,
Tantaleamque sitim, delusaque vota fatigant.
Hic vbi fumosas nebulas, atque aëra prensat,
Deceptis vacuas satians amplexibus vlnas
Ixion, frustrà Iunonia gaudia sperat.
Hic vbi festa strepunt, genioque cutique litatur,
Aspidis oua coquunt, ruptoque putamine virus
Sorbile in exitium stupefacta sub ilia condunt.
Quos argutari pedibus, radiumque Mineruæ
Alternare vides, fragile hi subtemen arachnes

Visce-

Visceribusque imis manantia tabida fila
In telam cogunt: nequidquam hoc stamine vestes
Vanaque moliti nudis solatia membris.
Hi vacuum per inane plagas & retia tendunt
Solliciti captare Notos: hic spumea bulla
Quæ tenui tumet à calamo, palatia Regum
Picta ferens, pueris spectacula ludicra præbet.
Pars hominum potior vano delusa sopore,
Irrita dum portis Morpheus effundit eburnis
Somnia, ridentis fortunæ dona per vmbras
Aut videt, aut vidisse putat; frustrataque tendit
Brachia in amplexum, fugitiuaque gaudia captat;
Aut lætas inter mensas spumantia potat
Maßica, deliciisque famem procul arcet opimis.
At simul excußi pellunt ludibria somni,
Mox eadem notat ora fames, aretque sub imâ
Fauce sitis, turpique casâ stabulatur egestas.
Hei mihi! quàm vanis mortales pascimur vmbris!
Perfida sors auidos ludit, spes lactat inanis,
Conterit ossa labor, fallit sopor, improba vota
Destituit vita, erectasque cupidine mentes
Quot studia exercent, totidem tormenta fatigant.
Nec potis est sapiens salebroso tramite vitæ
Palantum frænare gradus: ruit incita turba
Præcipiti titubans distorta per auia gressu.
Torrentem frustrà castiges margine ripæ,
Arctoas tepefacta niues vbi soluerit vnda;
Oppositas vincit moles, cumulosque volutat
Vndantes: ita contemptrix dementia fræni
Exemplo ruit in præceps, numerumque secutos
Damna iuuant stultos, & amat nocitura phrenesis.

PROSA

PROSA EXEGESIS.

OLIM Democritus & Heraclitus, non infimæ notæ Philosophi, res humanas velut è speculâ contemplantes, disparibus eas calculis & affectibus condemnarunt. Quidquid in oculos incurrerat, lacrymis deplorabat Heraclitus; contrà verò, quoties in publicum processerat, omnia cum risu explodebat Democritus: huic omnia, quæ agimus, ineptiæ, illi miseriæ videbantur. Vtramq; in hoc opere personam induisse videtur Ecclesiastes, dum velut è speculâ sedulus explorator mortaliũ studia, resq; omnes caducas ac perituras contemplatus, in aliis vanitatem risu dignam, in aliis afflictionẽ animi lacrymis prosequendã inesse denuntiat. *Humana cuncta aut risu aut lacrymis digna.*

Hoc nimirum decet Ecclesiasten, quem velut speculatorem domus Israël diuina prouidentia constituit, vt buccinâ det signum, pericula denuntiet, distorta morum corrigat. Sed & Regum hoc inprimis munus ac Maiestatem decet, quos pastores populorum etiam Homerus indigetauit. vt neque otiosum sit, neque mysterio vacet, quòd censorem generis humani acturus, tam operosè noster inculcat Ecclesiastes, *Ego Ecclesiastes fui Rex Israël in Ierusalem.* Reges enim velut speculatores pro salute atque incolumitate subditorum dies noctesque excubant: illis, vt ait Cicero, beata ciuium vita proposita est, vt sit opibus ampla, copiis locuples, virtute instructa. Illorum est, optimis legibus atque institutis ordinare Rempublicam. Denique si Principis munus suis momentis expendimus, ipse spirans quædam lex est, sapientiæ, Politicæ præsertim Ethicæque, sacrarium, imago virtutis, &, vt verbo cuncta complectar, exemplar Dei in terris. *Regum est pro populo excubare. Ezech. 33, 4. Vide I. Lipsij Dissertat. Rex est imago Dei in terris.*

Plutarchus lib. ad Principem indoctum.

Talem describit Principem Plutarchus libello ad Principem indoctum. Iustitia, inquit, est legis finis, lex Principis opus, Princeps Dei imago omnia dirigentis. Neque is opus habet Phidiâ qui eum fingat, aut Polycleto, aut Myrone; sed virtutis operâ seipsum quàm simillimum Deo fingit, iucundissimumque spectatu opus, ac diis charissimum.

Regi iustitia sceptrũ esto, non fulmen.

Huic deinceps ius & æquum, rectamque rationem pro sceptro porrigit, non fulmen, non tridentem; quo schemate nonnulli se pingi ac fingi iubentes, stultitiam suam inuidiæ exposuerunt. Succenset enim Deus tonitrua & fulmina radiorumque proiectus imitantibus: qui verò virtutes eius æmulantur, eorum studia promouet, eosque suâ æquitate, iustitiâ, veritate ac mansuetudine impertit; quibus nihil quidquam est in terris aut in cælo diuinius, ac ne ipsa quidem perpetuitas atque æternitas. Non enim ob vitæ tempus beatus est Deus, sed potiùs virtutis principatu.

Salomon rex sapiens & iustus.

Talem fuisse initio regni sui Salomonem, testantur sacræ Litteræ: talem etiam extremâ ætate fuisse, vel ex hoc ipso libro par est credere. De exordio regni Salomonici locuples testis est Regum historia, in quâ sic

3. Reg. 3, 7. orat Salomon: *Domine Deus, tu regnare fecisti seruum tuum pro Dauid patre meo: ego autem sum puer paruulus, & ignorans egressum & introitum meum. Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare possit, & discernere inter bo-*

Sap. 9, 4. *num & malum.* Et: *Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam*, vt mihi instar peritissimi Iurisconsulti perpetua

Vers. 10. sit assessor, *mecumque sit, & mecum laboret, vt sciam, quid acceptum sit apud te.* Ac Deus quidem huic voto cumu-

3. Reg. 3, 11. latissimè respondit, dum ait: *Quia postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium, ecce dedi tibi cor sapiens & intel-*

intelligens, in tantum, vt nullus ante te similis tui fuerit. Hac ille sapientiâ dotatus, simulque muneri suo satisfaciens, *Proposui*, inquit, *in animo meo quærere & inuestigare de omnibus quæ fiunt sub Sole.* Cuiusmodi autem deprehendit hominum studia? quas curas? quas occupationes? *Vidi*, inquit, *cuncta quæ fiunt sub Sole, & ecce vniuersa vanitas*, quam rideat Democritus, *& afflictio spiritus*, quam deploret Heraclitus.

Et verò si quis hoc tempore speculam cum Ecclesiaste conscenderit, orbemque vniuersum mentis oculis fuerit peruagatus; quid inter homines homine dignum inueniet? Possidonius inter humanæ vitæ exercitationes quatuor artium genera ponebat: vulgares siue sordidas, ludicras, pueriles, & liberales; solas autem liberales homine dignas, sed & solas ab hominibus neglectas. Seneca magnam vitæ nostræ partem affirmat elabi male agentibus, dum luxui, ac libidini, ceterisque vitiis indulgemus; maximam nihil agentibus, dum otio ac ignauiâ, maximeque somno consumitur; totam aliud agentibus, dum tempus quod virtuti Deoque debetur (& quod non Deo tempus debetur?) rebus externis vanisque dilapidatur.

Hominum occupationes vanæ.

Seneca Epist. 1.

Descendamus ad singula. Alium insatiabilis tenet auaritia, alium superuacuis laboribus operosa sedulitas: alius vino madet; alius inertiâ torpet: alium defatigat ex alienis arbitriis suspensa semper ambitio, alium præceps mercandi cupiditas circa omnia maria terrasque spe lucri deducit: quosdam militiæ tempestas absorbet, numquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios: sunt quos ingratorum cultus & obsequia voluntariâ seruitute consumant. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut odium suæ detinuit: plerosque

Seneca de Breuit. vitæ, c. 2.

que nihil certi ſequentes vaga,& inconſtans,& ſibi diſplicens leuitas per noua conſilia iactauit, adeò verum eſt illud Poëtæ:

Exigua pars eſt vitæ, quam nos viuimus.

Ceterùm quidē omne ſpatium non vita,ſed tempus eſt.

Sed miſſos faciamus illos, qui cum aduersâ fortunâ luctari videntur: illos nunc intueamur, quorum felicitas menſura votorum eſt. Quàm multi ſunt, quos acerbiùs diuitiæ,quàm imperioſi cuiuſlibet heri dominatus exercet? Quàm multorum eloquentia quotidiano oſtentandi ingenij ſtudio ſanguinem educit? Quàm multos Imperij faſcibus conſpicuos intolerabilis fori curiæque ſeruitus ſibi eripuit? Sed nulli turpiùs occupati ſunt, quàm effeminati illi, qui vino, voluptatibus ac libidinibus ſe manciparunt. Nam auari quidem, licet flauo delectentur luto, & ambitioſi, tametſi vanos honoris fumos ſuſpiciant, ſpecioſè tamen inſaniunt: & qui bellis delectantur, aut odia exercent iniuſta, viriliùs peccant: at in Venerem ventremque proiectorum inhoneſta labes eſt. An non meritò hæc hominum ſtudia vnâ vanitatis cenſurâ iugulat Eccleſiaſtes? Quid enim ex his omnibus eſt, quod animos noſtros, ad æterna natos, ſolidè poſſit oblectare? Quid non futile plenumque vanitatis? Quæ verò merces, quæ ſpes aut res diurnis illis nocturniſque curis, vigiliis, laboribus rependitur? Nónne quot huius mundi rerumque caducarum admiratores, tot Ixiones, tot Siſyphos,tot Tantalos, tot aranearum telæ textores enumeres? Nónne quot voluptatis aſſeclas,tot Circeæ cortis ſues,aſpidum oua ſorbillantes, ſomnio denique beatos inuenias.

Felicitas mundi vana.

Iſa. 59.

Quæ cùm per ſe deploranda ſunt, tum nihil indignius, quàm quòd tantis malis nulla fieri poſſe medicina

Mundi ſtultitia immedicabilis.

cina videatur. Omnino tanta malorum est peruicacia, vt quod sibi aliquando contigisse fatetur D. Augustinus, aduersus medicinam insaniant, quâ ad sanam mentem poterant adduci, & instar mortis reformident à fluxu inueteratæ consuetudinis restringi, quâ contabescunt in mortem. Frustrà hîc sana consilia suggeras, frustrà virtutis pulchritudinem commendes, frustrà rationem in consilium aduoces; plus possunt inolita consuetudo, ac turba peccantium. Nimirum non ex legum aut rationis præscripto, sed ad exemplum turbæ præeuntis vita instituitur; neque tam quà sit eundum, quàm quà eatur, attenditur. quasi multitudo veritatis ac sanctitatis norma sit; cùm tamen contrà turba pessimi sit argumentum. Neque enim tam benè agitur cum rerum naturâ, vt pluribus optima probentur. Sed nos receptui canamus, & explosâ inutilium curarum vanitate, cum Ecclesiaste dispiciamus, an plus aliquantò felicitatis ac dignitatis in scientiarum splendore deprehenderit.

Augustinus lib. 8. Confess. cap. 7.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 16. Locutus sum in corde meo, dicens: Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientiâ, qui fuerunt ante me in Ierusalem: & mens mea contemplata est multa sapienter, & didici.

17. Dedique cor meum vt scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque & stultitiam: &

agnoui quòd in his quoque esset labor, & afflictio spiritus:
18. eò quòd in multâ sapientiâ, multa sit indignatio: & qui addit scientiam, addit & laborem.

METRICA PARAPHRASIS.

QVAECVMQVE sceptra Regiæ gestent manus,
Quoscumque fasces publicæ Atlantes rei
Cincti clientum obnoxio cœtu ambiant,
Quamcumque palmam spondeat Martis fauor,
Quascumque merces institor vagus petat,
Cuicumque lucro plebis insudet labor,
Quæcumque studia nobiles animæ colant,
Quæcumque curæ lancinent pectus; tamen
Pila vanitatis turba mortalis sumus,
Ventisque pretium facimus, & fumo, & nihil.
Quin & reuulso si quis infami iugo,
Et vanitate colla calcatâ erigit,
Aut vana vulgi studia doctrinæ face
Ex arce mentis despicit; lætus nouâ
Sophiæ repertâ luce dum plaudit sibi,
Se vanitatis laqueat incautum plagis.
Sic ego peragrans mente terrarum sola,
Et quidquid ambit aureum Phœbi iubar,
Inanitatis arguens, dixi gemens:
En fama nomen gemmeis nostrum vehit
Sublime bigis, meque conspicuo locat
Mundi theatro. Multa penetraui inclytæ
Vigore mentis nocte diu cæcâ abdita;
Et corde toto adnixus expendi vias,
Quà vera virtus arduos gressus regit,

Quà

Quà ſtultus error deuio titubat gradu:
Palmamq́ue Sophiæ laude præ cunctis tuli
Solymæ colonis. Eſtne qui tantum decus
Magno paciſci renuat erectum ſupra
Scientiarum verticem excelſo pede,
Vt mentis explorare, quo virtus gradu
Vitiumq́ue conſtet, quiſve ſit rerum modus?
O nulla veri nominis felicitas!
Quod antè rebar ſorte mortali altius,
Id vanitatis damnat exhauſtus labor,
Et mille mentis, nomen infauſtum, cruces.
Nam ſi quis adytis ambiat Sophiæ pedem
Inferre, & orbis noſſe quod gremio latet;
Fremit ambientes millies ludi manus,
Quas veritati tendit optatæ. Velut
Celſi Niphatis vertice, aut Niſæ iugis
Cùm tigris orba liuet irarum notis,
Cuius tenellos fors Achæmenio Duci
Ludibria fetus abſtulit trepidans eques,
Furit illa, curſu concito anteuolans leues,
Zephyro marito quàm ſibi propior, Notos;
Donec ſubinde vitreis propter viam
Deluſa ſphæris tendit incaſſum pedes,
Imaginiſque fallit amplexu obuiæ
Sobolis amorem. Noſter haud alio dolor
Animum cruentat vulnere, & pectus coquit
Auidum ſciendi. Nempe pro ſapientiâ
Prenſamus vmbras, ſpemq́ue lactatam fugax
Imago ludit. Nube ſi pulsâ tamen
Lux aliqua menti ſidus inſinuet ſuum,
Et veritatis radiet optatum iubar;
Pluria capaci monſtrat ignorantiæ

Latere

Latere gremio, nulla quæ ſatis dies
Eruderabit. Truditur dies die,
Et cura curam gignit: exhauſtus labor
Geminat laborem; poſtque tot curas tamen
Siquid didicimus, nec caret fructu labor,
Hoc ſcimus vnum, ſcire nos penitùs nihil.

PROSA EXEGESIS.

Salomon ſcientiæ cupidus.

DAMNATIS Eccleſiaſtes humanæ vitæ laboribus, vaniſque curis & cogitationibus, ad animum liberalioribus ſtudiis relaxandum, omnique ſcientiarum genere excolendum, ſe contulerat: & facultatem eius deſiderio parem ſubminiſtrabat eximium quoddam ſapientiæ lumen eius animo diuinitus infuſum; & materiam ſuppeditabat orbis terrârum, quà latiſſimè patet, vniuerſus. Itaque nihil intentatum, nihil inexploratum reliquit, ſed omne politioris litteraturæ, ſolidioriſque doctrinæ genus, à primis litterarum elementis ad ſummum vſque ſapientiæ diuinæ apicem peruagatus eſt. Non quòd prima litterarum elementa excogitarit (hanc enim inuentionem apud Hebræos, Suidas Setho, Philo Abrahamo, Theodoretus Moyſi tribuunt, apud Græcos verò Cadmus omnium pænè conſenſu hac laude celebratur) ſed tamen in partem etiam venit huius gloriæ, cùm Arabicum, vt vocant, Alphabetum, linguamque cultiſſimam, quam Arabicam Orientalem vocant, excogitârit.

Pineda in Salomon. præu. lib. 3. c. 11.

Sap. 7, 7. ex verſione Tigurinâ.

Salomon orator eximius.

3. Reg. 4, 31.

Deinde cùm ex libro Sapientiæ perſpicuum ſit, diuinitus illi infuſam facultatem ſententiosè, copiosè grauiterque dicendi, ad miraculum vſque exterarum gentium, quæ, vt habet Regum hiſtoria, vndique venerant ad audiendam ſapientiam Salomonis; cui dubium

bium esse potest, quin summorum Oratorum virtutes, quas enumerat M. Tullius, quasi totidem flumina, in hoc vnum eloquentiæ pelagus cõfluxerint? Itaque neque Socratis in eo suauitas desiderata est, neque subtilitas Lysiæ, neque acumen Hyperidis, neque vis Demosthenis, neque grauitas Africani, neque lenitas Lælij, neque iucunditas Catuli, neque varietas Cæsaris, neque, vt hoc etiam addam, Ciceronis exquisitissimorum verborum sententiarumque delectus. Cicero li. 3 de Oratore.

Nihil iam dico, quantopere amœnissimis Poëtarum studiis fuerit delectatus, cùm eâ ætate vixerit, quâ summi illi Græcorum non magis Poëtæ, quàm Theologi, Linus, Amphion, Orpheus, Musæus, nonnullæque Sibyllæ floruerunt, & ipse quinque millia Odarum conscripserit, quas, paucis exceptis, nobis omnes tempus inuidit. *Salomon Poëticâ delectatus.* 3. Reg. 4. 32. secundùm LXX.

Nunc vt ad altiores disciplinas gradum faciamus, Rationalem Philosophiam in eo maiorem agnoscit Clemens Romanus, quàm in omni Sophistarum sapientiâ. Astrologiæ scientiam illi negare non possumus, cùm id ipse de se testetur, & eius ætate Ægyptij & Chaldæi, quibuscum perpetuum Iudæis intercessit eruditionis commercium, fuerint Mathematicarum disciplinarum scientissimi. *Salomon Philosophus & Astrologus.* Clemens Romanus lib. 1. Constitution. cap. 6. Sap. 7, 18.

De Architecturâ nihil attinet dicere, cùm in oculos omnium celeberrimi illius templi incurrat imago, quòd non tantùm orbis miraculum fuisse testatur Villalpandus, sed etiam absolutissimum exemplar, vnde in omnem posteritatem optima ædificandi præcepta promanarunt. *Salomon Architectus.* Villalpandus in Ezechielem.

Physiologiæ immensam esse contemplationem, ait Plinius, si quis æstimet varietatem, numerum, flores, Plin. li. 28. c. 1.

Salomon naturalis scientiæ peritus. odores coloreſque & ſuccos herbarum, quas ſalutis aut voluptatis hominum gratiâ terra gignit; & Xenophon apud Ciceronem, nihil orbi tam regale videri, quàm ſtudium agriculturæ, contendit: atqui omne hoc ſtudium complexus eſt Rex ſapientiſſimus, cùm, vt habet diuina Pagina, *diſputauit ſuper lignis* & plantis, *à cedro quæ eſt in Libano, vſque ad hyſſopum quæ egreditur de pariete.* Et fauebat huic ſtudio altiſſima pax, quæ ſemper, vti Cereris nutrix, ita mater ac magiſtra totius agriculturæ eſſe conſueuit: adeò, vt multò venuſtiùs ac veriùs falce, aratro ac vomere potuerint inſigniri ſcuta Salomonis, quàm Achillis illius apud Homerum clypeus; cui, vtpote homini bellicoſo, non plus debebat agricultura, quàm verni flores Boreæ, aut maturæ fruges continuis imbribus.

3.Reg.4. 33.

Homerus Iliad. σ.

Salomon Medicinæ & Magiæ peritus. Rerum naturalium cognitioni annexa eſt Medicina, & Magia naturalis. Quæ autem in his facultatibus ſcripto conſignauit Salomon, ea de medio ſuſtuliſſe Ezechiam, auctor eſt poſt Euſebium Cedrenus, ne populus in reconditis naturæ miraculis plus præſidij ſibi, quàm in Deo repoſitum eſſe duceret.

Cedrenus in Compend. Hiſt.

Salomon Iuris & Oeconomiæ peritus. De Iuris ac legum peritiâ Sectione præcedente dictum eſt. Porrò Oeconomia Salomonis, quæ velut Politicæ quædam lacinia eſt, tantopere in ſtuporem rapuit Reginam Saba, vt conſpectis palatiorum ædificiis, Regiæ menſæ ferculis, ordine miniſtrantium, veſtibuſque, pincernis, & holocauſtis, attonitæ ſimilis, & quaſi exanimis ſubſtiterit.

3 Reg.10.

Salomon Theologus. Sed hæc omnia, quemadmodum acceſſu Solis euaneſcunt minora ſidera, ita prorſus offundantur atque intereant neceſſe eſt, ſi cum ſaluberrimis vitæ

ac

ac morum præceptis, diuinâque ſapientiâ, quæ paſſim in eius Operibus elucet, conferantur; quâ non tantùm dies noctéſque animum excoluit, ſed eamdem etiam, excitatâ in vrbe Regiâ, atque adeò in ipsâ Sionis arce, academiâ, profeſſus eſt.

Pineda Salom. præuiq lib. 3. c. 28.

Quæ omnia niſi ita magna eſſe fatear, vt ea vix cuiuſquam mens aut cogitatio capere poſſit; niſi ita ſplendida, vt reliquorum toto orbe ſapientium gloriæ tenebras offundere videantur, amens ſim. Et tamen in his omnibus nihil, præter laborem & afflictionem animi, perpendit Eccleſiaſtes. Quid ita verò? Quia, inquit, *in multâ ſapientiâ, multa eſt indignatio; & qui addit ſcientiam, addit & laborem.* Indignationem tribuit ſapientiæ, laborem ſcientiæ. Bellè, præclarè, ſubtiliter. Cùm enim ſapientia in peruestigatione rerum diuinarum, longeque à ſenſuum commercio remotarum verſetur, quoties aut in myſteriorum profunditate mens hallucinatur, aut inani veritatis vmbrâ deluditur; non abſque causâ, poſtliminiò deprehenſis erroribus, indignatur in rebus diuinis tantum eſſe caliginis. Scientia verò, tametſi facilior eſt & clarior, quia tamen ita multiplex eſt & varia, ac propemodum infinita, nullam quietis partem homini ſciendi cupido relinquit, ſed laborem ſerit ex labore.

Sapientia scientiaq. vanitas.

Quòd ſi tantum vanitatis in iis ſtudiis deprehendit Eccleſiaſtes, quæ & ſolidum animæ pabulum continent, & quibus temperanter vſus eſt; quid tandem futurum eſt intemperantibus illis difficilium nugarum helluonibus, qui nec veræ ſapientiæ guſtum habent, & in puerilibus tricis, futilibuſque nodis enodandis, ætatem, ſanguinem, ſuccumque conſumunt?

Vanitas inutilium ſtudiorum.

Seneca de Breuitate vitæ, c. 13.

munt? Dubitare certè nemo potest, quin operosè nihil agant, qui litterarum inutilium studiis detinentur. Græcorum iste morbus fuit quærere, quem remigum numerum Vlysses habuerit, priórne scripta sit Ilias an Odyssea, similesque nugas plausibiles: quæ cùm sciuntur, aut sciri existimantur, verbosos, intempestiuos, & sibi placentes faciunt, & ideò non discentes necessaria, quia superuacanea didicerunt. De quibus non inscitè Martialis:

Martialis l. 2. Ep. 95.

Turpe est difficiles habere nugas:
Et stultus labor est ineptiarum.

Seneca Epist. 88.

Didymus ille Grammaticus, qui ab assiduitate laboris Χαλκέντερος, id est ferreis visceribus, dictus est, quatuor millia librorum scripsisse dicitur. Miser, si tam multa superuacanea tantùm legisset. In his de patriâ Homeri quæritur, in his de Æneæ matre verâ: in his, libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit, ceteraque eiusdem farinæ, quæ vel cum pectoris quadam conuulsione egerenda essent, si quis in stomachum transmisisset. Miserrimam Tiberij diligentiam in historiæ fabularis inquisitione vsque ad ineptias ac derisum, narrat Suetonius. Nam & Grammaticos (quod genus hominum præcipuè fouebat) eiusmodi ferè quæstionibus experiebatur, Quæ mater Hecubæ, quod Achilli nomen inter virgines Scironis filias fuisset; quid Sirenes cantare consueuissent. Fuit etiam ætate nostrâ florentissimæ cuiusdam in Italiâ vrbis Archiepiscopus, vir doctus & grauis, apud quem si de Theologiâ diuinâque sapientiâ sermones intulisses, subitò frontem corrugare, supercilium attollere, denique manifestis indiciis istiusmodi orationem auer-

Suetonius in Tiberio, cap. 70.

Lælius Bisciol. lib. 3. cap. 1.

ſari: ſi verò de modalibus, earumque conuerſionibus ac mixtionibus, de actione & reactione, verba faceres, explicare mox frontem, exultare, triumphare gaudio. Si opus, quod de modalium conuerſione ſcripſerat, familiaribus probaſſet, tantis incedere lætitiis, ac ſi magnum Turcarum Imperatorem ad fidem Chriſti religionemque conuertiſſet. Miſera certè curioſitatis ſuæ mancipia, & viles litterariæ ſcientiæ candidatorum animæ, quorum dementiam non minori iure quis explodat, quàm procorum illorum apud Homerum, qui, relictâ Penelope, conuertêre ſe ad ancillas: ſic enim illi, neglectâ rerum dominâ ſapientiâ, ardent tantùm in eius adminiſtris. O miſeri! quos abiecta imò noxia curioſitas perpetuo quaſi piſtrino exercet, & laborem ex labore nectens, ita difficilibus nugis detinet, vt Deo ac ſaluti operam dare vix vnquam poſſint.

Deplorat hanc præpoſteram ſciendi cupiditatem D. Hieronymus, ad Damaſum ita ſcribens: Sacerdotes Dei, omiſſis Euangeliis & Prophetis, videmus Comœdias legere, amatoria Bucolicorum verſuum verba canere, tenere Virgilium; & id quod in pueris neceſſitatis eſt, crimen in ſe facere voluptatis. (Hieron. ad Damaſum.) In pueris id eſſe neceſſitatis, ſed magnæ tamen miſeriæ, teſtatur D. Auguſtinus; quòd nimirum adhuc puer plus æquo fabuloſis illis tragiciſque affectibus tribuerit, oblitus interim ſui ac ſalutis: Tenere cogebar, inquit, Æneæ neſcio cuius errores, oblitus errorum meorum; & plorare Didonem mortuam, quia ſe occidit ob amorem, cùm intereà meipſum in his à te morientem, Deus meus, vita mea, ſiccis oculis ferrem miſerrimus. Quid enim miſerius miſero non miſerante ſe- (Aug. lib. 1. Conf. c. 13.)

ipsum, & flente Didonis mortem, quæ fiebat amando Æneam, non flente autem mortem suam, quæ fiebat non amando te Deus, lumen cordis mei. Si hanc miseriam deplorauit Augustinus, quæ necessitatis erat, quanta cæcitas est illorum, qui eâdem tamquam voluptate pascuntur?

Quid igitur censes? dicet aliquis. An cum Licinio *Aurelius Victor.* Imperatore, qui litteras Reipublicæ pestes vocabat, abolenda esse litterarum studia? aut cum Ludouico XI. *Aemilius lib. 10.* Gallorum Rege, qui filium Carolum VIII. non plus Latinè voluit efferre posse, quàm hæc verba: *Litterarũ studia altioribus scientiis subseruiãt.* Qui nescit dissimulare, nescit regnare? Minimè verò: sed eatenus hæc studia conducibilia esse iudico, si ad solidiores scientias viam sternant, si animos virtuti ac sapientiæ præparent, non in puerilibus rudimentis detineant: nunc verò quis non perniciosa iudicet, cùm totum hominem, omnemque ætatem sibi vindicent? Tantum enim negotij facessit exitiabilis illa curiositas, tot homini labores creat ac molestias, vt sibi æternæque salutis negotiis vacare numquam adlubescat. Mors interim aliud agentibus nullam moram indulget, nec gradum suspendit, cui, velimus nolimus, vacandum est.

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE

CAPVT SECVNDVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 1. Dixi ego in corde meo: Vadam, & affluam deliciis, & fruar bonis. Et vidi quòd hoc quoque eſſet vanitas.

2. Riſum reputaui errorem: & gaudio dixi: Quid fruſtrà deciperis?

METRICA PARAPHRASIS.

DICEBAM: *Si tanta moues faſtidia, Phœbe,*
Si tantum Sophiæ munera fellis habent;
Ite leues hederæ, contractæ præmia frontis,
Doctaque quæ cingis tempora, Daphni vale.
Nil mihi vobiſcum eſt, Helicon & Cyrrha valete,
Vndaque, quam fodit pes volitantis equi.
Eſte procul curæ, durum genus; ite Camœnæ:
Pulpita cum libris in mare ferte Noti.
Tuque ades, ô domitrix curarum, blanda voluptas,
Tuque ô Bacche pater; iam tua caſtra ſequor.
Sparge merum pateris, laticemque inuerge ſacratum,
Lætitiæ facimus, ſparge Lyæe merum,

Ipſa

Ipsa Venus nato veniat comitata, volentque
Hanc circum teneri, ludicra turba, ioci.
Quid moror hic fragilis decerpere lilia vitæ,
Dum roseis ætas vernat amœna genis?
Euge anime, Assyriâ madeant tibi tempora nardo,
Et croceo stillet mollis ab imbre coma:
Euge, sonent citharæ, digitoque impulsa loquaci
Dulce animet carmen fila canora lyræ.
Euge dapes dapibus, Saliaribus adiice mensis,
Eoi prædas Occiduique maris.
Murenæ lactes, cerebellaque phasidos, & quæ
Regia Iunonis fercla ministrat auis,
Ambrosiæque fauos, quos educat Indica canna:
Non faciunt stomacho fercula trita meo.
Sic ego deliciis satur, impuræque Diones
Victima, lenæo gurgite mersus eram,
Vt sese, plaudensque alis, & flumine mersans
Proluit Icario sidere tactus olor;
Et velut amphibius liquido sub gurgite gemmas
(Quas pascunt rores, fœtaque concha parit)
Scrutatur Malabar: sic gurgite deliciarum
Mortalis voti rebar inesse caput.
Hei mihi, quàm falsâ luduntur imagine sensus!
Irrita quàm vanum somnia mittit ebur!
Non hîc norma boni, non vitæ summa beatæ,
Non saties voti, non adamata quies.
Ergo vbi lux pulsâ sese extulit aurea nocte
Ingemui laqueis implicuisse caput.
O fallax Siren! ô perfida lena, voluptas!
Hei mihi, quot blandâ nubila fronte tegis!
Sub risu abscondis lacrymas, sub melle venenum,
Vt celant Paphiæ spinea tela rosæ.

Quid

Quid Cytherea iuuat, si sæuiùs odit amando,
Aspera blanditiis, ac truculenta iocis?
Quid prosunt Regum, dispendia dulcia, mensæ,
Quod fuit in votis, si venit inde minùs?
Quidve voluptatis fuco delusa sagina,
Si quantum hæc pœnæ, non habet ipsa fames?
Nectare & ambrosiâ pascantur, & ilia tendant,
Tantale siue tuis, siue Corinthe tuis;
Proxima deliciis iungunt fastidia gressum,
Porrigit atque epulis nausea lassa manum.
Et tamen est aliquis, qui suspicit Orgia mundi?
Qui celebrat mediis ludicra festa malis?
Non benè sollicito veniunt de pectore risus,
Non benè mœrenti fingitur ore iocus.
Sardoæ veluti mala gramina pastus arator
Ridet, & in risu tristia fata trahit:
Sic risus perimunt, humanaque gaudia fallunt,
Et restat Nemesis scena pianda manu.
Frange toros, cape serta, iocos sere, cinnama sparge,
Prome dapes, induc Cyprida, plaude choros;
Exiget & Bromius pœnas, & sæua Dione,
Et magè nequitiæ conscia corda suæ.

PROSA EXEGESIS.

SAPIENTER est illud à D. Bernardo pronuntiatum: Nulla verior miseria, quàm falsa lætitia. Postquam enim diu hominem beatitatis cupidum vmbris, ac ventis, & inani specie lactauit, tandem ieiunum ac famelicum, ne dicam cicutâ aut herbâ Sardonicâ, ceterisque noxiis repletum, & à beatitatis metâ, quam sibi præfixerat, longissimè aberrantem destituit. Expertus est hoc magno suo malo noster Ecclesiastes, cui aptari

Bernard. lib. 'eG rat. & lib. arb.
Voluptas vana.
Voluptas Salomonem enervauit.

Seneca Consolat. ad Helui. possunt illa Senecæ verba de C. Cæsare, quem, inquit, natura videtur edidisse, vt ostenderet, quid summa vitia in summâ fortunâ possent. Postquam enim superbissima illa opera templi ac palatij ad miraculum vsque excitasset, & in summâ rerum omnium affluentiâ viueret; tandem otio deliciisque eneruatus, eò turpitudinis prolapsus est, vt non contentus septingentis primariis ac trecentis secundariis vxoribus, innumeras prætereà adolescentulas (quas pellices & scorta nominat D. Hieronymus) explendæ libidini suæ surrogarit. Ac demum totus effeminatus, atque à mulieribus in transuersum actus, in omnium vitiorum cœno volutatus est; vsque adeò, vt plusquam belluinâ ingratitudine vero Deo, qui tam beneficum se ac liberalem exhibuerat, contempto, vxorum idolis sacrificauerit, & fortasse dæmonibus etiam per magiam sese obligarit. Heu miser! *Dedisti maculam in gloriam tuam.* Et quis scit, an facti pœnitens à Deo misericordiam sis consecutus? Sed quoniam libet optima sperare, aliorum potiùs exempla, quorum funestus fuit exitus, ad explicandam deliciarum vanitatem, & peruersa stultorum gaudia, in medium producam.

3. Regum 11, 3.

Cant. 6, 7.

Hierony. Epist. 132. ad Vitalē.

Delrius libro 1. Disq. Magic. c. 5.

Eccli. 47.

Cleopatra luxus.

Prodeat igitur inprimis Cleopatra Ægypti Regina, quæ non tam iure iudicioque, quàm conuiuiorum luxu decertatura ad Antonium venit deliciis luxuque diffluens. Sic autem iter suum instituit. Sedebat in mediâ triremi sub aureâ vmbellâ, Deam aliquam repræsentans. Stipabant vndique lectissimæ virgines Nympharum ornatu, quæ aureis thuribulis Cydni ripas omni odoramentorum genere perfundebant. Quid multa? Conuiuiorum sumptu prouocans Antonium, inter cetera fercula planè opipara planeque Regia, vnio-

Vide Lipsij Admiranda li 4. c. 7.

vnionem, quem aure dextrâ gestabat, singulare naturæ opus, ducentis quinquaginta millibus Philippæorum æstimatum, acri aceto liquefactum absorbuit. Sed cùm alia fercula huius conuiuij non exprimantur, nos è luxu Romano cetera suppleamus.

Luxus Romanorum. Lipsius de Magnitud. Rom. li. 4. cap. 7.

Inuentus est aliquando Romæ Cato Censorius, qui post bellum Punicum secundum, conspecto æui sui luxu, publicè questus est, non posse saluam esse vrbem, in quâ piscis vnus pluris quàm bos væniret. mullus is fuit, quem nos barbum aut regulum marinum vocamus. Sed profectò nihil vidisti Cato. Pluris apud posteros tuos fuit mullus vnus, quàm decem boues, ducẽtis scilicet & quinquaginta Philippicis æstimatus.

Plinius libro 35. cap. 12.

Sed parua sunt hæc præ Clodij Æsopi tragici histrionis patinâ, quindecim millibus Philippicorum taxatâ, in quâ posuit aues cantu aliquo aut humano sermone vocales, nullâ aliâ inductus voluptate, nisi vt in his imitationem hominis abligurirret. Sed omnium portentiosissima fuit ingens illa Vitellij patina vigintiquinque millium Philippicorum impensis condîta. In hac autem scarorum iecinora, phasianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterum, murænarum lactes à Carpathio vsque, fretoque Hispaniæ per nauarchos ac triremes petita commiscuit.

Suetonius Vitellio cap. 13. Plin. li. 35. cap 12.

Quid nunc reliquam deliciarum pompam explicem? Malo eam è Panegyrico Theodosio recitato discatis. Delicati illi parum se lautos, inquit, putabant, nisi luxuria vertisset annum, nisi hibernæ poculis rosæ innatassent, nisi æstiuâ in gemmis capacibus glacie falerna fregissent. Horum gulæ angustus erat orbis noster: appositas enim dapes non sapore sed sumptu æstimantes, illis demum acquiescebant, quas extre-

Latinus Pacatus in Paneg.

imus Oriens, aut positus extra Romanum Colchus Imperium, aut famosa naufragiis maria misissent. An plura desideratis? Adiiciam in supplementum Nomentanum & Apicium, altissimos nepotum omnium gurgites, cum fastidio in mensis suis omnium gentium animalia recognoscentes. Vide hos eosdem, inquit Seneca, è lectis suis spectantes popinam suam, aures vocum sono, spectaculis oculos, saporibus palatum suum delectantes. Mollibus lenibusque fomentis totum lacessitur eorum corpus: & ne nares interim cessent, odoribus variis inficitur locus ipse, in quo Luxuriæ parentatur.

Seneca de Beatâ vitâ, c. 11.

Voluptas fallax.

Quid tandem videtur? an non hic apex est humanæ felicitatis? Dicat is, qui non inani cogitationis gustu imbutus, de deliciis ac voluptatibus philosophatus est, sed iisdem penitus immersus, nil nisi exploratum ac reipsâ compertum scripto consignauit. *Risum*, inquit, *reputaui errorem, & gaudio dixi: Quid frustrà deciperis?* Et meritò quidem ita pronuntiauit, nec ob vnam causam. Primùm enim, quantus error est, ab iis rebus sperare felicitatem, quæ non tantùm ita inanes sunt, vt famelicum semper destituant beatitatis appetitum; sed etiam ita perniciosæ, vt funesto tandem exitu lacrymas sint daturæ.

Deliciæ inanes & fallaces.

Isaiæ 65, 12.

Inanitatem deliciarum, & frustratoriam illusionem, diuina illa apud Prophetam Oracula disertè loquuntur. Quia, inquit, *quæ nolui elegistis. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis: ecce serui mei bibent, & vos sitietis.* Et quid mirum? cùm ea sibi pabula delegerint, quæ nullâ ex parte infinitæ desiderij nostri capacitati respondent. Itaque videas hos tales inter epulas ac vina pallentes, & inter Musicum concentum futuro exitio suo præsago

præ-

præficoque gemitu præludentes. Quam enim tandem plerique illorum, quorum antè meminimus, vitæ suæ dedere catastrophen? Miseram profectò & miserabilem. Quid, obsecro, voluptates ac libidines Antonio & Cleopatræ profuerunt, qui rebus desperatis, fortunisque omnibus euersi, violentas sibi manus intulerunt? Nec melior fortuna Vitellium excepit: qui etiam laqueo per Viam sacram raptatus, cœnoque ac stercore conspurcatus, minutissimis tandem ictibus apud Gemonias excarnificatus est. Apicius denique scientiam popinæ professus, cùm duos milliones auri cum dimidio comessationibus abligurisset, tandem ære alieno pressus, rationes inspicere coactus est, inuenitque superfuturum sibi centies sestertiûm: & velut in vltimâ fame victurus, si centies sestertio, id est ducentis quinquaginta millibus Philippicorum vixisset, vitam veneno finiuit. O miserum, cui ducenta quinquaginta millia Philippicorum extrema fuit paupertas!

Sueton. in Vitellio c. 17.

Seneca Consolat. ad Heluiã, c. 10.

Altera ratio cur errorem nominarit Ecclesiastes profanum illud gaudium, quod ex vsu deliciarum existit, hæc est, quòd deliciæ corporis animæque vires prorsus eneruent, ac virtutibus pessumdatis, rectæ rationis lumen extinguant. Fieri enim nullâ ratione potest, vt vbi crapula dominatur, ibi sobriæ cogitationi sit locus. Etenim si Tullio credimus, imò & Augustino, vt maximus est quisque voluptatis motus, ita est inimicissimus Philosophiæ. Congruere enim cum cogitatione magnâ voluptas corporis non potest. Delectatio enim sensum, ait Ambrosius, sensus mentem captiuam trahit. Serpit itaque contagione quadam hoc venenum: nec minori probro, quàm exitio, ad imas vsque corporis animæque fibras sese insinuat. Quemadmodum

Voluptas perniciosa.

Augustinus li. 4 contra Iulianum Pelag. c. 14.

Ambrosius lib. de Paradiso.

Eusebius Emissenus Homiliâ de Epiphaniâ.

modum enim, inquit Eusebius Emissenus, quando humore & scabie cutis corporis vitiatur, ex vitio cutis corruptio carnem exulcerat, ab exulceratione verò carnis prurigo titillat; ita per oblectationem malorum de negligentiâ proficit culpa, & de luxuriâ crescit illecebra, & pereuntem perditio plus delectat, quia voluptas transacta non satiat, sed suo vsu magis exercetur vitiorum cupiditas, quàm finitur; & sectatorem suum, numquam consumenda, consumit.

Deliciæ libidinem pariunt.

Sed cùm omne vitiorum genus in animo velut in agro deliciis stercorato, vinoque immodicè irrigato, instar densæ cuiusdam segetis aut siluæ luxuriet, nihil tamen vberiùs crescit, magisque virtutes suffocat, quàm libido: siquidem, teste Hieronymo, esus carnium, & potus vini, ventrisque satutitas seminarium est libidinis. Addit Clemens Alexandrinus, vt in re rusticâ maneamus, vino efferuescente, mustum iuuentutis transilire fines pudoris. Non Ætnæ ignes, inquit idem Hieronymus, non Vulcania tellus, non Vesuuus aut Olympus tantis ardoribus æstuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ, ac dapibus inflammatæ. Quid iuueniles dico medullas? nónne hac arte filiæ Lot parentis iam ætate grauis nefarios amplexus furatæ sunt? Audite, ait Origenes, quid perpetret ebrietas: audite, quantum facinoris designet temulentia. Ebrietas decipit, quem Sodoma non deceperat: vritur ille flammis mulierum, quem sulphurea flamma non vsserat. Et hanc tantam pestem delicias arbitrantur? hanc risum vocant & gaudium? Meliùs profectò philosophatus est Ecclesiastes, postquam hanc capitalem generis humani pestem magno suo malo expertus est. *Risum,* inquit, *reputaui errorem, & gaudio dixi: Quid frustrà deciperis?*

Hierony. lib. 2. in Iouinian.

Clemens lib. 2. Pædag. c. 2.

Hieron. ad Furiam.

Orig. in Genes. Hom. 5.

Sed

Sed restat tertia ratio, quæ profanum omne gaudium condemnet erroris, quòd nimirum in exilio hîc degimus, non in patriâ; in valle lacrymarum, non in amœnissimo monte cælestis Sionis. Quod dum plerique mortalium minùs considerant, & obuiis mundi deliciis se passim ingurgitant, ac profanâ voluptate dissoluunt, veræ beatitatis semper expertes, & à cælestis patriæ domicilio extorres, in varios errores, Vlyssæis non absimiles, abripiuntur. Aut enim fallacis mundi suadelâ deliniti, ad Sirenum scopulos adhærescunt, aut momentaneâ dulcedine inescati, in Lotophagorum deserto littore computrescunt; aut Circæo voluptatis poculo fascinati, brutorum stabulis mancipantur. O quantò sapientiùs illi, qui præsentis conditionis & calamitatis suæ conscij, cum exulibus Israëlitis illud Dauidicum vsurpant: *Super flumina Babylonis, illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur Sion.* Et quamuis ad lætitiam subinde excitentur, illud cum gemitu reponunt: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terrâ alienâ?* tantum abest, vt profanis voluptatibus gaudiisque dissoluantur. Quæ cùm ita sint, nec quidquam habeant terrenæ voluptates, quo famem desiderij nostri expleant, cùm sint vanissimæ; sed potiùs velut Circæum quoddam poculum, aut porcorum siliquæ, animos nostros obbrutescere faciant; cùm denique tristissimum hoc exilium nos patriæ cælestis admoneat: illud mihi consultissimum videtur, vt quisquis huius vitæ deliciis se incautus ingurgitat, dum se patriâ extorrem, & velut famelicum ad porcorum siliquas redactum considerat, cum Prodigo Euangelico tandem saniora meditetur, & dicat: *Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, ego autem hîc fame pereo! Surgam, & ibo ad pa-*

Voluptas à conditione vita nostra discrepat.

Psal. 136, 1.

Vers. 4.

Lucæ 15, 17.

trem

trem meum, & vitæ prioris errore damnato, repudiatiſque voluptatum illecebris, ad ſanctioris vitæ conſilia, veræque ſapientiæ ſtudia me conuertam. Præſtitit hoc Eccleſiaſtes, dum ſubiunxit:

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS. 3. Cogitaui in corde meo abſtrahere à vino carnem meam, vt animum meum transferrem ad ſapientiam, deuitaremque ſtultitiam, donec viderem, quid eſſet vtile filiis hominum: quo facto opus eſt ſub Sole numero dierum vitæ ſuæ.

METRICA PARAPHRASIS.

O QVAM *faciles ille bimater*
Delenifico melle Thyoneus
Stolidis fucos oblinit! O quot
Fronte ſerenâ nubila condit!
Dum lætitiæ vult eſſe parens,
Heu quot lacrymas, quot bella parit!
Aſpice Lapithis mota bimembri
Prælia turbâ. Nec Biſtonibus
Mitior Euan, cùm lætitiæ
Furioſa ſcyphos vertit in arma.
Quid nunc miſerum Penthea memorem,
Cui Baſſarides thyaſos inter
Feſtoſque iocos viſcera thyrſis
Laniaſſe ferunt? fruſtrà Bacchus
Cos ingenij, fruſtrà Suadæ

Filius

Filius audit, potiùs mentis
Vile ſepulchrum, fœdáque dicas
Balnea linguæ. Quid titubantes
Mænadum adinſtar memorem greſſus?
Quid ſ[illegible]eti prodiga corda,
Lumináque vdo natitare mero?
Quid deliri ſomnia capitis,
Dum mendicus diadema crepat,
Dum ſtrata ſolo ſidera cernit,
Miráque vacuum per inane geri?
Singula verſu claudere longum eſt.
Vbi Lenæi ſplendent latices,
Nubila mens eſt. Hominem ex homine
Tollit Iacchus. Tanta Lyæi
Damna videnti decretum animo
Fixumque ſtetit Bromij caſtris
Efferre pedem, ſignáque Sophiæ
Neglecta ſequi, ſtultáque ſtolidis,
Et bacchanal linquere Bacchis,
Donec radius lucis obortus
Tutum vitæ ſignaret iter,
Ac monſtraret quid ſit rebus
Vtile noſtris, dum mortales
Labilis horæ rota præcipitat.
Nam quis dubio tramite vitæ
Iuſti ac recti rimatur iter?
Turba exemplo, non iudicio,
Vitam inſtituit. Non quò ratio,
Cynoſura ratis, ſed quò vulgi
Abripit æſtus, vela reguntur.
O quæ fragili puppe Leandro
Freta ſulcanti, tollat amicos

Sestias ignes! Quis labyrinthos
Inter & vndas mihi Dædaleas
Humeris pennas aptet! Et ô quis
Ariadneo perplexa notet
Compita filo! vel quis potiùs
Fauor æthereus, qui Niliacis
Quondam Isacidas profugos regnis
Rutilæ duxit lampade nubis,
Simili cursum splendore regat!
Si tesqua facem deserta petunt,
Heu quò tendet per tot vitæ
Salebras nullo mens cæca duce?

PROSA EXEGESIS.

Si quis deliciarum ac ebrietatis incommoda secum accuratè perpenderit, nihil mirabitur, Ecclesiasten, virtutis ac sapientiæ cupidum, hæc turpitudinis castra deserüisse. Viderat enim, in regno voluptatis nullum esse virtuti locum; contrà verò, ebrietatem indomitis cupiditatibus vitiisque omnibus fræna relaxare. Semel enim pessumdatâ, quæ inordinatis cupiditatibus obstabat, verecundiâ, in lucem, quidquid mali latebat, emergit. Itaque libidinosus, inquit Seneca, ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatibus suis, quantum petierint, sine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat, tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sæuo, malignitas liuido. Adiice illam ignorationem sui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipsa mobilia, velut turbine aliquo circumagente totam domum: stomachi tormenta, dum efferuescit

Ebrietas omnia vitia predit.

Seneca Epist. 83.

nescit merum, ac viscera ipsa distendit. Omitto cetera, quæ recensere longum esset.

Vnum persequor quod ad rem præsentem facit, nihil tam inimicum esse sapientiæ studio, quàm ebrietatem. Quid enim sapientiæ tam contrarium est, quàm dementia? Quis autem ignorat, nihil aliud esse ebrietatem, quàm dementiam voluntariam; nec aliter à phrenesi, quàm temporis breuitate, distingui? Certè vt quàm mitissimè cum Plutarcho sentiamus, insaniæ contubernalis est ebrietas. Vbi enim regnat ebrietas, ait Petrus Rauennas, exulat ratio, intellectus obtunditur, consilia deuiant, iudicia subuertuntur, atque adeò, vigore mentis oppresso, totus homo alieni iuris efficitur. Quare repudiandum est illud, quod apud Macrobium legimus, velut solis Saturnalibus dignum, Fomitem quemdam atque ignitabulum ingenij virtutisque esse, si mens & corpus hominis vino flagret.

Ebrietas inimica sapientiæ.

Plutarchus lib. de Garrulit.

Petrus Rauennas in Serm.

Macrobius lib. 2. Saturnal. c. 8

Non ignoro, ex iis, qui studia vtcumque coluerunt, non paucos immodico vino deditos fuisse: nam, vt suprà dixi, disputatur inter Philologos, ebriosior Anacreon an libidinosior fuerit. Et

Poëtæ nonnulli & Philosophi vino dediti.

Ennius ipse pater numquam nisi potus ad arma
Prosilijt dicenda. ——

Horatius l. 1. Epist. ad Mecænatem.

& Cratinus cùm ebrius Comœdias scriberet, vinum Poëtis vice generosi equi dicebat esse. Denique ipse Philosophiæ parens Socrates, si quando ad bibendum in conuiuiis adigeretur, omnes exhauriendis calicibus vincebat. Scio etiam, inter Stoicorum paradoxa illud numerari, sapientem numquam esse ebrium, quantumcumque se vino ingurgitet. Sed non obscurè profiteor, nihil mihi negotij esse cum istiusmodi insanientis sapientiæ consultis, quos non vnum vitæ probrum

Lipsius Manuduct. lib. 3. cap. 18.

apud posteros notauit. De veræ sapientiæ studio (quam nunc Philosophiam Christianam nominamus) omnis mihi dissertatio est.

Ad hanc postliminio adspirans Ecclesiastes, *Cogitaui*, inquit, *abstrahere à vino carnem meam, vt animum transferrem ad sapientiam, deuitaremque stultitiam.* sapienter non vni tantùm sibi, sed omnibus præcipiens, iis qui solidæ virtutis veræque sapientiæ studio accenduntur, non tantùm vinum atque ebrietatem, sed quidquid ad delicias ac voluptates pertinet, penitus esse repudiandum. Itaque de recessu inprimis cogitans, ait Seneca, non Canopum eliget sapiens (quamuis neminem Canopus vetet esse frugi) sed ne Baias quidem, quia diuersorium vitiorum esse cœperunt. Non corpori tantùm, sed moribus etiam salubrem locum eligere debemus. Quid, quòd Plato, vt moribus salubrem eligeret, corporibus elegit insalubrem, dum in horrido atque obscuro Academi luco Academiam instituit, vt locus ipse non minimam Philosophiæ partem, mortis dico meditationem, ante oculos constitueret? Nec dubium est, quin idem propositum fuerit D. Bernardo, dum pleraque cœnobiorum suorum in locis palustribus fundauit. Idem etiam B. Brunoni, qui ad iacienda cælestis huius Philosophiæ fundamenta, horridam & incultam Carthusiæ solitudinem Gratianopolitano Episcopo diuinitus ostensam delegit. Quid enim necesse est Baiis, exempli gratiâ, ebrios videre per littora discursantes, & comessationes nauigantium, & symphoniarum cantibus perstrepentes lacus, & alia, quæ velut soluta legibus luxuria non tantùm peccat, sed publicat? Id agere debemus, vt irritamenta voluptatum quàm longissimè fugiamus. Vna Hannibalem hiberna soluerunt:

Sapienti fomenta voluptatũ vitanda.

Seneca Epist. 51.

Laërtius in Platone.

Surius in Vitâ Brunonis.

Seneca ibidem.

runt: & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum eneruarunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus est.

Nobis quoque militandum est; & quidem genere militiæ, quo numquam quies aut otium datur. Debellandæ sunt voluptates, quæ in sæua quoque ingenia tyrannidem exercuerunt. Si quis sibi proposuerit, quàm dura sit virtutis palæstra, sciet nihil delicatè, nihil molliter faciendum. Quorsum enim militi fomenta voluptatum? Corpus assuetum tunicæ, loricæ onus non sustinet: caput opertum linteo, galeam recusat: mollem otio manum durus exasperabit capulus: nimia amœnitas animos effeminat; fortior miles ex confragoso venit. Hoc sibi propositum habuit nobile illud Christianæ Philosophiæ exemplar Hieronymus, qui veræ sapientiæ cupidus, in vastam solitudinem secessit, omnesque à se voluptatum illecebras abdicauit: ac ne sic quidem satis vitiorum pericula declinauit. Non me pigebit eius verba, tametsi prolixiora, subnectere. O quoties, inquit, in eremo constitutus, & in illâ vastâ eremi solitudine, quæ exusta Solis ardoribus, horridum Monachis præbet habitaculum, putabam me Romanis interesse deliciis? Sedebam solus, quia amaritudine repletus eram. Horrebant sacco membra deformia, & squallida cutis situm Æthiopicæ carnis obduxerat. Quotidie lacrymæ, quotidie gemitus: & si quando repugnantem somnus imminens oppressisset, nudâ humo vix hærentia membra collidebam. Ille igitur ego scorpionum tantùm socius & ferarum, sæpè choris intereram puellarum. Pallebant ora ieiuniis, & mens desideriis æstuabat. In frigido corpore, & ante hominem suum iam carne præmortuâ, sola libidinum

Miles Christianus voluptatem fugiat.

Hieron. ad Heliodorum.

Idem ad Eustochiũ, de Virginit. seru.

incen-

incendia bulliebant. Itaque omni auxilio destitutus, ad IESV iacebam pedes, rigabam lacrymis, crine tergebam, & repugnantem carnem hebdomadarum inediâ subiugabam. Memini me clamantem diem crebrò iunxisse cum nocte; nec priùs à pectoris cessasse verberibus, quàm rediret, Domino imperante, tranquillitas. Si tantam passus est luctam horridus ille solitudinis incola, qui omnia vitiorum fomenta procul habebat; nónne meritò Ecclesiastes animum à vino ceterisque deliciis existimauit abducendum, vt sapientiæ studio vacare posset?

Neque otiosè subiungit (vt illud etiam ad extremum breuiter attingam) *donec viderem quid vtile esset filiis hominum, quo facto opus est sub Sole numero dierum vitæ suæ.* Quibus verbis non obscurè declarat, seriam de ratione vitæ ineundâ consultationem animum requirere ab omni temulentiâ quàm alienissimum.

Ebrietas inidonea consilio capiendo.

Maximus Tyrius Dissert. 12.

Scio quidem apud Persas in more positum fuisse, inter pocula de rebus maximi momenti consultare: sed fuerit hoc illis ignoscendum, apud quos seuerissimis legibus in ebrietatem animaduertebatur, ac proinde satis cautum erat, ne quis à ratione exorbitaret. Sanè ad consilia de rebus magni momenti capienda ineptam esse temulentiam, prudenter ostendit olim Latychides; qui interrogatus, cur Spartiatæ tam parcè vino vterentur; respondit: Ne pro nobis alij consultent, sed nos potiùs pro aliis. Si inidonea est ebrietas ad consilia de Republicâ capienda; quis ei de vitæ instituendæ rationibus arbitria permittet, à quibus æternæ beatitatis summa dependet? Enimuerò cùm omnes in hoc turbulento rerum humanarum freto portum aliquem salutis respiciant; ineptus sanè gubernator esset, qui vino

Plutarchus in Apophtheg.

vino crebriùs quàm fluctibus obrutus (vt alibi Sapiens noster) in hoc tanto discrimine ad clauum sederet. Opportunè hoc animaduertit Clemens Alexandrinus, qui vini temulentiam Oceani furiis comparauit. Corpus enim instar nauis demersum, ac decumanis vini fluctibus obrutum, turpitudinis ac dedecoris profundum subit. Gubernator autem, mens videlicet humana, dum turgido ebrietatis fluctu circumagitur, tamdiu in cæcis illis nubibus ac procellis caligat, & à portu veritatis aberrat, donec in saxa voluptatis subtus latentia impingens, salutis ac famæ naufragio fatiscat.

Prouer. 23.

Clemens Alexand. lib. 2. Pædag.

Et nos igitur his animaduersis, Ecclesiasten intueamur à vino iam abhorrentem, variaque vitæ genera maturâ consultatione expendentem; omnibusque vanitatis aut stultitiæ damnatis, extremo tandem libro concludentem, nihil homini in hac vitâ mortali esse conducibile, nisi vt Deum timeat, & mandata eius obseruet. Agedum igitur vestigiis eius, à Regiâ fortunâ & magnificentiâ exordium sumentis, insistamus.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 4. Magnificaui opera mea, ædificaui mihi domos, & plantaui vineas,

5. feci hortos, & pomaria, & conseui ea cuncti generis arboribus,

6. & extruxi mihi piscinas aquarum, vt irrigarem siluam lignorum germinantium,

7. possedi seruos & ancillas, multamque fami-

liam

liam habui: armenta quoque, & magnos o-
uium greges vltra omnes, qui fuerunt ante me
in Ierusalem:
8. coaceruaui mihi argentum, & aurum, & sub-
stantias Regum, ac prouinciarum: feci mihi
cantores, & cantatrices, & delicias filiorum
hominum, scyphos, & vrceos in ministerio ad
vina fundenda:
9. & supergressus sum opibus omnes, qui ante me
fuerunt in Ierusalem: sapientia quoque perse-
uerauit mecum.
10. Et omnia, quæ desiderauerunt oculi mei, non
negaui eis: nec prohibui cor meum, quin om-
ni voluptate frueretur, & oblectaret se in his,
quæ præparaueram: & hanc ratus sum partem
meam, si vterer labore meo.
11. Cumque me conuertissem ad vniuersa opera,
quæ fecerant manus meæ, & ad labores, in qui-
bus frustrà sudaueram, vidi in omnibus vanita-
tem, & afflictionem animi, & nihil permanere
sub Sole.

METRICA PARAPHRASIS.

PERPLEXA *quisquis compita, & vitæ vias*
In varia sectas studia vestigat, neque
Sat constat animo, quo gradus filo regat,
Quo Marte vitam aut arte mortalem excolat;
Non ille temerè sortis arbitrio genus

Vitæ

Vitæ prehendat; ſed neque inuitas colat
Procus Camœnas: ſed viæ aut vitæ orbitam
Diuiniore mentis afflatu legat.
Expendat animo ſemina infuſa indoli,
Vireſque libret; quamque perſonam dedit
Orcheſtra vitæ, hanc congruo mimo explicet.
Quicumque rebus, ſtemmati, ætati, indoli
Curas adaptat, ille ſe ſcenæ probat.
Sic ego ſuperbi culmen imperij tenens,
Et Rege digna mente complexus, Deo
Ædem ſacraui marmore è Pario, inclytum
Decus Sionis, cui nec æquiparet ſuos
Iſis coloſſos, nec Semiramidis opus
Superba Babylon. Regios ſtruxi cedro
Libanitide lares, vmbra quos tepido ſinu
Complexa ſaltus, vincit Alcinoi domum.
Vineta duxi breuibus Engaddi iugis,
Vlmis maritans vitium flexus vagos,
Topiariiſque pergulis vmbram explicans.
Nec cultus hortus Veris amplectens opes
Amœnitati defuit. Cruor hîc roſam
Pingit Diones: hîc & Oebalius puer
Diſco peremptus: hîc inardeſcens ſuis
Narciſſus vndis: hîc furens Aiax gemit:
Hîc mille ficta nomina Heroum emicant.
Quid ampla memorem Perſico pomaria
Viſenda cultu? Frondium his confert decus,
Si qua aut comanti vertice, aut fructu abdito
Superbit arbor. Balſami hîc ſudat liquor,
Libanitideſque fronde luxuriant cedri:
Fatidica ſectas laurus intexit vias:
Patula cupreſſi ſpatia coniferæ ambiunt:

Spoliumque Idumes omne conuestit nemus.
Hic subdialis imminet siluis lacus,
Vitreasque venas fundit, & liquidas agris
Dispensat vndas: didita vt ripis latex
Arbusta lambens, nutriat vernum decus.
Nec rure culto, nec suburbanis minor
Palatiorum augusta Maiestas fuit.
Hic limen ipsum, & Regiæ auratas fores
Frequens satelles obsidet: pars aureis
Armata peltis Regium stipant latus;
Pars etiam ahenâ luce conspicua vias
Anteambulones occupant; maior subit
Agmenque claudit fida Nobilium manus.
Adde atrienses, adde pincernas, coquos,
Comptosque vernas, & puellarum greges
Exhauriendis mille mandatis pares,
Quot comminisci mille consortes thori,
Formæ atque fastus æmulæ inuicem, queunt.
Diurna cunctis lauta, ter deni boues,
Centum bidentes, quodque venantum labor
Mensæ ministrat. Rusticas quæritis opes?
Campos oberrant mille lanigeri greges,
Tenerumque carpunt in myricetis thymum.
Armenta totidem pinguibus micant toris
Et læta tondent pascua. His simile nihil
Vidêre Solymæ. Euulsa quid terræ fibris
Auri metalla, aut pondus argenti eloquar,
Vectum per altos Thetidos vndantis sinus,
Alio calentem Sole dum Perüen rates
Prorisque sulcant fulua Tartessi vada?
Tributa Idumes adiice, & Mareotidos
Quæ rector oræ pronus obsequio tulit:

Adiice Sabæos, Cyprios, Arabes, Scythas,
Et Regio apice digna quæ Tyrus dedit,
Opibus voluptas suppares iunxit gradus.
Huic condiendæ dapibus admixtum melos,
Et musicorum læta quæ fidibus cohors
Curas leuaret, & Syri, & Lydi, & Phryges,
Mixtusque Phariâ merce delicium aurium
Venalis infans: virgines formâ illice,
Pellax venenum: siue Cecropiæ alitis
Lenocinanti voce quæ vincant modos,
Seu quæ canoræ barbiti loquacibus
Digitis pererrent æra. Quid memorem scyphos
Gemmis rigentes, vrceos auro graues?
Hominum suaue nectar his fundit labris
Laticem Lyæum compta puerorum phalanx.
Quid plura? gazis & superbifico potens
Vici paratu, quotquot imperio inclyti
Solymæa tumidâ sceptra gestarunt manu.
Hæc cuncta gressu lubrico accessi miser:
Nec cespitanti Sophia subtraxit facem,
Laterique adhæsit. Interim effusas dedi
Oculis habenas. Quidquid aut adspectui
Specie adlubescit, aut mouet cordi sitim,
Quidquid libido suadet, id votis dedi.
Nec in arcta lætam spatia contraxi indolem:
Animum iocis, ac tabidas curas Notis,
Veneri ac Lyæo floridos vitæ dies
Lubens dicaui: culmen hoc summum ratus
Beatitatis, aura dum sortis fauet,
Partis fruisci. Hoc præmium curis datum,
Hæc meta vitæ, hæc summa votorum fuit.
Heu cassa rebus somnia! heu fumum! heu nihil,

Quod faſcinatos luminibus amabili
Errore lactat! Quid fibras terræ improbo
Labore ſcrutor, luridâ vt nocte abditam
Segetem malorum publicam in lucem eruam?
Per quot pericla grandius periculum
Sectamur! Aut quid luxui tantus labor
Deſudat? O quàm tabidam morum luem
Gremio fouemus! Regium faſtum adiice,
Et quam ſuperba ſceptra mentiri ſolent
Beatitatem. Eheu quid hîc ſolidi vides?
Inane magnum nomen alienum occupat.
Felix, recuruâ valle qui potuit ſitim
Saliente venâ ſiſtere: excelſo è throno
Gemmâ propinant toxicum. Felix, cui
Viridi ſoporem ceſpite inuitat torus
Aut ripa frondens: oſtro in Oebalio torum
Sibi cura ſternit. Tutiùs repunt ſolo
Humiles myricæ, quàm comis ſuperbiat
Intonſa cedrus. Marmoris molem ſtrue
Inuiſa cælo culmina; in cinerem ruet
Cuncta hæc vetuſtas. Nempe marmoribus edax
Sua fata tempus dixit: & quidquid diem
Adſpexit, etiam noctis adſpiciet vices.
Hoc nempe fato conſtat æterni Patris,
Hoc lege cæli, vt conſtet in terris nihil.

PROSA EXEGESIS.

Regia fortuna vanitas.

NON potuit Eccleſiaſtes magis ad inſtitutum ſuum appoſitè pertexendam vanitatis telam ordiri, quàm à ſuo ipſius vitæ inſtituto, Regiâ ſcilicet maieſtate, in quâ nec pauca & illuſtria inſunt vanitatis argumenta. Nam quò maiora atque ampliora ſunt in ſpe-

ſpeciem, quæ vulgus hominum plerumque ſuſpicit; eò maiora præbent atque ampliora documenta vanitatis. Ac inprimis ipſa maieſtas Salomonis tanta fuit, quantam eſſe decuit eam, quam ſacræ Litteræ paſſim velut ſymbolum diuinæ Maieſtatis vſurpant. Itaque non tantùm ex aureo illo eburneoque ſolio (cui nihil ſimile fuit in terris, aut ſecundum) ius vitæ neciſque in ſubditos nullo repugnante exercuit; ſed etiam longè lateque dominatus, tributa finitimis Regibus non inuitis imperauit. Maieſtatem non mediocriter auxit familiæ ſplendor, in quâ Regiis obſequiis addicta numerata ſunt quadraginta octo millia capitum: vt nihil mirum videri debeat, quod alioqui fidem excedit, cibum Salomonis fuiſſe in dies ſingulos triginta coros ſimilæ, & ſexaginta coros farinæ, decem boues pingues, & viginti boues paſcuales, & centum arietes, exceptâ venatione ceruorum, caprarum, atque bubalorum, auiumque altilium.

Salomonis Regia maieſtas.

Ioſephus lib. 8. Antiq. cap. 2.

3. Reg. 4.

Hic igitur talis tantuſque, nihil vile, neque abiectum, aut Regiâ fortunâ indignum animo deſignans, publicis priuatiſque ædificiis nomen ſuum immortalitati conſecrauit. Quis enim ignorat templum illud omnium Gentium teſtimonio celeberrimum, cui excitando per tot annos quadringenta & vnum millia hominum, & nongenti, operam impenderunt? cuius vnus aliquis murus propemodum ad Italici milliaris longitudinem protendebatur, latitudo alibi ducentos pedes ſuperabat: cuius lapides è candido marmore nonnumquam tantæ magnitudinis erant, vt excauati, pro ædibus mediocri familiæ ſufficere poſſent; erant enim quinquaginta pedum longitudinis, vigintiquinque latitudinis, ſedecim altitudinis. Omitto Regiam

Salomonis ædificia.

non vnam, ſaxo decemcubitali, pro dignitate fortunarum Regis ac gentis, ædificatam, marmore incruſtatam, cedro veſtitam, auro inſignitam.

Et quoniam omni genere magnificentiæ potentiſſimos omnium ſæculorum Monarchas ſuperauit, fingite hîc pretioſa ornamenta, ſiue platanum illam auream, quam Pythius Bythinius Dario Perſarum Regi donauit, ſiue vitem illam nobiliſſimam, opus Amynthæ, cuius vuæ ex pretioſiſſimis gemmis erant coagmentatæ; ſiue aliud quid maius ex vicinorum Regum donariis conflatum.

Athenæus lib. 12.

Horti Salomonis.

Huc accedat hortorum amœnitas, quibus excolendis non minorem Salomon impendit operam, quàm aut Semiramis hortis ſuis penſilibus, aut Cyrus nobiliſſimis illis quondam plantariis. In iis autem tam concinnè omnia in pergulas opere topiario veſtitas, in areolas puluilloſque diſpoſita, vt pauimentum aliquod viuis coloribus teſſellatum, & pulcherrimum artis cum naturâ certamen exhibere viderentur. Hîc ſpectare fuit flores exotico cultu & colore nobiles: hîc peregrini orbis germina: hîc arbores ſub alio Sole & climate educatas. Cùm enim claſſibus ſuis vniuerſum luſtraret orbem, & eximiam haberet, Scripturâ teſte, plantarum omnium cognitionem, quidquid natura habet illuſtre, his hortis complexus fuiſſe creditur.

Nec ſtetit in hac amœnitate nauſeabundus animus: vilis erat formoſiſſima illa naturæ maieſtas, niſi etiam in ſubſidium ornamenti fabulæ adſciſcerentur, & hinc populeis truncis, vario colore illuſis, Heliades ramoſa brachia protenderent, inde formoſæ Daphnidis coma in frondes ſeſe diffunderet, aliaque generis eiuſdem amœnitatem in luxum verterent.

Sed

Sed nimius ſum pro ratione inſtituti: ex reſiduis pauca perſtringam. *Armenta*, inquit, *& magnos ouium greges habui vltra omnes qui fuerunt ante me in Ieruſalem.* Numerum non inibo; vos eum ex quotidiano familiæ dimenſo (cuius antè memini) coniecturâ aſſequi poteſtis. Addo tamen equorum quinquaginta ſeptem millia & ſexcentos: totidem enim Scriptura commemorat. *Pecora Salomonis.*

Ac ne diuitias quidem eius ad calculos vocabo, non ignarus, nullam apud huius æui locupletes me fidem inuenturum: minores tantùm aliquot Regum theſauros attingam, ex quibus maiores Salomonis diuitias æſtimare poſſitis. Cyrus, deuictâ Aſiâ, auri pondo triginta quatuor millia, argenti quingenta millia talentorum, id eſt, quingentos nonaginta quatuor milliones, præter vaſa aurea & argentea infiniti pretij, reportauit. Alexander, ſuperato Dario, ducentos tredecim milliones retulit, & octingenta quadraginta millia ducatorum: & ex vnâ Aſiâ vectigali quotannis ſexcentos ſeptuaginta ſeptem milliones, & centum ſexaginta millia ducatorum. Sardanapalus cum ſexdecim millibus ſeptingentis quinquaginta millionibus coronatorum in rogum ſe coniecit. His calculis tam ſtupendis maiores non opponam calculos, ſed has tantùm Dei voces: *Diuitias & ſubſtantiam dabo tibi, ita vt nullus in Regibus nec ante te nec poſt te fuerit ſimilis tui.* cetera Lectoris cogitationibus relinquam. *Diuitiæ Salomonis ex comparatione.* Plin. li. 33. cap. 3. Pineda in Salomon. præu. lib. 4. c. 19. 2. Paral. 1. 12.

Infinitus iam ſim, ſi luxum conuiuiorum, ceteramque voluptatis pompam explicem. Omne genus venationis & aucupij Salomonis menſas exaggeraſſe, paulò antè diximus: nec minor in potu luxus fuit. Queſtus eſt aliquando Seneca de iis quibus gemmâ mini- *Conuiuiorũ Salomonis luxus.* Seneca de Prouidentiâ c. 3.

miniſtratur: quibus exoletus ſuſpenſam auro niuem diluit. & Plinius, Turbâ, inquit, gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calices, ac temulentiæ causâ tenere Indiam iuuat, aurumque iam acceſſio eſt. His paria, aut etiam maiora, tibi ante oculos conſtitue in mensâ Salomonis, præſertim cùm in Syriâ, teſte Cicerone, mos ille fuerit Regibus, vt aurea pocula gemmis pretioſiſſimis diſtinguerent.

Cicer. 4 in Verrem.

Muſica Salomonis.

Quid ego nunc pſaltrias ac fidicines illice formâ virgines; quid calamiſtratos comptuloſque ſymphoniacos commemorem? quorum plurimi ex Syriâ, Ægypto, & præſertim Alexandriâ, muſicis artibus inſtructi, venales eſſe conſueuerant: quos vti Eccleſiaſtes noſter *delicias filiorum hominum* indigetat, ſic & Agellius fiſtulatores, tibicines, fidicines, laſciuientium vocat delicias conuiuiorum.

Agell. li. 1. cap. 11.

Sed fruſtrà inſtar venatici canis Regiam Eccleſiaſtæ felicitatem ſuis veſtigiis perſequor, cùm vnico, quod ſubiicit, verbo omnia veſtigia ſua confundat, omnemque conatum meum eludat. Quidquid, inquit, *deſiderauerunt oculi mei, non negaui eis, nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret ſe in his quæ præparaueram.*

Salomonis felicitas vana.

An eſt aliquid vltrà, quod ad cumulum tantæ beatitatis addi poſſe videatur? Profectò tam illuſtris eſt ac ſplendida, tam in ſpeciem ſuauis hæc adumbrata felicitas, vt cordatiſſimo cuique fucum facere poſſit, niſi ille ipſe, qui exploratam illam penituſque perſpectam habuit, vanitatis eam condemnaret, *Vidi*, inquiens, *in omnibus vanitatem, & afflictionem animi, & nihil permanere ſub Sole.* An non idem nobis videri neceſſe eſt, ſi diſcuſsâ opinionum caligine, in rem ipſam mentis

tis

tis aciem intenderimus? Dic enim, obſecro, vbi nunc palatia illa non marmore tantùm parietum & columnarum ſpectanda, ſed etiam quà calcabantur pretioſa? vbi laquearibus auro illuſis tecta ipſa fulgentia? iam inſanæ illæ ſubſtructiones ne rudera quidem nobis reliqua fecerunt; nec amplius ex illâ ad miraculum ſtupendâ architecturâ curioſa ingenia colligunt, præter hoc vnum, Nihil eſſe opere aut manu factum, quod non aliquando conficiat atque conſumat vetuſtas. Cic. pro M. Marcello.

Sed aliquando tandem receptui canamus, & iiſdem, quibus antè, veſtigiis Eccleſiaſtæ felicitatem retexamus. *Regia fortuna vanitas.* Nihil æquè in terris homines admirantur, quàm Regiam maieſtatem, ſupremumque in omnes ius vitæ & necis: & tamen quo in pretio hanc maieſtatem habebimus, quam aut in cineres redactam vilis vrna concludat, aut in putrido cadauere ſarcophagus arrodat? Quid autem eximium habet illud ſupremum ius alienæ vitæ ac necis, cùm ne propriæ quidem vitæ neciſque concedat arbitrium? Nónne de capite Iulij Cæſaris M. Brutus, cliens inprimis obnoxius, & Cimber quidam Tillius, homo ebrioſus ac vilis, arbitria tulerunt? nónne de Craſſo crudelis & inſolens Parthus? Quid Caius Caligula? nónne poſtquam Lepidum iuſſit Decimo Tribuno præbere ceruicem, ipſe Chæreæ præbuit? Neminem eò fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiſerat. An verò nitentium agmen ſeruorum, & auro culta mancipia, longuſque famulantium ordo, facit eſſe felicem? qui ſi vitioſi moribus ſunt, aut inſtar locuſtarum ſunt, aut pernicioſa domûs ſarcina, & ipſi domino vehementer infeſta: ſin autem probi, quomodo ad alicuius gloriam aliena probitas pertinebit? Quid verò ampla palatia,

nisi curarum fraudiumque receptacula? Aut quid hortorum proderit amœnitas, si animus fuerit inserenus? Nec plus ad beatitatem momenti adferunt ingentes illæ diuitiæ, quæ, vti omnem excludunt calculum, sic omnem animi tranquillitatem. Quid enim aliud diuitiæ grauissimo Christi testimonio & maximo, quid, inquam, aliud diuitiæ, quàm spinæ, quæ curis animum lancinant, & cùm ad peccatum pertraxerint, quasi inflicto vulnere cruentant? Denique, vt ad conuiuiorum luxum descendamus, quid prosunt fercula patrimoniorum impendiis aut Prouinciarum vectigalibus condita? Profectò simul ac stomachum subierint, omnia eadem fœditas occupabit. Quid auro cælata pocula, gemmisque inoculata, aut, si mauis, tota gemmea? Sapienter illud à Poëtâ dictum est:

Luc. 8, 14. Gregorius Hom. 15. in Euangelia.

Iuuenalis Satyrâ 10.

——— Nulla aconita bibuntur
Fictilibus: tunc illa time, cùm pocula sumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.

Si hæc tanta, quæ tanto in pretio apud homines habentur, vanitatis damnamus; quo tandem loco habebimus inanem illum Musicorum concentum, & voces ad muliebrem inflexas mollitiem? Quid hæc solatij adferre possunt iis, qui non rarò è mediis voluptatibus ad æternum carcerem abripiuntur, *vbi erit fletus, & stridor dentium?* An non igitur summâ ratione conclusit Ecclesiastes: *In his omnibus vidi vanitatem, & afflictionem animi?*

Matthæi 8, 12.

Fortuna bona fallacia & perniciosa.

Sed numquam id clariùs perspicitur, quàm cùm animis nostris luctuosam beatulorum illorum catastrophen (quæ nimisquam frequens est) cogitatione repræsentamus. Quemadmodum enim feras cum labore periculoque venamur, & captarum quoque illarum

Seneca lib. de Beatâ vitâ, c. 14.

rum ſollicita poſſeſſio eſt(ſæpè enim poſſeſſores ſuos diſcerpunt) ita magnas habentes voluptates ac vanitates, non rarò in magnum euaſerunt malum. Certè parum ſtabilis ac diuturna fuit Seruio Tullio ſua felicitas, qui ex infimâ ſorte in ſummum honoris culmen euaſerat. Inuenta eſt enim ambitionis ac moræ impatiens filia, quæ per trucidati parentis cadauer impias ageret quadrigas. Nec multum ſanè præſidij eſt in copioſâ familiâ, aut ſplendidâ amicorum manu. Fortunæ eſt iſta turba, non Principis. Documento nobis ſit Nero: qui rebus deſperatis, vt ſe ſupplicio ſubduceret, cùm inter amicos percuſſorem quæreret, cunctiſque fugâ dilapſis, neminem inueniſſet cuius manu periret; Ergo ego, inquit, nec amicum habeo quemquam, nec inimicum? Prætermitto nunc illos, qui magnificis palatiis ſuperbientes, *vocauerunt nomina ſua in terris ſuis: & ſepulchra eorum domus illorum in æternum*. Taceo illos, qui ſic hortorum amœnitati cor affixerunt, vt præ terrâ cælum deſpexerint. Noui in Belgio extitiſſe virum quemdam copioſum, qui cùm hortos cultiſſimos in vrbis pomœrio haberet, ſalute à Medicis depoſitâ, per hortum ſellâ ſe geſtatoriâ deferri curauit. Et, heu! crudele fatum, inquit, quod à tantâ me amœnitate diuellit! O Deus! numquam à te cælum petij; cur mihi inuides hanc terram? Sed fruſtrà voces ille blaſphemas iactabat: neque terram impetrauit quam perditè cupiebat: an autem cælum, quod minimè cupiebat, obtinuerit, non iniuriâ quis dubitare poteſt. Si tantum mali ab innoxiâ, quam vocant, amœnitate; quid de diuitiis ſentiendum, propter quas plerumque ferrum ſtringitur? Non referam hîc Polydori necem Poëtis decantatam: dicam potiùs, immenſas Senecæ opes

Florus libro 1. c. 7.

Sueton. in Nerone cap. 47.

Pſal. 48, 12.

Virgil. 3. Aeneid.

Lipsius in Vitâ Senecæ. (septuágies quinies centena millia aureorum fuisse dicuntur) illecebram Neroni infandi parricidij fuisse. Pineda de Rebus Salomon. libro 4. c. 19. Dicam, quadringentos aureorum milliones Midæ & Crœsi (tantam enim prædam Cyrus diripuit) extremi exitij possessoribus suis causam dedisse. Nec minor ab epulis pernicies, certè multò promptior expectanda est. Nam, præterquam quòd morborum cohortem post se trahunt, nonnumquam etiam inter aurea gemmeaque vasa sanguine & veneno luditur. Videte quæso 3. Reg. 13. Amnonem iam temulentum Absalonis iussu confossum, mensas ipsas suo sanguine fœdantem. Videte Iudith 14. truncum Holofernis ebrij cadauer in suo sanguine volutatum, & caput illud è Bethuliæ muris suspensum, Ephes. 5. 18. omni Cicerone disertiùs clamans: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Baronius ad annũ Christi 571. Denique Rosimundam intuemini Helmigi scelerum suorum participi venenum auro propinantem, ipsamque ferro adactam, vt residuum exsorberet, postquam è parentis cranio, quod Alboinus maritus ad ludibrium auro incluserat, se vini haustu polluisset. Ad extremum, ne mollis effeminatorum voluptas à tam tragico luctu extremoque exitio immunis esse videatur, vnicum intuemini Sardanapalum, Athenæus libro 12. quem cùm Arbaces, vnus è Præfectis, inter mulieres lasciuientem, & habitu cultuque mulieri quàm viro similiorem conspexisset, eò desperationis adegit, vt voluntariam sibi necem consciscеret. Et hæc est illa fortuna Regia? hic apex felicitatis? hæc diuinitatis æmulatio? hoc mortalium votum? Apage hæc vigilantium somnia. Ad alia cum Ecclesiaste transeamus, sicubi fortasse magis sincerum gaudium, magisque defecatum consequamur.

SECTIO

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 12. Transiui ad contemplandam ſapientiam, erroreſque, & ſtultitiam (quid eſt, inquam, homo, vt ſequi poſſit regem Factorem ſuum?)
13. & vidi quòd tantum præcederet ſapientia ſtultitiam, quantum differt lux à tenebris.
14. Sapientis oculi in capite eius: ſtultus in tenebris ambulat:

METRICA PARAPHRASIS.

AH! pereat quicumque auſus certare Tonanti,
Eſſe aliquid Regum nomina magna putat;
Et qui ſidereis minitantia culmina tectis
Molitus, ſuperis æmula facta parat.
Hic furor armauit bellacem rupe Typhæâ
(Nunc ſpirantem ignes Trinacris Ætna premit)
Hic furor Enceladum, iaculatoremq́ue Mimanta,
Quos belli ſocios fabula priſca facit.
Me quoque non diſpar laudum furiata cupido
Vexit, & ignauam ſpernere iuſſit humum.
Pænè erat, Icario fierem vt noua fabula ponto,
Deq́ue meo ferrent nomine nomen aquæ.
Molibus excelſis Solymæ dum culmina vinco
Mempheos, & quod vir femina ſtruxit opus.
Dum ſolium ſolio, diademate vinco tiaras,
Et ſceptris ſupero ſceptra ſuperba Ducum.

Dum mihi Pactolique, Hermique, Tagique fluenta
Prodiga diuitias deliciasque vomunt.
Hæc mihi maiestas humano culmine maior,
Visa fuit magnos posse decere deos.
Quò feror ah demens? quò me vehit aura Fauonl?
Quid mihi sors animos ah malesuada facis?
Quid genus Iäpeti, fæx terræ, fictilis vrna est,
Poßit vt auctoris facta stupenda sequi?
Dat fortuna animos? Deus hanc animosque coërcet.
Ius habet in terras? Imperat ille polis.
Maiestate valet? Nutu hic percellit Olympum.
Sceptra vibrat? Sæuâ fulminat ille manu.
Imperij fines extendit? Ridet ab alto
Secta breui in puncto Regna superba Deus.
Cedite mortales: quid enim mera pulueris vrna est,
Poßit vt auctoris facta stupenda sequi?
Sic ego vana gemens vigilantum somnia damno,
Dum sophiæ cupidum deuia rura tenent.
Vallis erat quâ populeis insibilat Eurus
Frondibus, ac tremulas ventilat aura comas:
Hîc me graminea compostum cespite ripæ
Hospita frondosi texerat vmbra Laris.
Hîc pius ardor erat Sophiæ nouisse Penates,
Errorisque vagas stultitiæque vias.
Suspirans Sophiam, Sophiam in mea vota vocabam,
(Fallebat vitreæ tædia murmur aquæ)
Donec lympharum sub murmure somnus amantem,
Et variis Icelon lusit imaginibus.
Tunc mihi visa fuit niueis Sapientia bigis
Tendere per textum versicoloris agri.
Ilicet excutiens torpentia membra veterno,
Inuolo in amplexus deliciasque meas.

Illa

Illa sinu exceptum placidis circumligat vlnis,
Detergens mœstis nubila luminibus.
Nec mora, percunctantem, ac dicere multa parantem,
Per liquidum admißis aëra vexit equis.
Lumine tum refugo visi decrescere montes,
Inque suos mergi culmina celsa sinus.
Mox terram eripuere natantia nubila cælo,
Humentes Hyadum Pleïadumque lares.
Tandem Hyperionium superauimus axibus orbem,
Qua sub Amaltheæ semita lacte nitet.
Applausere Deæ vaga sidera: faßaque victam,
Occuluit roseas Caßiopæa genas:
Et canis Erigones motâ sua gaudia caudâ
Prodidit: hic plausus virginitatis erat.
Tandem luce nouâ micuit procul aula Tonantis,
Cuius erat Sophiæ pars satis ampla domus.
Hic viridi smaragdo radiisque vibrante topazo
Septenâ serie sculpta columna nitet.
Non illi sudauit Ion, bimarisve Corinthus:
Doctior eximium dextera struxit opus.
Tectum augustum ardet flammas iaculante pyropo;
Fulgurat in totâ lamina fulua domo.
Astrorumque pauit marmor cæleste plateas,
Qualis ab Alpino frigore crusta micat.
Interludit onyx operi, flammasque âmethystus,
Et flammas adamas sardonychesque vomunt.
Cuncta stupens oculos dum flecto reflecto per aulam,
Quæ species oculos detinuere meos?
Hic quidquid gremio complectitur Amphitrite,
Hic videas quidquid lucida templa tenent:
Quidquid & Eois gemmantes roribus agri,
Et quos occiduis Phœbus maurat equis.

Hic

Hic videas tenero cunabula præuia mundo,
Hic simulacra, quibus nobile creuit opus.
Mille nitent species, & rerum mille figuræ:
Quin & quod nihil est, hic negat esse nihil.
Mens hæc feta parit, Sophia adiuuat Ilithyia,
Quosque dedit partus, hos fouet alma sinu.
Hic vbi stellanti solio Sapientia sedit,
Insolitas roseo sparsit ab ore faces.
Erubuit Phœbus sua lumina lumine vinci,
Erubuit Phœbi lumine cassa soror,
Æternique ignes flammam occuluere minorem:
Vna fuit Sophiæ didita flamma polo.
Hæc speciem rebus, lucisque adflabat honorem;
Suppressit lucem lux tamen illa meam.
Intueor Sophiæ (quid enim spectare vetabat)
Stellantes oculos, & doluere mei.
Effundor cupidè per tot spectacula; verùm
Caligant nimium lumina passa iubar.
Senserat hoc Sophiæ pia cura, iubarque resorbens,
Atque homini propior, se minor, ora tulit.
Cerno, ait, ætherea mictantia lumina flamma,
Mox erit in tenberis huic medicina malo.
Nec mora, præcipiti vacuum per inane volatu
Attonitum ignoto climate Diua stitit.
Non ita flammiuomis Phaëthon excussus habenis,
Vstus ad Eridani præcipitauit aquas:
Non ita præpetibus Iouis armiger aëra pennis
Findit, vbi implumes sollicitantur aues.
Redditus hinc terris (dederant nam somnia terras)
Conspicor erroris stultitiæque Lares.
Lucus erat, cui vasta Thetis circumflua, qualis
Fertur Vlyssæas detinuisse rates.

Hîc si fortè vagis nebulosa per æquora portus
Obtigerit, terris altera cura manet.
Ecce tibi perplexa rubis, nemorosáque texta,
Et labyrinthæis compita secta viis.
Gnosidis hic cùm nulla regant vestigia fila,
Luditur immensùm, conteriturque labor.
In medio spelunca nigro submota recessu,
Quam numquam auricomo sidere Phœbus adit.
Ingredimur sectam ramosa in compita noctem
(Præbebat Sophiæ prouida cura facem.)
Tandem iter implexum emensos per opaca viarum,
Excipit ætherea lucis inane cauum.
Non roseas radiata genas ibi purpurat Eos:
Ast ignes fatui, vermiculique micant:
Qualiter in bustis frustrantur lumina flammæ
Dum regnat furuum nox adoperta caput.
Hæc habitat loca senta situ malè sobrius Error,
Deliri capitis, amphibiusque senex.
Vidimus exsortem lucis titubare per vmbras,
Dum pede semipedi claudus hiulcat iter:
Antra velut Siculus terebrato lumine Cyclops
Exploratrici lustrat opaca manu.
Hærebat lateri thalami pars blanda iugalis,
Annis disparilem quam sociarat Hymen.
Stultitiam dixere oculi sub fronte natantes,
Diffutæque genæ, & gutture risus hians.
Hos circum agglomerant vmbræ sine sanguine vulgus,
Plurima quæ stygio germina fusa specu.
Infera colluuies studiis operata parentum,
Stultitiæque graui turbine quassa caput.
Pars auidis fumos vlnis sectantur, & vmbras:
Pars tendunt volucri retia rara Noto:

Atque aliquis gaudet conchis educere bullas:
Atque aliquis læto murmure plaudit humum.
Hi subigunt steriles delusis dentibus auras:
Hi sibi delicias aspidis oua coquunt.
Fallor? an Isacides vili se pulte saginat?
Fallor, an hîc fallunt aurea vota Midam?
Sunt queis Sisyphei labor irritus impete saxi,
Sunt queis Tantaleo luditur amne sitis.
Denique matrissant natæ, natique patrissant.
Me tamen haud vanè vana theatra docent.
Ludicra dum cupidam pascunt spectacula mentem,
E tenebris oculos lux inopina ferit.
Nam quid dissimulem? (semel insaniuimus omnes)
In speculo vultus intuor ipse meos.
Non ibo insitias, quemuis rotat aura furoris:
Nostraque cur lacrymis vita liquescat, habet.
Hic ibam in lacrymas, cùm pulsa Hyperionis ictu
Frondea cum somno deserit vmbra caput.
Tunc recolens pulsi ludibria vana soporis
Ingenio reperi pabula grata meo.
Quantum stultitiæ tenebris sapientia distet,
Hoc vnum didici; cetera somnus erant.

PROSA EXEGESIS.

CVM nullam in Regiâ fortunâ beatitatem deprehendisset Ecclesiastes, sed omnia vano fastu gaudiisque falsis permisceri, ad Sapientiæ se castra transtulit, si fortè maior ex illâ felicitas in hanc vitam mortalem
Sap.7.7. redundaret. Itaque vt olim, ita & nunc, *Optaui*, inquit, *& datus est mihi sensus: & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ: & præposui illam regnis & sedibus, & diuitias*
Vers.10. *nihil esse duxi in comparatione illius. Super salutem & speciem dilexi*

dilexi illam, & proposui pro luce habere illam: quoniam inexstinguibile est lumen illius. Et quemadmodum olim pro luce & cynosurâ habuit sapientiam, quâ in hoc tempestuoso rerum humanarum freto vitæ cursum dirigeret; ita nunc etiam hoc interesse vidit inter sapientiam & stultitiam, quod inter lucem & tenebras, diem & noctem, lynceos oculos & cæcitatem.

Et ecce primo statim intuitu, affulgente cælesti radio, in ipso vestibulo sapientiæ, tamquam in limine Delphici oraculi, inuenit documentum illud plus quàm Philosophicum, Nosce teipsum. Quod cùm altè eius animo insedisset, mox Regiæ fortunæ splendorem, quem non absque diuinæ maiestatis iniuriâ tantopere suspexerat, contempsit, ac pro nihilo habuit: & superbas cogitationes suas dementiæ accusans, cum gemitu exclamauit, *Quid est homo, vt sequi possit Regem factorem suum?* Quam sententiam vtinam vt chartis, sic mentibus omnium mortalium consignare potuisset! non tam facilè improbi, superbi, scelerati diuina iudicia ad iniquam arbitrij sui lancem reuocarent; non tam facilè, qui rerum potiuntur in terris, supremam Dei maiestatem contemnerent. Si pulueris ac luti sui originem intuerentur Principes ac Reges, non temerè in has voces erumperet Nabuchodonosor: *Quis est Deus, qui eripiet vos de manu meâ?* non tam proteruè iactaret Holofernes: *Sciat omnis gens, quia Nabuchodonosor Deus terræ est, & præter ipsum alius non est.* non tam insolenter Israelitis exprobraret Rabsaces: *Nec Deus vester poterit eruere vos de manu meâ* Denique si funestos eorum exitus, quos modò in medium produximus intueretur, non tam impudenter sese erigeret humana proteruia. Perhorresceret, credo, illorum supplicia,

Initium sapientiæ, nosse seipsum.

Dan. 3, 15.

Iudith 5, 29.

2. Paral. 32, 15.

quorum insolentiam imitaretur; & cum superbo Antiocho iam vermibus scatente hanc palinodiam recantaret: *Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire.*

2. Machab. 9, 12.

Sed redeamus in viam cum Ecclesiaste. *Vidi*, inquit, *quòd tantum præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux à tenebris.* Quibus verbis innuit, eximium quoddam lumen esse sapientiam, quæ proinde nulli rei aptiùs comparetur, quàm Soli, huius vniuersi oculo. Quemadmodum enim Sol oculorum, inquit Lactantius, sic sapientia lumen est cordis humani. Insistamus paulisper huic comparationi. Sol ille corporeus, dum cursu diurno orbem circuit vniuersum, quidquid in tenebris iacebat, luce suâ perfundit, & oculis nostris spectandum exhibet. Sed multò sanè luculentiùs multiplices naturæ opes expandit sapientia; &, quod illi singulare est, etiam abdita terrarum penetrat, quò nullus radiis solaribus datur accessus. Nec præsentis tantùm temporis fœtus, pulchramque rerum varietatem, quemadmodum sidus illud corporeum, nobis repræsentat; sed ad omnium sæculorum admiranda nos spectatores admittit, & omnium, quotquot orbe toto fuerunt, thesauros nobis communicat. Pulchrè ac subtiliter (vt omnia solet) hoc obseruauit Seneca. Ad res pulcherrimas, inquit, ex tenebris ad lucem erutas alieno labore deducimur: nullo nobis sæculo interdictum est: in omnia admittimur. Disputare cum Socrate licet, dubitare cum Carneade, hominis naturam cum Stoicis vincere, cum rerum naturâ in consortium omnis æui pariter incedere. Quænam illa felicitas est, ex omni retrò antiquitate delectum habere ingeniorum? familiares tibi reddere, quos quotidie consulas, quibuscum

Sapientia instar Solis. Lactantius lib. 2. c. 8.

Sapientia Soli præfertur.

Seneca de Breuitate vitæ c. 14. & 15.

buſcum de minimis maximiſque rebus deliberes, à quibus verum audias ſine contumeliâ, lauderis ſine ſimulatione, ad quorum te vultum moreſque conformes. Solemus dicere, non fuiſſe in noſtrâ poteſtate, quos ſortiremur parentes: ſed, ſi rectè ratiocinamur, nobis ad arbitrium noſtrum naſci licet. Nobiliſſimorum Sapientum variæ ſunt familiæ: elige, in quam adſciſci velis; elige, quem melioris vitæ velut alterum parentem dicas: non in nomen tantùm adoptaberis, ſed in ipſa bona. Siue Auguſtinum aliquem delegeris; inuenies qui te ſanâ doctrinâ fulciat: ſiue Hieronymum; ad intelligendos ſacros codices tibi facem prælucebit: ſiue Chryſoſtomum; omnipotentiâ quadam eloquentiæ inordinatis affectibus tuis dominabitur: ſiue Gregorium; præclaris eius inſtitutis ac documentis vitam tuam moreſque compones. Si rurſus ſacrarum Litterarum monimenta ſcrutari viſum fuerit, aut cum Moyſe naturæ, vt ita dicam, incunabula mundique primordia recognoſces, aut cum Euangeliſtâ Ioanne cæleſtibus ſpectaculis animum paſces, aut cum Regio Vate in laudes diuinas exſpatiaberis, aut in Iobo illuſtre par athletarum inuenies, & ſpectaculum ſapiente digniſſimum, virum fortem cum aduersâ fortunâ compoſitum. Quid multa? viro ſapienti orbis patet vniuerſus, & omnia illi ſæcula ſeruiunt. Tranſiuit tempus aliquod? Hoc recordatione aſſiduoque ſtudio comprehendit. Inſtat? hoc ad ſolidarum virtutum mercatum vtitur. Venturum eſt? hoc ſolerti cogitatione præcipit.

Contrà verò ſtultus in tenebris inſcitiæ conſeneſcens, præteritum tempus ignorat, præſens operosè nihil agens diſſipat, & cùm nihil egerit quo ſe vixiſſe *Stultitia in tenebris verſatur.*

testetur, futurum desperat. In rebus gerendis non rationem, sed impetum sequitur: & cùm in fortunam impactus fuerit, subitò in medio turbine rerum obstupescens quærit quomodo huc peruenerit. Si alios in consilium adhibet, non veteres, illos quos dixi, consulit, qui nihil dent auribus, sed instar Roboami, præsentium, maximeque adolescentium adulatione recreatur. Hic in ipsâ carnificinâ se mitissimum gaudet prædicari, alius in rapinis liberalissimum, alius in ebrietate ac libidine temperantissimum. Si nullus adulantium plausus circumstrepit, ipse sibi stultus applaudit: & quantumcumque vitiis scateat, quidlibet tamen potiùs quàm seipsum mentisque tenebras accusat; similis illi fatuæ, cuius ad Lucilium meminit Seneca. Harpasten vxoris meæ fatuam scis hereditariũ onus in domo meâ remansisse. ipse enim auersissimus sum ab istis prodigiis. Si quando fatuo delectari volo, non est mihi longè quærendus: meipsum intueor. Hæc fatua subitò desiit videre. Rem tibi narro incredibilem, sed veram. Nescit se esse cæcam: subinde pædagogum suum rogat vt migret: ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illâ ridemus, nobis omnibus accidere certum est. Nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos sine duce erramus. Quare hoc tantum discrimen inter sapientem ac stultum considerans Ecclesiastes, non immeritò cum gustu aliquo atque approbatione sapientiæ conclusit: *Sapientis oculi in capite eius: stultus in tenebris ambulat.* Sed ne ex hac sapientiæ prærogatiuâ solidum gauderet gaudium, importuna mortis admonitio interuenit.

3. Reg. 12, 8.

Stultus adulatione delectatur.

Seneca Epist. 50.

SECTIO

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 14. Et didici quòd vnus vtriusque esset interitus.

15. Et dixi in corde meo: Si vnus & stulti & meus occasus erit, quid mihi prodest quòd maiorem sapientiæ dedi operam? Locutusque cum mente meâ, animaduerti quòd hoc quoque esset vanitas.

16. Non enim erit memoria sapientis similiter vt stulti in perpetuum, & futura tempora obliuione cuncta pariter operient: moritur doctus similiter vt indoctus.

17. Et idcircò tæduit me vitæ meæ videntem mala vniuersa esse sub Sole, & cuncta vanitatem & afflictionem spiritus.

METRICA PARAPHRASIS.

POST gratos Sophiæ amplexus, blandosque fauores
Haustumque diæ conscium lucis iubar,
Nubila iam calcare gradu, celsoque micantes
Rebar ferire vertice astrorum domos.
Dicebam: Nunc me per Solis vtrosque penates
Dea centilinguis aureo curru vehet:
Et fastiditæ fugiam contagia terræ,
Tristesque lessos, funebresque nænias.

Hei

Hei mihi, quòd miseros tot splendida somnia ludunt,
Beatitatis melle fucatæ oblita!
Ac velut illimis numquam deuoluitur amnis,
Humana nulli gaudia ad purum fluunt!
Æternaturos Sophiæ dum sector honores,
Ingratus aurem vellicat præco necis.
Omne citans, inquit, nullo discrimine nomen
Lanifica simili Lachesis inuoluit colu.
Siccine me stultumque eadem Libitina recondet,
Meritisque dispar nomen exitio pari?
Cur igitur Sophiæ mystes pallente lucernâ
Toties edaci tabui curâ miser?
Quorsum Phœbeis frondent mihi tempora sertis?
Hederæque sacri verticis lambunt comas?
O vanum Pimplæa decus! vanæque Camœnæ!
Et litterarum turgidi fastu greges!
Omnibus hoc fatum est, potare obliuia Lethes:
Nox vna doctum condet & stupidum caput.
Miramur fœtum ingenij, doctamque papyrum
Tenues per auras futili vitâ exui?
Marmoribus quondam exesis monumenta fatiscunt:
Trabesque celsas vertit in cariem dies:
Splendida sic rerum dum nomina proteret ætas,
Obliuionis alta nox cuncta obruet.
Dic vbi Niligenis gymnasia nota Sophistis?
Vbi nunc Abellæ proditum antiquis sophos?
Aut vbi quos Thecuæ sapientia protulit orbi?
Aut quos Idumes docuit oraclum Theman?
Nil quidquam superest de tanti nominis vmbrâ:
Iacentque tumulo prorsus ignorabiles.
Sic doctum indoctumque eadem tegit vrna sepulchri,
Et sordet æquè maior ac minor cinis.

O vi-

O vita infelix! ô Lerna inuisa malorum!
Si vita dici meruit hoc mortis genus.
Quam quacumque vagos Titan agit æthere currus,
Aut luctus angit, aut pudenda vanitas.
Eluctere licet capita hæc, capita illa malorum,
Noua semper hydra fœnore insurget nouo.
O mihi quis tetricæ rumpat fastidia vitæ!
Mortale nil affecto: nunc cælum sequor.

PROSA EXEGESIS.

TRISTE haud dubiè ac permolestum accidit Ecclesiastæ, pronum iam atque incitatum Sapientiæ ad gloriam atque immortalitatem cursum, iniectâ mortis eamque secuturæ obliuionis admonitione sufflaminari. Cùm enim hæc inter ceteras non postrema Theologis nostris occurrat ratio stabiliendæ animorum immortalitatis, quòd homo, quasi diuinum quoddam animal, quidlibet animo fingat, & nouos in mente suâ mundos architectetur, quòd rationes rerum vniuersales à materiâ, loco, ac tempore diuulsas, per se contempletur, quòd ipsa quoque obiecta, non vt amica sensibus, sed secundùm proprias rationes, vt vera, ac æternis rationibus conformia sibi repræsentet; denique quòd illimitatam quamdam sortitus sit intelligendi facultatem: æquum sanè videbatur, vt qui animum à contagione carnis abductum in Sapientiæ palæstrâ præ ceteris exercuissent, eosdem æterna Sapientia à mortis, aut certè, quod proximum erat, ab obliuionis interitu vindicaret.

Sapiens morti & obliuioni obnoxius.

Lessius de Immortalit. animæ, Ratione 1.

Hoc postremum sibi persuasum habuit Seneca de vitæ breuitate disserens. Sapientis, inquit, multum patet vita, non illum idem, qui ceteros, terminus inclu-

Seneca de Breuit. vitæ, c. 15.

dit. Solus generis humani legibus soluitur: omnia illi sæcula, vt Deo, seruiunt. Plus etiam innuit certamen illud opinionum, quod inter Stoicos reperitur: quorum nonnulli stultorum animas mox interire censuerunt, sapientum autem ad aliquot centena annorum millia quodam quasi immortalitatis genere donari. Sic enim Tacitus: Non cum corpore, vt sapientibus placet, extinguuntur magnæ animæ. Et apud Laërtium Cleanthes omnes permanere ait vsque ad conflagrationem mundi (quam, vt antè dixi, post trecenta millia annorum recurrere, tradit Iulius Firmicus) Chrysippus solas sapientum. Sed futile est illud Stoiorum discrimen, & vanum cerebri commentum. *Moritur doctus similiter vt indoctus, vnusque & stulti & sapientis occasus erit.* Fatetur hoc idem ille qui suprà Sapientes à communi lege eximere videbatur Seneca. Conditor ille iuris humani non natalibus nos nec nominum claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi verò ad finem mortalium ventum est, Discede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, siremps lex esto. Quid igitur? nullámne prærogatiuam habebit in terris animus ille tot studiis vigiliisque confectus? ille tot scientiis excultus? illud sapientiæ sacrarium? illud diuinarum humanarumque legum tabularium? illa communis vitæ norma, & spirans quædam lex? Nullam habebit. An nec illud saltem assequetur, vt vitæ breuitatem possit æternâ posteritatis memoriâ consolari? Ne illam quidem mercedem vitæ laudabiliter actæ natura cum sapiente pacta est. *Non enim erit memoria sapientis similiter vt stulti in perpetuum, & futura tempora obliuione cuncta pariter operient.* Quotusquisque est illorum sapientum, quos plurimos ante cataclysmum diuini-

Lips. Physiolog. li. 3. cap. 12.

Seneca Epist. 91. *Omnes morti obnoxij.*

ninitus inſtitutos eſſe non eſt dubium, cuius vel ſolum nomen ſit ad poſteros propagatum? Quis vel centeſimum eorum Sapientum nouit, qui Homeri, Solonis, Pythagoræ, Platonis ætate innumeros ſapientiæ candidatos celebritate nominis ſui in Ægyptum, Chaldæam, Græciam, Italiam exciuerunt?

Prætereà vt de iis loquamur, quorum nomina crebrò vſurpantur, vbi nunc liber Democriti de conſtantiâ? vbi alterum eiuſdem opus de tranquillitate animi, quod egregium volumen vocat Seneca? vbi Panætij Stoici eâdem inſcriptione liber, & alius item Hipparchi Pythagorici? Et ne nimis obſoleta producere videar, quàm multos Scriptorum laude claros commemorat Athenæus, & multò recentioris memoriæ Photius Patriarcha Conſtantinopolitanus, quorum illuſtria ſcriptorum monimenta æternâ obliuione ſepulta ſunt? Horum verò, quos hactenus litteratus aliquis ab obliuione vindicauit, nihil fermè præter nomenclaturam nouimus. Ceterùm albíne fuerint an atri, quo genio aut ingenio, quibus moribus aut rebus geſtis, plerumque neſcimus.

Scriptorum monimenta intereunt.

Photius in Biblioth.

Sed quòd decora nouimus vocabula, ait Boëtius,
Num ſcire conſumptos datur?
Iacetis ergo prorſus ignorabiles,
Nec fama notos efficit.

Boëtius de Conſolat. lib. 2 Metro 7.

Et vt demus, Sapientum ſcripta omnia manibus teneri, ac in iis viuam animi effigiem nobis repræſentari; quàm diuturnum id futurum eſt? Maiórne ſpes cuiquam affulgere poteſt ingenij ſui monimenta ab interitu vindicandi, quàm magnis illis eloquentiæ ac Philoſophiæ principibus Ciceroni & Senecæ? Et tamen Orationes Senecæ, & Exhortationum libros, & li-

Lipſius in Vitâ Senecæ, cap. 10.

brum de Terræmotu, aliumque de Superstitione, & (quod maximè deplorant eruditi) Moralium libros, temporis nobis malignitas inuidit. Et vt alia Ciceronis præteream, nónne duo præstantissima eius ingenij deposita nescio quis casus, an fatalis quædam posterorum ignauia dissipauit? Consolationem scilicet de morte Tulliæ, in quâ paterno affectu stimulos acuente, seipsum vicit eloquentiâ; & sex de Republicâ libros, quo fetu non alium ipse teneriùs complexus est, aut maiore laude prosecutus. Si præcipuis summorum virorum monumentis obrepsit obliuio, quis reliquis eorumdem lucubrationibus æternitatem pollicebitur?

Vana est nominis immortalitas. Boëtius de Consolat. lib. 2. Prosâ 7.

Vt tamen demus hæc æternatura, cuius tandem pretij nobis erit hæc nominis immortalitas? Nam, vt ait Boëtius, si, quod nostræ rationes credi vetant, toti moriuntur homines, nulla est omnino gloria; cùm is, cuius ea esse dicitur, non existat omnino. Sin verò sibi mens benè conscia, terreno carcere resoluta, cælum libera petit; nónne omne terrenum negotium spernit, quæ se, cælo fruens, terrenis gaudet exemptam? Si denique læsæ maiestatis diuinæ rea æternis inferorum suppliciis mancipatur; quis tandem gloriæ sensus aut gustus ad miseros illos ex gratâ posterorum memoriâ redundabit? Quid enim Socrati, quid Platoni, quid Aristoteli, quid Zenoni, quid Senecæ, quid Ciceroni inter inferni cruciatus tót sæculorum encomia plausúsque contulerunt? Laudantur vbi non sunt, ait Augustinus, torquentur vbi sunt. O misera mortalium conditio! ô triste calamitosæ huius vitæ fastidium! in quâ nec virtus, nec voluptas, nec temulentia, nec sobrietas, nec sapientia, nec stultitia, vanitatis ludibriis eximuntur. Si hæc omnis vita, quamcumque in partem te verteris,

August.

vani-

vanitati obnoxia eſt; quæ tandem conſolatio viris bonis eſt reliqua, niſi vt Deo ſe probent, æterniſque rationibus vitam inſtituant, & ſic demum poſtumam in cælo beatitatem præſtolentur? de famâ in terris propagandâ nihil laborent, ſequatur vel mala, dummodò bonam apud poſteros mereantur.

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 18. Rurſus deteſtatus ſum omnem induſtriam meam, quâ ſub Sole ſtudioſiſſimè laboraui, habiturus heredem poſt me,
19. quem ignoro, vtrùm ſapiens, an ſtultus futurus ſit, & dominabitur in laboribus meis, quibus deſudaui, & ſollicitus fui. & eſt quidquam tam vanum?
20. Vnde ceſſaui, renuntiauitque cor meum vltrà laborare ſub Sole.
21. Nam cùm alius laboret in ſapientiâ, & doctrinâ, & ſollicitudine, homini otioſo quæſita dimittit: & hoc ergo, vanitas, & magnũ malum.
22. Quid enim proderit homini de vniuerſo labore ſuo, & afflictione ſpiritus, quâ ſub Sole cruciatus eſt?
23. Cuncti dies eius doloribus & ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mente requieſcit: & hoc nónne vanitas eſt?

METRICA PARAPHRASIS.

Fata si vanos Sophiæ labores
Arguunt, mentem quibus impolitam
Cordáque optaui radiis supernæ
Tingere lucis.
Quid miser, curis, macieque turpi
Comparo vermis lutulenta terræ
Dona? & insomnes studio minori
Dedico noctes?
Ite funestæ, stygiæ paludis
Filiæ exsangues, fera monstra, curæ:
Nec mihi vestrâ resonent tenaci
Compede crura.
Ergo me numquam radiis serenet
Phœbus innubi volitans quadrigâ?
Semper obstipam taciturna condent
Nubila frontem?
Quis furor mentem solio æuiterno
Debitam fœdo temerare limo, vt
Erutis mundi tumulo periclis
Turgeat arca?
Feta quæ curis peperit cupido
Lucra, discinctus malè perdet heres,
Quem dabit consors thalami imminuto
Fortè cerebro.
Ille Thersites, decoris paterni
Degener sanguis, patrio labore
Instruet pompam statuæ superbæ
Splendidus Hermes.
Ille festiuis epulis gnathonum
Farciet ventres, patriique succi

Rore

Rore Lenæi laticis ſuaues
Condiet hauſtus.
Anne huic quidquam ſimile aut ſecundum
Inter hæc ludibria vanitatum
Phœbus emenſo referens quadrigas
Repperit orbe?
Ergo iam feſſus, reſidique anhelans
Pectore, in fluctus maris Adriani
Trado ſollertes Boreæ Notoque
Ferre labores.
Nam quid exhauſtos animos fatigem,
Peruigil ſi quod labor aggregauit,
Inter heredis digitos refuſum
Diffluit aurum?
IngenI partum ſtolidus vorabit:
Otium fructus comedet negotI:
Vt fauos diæ ſpoliat melißæ
Nectare fucus.
Ille, quem gazis pauido incubantem
Pectore, examen ſtimulis laceſſit
Mille curarum laqueata circum
Tecta volantum,
Quos legit fructus animi ſubacti
Vomere ærumnæ? Quibus ille damna
Gaudiis penſat pereuntis æui, &
Luminis imbres?
Cura mordacem premit ægra curam,
Et catenati ſubeunt dolores
Culcitras ditum, vigileſque ducit
Purpura noctes.
O cauæ ſi cui pateant auari
Pectoris crates, quibus hic procellis

Sors

Sors inexpletæ furit in ruinam
Naufraga mentis!
Mitiùs fluctus glomerante Coro
Vnda per Syrteis fremit æstuosas:
Mitiùs pontum Libycis refringit
Eurus arenis.
Sic vagos diues gemit inter æstus
(O procellosæ pila vanitatis!)
Querneis arcæ tabulis sepulto
Pauper in auro.

PROSA EXEGESIS.

Auarorum labores vani.

Si laborem ac studium sapientiæ impensum non absque censurâ vanitatis esse voluit Ecclesiastes, eò quòd in hac vitâ condignâ mercede frustretur; multò potiori iure curas illas, industrias, vigiliasque iam detestatur, quæ rebus fluxis & caducis, adeoque luto ac limo, vilissimisque terræ fæcibus, plerumque in gratiam ingrati heredis impenduntur. Hic autem non eorum tantùm qui auaritiæ, sed etiam qui ambitioni student, genius est, vt cùm aut opibus accumulandis, aut familiæ propagandæ dant operam, sibi omnia subtrahant, heredi omnia destinent. Vnde non ineleganter Phædrus:

Phædrus lib. 4.

Tibi dico auare, gaudium heredis tui,
Qui tristis audis musicum citharæ sonum,
Quem tibiarum macerat iucunditas,
Opsoniorum pretia cui gemitum exprimunt:
Qui dum quadrantes aggeras patrimonio,
Cælum fatigas sordido periurio.

Non absimile mihi hoc genus hominum videtur prægrandibus illis ac domesticis coruis, quos Sinarum Man-

Mandarini habent piscationi adsuetos. Horum colla nodo ita laxo constringunt, vt nequaquam interclusâ respiratione, cibos tamen nec transmittere nec deglutire possint. Ita è caueis emissi sese admirabili solertiâ in aquas immergunt, pisciculosque minutos ore conceptos, maiores verò rostro apprehensos, domum idemtidem referunt. Sic miseri illi, quasi dæmonis emissarij, in gratiam aliorum prædis assiduis ac rapinis exercentur: iis etiam deteriores, qui ad metalla damnati sunt; quibus post diurnos labores saltem nocturna ab opere cessatio est. Hi verò vel tum maximè ordinandis negotiis, ne dicam consuendis fraudibus intenti, nullam quietis partem capiunt. Et cùm magnas opes siue iustis negotiis siue iniustis corrasérint, ne illud quidem à se possunt impetrare, saltem vt aliquod inde senectuti solatium accersant. Noui ego in Belgio virum, qui cùm heredi futuro centena aureorum millia congregasset, ipse seniculus frusto panis & casei onustus supra viginti milliaria Italica pedes conficeret. Cumque meridie refectionis causâ ad hospitium diuertisset, prolatis illis suis frustulis, hoc solum in sumptum adiici voluit, vt caupo medium cereuisiæ poculum sibi promeret. Tum caupo: Hoc saltem, ô bone, genio tuo indulge, vt integrum promam poculum. nam filius tuus ante octiduum rhedâ magnificè vectus, cùm hac iter haberet, in se suosque (liberaliter vino refectus) decem aureos vno prandio expendit: tu saltem sesquiassis sumptum facere ne verere. At ille: Filius meus, qui mundi fastum sequitur, faciat quod se decet, mihi mea sobrietas sufficit. An est quidquam tam vanum?

Auarus genium suum defraudat.
Maffæus lib. 6. Hist. Ind.

Sed illud longè indignissimum est, quòd plerum-

P que

Auarus sæpè heredi degeneri laborat.

que omnis laboris industriæque fructus ad eiusmodi deuoluitur heredem, quem ignores, vtrùm sapiens an stultus futurus sit; imò (vt ferè sunt Heroum filij noxæ) quem scias iam fungum esse ac fucum, stipitem & caudicem, Hermæque truncò simillimum, aut, quod etiam detestabilius est, flagitiis omnibus coopertum.

Sabellicus lib. 5. Enneade 7.

Nemo omnium qui ante Seuerum Imperio Romano præfuerunt, ditiores illo filios reliquit, sed nemo turpiores, Bassianum scilicet fratricidam & Getam. Sic &

4. Regum 20, 21.

Ezechias ingentes illos thesauros, quos Legatis Babylonij Regis ostentarat, degeneri prorsus ac flagitioso reliquit Manassi. Nec vanus augur opprobrij familiæ suæ fuit Ecclesiastes. Satis enim parentis omen confirmauit, suamque stultitiam hoc vno responso prodidit

3. Regum 12, 10.

Roboam, quo decem tribuum iacturam fecit: *Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei. Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus.*

Heredes sæpè prodigi ac decoctores.

Et hi tales vbi in congestos aceruos instar porcorum irruentes, cum Caligulâ paulisper in auro volutati fuerint, ad luxum fastumque paternis laboribus abutuntur; & quod parentibus post multorum annorum sudorem thesaurus fuerat, ipsis penuria est. Cabrias,

Athenæus lib. 4. c. 12.

apud Athenienses Princeps victoriis clarissimus, omnique genere laudis florentissimus, opimam Ctesippo filio hereditatem reliquerat: ille tamen, postquam decoxisset, etiam lapides paterni sepulchri (in quod mille drachmas populus Atheniensis impenderat) impiè prodegit. I nunc, & nocturnis diurnisque laboribus corpus exhauri, vt ingrati heredis luxuriam sudoris tui ac sanguinis impendio pascas. I nunc, & curâ salutis posthabitâ, per fas per nefas ingentes thesauros congere, ne desit heredi quod dissipet.

At,

At, inquies, naturæ iura dissimulare nec possum nec debeo. Vincit me pietas, ius sanguinis compellit, natura ipsa, quasi iniectâ amoris manu, captiuum me trahit vinculis charitatis. An non affectum erga se meum extorqueant lacrymis perfusi consanguinei, & in splendidâ veste sordidati? annon filij suspiriis exhausti, & miserabili specie ægrotantis lecto circumfusi? Quid externo schemate planctuque commoueris? Simulata sunt hæc officia. Ne crede lacrymis, quas periculum recuperandæ salutis tuæ potiùs, quàm mortis, extorsit: dum præsentiam tuam sibi aduersari existimantes, obicem putant esse cupiditatis suæ quòd viuis. Ne crede raucis circumstantium suspiriis: corui sunt & vultures, cadauer expectant.

Saluianus lib. 3. contra Auarit.

Filiorum affectus sæpe simulatus.

Si tamen his omnibus paternus præualet affectus, & in filiis cetera dissimulans, hoc tantùm attendis quòd filij sunt; cur non omnes, qui hoc nomine veniunt, in partem æqualem veniunt affectus paterni? Videmus enim fermè illos hereditate paternâ filios excludi, qui se diuino obsequio consecrarunt. Nullis à suis minus relinquitur, ait Saluianus Massiliensis, quàm quibus ob Dei reuerentiam plus debetur: nullos pietas minùs respicit, quàm quos Religio præcipuè commendat. Indigni iudicantur hereditate, qui digni fuerant consecratione: ac per hoc vnâ tantùm re viles parentibus fiunt, quia Deo cœperunt esse pretiosi. Ex quo intelligi potest, quod nullus pænè apud homines vilior sit quàm Deus, cuius vtique fit despectione, vt eos præcipuè filios spernant parentes, qui ad Deum cœperunt pertinere.

Parentum erga filios affectus inordinatus.

Saluianus ibid.

Sed negligamus hoc filiorum discrimen, quod Religio parit, & eos, qui in sæculo supersunt, magis tibi cu-

Parentes propter heredes propriam salutem negligunt.

ræ & cordi esse debere concedamus. Quid? tantoperè cuiquam cordi erit filiorum opulentia, vt animæ negligatur egestas? An ita se totum filiorum negotiis impendet parens, vt numquam sit suus? O misera terræ mancipia! *Quid enim proderit homini*, ait Ecclesiastes, *de vniuerso labore suo, & afflictione spiritus, quâ sub Sole cruciatus est?* aut, vt ait Christus, *Quid prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?* Scitum est illud Comici, Omnes sibi meliùs velle, quàm cuiquam alteri. Quænam igitur hæc dementia est, cùm illicò citandus sis ad supremi Iudicis tribunal, posthabitâ salutis curâ, hoc solum vt animo voluas, quàm lautè heres tuus relictis à te opibus eat ventri litatum? An fortasse vereris, ne non satis profusè filius tuus helluetur, & à te congesta dissipet? Ne metue. vtinam tu tam saluus esses, quàm tua tibi atque heredi peribunt! Vis igitur fructum aliquem laboris tui decerpere? Quæ labor peperit caduca, tu misericordiæ operibus fac æterna. Laudent te, ait Hieronymus, esurientium viscera, non eructantium opulenta conuiuia. Sed quid heredi meo futurum est. O vanæ mortalium curæ! Illi nimirum nepoti, illi helluoni, illi gurgiti rogas quid facias? Hoc scilicet, quod Phoco filio suo fecit Phocion: qui cùm esset vir optimus ac sapientissimus, filium habuit vsque adeò vino deditum, ac moribus tam dissolutis, vt ne Spartanâ quidem disciplinâ ad saniorem mentem reduci potuerit. Cùm autem Menillus Phocionem, certum munus respuentem, rogaret, vt saltem Phoco filio illud acciperet; respondit: Phoco, si mutatâ vitâ ad frugem se receperit, patrimonium qualecumque sat erit. nam vt nunc quidem se gerit, nihil vmquam illi sufficiet. Præclarè

Matth. 16, 26.

Hierony. Epist. 8. ad Demetriadem.

Plutarch. in Phocione.

clarè docens, non luxui filiorum seruiendum, sed saluti: neque tantam eorum habendam esse rationem, vt propriæ salutis cura deseratur. quod satis etiam insinuat Ecclesiastes, dum subiicit:

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 24. Nónne melius est comedere & bibere, & ostendere animæ suæ bona de laboribus suis? & hoc de manu Dei est.

25. [a] Quis ita deuorabit, & deliciis affluet vt ego?

26. Homini bono in conspectu suo dedit Deus sapientiam, & scientiam, & lætitiam: [b] peccatori autem dedit afflictionem, & curam superfluam, vt addat, & congreget, [c] & tradat ei qui placuit Deo: sed & hoc vanitas est, & cassa sollicitudo mentis.

[a] *Veneta sic habet*: Et quis iustiùs comedet, aut quis festinabit ad laborem meum magis quàm ego.

[b] *Tigurina versio habet*: Aberranti autem à recto itinere.

[c] *Symmach. & Campēs.* vt dentur illi cui placuerit Deo.

METRICA PARAPHRASIS.

QVIS *furor proprias vorare fibras,*
Exsangues macie exarare vultus,
Noctes ducere nescias soporis,
Pistrinoque teri improbi laboris,
Vt fungus generis, patrique dispar
Fortunæ spoliis fruatur heres?
Dic, si nec graue, nec tibi molestum est,
Quisquis arbiter es beatitatis,
Dic, an non satius bonis potiri?
Et post tædia sordidi laboris

Securum placidæ vacare vitæ?
Quisquam viuere, dum potest, recuset?
Auri qui cumulo gemit reposto
Heredis memor, immemor suique
Sibi mancipij struit catastam,
Dignus perdere, quod negat fruisci.
At cui cænula dapsili paratu
(Iustum diuitis arculæ tributum)
Et fragrans genio litat Falernum;
Hic demum sapit, & sui potitus
Insigni Superum fauore gaudet.
Et quis iustiùs occupet labores,
Vectigalque suo imperet labori,
Massicumque, epulasque, sportulasque,
Quàm quem perpetuus labor fatigat?
Terram vomere quis secat colonus,
Nec dono Cereris famem sagmat?
Quis vites viduis maritat vlmis,
Nec dulci recreat sitim Lyæo?
Hanc mentem Superi bonis, amoris
Hanc arrham dederunt, vt aucupentur
Vitæ tempora, prosperosque fuluis
Nummorum radiis dies serenent,
Iugi lætitiæ dies sacratos.
Sed quem tramite deuio vagantem,
Nummorumque cupidini dicatum
Irato Deus intuetur ore,
Huic mentis dedit improbæ flagellum,
Rodentesque dedit fouere vermes,
Insomnesque dedit fouere curas,
Vt fuluam, gremio abditus Cybeles,
Prædam diripiat vel ex Auerno:

Aut

Aut per naufraga regna fluctuanti
Merces Antipodum sequatur alno:
Aut turgentibus horreis, Libyssá,
Quidquid verritur areá, recondat:
Et cùm diuitias soli pararit,
Et cùm diuitias sali pararit,
Quin & diuitias Stygis pararit,
Partis diuitiis inops, faméque
Enectus tumulo inferatur exul,
Discincto bona transferens nepoti,
Aut quem fors Deus ipse surrogarit.
O vanissima cura vanitatis!

PROSA EXEGESIS.

TAMETSI nihil in hac vitâ mortali sit ex omni parte beatum, & quocumque te cogitatione conuerteris, in aliquem vanitatis scopulum impingas; opportuno tamen consilio interuenit Ecclesiastes, & aliquem saltem laboris industriæque fructum ostendit, quo se possit ex parte sapiens in hac tantâ acerbitate consolari: vt nimirum quæcumque assiduo labore, curâ, sollicitudine conquisiuit, verè solideque possideat, non autem ab iis ipse possideatur: vt diuitias apud se in seruitute esse iubeat, non in imperio patiatur: vt non tam illas suspiciat, aut stulto complexu stringat, quàm ad omnes vitæ opportunitates, atque omne genus obsequij velut ancillas emittat. Nihil est enim tam angusti animi, tamque parui, quàm amare aut suspicere diuitias: nihil honestius magnificentiusque, quàm pecuniam contemnere si non habeas, si habeas, ad beneficentiam liberalitatemque conferre, &, vt verbis Ecclesiastæ insistam, hilari animo minimeque

Diuitiis imperandum est.

Cicero libro 1. Officiorum.

Vtendum diuitiis.

meque contracto *comedere & bibere, & ostendere anim suæ bona de laboribus suis.* Verùm enimuerò, quid h o monstri fuerit, cùm dies noctesque colligendis vitæ subsidiis incumbas, inter tot subsidia vitam pati contabescere? Primum igitur quod naturæ sat est (quæ moderatum exigit tributum) honestè ac liberaliter, non sordidè, neque cum gemitu concedatur.

Diuitiæ beneficentiæ & eleëmosynæ seruiant.

Sed quoniam auctore Deo philosophantem, ac diuino spiritu concionantem audio Ecclesiasten, plus innuere mihi videntur hæc eius verba, *ostendere animæ suæ bona de laboribus suis*, quàm comedere & bibere. Itaque & beneficentiam commendant, qui est alter diuitiarum fructus, & illam potissimùm, quæ pauperibus exhibetur: ex quâ quantum boni in animam redundet, nemo facilè cogitatione comprehendat. Inexhaustæ enim sunt opes beneficentiæ, ait Agapetus: nam largiendo acquiruntur, & dissipando colliguntur. Quemadmodum scaturientes putei, tametsi multum exhauseris, ad pristinum statum reuertuntur, ait Clemens Alexandrinus: aut vbera, quò frequentiùs emulgentur, eò turgescunt magis.

Agapetus Epist. ad Iustinianũ Cæs.

Clemens Alexand. lib. 3. Pædag.

Eleëmosyna fœnus animæ.

Chrysost. Homil. 34. in Genes.

Sed longè vberior ab hac beneficentiâ fructus promanat, quoties in pauperibus Deo fœneramus. Parum argenti erogamus, ait D. Chrysostomus, aut esurientem pascimus, & horribili illo extremi iudicij die fiduciam consequimur, & audimus verba nulli regno conferenda: *Venite benedicti Patris mei: esuriui enim, & dedistis mihi manducare.* Nundinæ profectò quæstuosissimæ! vili nobis pretio constat quod carò vendamus, imò quod nullis diuitiis æquiparemus. Compendiosa negotiatio: panis fragmento, aut calici aquæ frigidæ, merces æterna rependitur. Denique tanta vis est

eleë-

eleëmosynæ, ait idem sanctus Pater, vt multâ cum fiduciâ suos in cælum introducat alumnos. Est enim cæli nota ianitoribus, sponsalis thalami fores obseruantibus. Nec tantùm nota, sed etiam venerabilis est: vnde cultores suos nemine repugnante introducet. Itaque hi sunt amici illi, qui, cùm defecerimus, recipient nos in æterna tabernacula: quos cùm operibus misericordiæ demeremur, non egenis largimur, ait Magnus Gregorius, sed patronis potiùs munera offerimus. Hom. 33. ad Pop. *Eleëmosynæ potentia.* Luc. 16. Gregorius lib. 11. Moral. c. 14.

Quemadmodum igitur apud Romanos rebus suis benè consulebant, qui patronos apud Imperatorem (quos etiam Reges ac dominos vocabant) aliquo munere sibi deuinciebant; ita rebus suis præclarè consulit, & animæ suæ bona ostendit, qui hos cælestes aulicos, & Christi vicarios, in communionem laboris & industriæ suæ adsciscit. Multoque certè meliùs hic rerum suarum satagit, quàm qui propriæ salutis immemor, & animæ suæ curam in postremis habens, totus in eo versatur, quo pacto labores suos ac sudores ingratis heredibus transscribat. Quam dementiam sic perstringit Propheta: *Non dabit Deo placationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ.* Et post pauca, *Simul insipiens*, inquit, *& stultus peribunt, & relinquent alienis diuitias suas, & sepulchra eorum domus illorum in æternum.* Meritò hos tales stultitiæ condemnans, qui hoc vel ad causam, vel ad cumulum ruinæ suæ adiecerunt, vt relinquerent alienis diuitias suas. Quid enim tam stultum est, tamque perditum, quàm vt quis sibi de rebus suis non consulat, sed in propriam potiùs perniciem heredem locupletet? *Quis iustiùs*, ait Ecclesiastes, *ad labores meos festinabit*, id est, opibus à me conquisitis fruetur, *quàm ego?* Non omnino insulsè (quamuis propter intem- *Auarus se & salutem negligit.* Psal. 48, 8. v. 11. & 12. Eccle. 2. ex versione Venetâ.

Lamprid. in Heliogabalo. perantem luxuriam flagitiosè) respondit Heliogabalus, rogatus an in tam profuso luxu futurę nihil timeret inopiæ: Quidlibet, inquit, eueniat, dummodò partis fruar. cui enim meliùs heres fuero, quàm mihi & vxori? Sed

Saluianus lib. 3 ad Eccles. Cathol. potiori ratione hoc in re nobis propositâ sic vsurpat Saluianus. Numquid potest cuiquam quidquam propius aut charius inueniri, quàm quilibet sibi ipsi? Suam cuilibet vestrûm animam, suam spem, salutemque commendamus. Et pios vos esse dicitis, cùm heredes diligitis? Ego verò contendo, nihil vobis inhumanius, nihil magis ferum aut impium dici posse, à quibus hoc impetrari non potest, vt vos ipsos diligatis. At filiis, nepotibus, amicis consulitis. Esto. Est enim charitatis plena excusatio. Sed est modus in rebus, neque vllum cuiquam tam charum pignus, quod animæ præferatur. Iustius est igitur, aliquid heredibus deesse de patrimonio, quàm testatoribus de salute.

Hanc sapientiam & scientiam homini bono in conspectu suo dedit Deus, vt ne cui meliùs de suis facultatibus consultum velit quàm sibi, &, quod inde consequens est, solidam fundatamque *lætitiam. Peccatori verò dedit afflictionem & curam superfluam, vt addat & congreget, & tradat ei, qui placuit Deo.* Dignum sordidâ illâ cupiditate

Auarus sibi ipsi pœna. supplicium: quod vt exigatur, nihil opus est Furiis diuinæ iustitiæ administris; ipse sibi tormentum est inordinatus animus, suoque malo, quod nutriuit ac peperit, contabescit,

Claudian. lib 2. in Ruffin.

Fœdaque auaritiæ complexæ pectora matris
Insomnes longo veniunt examine curæ,

animumque in mille partes discerpunt. Nec intelligit

Cyprian. miser, inquit Cyprianus, speciosa sibi esse supplicia, auroque se alligatum teneri, & possideri magis, quàm possi-

possidere diuitias. Quare vilibus hisce de catastâ mancipiis, quæ catenâ & ferro circumducuntur, & ad omnem auaritiæ velut heræ suæ nutum se fingunt, meritò D. Bernardus abiectos animos sic exprobrat: Conformaris crumenæ tuæ, tamquam seruus dominæ suæ. Quemadmodum enim ille isti necessariò & congaudet gaudenti, & dolenti condolet; sic tu cum crescente marsupio tuo crescis pariter animo, & cum decrescente decrescis. Nam & contraheris tristitiâ, cùm illud exinanitur; & lætitiâ solueris, aut certè inflaris superbiâ, cùm impletur. *Bernardus Serm. 21. super Cantica.*

Sed crudeliùs etiam sæuit impotens illa domina auaritia, & quemadmodum olim Tamberlanes captum Baiazetem I. Turcarum Imperatorem vilissimis impendit obsequiis, & in luto ac cœno manibus pedibusque nixum, dorsum sibi equum ascendenti præbere iussit; sic auaritia quos sui fecit mancipij, in luto ac cœno conculcat, aut assiduis vilissimisque laboribus exercet. Neque enim miseri illi, quantum hactenus corraserint, sed quantum cupiditas, quæ infinita est, requirat, expendunt. *Auarus in luto versatur.* *Iouius in Vitâ Baiazeti I.*

Quo consilio autem tot se curis vigiliisque conficiunt? aut quo fine conquirunt, quod nullo fine coaceruent? nimirum vt quod genio suo subtrahunt, *tradant ei qui placuit Deo:* qui placuit, inquam, non tam moribus aut vitæ meritis (hoc enim minus habet vanitatis) sed designatione ac destinatione hereditatis; siue vt Chaldæa paraphrasis habet, *vt tradant illi quem elegerit Deus,* aut vt Symmachus, *cuicumque Deo placuerit.* At cui tandem? Pudet dicere. Non raró fuco, fungo, nepoti, decoctori, ingrato, perfido, hosti, parricidæ. Sæpè quod auarus summâ congessit sollici- *Auarus alteri laborat.*

 tudi-

Ambrosius lib. 1. Officiorũ, c. 49. *Decoctori.* tudine, ait D. Ambrosius, præcipiti effusione dilapidat heres luxuriosus: & diu quæsita turpis helluo, præsentium cæcus, futuri improuidus, inexplebili quadam absorbet voragine. *Helluoni.* Profundissimus helluonum gurges olim fuit C. Caligula: & tamen quàm multi eum laboris ac sudoris sui scripserunt heredem? Suetonius in Caligulâ, c. 38. *Ingrato.* At ille pro gratiâ ludibrium rependebat, illusores vocans eiusmodi testatores, quòd post nuncupationem heredis viuere perseuerarent: multisque venenatas misit matteas, vt eos è medio tolleret.

Dion. in Tiber. Eâdem ingratitudine Tiberius in miseros testatores grassatus est. Nam & Ruffum Geminium, à quo heres scriptus erat, in Senatu accusauit, in speciem quidem quòd mollis & effeminatus haberetur, re autem verâ vt hereditate potiretur. Quid enim causæ adferre potuit, Sueton. in Tiber. cur Cn. Lentulum Augurem è medio tolli curarit, virum Patritio genere, vitæque modestiâ ac virtute conspicuum? Nulla certè alia fuit, quàm quòd is eum heredem scripserat.

Hosti. Valerius Maximus lib. 7. c. 8. Quid L. Valerium commemorabo, qui Cornelium Balbum hostem togatum expertus, à quo, præter ceteras lites, capitali crimine accusatus fuerat; præteritis aduocatis & patronis suis, solum reliquit heredem, nimiâ consternatione, quæ animum eius transuersum egerat, Iouius in Vitâ. depraūatus. Quid porrò Baiazeti II. profuit, immensas *Parricidæ.* opes Imperij Turcici congessisse? Nónne thesauros illos Selimo parricidæ filio reliquit, qui operâ Iudæi Medici veneno patrem è medio sustulit? Quid Visburi Olaus Magnus li. 16. c. 44. Gothorum Regi auaritiæ sordes profuere? nónne à propriis filiis, quibus eâ de causâ contemptui fuit, cum totâ familiâ flammis absumptus est?

Quæ omnia cùm per se vanissima sunt, tum illâ po-

potiſſimùm grauem ſcelerum vindictam inter Chriſtianos arguunt; cùm teſtatores quidam, qui filiis carent, tantâ cæcitate caligant, vt opes ſuas malint externorum luxui, quàm propriæ ſaluti ſubſeruire. *Auarus luxum externorum propriæ saluti præfert.* Hinc licet ſemine ſanguinis ſui careant, ait Saluianus, quærunt tamen quoſcumque alios, quibus ſubſtantiam propriæ facultatis addicant: quibus vmbratile aliquod propinquitatis nomen inſcribant, quos ſibi quaſi adoptiuos imaginarij parentes filios faciant, vt in locum eorum, quæ non ſunt, pignorum, perfidiâ generante ſuccedant. Ac ſic miſeri cùm filiorum vinculis non conſtringantur, ipſi ſibi vincula fabricant, quibus à ſubſidio propriæ ſalutis arceantur: & cùm vis domeſticarum neceſſitudinum nulla ſit, foris diſcrimen arceſſunt: & licet cauſæ deſint periculorum, ruunt tamen velut in interitum voluntarium. *Saluianus lib. 3. ad Eccl. Cath.* Procul hanc à ſe arcebit amentiam, quicumque diuino munere perſpectum habuerit, neminem ſibi, quàm ſe, chariorem eſſe; neque vlli rei potiùs labores ſuos, quàm æternæ quieti ac ſaluti, ſeruire debere.

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE

CAPVT TERTIVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 1. Omnia tempus habent, & ſuis ſpatiis transſeunt vniuerſa ſub cælo.

2. Tempus naſcendi, & tempus moriendi.
Tempus plantandi, & tempus euellendi quod plantatum eſt.

3. Tempus occidendi, & tempus ſanandi.
Tempus deſtruendi, & tempus ædificandi.

4. Tempus flendi, & tempus ridendi.
Tempus plangendi, & tempus ſaltandi.

5. Tempus ſpargendi lapides, & tempus colligendi.
Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus.

6. Tempus acquirendi, & tempus perdendi.
Tempus cuſtodiendi, & tempus abiiciendi.

7. Tempus ſcindendi, & tempus conſuendi.

Tem-

Tempus tacendi, & tempus loquendi.
8. Tempus dilectionis, & tempus odij.
Tempus belli, & tempus pacis.
9. Quid habet amplius homo de labore suo?

METRICA PARAPHRASIS.

NON semper imbres nubibus exciti
Campos inundant, aut Aquilonibus
Concussa spumosis frementeis
In scopulos ruit Amphitrite.
Quandoque vultus ridet amœnior
Cæli atque ponti, dum silet Æolus,
Et Phœbus innubi sereno
Flammiuomis equitat quadrigis:
Nec semper agrorum Othrysiæ niues
Obsessa stringunt marmore viscera.
Mox aura torpentes Fauoni
Euocat imperiosa flores.
Sic cuncta voluens orbita temporum
Discriminato digerit ordine,
Suisque limitata metis,
Pegaseo vehit hora cursu.
Est tempus, almi cùm iubar ætheris
Salutat infans, atque vteri moras
Perrumpit: est tempus perennes
Cùm tumuli redit in tenebras.
Quandoque seris poma nepotibus
Plantat colonus sidere prospero:
Quandoque & euulsos labores
Dat rapidis alimenta flammis.
Dum sæua Enyo spicula fulminat,

Est

Est vt Gradiuo victima corruat:
Est vt repercusso furore
Pelias hasta ferat salutem.
Est inuidendos cælitibus lares
Fastidioso qui pede proruat:
Idemque mox palatiorum
Marmora marmoribus coronat.
Nunc rore salso flumina depluunt,
Genasque oberrant: nudaque pectora
Plangentium tundunt lacerti,
Nunc radij melioris astri
Frontem expeditam nubibus hispidis
Risu serenant instabili vice:
Plausuque supprimente planctum
Bassaridum volitant choreæ.
Est cùm potentes marmoreæ domus
Disiecta campis rudera dißipant:
Lectisque mox superbiorem
Ruderibus decorant ruinam.
Quandoque tempus Cypridis obuiis
Vlnis potiri, & connubij fide:
Quandoque fastidita sordet
Idalio Cytheræa nexu.
Nunc Antiatis munera congeres
Amica diuæ: nunc pede proteres,
Aut rapta planges, dum seuerâ
Fronte minax caperabit ora.
Est qui superbæ coccina dissecat
Pertæsus Aulæ: mox animi vagus,
Vanusque, gaudet consuendis
Synthesibus renouare fastum.
Non hora quæuis tuta silentio:

Nec rara linguæ culpa volubilis:
Aſt omne punctum promeretur
Apta catus dare fræna voci.
Eſt tempus, arcto dum Charitum parens
Mentes amoris fœdere glutinat:
Eſt cùm theatrales nouercas
Corda odiis furiata vincunt.
Quandoque Medi fulgur acinacis,
Et Martis vrbeis buccina territat:
Mox pacis interpres vireſcit
Compoſitis animis oliua.
O caſſa fructu tempora! labilis
Pudenda vitæ ludibria! his labor
Iactatus æſtuat procellis
Per liquidum nebularum inane.

PROSA EXEGESIS.

SI tanta nobis in hac vitâ mortali rerum temporumque viciſſitudo propoſita eſt, tantaque pugnantium inter ſe voluntatum ſtudiorumque conuerſio; magnopere aſſentior illi Comico, qui inſtabilem vanitatis noſtræ conditionem his verbis expreſſit: Dij nos homines vt pilas habent. Atqui quàm multiplex homini, quamque inſtabilis ſit vitæ ratio; & quot ab omni parte fluctibus infeſtetur, numquam ſatis pro dignitate dici, ac ne cogitari quidem poteſt. *Vita hominum inconſtans.*

Primùm enim fortuna, varietati ſemper amica, conſtantiam reſpuit, inquit Cicero. Niſi hanc fortè conſtantiam vocare velimus, quòd, vt ait Plinius, has vices habeat conditio mortalium, vt aduerſa ex ſecundis, ex aduerſis ſecunda naſcantur. In quo illud ad cumulum infelicitatis accedit, quod ait Pindarus: *Fortuna adfert inconſtantiam.* Cic. lib. 2. de Nat. deor. Plinius in Panegyr. Traiani.

Pindarus Pyth. Od. 3.

Vnum ad bonum mala bina partiuntur mortalibus immortales.

Tempus mobile varietatem adfert.

Deinde tempus ipsum naturâ fluxum ac mobile, dierum noctiumque, frigoris & æstatis vicissitudine semper alternat. Vt autem temporum, sic & vitæ sunt quædam vices: & vt nox suum sibi spatium vendicat, ita vitam nobiscum somnus, id est (vt ego quidem sentio) mors altera partitur.

Mundus ipse inconstans.

Denique mundus ipse quantus quantus est, quid aliud est, quàm æstuarium quoddam alternis incrementis ac decrementis reciprocum? Æstuarium dico? imò vastum quoddam pelagus, nunc fluctibus intumescens, nunc malaciâ torpens, nunc ventis contrariis, atque inter se tumultuantibus, infestum: nec eâ tantùm parte, quam inexplebilis hominum cupiditas nauibus peruiam fecit, procellis agitatur; sed atrocioribus etiam, quâ parte habitabilis est, atque adeò in ipsis Regnorum Rerumque publicarum visceribus, tempestates excitat.

Hominis animus varius & inconstans.

Quæ omnia licet per se vanissima sunt, ipsique homini peracerbum in tantâ rerum temporumque varietate iactari; nihil tamen in hac vanitate rerumque vicissitudine tam vanum, tamque inconstans est, quàm ipse humanus animus præsentia semper fastidiens, & ex futuro pendens: nec mitiùs cupiditatibus, quàm fluctibus & procellis iactatus. Theatrum huius vniuersitatis, si placet, ante oculos constitue, homines que pugnantibus inter se studiis, nec semper iisdem, distractos intuere: inuenies alios fastidio sui languentes, ad noua suspirare solatia, alios ad speciosam professionem alligatos, & sub ingenti titulo laborantes, hoc agere, vt iugum excutiant, & sibi vacent: alios assi-

assiduâ mutatione propositi fluctuantes(vt viduæ mulierculæ ad defunctos solent maritos) ad id suspirare quod reliquerunt.

Adiice illos qui, vt ait Seneca, non aliter, quàm quibus difficilis est somnus, versant se in omnem partem, donec lassitudine quietem inueniant, statum vitæ subinde formando; in eoque nouissimè manent, in quo illos non mutandi odium, sed senectus ad nouandum pigra deprehendit. Seneca de Tranquill. animi, c. 2.

Adiice etiam illos, quos animi, votorum exitum non inuenientis misera torquet iactatio: dum nec cupiditatibus suis imperare, nec obsequi possunt. Vnde paulatim languens obrepit cunctatio vitæ parum se explicantis, & inter destituta vota torpentis animi situs.

Alios deprehendas perpetuis amicorum offensionibus & conciliationibus alternantes, & modò eos odisse quos arctissimè sibi deuinxerant, modò eorum, quos abdicarant, desiderio contabescere. Sic Alexander modò in Clitum sibi charissimum excandescens, inter epulas eumdem confodit, modò eius desiderium non ferens, ipse mori voluit. Sic Andronicus Imp. quos heri complexus intimorum consiliorum consortes habuerat, mox in eosdem atrocissimè sæuiebat. Quinimò videre erat eumdem vno die (quod de Nauarcho Xerxis, memoriæ proditum est) ab illo laudari, & conuitiis proscindi: coronari, & securi percuti. Curtius lib. 8. Nicetas in Andronico.

Sed plerosque hominum sui torquet impatientia, & nusquam residentis animi volutatio. Si vitam laboresque suos Reip. consecrarunt, se sibi ereptos esse conqueruntur: ad otium adspirant, & cum Augusto aliquando se victuros sperant. Simul atque tamen odio

infelicitatis operosæ ad otium profugerunt, ô quæ tormenta parietibus suis imputant, dum animus ad ciuilia erectus, & agendi cupidus, in suâ solitudine contabescit? Iidem si cum aduersâ fortunâ conflictantur, quibus non lamentis infelicitatem suam deplorant? quas non tragœdias excitant? Si tamen fortuna nouercam exuerit, & blandior arridere perrexerit; non minus felicitatis suæ fastidio suspirant, quàm antè calamitatis impatientiâ torquebantur. Quid, quòd nec deliciæ, nec voluptates semper placent? & nonnumquam ipsâ delectatione suauiùs irritantia delectant? Vt vlcera quædam, ait Seneca, nocituras manus appetunt, & fœdam corporum scabiem delectat quidquid exasperat: non aliter dixerim his mentibus, in quas cupiditates velut mala vlcera eruperunt, laborem & vexationem esse voluptati. Et quemadmodum Achilles ille Homericus Patrocli funere mœstus, modò pronus iacet, modò supinus, modò in latus incumbit, modò se in pedes erigit; ita proprium est ægrientis animi, nihil diu pati, & mutationibus vt remediis vti. Hinc vagæ peregrinationes, modò per amœna Campaniæ littora, modò per horridos Bruttiorum saltus, & post ruris solitudinem vrbanus iterùm plausus, & raucum fori murmur arridet, & humano sanguine pinguis arena, & spectacula spectaculis mutantur.

De Tranquillitate animi, c. 2.

Hoc se quisque modo semper fugit,——

ait Lucretius. Sed quid prodest, si non etiam effugit? Sequitur ipse se, & vrget grauissimus comes, nec sui, nec vllius rei diutiùs patiens, donec tandem fastidio incipit esse vita, & ipse mundus; & subit illud tabidarum deliciarum, *Quousque eadem?*

Quod autem de otio ac negotio, de amore & odio, de

de lætis ac tristibus disserui, idem in bello ac pace, idem in congregandis ac dissipandis opibus, ceterisque quæ recenset Ecclesiastes, locum habet, nimirum hinc manifestè exploratam penitusque perspectam haberi vanitatem semper fluctuantis, & in nullâ re creatâ acquiescentis animi. Nam siue fortunæ obsequitur, siue huius mundi æstu se ferri permittit, seu denique ipse sibi & cupiditatibus suis indulget; omnia tempus habent, & breuissimis spatiis alternant singula. O ludicra vanitatis pila! ô triste mortalis vitæ fastidium!

Et quis tandem huic tantæ ægritudini faciet medicinam? Non alius certè feliciùs, quàm diuinâ gratiâ confirmatus ipse sibi animus; si nimirum fastidium in æquabilitatem, varietatem vertet in constantiam: & idem ipse semper, suique similis, erecto excelsoque vultu vtramque fortunam intueatur; & cùm nihil hîc diuturnum esse ac stabile deprehenderit, *Animus constantia firmandus.*

Speret infestis, metuat secundis
Alteram sortem benè præparatum
Pectus, ——— Horatius l. 2. Od. 10.

sciatque nihil non timendum esse felicibus, nihil infelicibus desperandum.

Alterum etiam remedium suggerit Nazianzenus, vt inter huius vitæ fluctus, rerumque omnium vicissitudines, æternis rationibus nixi, anchoram in Deo figamus, eius nutum sequamur, eius promissis velificemur, & humana cuncta vento leuiora existimantes, ad æternæ vitæ portum contendamus. Idipsum disertè nobis commendant solemnes Ecclesiæ preces, quæ, dum hæc scribo, sic habent: Deus, qui fidelium mentes vnius efficis voluntatis; da populo tuo id amare quod præcipis, id desiderare quod promittis: vt inter mundanas Nazianzenus Orat. 16. *Mens in Deo figenda.* Dominicâ IV. post Pascha.

danas varietates ibi noſtra fixa ſint corda, vbi vera ſunt gaudia. Sed redeamus in viam, & à deſultoriâ ſtudiorum inconſtantiâ ad naturæ contemplationem nos transferamus.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

a *Alij*, occupationem,

VERS. 10. Vidi [a] afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, vt diſtendantur in eâ.

b *Siue* pulchra

11. Cuncta fecit [b] bona in tempore ſuo, & mundum tradidit diſputationi eorum, vt non inueniat homo opus, quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem.

METRICA PARAPHRASIS.

DOTALES *aditura ſtygis Proſerpina campos,*
Fraude Dionæa viridaria nobilis Ætnæ
Dum fati ſecura petit (ſi fabula poſcit
Priſca fidem) iunxere gradum, quæ Mænala terret
Venatrix, quæque anguicoma Pandionis arces
Gorgone tuta tegit: circum vndique Naiades errant:
Idalis ipſa chorum ducit, Zephyrique tepentis
Occupat afflatu iam pubeſcentia prata.
Hic ſtupefacta cohors, viſusque per omnia ducens,
Secta volubilibus miratur Eloria riuis:
Miratur nemus exuuiis & honore comarum
Luxurians, quod Phlægra ſuis veſtiuit opimis:
Miratur pictis vernantia floribus arua,
Addubitans quæ prima metat decora inclyta Floræ,
Pollice quem tenero veris populetur honorem.

Hæc

Hæc ſociare roſis candentia lilia gaudet;
Illa tuos Narciſſe, tuoſque Hyacinthe dolores
Vngue ſecat recolens: hæc textilibus calathiſcis
Conſtipat violas, ſertis hæc tempora obumbrat;
Hæc oculos formâ, nares hæc paſcit odore.
Haud aliter quiſquis terras, cælumque profundum
Circuit obtutu, qua ſubtrahit inuidus axem
Antipodum, & latè Finitor diuidit orbem,
Æternæ mentis decora alta ſtupore ſilenti
Proſequitur; nec iam Sicana aut Theſſala Tempe
Ætnæoſque ſtupet ſaltus, ſed quælibet orbis
Ora loquax ſpeciem maieſtatemque fatetur,
Artificiſque ſuper molitur laude laborem.
Singula nempe Deus pulchrum, pulcherrimus ipſe,
Finxit ad exemplar, Diâ quod mente repoſtum
Condita felici ſignauit tempora partu,
Tempora fatorum æternus quæ fixerat ordo.
Aſpice ſidereis flammantia tecta pyropis.
Hic Hyadum ſparſit glomerabile ſideris aurum,
Hic nautis Helicen, & tardi plauſtra Bootæ,
Hic noctiſque duces, orbiſque infixit ocellos:
Hic furuam noctis Phœbæâ lampade pallam
Diſſipat, ac rebus formoſum adſpirat honorem.
Aëra quis vaſtum exiguo conſtringere verſu
Audeat? hinc nobis vitæ ſpirabile munus,
Roridaque exſuccas imprægnant nubila terras:
Hic ſe puniceo Thaumantias ornat amictu,
Illudens Phœbi radiis, quos diuite cultu
Mentitos oculis iubet obiectare colores.
Hic fragor, eliſis hic fœta tonitrua flammis,
Viſcoſæque faces ferali crine minantes,
Numinis imperium maieſtatemque loquuntur.

Quid

Quid mare veliuolum memorem? quàm commoda, vento
Auspice, dissectis miscet commercia terris?
Nunc age, quàm pulchro decoratur syrmate, quamque
Terra parens frugum vario pubescit in herbam
Germine? quot pingit vernantia floribus arua?
Quantâ fruge beans auidi rata vota coloni
Post glandes Dodona tuas, Cerealia dona
Congerit, Hyblæosque fauos, laticemque Lyæum?
Parua loquor. Patulis circumfer lumina terris,
Quælibet ora dabit Teumeßia, quælibet hortos
Alcinoi, nec Syrtigenam sola Africa loton
Ostentabit ouans, nec Olympi Lydia nectar,
Nec sola Hesperidum carpet mala aurea Lixos.
Quælibet illecebris pars orbis, & illice cultu
Attonitos rapietque oculos, rapietque palatum.
Hoc Pater omnipotens hominem spectare theatro
Diuinæ monimenta manus, causasque stuporis
Iussit, & occultos naturæ duxit in ausus.
His studiis mortale genus, taboque silenti
Carpitur, ingenij dum se pernicibus alis
Ignea vis animi doctis exercita curis
Erigit, & carnis negat indignata teneri
Carcere; nunc vasti transscendens mœnia mundi,
Stellantesque domos, nunc sese Tethyos abdens
Fluctibus, & liquidi scrutans secreta profundi,
Nunc vltra Hesperiam, Solisque cubilia Gades,
Auriferam visens Peruën, nunc littus läue,
Nunc sola Iaponios nobis obuersa prementes.
Scilicet ingenuis pudor est, nescire quod vsquam est:
Suspiciunt monimenta orbis, causasque latentes
Rimantur, stimulatque animos prurigo sciendi,
Lumina nec dulci patitur nictare sopore.

Sed

Sed tamen, ô rerum caligo! ô mersa tenebris
Causarum series! quantum est quod nocte sepultum
Prodet sera dies! Quis enim (licet abdita mundi
Deuexum in senium tenero meditetur ab vngue)
Naturæ comprendat opes? Quo pondere tellus
Pendula libretur, quo fluxerit æquor ab ortu,
Vnde salo superent riui, laticesque scatebris,
Quid pelago cæloque, vt Luna reciprocet æstus
Alterno vndarum libramine, quantula quantum
Pupula comprendat spatij, obtutuque sub vno
Multiplices rerum formas discriminet, vnde
Per labyrinthæos flexus fragor occupet aures,
Quantum iter in terras radiis Hyperionis, vnde
Mille trahat varios Iunonia virgo colores,
Quæ manus impellat ventos, aut carcere frænet,
Denique, sidereis numeret quot sedibus astra
Stellantes nox picta sinus. Mens pondere tanto
Obruitur, nimiaque indagine lassa fatiscit;
Nec tamen optatâ recreatur imagine veri:
Naturæ licet vsque putet ter maximus Hermes
Explorasse adyta, aut stellis candentibus aptum
Torserit axem humero cælorum conscius Atlas.
Sed venient seris labentia tempora sæclis,
Cùm non vnus Atlas propiùs caput inserat astris,
Ductilibusque tubis radios geminaque dioptra
Transmittens, oculis vires arcessat ab arte.
Tunc Solem adspiciet sparsâ ferrugine tingi:
Æmula tum Phœbes Veneris lunata stupebit
Cornua, Phœbea sensim coëuntia luce.
Tum Iouis insolito numero sua pila satelles
Eriget, astriferâ Regem statione coronans.
Nec tamen idcircò penetralia nosse licebit

Diuinorum operum nimio ſubmota receſſu.
Caligo eſt, quod ſcire datur. Lux craſtina luce
Plus ſapit heſternâ: noƈti nox addita noƈtem
Exuit, & mentem perfundit lumine. Sic nos
Siſyphio exercet doƈta ignorantia ſaxo.

PROSA EXEGESIS.

O MISERA mortalium conditio! quid tandem in rebus humanis expetendum cenſebimus, ſi non minus in pertinaci conſtantique labore vanitatis, quàm in deſultoriâ ſtudiorum inconſtantiâ reperitur. Vidimus præcedenti Seƈtione perpetuam in tantâ rerum ac ſtudiorum viciſſitudine iaƈtationem: nunc autem non minus animi tormentum exiſtit ex pertinaci planeque inexplebili ſciendi cupiditate: quam cùm huius vniuerſi Conditor eximiâ mundi pulchritudine in animis noſtris excitet, neque vnquam liquido veritatis fonte reſtingui patiatur; quid aliud, quàm Tantali cuiuſdam à nobis ſupplicium repoſcit? Atqui nihil eſt in hac rerum vniuerſitate tam minutum, ait Ariſtoteles, tamque vile, aut abieƈtum, quod non cùm ingentem in animis noſtris ſciendi pruritum excitet, tum verò in ſtuporem nos rapiat, & auƈtoris ſui commendationem. Et quod Heraclitum Tarentinum dixiſſe ferunt, cùm in caſam quamdam furnariam diuertiſſet, Introite, ſunt hîc etiam dij; hoc in minimis etiam naturæ operibus ſentiendum, in quibus multiplex radius diuinæ perfeƈtionis elucet. Nam, vt reƈtè notat Bernardus, potentiſſimè ex nihilo omnia, ſapientiſſimè pulchra, benigniſſimè vtilia ſunt creata. Nec auƈtor excellentior eſt Deo, ait Auguſtinus, nec ars efficacior eſt Dei verbo, nec cauſa melior eſt, quàm vt bonum cree-

Vana ſciendi cupiditas.

Ariſtoteles de Partib. animal. lib. 1. c. 5.

Res creata in Creatoris notitiam nos ducunt.

Bernard. Serm. 3. de Pentecoſt.

Auguſt in Sententiis, Sent. 141.

creetur à bono. Et quamuis non omnia eius opera æqualem pulchritudinem ac maiestatem præ se ferant; idem tamen illi quod Apelli contingit, cuius non absolutissima tantùm opera mirata est antiquitas, sed subtilissimam etiam lineam in spatiosâ tabulâ depictam primùm Rhodius Protogenes, deinde Roma inter eximia nobilium pictorum monimenta suspexit. Ita in diuinis operibus non absolutissima tantùm naturæ opera, sed tenuissima etiam lineamenta miramur. Plin. li. 35. cap. 10.

Effecit hæc naturæ præstantia, vt præter alios Antonius ille vastæ solitudinis cultor sic vniuersitatis huius amœnitate caperetur, vt cùm quidam ex illo sciscitaretur, cur tam paucos, ac propè nullos apud eum libros conspiceret, respondisse dicatur, Hæc mundi spectacula sic animum suum oblectare, nullum vt aliud librorum adminiculum desideraret: hîc inuenire se studium amœnissimum, quo semper caperetur, nec vmquam satis caperet. Ad hoc studium naturâ optimum quemque incitari ait Seneca: quæ, inquit, ad contemplandum nos erexit, nullamque non sui partem nobis explicuit, vt per hæc, quæ obtulerat oculis, cupiditatem etiam faceret ceterorum. Nec enim omnia, nec tanta visimus, quanta sunt: sed acies nostra aperit sibi inuestigando viam, & fundamenta veri iacit, vt inquisitio transeat ex apertis in obscura, & aliquid ipso mundo inueniat antiquius. Quis fuerit Vniuersi status antequam singula in partes discederent: quæ ratio mersa & confusa diduxerit: quis loca rebus assignauerit: an suapte naturâ grauia descenderint, euolarint leuia: an præter nisum pondusque corporum altior aliqua vis legem singulis dixerit. Quin etiam cogitatio nostra cæli munimenta perrumpit, nec contenta est id

Seneca de Otio sapientis, c. 32.

Ex notis ad ignota sciendi cupiditas transit.

quod ostenditur scire; Illud, inquit, scrutor quod vltra mundum iacet, vtrúmne profunda vastitas sit, an & hoc ipsum terminis suis cludatur. Quin imò tanta erat antiquis Philosophis naturæ opera contemplandi cupiditas, vt corpus suum, tamquam scientiæ remoram, non absque iniuriâ ferrent, assiduaque moriendi consuetudine animum à corporis contagione reuocarent. Enimuerò, vt est à Socrate in Phædone disputatum, nihil est homini ad veritatis lucem adspiranti tam inimicum, quàm corporis contagio, & voluptatis illecebra; quę mentem caligine offusam falsis decipit imaginibus, nec à sensuum colluuione ad mundi spectaculum, rerumque naturam perlustrandam egredi permittit. Vnde Mercurius ille, cui multiplex rerum scientia Trismegisti cognomen peperit, eum qui ad Philosophiam adspirat, in Asclepio hortatur, vt corpus, quoad fieri potest, quasi vestem deponat, exuatque hoc inscitiæ indumentum, interitus vinculum, viuam mortem, sentiens cadauer, ductile sepulchrum. Quod illi sanè impigrè exequuntur, qui peruestigandâ rerum naturâ non ætatem tantùm, sed etiam sanguinem succumque consumunt.

Plato in Phædone.

Hæc est igitur illa *occupatio*, quam *afflictionem* non immeritò vocat noster Interpres, *quam dedit Deus filiis hominum vt distendantur in eâ.* Nimirum, *Cuncta fecit bona* (siue pulchra) *in tempore suo*; quæ proinde eximiâ suâ specie ac voluptate spectatores suos mirum in modum afficiunt, & ad inuestigandas naturales veritates, rerumque causas, vehementer impellunt. Quid enim fortiùs desiderat anima, quàm veritatem, ait D. Augustinus. Vnde mox subiicit: *Et mundum tradidit disputationi eorum.* At quo fructu tandem? O vanitas! *vt* post infini-

Res creatæ in cognitionem sui alliciunt.

Augustinus Tract. 26. in Ioan.

infinitum laborem, paucis hinc inde tenui cognitione delibatis, *non inueniat homo opus, quod operatus eſt Deus, ab initio* vitæ ſuæ diſquiſitioni mancipatus *vſque ad finem.* Dic enim, obſecro, quid certi aut explorati habemus in hac rerum humanarum confusâ caligine? Pythagoras Naturalem Philoſophiam extra ſcientiarum chorum eliminabat, quòd omnem ſubtilitatis naturæ comprehenſionem opinionibus contineri diceret. Socrates, cùm priùs ad rerum naturalium perueſtigationem animum appuliſſet, earumdem inconſtantiâ perpetuoque fluxu deterritus (quòd nihil in iis certò ſciri poſſe apud ſe ſtatuiſſet) ad Moralem Philoſophiam animum adiecit. Hunc ſecuti cum Platone ſuo Academici, omnia in rebus naturalibus dubia atque incerta eſſe contenderunt.

Res naturales obſcura.

Tertullian. lib. de Animâ.

Theodoretus lib. de Materiâ & mundo.

Denique fuit hæc apud veteres peruagata de veritate querimonia, quòd ita humanæ mentis commercium fugiſſe videretur, vt in eâ quærendâ mortales operam luderent. Hinc Democritus eam in puteo, cui nullus eſſet fundus, demerſam querebatur; Anaxagoras densâ caligine circumfuſam pronuntiabat, Empedocles ad hauriendam ſcientiam nimis anguſtas eſſe ſenſuum vias. Alij ſuos neſcire potiùs quàm ſcire docentes, in inueſtigatione Phyſicæ veritatis nihil perſpectum haberi poſſe contendebant.

Veritatis cognitio difficilis.

Lactantius lib. 3. c. 3. Mirand. lib. 2. de Exam. van.

Et verò, nónne in iis, quæ ſub adſpectum cadunt quotidie, tamquam in tenebris palpitamus? Quis fontium fluminumque idoneam aſſignauit originem? Nam ſiue ex imbribus oriri dixeris, cum antiquis, ridebit Rheni potor aut Danubij accola, qui ex nudis etiam rupibus, qui nullum imbrem bibunt, copioſiſſimas vident aquarum ſcaturigines. Siue cum Ariſtotele ad vapores

Fontium origo obſcura.

Ariſt. lib. 1. Meteoror. c. 13.

pores ſubterraneos referas, quis non videt difficillimum hoc eſſe commentum, nullaque nixum experientiâ. Siue denique cum D. Baſilio, Hieronymo, ipſoque Eccleſiaſte, è mari curſum ducere malueris; quis comprehendet, quo pacto liquidum hoc elementum, quod in mare tamquam locum depreſſiorem deuoluitur, ex eodem contra naturæ ductum ad capita fontium ſurſum recurrat?

Baſilius Homil. 4. Hexaëm. Hieron. in cap. 1. Eccleſiaſtæ.

Æſtus marini cauſa obſcura. Vide Conimbricenſes in Meteor.

Nunc verò cùm de æſtu marino diſceptatur, quis non explodendos iudicet Stoicos, qui, vt aliquam eius aſſignent cauſam, ab animâ liquidi illius elementi, quam otioſè comminiſcuntur, motum illum reciprocum oriri contendunt? Nec minùs illi ridiculi ſunt, qui hunc tantum effectum ad aquarum euaporationem referunt, quâ vigente efferatur mare, ceſſante decidat: qui mari ſimile quid euenire fabulantur quod animanti febrium paroxiſmis per interualla æſtuanti. Et quamuis melior Philoſophorum ſententia cauſam æſtûs marini Lunæ adſcribat, quis tamen idoneum diſcrimen oſtendet (cùm hoc aſtrum terras omnes ac maria ſuo lumine influxuque peruagetur) cur non omnia maria eodem illo æſtu, reciproco, certiſque horis dimenſo, fluctuentur? Nam in Luſitanico Belgicoque Oceano ſenis ferè intumeſcit ac detumeſcit horis; ad Erythræum verò Africæ promontorium quaternis accedit, octonis regreditur: in littore Cambaiæ mare binis horis triginta circiter leucas acceſſu obtegit, binis totidem receſſu detegit: in Euripo (fretum eſt inter Aulidem & Eubœam) vnius diei noctiſque ſpatio ſepties recurſat. Sanè, vt cetera ſilentio inuoluam, tantum negotij Euripus ille faceſſiuit Ariſtoteli, vt deſperatione tandem ac tædio victus, in eumdem ſe præcipitem

Aeſtus maris diuerſus.

cipitem egiſſe dicatur. Vnde locus prouerbio factus, Ariſtoteles non capit Euripum, igitur Euripus càpit Ariſtotelem.

Porrò ventis ipſis leuiora ſunt, quæ de ventis plerique philoſophantur. Aiunt, exhalationes à Sole attractas, in opacam nubem impingentes, in hanc illámve partem fugâ dilabi. Crederes illos æreas ferreaſque nubes cogitatione fabricari. Sed quid illis ventis facient, quos vehementiſſimos patimur, nullo vſquam nubis apparente veſtigio? Quare Seneca faciliori viâ, ſed planè fabuloſâ & commentitiâ ſeſe expedit, vitam ſcilicet aëri tribuens quâ ſe moueat. Quantò laudabiliùs ignorantiam confeſſus cum Regio Vate diceret, *Qui producit ventos de theſauris ſuis*, non de antro aliquo Æolio, aut concauâ rupe, ſed, vt ait Bellarminus, de potentiâ ſuâ ſecretiſſimâ & ditiſſimâ, quæ numquam exhauriri poteſt.

Ventorum cauſa obſcura.

Seneca lib. 5 Nat. quæſt. c. 5.

Bellarmin. in Pſalm. 134.

Quid nunc ego ſpecies ſeu formas adſpectabiles à corporibus illuminatis deciſas commemorem? quæ ſi in ſpeculo videntur, quomodo imago in ſpeculi profunditate immerſa apparet, cùm ſpecies in ſuperficie terminentur? Sin autem res ipſa in ſpeculo apparet, quomodo intra ſpeculum videtur, cùm illi minimè inſit?

Specierum viſibilium natura occulta.

Præterea quis vmquam vel probabili coniecturâ aſſecutus eſt, vnde amœniſſima illa colorum varietas in iride, in vitro triquetro, in politis adamantibus exiſtat? Vnde mercurio, ſiue argento viuo, illud eximium, vt cùm aliquod plumbi libras natantes ſuſtineat, vel vnicus auri ſcrupulus illi iniectus mergatur? Vnde non tantùm defunctorum corporibus ad inimici præſentiam, ſed plantis etiam & arboribus illa, quam cernimus, antipathia? vnde ſexcenta talia naturæ miracula?

Naturæ miracula.

cula? Stulti sumus, si aut naturam penetrare, aut causas eruere nos posse confidimus. Demus, inquit Augustinus, Deum aliquid posse quod nos fateamur inuestigare non posse, atque in talibus rebus tota ratio facti, sit potentia facientis.

Augustinus Epist. 2. ad Volusian.

Curiositas hominum mirabilis.

Et hæc quidem luce meridianâ clariùs humanæ curiositatis & scientiæ vanitatem ante oculos constituunt; sed inter tot naturæ miracula vnum mihi reliquum fieri videtur. Cùm toties, eluso scientiæ conatu, vita pariter animique vigor contabescat; quî fieri potest, vt in tantâ desperatione ad occulta naturæ penetrandi, nullum inuestigandi finem faciat humana curiositas? Quid hîc dicam? nisi hoc etiam ad cumulum nostræ vanitatis accedere, quòd, ad curiositatis illecebram, noua subinde scintilla veritatis in lucem emergat; quâ fit vt magis magisque sciendi cupiditas accendatur. Quis enim ignorat, quantopere huius temporis Astrologorum studia accenderit opticus ille tubus, cælestium secretorum ingeniosissimus explorator? Quantis hoc hominum genus incessit gaudiis, cùm plures septenis Pleiades, cùm circumfusos Saturno stipatores, cùm Solis maculas, aliaque hactenus inexplorata, huius tubi beneficio in lucem protulerunt? Nec dissimili ratione præteritis sæculis acus nauticæ inuentum, aliaque non minùs præclara, mentes sciendi cupidas erexerunt: quæ tantò vehementiùs accendi consueuerunt, quòd, licet hinc inde veritas aliqua in lucem emerserit, multum tamen ad scientiæ perfectionem semper desideretur. Sanè ante annos non ita multos mihi contigit, cùm aliud agens acu nauticâ tempus fallerem, deprehendisse me (quod nusquam legisse memini) vectem seu baculum ferreum sursum erectum,

supe-

ſuperiore ſui parte, ſi pyxidem admoueas, acum nauticam ad ſe rapere, inferiori parte à ſe repellere: eumdemque ſequi effectum, ſi vectis ſurſum deorſum inuertatur. Si verò vectis in terrâ iaceat, ita vt parallelus ſit illi lineæ horizontali, quæ protenditur ab Oriente in Occidentem, neutra pars acum nauticam aut repellet, aut attrahet; ſed naturæ ſuæ relinquetur. Si vectis parallelus fuerit lineæ horizontali, quæ protenditur à Septemtrione in Meridiem, pars illa vectis, quæ Septemtrionem reſpicit, acum repellet; quæ verò in Meridiem vergit, attrahet. Denique ſi vectis altera ſui parte paululùm à terrâ eleuetur, pars eleuata, quamcumque cæli plagam reſpiciat, acum attrahet, pars autem altera terram contingens reiiciet. Omitto hîc ſtupendum illud horologium recentiſſimè inuentum, quod in aquâ per ſe mouetur, horaſque deſignat. Sic aliquid ſemper noui in lucem emergit, quod vanam ſciendi curioſitatem paſcat, nec illam tamen ad perfectam diuinorum operum cognitionem perducat. Interim quod Chymicæ artis exploratoribus euenit, vt quintę alicuius eſſentiæ, vt vocant, inuentione lactati, non abſque facultatum ac vitæ diſpendio ſemper artis illius perfectionem ſequantur, & numquam aſſequantur: idem hîc vſu venire cernimus, vt in hac diuinorum operum diſquiſitione vita nos citiùs, quàm labor inueſtigandi deficiat. Quare vanitatis huius pertæſus Eccleſiaſtes, remedium mox ſuggerit & ſolatium.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 12. Et cognoui quòd non esset melius nisi lætari, & facere benè in vitâ suâ.

13. Omnis enim homo, qui comedit & bibit, & videt bonum de labore suo, hoc donum Dei est.

METRICA PARAPHRASIS.

SATIS impudente voto
Phaëthonticis quadrigis
Stellata templa cæli,
Et siderum perennes
(Aciem obruente luce)
Lustrauimus choreas.
Satis impotente nisu
Pennisque Dædaleis
Per regna fulgetrorum,
Per nubiumque tractus,
Roris niuisque cunas,
Tentauimus volatum.
Satis insolente velo
Ac Tiphyos carinâ
Furentis Amphitrites
Sulcauimus procellas:
Et ingeni minoris
Bolide abditos recessus
Penetrauimus profundi.
Sat ingeni procacis

Erro-

Errore flexuoso,
Labyrinthicisque spiris,
Implexa per viarum
Itum labante gressu.
Ohe! sat est proteruæ
Pruriginis sciendi:
Potior mihi voluptas
Recti tenere callem,
Et gaudio fruisci.
Quisquis volet, medullas
Distillet in lucernam,
Pernoxque perdiusque
Nimiá sagacitate
Se concoquens liquescat:
Rimatus alta cæli,
Rimatus ima terræ,
Quæque orbis architectus
Supra ambitum sciendi
Procul extulit, premendo:
Donec cupita tabes
Bibat artubus cruorem,
Vitietque succulentum
Pallor genis ruborem,
Maciesque nudet artus:
Potior mihi voluptas
Recti tenere callem,
Et gaudio fruisci;
Quaque herbidos Penates
Siluæ comis opacant,
Vel quà fugax laborat
Trepidare lympha riuis,
Vitiis valere iussis,

Curis valere iußis,
Lætam explicare frontem;
Temereq́ue sic iacentem
Vel Daphnidis sub umbrâ,
Vel myrteo theatro,
Crinem impedire sertis;
Capacibusq́ue conchis
Stillare dium odorem.
Hîc cespitum per æquor
Satyri, leuesque Fauni,
(Hæc rusticana turba est)
Cerasisq́ue, ficubusq́ue,
Citreisq́ue, Persicisq́ue,
Malisq́ue, Dactylisq́ue,
Dapes ferunt inemptas.
Hîc Massicum liquorem
Thyadum rotator Euan
Cado æstuante promit.
Iuuat hoc, iuuat salebris
Scientiæ expeditum
Recti tenere callem,
Et gaudio fruisci.
O! ter beata vita,
Virtus vbi & voluptas
Corde hospitantur vno!
Maiúsne munus orbi
Blando fauore cæli
Rutilo datum sub axe,
Quàm præmium laboris
Vitæ hunc videre fructum,
Inter dapes suäues,
Et Bacchicum liquorem,

Recti

Recti tenere callem,
Et gaudio frui ſci?
O! ter beata vita,
Virtus vbi & voluptas
Corde hoſpitantur vno!

PROSA EXEGESIS.

OBNVNTIABIT hîc, ni fallor, Stoïcorum aliquis, & viſis auibus tam diſcoloribus, infauſtum pronuntiabit augurium. Quod enim, inquiet, virtuti cum voluptate commercium? præſertim cùm gaudium quidem nonnullum, nulla autem viro bono voluptas contingat? Nam Seneca quidem ita pronuntiat: Voluptas (ſi ad noſtrum album verba dirigimus) res infamis eſt: gaudium niſi ſapienti non contingit. Sed ego hanc logomachiam pro nihilo duco, cùm *Et mala mentis Gaudia* rectè cum Virgilio dicamus; & ipſe Seneca disertè pronuntiet: Iſta eſt voluptas & homine & viro digna, non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarum tutiſſima quies eſt; ſed perturbatione carere. vbi perſpicuè honeſtę voluptatis meminit. Atqui hoc ipſum eſt quod intendo, nempe, ſapientem, damnatâ inſatiabili illâ ſciendi cupiditate, & (quæ non minùs animi ſuccum, quàm corporis exſugit) in ſecretis naturæ perſcrutandis curioſitate, ad hoc debere conniti, vt virtutum potiùs actionibus, quàm inani ſcientiâ delectatus, ſolidum gaudere poſſit gaudium. Nam quòd cibi potuſque meminit Eccleſiaſtes, non eo conſilio facit, vt ventris ingluuiem commendet; ſed (quod alibi etiam inculco) parœmiali formâ loquendi ſecuram ac tranquillam cum hilaritate vitam denotat: quod perſpicuũ euadit ex ſimili loco Ieremiæ, vbi Deus

Seneca lib. de Beatâ vitâ.

Idem li. 7. de Benefic. cap. 2.

Voluptas quædam honeſta & homine digna.

Ioakimo Iosiæ filio superbiam exprobrans, regniq́ue iacturam minatus, ita loquitur: *Numquid regnabis, quoniam confers te cedro? Pater tuus numquid non comedit & bibit,* id est, securè vixit, securè regnauit, *& fecit iudicium & iustitiam tunc cùm benè erat ei?* tu verò regno exterminaberis.

Ieremiæ 22, 15.

Sed redeamus in viam cum Ecclesiaste, qui à curiositate, vanaque & inexplebili sciendi cupiditate veram negat delectationem proficisci, sed afflictionem potiùs ac distentionem animi. Sola virtus gaudium præstat, non vanum, neque ambitiosum, sed solidum, modestum, tranquillum: cui si quid infestum occurrit, id nubium modo interuenit, quæ infra Solem feruntur, nec vnquam diem vincunt. Reuerà enim, ait Seneca, talis est sapientis animus, qualis mundi status supra Lunam:

Virtus gaudium & tranquillitatem præstat.

Seneca Epist. 59.

Perpetuum nullâ temeratus nube serenum.

Nam quemadmodum pars illa mundi superior, & ordinatior, nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, nec versatur in turbinem, denique omni tumultu caret; eodem modo sublimis animus quietus semper est, & in statione tranquillâ collocatus, modestus, venerabilis, compositus, & numquam interpolato gaudio serenus.

Quæris, vnde liquidum illud gaudium, & absque nube serenitas? Ex bonâ conscientiâ, ex honestis consiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & continuo tenore vnam prementis viam.

Seneca Epist. 23.

Quæris iterùm: Nullæne corporis partísve sensitiuæ in hac voluptate sunt partes? Respondeo, cùm non animâ solùm constet hominis natura, sed & corpore; nec à rectâ ratione, nec à lege diuinâ alienum esse, vt in

Corporis aliquod bonum à beatitate non est excludendum.

con-

consortium honestæ alicuius voluptatis corpus assumatur. Quare magnopere dissentio à magnificis illis Stoïcorum vocibus, Etiamsi in Phalaridis tauro subiectis ignibus vstulatus mugiat, beatum esse sapientem. Sanè si nullum aliud præmium virtuti reliquum est, præter ipsam generositatis & constantiæ pulchritudinem Phalaridis tauro inclusam; nescio an quis animum eiusmodi phantasticæ beatitatis imagine consolari possit. Hominem certè eiusmodi, cùm non animâ tantùm, sed & corpore constet, beatum esse nemo non infitiabitur.

Maneat ergo, neque à beatitate sapientis exterminandam esse honestam voluptatem, neque ab huius voluptatis consortio corpus esse sequestrandum. Nemo, arbitror, iam succensebit Ecclesiastæ, si in adumbrandâ mortalis huius vitæ beatitate sensitiuæ partis corporisque rationem non esse duxerit negligendam. Non quod in hoc toto negotio potiores partes voluptati tribuendæ sint, cùm nec æquales quidem concedamus; verùm enimuerò quemadmodum in æternâ beatitate potiores partes obtinet essentiæ diuinæ contemplatio, indeque resultans amor, & tamen absque delectatione, quæ suapte naturâ inde promanat, beatum dici neminem posse existimant: sic in hac vitâ mortali, tametsi in conscientiâ præclarè factorum, diuinaque amicitiâ, potissimus sit fructus sapienti, necesse est tamen in complementum beatitatis honestam admitti voluptatem. Hoc est quod suo calculo confirmat Ecclesiastes, cùm ait, *Et cognoui quòd non esset melius nisi lætari & facere benè in vitâ suâ.*

Curiositas sciendi res naturales non facit ad beatitatem.

Quid ergo? nihílne ad beatitatem facit illa, quam mox homini tam exoptatam dixisti, rerum natura-

lium

lium perlustratio, & indefessus ardor discendi? Non plus profectò, quàm aut ad explendam famem fugacia poma Tantali, aut ad restinguendam sitim pertusæ Danaidum vrnæ. Sanè cùm omnis hominum labor speratæ quietis causâ suscipiatur, & omnis sollicitudo tranquillitatem spectet, & omnis huius vitæ iactatio beatitatem velut portum intueatur; quorsum illa tam improba tamque peruigil & irrita semper animorum contentio? quorsum illa tam anxia secretorum inuestigatio, quæ nullum vmquam sit exitum habitura; & vt maximè, quod intendit, assequatur, nullum idcircò gradum ad beatitatem sis promoturus, quæ non in profanâ speculatione, sed virtutum actione; non in scientiâ, sed rectè factorum conscientiâ consistit. Itaque qui scientiæ curiositate pascuntur, quid aliud quàm speciosâ vanitate pascuntur? qui cùm inter astra veluti cælestium secretorum conscij deambulauerunt, nondum intelligunt, quid valeat excelsus animus, ac supra mortalium curas & cogitationes erectus: & cùm ad rimanda naturæ secreta infra terram se demiserint, à verâ submissione animi adhuc infinito dissident interuallo. Melior est profectò (ait Thomas Campensis) humilis rusticus qui Deo seruit, quàm superbus Philosophus, qui, se neglecto, cursum cæli considerat. Multa verba non satiant animam, sed bona vita refrigerat mentem, & magnam præstat apud Deum fiduciam.

Thomas à Kemp. li. 1. de Imitat. Christi, c. 2.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 14. Didici quòd omnia opera, quæ fecit Deus, perseuerent in perpetuum: non possumus

mus eis quidquam addere, nec auferre, quæ
fecit Deus vt timeatur.
15. Quod factum est, ipsum permanet: quæ futura
sunt, iam fuerunt: & Deus instaurat quod abiit.

METRICA PARAPHRASIS.

DVM curis domitis, nec Genij immemor
Mentem composui, mox oculis nouus
Hic fulsit radius, quàm fatuus labor
Symmystas sophiæ atterat.
Quantum desipiunt, qui sapiunt nimis!
Nequidquam ingenium, Momus & arbiter
Diuinorum operum, torseris; omnia
Stabunt lege adamantinâ,
Quæ mundi placito Dædalus ordine
Fundauit. Placeant, displiceant; tamen
Qui nutu artifici singula digerit,
Firmat quas posuit vices.
Æternis choreis sidereæ faces
Noctis peruigiles excubias agunt:
Alternis radios Cynthia Cynthio
Raptos cornibus alligat.
Si Sol Hesperiis auricomum caput
Mersit gurgitibus, mox penetralibus
Eois roseâ tollere verticem
Gestit luce superbior.
Nunc terræ Boreas viscera congelat,
Nunc laxant Zephyri floridulos sinus:
Nox, lux, bruma, calor, dulcia & aspera
Alterno subeunt gradu.
Non semper vacuum nubibus aëra,

Non exempta putes æquora fluctibus,
Nec voto lacrymis eximios dies
Innubésve pacifcere.
Sic mundus ſtabiles inſtabilis vices
Æternat: volucrem præcipitans rotam
Sors frænos patitur: nil ita ſub polis
Exlex, quin ſubeat iugum.
Sic Numen facili lege coërcuit,
Quidquid Sol rapidâ circuit orbitâ:
Nil quidquam Lacheſis, nil fuga temporum
Sæuo proruit impetu.
An collapſa putas, queis cariem dies,
Aut buſtum cineris relliquias dedit?
Aut rebus faciem concipis alteram
Seris poſtgenitis fore?
Error ſollicitum deuius occupat.
Venturi ſpeculum temporis exhibet
Ætas præterita, & lege reciprocâ,
Quod pernix rapuit dies,
Ætas reſtituet poſtuma. Lubrica
Mundi ſic ſtabilit magna Dei manus.
Hinc fruſtrà reſeces luxuriantia,
Et fruſtrà adiicias decus.
Sic fatis placitum: ne artificem manum
Confutet Superûm turba Promethei: aſt
Æternis potiùs conſiliis minor
Numen ſuſpiciens colat.

PROSA EXEGESIS.

QVANTVM vanitatis inſit in diſquiſitione diuinórum operum, nimiaque ſciendi curioſitate, nuper ex eo declarauit Eccleſiaſtes, quòd qui ætatem omnem,

nem, addo & vigorem, & vitam in his ſtudiis poſuerunt, hoc ſolum ſint aſſecuti, vt plura ſe quotidie neſcire debeant fateri. Nunc alterâ non minùs euidenti ratione eamdem vanitatem exaggerat, quòd tametſi nonnihil hinc inde lucis acceperint, fruſtrà tamen hoc vniuerſum pulcherrimum opus cæleſtis illius architecti, ad iniquam arbitrij ſui trutinam exigant; cùm *nec addere quidquam poſſint, nec auferre, ſed omnia opera quæ fecit Deus, perſeuerent in perpetuum.* Firmauit hoc pactum ſuum cum genere humano præpotens ille rerum omnium moderator, qui cùm ſemel rerum temporumque viciſſitudinem ad abolenda cataclyſmo mortalium flagitia totius anni ſpatio perturbaſſet, tandem reliquiis hominum reconciliatus, *Non vltrà*, inquit, *percutiam omnem animam viuentem ſicut feci. Cunctis diebus terræ, ſementis & meſſis, frigus & æſtus, æſtas & hiems, nox & dies non requieſcent.*

Homo Dei opera mutare non poteſt.

Geneſ. 8, 21.

Dei opera eumdem ſeruant tenorem.

Hanc rerum viciſſitudinem in paruis æquè ac magnis ratam eſſe, obſeruat Seneca. Quemadmodum, inquit, quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus reſpondet, quemadmodum præſtò eſt ad menſem ſuum partus; ſic aquæ interualla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Et quid hoc mirum eſt, cùm videas ordinem rerum & naturam per conſtituta procedere? Hiems numquam aberrauit: æſtas ſuo tempore incaluit: autumni veriſque, vt ſolet, facta mutatio eſt. Tam ſolſtitium quàm æquinoctium ſuos dies retulit. Sunt & ſub terrâ minùs nota nobis iura naturæ, ſed tamen non minùs certa. Si quid interdum naturæ videtur deperire, quia ab oculis noſtris ſubducitur; cogitemus id recondi tantiſper, non conſumi. Nam rerum natura, vt alibi Seneca, nihil dicitur

Seneca l. 3. Natural. quæſt. c. 16.

Seneca l. 5. de Benef. c. 8.

citur perdere: quia quidquid illi auellitur, ad illam redit; nec perire quidquam poteſt, quod quò excidat non habet, ſed eódem reuoluitur vnde diſcedit. Sed quidquid ſit de mente Senecæ, & Stoïcâ rerum omnium reuolutione; illud certè nemo repudiabit, quod hoc loco aſſerit Eccleſiaſtes, *quæ futura ſunt, iam fuerunt, & Deus inſtaurat quod abiit.*

Si certis legibus ab Auctore naturæ ſtabilitis, hîc omnia ſuum quemdam curſum ac tenorem ſeruant; quid miſer homuncio ex argillâ in tam pulchrâ huius vniuerſi harmoniâ diſſonum ac futile iudicium ſuum interponit?

Horat. li. 2. Od. 11.

——*Quid æternis minorem*
Conſiliis animum fatigat?

Quid inani atque irritâ cogitatione in operibus diuinis

Deſtruit, ædificat, mutat quadrata rotundis?

Non poſſumus eis quidquam addere, nec auferre, quæ fecit Deus vt timeatur, id eſt, vt maieſtate eius ex operibus cognitâ, cum reuerentiâ atque admiratione eum veneremur.

Stultum eſt opera Dei carpere aut velle emendare.

At, inquiunt, ſi non reipsâ præſtare, animo certè fingere poſſumus (liberæ enim ſunt cogitationes noſtræ) quædam pulchriora, aut diuturniora, aut alterius formæ, quàm à Deo condita ſunt. Nec deſunt, qui, iudicio ſuo pluſculum indulgentes, hunc in modum inani cogitatione paſcantur. Quid obſtitit, inquiunt, quò minùs hic orbis à centum millibus annorum conderetur? quid vetat, quò minùs homini, ad intelligendum & agendum nato, multò longior vitæ terminus prorogetur? Quid prohibet, quò minùs aurea, gemmea, ſplendida atque integra creata ſint, quæ vilia, fœda, mutila & manca in oculos incurrunt? Quid cauſæ

causæ est, cur tot aduersæ fortunæ telis exposita sit vita nostra? Quare multi cum inediâ ac nuditate conflictantur, cùm aliis, quod in luxum & comessationes profundant, abundè suppetat? Denique cùm bonus sit Deus, cur tot mala, tot scelera, tot flagitia in regno suo permittit? Ita nonnulli tantum sibi sumunt in operibus diuinis arbitrij, vt Momum aliquem imitari videantur, quem Nocte & Somno progenitum, scribit Hesiodus deorum opera summâ libertate carpere consueuisse. Scribunt aliqui, tribus in rebus Iouem ab illo reprehensum. Primò, quòd capris inutilia indidisset cornua, vtpote reflexa, quibus se tueri non possent. Deinde, quòd eadem tauris non collocasset in armis, quò valentiùs impeterent. Tertiò, quòd in hominis pectore fenestras non aperuisset, ne tam occulta essent animi sensa. quamquam Vitruuius huius tertij Socratem prodit auctorem.

Hesiod. in Theogoniâ.

Vide Bisciol Tomo 2. lib. 2. c. 12.

Vitruuius lib. 3. de Architect.

Sed his Momis, aliisque horum similibus vnica Moysis sententia os obstruit: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona.* Cui, præter infinitas aliorum Patrum sententias, illa congruunt Augustini verba: Quidquid tibi verâ ratione melius occurrit, hoc scias fecisse Deum, tamquam bonorum omnium conditorem. Nam, vt alibi dicit, bona facere si non posset Deus, nulla eius esset potentia: si autem posset, nec faceret, magna esset inuidentia. Quia ergo omnipotens est & bonus, omnia valdè bona fecit: &, vt ait D. Basilius, fecit, vt bonus, quod vtilissimum est; vt sapiens, quod pulcherrimum est; vt potentiâ præditus, quod maximum est. Quid? inquies, annon citiùs hunc mundum, aut splendidiorem, aut maiora è nihilo corpora potuit educere? Apage stulta curiositas! cui si conces-

Deus mundum optimo modo condidit ad rationem sibi propositam.

Genes. 1, 31.

Aug. lib. 3. de Lib. arbit c. 5.

Idem li. 4. de Gen. ad litter. c. 16.

Basilius Hom. 1. in Hexaëm.

ſerimus, aliquot millenis millibus annorum citiùs hunc mundum creari potuiſſe, reſtabit ſemper eadem quæſtio, Cur non etiam citiùs. Cùm igitur in hoc genere perfectionis, ſiue diuturnitatis non detur optimum, ſed ſemper aliquid ſuperſit quod Deus præſtare poſſit; illud optimum eſſe cenſendum, quod rationibus diuinis, quibus adductus hoc vniuerſum condidit, magis eſt conſentaneum. Idemq́ue iudicium eſt de pulchritudine ac magnitudine ſingulorum: quoniam in illis nihil eſt optimum aut perfectiſſimum, ſed quacumque perfectione datâ, poſſibilis eſt maior & maior in infinitum. Quare nec Deus in iſtiuſmodi obiectis vult id quod optimum eſt. Neque enim poteſt amor Dei efficax velle producere effectum, qui impoſſibilis eſt, cuiuſmodi eſt in hoc rerum genere optimum ac ſummum. Illud igitur in huius Vniuerſi fabricâ ſingulisq́ue partibus optimum exiſtimemus, quod ad eorum finem appoſitiſſimum, ac rationibus æternis maximè conforme eſt.

Vide Didacum Ruiz de Volunt. Dei diſp. 9.

Boni non inuiti malis exercentur.

Sed altera curioſis illis diuinorum operum & conſiliorum exploratoribus reſtat querela in iis quæ vitam communem propiùs concernunt. Cur, inquiunt, boni in hac vitâ tot malis exercentur? Deferrem aliquid huic querelæ, ſi à bonis ac ſapientibus profecta eſſet. Sed illi amari ſe à Deo patris vicem potiùs quàm matris gaudent: itaque non in ſinu foueri, ſed rebus aſperis virtuti ſuæ materiam ſuppeditari deſiderant. Et ſi fortè cum aduerſâ fortunâ in arenâ concluſi fuerint, ſe aliquo in numero apud ſupremum agonothetam eſſe gaudent; contrà verò nihil illo cenſent infelicius, cui nihil vnquam contingit aduerſi. Sed hæc alibi latiùs.

Nunc de paupertate videamus, quam non hominum

num magis opprobrium censent, quàm Dei, amplissimas mundi opes non satis æquis portionibus distribuentis. Atqui ego non aliud euidentius diuinæ sapientiæ prouidentiæque argumentum inter homines extare contendo. Paupertati enim, si rectè ratiocinabimur, omnem artificum industriam, omne scientiarum lumen, omnem huius Vniuersi splendorem, omnem morum honestatem, rerumque publicarum subordinationem referemus acceptam. Tolle paupertatem, iam omnibus in summâ rerum affluentiâ otio luxuque marcentibus, peribit omne dominos inter seruosque discrimen, peribit subditorum ac Magistratuum inæqualitas, quiescet omnis agricultura, torpebit artificum industria, omnis denique cos acuendi ingenij tolletur è medio. Nam, vt apud Stobæum Theocritus,

Paupertas sapienter à Deo introducta.

Vide Lessium de Numine, Ratione VIII.

Sola est paupertas, quæ cunctas excitat artes.

Durum enim telum necessitas, quæ, stimulante inediâ, non homines tantùm, sed etiam bruta animalia pænè supra vires ad extremos adigit conatus.

Quis expediuit psittaco suum Χαῖρε? inquit Satyricus,
Picasque docuit verba nostra conari?
Magister artis, ingenique largitor
Venter, negatas artifex sequi voces.

Persius in Prologo.

Vnum restat, quod primâ fronte plus negotij facessere videtur. Si Deus infinitè bonus est, cur tot mala in hoc vniuerso esse permittit? Deinde, Cur non ipsos homines ita condidit, vt peccare non possent? Primam quæstionem ita resoluit D. Augustinus: Ex his omnibus consistit vniuersitatis mirabilis pulchritudo: in quâ etiam illud, quod malum dicitur, benè ordinatum, & suo loco positum, eminentiùs commendat bo-

Mala culpa non absque ratione Deus permittit.

Augustinus Enchirid. c. 10. & 11.

na.

na. Nec enim Deus omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas, cùm ſummè bonus ſit, vllo modo ſineret mali aliquid eſſe in operibus ſuis, niſi vſque adeò eſſet omnipotens & bonus, vt benefaceret etiam de malo. Et infrà: Melius iudicauit de malis benefacere, quàm mala nulla eſſe permittere. Cur autem hominem Deus non eiuſmodi condiderit vt peccare non poſſet, rationem reddit lib. 83. Quæſtionum, q. 2. Quia ſecundùm rationes æternas, quas in excitando hoc pulcherrimo opere ſpectauit, melior eſt homo, qui voluntate, quàm qui neceſſitate bonus eſt.

Plura fortaſſis obiiciat profana curioſitas: ſed in illius æternæ ſapientiæ conſiliis & infinitæ potentiæ operibus expendendis neceſſe eſt vt ſuccumbat mortalis infirmitas. Quare quicumque ſapiet, ſuperuacuam ſciendi cupiditatem ratione moderabitur: neque diuinorum iudiciorum iniquus arbiter, neque diuinorum operum faſtidioſus erit indagator: non ignarus, quemadmodum diuinorum iudiciorum multa occulta ſunt, nulla iniuſta, ſic diuinorum operum multa eſſe nobis incomperta, nulla imperfecta. Nunc ad aliud genus vanitatis nos ducat Eccleſiaſtes, quod non minùs quàm ea quæ dicta ſunt, curioſos diuinorũ operũ inſpectores affligat.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

[a] LXX. Et adhuc vidi. *Syriac.* Et ampliùs vidi.
[b] *Aliæ verſiones habent*, omnis voluntatis, omnis operis, omnis facti

VERS. 16. [a] Vidi ſub Sole in loco iudicij impietatem, & in loco iuſtitiæ iniquitatem.

17. Et dixi in corde meo: Iuſtum & impium iudicabit Deus, & tempus [b] omnis rei tunc erit.

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

HVC, *huc oculos Astræa tuos*
Celsâ in terras ex arce vibra,
Non quæ quondam sortita poli
Statione locum, quâ Parrhasias
Proximus vndas subit inuitus,
Arctica flectens plaustra Bootes;
(Nihil ad mæstos fabula questus:)
Sed quæ terras exosa, Dei
Penitos gaudes habitare sinus.
Huc huc facilis tantisper ades:
Et quas mæror parturit, hauri
Pronâ iustas aure querelas.
Dum fora Themidos rauca pererro,
Nulla per orbem mihi visa Themis.
Siue obsessas crebro intueor
Iudice portas; hac proscripta est
Nobilis exul. Seu mihi Sanhedrim
Illibatum populi florem
Claraque sanctæ lumina gentis
Celebri ostentant arce Sionis;
Cœtibus istis, heu! contemptor
Inopis turbæ residet fastus.
Seu Cecropiæ sede Mineruæ
Libitum est Areos lustrare pagum,
Celebresque reo Marte cathedras;
His in tenebris palpitat error,
Iungensque suas geminat noctem.
Paucis cura est iuris & æqui.
Seu Palladium, seu Prytanæum,
Seu quodcumque est orbe tribunal

Animus lustrat; nullam Themidos
In sede Themim conspicor: aut merx
Vilis pretij Themidos libra est,
Aut ius summum iniuria summa est.
Frustrà hic lacrymas viduæ thalamis,
Frustrà lacrymas soboles orba,
Frustrà lacrymas promunt inopes.
Auido rictu turbam imbellem
Instar leporum leo deglubit.
Quoties terret diadema oculos,
Aut strata gemunt iura sub ense,
Aut percellunt saturæ Tyrio
Murice vestes, vnctasque manus
Fascinat aurum; frustrà implorat
Iudicis vrnam causa minorum.
Potior nummis, potior iure est.
Munera causam dulcius omni
Suadæ eloquio muta perorant.
Miseri ciues! Si cui fasces
Arbiter orbis tradidit vrbis,
Sedet elinguis, speque metuque
Geminâ ferri compede vinctus.
Regnum infelix! si, cui cingit
Diadema comas, impete cæco
Sæuiat exlex. At vos miseri,
Quibus in promptu dira libido est
Nigrum innocuis figere Theta,
Quibus arbitrium vitæ atque necis
Furor effrenis temerè effutit,
Discite atroces Numinis iras.
Veniet, veniet funesta dies,
Cùm nube caput Phœbus opacâ

Luri-

Luridus abdet: cùm ſanguineo
Squallida amictu tenebris faculam
Luna negabit: cùm, concuſſo
Cardine cæli, fragor horrendùm
Mugiet orbis: cùm ſupremi
Iudicis iræ famulas tendet
Natura manus. Ille per altum
Æthera vectus nube coruſcâ
Penitasque fibras lumine ſcrutans,
Iuſtum, iniuſtum, iuſtæ expendet
Pondere lancis. Tum virtuti
Conſtabit honos: tunc æterno
Vindicta nefas dabit exitio:
Tunc quæ lento pede proreptans
Dubiam Nemeſis mentem excruciat,
Specténtne vagas Numina terras;
Scelera horrendâ ſtrage piabit.
Non tunc viduas thalami exſortes
Lare cauſidici procul arcebunt:
Non in tenebris cauſa minorum
Spreta iacebit: non in longum
Differet inopes Iudicis urna.
AMPLIVS & NON LIQVET *exeſte.*
Omnia quondam tempus habebant,
Omnia at iſtud tempus habebit.

PROSA EXEGESIS.

CVM varia hoc Capite protuliſſet Eccleſiaſtes, quæ curioſos diuinorum operum inſpectores ſollicitos in hac vitâ habent atque exercitos; hoc tandem ad cumulum vanitatis adiecit, quod ceteris multò eſt acerbius, nimirum in hac rerum humanarum confusâ cali-

gine loco iudicij impietatem, loco iustitiæ iniquitatem grassari: per impietatem quodlibet peccatum designans, quo iudiciorum æquitas euertatur; per iniquitatem verò propriè dictam iniuriam, quæ iustitiæ aduersetur. Et quamuis idem iudicij & iustitiæ locus existimari possit, non incongruè tamen per locum iudicij quælibet Iudicum subsellia aut tribunalia intelligimus, per locum iustitiæ Principum aulas ac palatia designamus. Nam tametsi virtutes omnes à Principe, tamquam à capite, in subiecta Reip. membra deriuari debent, iustitia tamen regnum sibi postulat in regno: quâ sublatâ, inquit D. Augustinus, quid sunt regna, nisi magna latrocinia?

Iustitia Regum potissima virtus.

Augustinus libro 4. de Ciuit.

Agnouit hoc Numa Pompilius, quem iustitiæ causâ priuatum ac peregrinum Romani Dominum elegerunt. Agnouit & Lycurgus, qui iustitiæ causâ seipsum in ordinem redegit. Pulchrum fuit iustitiâ regnum adipisci; pulchrum etiam, regno iustitiam anteponere. Alterum tam illustrem reddidit iustitia, vt regno dignus iudicaretur; alterum tam magnum, vt id contemneret. Nec minùs hac laude floruit Traianus: qui gladium iustitiæ symbolum Præfecto porrigens, Accipe, inquit, gladium, quem pro me, si ritè atque ordine imperauero, stringes; sin minùs, etiam in me.

Plutarchus in Lycurgi & Numæ comparatione.

Dion in Traiano.

Sed, proh dolor! rari sunt qui hac moderatione in summâ fortunâ vtantur: plerique, vt ait Velleius, magnitudinem fortunæ suæ peccandi licentiâ metiuntur; id omne, quod collibitum est, etiam licitum iudicantes; & vt barbarus ille apud Tacitum, in summâ fortunâ id æquius arbitrantes, quod validius. præsertim si Anaxarchus aliquis adulator accedat, qui cùm Alexander ob interfectum Clytum lamentaretur, nec solatia

Velleius. *Regibus sæpè libido lex est.*

Tacit. l. 15. Annal.

ſolatia admitteret, dixit ignorare illum cur veteres ſapientes Iuſtitiam aſſeſſorem Ioui fecerint; nimirum quia quidquid à Ioue decretum, id iure quoque factum ſit. innuens non aliud Regibus iuſtum eſſe, quàm quod libido ſuaſerit. Hinc illud non minùs ſuperbè quàm nefariè dictum ab Atreo:

Vbicumque tantum honeſta dominanti licent, Seneca Thyeſt.
Precariò regnatur.——

& illud Caligulæ, aſſerentis, omnia ſibi in omnes licere. Qui etiam, quoties vxoris collum exoſcularetur, addebat: Tam bona ceruix, ſimul ac iuſſero, demetetur. Sueton. in Calig. 29. & 33.

Nec minùs *in loco iudicij*, id eſt, in Iudicum ſubſelliis ac tribunalibus, quàm in aulis Principum iuſtitia proſtituitur, dum contra Iuris ac legum præſcripta, inprimiſque contra ſupremi tribunalis placita multipliciter peccatur. Res indigna, adeoque certa Reipublicæ peſtis: dum ij, qui diuinæ voluntatis in terris ſunt interpretes, à quibus æquitatis, ſapientiæ, religionis oracula petenda ſunt, quos nullâ cupiditate duci, ſed Deum & conſcientiam in conſilium adhibere oportuerat, pro reuerentiâ faſtum, pro lege libidinem, pro æquitate cupiditates habent aſſeſſores. Non tulit hoc olim Andronicus Comnenus Imperator Byzantinus, qui in hæc verba Præſidibus ſcripſit & Magiſtratibus: Aut iniurias, aut vitam relinquite. Nam vos iniuſtè agere & viuere, nec Deo gratum, nec mihi miniſtro eius ferendum eſt. Et tamen quis in hanc ſiluam cæduam ſecurim mittat? Minor eſt omnis labor, & omnis inferior induſtria, quàm vt tam multiplices iudiciorum corruptelæ, ac tam latè propagatæ, exſcindi exſtirparíve poſſint. Infinitum ſit omnia percenſere: paucas tantùm è multis iniquitatis radices perſtringam. *In iudiciis multipliciter peccatur.* Lipſius in Monitis Polit. c. 9.

Multitudo legum est occasio iniuria.

Ac inprimis leges ipsæ, quæ corruptis in Republicâ moribus medicamenta esse debebant, propter multitudinem & intricatam obscuritatem factæ sunt iniquitatis præsidia. habetque locum illud Platonis, quòd vbi plurimæ leges, ibi & lites, itemque mores improbi. Et illud Taciti, corruptissimâ Republicâ leges esse plurimas: quam, vt anteà flagitiis, ita nunc legibus ait laborare. Inde enim quæstuosissima nunc ars est litigandi, & latè per orbem propagata causidicina: vt, eodem teste Tacito, quemadmodum vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam Aduocatis ferat. Apud quos peritè captare aut capere aduersarium, in laude reponitur: neque bona conscientia, ait Celsus, sed victoria litigantis est præmium.

Vide Lips. suprà c. 10.

Tacitus libro 4 Annalium.

Idem li. 11.

Iudices inidonei causa sunt iniuria.

Altera radix iniquitatis sunt Iudices inidonei, eoque munere indigni, quos nimirum faba creauit, non Iuris peritia; & Principum auctoritas, non vitæ integritas: qui in alienis facinoribus conniuent, ne in seipsos famamque suam damnationis calculum coniicere videantur.

Iudicum oscitantia causa iniuria.

Præterea quantus eorum numerus est, qui per oscitantiam aliud agentes iustitiam produnt, aut non satis expensis causarum meritis, innocentem aliquem, Andabatarum more, sententiâ percutiunt? Non illepidè tales Iudices apud Macrobium describit C. Titius. Ludunt, inquit, aleâ studiosè vnguentis delibuti, scortis stipati. Inde ad Comitium vadunt. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant; quippe qui vesicam plenam vini habeant. Veniunt in Comitium tristes. Iubent dicere. Quorum negotium est, narrant; Iudex testes poscit. Ipsus it mictum. Vbi redit, ait se omnia audiuisse. Tabulas poscit, litteras inspi-

Macrobius lib. 3. Saturn. c. 16.

inſpicit. Vix præ vino ſuſtinet palpebras. Quis ferat tanto neglectu tantaque oſcitantiâ de capite aut fortunis ciuium decerni? Non tulit profectò Machetas quidam Macedo. Qui cùm à Philippo non ſatis attento, re totâ non bene cognitâ, damnatus eſſet, Macedonicâ & militari libertate, Appello, inquit. Philippus miratus & iratus, Tu à Rege? inquit, & ad quem? Tum Machetas, Ad teipſum, inquit, ſed vigilantem & attentum. Et libertas illi ſaluti fuit. Non tulit etiam Berenice Ptolemæi Regis Ægypti vxor: quæ cùm videret, marito aleâ ad teſſeras ludenti nomina reorum cauſaſque capitales prælegi, libello è pueri manibus extorto, maritum grauibus verbis increpuit, dicens, non ſic obiter aduertendum animum eſſe, cùm de hominis ſalute quæritur, ſed altiùs cogitandum, & relinquenda ludicra. non enim ſimilem eſſe caſum teſſerarum & corporum.

Lipſius Monit. Polit. c. 9.

Aelianus Variar. Hiſtor. lib. 14. c. 43.

Nunc verò quoties Iudicum ſocordiâ aut cupiditate lites in infinitum protrahuntur? vt longè ſit optabiliùs citò condemnari, quàm poſt longa temporis ac fortunarum diſpendia, in cauſâ triumphare. Res indigna, ait Innocentius III. in tantùm ſæpè iuſtitiam differtis, vt litigantibus plus quàm totum auferatis: quia maior eſt ſumptus expenſæ, quàm fructus ſententiæ. Quorſum enim tot contentioſæ exceptiones & comperendinationes, niſi ad quæſtum ac lucellum diriguntur, vt per Symplegadas nauigetur Colchos ad aureum vellus?

Iudicum negligentia cauſa damni.

Innocent. lib. 2. de Contemptu mundi c. 5.

Neque minor æquitatis pernicies expectanda eſt ab animo irâ aut inuidiâ, ceteriſque perturbationibus occupato. Quid enim Ariſtidem oſtraciſmo in exilium expulit, niſi inuidia ipſi conflata ex cognomento Iuſti, quod

Iudex animo perturbato æquũ decernere non poteſt.

Plutarchus in Ariſtide.

quod vitæ merita vel inuito pepererant? Quid Socratem Athenis, id est virtutem ipſam è medio ſuſtulit, niſi Iudicum ac Magiſtratuum, moribus ac vitâ diſſimillimorum, inuidia? Ac tanta ſubinde gliſcunt odia, vt animo præiudiciis obfirmato, indictâ causâ pereant innocentes. Fuit hæc veteris Eccleſiæ querela, cùm nouella Chriſtianorum germina toties indictâ causâ iniuſtitiæ mucro demeteret. Sic occupant animos, inquit Minucius Felix, & obſtruunt pectora, vt antè nos incipiant homines odiſſe, quàm noſſe, ne cognitos aut imitari poſſint, aut damnare non poſſint.

Minuc. Felix in Octauio.

Fauor iudicia peruertit.

Ex hoc fonte cupiditatum alia non minor æquitatis contagio promanat, fauor ſcilicet Iudicis nimium aut amori ſuo, aut aliorum blanditiis aut armatis precibus indulgentis: qui quoties libitum fuerit, caſum pro amico ſeu iure ſeu iniuriâ fabricat. & ne temerè quid pronuntiaſſe videatur, nihil tam alienum à lege, more, ratione decernit, quod non in ſpeciem idoneo auctore defendat. O quàm vereor, ne qui tot hîc caſus pro amico abſque lege aut ratione prodigunt, in ſupremo Dei tribunali nullum ſibi caſum pro amico reliquum faciant.

Munera iudicia corrumpunt.

Denique præſentiſſima iudiciorum peſtis eſt munerum corruptela; dum alij Iudicis munus emunt, vt duplicato fœnore Ius vendant; alij in iudicio cauponariam exercent, auro calculum ſuum venalem habentes, & iuſtitiæ lancem muneribus labefactantes.

Sed vela contraho, ne in hoc mari magno nullum tandem portum inueniat oratio. Et ſanè mens inter tot iniquitatum procellas ægra fluctuat, tantaque huius vitæ vanitate tamquam ventorum turbine depreſſa pænè mergitur, niſi inter tam denſas nubes emicante cæle-

cælesti radio recreetur. Ostendit hunc nobis Ecclesiastes, dum ait: Ne turbare tam cæcâ humanarum rerum caligine; veniet dies, cùm *iustum & impium iudicabit Deus, & tempus omnis rei tunc erit.* Si nunc à potentioribus iniquè conculcaris, tantisper sustine. Satis idoneus patientiæ sequester Deus est, inquit Tertullianus. Tertullian. de Patientiâ. si iniuriam penes eum deposueris, vltor est; si damnum, restitutor est; si dolorem, Medicus est; si mortem, restaurator est. Huius tribunal ne parui ducas. Veniet dies, cùm inferiorum Iudicum sententias exactè perpendet. *Deus inferiorum iudicum sententias diiudicat.* Prouocarunt aliquando ad hoc tribunal duo Caruaialij fratres, à Ferdinando IV. Hispaniæ Rege oppressi, cùm suspecti essent de occultâ cæde Benauidij viri primarij; Lipsius in Monit. Polit. c. 11. sed neque testibus conuicti, neque crimen fassi, nihilominùs à Rege, qui præceps ac durus erat in iudicando, iussi sunt duci, & ex altâ rupe præcipites dari. Cùm id fit, clamant innocentes se mori: & quoniam Regis aures iustissimæ defensioni obstructæ essent, ad summum Iudicem se prouocare, & Regi diem dicere ab isto trigesimum. Dicta nihil valuerunt: sententia tenuit, sed & ipsorum vadatio. Ipso die trigesimo Rex leui morbo tentatus, eodem paulò pòst in lecto exanimis repertus est. Si quid hîc interuenit diuini, est sanè cur timeant iniqui iudices. *Audite* Sap. 6. *ergo Reges*, ait Sapiens noster, *& intelligite, discite iudices finium terræ. Horrendè & citò apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.* Huc oculos conuertant, qui in hac cæcâ mortalium confusione palpitant: hîc gressum figant, qui in hac tam vanâ tamque ancipiti rerum humanarum vicissitudine fluctuant. *Tempus* enim *omnis rei tunc erit:*

omnis, inquam rei, quam hactenus hoc capite tractauit. Tunc enim neque temporum neque officiorum vicissitudo nos vlla iactabit, sed stabilis nos excipiet æternitas: & qui naturæ opera intellectu consequi non potuerunt, ex illis tenebris aliquando tandem emergent: & qui addendo ac detrahendo cogitationes suas exercuerunt, iam in Dei operibus ac iudiciis acquiescent, omniaque perfecta ac iusta esse cognoscent: & quibus iniqua iudicia mœrori fuerunt, iam diuinam prouidentiam venerabuntur: & qui iniquis iudiciis oppressi sunt, in supremi Iudicis æquitate respirabunt: & ipsi iniqui iudices digna factis supplicia persoluent; ac denique huius vitæ vanitas in veritatem, tenebræ in lucem conuertentur. Sed quoniam interim probis ac improbis, imò brutis & hominibus promiscua contingunt omnia, & alta caligo discrimina rerum, vt in nocte colores, obruit, mox subiicit Ecclesiastes grauissimam hanc tentationem.

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 18. Dixi in corde meo de filiis hominum, vt probaret eos Deus, & ostenderet similes esse bestiis.

19. Idcircò vnus[a] interitus est hominis & iumentorum, & æqua vtriusque conditio: sicut moritur homo, sic & illa moriuntur: similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius: cuncta subiacent vanitati,

[a] *Frequens lectio habet:* Quia vnus est euentus *vel* occursus

20. &

20. & omnia pergunt ad vnum locum: de terrâ
facta sunt, & in terram pariter reuertuntur.
21. Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum?

METRICA PARAPHRASIS.

HEV! quibus mentes hominum tenebris
Nullo interprete deuiant!
Nosse dum curâ ancipiti laborant,
Quid distent homines feris.
Sors enim cunctos eadem sinistris
Lætisque obuia detinet.
Pestilens vdo Ioue ventilata
Si terræ incubuit lues;
Lurido, iuxtà ac hominum, ferarum
Tabo corpora diffluunt.
Si niuem spargit Borealis Vrsa,
Aut cælo Procyon furit;
Frigus humanum glaciat cruorem,
Æstusque exanimat feras.
Coniugis postquam gremio solutis
Aether nubibus influit;
Fruge turgescens alimenta vtrisque
Tellus dædala parturit.
Si iuuat mulcens hominem voluptas,
Non lactat pecudes minùs
Tela dum spargit pharetratus Infans,
Et Cypris geminat faces;
Concipit flammas hominum propago,
Et vulnus patitur fera.

Dum sopor Lethes placido madentes
Pennas flumine concutit;
Edomat curas hominum voraces
Et brutas cicurat feras.
Sed quid in luctus animi labantis
Versu singula persequor?
Tam pares munus vegetantis auræ
Vitæ folle reciprocant,
Quàm pares fatis rigidum tributum
Soluunt legibus ætheris.
Quid feris præstat soboles Adami?
Si contagia corporis,
Si notes casus fugientis æui;
An non omnia vanitas?
Vna nox omnes manet, vna vitam
Claudit meta nouissima:
Quæ tulit natos vtero Cybellę,
Denatis tumulum dabit.
Corpus, heu! vilem ruit in fauillam, vt
Nudum fax tetigit latus.
Quid, precor, refert cineres amomo
Mixtos vrna coërceat;
An putrescentis pecudis cadauer
Conuexum tumulet poli?
Par erit bruti pretium fauillis,
Vt dispar fuerit rogus.
Hei mihi! quantis animus procellis
Sub caligine fluctuat!
Quis satis lucem dirimit tenebris,
Rectis deuia separat?
Quis satis solers animo volutat,
Quæ vox Numinis edocet;

Nempe

Nempe ſupremis ſobolem Promethei
Fatis eſſe ſuperſtitem,
Atque cognatos ſuperum Penates
Pennâ ſcandere præpete?
Contrà brutorum vacuis ſub vmbris
Euaneſcere ſpiritus?

PROSA EXEGESIS.

INGENS profectò tentationis aries, quo neſcio an alius vehementior adhiberi poſſit ad labefactandam animi conſtantiam, & illud qualecumque ſolatlum, quod ex æquitate futuri iudicij in hac rerum perturbatione oſtendebatur, funditus euertendum. Quorſum enim tanto pondere expenſa extremi iudicij trutina? aut quid ſolatij conferent tam grauibus verbis exaggerata poſtuma iuſtorum præmia, ac improborum ſupplicia, ſi omnis cum corpore ſenſus extinguitur, & iiſdem limitibus omnis noſtra beatitas, quibus brutorum, circumſcribitur? Atqui nullum in ſummâ rei diſcrimen inter hominem & brutum inueniet, quicumque primâ fronte vtriuſque ortum & interitum, & ſimiles in vitâ *occurſus*, ſiue caſus obuios, fuerit contemplatus. Videmus enim ſimiliter homines, ac bruta, in vtero concipi, fetuque formato in lucem protrudi, ac ſucceſſiuis incrementis ad maturitatem perduci: videmus in vtriſque vitæ ſedem in corde conſtitui, ſanguinem ex hepate per venas diſpenſari: videmus cerebrum capitis arcem occupare, indeque ſpiritus animales per neruos diffundi: videmus eadem in vtriſque organa ſenſuum. Et quid ſi hac in parte nobilius aliquid brutis conceſſum eſt? Certè aquilæ perſpicacitate viſus hominem ſuperant: auditu talpæ excellunt:

Grauis tentatio eſt, eadem hominibus & brutis euenire.

vultures etiam & canes multò sagaciùs eminus odorantur. Nec desunt qui vinci hominem gustu velint à Protogeuste Indico animali, vti etiam tactu ab araneis.

Quid nunc varios casus commemorem, quibus exposita est vita nostra? Sanè non pauciores, & fortè grauiores inueniemus, quàm quibus obnoxia sunt bruta: quæ si variis cæli terræque iniuriis exposita sunt, habent certè, quibus se tueantur, maiora præsidia. Nam & villis, plumis, pilisque tecta sunt, & vnguibus, rostro, cornibus, ac dentibus armata, quibus omnem à se vim, ac nocitura propulsent; cùm homo nudus & inermis, soloque se vagitu defendens, in hanc miseriarum palæstram eiiciatur.

At, inquies, vt corporum quædam sit affinitas, si membrorum structuram vsumque organorum spectemus; tamen si mentem ratione præditam contemplemur, infinito ab animâ brutorum interuallo eam distare non infitiabimur. Sed ne illud quidem vsque adeò liquidum est, quin aliqua saltem rationis scintilla brutis communicata quibusdam videatur. Si enim gratitudinis virtus à rectâ ratione proficiscitur, quis non admiretur aquilam à serpente spiris circumligatam, & à superueniente messore, serpente dissecto, liberatam, mox liberatorem suum ab haustu veneni, quod aquæ infusum erat, vnguibus alisque prohibuisse? Quis non obstupescat leonem Androdo seruo fugitiuo ob spinam è pede euulsam, diu in speluncâ hospitium præbuisse, & alimenta è prædâ suppeditasse? Sed illud ad prædicationem etiam splendidius fuit; cùm idem ille seruus è fugâ retractus, & leoni tunc fortè capto Romæ ad deuorandum obiectus, à leone agnitus fuit, caudæque blandimentis, & omni beneuolentiæ

Bruta quædam ad rationem propius accedunt.

Crates Pergam. lib. 5.

Agellius Noct. Attic. lib. 5.

tiæ ſignificatione cultus, vnà cum vitâ leone donatus abiit, acclamante populo, En leo hoſpes hominis, en homo medicus leonis. Quid elephantum commemorem? omnem pænè fidem excedunt, quæ de huius animalis ingenio grauiſſimi Auctores memoriæ prodiderunt. Nam & pueros amat, iiſque cunas agitat, & muſcas ab iis abigit, aliaque præbet ſolatia, teſte Athenæo. Et Alexandriæ elephantem Ariſtophani Grammatico corriualem fuiſſe in amore puellæ cuiuſdam quæ corollas vendebat, adfirmant Plutarchus & Plinius, eidemque munuſcula attuliſſe, faciemque proboſcide ſuauiter contrectaſſe. Rurſus innocentibus (etiamſi nudi vinctique illis obiecti fuerint) eos peperciſſe, teſtatur Ioſephus; & contrà noxios conculcando obtriuiſſe, ſcribit Valerius Maximus. Quin & adulteros odiſſe, ipſaque adulteria iis, quorum intererat, prodidiſſe, auctor eſt Ælianus. Denique prolixâ oratione, propoſitis commodis & incommodis, eorum animos in omnem partem flecti, docet Pierius.

Vide hæc & plura apud Aldrouandū.

Infinita quæ reſtant, conſultò prætereo, ex quibus nonnulli veterum animalia quædam tantam habere ſolertiam, ingenium, docilitatem, tradiderunt, vt ad humanæ mentis ſimilitudinem vnica videretur deeſſe, quæ rationis ſemper ſocia eſt & interpres, oratio. At ne huius quidem omnino expertes eſſe brutas animantes, quotidiana docet experientia in pſittacis, coruis, picis, de quibus admiranda quædam, voceſque inexſpectatæ, memoriæ proditæ ſunt. Et inter quadrupedes hyæna Indica, ſiue Crocotta, tam peritè voces humanas imitatur, vt certa pernicies ſit eis auſcultare. Quid hîc dicam? An bruta in humanæ rationis admittenda conſortium? Non equidem exiſtimo. An, quod ait Ec-

Bruta quædam etiam loquuntur.

Ecclesiastes, hinc ostendi, filios hominum similes esse bestiis, & nihil hominem habere iumento amplius? præsertim cùm eadem cunctis incumbat mortis necessitas?

Similiter homines ac bruta moriuntur.

Sanè si corporis oculos consulimus, & externâ morientium specie cetera, quæ latent, metimur; nihil admodum discriminis inter hominum ac brutorum interitum inueniemus. Dissoluuntur in tabem corpora, sensuque ac vitâ destituta, in terram delabuntur, nec quidquam sui, præter tristes exuuias, vrnamque cineris, aut putredinis, apud suos reliquum faciunt. Quid igitur dicam, si & in vitâ ad hominis felicitatem bruta adspirant, & in morte ad brutorum infelicitatem homo deprimitur? Quid dicam? nisi quod

Sap. 14, 11. ait Sapiens, *creaturas Dei factas esse in odium, & in tentationem animabus hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.* Heu quàm multi, dum hîc bruta animalia paria cum hominibus sortiri arbitrantur, desperatâ postumâ beatitate, à cœpto virtutis atque honestatis itinere deflectunt? Quàm multi secum interitura cuncta existimantes, non minùs vitiorum quàm voluptatum cœno sese immergunt? Sic enim apud eumdem Sapientem ratiocinantur: (si tamen ratioci-

Sap. 2, 3. nantur.) *Cinis erit corpus nostrum, & spiritus diffundetur, tamquam mollis aër, & transibit vita nostra tamquam vestigium nubis. Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt, coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ. Sit autem fortitudo nostra, lex iustitiæ. quod enim infirmum est, inutile inuenitur.* Istiusmodi dementiâ & improbitate pascuntur, quos aut animi stupor vltra mortalitatis huius limites cogitationes

vetat

vetat extendere, aut flagitiosa vita, quòd præsenti suauius sit voluptate, quidquam sperare.

Nec tantùm imperitæ multitudinis est hic stupor, sed multorum etiam, quos pallium philosophicum superbiores reddidit, quàm sapientiores, de quibus illud Sapientis dici potest: *Quis nouit*, id est, vt Campensis exponit, Quotusquisque est qui attentè consideret, *si spiritus filiorum Adam adscendat sursum, & spiritus iumentorum descendat deorsum?* Itaque qui animum cum corpore interire dicerent, præcipui fuerunt Epicurei, quos ingens Ethnicorum turba secuta est. Stoici etiam hac in parte hallucinati sunt. Nam, vt ait Cicero, vsuram lucis nobis largiuntur tamquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos; semper, negant. Quamdiu autem? nempe ad ecpyrosin illam siue mundi conflagrationem: tunc enim in elementa mundi resoluendos.

Philosophorum error circa animæ immortalitatem.

Cicero Tuscul. 1.

Inter hos tamen Seneca nusquam hac in parte sibi constat. Nunc immortalitatem agnoscit, dum ait: Magna & generosa res est humanus animus: nullos sibi poni, nisi communes cum Deo, terminos patitur. & infrà: Dies iste, quem tamquam extremum reformidas, æterni natalis est. Nunc autem animum cum corpore putat interiturum. At ego, inquit, mortem diu expertus sum. Quando? antequam nascerer. Mors est non esse; id quale sit, iam scio. Hoc erit post me, quod ante me fuit. Sed nemo stupidiùs hac in parte quàm Plinius philosophatus est, qui de animâ quidem brutorum, quam miris ornat encomiis, optimè meritus est, de humanâ verò pessimè, cuius immortalitatem acerbâ mordacitate insectatus est: nunc magno suo malo infelicique experimento certior apud inferos factus, quàm vana sibi somnia persuaserit. Superuacaneum

Seneca Epist. 102.

Epist. 54.

Plin. lib. 7. cap. 55.

Vide Conimbricenses de Animâ separ. Disput. art. 1.

Z fuerit

fuerit ſtupidis eius interrogatiunculis reſpondere. Viderit ipſe (ſic enim iocatur) ſitne aliquis poſt mortem doloris ſenſus; & illic diſcat, ſi nihil eſt quod agant animæ; multùm ſanè ſupereſſe quod patiantur.

Multò profectò ſapientiùs apud Xenophontem philoſophatus eſt Cyrus Maior, qui ad mortem ſeſe accingens, Nolite, inquit, arbitrari, ô mihi chariſſimi filij, me, cùm à vobis diſceſſero, nuſquam aut nullum fore: nec enim dum eram vobiſcum, animum meum videbatis, ſed eum eſſe in hoc corpore, ex iis rebus, quas gerebam, intelligebatis. Eumdem fore creditote, etiamſi nullum videbitis.

Cicero de Senectute. *Plerique philoſophi rectè de animæ immortalitate philoſophati ſunt.*

Hanc igitur de animorum immortalitate certiſſimam ſententiam conſtanter aſſeruerunt ex antiquis Pherecides, & eius auditor Pythagoras, Triſmegiſtus, Thales Mileſius, Plato; & ne ſingulis recenſendis immorer, ſapientiſſimi Hebræorum, Chaldæorum, Ægyptiorum, Indorum, Gallorum, & duces ſuos ſecuti Pythagorici, Platonici, aliique pænè innumeri.

Animæ immortalitas probatur.

Et verò ratio euidentiſſima (vt Fidei firmamenta ſeponam) cuiuis minimè contentioſo hanc veritatem facilè perſuadet. Neque enim ea tantùm intelligit humanus animus quæ corpori ſubſeruiunt, aut ſenſibus amica ſunt (cuiuſmodi fermè eſt tota cognitio & imaginatio brutorum, etſi nonnumquam aut magicis artibus, aut imitatione conſuetudinis, non delectu rationis, altiora conari videntur) ſed rationes rerum vniuerſales concipit, & nouos mente architectatur mundos. quæ euidenter oſtendunt, mentem humunam non eſſe corpori immerſam. Neque verò huius vitæ limitibus cogitationes ſuas aut deſideria definit, ſed omnem complectitur æternitatem. Quid enim aliud loquun-

quuntur Mausolæa? quid pyramides? quid colossi? quàm affectationem quamdam immortalitatis apud posteros? Nunc verò si animi oblectamenta perpenderis, nullum cum carne commercium habere iudicabis. Delectatur enim contemplatione veritatis: delectatur rerum pulchritudine, symmetriâ, Mathematicis disciplinis, honore, famâ, gloriâ, imperio. & ea quidem tanti facit, vt præ illis corporis commoda, vitamque ipsam pro nihilo ducat. Si autem animus à corporis consortio penderet, non tam facilè vitam contemneret, vtpote summum suum bonum: nec eam pro gloriâ, pro virtutis pulchritudine, pro libertate prodigeret. Quid infinitam animi capacitatem, ne totius quidem orbis imperio aut possessione explendam, commemorem? *Satiabor*, inquit Propheta, idemque Rex gloriosissimus, *cùm apparuerit gloria tua.*

Vide Lessium de Animæ immortalit.

Psal. 16, 15.

Rursum, quid mundus hic pulcherrimus, quem hominis causâ conditum nemo dubitat? an non in tenebris delitescet, ac frustrà extitisse censebitur, si cum morte intellectus hominis extinguatur? Quotusquisque enim est, qui centesimam imò millesimam huius mundi partem in hoc tam angusto vitæ curriculo habeat exploratam? Denique, si postumas pœnas ac præmia sustuleris, nónne virtutem omnem ac religionem è mundo sustuleris, omnibusque flagitiis aditum laxaueris? Omitto cetera: quæ tametsi non minùs solida sint quàm perspicua; nescio tamen quo sæculorum fato, an infortunio, Deique peccata vindicantis nutu sit effectum, vt rationibus tam euidentibus vix olim pauci animum aduerterint, plerisque velut in meridianâ luce caligantibus. Felices nos, quibus oborto Fidei radio, cetera magis prona ac procliuia sunt effecta. *Qui*

Psal. 147, 19.

annuntiat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israël, Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Olim densis in tenebris palpitabant, & in cæcæ terrorum caligine cespitabant, non vulgus hominum tantùm, sed etiam Ethnicorum sapientes: vt non immeritò dixerit Ecclesiastes: *Quis nouit si spiritus filiorum Adam adscendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum?* Nemo tamen curiosè scrutetur, cur tantam Deus caliginem rebus humanis offuderit. Satius est cum Ecclesiaste à superuacuâ diuinorum consiliorum disquisitione abstinere.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 22. Et deprehendi nihil esse melius quàm lætari hominem in opere suo, & hanc esse partem illius. Quis enim eum adducet, vt post se futura cognoscat?

METRICA PARAPHRASIS.

CVNCTA si vasti moderator orbis
Sub caligine detinet,
Nec superfusis ratio coruscam
Prælucet tenebris facem,
Cana si terris pietas, fidesque, &
Sincera exulat æquitas,
Et pares brutis nimiùm fugacis
Auræ munere vescimur,
Nec magis supremo homines ferasque
Sors discriminat exitu;

Quid

Quid fatigamus miseri æuiterno
Mentem consilio imparem?
Lætus in præsens animus futuri
Ne se indagine torqueat.
Nempe quod visum est Superis, placere
Turbæ terrigenum decet:
Nec pedem excelsis adytis profanæ
Fas inferre licentiæ.
Quisquis humanâ meditatur vrnâ
Scrutari abdita temporum,
Arduum nexis ope Dædaleâ
Pennis inuolat æthera.
Ergo dum partis animum serenas
Mæstis nubibus obsitum,
Consules æqui facilis boniqne,
Quidquid corrigere est nefas:
Et litans acti pretium laboris
Frugalem genio dapem,
Pallidas trades Boreæ vehendas
Curas in mare Caspium.
His nihil ducas fugientis æui
Inter tædia dulcius.
Nam licet curis animum vlceraris,
Et lentâ pereas lue,
Hauriant cordis gemitus vigorem,
Aut vultus lacrymæ exedant;
Nullus interpres superum recludet
Quæ lux postuma parturit.

PROSA EXEGESIS.

OPPORTVNO ſanè conſilio moleſtiſſimæ vanitati, quam toto hoc Capite tractauit, tandem occurrit Eccleſiaſtes, monens ſcilicet tranquillitate & æquabilitate animi diuinis operibus & conſiliis acquieſcentis, omnem curioſitatis pruriginem, omnes diſputationum tumultus, omnes tentationum procellas eſſe ſopiendas: ne ſuperbus animus in perueſtigatione naturæ nimiùm cogitationibus ſuis indulgens, & indebitum ſibi in rebus diuinis adſcribens arbitrium, dum temerè in res abditiſſimas penetrat, maioribus indies tentationum laqueis, & errorum labyrinthis implicetur.

Deus ſciolos rerum humanarũ caligine exercet.

Solet enim plerumque Deus ita profanam ac ſuperbam hominis curioſitatem compeſcere, vt ſolent magni nominis Philoſophi, ſiquando ſciolus aliquis oſtentandi ingenij gratiâ de quolibet ſcibili, vt aiunt, ſe controuerſiam moturum eſſe profitetur. Vt enim arrogantis diſputatoris tumorem comprimant, & ingenij ipſius tenuitatem oſtendant, obſcuris quibuſdam & inexpectatis argumentorum laqueis eum conſtringunt, aut, ſi reſpondendum eſt, negant in ſpeciem prima principia, ἀσύστατα rationibus ſtabiliunt, abſurda ſuſtinent, totam denique Philoſophiam ſurſum deorſum inuertunt: non quòd ita rem ſe habere exiſtiment, vti præ ſe ferunt; ſed ſciolos illos argumentorum colaphis in omnem partem verſant, tenebris inuoluunt, vertigine circumagunt, vt pudore ſuffuſi tenuitatem ingenij ſui agnoſcant, neque tam facilè quæ non capiunt carpant. Ita Deus humanæ curioſitatis temeritatem, & ſuperbi iudicij faſtum retundere cupiens, res omnes creatas quaſi ſub caligine proponit, eaſque perpetuâ rerum viciſſi-

cissitudine ex oculis nostris subducit, *vt non inueniat homo opus quod operatus est Deus.* Deinde, quamuis ataxiam quamdam rerumque perturbationem exhibere videatur, & *in loco iustitiæ iniquitatem, & in loco iudicij impietatem*; frustrà tamen indignatur & auctori suo succenset mens proterua mortalium,& malâ quadam carpendi scabie infecta, identidem se scalpit & exasperat: frustrà etiam fremens, cælique decretis repugnans (quod in se est) sceptrum Deo regnandique arbitrium de manibus extorquet, aut ad suum torquet arbitrium.

Meritò rideamus, inquit Lipsius (vir mihi, dum viueret,perchatus) si is qui cymbam ad rupem alligauit, & funem identidem trahat, rupem ad se accedere censeat, cùm ipse potiùs ad illam accedat: & non maior nostra stultitia est, qui ad rupem illam æternæ prouidentiæ nexi, trahendo & reluctando volumus eam nobis obsequi potiùs, quàm nos illi? Denique curiosos illos ac fastidiosos diuinorum operum censores,& consiliorum arbitros, grauissimâ hac tentatione Deus exercet, quòd dum externâ specie cuncta metiuntur, vix vllum inter homines ac bruta discrimen, aut in vitâ aut in morte deprehendant. Non quòd vllâ ratione ambigendum sit de animorum immortalitate, sed quòd profana curiositas, dum nimiùm sibi tribuit, & rebus externis perturbata, contra Auctorem naturæ disputat, hac cæcitatis pœnâ multetur.

Lips. l. 1. de Constant. cap. 14.

Quid igitur consilij? Opportunissimum illud suggerit Ecclesiastes, vt sorte nostrâ contenti, rebusque partis hilariter fruentes, quæ supra nos sunt, nostra nihil interesse arbitremur: sed quidquid circa mundi gubernacula diuina prouidentia sanxerit, id æqui bonique consulamus. Ad hanc legem animus noster aptandus

Diuinis iudicijs acquiescendum.

Seneca Epist. 107.

dus est, vt quæcumque fiunt, debuisse fieri putet. Optimum est pati, quod mutare non possis; & Deum, quo auctore cuncta proueniunt, hilariter & sine murmuratione comitari, rebusque suis amicum, ac præsentibus, qualiacumque sint, & eorum vsu frugali contentum, superuacuas sollicitudines procul ablegare. Hoc voluit Ecclesiastes, cùm dixit, *Deprehendi nihil esse melius, quàm lætari hominem in opere suo, & hanc esse partem illius*, siue vt habet Arabica versio, *hanc esse portionem illius*. eatenus scilicet opes ad beatam ac tranquillam vitam conferre, si frugaliter illis atque hilariter, ad inutiles tetricasque curas exterminandas, vtamur: cetera enim ad heredes pertinent. Hic est igitur magnus animus, quem commendat Ecclesiastes, qui suis gaudens, & quidquid Deo placuit, id optimum ducens, totum se Deo tradidit: at contrà ille pusillus ac degener esse conuincitur, qui obluctatur, ac de ordine mundi malè existimat, & emendare mauult Deum, quàm se; id est, qui prouidentiam ceteraque diuina carpens, alia illa esse velit magis, quàm se alium; nec in præsentibus tantùm censorem agit, sed ad postuma etiam sæcula inanes curas & cogitationes transmittit. Quid autem superuacuâ sollicitudine promouet, nisi vt Deo reddatur inimicus, ac sibi? Deo quidem, cui summopere displicet impudens hæc & profana curiositas, vt olim rectè animaduertit Euclides, dum multa de diis interroganti prudenter respondit: Cetera quidem nescio; hoc scio quòd oderunt curiosos. Nec minùs sibi inimicus censendus est, cùm in illâ tam pertinaci futurorum disquisitione, dispendium valetudinis, ac tabem quam non quærit, inueniat; id autem quod sequitur, numquam adsequatur. *Quis enim eum adducet, vt post se futura*

Curiosus Deo redditur inimicus & sibi.

futura cognoſcat? Nemo certè huic tam impudenti tamq́ue cupido, dum viuet, indicabit, quis mundi ſtatus poſt eius mortem ſit futurus: eadémne rerum temporumq́ue viciſſitudo: idémne mundi ornatus, an diuerſus, aut maior: an adhuc diuturna futura ſit bonorum cum improbis conflictatio: quamdiu iniquitas iuſtitiam ſit adulteratura: quamdiu de innocentiâ triumphatura ſit improbitas: quando tandem iniquorum iudicum ſententiam ad ſuum tribunal euocatura ſit diuina iuſtitia: quæ præmia iuſtis improbiſq́ue ſupplicia ſit decretura: quando tandem reipsâ declaraturus ſit Deus, quid inter homines & bruta interſit: quamdiu iiſdem caſibus vtrique futuri ſint obnoxij in tentationem ac ruinam eorum, qui, dum ſupra vulgus ſibi ſapere videntur, nimis quàm deſipiunt. Denique nemo diuinorum ſecretorum conſcius inuenietur, qui curioſum hunc de iis quæ poſt mortem eius circa ipſum alioſq́ue in tempore aut æternitate decernenda ſint, certiorem facere poſſit. Quiſquis igitur ſapiet, ſedatò ſemper ac tranquillo animo ſua lætus adſpiciet, & quidquid de ſe diuina prouidentia decreuerit, id velut æquum ſanctumq́ue venerabitur: ceterùm rebus ſuis propitius, ſibiq́ue intentus, huius mundi gubernacula curſumq́ue Superis committet.

Fruſtrà ſe torquet curioſus.

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE CAPVT QVARTVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 1. Verti me ad alia, & vidi calumnias, quæ ſub Sole geruntur, & lacrymas innocentium, & neminem conſolatorem: nec poſſe reſiſtere eorum violentiæ, cunctorum auxilio deſtitutos.

2. Et laudaui magis mortuos, quàm viuentes:

3. & feliciorem vtroque iudicaui, qui necdum natus eſt, nec vidit mala quæ ſub Sole fiunt.

METRICA PARAPHRASIS.

ELOQVAR, an ſileam perculſæ vulnera mentis?
Flebilibúſve elegis viſa nefanda querar?
Dum me vana inter dextrâ læuâque reclino,
Et laſſum huc illuc verſo reuerſo latus;
Dum ſola terrarum tacito pede mæſtus oberro,
Perluſtrans animo Solis vtramque domum;
Vidi (præ lacrymis vix me vidiſſe fatebor)
Sed vidi (heu! refugit mens meminiſſe nefas.)

Lumi-

Luminaque insontes rorantia tollere cælo,
Et frustrà innocuos imbre rigare sinus.
En viduæ thalamis, viduæ solamine matres
(Heu consanguineis præda voranda lupis!)
Torquebant misero natorum pectora planctu,
Flebilibusque dabant talia verba sonis:
O! mea lux, mea nox, mea vita, & funera, nati!
Dum vos intueor, vita inimica fugit;
Obuia luxuriat seges exsuperanda malorum:
Nec quisquam miseris ferre laboret opem.
Non iuuisse, parum est; etiam pugnatis amici,
Diripitur vestrâ præda tenella manu.
Qualiter in siluis cùm deuia segrege cursu
Vepribus horrentes agna pererrat agros,
Pænè tenet spolium quæuis de vellere spina,
Signat & implexas lanea præda vias:
Sic ego cum teneris genitrix mœstissima natis,
Fraudibus innumeris obuia præda sumus.
Desertos vellunt, rapiuntque feruntque propinqui,
Quos portum laceræ fas erat esse rati.
Sic gemitus, sic verba pio dat suada dolori:
Sed rapit immitis tristia verba Notus.
Parte aliâ Corydon, angusti cultor agelli,
Cui callosa manus, & ligo census erant,
Duxerat è tuguri congesto cespite in herbas 2. Reg. 12.
Delicias agnam, diuitiasque suas;
Nec secùs, ac natos, hanc pulte fouebat agresti,
Et vitrei laticis fagina pocla dabat:
Hæc venerata manum Cerealia dona ferebat,
Inque sinu domini dulce iacebat onus.
Viderat hanc diues, cui pascua iugera mille,
Mille boues tondent gramina, mille greges:

Huius fortè nouus successit sedibus hospes,
Cui voluit lautas apposuisse dapes.
Ecce suis parcens bubusque, ouibusque, opibusque,
Pauperis agnellam gaudia tota rapit.
Hei mihi, quæ lamenta dedit! quos pectore questus!
Nequidquam implorans Diuûm hominumque fidem.
Credibile est fleuisse agros, paruosque penates,
Vicinumque illi congemuisse nemus.
Parte aliâ infesti malè sobria turba Gradiui
Inuadunt inopes rustica tecta lares.
Iob 24. *Ploranti Lycidæ respectans bucula abacta est:*
Et gemitu Lycidæ bucula congemuit.
Singula quid memorem? miseros pede proterit exlex,
Ludibriisque agitat luxuriosa cohors:
Pupilli & viduæ pinguescunt sanguine dites,
Atque inopum lacrymas ebria turba bibit,
Nec medicina malo est. quid enim tua limina pulsent
O Themi vix magnis peruia muneribus?
In pretio pretium est: Themidis mammona tribunal
Occupat, & proprio iura dat arbitrio.
Vanum dia Themis nomen! vanißima libra
Astrææ! & cæcæ somnia nostra Deæ!
Ius omne in nummis. Inopes exeste. Misellos
Submouet his sacris munere inuncta manus.
O dolor! ô vbi nunc Vates Ausitidis oræ,
Cui decus æternum dura tulisse fuit?
Iob 29. *Ille oculus cæco, pes claudo, vita sepulto,*
Ille parens viduæ, & coniugis instar erat.
O quoties inopum solamine pectora mulcens
Rebus in adflictis portus & aura fuit!
O quoties rapuit ambesam è faucibus vrsi,
Damnatamque fero iudice fouit ouem!

Hæc

Hæc inter merito firmans solamine mentem,
Securus fati talia dicta dedit :
In nido moriar, veluti Phœbeïus ales
Emensus longâ sæcula dena die,
Natalesque rogos, pariturâque funera vitam
Diuitiis Arabum deliciisque parat :
Et latè exspatians per deuia rura volatu
Portat odoratis thura Sabæa focis :
Cinnamaque, & costum, Nabathæaque germina, & altè
Funeream cumulat spica Cilissa struem ;
Inde Hyperionios adfrictu prouocat ignes,
Fitque modò alituum gloria, parua cinis :
Sed cinere è busti rediuiua repullulat ales,
Et noua fatali fœnore sæcla parat.
Sic ego post tumulum fortunatamque fauillam,
Post ver continuum, quod breuis vrna dabit,
Emergam vegetus, longumque remetiar æuum,
Grataque post cineres lucra vigoris erunt.
O velit hæc Numen ! ô si fata aspera rumpas !
Concilietque tibi reddita vita fidem !
Exoriare aliquis sacro de puluere phœnix :
Nam qui subuenias flentibus, vnus eris.
Vnus eris puerisque parens, viduisque maritus.
Iam dudum poscunt tristia sæcla virum.
Exundant lacrymæ, veluti Mareotide ripâ
Cùm vagus arentes Nilus inundat agros.
Crescite, crescite nunc lacrymæ, confundite riuos:
Crescite in Euxinum, crescite in Oceanum :
Oceanum, qualem stupuit Noæa carina ;
Hæc similem par est sæcla videre ratem.
Nam scelus omne viget, vitiisque vrgemur iisdem:
Orbis & in senio non senuere mala.

 Este

Este procul vatum, mendacia somnia, luctus:
Non facit ad nostram ludicra scena lyram.
Non mœstum Danais mihi quinquagesima carmen,
Vnica quam damnat culpa, fuisse piam.
Mitto Thyestæas infamia fercula mensas,
Cùm Phœbus refugo sorbuit axe iubar.
Non mihi sit curæ Niobes lacrymabile saxum,
Aut flens Ismarium Daulias ales Ityn.
Este procul nugæ: lacrymis, heu! sufficit orbis:
Sat patet in luctus area lata meos.
Dirâ cæde madent generis primordia nostri:
(Hæc meruit pietas præmia, magne Deus.)
Hostis erat nullus: gemini, par nobile, fratres,
Et totus mater cum patre mundus erat:
Et tamen innocuus fraterno & virgine ferro
Corruit; hinc retinent Martia tela sitim.
Quid memorem Busiri tuis Nilotide ripâ,
Heu! iura hospitij contemerata Sacris?
Quid memorem Pharij crudelia sceptra Canopi,
Dum genus Isacidum sub Pharaone gemit?
Ast aliud pungit propiori corda dolore
(Mens fugit admonitu, mutaque lingua stupet)
Cùm Gabaëna cohors furiata libidinis œstro
Ausi sacrilegas conscelerare manus,
Leuitæ sociam thalami Bethlemida ab ipso
Coniugis amplexu per vaga tecta trahunt,
Donec fracta stupris, passis in limine palmis,
Hospitis exanimis corruit ante fores.
O cælum! ô tellus! ô conscia criminis astra!
O qui sidereâ spargis ab axe faces!
O vbi! Sed satis est: lacrymas lamenta vocarent,
Ingruerent fluctus, obruerentque ratem.

Sed

Sed fluite ô lacrymæ, lacrymæ exundate, procellas
Tollite, fluctiuagam præcipitate ratem.
Vita mihi mors est, placidus mors naufraga portus:
Illa parit fluctus, hæc statione locat.
Felices oculi, lacrymis queîs lumen ademptum,
Ne toties videant, quæ repetita fleant.
Sed magè felices, somnus quos ferreus vrget:
Vnica queîs tantis nox medicina malis.
Et magè felices, mater quibus vrna sepulcri:
Quos nox cognouit vnica, nulla dies.

PROSA EXEGESIS.

CVM multa sunt in hac valle lacrymarum, quæ vitam hanc acerbam reddunt & ingratam, tum nihil est, quod ampliorem mœroris ac fastidij segetem ac materiam præbeat, nihil quod vberiores lacrymarum scaturigines eliciat, quàm cùm pauperes, pupilli, viduæ, aut alij morum innocentiâ commendabiles, omni præsidio solatioque destituti, aut per calumniam subruuntur, aut potentiorum machinationibus euertuntur. Quis est enim ex omnibus tanto animi robore septus, vt communis naturæ sensum repudiare, & se hominem esse possit infitiari? Itaque & lacrymæ lacrymas eliciunt, & miseriarum indignitas, commiserationis adfectum prouocat. Atqui nullo ex fonte vberiores fluunt lacrymæ, quàm ex innocentium, maximè pauperum, oppressione. Consulite, si placet, monimenta vetustatis, inuenietis apud Sapientem nefarium impiorum conciliabulum, & innocentiam tamquam maleuolentiæ scopum perditorum telis expositam. *Opprimamus*, inquiunt, *pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec veteram reuereamur canos multi temporis.*

Innocentiũ maximè pauperũ oppressio deploranda.

Sap. 2,10.

Verſ. 12. *ris. Circumueniamus iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris.* Verſ. 20. *Morte turpiſsimâ condemnemus eum.* & plura in eamdem ſententiam.

Iſraëlitæ in Ægypto oppreſſi. Conſulite exordia gentis Iſraëliticæ, inuenietis hunc funiculum diuinæ hereditatis Ægyptiacâ tyrannide pęnè diſruptum, & ſpem poſteritatis in ipſis propemodum incunabulis exſtinctam. Neſarium certè mandatum non defuit: niſi maior fides & humanitas in obſtetricibus fuiſſet. Exodi 1. Deinde, quàm crudeliter operibus luti & laterum, negatis etiam palearum ſubſidiis, exhauſti ſunt? Cap. 5. quàm etiam nullo ſuo merito flagellis grauiſſimè cæſi? Fruſtrà gemitibus aures tyranni pulſabant, fruſtrà lacrymarum riuos ante tribunal fundebant. Nimirum in ſaxeo tyranni pectore omnis humanitatis ſenſus obriguerat.

Iudic. 19. *Gabaonitarum barbaries.* Quid Gabaonitarum plus quàm belluinam immanitatem commemorem, cùm peregrini Leuitæ vxorem ab itinere viribus fractam, in plateâ deſtitutam, & vix precariò hoſpitij tecto receptam, totâ nocte tot ſtupris vexarunt, vt ante fores tandem exanimis corruerit? Atqui tam immanis flagitij nullum à Iudice ſupplicium impetrari potuit.

3. Reg. 21. *Naboth ab Achabo oppreſſus.* Quid miſerum Naboth Iezabelis perfidiâ & Achabi cupiditate per ſummum ſcelus hereditate paternâ ſimul & vitâ ſpoliatum referam? Atqui frequentiſſimam hanc tragœdiam non vnius Prouinciæ ſpectant theatra, ſed amphitheatrum orbis vniuerſi. Naboth enim hiſtoria, ait Ambroſius, tempore vetus eſt, vſu quotidiana. Ambroſius de Naboth, cap. 1. Quis enim diuitum non quotidie concupiſcit aliena? Quis opulentiſſimorum non exturbare contendit agello ſuo pauperem, & auiti iuris eliminare finibus? Cuius non inflammat diuitis animum vicini

cini possessio? Non igitur vnus Achab natus est, sed, quod peius est, quotidie Achab nascitur, & numquam huic sæculo moritur. Nec vnus Naboth pauper occisus est: quotidie Naboth sternitur, quotidie pauper opprimitur. Hoc metu percitum humanum genus cedit iam terris suis, migrat cum paruulis pauper onustus pignore suo: sequitur vxor illacrymans, tamquam ad bustum prosequatur maritum. Minus tamen deplorat illa, quæ flet suorum funera: quia etsi amisit coniugis præsidium, sepulchrum habet: etsi filios non tenet, tamen exules non dolet, nec ingemit grauiora funeribus teneræ prolis ieiunia. Hactenus melleus ille Scriptor.

Neque pauperum tantùm vitæ, famæ aut fortunis morsum impingit dentata calumnia, sed viris etiam eximiis perniciem machinatur, & (quod Superbus olim mandabat Tarquinius) summa papauerum capita demetit. Quantus olim luctus Romanam vrbem peruasit, cùm Iulius Flauius Crispus Constantini Augusti filius, iuuenis in spem Imperij educatus, ex Alemannico bello victor, ac tertiùm Consul, atroci Faustæ nouercæ calumniâ circumuentus, foris partâ pace, domi bellum offendit? Cùm enim generosissimus ille Princeps honestè cadere, quàm turpiter facere maluisset, Faustam nouercam Phædræ, patrem Theseo, simillimos est expertus, ipse Hippolyto constantior. Rursus, quanta pauperum ac viduarum Constantinopoli fuit comploratio, cùm D. Chrysostomus Eudoxiæ Augustæ calumniâ, quòd eam, tamquam alteram Iesabelem, ob ademptum Callitropæ viduæ agrum, reprehendisset, Conciliabuli nescio cuius sententiâ, in exilium atque adeò in varias calamitates ac mortem ipsam compulsus est? Quantus mœror, & quanta olim vastitas Ecclesiam

Calumnia etiam magnos petit.

Florus li. 1.

Vide Stephonij Crispum.

Vide Vitam Chrysost. apud Metaph.

Alexandrinam adflixit, cùm vir ille incomparabilis, & tot palmarum pugil Athanasius, postquam toties de mendacio & calumniâ triumphasset, per omnes terrarum oras Arianorum violentiâ circumactus, in exilio solatium captauit, & ad necem per omnia contubernia quæsitus, vitam in sepulchro parentis inuenit?

Calumnia maximè in aulâ grassatur.

Infinitæ sunt istiusmodi malorum scaturigines, è quibus vberrimæ per orbem exundant lacrymę. Ac potissimùm in aulis Principum hæc morum lues & communis vitæ pestis propagatur: dum alij æmulorũ ruinâ gradum sibi sternunt ad magna, alij fictis criminationibus vlcisci dolorem suum aliquem volunt, alij nescio quâ malignitate naturæ, non minùs alienâ calamitate, quàm suo scelere atque improbitate pascuntur.

Vita mærentibus & calumniam passis acerba.

Hæc sunt quæ vitam nobis acerbam reddunt ac luctuosam: sed iis potissimùm, in quos tempestas illa potentium & calumniatorum detonat: aut iis etiam, in quorum sinum miseri illi lacrymas & gemitus effundunt. Nam, vt ait malorum non inexpertus Propheta

Iob 3,20. Iob, *quare misero data est lux, & vita his, qui in amaritudine animæ sunt? qui expectant mortem, & non venit, quasi effodientes thesaurum: gaudentque vehementer cùm inuenerint sepulchrum.* Miserum profectò felicitatis genus, quod extremum potiùs malorum omnium dici debuit, nisi hac tantâ acerbitate vita aliquid inuenisset acerbius. Quod quidem tanto interuallo superat illud quod dici solet malorum omnium extremum, vt hoc illius comparatione beatitas quædam dici posse videatur. Sanè ita cecinit Tragicus:

Seneca Herc. Oetæo.

Par ille est superis, cui pariter dies
Et fortuna fuit: mortis habet vices,
Lentè cùm trahitur vita gementibus.

Quid

Quid enim nobis miserius (ait Ambrosius, qui hunc locum Ecclesiastæ ad vniuersæ vitæ causam transfert) quid inquam nobis miserius, qui tamquam spoliati & nudi proiicimur in hanc vitam, corpore fragili, corde lubrico, imbecillo animo, anxij ad sollicitudinem, desidiosi ad labores, proni ad voluptates? Non nasci igitur longè optimum, secundùm hanc Salomonis sententiam: *Et laudaui magis mortuos quàm viuentes; & feliciorem vtroque iudicaui, qui necdum natus est, nec vidit mala quæ sub Sole fiunt.* Huic sententiæ conformia etiam tradit M. Tullius Tusculanâ primâ, vbi fabellam de Sileno recitat: qui cùm à Midâ captus esset, hoc ei muneris pro suâ missione dedisse scribitur, quòd eum docuit, non nasci hominem longè optimum esse; proximum autem, quamprimùm mori.

Ambrosius lib. de Fide resurrect.

Vita præsentis ærumna.

Cicer. Tuscul. 1.

Hæc & similia dum pensiculatiùs examino, simulque funesta illa vota Prophetæ Iob attentè rumino, *Pereat dies in quâ natus sum, & nox in quâ dictum est: Conceptus est homo. Quare non in vulvâ mortuus sum, egressus ex vtero non statim perij? Quare exceptus genibus? cur lactatus vberibus? Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem.* Hæc, inquam, dum tacitus expendo, occurrit animo difficultas illa Theologica, Verène melius sit, & secundùm rectam rationem optabilius, aut præmaturâ morte defungi, aut in posterum omnino non esse, aut numquam omnino fuisse, quàm aut æternis inferorum suppliciis cruciari, aut hîc ad tempus in extremâ quadam acerbitate versari?

Iob 3, 3.

Vers. 11.

An liceat mortē optare in graui dolore.

Magnâ vtrimque contentione doctorum virorum hæc quæstio ventilatur: & in eo quidem plerique ferè consentiunt, optabilius esse omnino non esse, quàm Dei inimicum esse apud inferos, aut lethali piaculo se ob-

Vide Pinedam hîc, & Salas in 1. 2. q. 87. tract. 13. disp. 15. sect. 7. ad 6.

obstringere. hoc enim saltem euincit grauissima illa
Math. 26, 24. Christi de Iudâ proditore sententia: *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.*

Ceterùm, sepositis cum Deo inimicitiis, restat hæc quæstio, Sítne melius aut optabilius omnino non esse, quàm aut æternis tormentis, aut grauissimis ad tempus cruciatibus ac miseriis adfligi. Hîc plerique Doctores partem negatiuam amplectuntur, eâ ratione ducti, quòd tametsi miseriâ & cruciatu carere tamquam magnum aliquod bonum apprehenditur, coniunctum tamen cum annihilatione essentiæ, sit magnum malum: contrà verò ipsum esse seu viuere, quamuis cum cruciatu coniunctum sit, hoc ipso tamen quod est, verum, reale ac substantiale bonum aiunt inferre, proindeque id absolutè meliùs esse, & secundum rectam rationem potiùs eligendum.

Sed nimirum ea, quæ electionem ac vota concernunt, potiùs moribus hominum, quàm Metaphysicis acuminibus conformanda sunt. Aliud est enim bonum, quod enti æquiualet, idemque est quod res quælibet; aliud verò quod naturæ nostræ conueniens est atque acceptabile: alioqui si Metaphysicè res ad viuum resecare volumus, præstabilius esse dicemus, hominem cruciatu affici (quoniam id res quædam est) quàm cruciatu carere, quod nihil est. Itaque longè aliter nobis hîc philosophandum est. Et quemadmodum Christus in horto Oliueti instantium tormentorum horrore concussus, ita orationem temperauit, vt priorem eius partem inferiori naturæ parti siue appetitui sensitiuo concederet, posteriorem verò ac potiorem rationi; ita hîc existimare debemus, si partem sensitiuam consulimus, melius atque optabilius iudicandum omnino

non

non esse, quàm aut æternis tormentis excruciari, aut intolerabilibus miseriis longo tempore adfligi. Si enim viuere apud optimos Auctores idem est quod lætum atque alacrem esse; quæ tandem erit illa vita, perpetuo cruciatu aut mœrore contabescere?

Quare hoc etiam adfirmo, cùm recta ratio docere videatur, tantum esse posse cruciatum, tamque diuturnum, vt vitæ fructui præponderet; etiam superiorem animæ partem iudicare (quod etiam Victor Antiochenus ac D. Hieronymus disertè adfirmant) interdum satius esse omnino non esse, quàm in tormentis esse: ac proinde id etiam secundùm rectam rationem optari posse, nisi fortè ratio aliqua altioris ordinis interueniat. Cùm enim ex miseriis & cruciatibus hominum, siue in pœnam peccatorum inflictis, siue ad virtutis exercitium comparatis, Deus gloriam suam eliciat (qui aut ad maiestatem eius, aut iustitiam, aut aliam perfectionem declarandam pertinent) hominis est rectè instituti, potiorem diuinæ gloriæ, quàm suæ commoditatis habere rationem. Itaque cùm aut Ecclesiastes meliorem esse conditionem iudicat eorum, qui numquam nati sunt, quàm qui in tantâ hîc acerbitate versantur; aut cùm alij viri sancti huic iudicio consentanea sibi vouent; ita semper animo comparati sunt, vt si nossent Deo aliter visum esse, aut hoc ad eius gloriam pertinere, mallent etiam cum suo cruciatu ac miseriâ diuinæ gloriæ subseruire. At si nulla necessitas cogit Deum per huius aut illius cruciatum maiestatem suam aut gloriam declarare; quid vetat, quò minùs hi tales absolutè & secundùm rectam rationem vouere possint non esse potiùs quàm sic esse? Sed pleniorem horum tractationem Scholasticis relinquentes,

Victor Antiochen. in Marcum. Hieronym. hîc.

tes, ad ærumnas vitæ præsentis cum Ecclesiaste reuertamur, pluresque rationes congeramus, quæ vitam hanc acerbam reddunt & ingratam.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS. 4. Rursum contemplatus sum omnes labores hominum, & industrias animaduerti patere inuidiæ proximi: & in hoc ergo vanitas, & cura superflua est.

5. Stultus complicat manus suas, & comedit carnes suas, dicens:

6. Melior est pugillus cum requie, quàm plena vtraque manus cum labore, & adflictione animi.

METRICA PARAPHRASIS.

LACRYMIS *bonorum saucius, luctu satur*
Mali leuamen corde dum vago sequor,
Erectioris indolis studia mihi
Pepulere nubes. Ecce contemplor viros,
Quorum saluti patriæ sudor fluit:
Seu quos tribunal litibus raucum suis,
Seu quos cruenti Martis exercet labor.
Iuuat intueri publicæ natos rei,
Seu qui tot artes eruunt industriæ,
Prægnantis vtero, siue qui sophiæ hortulis
Politioris ingenI flores legunt;

Seu

Seu quos ab imâ fæce diſcernit polo
Cognata virtus. Heu! quòd hic etiam dolor
Mentis ſerenum nubilat. Solidum nihil
Humana ſtudia, quo ſuos paſcant, habent.
Nulli ſcaturit gaudij ad purum latex:
Namque ecce liuor dente tabifico petit
Virtute quidquid altum, & ingenio eminens,
Poſt ſe relinquit noctis ignauæ chaos,
Iterque cælo tendit; & luci inuidens,
Si quâ arte poßit, nube ſubtexit diem.
Quemnam illa peſtis liquit intactum? ſuam
Vix orbe nato, & orbe vix natis luem
Transfudit. Anne fallor? An primus cruor
Fuſus Caini dextera vltrices Dei
Exterminando crimini implorat faces?
Quid tu Rachele genite, delicium patris,
Miſerande iuuenis? cuius exuuiis pater
Lacrymas cruori miſcuit. Verè effera
Te viperino dente percußit fera.
Quin ipſe Nemees magnus Alcides timor
Licet Erymanthi monſtra proſtrârit ſolo,
Immaniorem ſenſit inuidiæ feram.
Quid tamen in arma ſurgit, ac telo impari
Liuor duellat? Gloria inuidiâ altior
Virtutis, orbis ima deſpiciens, locat
Sedem inter aſtra, quà rotas Phœbi trahit
Radiatus Æthon. Saliat in neruum licet
Proles pharetræ, ac tela ſubducant diem;
Sagitta Phœbi nulla violabit iubar,
Sagitta feriet nulla virtutis iubar.
Ringatur vſque, & vſque marcentes voret
Liuor medullas, ſeque diſcruciet ſuis

Curis

Curis perustus; nil aget tamen miser.
Non hæc ad arces ducit indigetum via,
Cruciari honesto, gloriæ nubem obdere,
Mœrere lætis. Quisquis astriferam domum
Virtutis ambit, arduos calles terat,
Quâ tot superbos gloria Heroës rapit.
Sed frustrà adhortor, verbaque in ventum sero:
Ignaua mentes facta degeneres probant.
Stultus plicatis manibus, ac cælum intuens,
Similis hianti, tabidas carnes vorat,
Et ossa rodens, languido solatio
Sustentat animum: satius angusto lare
Farris pugillo placita sectantem frui,
Quàm mille curis, mille luctantem malis,
Vtraque palmâ arctare congestas opes.
Quæ digna inerti præmia inuidiæ precer?
Inter aliena degat ætatem bona:
Nil triste videat, videat infaustum nihil.

PROSA EXEGESIS.

Inuidia vitium diabolicum.

ALTERVM hîc malorum caput assignat Ecclesiastes, quæ vitam hanc acerbam reddunt & luctuosam, inuidiam scilicet, quâ nulla pestis est antiquior, & nulla præsentior. Ab hac enim calamitatum omnium ac miseriarum scaturigo: ab hac ruina totius humani generis; ab hac denique mors ipsa traxit exordium. *Sap. 2, 23.* *Deus* enim *creauit hominem inexterminabilem*, ait alibi Sapiens noster, *inuidiâ autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum*. Itaque qui diabolicum hoc vitium nuncuparit, ad incunabula quidem sua monstrum hoc deduxerit, sed tamen leuioris monetæ, quàm pro rei grauitate, nomen procuderit. Siquidem vt primis generis nostri

ſtri progenitoribus cacodæmon inuiderit, dæmonem certè dæmoni inuidiſſe non reperimus: hominem autem in alterum ſe hominem inuidentiæ dentem acuere, id verò quo nomine appellem neſcio. Atqui non homines tantùm, ſed germanos inter ſe commiſit hæc furia. Nónne, vt ſolus regno potiretur, fraterno ſanguine naſcentis Vrbis mœnia fœdauit Romulus? Et ſi quid Poëtis credimus, nónne ſolium vnicum anguſtum fuiſſe Thebanis fratribus Etheocli & Polynici, teſtantur eorumdem in funere diſcordes rogi? Et quid dico ſolium vnicum? orbis profectò totius latitudinem primis in orbe fratribus anguſtam fecit inuidia. Quid autem tantas in Caino inuidiæ faces accendit? Nimirum eximia fratris virtus diuino teſtimonio comprobata. Ita ferè fit, vt virtutis lucem oderint improbi, quemadmodum & Solem lumina ægra formidant, & auerſantur diem ſplendidum nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum ſtupent, ac timore lucis abduntur in rimas. Sed illud indigniſſimum eſt, quòd inuidi lucem, quam non capiunt, carpunt; & virtutem, ad quam ne adſpirant quidem, vicinorum vitiorum nominibus dehoneſtant. Temerarium eum vocant, qui fortis eſt; degenerem, qui modeſtus; ſuperbum, qui magnanimus; crudelem, qui iuſtus; verſipellem, qui prudens eſt: idemque de ceteris iudicium. Quid enim eſt à liuidis hiſce dentibus in orbe tutum?

Florus li. 1. cap. 1. Statius lib. 12. Theb.

Geneſ. 4, 8.

Seneca lib. de Beatâ vitâ c. 21.

Profectò nullum eſt propugnaculum, quo ſe quis ab hoc hoſte tueatur, nullus receſſus vbi deliteſcat, nulla montium cacumina quæ conſcendat, nullæ ſiluarum latebræ quibus ſe tegat. Cùm autem omne genus hominum inuidiæ expoſitum eſt, tum ij potiſſimùm, qui aut in Republicâ virtute ac dignitate præſtant, aut ingenij

Nihil ab inuidiá tutum.

genij gloriâ ceteris antecellunt, aut assiduo labore atque industriâ eximium quiddam sunt consecuti. Nam, vt ait Poëta,

Ouidius de Remed. amoris.

Summa petit liuor, perflant altissima venti.

Inuidia ignauorum est.

Verùm enim verò quid hoc monstri esse dicam, quod cùm in optimum quemque ac præstantissimum dentem acuat inuidia, & id quod in omni genere laudis eminet, insectetur; in eorum tamen cordibus plerumque figit domicilium, qui nullius genij sunt aut ingenij, nullis humanis diuinisque dotibus conspicui, nullius denique laboris aut industriæ; sed stupidi atque ignaui, fuci, fungi, caudices? Ita profectò se res habet: Inuidia sequitur inertiam, inquit Velleius; & Liuius paulò enucleatiùs, qui etiam causam assignat. Nulla, ait, ingenia tam prona sunt ad inuidiam, quàm eorum, qui genus ac fortunam suam animis non æquant: quia hi tales virtutem & bonum alienum oderunt, hoc ad splendorem suum pertinere arbitrantes, si aliorum laudibus nebulas offuderint, & in parte felicitatis suæ ponentes, si quid aliis aduersi contigerit. Quemadmodum Medici illi, qui auaritiæ student, hoc vnicum habent in votis, vt quamplurimi per vrbem morbi grassentur; de quibus illud non incongruè dici solet, Mala res medicus est; cui numquam benè est, nisi dum quamplurimis est malè. Sic inertes illi fungi tum se felices arbitrantur, si aliorum felicitatem subuertere potuerint; & tum se magnos, si aliorum magnitudini obtrectarint. Ita se maleuolentiâ & obtrectatione pascit alienis incrementis inimica semper inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia (vt ait Seneca) & omnes destrui cupiunt, quia se non potuerunt prouehere: & ex hac deinde auersatione alienorum proces-

Velleius lib. 2. c. 42. Liuius libro 35.

Seneca lib. de Tranquillit. animi, c. 2.

cessiuum, & suorum desperatione, obirascens fortunæ animus, & de sæculo querens, & in angulos se retrahens, & pœnæ incubans suæ.

Eodem planè sensu de inuido sermonem pertexens Ecclesiastes, subiungit: *Stultus complicat manus suas, & comedit carnes suas.* Sed vt aliquâ probabili ratione se tueatur, sententias loquitur, dicens: *Melior est pugillus cum requie, quàm plena vtraque manus cum labore & adflictione animi.*

Salutare vtique præceptum, vitæque communi inprimis opportunum: cui geminum illud Democriti ad animi tranquillitatem ducens commendat Seneca: Si neque priuatim, neque publicè multa aut maiora viribus nostris egerimus. Numquam enim, inquit, in multa discurrenti negotia dies transit, vt non aut ex homine, aut ex re offensa nascatur: quemadmodum per frequentia vrbis loca properanti in multos incursitandum est; ita in hoc vitæ actu dissipato & vago multa impedimenta, multæ incidunt querelæ; neque semper ex destinato proposita succedunt. Nulli fortuna tam dedita est, vt multa tentanti vbique respondeat. Sequitur ergo, vt is, cui contrà quàm proposuerat aliqua cesserunt, impatiens hominum rerumque sit. Itaque vt quietus possit esse animus, non est iactandus, nec multarum, vt dixi, rerum actu fatigandus, nec magnarum supraque vires appetitarum. Facile est leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut illam partem transferre sine lapsu: at quæ alienis in nos manibus imposita ægrè sustinemus, victi in proximos effundimus; & dum stamus sub sarcinâ, impares oneri vacillamus.

Plura aut maiora viribus non tentanda.

Seneca l. 3. de Irâ, c. 6.

Hæc & similia, quæ sanè vera sunt, inertiæ suæ stultus & inuidus prætexit. Sed ego cum Pacuuio odi ho-

Ignaui sapientiam desidia prætexunt.

Tacit.l.15. Annalium. mines ignauâ operâ, philoſophâ ſententiâ; & qui doctrinâ ore tenus exerciti, animum bonis artibus non imbuerunt. Itaque eiuſmodi fuci ac fungi virtutis & ſapientiæ nomen ambientes, ſed re totâ deſtituti, deſidioſum potiùs otium, quàm veram animi tranquillitatem ſequuntur: quorum ſapientia vel dementia potiùs quanta ſit, tunc maximè apparet, cùm animaduertimus, quâ mercede ſapiant; hac ſcilicet, quòd nec Deo placeant, cuius beneficiis abutuntur; nec hominibus, quorum aut virtutibus obtrectant, aut lætis ſucceſſibus inuident; nec ſibi denique, dum propter alienam virtutem ac felicitatem ipſi mœrore contabeſcunt.

Inuidi Deo exoſi. Deo, inquam, inprimis execrationi ſunt, quia dum gratiam eius ac fauorem per inertiam ac teporem nauſeabundi prætereunt, Deo viciſſim nauſeam mouent ac vomitum, prout ipſe in Apocalypſi proteſtatur: Apoc.3,15. *Vtinam frigidus eſſes aut calidus! Sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo.* Nec Caſſianus Collatione 4. c.19. immeritò, ait Caſſianus, hunc locum explanans, eos Dominus, quos iam in viſceribus receperat charitatis, noxiè tepefactos cum quadam conuulſione pectoris ſui euomendos eſſe pronuntiat; qui cùm ſalutarem ei quodammodò potuiſſent præbere ſubſtantiam, auelli ab eius viſceribus maluerunt, tantò deteriores effecti illis qui numquam ori Dominico illati ſunt cibis, quantò id quod nauſeâ compellente reiicimus, odibiliùs deteſtamur.

Inuidi etiã hominibus exoſi. Quanto etiam in odio generis humani verſentur inuidi, facilis eſt coniectura; cùm optimi cuiuſque vitam perpetuis obtrectationibus inamœnam reddant, &, vt ait Eccleſiaſtes, vanitati obnoxiam. Sed illud in hac vanitate ſolatio eſt, quòd edentuli ſunt morſus in-

uidiæ

uidiæ & cicatrix leuissima: deinde, quòd virtus instar cedri alicuius altissimis defixa radicibus, perflari maleuolentiæ ventis potest, euelli non potest. Rupes est eadem in procelloso mari destituta: quam per tot retrò ætates vndique spumosi fluctus verberant, nec tamen consumunt. Silex est, cuius duritiam nulli magis intelligunt, quàm qui vires eius lacessendo senserunt.

Itaque, quod extremum erat, sibi ipsi etiam grauis & noxius est inuidus, dum virtutem velut silicem suo damno mordet, dum in aliorum præclaris facinoribus *superfluâ* seipsum *curâ* discruciat, denique dum alienæ virtutis & industriæ impatientiâ proprias, vt ait Ecclesiastes, *carnes deuorat*. Nisi fortè mitiùs cum Isocrate pronuntiare malimus, hoc solum inuidiam habere boni, quòd sibi ipsi plurimum adfert mali, dignumque sumit de seipsâ supplicium. Infelix tortor sui ipsius! quàm miseris modis eam torquebunt mala propria, quam sic bona puniunt aliena. Præclarè hoc expendit D. Cyprianus. Qualis, inquit, hæc animi tinea est, aut quæ cogitationum tabes, inuidere alteri virtutem suam aut felicitatem, in malum proprium aliena bona conuertere, aliorum gloriam suam facere pœnam, & velut quosdam pectori suo admouere carnifices, qui se intestinis cruciatibus lacerent, & quibus longe miserabilior fiat ille ipse qui inuidet, quàm is qui rabidas inuidi persecutiones patitur? Quisquis ille est quem zelo persequeris, vitare te poterit; tu te fugere & vitare non potes. Aduersarius tuus tecum est: ineluctabili catenarum nexu, zelo dominante, captiuus es. His & pluribus vir ille sanctus ostendit, quantum acerbitatis in hanc vitam ex inuidiæ fonte deriuetur.

Inuidus sibi ipsi grauis.

Isocrates in Euagorâ.

Cyprianus Serm. de Inuidiâ.

uetur. Nunc ad tertium vanitatis & acerbitatis caput cum Ecclesiaste descendamus, & quam inamœnam hanc vitam reddat auaritia, demonstremus.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 7. Considerans reperi & aliam vanitatem sub Sole:

8. vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitiis: nec recogitat, dicens: Cui laboro, & fraudo animam meam bonis? in hoc quoque vanitas est, & adflictio pessima.

METRICA PARAPHRASIS.

PROTERVE *Scazon, si quid aut cachinnorum,*
Aut tristiorum ergastulis querelarum,
Salisque promus-condus abdis arguti,
Dicacitatis diuitem penum exhauri.
Censore Momo digna vanitas sese
Loquacitatis nundinis repræsentat.
En ille sponsus tristium lacernarum,
Qui compitorum saxa leucophæatus,
Et Bæticatus MercurI terit limen,
Qui Sole puro nubilos gerit vultus,
Nasoque terram, & fronte signat obstipâ:
Qui solâ anhelam frigidâ sitim fallit,
Crustasque rodens, alliumque cæpasque
Lanuginosis panis allinit frustis:

Huius

Huius flagellat arca centies mille,
Et inuidendas strangulat Midæ gazas:
Et fulgurante Sole mille nummorum
Licet alteram aciem fronte ploret extinctam,
Tamen vsque & vsque & vsque coclitem pascit
Visum fruendo, nec satis tamen pascit,
Sed maior arca pupulâ ardet expleri.
Hic ardor ægrum mille concoquit curis,
Fuliginoso deuouetque pistrino,
Labor laborem trudit, & dies noctem;
Sed nec serenum Phœbus, aut soror Phœbi
Somno reclinem celsâ ab arce despectat.
Quid tam tenaci corda macerat curâ?
An fortè quinquaginta Danaidum sponsis
In spem nepotum pronubam parat dotem?
Non grex parenti liberûm has coquit curas,
Cùm nulla mutis ludat ædibus proles,
Quæ stemma generis sanguinemque propaget:
Non socia thalami, non greges puellares,
Non frater heres inhiat aut soror nummis,
Nec vlla stirpis fibra restat in terris.
Non pater alendus superat, aut anus mater,
Non lege amoris nouit alterum sese:
Sed solus vnus vnicus sibi restat.
Tamen æstuanti mole mille curarum
Curas tot inter nulla suggerit cura,
Cuinam labores necto concatenatos?
Quorsum perenne voluo Sisyphi saxum?
Cur inter vndas Tantalus sitim ludo,
Famemque partis asperam bonis fraudo?
An esse in orbe vanitas potest maior,
Maiusque mentis diriusque tormentum?

PROSA

PROSA EXEGESIS.

Auaritiæ labor vitam reddit acerbam.

Auaritia quouis tyranno imperioſior.

* ad lucernam viueas

Iſidor. Peluſiota li. 2. Epiſt. 133.

TERTIAM hanc rationem hoc Capite reddit Eccleſiaſtes, cur non vanam tantùm, ſed etiam acerbam eſſe pronuntiet hanc ſeu vitam mortalem, ſeu mortem vitalem, quòd communis illa generis humani peſtis auaritia pleroſque perpetuo laboris piſtrino ſic exercet, vt nec viciſſitudo noctium quietem, nec ætas ingraueſcens miſſionem poſſit impetrare. Quis tyrannus ſubditos, quis dominus empta de lapide mancipia tot laboribus & cruciatibus exhaurit? Quæ tam imperioſa domina tamque * λυχνόβιος exhauſtas opere diurno ancillas nocturnis exercet penſis? Præclarè hoc notauit Iſidorus Peluſiota. Quos auaritia ceperit, inquit, tyranno quouis acerbiùs torquet, & inſultans excruciat: nec tantillum quidem ad reſpirandum quietis permittit, ſed acerbiorem infligit pœnam, quàm ij luant, qui ad metalla damnati ſunt. Nam his quidem confecto opere, ſomno & quietę frui licet: illis autem, ſomni portu velut aggeſtâ terrâ obſtructo, noctu quoque vario æſtu fluctuantibus ſæua illa & inhumana edicta proponit.

Auaritia ſeruitute intolerabilior.

Seneca Epiſt. 115.

Addo, hac parte tolerabiliorem eſſe ſeruitutem, quòd quamuis labor & corporis adflictatio maximè ſeruis incumbat, curarum tamen potiſſima pars, & internorum cruciatuum penes dominos reſideat: at auaritia non laboribus magis ſua mancipia quàm curis & ſollicitudinibus exercet. O quantum lacrymarum, inquit Seneca, quantum laborum exigit! quàm miſera deſideratis, quàm miſera partis eſt! Adiice quotidianas ſollicitudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. Adde, quòd maiore tormento pecunia poſſidetur quàm

quàm quæritur. Magis etiam curas eius ac sollicitudines exprimit Basilius. Quantò magis, inquit, augescunt diuitiæ, tantò plus adferunt curarum. Iudex expectatur? veretur auarus ne in ius trahatur, & orphanus lacrymas suas in foro palàm faciat. Itaque nocte consultat, quo pacto in iudicio mendaciis pauperem destitutum opprimat. Hæc animum eius cura continuo morsu absumit. Canis latrat? auarus furem esse suspicatur. Mus fortè perstrepit? auari cor salit. Quemlibet, vel puerum, suspectum habet. Filios iam prouectos velut insidiatores intuetur, quasi parentis vitam votis suis obstare non ferant. Denique instar Plautini cuiusdam Euclionis perpetuis agitatur intemperiis, & omnes auræ sibilos reformidat. Nec intelligit miser speciosa se pati supplicia, auroque alligatum per quosuis labores ac tormenta raptari.

Basilius Hom. 21.

Plautus Aulul.

Sed quemadmodum equi, dum molam circumagunt, capistro cæcantur, fructusque omnis ignari, nihil præter laborem in labore cognoscunt: sic auari tamquam mente capti, dum assiduis laboribus atteruntur, hoc vnum sciunt, sibi laborem ex labore seri, quo fructu laborent penitus ignari. At inquies, Norunt se coaceruare diuitias. Esto sanè; neque enim diuitias vt fructum laboris intuentur, sed vt noui laboris & amplioris vsuræ seminarium, dum nulla voti mensura est: & quantuscumque thesaurus initium censetur maioris, dum

Auarus fructu laboris sui caret.

Crescentem sequitur cura pecuniam,
Maiorumque fames.———

Horat. li. 3. Odâ 16.

Nam, vt rectè Seneca, eò maiora cupimus, quò maiora venerunt: multoque concitatior est auaritia in magnarum opum congestu collocata, vt flammæ infinito

Seneca l. 2. de Beneficiis, c. 27.

Auaritia est insatiabilis.

 acrior

acrior vis eſt, quo ex maiore incendio emicuit. Nec enim, vt ait Pacatus in Panegyrico, copiam ſatietas ſequitur, ſed creſcit indies habendi fames, & parandi rabiem, quæ parta ſunt, irritant: vt ægrotum ſitim potus accendit, & ignis arentibus non obruitur, ſed augetur.

Pacatus in Panegyrico dicto Theodoſio.

Auaritia in ſenibus maior.

At quis tandem erit corradendi finis? non alius quàm qui vitæ. Atque vtinam, quò propiùs ad vitæ metam acceditur, eò remiſſior eſſet coaceruandi cura! nunc autem portento ſimile eſt, vehementiùs illam in ſenibus exardeſcere. Quod non immeritò admiratus Cicero, Auaritia ſenilis, inquit, quid ſibi velit non intelligo. Poteſt enim quidquam eſſe abſurdius, quàm quò minus reſtat viæ, eò plus viatici quærere? At aliis fortaſſe conſulit auarus ille ſenex. Quibus tandem? Nam, vt ait Eccleſiaſtes, non raró *vnus eſt, & ſecundum non habet; non filium, non fratrem, & tamen laborare non ceſſat.* At ſibi ſaltem, ſuoque genio, dum viuit, indulget. Nihil minùs. nam, vt idem ſubiungit Eccleſiaſtes, *ne quidem recogitat, dicens, Cui laboro, & fraudo animam meam bonis?*

Cicero de Senectute.

Qui aut ſe aut Deum laboris ſui ſcribit heredem, ſapit.

O quàm præclarè ſibi diues conſuleret, ſi ſaltem animam ſuam nudam, ac inopem, ac inter profanas ſollicitudines, ceteraque vitia deſtitutam, heredem laboris ſui ſcriberet! quàm quæſtuoſa eſſet negotiatio, ſi terrâ cælum mercaretur! aut quantam à Deo gratiam iniret, ſi, quos natura negauit, pietas liberos adoptaret, & in iis Deum nuncuparet heredem! Sed, proh dolor! procul hæc ſunt à ſtudiis & cogitationibus auari: qui velut hoſtis naturæ communis, nec ſibi minùs quàm aliis infeſtus, ſat magnum ſe laboris ſui fructum percepiſſe exiſtimat, ſi opibus ſuis incubans, nec ipſe partis frua-

fruatur, nec aliis faciat fruendi copiam; non aliter quàm in præsepi canis, nec ipse fœno vescitur, nec equum famelicum admittit; ita miser ille, Deo hominibusque inuisus, magnas inter opes inops, macie curisque contabescit, donec aut intestatus opimam prædam harpyijs relinquat, aut heredem non tam iudicio quàm vitiorum similitudine deligat, cui mali ominis hereditatem velut pestem familiæ transscribat. Hominis enim auari diuitiæ, aiebat Socrates, quemadmodum Sol post occasum, neminem viuentium exhilarant. An non insignis hæc *vanitas est, & adflictio pessima?* Si tamen fatalis est homini labor, & ad illum primi parentis merito damnamur: si, vt ait Pacatus, diuina quoque perpetuo motu gaudent, & iugi agitatione se vegetat æternitas: si quidquid laborem vocamus, natura nostra est, vt indefessa vertigo cælum rotat, vt maria æstibus inquieta sunt, & stare Sol nescit; hoc certè nobis prouidendum est, vt ne labor noster sit infructuosus, & quæ labore parta sunt, non vitiorum incentiua, sed beneficentiæ materiam, & socialis vitæ subsidia ministrent. Hoc innuit Ecclesiastes, dum subiungit:

Stobæus Serm. 18.

Pacatus vbi suprà.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 9. Melius est ergo duos esse simul, quàm vnum: habent enim emolumentum societatis suæ:

10. si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli; quia cùm ceciderit, non habet subleuantem se.

 11. Et

11. Et si dormierint duo, fouebuntur mutuò: vnus quomodo calefiet?

12. Et si quispiam præualuerit contra vnum, duo resistunt ei: funiculus triplex difficilè rumpitur.

METRICA PARAPHRASIS.

SI fata curis Iapeti genus
Pressum fatigant mille doloribus,
Lassique damnatum laboris,
Herculeam superare Lernam,
Saxúmve cogunt voluere Sisyphi;
Ne sortis vnum conterat asperæ
Necessitas, nec pinguis vni
Irriguo fluat ore sudor:
Sed esto consors, qui sociâ fide
Responset, alter: qui pariter iugo
Succollet, ac fructus laboris
Participet sociale munus.
O vita felix, quæ sociat duos,
Mentesque iungit non dubiâ fide!
Queis priua nil quidquam cupido
Sepositi iubet esse quæstus.
Non certet illis diuitiis Midas,
Non fundus amplis luxurians satis,
Non arbores fructu superbæ,
Quas & aquæ recreant, & auræ.
Consors amoris nil cumulat sibi,
Et gaudet heres esse superstiti,
Nec dispares gazas recondit
Fœdus amicitiæ sodali.

Si

Si rebus anceps in trepidis opem
Fortuna poscat, subsidio est amor.
Si sors nouercali ruinam
Impulerit malè fida dextrâ;
Est quæ ruentem dextera fulciat,
Rebusque pandat depositis sinum,
Blandoque soletur gementem
Alloquio, sociisque curis.
Non sic profuso vena redit mero,
Nec lampas haustâ Pallade promicat,
Vt blanda torpentes amici
Suada animos recreans serenat.
Non sic iugalis connubij torus
Calore strati corpora confouet,
Vt mentibus flammam iugatis
Ignis amicitiæ ministrat.
At si quis orbus coniuge secubat,
Miser vacuus in thalamis riget.
Sic quisquis optato recusat
Fœdere consociare mentes,
Hic mille vitam destituit bonis.
Si mœror atris nubibus incubet,
Heu! cuius in sinu doloris
Parturiet lacrymosus imbres?
Si sors ab alto præcipitem gradu
Iniurioso proruerit pede;
Quisnam à ruinâ vindicabit
Fœdera amicitiæ perosum?
Rectè ille rebus consulit asperis,
Qui fida amoris præsidia occupat.
Quis mucro sic fractum Gradiuo
Aut clypei tueatur vmbo?

Cinctum periclis puluere Martio
Propugnat alter. Scimus vt inclytus
Amore, Pelidæ quadrigis
Automedon tulerit salutem.
Quin & sub ictu se Pylades vadem
Maiore Atridâ pro genito stitit:
Nec fractus Ægidæ periclis
Pyrithous Phlegethonta vidit.
Hos omnis ætas Mnemosynes sacrat
Aris; frequentes his caueæ strepunt
Plausu theatrali. Quid ergo
Si triplici coiêre fune
Mentes amicæ, fidáque robora?
Non certet illis centimanus Gyges,
Non orbe terrarum subacto
Amphitryoniades triumphans.

PROSA EXEGESIS.

VANISSIMOS hominum labores cum vitæ solitudine continuatos paulò antè damnauit Ecclesiastes: nunc huic vanitati remedium suggerens, socialis vitæ commoda cum solitudinis incommodis in contentionem adducit: non quòd virum bonum ac sapientem ad benè beateque viuendum ab humanæ societatis adminiculis velit pendere; aut etiam, quòd cælibatui vitam coniugalem anteponendam existimet, si rationibus æternis rem pensitemus (neque enim hîc vlla de summâ beatitatis quæstio est:) sed hoc vnum disputat, multò plus commodi ad fluxam hanc fragilemque vitam à societate atque amicitiâ, quàm à solitudine promanare.

Socialis vitæ commoda.

Quare vt vmbras omnes ac nebulas à veritate discutia-

cutiamus, principio statuendum est, sapientem secundùm Stoicos seipso contentum, suique iuris esse, non alieni arbitrij. Sed si Christianè philosophandum est, dicemus potiùs sapientem ad benè beateque viuendum seipso contentum esse ac Deo, imò Deo potiùs quàm seipso. Ceterùm in hoc Stoicis assentiemur, sapientem ita seipso contentum esse, non vt velit sine amico esse, sed vt possit. Itaque etiam secundùm Stoicos magnum vitæ fructum in amicitiâ esse fatetur, & amicum habere desiderat & contubernalem; quo tamen amisso, non se mœrori tradit, sed mauult non deesse. Quinimò, ait Seneca, vide quàm sit seipso contentus, cùm etiam aliquando sui parte sit contentus. Si manum illi aut morbus aut hostis inciderit, aut si quis oculum casus excusserit, reliquiæ illi suæ satisfacient: & erit imminûto corpore & amputato tam lætus, quàm integro fuit. Optaret tamen proculdubiò membris suis omnibus, & quidem sanis constare. Perperàm igitur hæc illi interpretantur, qui sapientem vndique submouent, & intra cutem suam cogunt. Vnum fortassis istiusmodi monstrum aliquando natura tulit Timonem illum Misanthropum, qui odio societatis humanæ, cùm mulierem ex arbore pendentem vidisset, quæ sibi laqueo guttur fregerat; Vtinam, inquit, omnes arbores tales fructus ferant! Quomodo conuictus hominum suauis illi fuisset, qui ne conspectum quidem hominum sine stomacho ferre poterat? Sed nos potiùs naturâ duce cum Tullio dicamus: Solem è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vitâ tollunt. hac fouemur, hac pascimur, hac vegetamur. Cui enim potest esse vita vitalis, qui non in amici mutuâ beneuolentiâ conquiescat? Contrà verò quantum bonum est, vbi

Sapiens seipso contentus, ac Deo.

Vide Lipf. in Manuduction. 3. Dissert. 10.

Amicum tamen non repudiat.

Seneca Epist. 9.

Cic. lib. de Amicitiâ.

Seneca de Tranquill. animi, c. 7.

sunt

Amicitiæ fructus multiplex. ſunt præparata pectora, in quæ tutò ſecretum omne deſcendat; quorum conſcientiam minùs quàm tuam timeas; quorum ſermo ſollicitudinem leniat, ſententia conſilium expediat, hilaritas triſtitiam diſſipet, conſpectus ipſe delectet? *Cic. lib. de Amicitiâ.* Qui enim amicum intuetur, tamquam exemplar aliquod intuetur ſui. Quo fit etiam, vt & abſentes adſint, & egentes abundent, & imbecilles valeant, &, quod difficilius dictu eſt, mortui viuant. Quid plura?

Dies me deficiat, ſi vitæ opportunitates, quas continet amicitia, percenſere voluero. Hæc eſt enim ſuauiſſimum vitæ condimentum, in proſperis ornamentum, in aduerſis præſidium, in mœrore ſolatium, in ægritudine medicina, in paupertate theſaurus, in periculis propugnaculum, in lubrico fulcimentum, in ruinâ ſuſtentaculum.

Rara eſt vera amicitia. Sed vt ceteris in rebus, quæ eximia ſunt, eadem & rara, ſic in amicitiâ. Vix omnibus ſæculis, ait Cicero, tria *Cicer. ibid.* aut quatuor numerantur amicorum paria. Plutarchus Theſeum & Pyrithoum nominat, Achillem & Patroclum, Oreſtem & Pyladem, Damonem & Pythiam, Epaminondam & Pelopidem. Quibus ſi totidem ferè paria ex Romanâ hiſtoriâ iunxerimus, C. Gracchum cum Pomponio & Lætorio, C. Lælium cum Scipione, T. Volumnium cum M. Lucullo, & ſi qui præpterea nomen illud merentur: ſi paulò etiam plures è diſciplinâ Chriſtianâ melioribus auſpiciis coëuntes, & ſolidiori virtutum vinculo conſtrictos; nónne meritò illud Eccleſiaſtici vſurpabimus: *Eccli. 6, 14.* *Amicus fidelis, protectio fortis: qui autem inuenit illum, inuenit theſaurum. Amico fideli nulla eſt comparatio, & non eſt digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius. Amicus fidelis, medicamen-*

tum

tum vitæ & immortalitatis : & qui metuunt Dominum, inuenient illum.

Quæ cùm talia sint ac tanta, nónne optimo iure vitam socialem his verbis extulit Ecclesiastes: *Melius est duos esse simul quàm vnum, habent enim emolumentum societatis suæ.* Quod tandem? Aut in aduersis præsidium; *si vnus ceciderit, ab altero fulcietur:* aut quidquid opportunitatis habet vita coniugalis; *si dormierint duo, fouebuntur mutuò :* aut denique clypeum aduersus hostiles insultus tutissimum: *si quispiam præualuerit aduersus vnum, duo resistent ei, funiculus triplex difficilè rumpitur.* *Varia vitæ socialis commoda.*

Rectè olim M. Tullius, cùm Antonius præsidij causâ armatorum coronâ septus incederet, respondit: Nullum est istuc, mihi crede, præsidium; charitate & beneuolentiâ ciuium suorum septum oportet esse, non armis. Et Xenophon, Non aureum, inquit, sceptrum est, quod regnum Principibus conseruat, sed amici fideles Regibus verissima tutissimaque sunt sceptra. Denique neque exercitus, neque thesauri præsidia sunt regnorum, sed Principum affectus, & amicorum fides. Quot auro prodita armisque subuersa Imperia restaurauit amor, & in posteros transmisit? Nec vllum vmquam munimentum amore certius. Nam inter militares custodias nihil satis tutum est: & ab ipsis armis inter arma periculum est. Ab amore verò nullus est timor: & certius media inter arma inerme pectus amore cinctum stabit, quàm inter inermes manus armata ferro dexera sæuire docta, timerique consueta. Cicero Philip. 2. *Nulla præsidia firmiora, quàm amicitia.* Xenophon de Instit. Cyri, lib. 8. Car. Scriban. Polit. lib. 1. c. 5.

Sed hîc mihi in amicitiæ laudes exspatianti nescio quis orationis cursum sufflaminat, Quorsum, inquiens, hæc amicitiæ commoda tot verbis exaggerata? an fortè propter hæc ipsa expetendam censes amicitiam? vt

quilibet tot tantiſque fructibus inuitatus ad amandum animum adiiciat? Et quid ipſe tandem Eccleſiaſtes? an hunc ſcopum ſibi præfigere videtur? Minimè verò: neque enim tam contempta eſt illi amicitiæ honeſtas, vt tamquam vilem aliquam mercem pro externis commodis, aut fortunæ muneribus venalem exponat. Nouit beneuolentiæ genus quoddam eſſe amicitiam, non cupiditatis. Hinc eſt, quòd cùm fruſtraneos ſolitariæ vitæ labores in coaceruandis diuitiis vanitatis ac miſeriæ coarguiſſet, nunc ad ſocialem vitam hortatur, in quâ beneficentiæ ac liberalitatis campum aperit, & ampliſſimam de proximo benè merendi materiam diuitibus oſtendit.

Amicitia colenda non tam vt beneficium accipias, quàm vt des.

Et verò qui contrà ſentit, & rem omnium præclariſſimam propriis commodis metitur, maieſtatem ſuam amicitiæ detrahit, eamque in claſſem vilis alicuius negotiationis abiicit. Amicitiam, inquit Cicero, ſi ad fructum noſtrum referemus, non ad illius commoda, quem diligimus, non erit iſta amicitia, ſed mercatura quædam vtilitatum ſuarum. prata, & arua, & pecudum greges diliguntur iſto modo, quòd fructus ex iis capiantur.

Amicitia non eſt vtilitate metienda.

Cic. lib. 1. de Naturâ deor. c. vlt.

Sed neque diu ſtabit illa qualiſcumque ſocietas ad lucrum & propria commoda comparata. Cùm enim amore proprio & cupiditate ſequeſtrâ coaluerit, quoties alicunde cupiditatum fomenta vtrique non ſuffectura obiecta fuerint, qui priùs alteri ſtudere videbatur, obiectâ prædâ potitus, ſuas ſibi res alterum habere iubebit. An non aliquando catellos vidiſtis, inquit Epictetus, inuicem adblandientes, & inter ſe iucundiſſimè colludentes? Nihil illis eſſe dicas amantius. Sed noſſe cupis qualis iſte ſit amor? Carnem illis obiice, cogno-

Amicitia, quæ lucrum ſpectat, non eſt diuturna.

Epictetus apud Arrianum l. 2. c. 22.

cognoſces. Pone agellum inter te & filium: fallor niſi te filius quamprimùm ſepultum volet. Si periclitandum fuerit de vitâ, eaſdem voces edes, quas Admeti pater nihil filio concedens;

Lux eſt tibi iucunda? patri non putas?
Lucem videre vis? parentem non putas?

Et hæc filio dicuntur, cuius ſalutem, cùm paruulus eſſet, morte ſuâ parens paciſci velle videbatur. Nónne etiam eiuſdem vteri fœtus fuerunt Etheocles & Polynices? nónne iiſdem vberibus, menſâ, lecto frequenter vſi? nónne frequenter in mutua ruerunt oſcula? portenta Philoſophorum, quæ de amicitiâ diſſerunt, riſiſſet, qui par illud fratrum vidiſſet. Tamen vbi regnum velut carnis fruſtum in medium proiectum eſt, quid non alter in alterius necem eſt machinatus? Denique nónne gemellos peperit Rhea Syluia? Nónne in ipſo materni vteri hoſpitio fraternus amor inter Romulum Rhemumque conciliatus eſt? Et tamen vbi regnandi cupiditas animos occupauit, quàm nullâ ex causâ nouæ vrbis mœnia fraterno ſanguine fœdata ſunt? Ne quære cauſam: ſibi ipſi, non alteri quilibet iſtorum amicus erat, ac proinde nec amicus. Flor. lib. 1. cap. 1.

Quid ergo? dicet aliquis. nullúſne ex amicitiâ fructus ſperari poteſt? imò vel maximus: & eximios ſanè nobis hîc proponit Eccleſiaſtes. Sed nimirum, quemadmodum illud Hecatonis præſentiſſimum eſt philtrum ſine medicamento, ſine herbâ, ſine vllius veneficæ carmine, Si vis amari, ama; ſic in amicitiæ fructu, ſi ab amico beneuolentiam expectas, tu eumdem priùs beneuolentiâ, & quibuſcumque poteris officiis cole. Si commodum ex amicitiâ ſperas, tu amici commodis prior ſtude. Et quoniam ab auari ac pecunioſi vanis labori- Seneca Epiſt. 11. *Beneficentia beneficentiam prouocet.*

boribus ad amicitiæ commoda deflexit Ecclesiastes; hoc etiam ad extremum suggero; Si quæris quâ ratione partas opes ad honestum fœnus amicitiæ transscribas, opportunum inprimis Christi consilium amplectere,
Luc. 16, 9. & pauperibus Deo charis facultates impertire. *Fac*, inquam, *tibi amicos de mammonâ iniquitatis, vt cùm defeceris, illi te recipiant in æterna tabernacula.* Et quis scit an huc etiam respexerit Ecclesiastes versu sequenti? Certè nemo amicitiâ nostrâ & opum communione dignior, quàm pauper & sapiens, non minùs à Christo quàm ab Ecclesiaste commendatus: nemo à quo maiora amicitiæ præsidia sint speranda. Sed plerique hominum contrà faciunt, & Magnatum amicitias prehensant, ignari quàm fragili arundine fulciantur, & quàm toti à fortunâ pendeant.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 13. Melior est puer pauper & sapiens, rege sene & stulto, qui nescit præuidere in posterum.

14. Quòd de carcere catenisque interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno, inopiâ consumatur.

METRICA PARAPHRASIS.

SVPERBA *quisquis culmina suspicis*
Fallacis aulæ, fultaque tetricis
Regum paludamenta curis
Sidonio medicata fuco;

Sortis

Sortis memento, quæ vice lubricâ
Ludum impotentem ludere pertinax,
Quas fouit, euersis tiaris,
Perfidiæ statuit trophæum.
Non sic vadosis Syrtibus Africæ
Alternat æstus fluctiuagos Thetis,
Non sic ab Euxini tumultu
Vnda fretis furit æstuosis;
Vt sors potentes inuida subruit,
Regumque casus præcipites rotat:
Ridetque crudelis nouerca
Quos miseris peperit dolores.
Ardente Troiâ Laomedontius
Truncum cadauer vulturibus iacet:
Nec flamma dat bustum cadenti,
Nec patriæ tumulum ruina.
Quin ipsa tristis connubij comes
Tot sueta natis diuidere oscula,
Postrema sortium, superbo
Merx Ithaco cariosa cessit.
Quid ille turpi qui Chanaam iugo
Pressit Toparchas? Heu! digitis minor Iudic. 1.
Quadræque mendicus caninæ
Traxit Adonibesec ruinam.
Ite, ite, rebus fidite prosperis,
Frontisque vinclo applaudite Regiæ
O cæca mortales futuri
Pectora! Quid diadema gemmis
Auroque splendens dat stolido seni?
Quem vidit Eos culmine Regio,
Hunc prosperis indormientem
Præcipitem dabit Hesperugo.

Trisulca vexant tela Ceraunia,
Et magna magnis cladibus obiacent.
Sic vertice intonso comantes
Æolidæ quatiunt cupressos.
Ætate florens sit potior mihi
De plebe pubes, quam sapientia
Despecta fortunæ abdicantem
Indigetum sociabit astris
Dum priua virtus pauperiem erigit,
Quandoque fasces dat populi fauor
De stirpe turmali creatis,
Carceris ac tenebras tiaræ
Splendore vertit. Scimus vt inclytæ
Proles Rachelis se diademate
Post carceris situm & catenas
Induerit Pharaone dextro.
Alter notatam qui gemino tulit
Legem Tonantis marmore, cui Dei
Ab ore fulminante binas
Frons peperit radiosa flammas,
Quem vagientem scirpea cymbula
Vexit per algam ad limina Regiæ,
Post sceptra calcata & coronas
Isacidis amat esse Princeps.
Sic regna virtus præmia apiscitur.
Nouerca quæ si fors renuit, sibi
Amplum ipsa regnum est, nec furore
Deprimitur petulantis vrnæ,
Nec ventilatas plausibus erigit
Plumas, sed infert sideribus caput,
Terrasque despectat perosa
Ludibrium popularis auræ.

PROSA EXEGESIS.

QVOD olim Themiſtocles, à quodam conſultus, præſtarétne viro bono & pauperi, an minùs probato diuiti filiam collocari, reſpondit, Ego virum malo qui pecuniâ egeat, quàm pecuniam quæ viro; idem mihi in amicitiâ vſu venire vitaque ſociali videtur. Scio vulgus hominum plerumque diuitum familiaritates ambire, prehenſare potentiorum dexteram, ad Regum denique Principumque gratiam adſpirare. Sed quid ibi non vanum? quid non fragile atque inconſtans? quid non ſollicitum plenumque periculi? Nam ſi fides in amicitiâ potiſſimùm attenditur, quæ poteſt in regno fortunæ fides aut conſtantia ſperari? Et ſi fructus ac guſtus amicitiæ in affectuum ſuauitate mutuaque beneuolentiâ ſpectatur, quæ poteſt à Regio faſtu ſuauitas, quæ poteſt à faſtidioſo ſupercilio beneuolentia proficiſci? *Cic. lib. 1. Officior.* *Principum amicitia fragilis.*

Adde, pronam à deſpicientiâ viam eſſe ad repudium, ac ſubinde etiam ad extremum exitium. Quid Parmenioni profuit Alexandri familiaritas, ac tanta quidem vt alter diceretur Alexander? Quid Seiano Tiberij fauor, & vſque ad aras & Sacerdotes conſecratio? Quid Senecæ opes Regibus inuidendæ, & amœniſſima Neronis beneficio comparata latifundia? Quid Ablauio Conſtantini gratia? Quid Eutropio impotens Arcadio conniuente dominatus? Omitto ceteros Regum Principumque familiares, clariſſima quondam terris nomina, ſed, mutatâ repentè Principum voluntate, lamentabili exitu funeſtata. *Amicitia Principum periculoſa.*

Et vt nulla tempeſtas ingruat, quis poteſt eſſe fructus amicitiæ, ſi nihil in amico præter fortunam admireris,

Optandus amicus sapiens. reris, non ingenium, non rerum vſum, non virtutem, non ſapientiam? Malo cum Themiſtocle virum qui pecuniâ indigeat, quàm pecuniam quę viro: malo cum Eccleſiaſte noſtro pauperem ſapientiâ clarum, quàm Regem ſtultitiâ nobilem: malo puerum virtute commendabilem, quàm ſenem fatuum ac delirum. Neque enim virtus annis alligata eſt, aut ſapientia canis inuoluta.

Sapientia non eſt ætati alligata.

Caneſcant alij mento, nos mente, ait quidam; *capillo,*
Nos animo; facie, nos pectore: tempora certè
Virtutem non prima negant, non vltima donant.

Sed neque virtutem aut ſapientiam præſtat fortuna naſcendi. Nimis ex vero dictum eſt: *Heroum filij noxæ.* & ſub ipſo diademate

Perſius Sat. 1.

Auriculas aſini Mida Rex habet, inquit Satyricus.

Sapientia etiam pauperibus contingit. Contrà verò bona mens ad humiles caſas non inuita deſcendit; neque ſordidum pallium Philoſophia faſtidit. Patritius non fuit Socrates. Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus. Denique admirandus ille ſenex Epictetus Epaphrodito cuidam Neronis familiari ſeruiuit, tantæ tamen apud omnes fuit exiſtimationis, vt lucerna eius fictilis tribus drachmarum millibus veniiſſe dicatur.

Lucianus Dialogo Ad ineruditum, &c.

Philoſophi Chriſtiani ſponte pauperes. Nunc verò, ſi Chriſtianæ Philoſophiæ Lycæa perluſtrare libuerit, Deus bone, quantam ſapientiæ cum paupertate conſenſionem reperiemus? Nec eos tantùm ſuſpiciemus, quibus per inopiæ portam ad veræ ſapientiæ adyta patuit acceſſus, Franciſcum, Paulinum, Origenem, ipſoſque cœtus Apoſtolici Principes, quondam piſcatorem ac σκηνοποιὸν Petrum atque Paulum; ſed illos etiam venerabimur, qui vt infinitam Dei Sapientiam, nudum Chriſtum nudi ſequerentur, coronas Regnorum ac diademata ſub pedibus conculcarunt,

Platus li. 2. c. 26.

runt, Lotharium, Rachiſium, Pipinum, Bambam, Sigebertum, Trebellium, Carolomannum, alioſque ſexcentos. Ita ſemper fuit amica paupertati ſapientia. Et dubitabit aliquis eiuſmodi pauperes ac ſapientes amicos Regibus præferre, cùm Reges ipſi regna ſua paupertati ac ſapientiæ poſthabuerint?

Hi ſunt igitur quaſi viuum quoddam Dei exemplar in terris, ad quorum non conſuetudinem tantùm, ſed etiam memoriam ſe quiſque componat, quorum auctoritate ſecretum ſuum quiſque ſanctius faciat: horum verba totidem ſunt ad virtutem ſtimuli, horum conuictus eſt inſtar pomi cuiuſdam aromatici, quod ſuauiſſimum ſui odorem quaquauerſus exhalat: horum denique aſſidua conſuetudo inſtar mellis alicuius eſt aut nectaris, cuius ſuauitate ac guſtu omnis amaritudo præſentis vitæ condiatur. *Horum fructuoſa conſuetudo.*

Sed quoniam veram amicitiam non tam commodis amantium diximus, quàm eorum quos diligimus meritis, eſſe metiendam, hoc etiam nobis innuit Eccleſiaſtes, digniorem eſſe, maioriſque meriti, pauperem ac ſapientem, quàm Regem ſenem ac fatuum. Si enim in ſene illo ac fatuo nihil præter diadema Regiamque maieſtatem ſuſpicimus, certè virtus ac ſapientia, præterquam quòd firmiſſimum eſt humanæ ſocietatis atque amicitiæ præſidium, etiam ampliſſimum ſibi ipſi regnum eſt, & arx nullis fortunæ tormentis expugnabilis. Sæuiat illa malorum exercitu ſtipata: damna, dolores, ignominias intentet: addat orbitatem, propinquorum funera, familiæ diſſidia; ſtabit inuicta ſapienti conſtantia, & per humanos caſus diuino incedet animo. Nec magis aduerſæ fortunæ tempeſtatibus ac procellis commouebitur, quàm aëris intemperie, hyemis *Sapientia firmiſſimũ eſt præſidium.*

 rigore,

rigore, nimbis ac grandine, nocturnis tenebris, ceterisque eiusmodi, quibus nemo, nisi demens, irascitur. Sed neque ridentis insidiis in fraudem inducetur, aut prospero rerum blandiente successu inani lætitiâ se efferet. Contemnit enim perfusorias illas voluptates, quibus vulgus hominum frontem explicat, honores, diuitias, comessationes, libidines, & quodcumque est aliud inuectitium oblectamentum, pro nihilo ducit; quia felicitatem suam in alienâ potestate non ponit. Intus solidum habet gaudium, quod secura mens parit æternis rationibus consentiens, & aduersus omnes fortuitos casus erecta. Pone sapientem in opulentissimo palatio; non idcircò insolentiùs sese efferet: transfer eumdem in pontem sublicium, non idcircò se despiciet, quòd inter mendicabula considebit. Pone in instrumentis splendentibus, ac delicato apparatu, non idcircò se feliciorem existimabit, quòd in purpurâ somnum ducat; nec idcircò miserum, si in manipulo fœni lassam ceruicem reclinabit. Fac illum triumphali curru inter ciuium plausus inuectum; tunc ex loro ac tintinnabulo se hominem esse recordabitur: fac, rotam vertente fortunâ, eumdem in alieni triumphi ferculum rapi, non humilior sub alieno curru trahetur, quàm in suo steterat. Denique totum fortunæ regnum Deo fretus despiciet, & in veris, solidis æternisque bonis spem suæ beatitatis collocabit. O virum verè magnum, & in quacumque ætate canitiem mentis immensam!

Sapiens semper sui similis.

Quis autem non videat, cum hoc tali tantoque fatuum illum senem in contentionem dignitatis aut felicitatis venire non posse? Quid enim habet quo se venditet, præter illud vano

Fatuus totus ex fortunâ pendet.

Fulgore tinctum nomen, & falso comam

Seneca Tread.

Vinclo

Vinclo nitentem? Casus hæc rapiet breuis:
Nec mille forsan ratibus, aut annis decem.
Non omnibus fortuna tam lenta imminet.

Hoc igitur primum ſtatuatur, totam eius ſiue dignitatem ſiue felicitatem ex fortunâ pendere. Ex quo conſequens eſt, eam quam vocant dignitatem omnino nullam eſſe. Niſi fortè generoſiorem illum equum exiſtimamus, quem pictis auratiſque phaleris dominus exornarit, mox iis direptis nudum relicturus: aut niſi felices arbitramur illos, quibus in ſcenâ cothurnatis ac purpuratis ſceptrum ac diadema fabulæ aſſignant. Vis ſcire quàm falſum hæc trahant ſyrma felicitatis? Cùm præſente populo elati inceſſerint & cothurnati, reductâ cortinâ excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redeunt; imò & ad piſtrinum, ceteraque fortunæ ſuæ congrua.

At inquies, Iſtorum in ſcenâ perſonata felicitas eſt, his autem nulla fabula luditur. Qui ſic ratiocinatur, ignorat profectò, vitam noſtram nihil eſſe niſi fabulam, nec minores in regno quàm in theatro ſpectari fortunæ viciſſitudines, eò *quòd de carcere cateniſque interdum quis egrediatur ad regnum, & alius in regno natus inopiâ conſumatur.* Vultis huiuſce rei clariſſima documenta? Quis Danielem ignorat è ſquallore carceris ad aulæ ſplendorem eductum? Quis tres eius ſocios Babylonicæ fornaci addictos, ſed æquiore flammarum quàm hominum ſententiâ abſolutos, vinculiſque exuſtis in priſtinam libertatem nouamque gloriam aſſertos? Sed ille recentior fortunæ ludus (niſi malimus eſſe diuinæ iuſtitiæ) quod Michaël Traulus læſæ maieſtatis reus, & à Leone Armeno flammis ignitæ fornacis in craſtinum adiudicatus, ac interim

Regna ſunt inſtar fabula.

E ſquallore ad Principatũ euecti.

Baronius anno Chriſti 820.

ferreis compedibus in carcere constrictus, antequam hora supplicij adesset, Imperatore multis vulneribus confosso, in solium euectus, & etiam tum ferreis compedibus impeditus, Imperator salutatus est. Quæ potest excogitari tragœdia magis inopinata, & tamen Ecclesiastæ non improuisa?

Ammianus Marcellin. Hist. li 14. *E regno ad inopiam deiecti.*

Vultis etiam Reges ad inopiam redactos? Nónne Dionysius Syracusanus, ille quondam Gentium terror, Regno tandem expulsus, vt inopiæ consuleret, Corinthi ludum litterarium aperuit? Nónne legitimus Persei Regis filius, vt inopem vitam vtcumque toleraret, artem ferrariam exercuit? Omitto Tarquinium Superbum, non Regno tantùm, sed opibus etiam exutum, rebus iam desperatis, Cumis egestate ac mœrore consumptum. Omitto Carolum Crassum, eò paupertatis redactum, vt obolo indiguerit. I nunc, & fide Regnis tam lubrico in statu positis. I nunc, & in Principum gratiâ fortunarum tuarum summam constitue. Sed vide ne arundini innixus, cum iis ruinæ incumbas, quos tibi præsidio fore speraueras. Nónne tutius, honestius, ac fructuosius est eorum consuetudine atque amicitiâ frui, quos virtus & sapientia supra vulgus hominum euexit? Sed, proh dolor! illud ad insignem vitæ huius vanitatem spectat, quòd, virtute posthabitâ, splendorem externum sectamur, & orientem Solem, quod dicitur, adorantes, eorum potissimùm fauorem atque amicitiam ambimus, qui recenti fortunæ Fauonio in germen erumpere ac florere cœperunt.

SECTIO

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 15. Vidi cunctos viuentes, qui ambulant
ſub Sole cum adoleſcente ſecundo, qui conſur-
get pro eo.
16. Infinitus numerus eſt populi omnium, qui
fuerunt ante eum: & qui poſteà futuri ſunt,
non lætabuntur in eo. ſed & hoc, vanitas &
afflictio ſpiritus.

METRICA PARAPHRASIS.

O REGNA *vanum nomen! ô potentibus*
Infida ſceptrorum fides!
Vt nulla fuluas arietet Regum fores
Inimica vis Rhamnuſiæ,
Suo fatiſcit ponderi incumbens domus,
Et magna momento ruunt.
Quid, quòd perennes fœta Regali ſinu
Bellona curas educat?
Quin & ſatelles obſidet ſolium furor,
Stipantque bifrontes doli.
Ciueſque circum Principem fuſi licet
Feſtis coronent plauſibus;
Nullum leuamen ſpondet ægro pectori
Ventoſior vento fauor:
Et tanta populi turba cùm cingat latus,
Vix vna tot populis fides;
Nam regna multi, pauculi Reges colunt,
Quos fulgor aulæ conuocat:

Sed velut apricos bruma Bisthonias aues
Trans Nerea in campos fugat,
Sic vbi senilis vertici incano niues
Aspersit inuisas hyems,
Lenocinantis turba fortunæ auolat,
Nouæque velificat spei.
Vidi vomentes Regiæ nuper fores
Anteambulonum examina:
Quot Hybla flores educat, frondes Eryx,
Quot calcat Autumnus botros.
Non Capra tantis arua nimbis verberat,
Aut inserenæ Pleiades.
Et ecce prodit imminens solio patris
Fastuque Roboam turgidus.
Hunc fusa circum turba in obsequium euehit
Benè ominatis plausibus.
Sic nempe fallax aula destituit senem,
Abrepta quò venti vocant.
Vbi spes honoris ambitu prurit nouo,
Mox perfidam fallit fidem.
At tu per auras quem fauor populi vehit,
Et præcoci plausu beat,
Ne fide lætis: néve fascinet stupor
Te gloriæ gustu ebrium.
Maior clientum purpuræ applausit meæ
A nutibus pendens phalanx.
Nec turba Regum triuit infrequentior
Antiquiorum limina.
Sed blandientis turba fortunæ hæc fuit,
Aut floridæ ætatis comes.
Tu cui ferentis aura plebis obsequens
Zephyrique puppim prouehunt,

Ne

Ne tua duello præda Boreali ratis
Aut fluctibus cedat, caue.
Erit, vt theatra syrma conculcent tuum,
Nomenque sibilo exspuant,
Teque intumescens Imperi è medio sinu
Vnda popularis euomat;
Plaususque planctu, luctibus mutet iocos,
Exosa mores asperos.
O triste sceptri tædium! ô fallax honor!
O vanitatum vanitas!

PROSA EXEGESIS.

QVID hoc tantum mali in vitam Magnatum inuehit? aut ex quo fonte hanc tantam vanitatem promanare existimamus? An hanc esse fatalem quamdam Regnorum calamitatem? An verò quòd Regum Principumque amicitias non virtus, sed fortuna conciliat; neque affectus aut beneuolentiæ sinceritas, sed turpis quæstus, officiorumque nundinatio? Certè qui aliud in amicitiâ pretium spectat, præter ipsam amicitiam, nullis non commodis venalem habebit hanc mercem: & qui nullo delectu turbas potiùs quàm amicos sibi comparat, minimâ rerum aut fortunæ commutatione magnam circa se solitudinem deprehendet. Quotidiana est ista Regum Principumque calamitas, quibus non tantùm aduersæ fortunæ tempestas hanc solitudinem facit, sed maioris etiam munificentiæ ac liberalitatis aliunde ostensa spes infidam hanc turbam auertit, & noui fauoris aura veteris obsequij accedente fastidio, cunctorũ ad se vela conuertit. *Infida regnorum fides.*

Nec opus est ad hanc veritatem stabiliendam exempla procul arcescere. Expertus est magno suo mœrore hæc

hæc amicorum fastidia, subditorumque perfidiam noster Ecclesiastes: qui exhausto iam liberalitatis fonte, rebusque in deterius prolapsis, ac tributariis hinc inde Regibus vectigalibusque Prouinciis iugum excutientibus, iis ipsis ludibrio & contemptui esse cœpit, quibus antè stupori fuerat ac venerationi. Roboamus, interim in purpurâ enutritus ac deliciis, partim muneribus partim voluptatum consortio totam post se fortunæ pompam trahens, omnium in se oculos animosque conuertebat. Hunc regni heredem pro se quisque faustis plausibus votisque prosequi, hunc sceptris natum acclamare, & nimis serò Regni gubernaculis admoueri, effœtum illum ac tetricum senem iam capulum spectare. Et quamuis hæc amicorum defectio, studiorumque conuersio diuinæ vindictæ peccatis eius debitæ non immeritò potest adscribi; nihil tamen hîc insolens est aut inusitatum. Nihil enim tam tenerum tamque fragile, quàm fauor erga nos, sensusque ciuium, qui non tantùm, cùm aliqua fortunæ in alteram partem inclinatio facta est, eò confluunt quò venti ferentes atque æstus impellunt, sed etiam in diuturnâ felicitate consuetoque Principum fauore non raro nauseant. Quare tametsi acerba Salomoni fuit hæc popularis auræ leuitas, non tamen fuit improuisa. Non minora aliunde hauserat popularis inconstantiæ documenta: non minora ipse viderat in acerbissimo luctu parentis sui Dauidis. Cùm enim Absalom Hebrone nefaria in parentem arma sumpsisset, quis non cum teterrimo illo parricidâ in exitum mansuetissimi Principis sui coniurauerat? Testis est mihi sacra Pagina, ad primum buccinæ clangorem certatim omnes ad hæc parricidalia

2. Reg. 15, 13. signa conuolasse. *Toto corde vniuersus Israël sequitur Absalom.*

lom. Quin ipse etiam secretorum omnium conscius & consiliorum particeps Achitophel, nónne deserto Principe suo, nouæ spei velificauit? Quæ perfidia quàm grauiter Regium illud pectus adflixerit, in Psalmis ipse non dissimulauit, cùm dixit: *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique; & si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus?* Sed hæc est infelix Regnorum conditio, Psal. 54. 13.

Cùm tot populis stipatus eas, Seneca Herc. O

In tot populis vix vna fides.

Quid Baanæ & Rechabo Berothitis causæ fuit, cur Isbosethum Regem innocentissimum contrucidarent, eiusque caput, magni muneris instar, Dauidi offerrent? Aliud certè nihil, quàm quòd hac perfidiâ noui Regis gratiam demereri studebant. Sed quid exempla congero? Nouit ipse noster Ecclesiastes, quanto plausu in Regem euectus fuerit Adonias, & quantò maiore concursu ipse coronatus fuerit in Gihon, cunctis orientem Solem intuentibus, senisque iam effœti obsequia deferentibus; vt nihil miratus animorum à se ad Roboamum defectionem, subiungat: *Infinitus numerus est populi omnium qui fuerunt ante eum*, vel vt habent LXX. Interpretes, *ante eos.* innuens, tantumdem, aut etiam amplius, contigisse Regibus prioribus. Sed quemadmodum illis ætate deflorescente hæc populi studia desiderata sunt, ita filium suum Roboamum non ita multò pòst propter fastum asperosque mores subditis exosum fore, nimis ex vero vaticinatus est. 2. Reg. 4.

Longum iam fuerit hanc auræ popularis inconstantiam per infinita alia vetustatis monimenta deducere, quæ tragicis potiùs cothurnis ac theatris, quàm huic *Popularis fidei inconstantia.*

modestæ scriptioni deseruiunt: itaque sileo Cambysem, succrescente Cyro frustrà suorum fidem implorantem: taceo Samaritas, insurgente in dominum
4. Reg. 10. suum Iehu, non tantùm à familiâ Achabi defecisse, sed etiam septuaginta Regij sanguinis capita in gratiam inuasoris obtruncasse. Prætermitto cetera, quæ mani-
Plutarch. in Vitâ Pompeij. festè nobis illud Pompeij declarant, Plures esse qui orientem Solem adorent quàm qui occidentem. Sunt enim plerique, qui amicitias & obsequia ad quæstum referunt, instar heliotropij, quod ad Solis influxum accuratissimè sese accommodans, acriores orientis Solis radios quàm occidentis esse persentiscit, lucemque multò gratiorem.

Noua Imperia placent. In hunc ferè modum se habent noua Imperia; quorum & maior est beneficentia, & gratior nouitatis amœnitas. Non ignorauit hoc Poëta, cùm dixit:

Lucanus lib. 8.

——— *Mitißima sors est*
Regnorum sub Rege nouo. ———

Quid, quòd noua Imperia inchoantes virtutis opinionem colligere solent; sed rebus vtcumque stabilitis, morum facilitas in superbiam, lex degenerat in libidinem.

Sapienter hoc notauit Polybius, quærens quid causæ olim fuerit, cur Hispaniæ tam citò à Carthaginen-
Polybius lib. 10. sibus fuerint amissæ. Quia, inquit, aliter censebant quæri Imperia debere, aliter seruari; nec persuasum habebant, eos optimè retinere dominia, qui in iisdem institutis perseuerant, quibus ea initio sunt adepti. Enimuerò illud clarum testatumque exemplis est, homines felicitatem assequi benignitate in alios, & bonâ de se opinione; eosdemque cùm adepti sunt quæ voluerant, ad iniurias & impotentiam in Imperiis delabi.

Sed

Sed & illud inde consequens est, vt vnà cum imperantium mutatione, ipsi se subditi, & affectus mutent. Quis ignorat, quantis nobilium Scriptorum laudibus celebratum fuerit primum Neronis quadriennium? & tamen in quàm tetrum atque immane monstrum hoc absoluti Principis exemplar degenerasse miramur? Quid Galbam commemorem? qui, teste Tacito, omnium iudicio dignissimus Imperio fuisset habitus, nisi imperasset. Sed quamuis hæc ita se habeant, grauior tamen est culpa subditorum, & eorum amicorum, qui Regna & opes, non Reges colunt: qui honoribus in superbiam elati, & consuetudine Principum in contemptum versâ, cùm se mereri omnia præsumunt, si quidpiam non extorserint, atrociores fiunt ipsis hostibus. Denique, vt nihil aliud interueniat, ipsa popularis auræ leuitas & inconstantia satis tragœdiarum excitat, vt meritò non infimam hanc vitæ nostræ vanitatem agnoscat Ecclesiastes. Sed hæc dicta sufficiant de iis qui Regum ac Principum limen terunt: nunc horum occasione ad aulam supremi Regum Regis cum Ecclesiaste gradum flectamus; nec illotis in eam pedibus, id est affectibus, irruamus, sed insigni veneratione atque obseruantiâ *pedem custodientes*, sincero discendi ac diuinis legibus obtemperandi studio, infinitæ illi Maiestati appropinquemus.

Ad regnum euecti mores mutant.

Tacit. Histor. lib. 1.

Subditi instar ventorum mutantur.

Aurel. Victor in Neruâ.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 17. Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua vt audias. Mul-

tò enim melior est obedientia, quàm stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali.

METRICA PARAPHRASIS.

TORQVENTEM rutilo sidera cardine
Stellanti è solio sub pedibus Deum
Despectare iacentes
Terras numine credimus.
Qui septemplicibus lampadas orbibus
Dispensat seriem ducere temporum:
Cuius flamma satelles
Tendit nubibus horridis
Erumpens, furiis vindicis obsequi:
Cuius naufragos imperio, leuis
Frangit margine arenæ
Fluctus indomitum mare:
Quem Magnatum apices, Regnaque tristia
Templorumque tholo, ac thuricremis focis,
Supremumque fatentur
Multâ cæde bidentium;
Huius si patulam porticibus domum,
Aut arcana teris limina greßibus
Iusto examine lancis
Motus pendito gressuum,
Auremque, imperio sedulus obsequi,
Acclinem placitis arrige Numinis.
Illi Regna volendi
Mentisque arbitrium sacra.
Neu cordis rigidi vis adamantina,
Ceruicisque tumor dia proteruiter
Factis iussa refutet.
Quicumque obsequitur Deo,

Sic iuris Dominus liberior ſui eſt.
At quiſquis ſibi ius arbitrij arrogat,
  Normæ derogat Æqui,
    Perditique imperium ſui.
Spiranti meliùs victimá obediens
Impenſi ſuperis obſequij litat,
  Quàm ſi mille hecatombas
    In vulnus fatui darent.
Quid fucum ſuperis turba recalcitrans
Omentique fibræque vnguine ſublinis?
  Aut quid fœda piacla
    Tingis ſanguine victimæ?
Non ſi ſacrificis flamma voret focis
Ter centena boum pinguia viſcera;
  Non ſi mille hecatombis
    In riuos abeat cruor,
Exores ſuperos illacrymabiles:
Non fibris pecudum carniuoram famem,
  Non ſtagnante cruoris
    Riuo purpuream ſitim
Maieſtas ſatiat nullius indiga.
Si non ſupplicio culpa retunditur,
  Si barbam Altitonanti
    Vellis ſacrilegá manu,
Si fas atque nefas ſub pede proteris;
Vrgebit reſidem victima dexteram,
  Deſpectæque hecatombes
    Euertet ſtomachum halitus,
Vindictæque facem è ſacrilegis focis
Vltrò corripiet longa Dei manus.
  Quæris grata litando
    Quæ ſit victima Numini?

Mens Diuûm reuerens, atque habilis iugo
Ceruix ſi fuerit: ſi ſuperûm vacent
Aptæ legibus aures;
Nulla hac blandior hoſtia.

PROSA EXEGESIS.

QVAMVIS omnes omnino virtutes ſupremi illius Numinis obſequio ſint mancipatæ, nulla tamen eſt, quæ plus adferat illi ſplendoris, & quæ ſuam Deo maieſtatem perfectiùs aſſerat, quàm obedientia. Dignitatem huius virtutis luculentè declarant magnifica ſanctorum Patrum elogia, quibus eam exornant. Obedientia enim, teſte D. Auguſtino, mater quodammodò eſt omnium cuſtoſque virtutum: D. Gregorio ſola virtus eſt, quæ virtutes ceteras menti inſerit, inſertaſque cuſtodit: Climaco denique obedientia eſt animæ propriæ perfecta abnegatio, ſpontanea mors, ſecurum periculum, tuta nauigatio, iter dormiendo confectum, ſepulchrum voluntatis, excitatio humilitatis.

Obedientia dignitas.

Auguſtin. lib. 14. de Ciuit. Gregorius lib 35. Moral. c. 12. Climacus Gradu 4.

Quòd autem eadem virtus ſuam Deo maieſtatem potiſſimùm vindicet, inde perſpicuum eſt, quòd tota à nutu diuinæ voluntatis pendeat, omniſque laus eius in expeditâ diuinorum mandatorum executione conſiſtat. Hanc promptam expeditamque mandatorum executionem Magnus Areopagita beatarum mentium typo nobis adumbrari ſignificat, dum nudæ, atque ab omni impedimento liberæ, à pedum velocitate, atque alarum pernicitate commendantur. Vnde & apud Prophetam dicuntur *facientes verbum illius, ad audiendam vocem ſermonum eius.* quibus verbis innuitur, eos quodammodò obſequiis imperia præuenire. Et quid aliud commendat illa Samuelis promptitudo, cùm noctur-

Obedientia Deo honorem debitũ tribuit.

Areopagita lib. de Cęleſti hierarch. c. 15.

Pſal. 101. 20.

nocturnâ illâ compellatione, somno discusso, respondit: *Loquere Domine, quia audit seruus tuus*. Non audiet, 1. Reg. 3, 10.
inquit, sed audit; quasi vocem vix conceptam, nedum enuntiatam, obtemperandi celeritate præciperet.

Sed superuacanea sunt humanæ commendationis *Obedientia sacrificio potior.* elogia, quando Deus ipse testimonio suo omni exceptione maiori ceteris eam rebus ducit anteponendam. An est quidquam in religione cultuque diuino tam sanctum, quàm sacrificium, ac præsertim holocaustum, quo Deo supremum in res creatas dominium asseritur? Atqui exiguo in pretio apud Deum esse holocaustum præ obedientiæ pretio, disertè affirmat Samuel, dum Sauli his verbis inobedientiam exprobrat: *Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci Domini?* 1. Reg. 15, 22. Nec immeritò sanè. Quid enim aliud fuere legis antiquæ sacrificia, quàm hieroglyphica quædam symbola veri internique cultus diuini significatiua, qui per obedientiam reipsâ præstatur? Deinde qui victimas immolat, aut aliud quoduis sacrificium offert, supremum in Deo agnoscit eius rei dominium, quam eius honori impendit, aut sacrificando mutat ac destruit. Itaque qui sacrificium immolat, Deum fortunarum suarum supremum esse Dominum profitetur: at qui diuinæ legi obtemperat, Deo voluntatis & arbitrij sui dominium transscribit. Et quid aliud nobis innuit Magnus Gregorius, dum ait: Obedientia victimis iure præponitur, quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò voluntas propria mactatur? Gregorius lib. 35. Moral. c. 12. Denique vt multiplicia olim fuerint sacrificia, infinito tamen spiritualium victimarum numero, & olim illa superauit, & etiamnum superat obedientia. *Qui* enim *conseruat legem*, ait Sapiens, *multiplicat* Eccli. 35, 1.

obla-

oblationem. Sacrificium ſalutare eſt, attendere mandatis, & diſcedere ab omni iniquitate.

Hoc eſt igitur nobiliſſimum illud, nec tantùm quotidianum, ſed omnium pænè horarum ſacrificium, quo veriùs paſcitur ac delectatur Deus, quàm cruentis illis antiquæ legis hecatombis. Quid enim? ait apud Prophetam: *Numquid manducabo carnes taurorum? aut ſanguinem hircorum potabo?* Potior illi diuinis eius imperiis obnoxiæ mentis victima. Parum dixi: gratius eſt illi quotidianum non animi tantùm ac voluntatis, ſed totius hominis membrorumque omnium holocauſtum: dum ij, qui ſe totos diuinis obſequiis deuouerunt, ex eius imperiis nutuque dependent.

Pſalm. 49, 13.

Quod quanti apud Deum ſit meriti, non inuitus illuſtri parentis ac filij obedientiæ certamine declarabo. *Tentauit* olim *Deus Abraham,* ait Moyſes, duriſſima illi mandata proponens. *Tolle*, inquit, *filium tuum vnigenitum, quem diligis, Iſaac, & vade in terram viſionis; atque ibi offeres eum in holocauſtum ſuper vnum montium quem monſtrauero tibi.* Verbáne ſint hæc, an tonitrua, neſcio. Hoc ſcio, totidem mucrones ac totidem fuiſſe tela, quot verba. *Tolle*, non oues aut boues in ſacrificium, ſed *filium*, & quidem *vnigenitum*, vt nihil ad ſolatium, nihil ad poſteritatem tibi ſit reliquum. Illum, inquam, *quem diligis*, ne quid deſit ad exulcerandum pectus. Illum *Iſaac*, riſum tuum, gaudium & corculum tuum: *& offer illum* non ferro alieno, ſed paternâ manu trucidatum atque immolatum. Denique *in holocauſtum*, vt in cinerem redactus, ne corporis quidem reliquias in ſolatium parentibus relinquat. Ad hæc verba fortiſſimus quiſque animo conſternatus concidiſſet. Non ſic Abraham: qui ne tantillum quidem moræ, dum illuceſceret interponen-

Gen. 22, 1. *Abrahæ obedientia.*

ponendum ratus, ſed vt cum Bernardo loquar, in mortem filij piâ crudelitate feſtinans, intempeſtâ nocte à latere coniugis nullo verbo interpellatæ ſurgit, ſoluſque dolorem concoquens, toto triduo cum famulis ſe dat in viam. Quibus interim curis & cogitationibus paternum eius pectus laniatum fuiſſe credimus? aut quantam in eo affectus & obedientiæ luctam exſtitiſſe? Quoties toto illo triduo filium obliquo oculo reſpexit, & erumpentes è corde ſingultus vix oppreſſit? quoties oculos fletu grauidos lætiore vultu caſtigauit? quoties demum toto illo triduo naturam obedientiæ ſubiugauit? Tandem cùm in conſpectum loci à Deo deſignati veniſſent, iuſſis ad radicem montis ſubſiſtere famulis, Iſaaci humeris ligna holocauſti impoſuit: ipſe manibus ignem gladiumque geſtauit. Cumque ſoli ſic abſque arbitris proficiſcerentur, *dixit Iſaac patri ſuo: Pater mi! At ille reſpondit: Quid vis, fili? Ecce, inquit, ignis & ligna; vbi eſt victima holocauſti?* O dolor! Quis mucro verbis hiſce penetrabilior? Et tamen inconcuſſa manſit Abrahami conſtantia. *Deus*, inquit, *prouidebit ſibi victimam holocauſti, fili mi.* Nec mora, vt ad locum ſacrificio deſignatum venêre, exſtructo altari, ligniſque compoſitis, arripuit filium ſuum Iſaac, eumque funibus conſtrictum, cùm iam facilè viginti quinque eſſet annorum, aut, vt alij ſupputant, triginta ſeptem, nihil reluctantem (cùm facilè poſſet) impoſuit ſuper ſtruem lignorum, arreptumque gladium in ictum librauit, vt filium immolaret. Bernardus de Gradib. obedienti.

Ambiguus hîc hæret Chryſoſtomus, quid priùs aut potiùs admiretur, fortémne Patriarchæ ſpiritum, an tam conſtantem filij obedientiam, qui neque reluctatus ſit, nec factum improbarit, cùm tamẽ eâ eſſet ætate, Chryſoſt. Hom. 48. in Geneſ. *Iſaaci obedientia.*

vt in tam crudeli facto iudicio suo vti, & illis viribus, vt è paternis manibus facilè posset eluctari. Et tamen tristissimum erat, ætatem in flore succidi, planeque inexpectatũ, ad necem à patre postulari. Vicit nihilominùs hæc omnia diuinis imperiis obtemperandi promptitudo, & tanto parente non degener indoles. Vultis iam nosse quantò præstabilius fuerit hoc obedientiæ sacrificium infinitis holocaustis aut hecatombis? Accipite huius tragœdiæ catastrophen. Cùm iam paternus mucro filij ceruicibus immineret, diuina vox ictum suspendit: *Abraham, Abraham, non extendas manum tuam super puerum. Nunc cognoui quòd times Dominum, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me.* Et rursus: *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam quæ est in littore maris.* En præmium incruenti obedientiæ sacrificij.

Quid simile cruentis illis antiquæ legis victimis? Quid habuit eximium profusus ille sanguis? quid carnium nidor? Certè hæc & similia, totamque legalium cærimoniarum obseruantiam infirma & egena elementa vocat Apostolus. Quæ si quid valebant, aut eò spectabant, vt homines beneficiorum memores Deum colerent, aut vt iuxta propositam sacrificandi hieroglyphicam formam seipsos excolerent. Si verò nec illud quidem intentum suum in iis assequitur Deus, sed improbi solo apparatu externo contenti, potissimam legis partem, quæ iustitiam vitæque sanctimoniam complectitur, negligant, & in omnium scelerum colluuione cœnoque volutati, omnia sibi salua esse arbitrentur, si carnium nidor in cælum ex arâ vaporauerit; parúmne causæ

Galat. 4.

Improborũ sacrificia Deo ingrata.

causæ videtur Ecclesiastæ fuisse disertè pronuntiandi, *Multò melior est obedientia quàm stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali?* Tantum enim abest, vt hoc externo apparatu Numen sibi reddant propitium, vt etiam iusto furore accendatur, tamquam si à vilissimis homuncionibus ludibrio habeatur. Sic enim olim magnifica illa ac sumptuosa impiorum obsequia à Deo accipiebantur, tamquam si quis famelico non cibos, sed expressas eleganter quidem, vacuas tamen ac futiles ciborum imagines per ludibrium apposuisset, quemadmodum olim Pythæ vxor affabrè factis ex auro cibis, viri sui famem exercuit; aut Caligula expressis ad viuum ex auro, argillâ, lignoque fructibus incautos conuiuas ludificatus est. Virtute enim pascitur ac delectatur Deus, non externis cærimoniis ad pompam fastumque comparatis. Quæ quò frequentiùs apponuntur, eò magis illa fastidit, & ad iram prouocatur. Quod vt manifestius euadat, concludam hoc Caput grauissimâ Dei sententiâ apud Isaiam: *Audite verbum Domini Principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri populus Gomorrhæ* (morum similitudine nimirum & vitiorum contagione) *Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum. Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cùm veniretis ante conspectum meum, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atriis meis? Ne offeratis vltrà sacrificium frustrà. Incensum abominatio est mihi. Iniqui sunt cætus vestri. Et cùm extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: & cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.*

Plutarchus lib. de Virtutib. mulier. c. vlt. Sueton. in Caligulâ.

Isaiæ 1, 10.

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE CAPVT QVINTVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 1. Ne temerè quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferendum ſermonem coram Deo. Deus enim in cælo, & tu ſuper terram: idcircò ſint pauci ſermones tui.

2. Multas curas ſequuntur ſomnia, & in multis ſermonibus inuenietur ſtultitia.

METRICA PARAPHRASIS.

QVò præcipiti lingua effrenis
Impete tendis? Certè ſatius
Tacuiſſe fuit, quàm veloci
Mentis aborſu temerare Deum:
Et verborum fumo æternum
Fuſcare iubar. Nimiùm vaſto
Cæli diſtant templa receſſu.
Quid lumbricus vix emergens
E fæce luti, ſpiriſque ima
Sola perreptans, tumido affectat

Sidera

Sidera collo? sanctaque penetrat
Audax vermis Diuorum adyta?
Citiùs Tiphys bolide exploret
Tethyos vndas; nocturna priùs
Strix immoto lumine figat
Solare iubar; citiùs labri
Margine aheni Nerea claudas:
Quàm mortali iubar æternum
Oculo penetres; lumenque Dei,
Numenque Dei, nullo cæli
Limite clausum, tantula mentis
Pupula capiat. Cùm pulvereâ
Nube sepultam tenebrosa operit
Caligo diem, frustrà æthereos
Quærimus ignes. Dum submoto
Margine terræ moriente die
Spectamus agros, quà Finitor
Diuidit orbem; quò magè tenues
Sequimur patulis vmbras oculis,
Hoc magè refugas perdimus arces,
Nam stellantes nox picta sinus
Furuo obnubit dissita peplo.
Ne magè speres acie mentis
Penetrare Deum, quem caligo
Nimiæ lucis latebris abdit.
Hunc seu Phœbum dixeris orbis,
Phœbi titulum respuit auctor:
Siue exornes schemate Regum,
Vilia Regum syrmata calcat.
Aptius illi nihil aptaris,
Quàm posse Deo nihil aptari.
Cùm vix tibi sit guttula mentis,

Quid verborum flumina ructas?
Tot, si nescis, lubrica verbis
Te lingua probat mentis inanem,
Nec stultitiæ est certior index.
Cùm multiplices, genus insomne,
Anxia curæ pectora rodunt,
Stolida excudit somnia Morpheus.
Sic vbi linguæ verba redundant,
Illic menti curta supellex.

PROSA EXEGESIS.

De Deo loqui difficile.

DE Deo neque omnino silere concessum est, nec loqui promptum. Nam & infinitam illam Maiestatem silentio premere, impietatis est; & multa de illâ effutire, temeritatis: nec hominis est, supremi Numinis ignorantiam prætexere; nec prudentis, absolutam eius scientiam profiteri. Conatum tamen aliquem in medium adferre, operæ pretium videtur, quia, teste Augustino, de Deo optimè existimare, pietatis est exordium. Principio igitur hoc statuendum est, quod ait Tacitus, vnum esse regnatorem omnium Deum. Nulla enim inter homines gens est, inquit Tullius, neque tam immansueta, neque tam ferrea, quæ non, etiamsi ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat. Quid enim potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cùm cælum suspeximus, cælestiaque contemplati sumus, quàm esse aliquod Numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur? Sed quàm hæc certa sunt ac perspicua, tam incertum atque obscurum est quid sit Deus. Vt præclarè dictum sit à Tertulliano; Deum vis magnitudinis & notum hominibus obiecit, & ignotum. Quid enim tam notum, quàm esse

Augustinus lib. 1. de Libero arbit.

Tacitus 5. Hist.

Cic. lib. 1. de Legib.

Idem de Aruspicum respons.

Deum esse perspicuum est.

Quid sit Deus, obscurum.

Tertullian. Apologet. c. 17.

esse summum aliquod Numen? quid tam ignotum, quàm quid sit illud Numen?

Prudenter olim Simonides, cùm ex eo quæsiuisset Hiero tyrannus, quid esset Deus, diem ad deliberandum postulauit; ac postridie rogatus, biduum petiit. Cumque sæpiùs numerum duplicaret, & Hiero miratus causam quæreret, respondit: Quia quantò diutiùs considero, tantò mihi res videtur obscurior. Ita profectò se res habet, vt inuestigantibus labor crescat, & quantò quis acriùs mentis aciem intenderit, tantò longiùs se à metâ cognitionis abesse deprehendat. Adeò vt hæc perscrutatio diuinitatis non absimilis esse videatur illi Stagno Siculo, de quo Polycritus apud Aristotelem, quod cùm vix ambitu suo scutum excedat, si quis illud lauandi gratiâ ingrediatur, in latum extenditur; & si quis iteratò ingressus fuerit, ampliùs identidem dilatatur. Talis est enim Dei natura, quæ, vt ait Nazianzenus, tantum recedit, quantum capitur: & inuentæ veritatis lucrum duplicati laboris dispendio compensat, dum lucis æternæ stricturæ quædam hinc inde emicantes ad pleniorem eiusdem lucis inquisitionem inuitant, & immensam generosis mentibus discendi cupiditatem accendunt.

Cic. lib. 1. de Naturâ deor.

Quo Deus magis cognoscitur, magis latere videtur.

Vid. Causs. in. Hist. parab. li. 1. Symbol. 52.

Nazianz. Orat. 1.

Quanta olim huius lucis inuestigandæ cupiditas incessit D. Augustinum, postquam veritatis diem quasi per rimam dispicere cœperat? Et quanto animi sui sensu ad hauriendam Dei cognitionem res omnes creatas peruagatus est? Percussisti, inquit, Domine cor meum verbo tuo, & amaui te. Sed & cælum, & terra, & omnia quæ in eis sunt, ecce vndique mihi dicunt vt te amem; nec cessant dicere omnibus, vt sint inexcusabiles. Altiùs autem tu misereberis, cui misertus fue-

Augustini labor in quærendo Deo.

Augustinus li. 10. Confession. c. 6.

fueris; & misericordiam præstabis, cui misereberis. Alioquin & cælum & terra surdis loquuntur laudes tuas. Quid autem amo, cùm te amo? Non speciem corporis, non decus temporis, non candorem lucis ecce istis amicum oculis, non dulces cantilenarum melodias, non florum, & vnguentorum, & aromatum suaueolentiam; non manna & mella, non membra acceptabilia carnis amplexibus. Non hæc amo, cùm Deum meum amo: sed tamen hæc talia amo in interiori meo homine; vbi fulget animæ meæ, quod non capit locus; vbi sonat, quod non rapit tempus; vbi olet, quod non spargit flatus; vbi sapit, quod non minuit edacitas; vbi hæret, quod non diuellit satietas. Hoc est quod amo cùm Deum meum amo. Et quid est hoc? Interrogaui terram, & dixit, Non sum. & quæcumque in eadem sunt, idem confessa sunt. Interrogaui mare & abyssos, & reptilia animarum viuarum, & responderunt, Non sumus Deus tuus, quære supra nos. Interrogaui auras flabiles, & inquit vniuersus aër cum incolis suis: Fallitur Anaximenes, non sum Deus. Interrogaui Solem, Lunam, & stellas; Neque sumus nos Deus quem quæris, inquiunt. Et dixi omnibus his quæ circumstant fores carnis meæ: Dixistis mihi de Deo meo, quòd vos non estis, dicite mihi de illo aliquid. Et exclamauerunt voce magnâ: Ipse fecit nos. Interrogatio mea, intentio mea; & responsio eorum, species eorum. Hæc Augustinus.

Dei aliqualis cognitio remouendo aliena accipitur.

Sed quàm rudis illa species ad repræsentandum infinitum illud Numen? Certè vix aliud nobis præstat, quàm quòd opportunè prohibet, ne ad ea colenda sacrilegâ superstitione adducamur, quæ non sunt dij; ac interim aliena remouendo, confusam Dei proponit ima-

imaginem. Quemadmodum enim, ait Areopagita, ſimulacrum hominis ex ligno aut lapide, cædendo, dedolando, excauando & amputando perficitur; ita Dei quædam ſimilitudo, remouendo ab eo quidquid creatum eſt, efformatur; ſed hoc diſcrimine, quòd ex ligni illâ aut lapidis dedolatione ſubinde genuina reſultat hominis effigies, ex hac autem negatione rerum creatarum nulla Dei propria ſimilitudo, ſed valdè rudis, imperfecta, prorſuſque aliena adumbratur. Hoc tamen habent eximium res creatæ, quòd animos noſtros excitant, & ad diuinas perfectiones vtcumque contemplandas manu ducunt. Viderunt hoc etiam Græcæ religionis Philoſophi, inter quos Plutarchus non ignobilis, Vt nunc ſe dat occaſio, inquit, Deum quaſi in pulcherrimo ſomniorum ſomno imaginantes excitemus animos noſtros, hortemurque, vt altiùs ſeſe efferant; & Dei ſubſtantiam naturalibus ſubſtantiis ſublimiorem contemplemur. Addo, Et cùm diu contemplati fuerimus, fateamur nos (quaſi Solis radiis nimiâ ſuâ luce caliginem offundentibus) magis magiſque cæcutire: & glorioſum nobis exiſtimemus, viles terræ vermiculos ab infinitâ Maieſtate vinci, humanamque infirmitatem tam altis conatibus debere ſuccumbere.

Dionyſius Areopag. de Myſticâ Theol. c. 1

Deus ex rebus creatis cognoſcitur.

Plutarch in El. apud Delphos.

Ne tamen omnino nihil in medium attuliſſe dicamur, videamus quid nonnulli, quorum mens ſanior fuit, naturâ duce ſint conſecuti. E Latinis potiſſimùm arridet M. Tullius, qui ſic habet in Tuſculanis: Deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi non poteſt, niſi mens ſoluta quædam, & libera, & ſegregata ab omni concretione mortali, omnia ſentiens & mouens, ipſaque prædita motu ſempiterno. E Græcis nemo potiore iure placere debet quàm diuinus ille Plato,

Philoſophorum de Deo ſententia.

Cicer. Tuſcul. 1.

haustâ à Moyse, vt putatur, Theologiâ ceteris angustior. Eius insignem de Deo sententiam his verbis quidam expressit: Deus est totius rerum naturæ causa, & ratio, & origo initialis, summus animi genitor, æternus animantium sospitator, assiduus mundi sui opifex. Sed enim sine operâ opifex, sine curâ sospitator, sine propagatione (id est naturæ suæ multiplicatione) genitor, neque loco, neque tempore, neque vice vllâ comprehensus, eoque paucis cogitabilis, nemini effabilis.

Apuleius Apolog. primâ.

Rectè mones, Plato, & elogio tuo rationis & orationis fluxum sistis. Cuius enim prudentiæ fuerit incomprehensibilem velle cogitatione complecti, aut ineffabilem verbis explicare? Non immeritò sanè stultissimæ temeritatis id esse pronuntiat Ecclesiastes. Primùm enim, quis ignorat instar Solis esse diuinum illud Numen, cui nullus par esse possit adspectus? Vnde verè dictum est à Philone, Principalem illam essentiam si quis voluerit intueri, nimio radiorum fulgore, priusquam illam viderit, excæcandum. Deinde venti nomine Deum commodè designari, ostendit Areopagita, propter vim motricem, celeremque & insuperabilem discessum, & nobilium principiorum atque finium incognitas atque inuisibiles latebras. Denique perfectiones eius incomprehensibiles esse, satis apertè insinuat Propheta Iob, *Forsitan*, inquiens, *vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum Omnipotentem reperies? Excelsior cælo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces? Longior terrâ mensura eius, & latior mari.*

Deus est incomprehensibilis.

Philo de Profugis.

Dionysius Areopag. Cælest. hierarch. c. 15.

Iob 11, 7.

Amplius dico, ne vnius quidem perfectionis diuinæ vim posse comprehendi, cùm nihil sit in hoc vniuerso, quod cum illâ in contentionem venire possit. Quinimmò si omnis rerum creatarum perfectio magis magisque

gisque in infinitum aucta fuerit, & ex alterâ parte minima Dei perfectio (vt sic loquar) cùm illâ conferatur, numquam tamen poterit creata perfectio illo suo augmento ad minimam Dei perfectionem attingere. Quod nemini mirum videri debet, cùm in Mathematicis etiam proportionibus non absimile quiddam reperiatur. Detur enim angulus aliquis rectilineus, qui infinitis partibus reddatur minor, acutior & contractior; & alius detur angulus contingentiæ circuli conuexi super lineam rectam, qui in infinitum augeatur ac dilatetur; tamen hic angulus contingentiæ in infinitum auctus ac dilatatus, semper erit minor angulo rectilineo in infinitum contracto. Sed quid verbis opus est, cùm res, de quâ agimus, sit prorsus ineffabilis? Quare ne multa effutiendo, vt ait Ecclesiastes, stultitiam prodam, cetera obscuris Fidei decretis ac Theologorum placitis committo, illius D. Cypriani memor: De Deo etiam vera dicere periculosum est. Cyprian. in Symbolo.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS. 3. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. sed quodcumque voueris, redde:
4. multoque melius est non vouere, quàm post votum promissa non reddere.

METRICA PARAPHRASIS.

Si votis superos fortè popósceris,
Tendens innocuas sideribus manus,
Quidquid seu ratio iubet,
Seu lex imperiosior;
Exclusâ remorâ, polliciti memor,
Dictis adde fidem. Vir cupiet viro
Fixum lege adamantinâ,
Quod mens prôuida sanxerit:
Tu ne deteriùs solue fidem Deo.
Fallaces superûm destituit fauor,
Illis sed facilis venit,
Queis votis sua stat fides.
Mendaces nebulas, & pluuias minas,
Quæ nullo recreant imbre noualia,
Dum turgent vacuo sinu
Odit vulgus agrestium.
Sic qui vota crepans, sacrificis nihil,
Præter verba, focis perfidus immolat,
Hunc vox irrita Numinis
Læsi constituet reum:
Non quòd vota Deum munera diuitent,
Aut cædes recreet multa bidentium:
Non ille esuriens fibris
Sacræ pascitur hostiæ,
Aut vndante sitim sanguine diluit.
Sed cur arbitrio mobilis ingenI
Testæ de Samiis luti
Debet ludibrium Deus?
Non hic centuplici commodat hostiæ
Pronas auriculas, aut opibus Midæ:

Plus

Plus vel mica salus poteſt,
Et puræ ſcelerum manus.
Si non in pretio eſt pinguior hoſtia,
Sed iurata fides præſtita Numini;
Aut voti ſatagas reus,
Aut prorſus voueas nihil.

PROSA EXEGESIS.

ANTIQVISSIMA votorum eſt religio, ad quam non vnius aut alterius gentis ritibus inſtituti ſumus, ſed ab ipsâ naturâ imbuti. Hanc Dei populo diuina oracula, gentibus excultis ratio, neceſſitas barbaris, ipſis denique pueris natura præſcripſit. Iam olim à paternâ domo profugus Iacob, cùm Luzam appuliſſet, votum vouit Domino, ſi ſoſpitatorem eum itineris ſui habuiſſet, omnium bonorum ſe decimas oblaturum. Et altiori ſpiritu incitatus Iephte, ſe Deo facturum vouit in holocauſtum, quicumque primus ab Ammonitis reduci ac victori ex ædibus ſuis obuius eſſet futurus. Quid Græcæ ſuperſtitionis antiquitatem veræ ſemper religionis æmulam commemorem? Nónne

Votorum antiquitas. — *Geneſ. 28, 20.* — *Iudic. 11, 31.*

Vota Ioui Minos taurorum ſanguine centum
Soluit? ——— Nónne
Dædalus (ex voto) *fugiens Minoia regna,*
Præpetibus pennis auſus ſe credere cælo,
Redditus his primùm terris tibi Phœbe ſacrauit
Remigium alarum, poſuitque immania templa?

Ouidius 8. Metam. — Virgilius 6. Aeneid.

Ita & aries Phryxeus Marti dicatus eſt apud Colchos, & regia Midæ ſella Apollini Delphico, & nauis eidem à Theſeo annuè ex voto perſoluta. Neque Romani cuiquam hac votorum religione, quam à primo ſuo parente hauſerant, ceſſerunt. Nam & Romulus ſiſten- Liuius li. 1.

Idem li. 5. dæ suorum fugæ ædem Ioui Statori vouit; & Camillus Dictator Veientis prædæ decimas; & bello contra An-

Idē lib. 36. tiochum Consul, præeunte P. Licinio Pontifice maximo, ludos magnos Ioui donaque ad puluinaria vouit:

Idē lib. 22. denique non infrequenter ver sacrum populus vouit, vt quòd ver attulisset ex suillo, ouillo, caprino grege, Ioui fieret. Quid quòd ne rusticis quidem ac pueris incomperta fuit hæc religio? de quibus inter ceteros sic Tibullus:

Tibullus lib. 2.

Pendebitque vagi pastoris in arbore votum,
Garrula siluestri fistula sacra Deo.

Cic. lib. 1. de Diuinat. Et Attius Nauius, cùm propter paupertatem sues puer pasceret, vnâ ex his amissâ vouit, si eam recuperasset, vuam se Deo daturum, quæ maxima esset in vineâ.

His paucis ex antiquitate historicâ delibatis cùm sæculorum omnium gentiumque consensus accedat, eritne qui istiusmodi cultum vero Deo exhibitum vanitatis & * ἐθελοθρησκείας damnare præsumat? Nemo certè, præter fastidiosos nostri temporis Aristarchos, hæreticos inquam, quibus nihil sapit quod sanctum ac religiosum est. Sed exploditur eorum temeritas non tantùm rationum euidentiâ, verùm etiam ipsius Dei grauissimo suffragio, cùm nullam fidei ac religionis partem tot miraculis illustratam teneamus, quàm quæ votis continetur: vt non immeritò possumus hac in parte illud D. Augustini vsurpare, Culmen auctoritatis obtinuisse Ecclesiam Catholicam, hæreticis miraculorum maiestate damnatis. Quæ dum vident, qui in Ecclesiæ gremio ac beato illo cœtu viuunt, iure in auitâ fide firmantur, & disputationum omnes nebulas factorum Sole dispellunt: neque verentur, cùm voti se religione obstringunt, ne supersti-

* voluntarij cultus & superstitionis

Frustrà hæretici votorum religionem damnant.

Augustinus de Vtilitate credendi, c. 17.

tionis

tionis laqueis implicentur, sed clamant potiùs cum pio Scriptore: Domine, si error est, à te decepti sumus. nam ista in nobis tantis signis & prodigiis confirmata sunt,& talibus,quæ nō nisi per te fieri possunt.

Richardus à S. Victore lib. 1. de Trinitate, c. 2.

Quamquam, vt dixi, nec euidentia rationis ad confirmandos animos in hoc diuino cultu desideratur. Quis enim ambigit quin gratissimus Deo sit ille cultus,cùm is qui votum nuncupat, hoc ipso rerum humanarum cognitionem ac prouidentiam Deo adscribat? Deinde, parúmne Deo honorificum, quòd hunc vnicum esse fatentur mortales, qui rebus adflictis possit opitulari? Præterea qui votum nuncupat, hoc ipso diuini principatus eminentiam, suamque subiectionem & obsequium profitetur. Adde, quòd vouens, si seipsum Deo per votum transscribit, non hinc inde rosam aliquam, aut pomum ex arbore decerptum, in sinum illius infinitæ Maiestatis coniicit, sed ipsum cum rosis rosetum, ipsam cum fructibus arborem, ipsum inquam cum affectibus cor, ipsas cum operibus manus Deo consecrat. Denique cùm, teste Aristotele, ad virtutis perfectionem hoc etiam requiratur, vt firmiter ac immobiliter operetur; qui se voto obstringit, hoc agit, vt Dei reuerentia, cuius maiestatem cōpellauit,in sancto proposito ac virtute confirmetur.

Votorum religio confirmatur.

Vide Lessium de Iustitiâ & Iure lib. 2. c. 4. dub. 5.

Anselmus lib. Similitud.

Arist. lib. 2. Ethic. c. 4.

At, inquiunt, quid opus est illâ ferreâ necessitate? quid opus votorum vinculis & compedibus, cùm virtutum merita libertas operandi commendet? Non intelligunt, qui ista disputant, quid inter necessitatem aliunde iniectam intersit, & inter spontanea vincula, quæ sibi quisque pio erga Deum affectu induit, ne in posterum liceat, quod nollet licuisse; aut integrum sit non debere quod cum lucro persoluitur. Rectè igitur

Felix necessitas quæ ex voto oritur.

monet

Augustinus Epist. 45. monet Augustinus Armentarium: Non te vouisse pœniteat; imò gaude iam tibi non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus, & dicta factis imple: ipse adiuuabit, qui vota nostra expetit. Felix necessitas, quæ ad meliora compellit. Sanè nihil obest vitibus, nec fecunditatem minuit, quòd vlmis aut aliis firmioribus stipitibus alligantur: ita nihil est conducibilius, quàm vt fragilis homuncio leuitatis suæ conscius, futilem ac incertam voluntatem suam defigat in Deo, votique sponsione stabiliat. Diximus nuperrimè, Isaacum, paternâ manu immolandum, ligatum fuisse; nec dubium, quin summâ suâ voluntate: nullæ enim alioqui patris iam grandæui vires id potuissent in filium ætate ac robore florentem. Igitur cùm sic animo comparatus esset, vt res ipsa testatur, quid necesse fuit adhiberi vincula? nimirum vt illa tam recta tamque prompta voluntas iisdem quasi nexibus, quibus manus ipsæ constringeretur: ne vllo deinde casu aut perturbatione sibi excideret. Eadem planè ratio votorum est, quæ etsi vincula quædam sunt, non sunt tamen remissioris sed propensioris affectus symbola; neque tergiuersationem indicant, sed promptitudinem, vtpote quæ tantâ voluntate suscepta sunt, vt numquam integrum sit futurum non velle.

Vide Platum de Statu religioso lib. 1. c. 30.

Gen. 22, 9.

Ex his cuiuis facile est coniecturâ assequi, quanti apud Deum sit meriti votorum nuncupatio. Sed illud non minùs euidens est, quàm inexpiabile sit facinus, Deo fidem datam fallere, eumque re votâ frustrari. Cùm enim votum omne maturo consilio, ac propensâ voluntate, nullâ vi aut necessitate præcepti interueniente, nuncupetur; quid aliud est votum aut negligere aut eludere, quàm infinitam illam Maiestatem ludibrio

Votanò soluere, graue piaculū est.

brio habere? Certè *melius est non vouere*, inquit Ecclesiastes, *quàm post votum promissa non reddere.* Vt enim voti reis apud Ethnicos impunis interdum fuerit perfidia, qui, vt ait Satyricus, stolidam Ioui barbam vellebant, aut dimidium beneficij se reddituros pacti, fructuum putamina & nucum Ioui proiiciebant; vero tamen Deo non impunè illuditur. Persius Sat. 2.

Quinimò licet Maiestas illa aliorum scelerum pœnas futuro sæculo reseruare soleat, hoc tamen perfidiæ scelus præsentibus frequenter suppliciis vindicari cernimus: vt ferè votorum illi contemptores, & in Deum perfidi, vel semper miserrimam vitam ducant, vel citò miserrimam mortem obeant. Nazaræorum voto constrictus olim fuit Samson; postquam tamen in sinum Dalilæ caput reclinans, violandi voti occasionem præbuit, oculis orbatus, & pistrino addictus, quàm indignam tanto Principe vitam duxit? Quid Achan commemorem, qui siclos aliquot argenti, & auream regulam ex anathemate Deo deuoto furatus est? Quantum, propter vnius furtum, totis pænè castris turbatum est, fusis ab hoste tribus millibus fortissimorum Israël, & Deo seuerè denuntiante. *Non poterit Israël stare ante hostes suos, quia pollutus est anathemate*: & quod longè terribilius est, *Non ero*, inquit, *vltrà vobiscum, donec conteratis eum, qui huius sceleris reus est.* *Voti violatores à Deo puniti.* Iudic. 16, 19. Iosue 7, 12.

Sed hæc antiqua sunt: dies me deficiet, si recentiora percensere voluero supplicia eorum, qui cùm seipsos voto solemni diuino obsequio consecrassent, desertis signis, retrò ad carnis illecebras mundique oblectamenta respexerunt. Noui ego qui egestate ac miseriis confecti, inter mendicabula perierunt: noui qui seipsos fœdè discerpserunt: noui qui hostilibus armis cir-

cumuenti, nullum pœnitentiæ spatium inuenerunt: noui qui carnificis manu per summam ignominiam obtruncati sunt.

Sed illa nimis tragica relinquamus: hoc tantùm D. Bernardi monitum subnectamus, non Religionis desertori, sed votorum, vt sic dicam, moderatori, & laxioris vitæ sectatori transmissum: O insensate puer! quis te fascinauit non soluere vota tua, quæ distinxerunt labia tua? Et quid tibi frustrà quispiam blanditur de absolutione Apostolicâ, cuius conscientiam diuina ligatam tenet sententia? *Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei.*

Bernardus Epist. 1.

Luc 9,62.

Nec minùs ille obnoxius est vindictæ diuinæ, qui voti reus, & moram ex morâ nectens, aut se aut sua Deo consecrare negligit. Non ita languidè ac remissè cum Deo tractandum est. *Cùm votum voueris Domino Deo tuo*, ait Moyses, *non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus. & si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Inter homines contractus bonæ fidei, si nihil de tempore stipulatum est, primâ opportunitate debentur: cur Dei causa nobis erit deterior? præsertim cùm in nos totius moræ dispendium redundet? Cùm enim Deo fœneret, qui se suaque per votum consecrat; quò diutiùs sortem differt, eò maiora patitur vsurarum dispendia. Itaque redde teipsum Deo, ait Augustinus, quia reddendo non perdis, sed accipis, & auges. Benignus enim exactor est, non egenus; & qui non crescat ex redditis, sed in se crescere faciat redditores. Deinde si Deum tibi voto demereri studes, celeritate præstitæ fidei sincerum affectum testare. Nam, vt ait Ambrosius, prima voti gratia est celeritas solutionis; vti contrà, teste Ausonio, —— *ingratum gratia tarda facit.*

Vota quàm primum soluenda.

Deuter 23, 21.

Augustinus Epist. 45.

Ambrosius lib. 1. de Cain, c. 2.

Ausonius Epigr. 82.

Itaque

Itaque *si quid vouisti Deo, ne moreris reddere*, ait Ecclesiastes: ne si forsitan susque deque habens quâ fide voueas, aut quando vota persoluas, eorum impietati subscribere videaris, qui Deo res humanas negant esse cordi; quorum dementiam proximâ Sectione castigat.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 5. Ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuam: neque dicas coram Angelo: Non est prouidentia: ne fortè iratus Deus contra sermones tuos, dissipet cuncta opera manuum tuarum.

METRICA PARAPHRASIS.

VSQVE *adeóne aliquis fatuæ deliria mentis,*
Quæque euanida nox insomnia cudit, adorat,
Vt mundi immortale iubar, Numenque tremendum
Securum tam pulchri operis, quod pulchrior ipse
Æternâ ductum plastes ab imagine finxit,
Ignauo super astra putet torpere veterno?
Anne parum solidè quà terras circuit æther
Publica naturæ vox hæc tam vana refellit
Somnia? Nónne vides vt Cynthia legibus vndas
Temperet? ac terris circumflua Neptunine
Indomitos bibulâ fluctus compescat arenâ?
Nónne vides nusquam euarians vt portitor Helles
Æquales operi ac somno discriminet horas?
Iamque rigens Aquilone Caper, iam torridus æstu
Cancer, vt alternâ Phœbum statione salutent?

Adſpicis vt certis vaga ſidera legibus errent?
Adſpicis vt Zephyrus poſt horrida tempora brumæ
Torpentem Cybelen fecundo rore maritet,
Aulæiſque nouis decoret pubentia prata?
Quis tam multiplici diſcrimine ludit in herbis?
Quis Cypriæ tingit Pæſtana roſaria Diuæ
Sanguine? Narciſſoſque argento & lilia ditat?
Auro ornat calthas? violas ferrugine pingit?
Quæ tantum Phrygio variantur ſtragula textu
Regales ſtructura toros florentis Idumes?
Quis pelago ventos, ſitientibus humida campis
Nubila diſpenſat? Quiſnam Cerealia egenis
Munera partitur terris, laticemque Lyæum?
Quis materni vteri, matre ignorante, receſſu
Naturæ indulgentis opes, artuſque ſtupendos
Semine ab informi, centenaque ſymmetriarum
Millia, & immenſi claudit compendia mundi?
Sed quid ego hæc? roſeis quà purpurat ignibus Eos,
Quà lauit Heſperio Titan ſub gurgite currus,
Quot rerum ſpecies, totidem miracula dextram
Præſentis teſtata Dei Numenque loquuntur.
Et quiſquam has voces tam ſurdâ præterit aure,
Vt cerebri commenta ſui, malè ſanaque noctis
Somnia, naturæ anteferat vocique polorum?
Ergo fidem ſi mœcha proco iurata fefellit,
Si ſceleratus Atreus coquit exta nefanda Thyeſtæ,
Natorum Medea ferox ſi ſanguine ſpargit
Æſonidem, vacuumque regens per inane dracones
Aëriis vehitur bigis & nube curuli;
Nullane deſpectas curabunt Numina terras?
Quò ruimus malè ſana cohors, & cæca futuri?
Rimamur ſecreta poli, penituſque repoſtum

Suppli-

Supplicium ſceleri noſtrâ decernimus vrnâ.
Heu nimiùm fragili petimus confinia cæli
Remigio alarum, curſuſque inſiſtimus olim
Dædalidæ. Temerè æternam contingere flammam,
Nulli impune fuit. Conſumitur igne pyrauſta,
Dum circumuolitans nocturna incendia tangit.
Nulli fas hominum æternæ comprendere mentis
Immortale decus: meliùs neſcire fatemur,
Quàm verbis æquare Deum; Numenque colendum
Laudibus, vberiùs ſtupefacta ſilentia laudant.
Quiſquis es ergo, caue ne deteriora ſecuto
Tantus corde furor tantum ſcelus excidat ore,
Vt demens cælo præſumas teſte profari:
Scilicet hic ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat. *Ne tantum animo, ne prome furorem,*
Neu caput ipſe tuum trifido damnaueris igne:
Quippe Deus tumido irarum ſuccenſus ab æſtu,
Téque tuoſque lares, Nemeſi inſultante, ruinæ
Inuoluens, operum euertet molimina, & ipſis
Ludibrium Boreæ dabit irrita ferre procellis:
Obicibus velut excuſſis furit igneus amnis,
Candentis voluens liquefacta incendia ferri,
Artificumque ruit poſitas longò ordine formas.
Sic quondam Pharao rector Mareotidos oræ,
Dum negat Iſacidum lacrymas curæ eſſe Tonanti,
Contemnitque Deum, ſenſit ſua regna ruinæ
Incubuiſſe, retroque gradum fruſtrata tuliſſe
Conſilia: ac tandem furiarum percitus æſtro
Victus Erythræis iras tumulauit in vndis.
Auſus & indignis quondam aſtra laceſſere verbis
Sacrilegus Capaneus (cui dextera Numen, & enſis
Lex erat) infeſto dum territat agmine Thebas,

Atque Amphionia structas testudine turres
Inuolat insultans, toto Ioue fulmen adactum
Hausit, & in cineres diffluxit inane bidental.
Sic vbi culpantur diuturna silentia cæli,
Absoluit vindicta Deum, causamque perorat.

PROSA EXEGESIS.

Cic. lib. 1. de Naturâ deor.

Athei iam olim damnati.

CVM Protagoras Abderites, celeberrimus olim sui temporis Sophista, librum suum sic esset exorsus, De diis neque vt sint, neque vt non sint habeo dicere; Atheniensium iussu vrbe atque agro est exterminatus, librique eius in concione combusti. Ex quo factum est, vt tardiores multi efficerentur ad atheismum profitendum, cùm nec dubitatio quidem pœnam effugere potuisset. Qui rigor Atheniensium si vbique valuisset, non tot superessent sacrilegi dogmatis illius reliquiæ. Nunc verò cùm sub specioso Politicorum nomine exitiabilis illa generis humani pestis longè latéque propagata sit, multique non ambigant tantùm, sed interesse rebus humanis cæleste Numen, eiusque prouidentiam diffiteantur, faciam rem non difficilē, causam Dei agam.

Mundus ex atomorum concursu non extitit.

Ac inprimis stultissimum illud Epicuri delirium explodam, qui non ab omnipotente Dei manu, sed fortuito atomorum concursu, pulcherrimum hoc vniuersum, rerumque tantam varietatem extitisse somniauit. Qui si in brutorum animantium concursum, stultaque conciliabula, qualia in Apologis suis finxit Æsopus, causam tantæ varietatis ac pulchritudinis contulisset, tolerabiliùs certè insaniret: ab atomis verò (vt nihil grauius dicam) vitæ & varietatis expertibus, quæ mens, quæ ratio, quod consilium, quæ partium symmetria, quæ naturarum diuersitas, quæ agendorum norma,

quæ

quæ artium varietas potuit proficiſci? Itaque ſuperuacuum eſt in præſentiâ oſtendere non ſine aliquo auctore & cuſtode tantum opus ſtare: nec hunc ſiderum certum diſcurſum fortuiti impetus eſſe, & quæ caſus incitat, ſæpè turbari, & citò arietare: hanc inoffenſam velocitatem procedere æternæ legis imperio: non eſſe materiæ errantis hunc ordinem: neque quæ temerè coierunt, tantâ arte pendere, vt terrarum grauiſſimum pondus ſedeat immotum, & circa ſe properantis cæli fugam ſpectet: vt infuſa vallibus maria molliant terras, nec vllum incrementum fluminum ſentiant: vt ex minimis ſeminibus naſcantur ingentia.

Seneca de Prouidentiâ, c. 1.

Superuacuum eſt, inquam, hæc multis rationibus ſtabilire. Si enim, ait Epictetus, ciuitas aut domus ne momento quidem ſubſiſtere ſine gubernatore poteſt, quomodo hic tantâ amplitudine præditus mundus temerè ac fortuitò, nulloque ordine poterit adminiſtrari? Quis verò tam vecors eſt, ait Cicero, qui cùm ſuſpexerit in cælum, deos eſſe non ſentiat, & eâ quæ tantâ mente fiunt, vt vix quiſquam arte vllâ ordinem rerum atque viciſſitudinem perſequi poſſit, caſu fieri putet? Naturæ enim, naturæ vox iſta eſt, & quocumque oculos animumque conuertas, mortalia, immortalia, ſublimia ac terrena, animata & inanima clamant clarè & loquuntur, quiddam ſuper nos eſſe, quod hoc vniuerſum dirigat & conſeruet. Id autem eſt Deus: cuius ſummæ perfectiſſimæque naturæ nihil magis conuenit, quàm vt curam tutelamque operis ſui gerere & velit & poſſit. Nec diſtringit eum aut diſtinet magnitudo hæc rerum, aut varietas. Spargit enim æterna illa lux quoquouerſum radios ſuos, vnoque iactu ſinus omnes & abyſſos penetrat. Quid miramur? Sol ille, quantam mun-

Mundus prouidentiâ gubernatur.

Epictetus Arian. li. 2. Diſſertat. c. 14.

Cicero de Aruſpicum reſponſ.

Lipſ. lib. 1. de Conſtant. c. 13.

Deo mundi curam gerere non eſt difficile.

mundi partem ſimul luſtrat & illuſtrat? Quin & mens noſtra quantam rerum congeriem vnâ cogitatione complectitur? &, ô fatui! non cenſemus plura inſpici & concipi ab eo poſſe, qui hunc ipſum Solem, & hanc ipſam mentem creauit? Itaque ſic Deus intendit ſingulis, ait D. Gregorius, ac ſi vacet à cunctis: & ſic omnibus ſimul intendit, ac ſi vacet à ſingulis. At obgannit Plinius, & dum nimiùm ſibi ſapit, ſtuporem ſimul ac impietatem ſuam prodit. Irridendum vero eſt, inquit, agere curam rerum humanarum iſtud, quidquid eſt ſummum. Anne tam triſti tamque multiplici miniſterio non pollui credamus? Inepte! Quis vnquam animam in corpore pollui exiſtimauit, dum omnes eius partes penetrat? aut Solem, dum hoc vniuerſum illuſtrat? De multitudine verò quid formidas? an vt infinita illa vis intelligendi atque agendi tot rebus par eſſe poſſit? Finge animo, tot eſſe mentes, tot capita, tot ingenia, quot in mari guttæ, quot in littore arenæ, quot in aëre atomi, quot in arboribus frondes, quot in orbe demum res ac reculæ: ſatíſne cautum videbitur, ne quid rerum aut negotiorum infinitæ illi menti elabatur? Caue itaque *ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuam* (præbendo eius petulantiæ peccandi illecebram, ſpem impunitatis) *neque dicas coram Angelo* (qui pro diuinâ Maieſtate certans, ac velut zelotypus, actiones tuas obſeruat) *Non eſt prouidentia.* Clamabit enim aduerſum te cælum tot ſtellis inoculatum, & aſtrorum certâ lege directi errores: clamabit terra multiplici variegata germine; clamabit Oceanus, & in eo certis horarum ſpatiis reciproci fluctus. Orbis denique terrarum vniuerſus impium hoc dictum continuo clamore confutabit, id eſt ipſâ rerum euidentiâ.

Gregorius lib. 22. Moral. c. 19.

Plin. lib. 2. cap. 7.

Res omnes creata Dei prouidentiã loquuntur.

Ma-

Maneat igitur, rebus hisce, quas cernimus, interesse ac præesse moderatorem omnium Deum. Sed & illud indubitatum est, hominum potissimam ipsi curam esse. Quamuis enim nonnumquam rebus mortalium indormire videatur, interest tamen animis nostris, & cogitationibus mediis interuenit. Mihi pro vero constat, ait Salustius, omnium mortalium vitam diuino Numine inuisi, neque bonum neque malum facinus cuiusquam pro nihilo haberi, sed ex naturâ diuersa præmia bonos malosque sequi.

Deus hominum potissimam curam gerit.

Salustius ad Cæs.

At rursus hîc malorum impatiens humana mens diuinæ prouidentiæ legibus obstrepit, & quæ non capit, criminatur. Si Deo res nostræ sunt cordi, cur tot malis bonos adfligit? cur etiam tot scelera ac flagitia patitur? Respondeo primùm cum Saluiano, Quam ob causam Deus in hoc mundo mala fieri permittat, nolo à me requiras. homo sum, non intelligo: secreta Dei inuestigare non valeo, & ideò etiam tentare formido; quia & hoc ipsum genus sacrilegæ temeritatis est, plus scire velle quàm permittaris. Quis enim diuina consilia scrutabitur? quis tanget cælestes illos ignes, & non liquescet? Deinde, cùm ne sceleratissimi quidem ipso scelere, quà scelus est, pascantur, sed aut in rapinis lucrum spectent, aut honorem in vindictâ, aut in libidine voluptatem, aut vmbram saltem cuiuscumque boni in ceteris flagitiis; an Deum, qui fons & origo bonitatis est, peccata permittere, aut mala bonis infligere, quia mala sunt, & malorum causæ, censebimus? Quid si etiam, ait Arnobius, quæ nobis aduersa videntur, ipsi mundo non sunt mala, nostrisque commodis omnia metientes criminamur euenta naturæ? Pluit mundus, aut non pluit? sibimet pluit aut non pluit: &, quod

Cur Deus mala in hoc mundo permittat.

Saluianus côtra Gentes.

Arnobius lib. 1. ad Gentes.

ſortè neſcias, aut vliginem nimiam ſiccitatis ardore decoquit, aut longiſſimi temporis ariditatem pluuiarum effuſione temperat. Peſtilentias, morbos, aliaſque ſuggerit malorum exitiabiles formas? vnde tibi eſt ſcire, an non quod exuberat, ſic tollat, vt per ſua diſpendia modum rebus luxuriantibus figat?

Diuinæ prouidentiæ exempla.

Si autem ne hæc quidem, quæ ad euertendam prouidentiam diſputantur, inſigni carent documento prouidentiæ, quàm efficaciter animos noſtros illa percellent, quæ in hac cæcâ rerum humanarum caligine diuinæ prouidentiæ ſpecimen luce meridianâ clariùs oſtendunt? Non immorabor coaceruandis vndique exemplis, quæ plurima ſuggerit omnium ſæculorum memoria: vnicam perſtringam populi Iſraëlitici politiam. Terruit in primis Deus eius auum Abrahamum, oſtenſo Sodomitarum excidio, cùm ſulphureo nimbo cælitus effuſo, ita Pentapolitanos obruit, vt ex illo terreſtri paradiſo nihil præter ingentem alueum excipiendo mari mortuo, ſeptuaginta duobus milliaribus in longum protenſo, ſuperfuerit: inſigni ſanè documento, quid flagitioſis hominibus horrendo illo extremi iudicij die ſit expectandum. Idem ille populus, cùm Ioſephi imperio, ſeu mauis fauore, in Ægyptum introductus, & portentoſo Pharaonis exitio per Moyſen eductus fuit, nónne meritò potuit exclamare: Deus! ecce Deus! Deinde eductis ex Ægypto facilè vicies centenis millibus capitum, quàm illuſtris prouidentiæ fuit, tantam in vaſtâ eremo multitudinem, delapſo ex aëre mannâ, ſuſtentare? Cuius autem ſeueritatis fuit, cùm, exploratâ regione promiſsâ, tantum Dei munus contempſiſſent, ſupra ſexcenta tria millia hominum & quingentos (totidem enim viri vigeſimum ætatis annum

num

num superabant) vnicâ sententiâ, excepto Iosue, & Caleb, morte damnari? Quid nunc attinet cetera commemorare? tot millium vestes calceosque quadraginta annis non esse attritos, aquam ex aridâ silice excussam, legem in medio caliginis fulminumque traditam, caliginosæ igneæque nubis ducatum, tabernaculum assiduè nebulâ circumdatum, coturnicum aucupium, & quæ inde effossa sunt sepulchra concupiscentiæ, horrendum Core ceterorumque seditiosorum supplicium, aliaque sexcenta, quæ præsentissimum Dei Numen testantur?

Sed stultus sum, qui ad adstruendam hominibus Dei prouidentiam rationes congero, quam & bruta animantia, immanesque beluæ, & ipsæ quoque res inanimes singulari quodam sensu cultuque veneratæ sunt. Nónne in generali mundi cataclysmo omne animantium genus diuino imperio ad arcam Noëmi confluxit, & per arcæ cellulas se distribui permisit, vt à communi interitu posset vindicari? Nónne asina Balaami obsistentem sibi in viâ Dei nuntium venerata est? Et quoties in illâ sanguinolentâ Romani amphitheatri areâ tygrides, vrsi, leones, Christianorum martyrum innocentiam quâ potuerunt veneratione testati sunt? Quid dicam coruos in alendo Magno Eliâ, Magnoque anachoretâ Paulo, diuinæ prouidentiæ ministros exstitisse? Quid leones eidem Paulo sepulchrum fodisse, & in lacu Danielis sanctitatem fuisse veneratos? quid eximios honores à brutis animantibus sacrosanctæ Eucharistiæ exhibitos? Nónne ouiculam D. Francisci toto consecrationis tempore in genua procumbere solitam accepimus? Nónne equam, orante Antonio Patauino, eamdem neglecto pabulo flexis genibus adorasse?

Etiam bruta sentiunt Dei prouidentiam.

Bonauent. in Vitâ.

Bozius Tomo 2. li. 14.

Eidem cereum etiam ſacellum & aram ab apibus elaborata, auctor eſt Petrus Cluniacenſis. Denique Epiſcopos Donatiſtas ob profanatam indigneque habitam Euchariſtiam à propriis canibus eſſe deuoratos, auctorem habeo grauiſſimum Optatum Mileuitanum. Ex quibus perſpicuum eſt, bruta animantia partim præſens Dei Numen eiuſdem nutu agnouiſſe, partim etiam diuino quodam impulſu eius prouidentiæ obſequium præbuiſſe.

Pet. Cluniac. lib. 1. Mirac. c. 1.

Optatus Mileuitan. li. 2. contra Donatiſt.

Res inanimes Dei prouidentia obſequuntur.

Et ne cui hæc incredibilia videantur, accipite quæ plus habent admirationis, quo pacto ſcilicet res vitæ ſenſuſque expertes diuinæ prouidentiæ ſunt obſecutæ. Nónne ſtella Chriſto nato legatione ad Magos ac itineris directione perfuncta eſt? Nónne eodem denato lugubres Sol induit tenebras, rupeſque diſſiliæ quodam quaſi ſympathiæ ſenſu auctorem naturæ ſunt proſecutæ? Percurramus elementa ſingula. Nónne terra vaſto hiatu diducta eſt, vt diuinæ Maieſtatis iniuriam in Core ceteriſque ſeditioſis vlciſceretur? Nónne liquidum illud aquæ elementum, naturæ ſuæ oblitum, inſtar ſolidi marmoris ambulanti Deo principique Apoſtolorum Petro terga ſubſtrauit? Nónne aër ventorum fluctus Chriſti imperantis nutu compeſcuit? Nónne ignis efficaciæ ſuæ oblitus eſt in fornace Babylonicâ?

Si ergo & bruta animantia, & res animæ vitæque expertes, præſentis vim Numinis, diuinæque prouidentiæ decreta perſentiſcunt; cuius oris aut frontis illud monſtrum hominis eſſe cenſebimus, quod reclamante rerum naturâ dicere audeat, *Non eſt prouidentia?* Quibus non diris atque intemperiis caſtiganda illa mens, quæ tantum amentiæ conceperit? Quibus non cruciatibus illa lingua excarnificanda, quæ tantam blaſ-

Deus grauiter punit negantes prouidentiam.

blaſphemiam euomuerit? Tantum abeſt vt vllum huius vitæ ſupplicium par eſſe poſſit, vt ne ſuppliciorum quidem ſuffectura ſit æternitas. Subinde tamen aliquod vindictæ diuinæ ſpecimen in blaſphemos illos læſæ maieſtatis reos in hac vitâ diuinitus edi videmus: & ita fermè, vt eorum opera diuina iuſtitia ſubuertat, & conatus irritos reddat: vt qui ſatis ſibi in ſeipſis præſidij repoſitum eſſe exiſtimantes, diuinam prouidentiam è mundo ſuſtulerunt, vanas ipſi ac fallaces prouidentias ſuas eſſe deprehendant. *Ne dicas coram Angelo,* ait Eccleſiaſtes, *Non eſt prouidentia. Ne fortè iratus Deus contra ſermones tuos, diſſipet cuncta opera manuum tuarum.* Quid enim aliud Pharaoni fuit exitio, totamque eius tyrannicam gubernationem ſubuertit, quàm quòd præſens Dei Numen ſuis adeſſe non credidit? *Quis eſt Dominus,* inquit, *vt audiam illum? Neſcio Dominum, & Iſraël non dimittam.* Quantas res animo deſignarat impius Nicanor Demetrij Regis archiſtrategus? qui cùm violato Sabbato arma ſumi iuſſiſſet, addito etiam hoc ſuperbo contemptu: *Eſtne potens quiſpiam in cælo, qui imperauit agi diem ſabbatorum? Et ego,* addit, *potens ſum ſuper terram, qui impero ſumi arma, & negotia Regis impleri.* ſed mox ſuperbus ille, exercitu à paucis profligato, ac triginta quinque millibus armatorum amiſſis, grauiſſimas pœnas luit, linguaque eius blaſphema auibus particulatim obiecta eſt, manuſque quam contra templum extenderat, è templi regione ſuſpenſa. Quantum etiam imperium Regi Aſſyriorum moliebatur Holofernes, & quantis ſucceſſibus elatus, extrema Dei populo minabatur? tota tamen illa machinatio in fumum abiit, cùm Dei prouidentiam pro ſalute atque incolumitate populi ſui excubare pernegauit. Infinitus

Exod. 5, 2.

2. Machab. 15, 3.

Iudith 2.

ſim ſi reliqua diuinæ vindictæ in blaſphemos illos documenta percenſuero: quare dimiſſis iſtiuſmodi hominum portentis, ad fontem potiùs ac ſcaturiginem tanti mali inueſtigandam cum Eccleſiaſte pergamus.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 6. Vbi multa ſunt ſomnia, plurimæ ſunt vanitates, [a] & ſermones innumeri: tu verò Deum time.

[a] *Alij*, & in verbis multis:

METRICA PARAPHRASIS.

O! QVAE *ſomnia fingimus!*
Quos fetus cerebri Numina dicimus,
Dum mens ſenſibus obſequens
Et numquam ſaturâ victa cupidine,
Culpis aßimilat deos?
Quos vis ſæua iuuat, vulneraque & neces,
Iræque, & ſcelerum faces,
Et ſtagnis natitans ſanguineis furor.
Mauortem ad ſuperos vehunt,
Bellonæque litant thuricremis focis.
Queis tædis Paphiis iecur
Inconceſſa vorat flamma libidinis,
Bruti fulminis arbitrum
Poſt imbrem Danaës, ſumptaque cornua,
Poſt & furta Cayſtria,
Subſeſſoſque thoros Amphitryonios,
Diuorum indigetant patrem,
Stellantiſque domus imperio euehunt.

Quo-

Quorum faucibus insidet
Auri dira sitis, fetáque fraudibus;
Quos commercia detinent,
His Maiâ genitus Numen amabile.
Sic queis post Nemesis flagra
Contemptamque facem Tisiphones, scelus
Arcem pectoris occupat,
Inter peruigiles lampadas ætheris,
Cæliúque excubias, Deum
Aut somnos residem carpere somniant,
Aut fulgentibus atriis
Æternos thyasos ducere siderum,
Securum quibus orbitis
Euersam Phaëthon præcipitet diem:
Quid sors peccet adultera,
Coniurata fidem fallere prosperis:
Quot fluctus agitent pios,
Dum contrà zephyris velificat suis
Successu impietas tumens.
Heu, quàm vana animis stultitia insidet,
Insanum Iapeti genus!
Dum secreta sinu Numinis abdita
Exploras acie ingenI.
Sed nec dissimili est subdita calculo
Inconsulta loquacitas,
Quæ Numen stolidâ pingit imagine
Quiduis euomere impotens.
Ah! ne te similis corripiat furor,
Cælo quisquis amicior,
Circumcide animum sollicito metu, &
Linguam stringe volubilem,
Cùm menti Altitonans obijcitur, cui

Sub-

Submittunt famulas manus
Stellantesque chori, raucaque fulmina:
Qui terram imperio premit,
Nutuque vndisonum Nerea temperat,
Mundique abdita permeans
Obtutus radio transadigit fibras.
Hic si nubigenâ face
Linguæ præcipitis dicta piauerit,
Numquam præproperæ necis
Deuotum laqueis expedies caput.

PROSA EXEGESIS.

CONCLVDENS hoc versu Ecclesiastes communicationem & quasi commercium hominum cum Deo, vanitatis eos, id est dementiæ condemnat, qui inconsultâ temeritate, secùs atque oportet, de Deo sentiunt ac loquuntur: & portentosas illas stultasque de Deo deque eius prouidentiâ opiniones somniis comparat: de quibus ad pleniorem huius loci tractationem pauca dicenda sunt.

Cic. lib. 2. de Diuinat. *Somniorum consideratio.*

Variæ sunt apud antiquos de iis sententiæ. Protagoras omnia somnia vera esse putabat, quia hominem finem esse dicebat & mensuram rerum omnium, ac proinde vnumquodque tale esse quale homini videretur, non sobrio tantùm, sed etiam vinolento. Digna certè hoc stulto sententia, vt qui paulò antè tam frigidè de Deo pronuntiabat, Essétne, an non esset, sibi non liquere; nunc de somniis etiam vinolentorum constare sibi asserat vera esse omnia. Contrà Xenophanes Colophonius & Epicurus omnibus somniis fidem detrahebant: quia si vera essent somnia, veras haberent causas effectrices, naturam & Deum: atqui, inquiebant, natura est

Bulingerus li. 5. de Diuinat. c. 1.

eſt amica ordinis & conſtantiæ, quæ nulla ſunt in ſomniis: Deus autem potiùs futura aperiret vigilantibus & ſapientibus, quàm ſopitis & ſtertentibus.

Sed media tenenda via eſt, vt nec omnia quæ per ſomnium repræſentantur, falſa eſſe contendamus, nec omnia tamquam vera & certa adſtruamus. Nam, vt ait Iſidorus Peluſiota, quæ in quiete nobis obuerſantur, reliquiæ ſunt eorum quæ per diem agitauimus, & partus inutiles ignauæ conſuetudinis. Et Tertullianus, Anima, inquit, iacente corpore, ac blandâ vi ſoporis immobili, tamen interim ſomniat, nec quieſcit, nec ignaueſcit omnino, nec naturam animæ immortalis ſopori ſeruam addicit. Probat ſe mobilem ſemper, terrâ marique peregrinatur, negotiatur, agitat, laborat. Itaque cùm non omnino ſopiatur anima, multa vera, & rebus in vigiliâ geſtis conſentanea concipit; & cùm ſenſuum organis maiori ex parte deſtituatur, plura procul dubio falſa, nec inter ſe cohærentia, inſtar Horatianæ illius chimæræ comminiſcitur,

Somnia nec omnia vera nec omnia falſa.

Iſidor. Peluſiota li. 1. Epiſt. 9.

Tertullian. de Animâ c. 43.

—— vt nec pes nec caput vni
Reddatur formæ.

Horat. in Arte Poëticâ.

Ita ſe res habet in illâ portentoſâ de Deo, deque diuinâ prouidentiâ, opinionum colluuione, quam partim Ethnici, partim Athei Politicique in orbem inuexerunt. In quâ tametſi aliquid ſubinde veritatis emicat, pleraque tamen abſurda ſunt & abſona, à naturæ principiis aliena, & à communi ſæculorum omnium conſenſu abhorrentia, ac proinde meritò ab Eccleſiaſte vanitatis damnata. *Vani enim ſunt omnes homines*, inquit Sapiens, *in quibus non ſubeſt ſcientia Dei, & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui eſt, neque operibus attendentes agnouerunt quis eſſet artifex: ſed aut ignem, aut*

Ethnicorũ & Politicorum de Deo opiniones mera ſomnia.

Sap. 13, 1.

 ſpiri-

ſpiritum, aut citatum aërem, aut gyrum ſtellarum, aut nimiam aquam, aut Solem & Lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. Aut ſi Græcorum nominibus vtendum eſt, in igne Vulcanum conſecrarunt, eumque (quòd ignis hic in terram lapſus puritatem ſuam amiſerit, & imbecillior ſit, materiæque fomento indigeat) claudum finxerunt. In aëre Iouem venerati ſunt: pro ſtellarum gyro ſigna Zodiaci coluerunt, variâ effigie delineata (ſiue Pythagoras harum figurarum auctor fuerit, ſiue Oenopides Chius, ſiue Anaximander) in aquâ nimiâ aut Neptuno aut Amphitritæ diuinos honores habuerunt: in Sole Phœbum, in Lunâ Dianam templis ariſque ac victimis coluerunt. Sed minor fortaſſis horum eſt reprehenſio, ait Sapiens, qui magnum quiddam atque eximium de Deo concipientes, quidquid in orbe aut ſplendore magnificum, aut magnitudine excellens, aut efficientiâ ſingulare deprehendebant, hoc inprimis Deo dignum atque adeò Deum ipſum eſſe arbitrabantur. Sed longè minùs culpâ vacat eorum dementia, qui & bouem Iſidem, & ſerpentem Æſculapium, & canem Anubim, & capram Amalthæam, & vrſam Caliſto diuinitate conſecrarunt.

Vide Lorinum in Sapient.

Sap. 13, 6.

At, inquiunt quidam, hæc Mythologiæ, ſiue fabuloſæ Poëtarum Theologiæ adſcribenda ſunt. Quid ergo? an à Rerumpûblicarum moderatoribus maior introducta eſt Religionis maieſtas? Quid ab his nugis næniiſque diſtat Theologia ciuilis? Plúſne maieſtatis habet dea ruris Ruſina, & præſes montium Iugatinus, & collium Collatina, & vallium Vallonia? Deinde, quorſum in ſolis ſegetibus tot numina? Quorſum ſegeti germinanti Proſerpina, geniculis nodiſque culmorum Nodotus, inuolucris folliculorum dea Volutina, iiſdem-

Auguſtinus lib. 4. de Ciuit. c. 8.

demq́ue vt ſpica exeat pateſcentibus Patelena, florentibus Flora, lacteſcentibus Lacturcia, matureſcentibus Matuta, denique cùm runcantur, id eſt à terrâ auferuntur, Runcina præficitur?

Sed hæc ruſticæ ſimplicitati condonentur: maiórne inter ciues deorum dearumq́ue delectus? apud quos & Stercutius, & Cloacina, & Volupia, & Cunina, & Eduſa, & Potina, & quorum præclara munia pudor vetat eloqui, dea Virginenſis, & Subigus, & Prema, & Priapus? Eant nunc, ait D. Auguſtinus, & ciuilem Theologiam à Theologiâ fabuloſâ, vrbes à theatris, templa à ſcenis, ſacra Pontificum à carminibus Poëtarum, velut res honeſtas à turpibus, ſerias à ludicris quâ poſſunt ſubtilitate diſcernant: flagitiorum fortaſſe minus inuenient, nugarum certè tantumdem, imò & nequiſſimæ turpitudinis. Auguſtinus libro 6. de Ciuit. Dei. c. 9.

At inquies, ſunt inter Ethnicos & Politicos nonnulli, qui repudiatis fabulis, ſupremum aliquod Numen agnoſcunt. Eſto ſanè: ſed quàm indignis opinionum ſomniis eius maieſtatem contaminant? in quantâ caligine ceſpitant? in quantâ cæcitate palpitant? Audite Plinium, ſi tamen vllum agnouit Numen. Irridendum eſt, inquit, agere curam rerum humanarum illud quidquid eſt ſummum. Anne tam triſti tamq́ue multiplici miniſterio non pollui credamus? Quid M. Tullius? nónne vt liberum homini vindicaret arbitrium, in Deo rerum contingentium præſcientiam infitiatus eſt? Nónne ſummus ille Philoſophorum apex Ariſtoteles abſurdum eſſe contendit, primam mentem de rebus quibuſdam cogitare: & melius eſſe quædam non videre, quàm videre. Nónne phœnix ille Ethnicæ virtutis ac ſapientiæ Seneca negauit à Deo poſtu- Plin. lib. 2. c. 7. Cic. lib. 2. de Diuinat. Ariſt. li. 12. Metaphyſ. c. 9.

postuma iustis præmia, improbis supplicia decerni? Quisquis hæc tam delira somnia perpenderit, nónne meritò censebit Ecclesiasten pronuntiasse, *Vbi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates?*

Varia falsorum Deorum & errorū causa. Sed vnde, quæso, tam parum cohærentia, tamque portentosa de Deo somnia. Non aliâ ex causâ, quàm vel ex supinâ quadam ignorantiâ, salutisque neglectu, vel certè ex affectuum perturbatione. Quemadmodum enim in aquâ, quæ fluctibus agitatur, peruersæ distortæque apparent species, & post cibum concitatis in corpore humoribus ac vaporibus turbulenta existunt somnia; sic illæ portentosæ de Deo eiusque prouidentiâ opiniones ex affectuum fermè perturbatione nascuntur.

Affectus inordinatus. Primùm itaque nonnulli nimio seu dolore seu amore idololatriam in orbem inuectam arbitrantur, dum pater filij, aut filius parentis defuncti effigiem floribus primùm, deinde thure, tum cæsis etiam victimis, ad solatium ac mœroris leuamen veneratus est, siue Belus aut Ninus ille fuit apud Babylonios, siue Sarug aut Thare apud Cappadoces, siue Cecrops aut Prometheus apud Athenienses. (Vide Lorinum in Sapient. c. 14.)

Adulatio aut admiratio. Alteram errorum causam inuexit adulatio, aut in iis quibus maior animi erat candor, insitatæ alicuius potentiæ, beneficentiæ, aut alterius virtutis admiratio. Sic Pergameni Diuum Augustum, superato Sexto Pompeio, templis arisque consecratis in deorum suorum numerum cooptarunt. Nec minor Hispanorum vanitas fuit erga Tiberium, Anicij erga Neronem. (Lactantius lib. 1. c. 15. Tacitus Annal. 4. Idem li. 4. & lib. 15.)

Beneficiorū memoria. De beneficentiâ verò sic M. Tullius: Suscepit hoc vita hominum, consuetudoque communis, vt beneficiis excellentes viros in cælum famâ ac voluntate tollerent. Hinc Hercules, hinc Castor & Pollux, hinc Æsculapius, hinc (Cic. lib. 2. de Naturâ deor.)

hinc Liber etiam diuinitate donati sunt. Non minùs impiè quàm impudenter tractat hoc argumentum Plinius, cùm ait: Deus est mortali, iuuare mortalem: hæc ad æternam gloriam patet via: hac nunc cælesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis æui rector Vespasianus Augustus, fessis rebus subueniens. Hic mos est vetustissimus referendi benè meritis gratiam, vt tales Numinibus adscribantur. Plin. lib. 2. cap. 7.

Sed multò turpiùs circa æternum illud Numen eiusque prouidentiam hallucinati sunt, quos propria vitia in fraudem erroresque fœdissimos impulerunt. Accipite quantum dementiæ pariat alumna diuitiarum superbia. *Diuitias*, inquit Sapiens, *ne dederis mihi: tribue tantùm victui meo necessaria: ne fortè satiatus illiciar ad negandum, & dicam, Quis est Dominus?* Nec impietate cedit altera diuitiarum alumna ventris ingluuies, de quâ Propheta Regius, *Prodiit*, inquit, *quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis. Posuerunt in cælum os suum, & lingua eorum transiuit in terrâ. Et dixerunt: Quomodo scit Deus, & si est scientia in excelso?* Quid ita verò? Quia non alium Deum, quàm ventrem agnoscunt, neque aliam prouidentiam quàm culinariam. *Quorum finis interitus*, ait Apostolus, *quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum*. Et Tertullianus: Quibus deus venter est, & pulmo templum, aqualiculus altare, Sacerdos coquus. Quorum tota charitas in cacabis feruet, tota fides in culinâ calet, tota spes in ferculis iacet. Sed illa inprimis abominanda sunt, insomnia dicam an intemperiæ, cùm, vt ait D. Hilarius, aduersus publici pudoris necessitatem voluntatis iniquitate luctante, quod pudet dici, non pudet cogitare: & ne publici assensus iudicio stultitiæ arguatur, si verbis animi sui sensa de-

Affectus erga peccata. Prou. 30, 8. Psal. 72, 7. Philipp. 3, 19. Tertullian. contra Psychicos. Hilar. in Psal. 52.

 prom-

Psal. 52. promſerit, *dicit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus.* Quæ verò tantæ impietatis cauſâ? Non alia certè, ſecundùm Ibidem. Hilarium, quàm quæ à Prophetâ ſubiungitur: *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis.* Vix enim contingit in tantam impietatis abyſſum quemquam præcipitem ferri, niſi priùs omnibus promiſcuè flagitiis animam proſtituerit: neque tanta cæcitas in hominem cadit, imò ne à Deo quidem infligitur vt extremum ſupplicium, niſi priùs inſtar abominandi cuiuſdam cadaueris in peccatis computruerit. Veriſſimè Proſper ad capitula 11. Gallorum. enim pronuntiat D. Proſper: Cùm aliquos à Deo aut traditos deſideriis ſuis, aut obduratos legimus, aut excæcatos, magis peccatis ſuis hoc ipſos meruiſſe profitemur: quia talia eorum crimina præceſſerunt, quæ eis etiam ſupplicium verterent in reatum. Sed quæret aliquis, Quod tantæ peſti par eſſe poterit antidotum? aut quænam animis tam deſperatis ac depoſitis adhiberi poterit medicina? Non multa congeram alexi-*Timor Dei hæc ſomnia diſcutit.* pharmaca. Breuiſſimum hunc aphoriſmum præſcribit Eccleſiaſtes: *Tu verò Deum time.* Si quis enim infinitam Dei potentiam, eiuſque velut ſpecimen quoddam, hoc vniuerſum (opus tanto artifice digniſſimum) ſibi propoſuerit, facilè agnoſcet, nec fas eſſe, nec omnino decere miſeros homunciones ex argillâ de tantâ Maieſtate, aut eius prouidentiâ, quâ hoc vniuerſum gubernat, otioſè arbitrari. Deinde ſi quis expenderit, quàm ſeuerè, ne dicam crudeliter animaduertant Reges ac Principes in eos, qui læſæ Maieſtatis conuicti ſunt, nullo negotio iudicabit, quantæ temeritatis ſit ac dementiæ, infinitam illam Maieſtatem blaſphemiis ac maledictis laceſſere, prouidentiam criminari, Numen denique ipſum tamquam Solem è mundo tolle-

tollere. Quæ tormenta ſatis acerba ſunt futura ad excarnificandum impudens illud os? Quæ fulmina ſatis efficacia ad abolendam hanc ſacrilegam impietatem? Quæ demum æternitas ſatis longa ad iniuriam infinito Numini illatam ſuppliciorum diuturnitate compenſandam? Memini ante annos non ita multos fuiſſe in Galliis celeberrimum Iuriſconſultum, ſed nullius fidei aut religionis, planeque atheum, apud quem cùm nulla Theologorum axiomata, nulla rationum momenta valuiſſent, vt ſupremum aliquod in orbe Numen eſſe fateretur; tandem hoc timoris remedio, & eximij cuiuſdam Theologi ratiocinatione ſanatus eſt, cùm diceret: Næ tu, qui Iure conſultiſſimus haberis, in re ſummâ, à quâ pendet æternitas, parum prudenter tibi tuiſque rationibus conſulis, qui in Deum, à cuius ſupremo tribunali nulla dabitur appellatio, tam iniurius ac blaſphemus es. Quin potiùs Deum piè ac ſubmiſsè veneraris? Si enim nullum in orbe Numen fuerit (vt ſtultè tibi perſuades) certè nihil tibi hæc pietas nocebit: ſin autem (quod ratio doctis, euidentia barbaris, imò feris ipſis natura perſuadet) Deus aliquis in hoc vniuerſo principatum tenet, quis te tantæ Maieſtatis reum ineuitabili eius potentiæ æterniſque cruciatibus ſubducet? Hæc ratio tanto terrore atque horrore miſeri illius animum perculit, vt ab hoc Dei timore (ſeruili quidem, ac naturali potiùs quàm diuino) ſanioris fidei vitæque ſanctioris curſum ſit auſpicatus. Nos qui ſanctioribus inſtitutis ad omnem pietatem ac religionem ſumus conformati, ne hoc quidem timoris alexipharmacum à nobis alienum exiſtimemus. Impoſſibile eſt enim profanas illas atque impias opiniones eius animum occupare,

pare, quem diuinorum iudiciorum terror inuaſerit. Sed iam tandem grauiſſimis hiſce curis defuncti, ad minores vanitatum ſpecies Eccleſiaſten ſequamur.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 7. Si videris calumnias egenorum, & violenta iudicia, & ſubuerti iuſtitiam in prouinciâ, non mireris ſuper hoc negotio: quia excelſo excelſior eſt alius, & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alij, & inſuper vniuerſæ terræ rex imperat ſeruienti.

METRICA PARAPHRASIS.

QVID ſtupes, vulgum quoties ſuperbis
Turba Magnatum pedibus iacentem
Proterit? Cur ſic miſer ingemiſcis
(Ceu fatiſcenti Deus orbe habenas
Abdicans alto iaceat ſopore
Merſus) inſani quoties Gradiui
Proterit miles Themidis bilancem?
Aut vbi Aſtreæ rutilante velo
Lumen obnubit, manibusque numos
Plutus infercit; meritisque diſpar
Iuſtus iniuſtâ vice criminoſi
Crimen exſoluit? Cohibe querelas:
Neu, precor, mentem ſubeat labantis
Machinæ ſorti moderanda tradi
Fræna. Prorepet Nemeſis flagelli

Laneos

Laneos paſſus grauitate penſans;
Quodque patratum eſt tabulâ minori,
Oſtracon maius ſcelus expiabit.
Eſt tribunali grauius tribunal:
Faſcibus faſces dominantur; vrnam
Vrna condemnat, tabulæ tabellas.
Quis furor noxis petulantis vrnæ, &
Pauperum luctu temerare leges?
O quibus dextras acuunt ſecures
ImperI, vel quos ſuperûm Monarcha
Arbitros legit necis atque vitæ,
Stringite adductis furias habenis:
Quidquid à vobis minor expaueſcit,
Maior hoc vobis Dominus minatur.
Omne ſub regno grauiore regnum eſt.
Sed fac humanum ſileat tribunal;
Reſtat immenſi moderator orbis,
Cuius excelſum diadema adorat
Quæ renaſcentem videt ora Phœbum,
Quæque reclinem gremio Amphitrites,
Quæque ferueſcit Libycis arenis,
Quæque ſub plauſtro glaciatur Vrſæ.
Hic per inſignes gradiens, & imos,
Et minas Regum ſuper, ac popellum
Stirpe turmali genitum, potentem
Dexteram extendens, dominoſque faſces,
Si tribunalis vitio gementum
Aure libarit facili querelas;
Væ quibus nigri ac niuei poteſtas
Calculi, aut ſceptri metuenda iura.
Magna Magnates quatiet procella:
Et potens fulmen feriet potentes

Nn *Cùm*

Cùm faces æther trifidas coruscat,
Nubium exæquans laribus comarum
Verticem intonsum cineratur ilex,
At latent vallis gremio myricæ
Quassa Maßyli fremitu leonis
Silua dum nutat, sitiens cruoris
Tygridum rictus iugulo minatur;
Vnguium ludunt capreæ sub ictu.
Sic Deus nutu quatiens Olympum,
Et pari pulsans inopum tabernas
Dexterâ, ac torui solium tyranni,
Pauperes noxæ eximios fouebit,
Vt solent pullos volucres sub alis.
Maior in magnos ruet ira cæli, &
Fortiùs fortes cruciabit orcus.

PROSA EXEGESIS.

VNICVS hîc restat & obstat scrupulus, quò minùs homo se totum Deo submittat, & æternis eius prouidentiæ rationibus acquiescat, quem alibi etiam eximere conati sumus, manifesta scilicet pauperum oppressio, iurisque ac iustitiæ per vim & calumniam Deo dissimulante subuersio. (*Politicorũ iniqua axiomata.*) Quis enim non animo percellatur, penitusque concidat, qui conscio ac teste Deo hæc per orbem axiomata inualescere, crebroque sermone vsurpari cõsideret, (Tacit. li. 15.) In summâ felicitate id æquius esse quod est validius. (Sap. 2, 11.) Fortitudinẽ cuiusque, legem esse iustitię; quod enim infirmũ est, inutile censeri. Item illa: (Sen. Herc. furente.)

Quod ciuibus tenere te inuitis scias,
Strictus tuetur ensis. —— Itemque illud: (Ibidem.)
——*Prosperum ac felix scelus*
Virtus vocatur. ——

Qui

Qui gladio præualet, is optimè de finibus disputat. Plutarch. in Apophth.
Quidquid valdè vtile est, id fit honestum, etiamsi anteà non videretur. Cicero 3. Offic.
Denique illud Taciti: Sua retinere, priuatæ domus; de alienis certare, Regiæ laudis est. Tacitus lib. 15. Annal.

Facta verò non minùs iniqua, magis etiam atrocia in iudiciis Deo inspectante perpetrantur. *Nónne diuites per potentiam opprimunt vos,* ait Apostolus Iacobus, *& ipsi trahunt vos ad iudicia*, id est, ad occulta latrocinia, in quibus legum pallio prætexta grassatur iniquitas? Iacobi 2. *Iniqua iudicia per calumniã.* Neque de fortunis agitur hîc tantùm, sed etiam de vitâ & sanguine. Inhiabat olim Achab hereditati Naboth. Quis modus nefariæ cupiditatis explendæ? Infamis Iesabel iudicium instruit, iudices eligit qui Regię cupiditati seruiant, falsos testes subornat. 3. Regum 21, 9. Quid multa? Vir innocentissimus & vitâ simul & auitâ possessione deturbatur. Et huic quidem Regia cupiditas exitio fuit; alios verò calumniatores (genus hominum publico exitio repertum, nec vnquam satis coërcitum) Tacitus. subuerterunt. Sic olim sub Claudio Principe, suspicionum rumusculos vndiq; captante, Sueton. in Claudio. cùm ex litigatoribus quidam in partẽ seducto inter salutandum affirmasset, vidisse se per quietem occidi eum à quodam, ac deinde, quasi percussorem agnosceret libellum tradentem, aduersarium suum demonstrasset, confestim is pro deprehenso ad pœnam raptus est. Pari modo oppressum, ait Suetonius Appium Silanum, quem cùm Messalina & Narcissus conspirassent perdere, diuisis partibus, alter ante lucem similis attonito patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se vim ei ab Appio illatam; altera in admirationem formata, sibi quoque eamdem speciem aliquot iam noctibus obuersari retulit. Nec multò pòst ex composito irrumpere Appius nuntiatus, cui

pridie, ad id temporis vt adesset, præceptum erat. Itaque miser inauditus, & quasi somnij fidem planè repræsentaret, damnatus accersi statim & mori iussus est. Nec dubitauit postero die Claudius ordinem rei gestæ perferre ad Senatum, ac liberto gratias agere, quòd pro salute suâ etiam dormiens excubaret. En miseros per calumniam oppressos.

Violenta iudicia.

Vultis etiam *violenta iudicia*? (nam hæc vtraque diuinæ prouidentiæ rationibus caliginem offundere, censet Ecclesiastes.) Infame est in hoc genere Cn. Pisonis iudicium: qui cùm duci iussisset militem, qui ex commeatu sine commilitone redierat, quasi eum interfecisset, extra vallum ductus ceruicem gladio subiecit: cùm ecce subitò apparuit ille commilito qui occisus videbatur. Tunc Centurio supplicio præpositus gladium condi iubet, damnatumque ad Pisonem magno castrorum gaudio reducit. Conscendit tribunal furens Piso, & vtrumque duci iubet, & eum militem qui non occiderat, & eum qui non perierat. Quid hoc indignius? quia vnius innocentia in lucem prodierat, duo plectebantur innocentes. Nec satis. Piso adiecit & tertium. Nam & ipsum Centurionē qui damnatum reduxerat, duci iussit, & causas inuenit furor. Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es: te, quia causa damnationis commilitoni fuisti: te, quia iussus occidere, Imperatori non paruisti. Ita solers iniquitas tria crimina commenta est, quia nullum inuenerat.

Seneca lib. 1. de Irâ, c. 16.

Recentiora iniquorum iudiciorum exempla.

Quid ego huc antiqua Christianorum supplicia congeram, qui vel inauditi exquisitissimis tormentis excruciati sunt, vel hoc solo crimine damnati, quòd sacrilegi esse noluissent? Quid in Belgio nostro Hesselios Vischiosque commemorem, quorum veneranda canities &

Haræus to. 3. Annal. Belg. anno 1578.

& promiſſa barba in loco ſupplicij detonſa, & per ludibrium affixa pileo, ſanguinariam iudicum iſtorum indolem in propatulo conſtituit? Quid in Angliâ vicinâ Moros, Fiſcheros, Campianos? O quæ lumina tum Reipublicæ tum Religionis iniquitas illa iudiciorum exſtinxit! Et illi quidem pro iuſtitiâ ac fide vitam prodegerunt: ceterùm in hanc vſque diem iniquitas illa iudiciorum iuſtitiam peſſumdat, innocentiæ crudelitas inſultat. O quàm triſtis eſt hæc, iudiciorum dicam an tragœdiarum, recordatio piis omnibus, qui in Deo res omnes ſuas ac ſpem beatitatis collocarunt?

Non vſque eò tamen pertingit hæc mundi caligo, rerumq́ue perturbatio, vt lucem omnem ac ſolatium excludat. Tametſi enim omnia ſurſum deorſum agi videantur, nihilq́ue penſi haberi quæ præmia aut ſupplicia iudiciis decernantur; tamen *non mireris ſuper hoc negotio*, ait Sapiens, *quia excelſo excelſior eſt alius: & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alij: & inſuper vniuerſæ terræ Rex imperat ſeruienti.* quaſi dicat: Non idcircò Deus huius vniuerſi clauum deſerüiſſe exiſtimandus eſt, quia calumnia ſupplantat innocentiam, *Ius eſt in armis, opprimit leges timor*, iudicia potentiorum violentiæ ſuccumbunt, aut eorumdem cupiditatibus ſuffragantur. Hoc enim adhuc reſtat ſolatij, vt ſiquid ab inferiori iudice peccatum eſt, in ſuperiori aliquo tribunali aut innocentiæ patrocinium, aut pœna peccantium, aut iuris vindicatio concedatur. Sin autem ne hæc quidem obtineri ſubinde poſſunt, non deerit olim ſuis partibus ſupremus omnium iudex Deus, qui omnibus ex æquo velut ſeruis & obnoxiis imperat, & pro cuiuſque meritis aut præmia aut ſupplicia decernit.

Inferiorum iudicũ ſententia à ſuperioribus reformantur.

Seneca Herc. furente.

Neque verò tam malè agitur cum rebus humanis,

Iniqui iudices grauiter puniti.

Herodotus lib. 5. c. 25.

Lipsius Exempl. Polit. li. 2. c. 9.

vt numquam omnino calumniandi libido, aut iudiciorum iniquitas ſuperioris alicuius Principis auctoritate coërceatur. Quo in genere ſingulare eſt illud Cambyſis apud Herodotum, qui Siſamni adulterati iudicij reo pellem detraxit, eamque tribunali inſtrauit, vt filius, quem in eodem tribunali patri iudicem ſubrogauerat, paterno ſupplicio monitus, æquitatis eſſet ac iuris obſeruantior. Nec minùs ſeuerè nefariam iniqui iudicis cupiditatem proauorum noſtrorum memoriâ vltus eſt Carolus Audax Burgundiæ Dux, ac Belgicæ noſtræ Princeps. Erat is iudex oppidi cuiuſdam in Zelandiâ Pręfectus, ac Principi in paucis charus: qui cùm in amorem feminæ cuiuſdam elegantis formæ animique melioris exarſiſſet, fruſtraque illam de nefario concubitu frequenter interpellaſſet, tandem votorum deſperatione ad facinus ſe conuertit. Maritum feminæ proditionis inſimulat: & quaſi capitis reum carcere cuſtodit, vt hoc metu obnoxiam ſibi reddat mulierem. Illa, vt erat viri amantiſſima, modò ad carcerem, modò ad Præfectum diſcurſare, & ad infimas preces ſe ſubmittere. Præfectus contrà non maritum tantùm, ſed & ſe in eius eſſe poteſtate, ſi vel ſemel voti compotem faciat. Illa hinc mariti impellente deſiderio, inde pudore reuocante fluctuare, pallere, rubere, animoque magis quàm corpore conſtare. Quod vt vidit Præfectus, vim adhibendam ratus, in lectum impellit, & fructum fruitur, futurum mox vtrique peracerbum. Addit etiam barbarum facinus, maritum falſis criminibus circumuentum in carcere plecti iubet, ligneæque ciſtæ cadauer imponi. Venit mulier vt ex pacto maritum recipiat: ſed tantæ perfidiæ ſpectaculo perculſa, pænè exanimis ſuper mariti cadauer proſternitur; tandemque

que post lamenta animum atque iram colligens, de sententiâ amicorum ad Principem proficiscitur. Obstupuit ad tantum flagitium Princeps, Præfectoque euocato seriem accusationis exponit. Ille pallere, trepidare, tergiuersari, tandemque conuictus ad Principis genua se coniicere, optans illicitam libidinem matrimonio expiare. Tum Princeps quasi mitior factus quærit ex muliere, placeátne maritum hunc habere. Illa circumspicit amicos, illisque hortantibus tandem dat manum. Tum Princeps: Tu noue marite, hoc iam nunc largire, vt si prior sine liberis obieris, hæc heres omnium bonorum tuorum sit. Libens concedit, testes audiunt, tabellarius confirmat. His peractis, Carolus ad feminam, Dic sodes, animo tuo iam factum satis? Satis, inquit mulier. At nondum meo, ille subiicit. & ablegatâ muliere iubet Præfectum in illum ipsum carcerem duci in quo maritus occubuerat, & pariter cæsum in arcam ligneam siue capulum deponi: tum mulierem ignaram eò mittit, quæ inopinato iterùm casu consternata, duobus maritis eodem ferè tempore, eodem certè supplicio amissis, mox in morbum incidit, & fato obiit; hoc solum alteris nuptiis lucrata, vt liberos ex priore coniugio nouâ hereditate diuites relinqueret. O præclarum iustitiæ vindicem, planeque dignum, qui inferiorum iudicum acta recognosceret, ac iudiciorum integritatem familiaris sui sanguine sanciret!

At, inquies, quid si supremus ipse Princeps conculcatis legibus iudicia subuertat, & per vim, furorem, aut cupiditatem innocentes opprimat? Tunc illud saltem in hac rerum perturbatione restat perfugium, vt Deo supremo Iudici per lacrymas & suspiria causam com-

Deus iniquos iudices tandem castigat.

commendent, quæ non rarò prolixæ orationis & commendationis instar obtinent. *Nónne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? A maxillâ enim ascendunt vsque ad cælum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis.* qui quantoperè violentiâ illâ & iniquitate iudiciorum offendatur, præsenti sæpè vindictâ etiam apud Ethnicos testatus est. Illud inter cetera non paucis obseruatum est, cùm Xerxes exercitum cogeret, & Pythius quidam quinque filiorum pater, vnius vacationem ab illo peteret, permisit eligere quem vellet: deinde quem elegerat in partes duas distractum ab vtroque viæ latere posuit, & hac victimâ lustrauit exercitum. Sed quantopere crudelitas hæc Deo displicuerit, exitus declarauit. Victus & longè lateque fusus, ac stratam vbique ruinam suam cernens, inter suorum cadauera reuersus est. O dignum tam nefariâ lustratione supplicium! Plura generis eiusdem in medium proferre possem, quibus Deus se rebus humanis inuigilare, ac iudiciorum trutinam ad examinis æquilibrium reducere profitetur: sed quia æternitatem spectanti exiguum est & leue præsentis temporis dispendium; ad postuma ferè supplicia & vltimum comitiorum ac rationum diem, quidquid hîc summi, medij, infimi iudices peccarunt, reseruat. Maneat igitur, Deum viuere, ac rebus humanis interesse, quidquid aut Ethnici aut Politici contra diuinam eius prouidentiam somnient. Nunc ad aliud vanitatis genus, idololatriæ maximè affine, cum Ecclesiaste descendamus.

Eccli. 35, 18.

Seneca l. 3. de Irâ, capite 17.

SECTIO

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 9. Auarus non implebitur pecuniâ: [a] &
qui amat diuitias, fructum non capiet ex
eis: & hoc ergo vanitas.
10. Vbi multæ ſunt opes, multi & qui comedunt
eas. Et quid prodeſt poſſeſſori, niſi quòd cer-
nit diuitias oculis ſuis?

[a] *Hebræa ſic ſonant:* & qui amat copiam ſeu multitudinem, eſt ſine fructu.

METRICA PARAPHRASIS.

SI quidquid auri fulua Pactoli vada
Flauoque manans alueo voluit Tagus,
Diues capaci ventris exhauſtum ſinu
Veniſque condat; non minor tamen ſitis
Fauces auari cruciet. Vt bibat bibit
Malè ſanus hydrops: nulla diſtentæ cuti
Sat plena amyſtis; nec tamen tacitam luem
Datur fateri, aut noſſe quo pereat malo:
Sed vt Amphitrite neſcia vndanti ſinu
Fœnus receptat amnium, hinc Iſtrum bibens
Rapidumque Gangen, inde ſepteno impete
Nilum influentem, par tamen ſemper meat
Sibique ſimilis; ſic per ingeſtas opes
Numquam cupido ſtatuit optatis modum.
Fortuna pleno copiæ cornu influat;
Menſura voti copiæ cornu hauriet,
Rictumque porrò ducet in fœnus nouum.
Quis inde fructus diuites nimiis beat
Egentiores opibus? Infelix amor

Fului metalli quotquot inhiantes capit,
Seruire herili cogit indecores iugo.
Non poßidet, sed possidetur, sordidum
Quicumque fuluo pectus immersit luto.
Et esse in orbe vanius quidquam potest?
I nunc metalla, virginis terræ fibras,
Pretiosa damna congere, & gazas Midæ,
Siculasque messes: adde quas cupidus opes
Prægnante ruris area verrit Lybis,
Aut quas profundo submouet Tethys sinu:
Operosiores nempe diuitias vorant
Operæ frequentes. Multa famulorum manus,
Multa abligurit liminis tritor cliens:
Multa peregrini nauta sulcator freti.
Nec minùs agrestes vernulæ, & consors tori,
Et liberorum, victimæ luxus, greges.
Quid ille verò, cuius immensas opes
Arcæ flagellant, cuius illusæ trabes
Laquearque certat facibus ardentis poli.
Numquam repleti ventris, & numquam satur
Inhiat futuris; vnicam vitæ æstimans
Beatitatem, fertilis glebæ solum,
Gregesque opimos cernere, & fœtâ horrea
Distenta messe, & orbe ab occiduo rates,
Aurique fuluâ luce geminatum diem.
O si hunc beatum vota Mæonij Ducis
Cumulent! vt auri, quidquid attigerit manus,
Ducat nitorem! Gaudeat tactu aureos
Surgere penates, auream messem, aureos
Ridere montes: donec impleto aureæ
Amœnitatis, at requirenti cibos
Rigeant metallo structæ in opprobrium dapes,

Ful-

Fuluamque vinctus coëat in glaciem latex.
Vt stulta damnans vota palinodus canat:
Salue supellex tuta pauperies mihi,
Alios dolosâ compede illaqueent opes.

PROSA EXEGESIS.

POST Atheorum & Politicorum deliramenta firmis rationibus explosa, proximam his vanitatem subiicit, auaritiæ (quam idolorum cultum vocat Apostolus) variisque eam documentis explicat. Ac inprimis inexplebilem eius voraginem in crimen vocat, cui nullus vmquam hiatus terræ par fuit, quamuis integras nonnumquam vrbes deglutiuerit: siquidem auari cupiditas ne regnis quidem ac prouinciis impletur. Nec Charybdis vmquam tam vorax fuit, crebris licet naufragiis infamis. Quid dico Charybdin? Oceanus profectò cum hoc barathro in contentionem voracitatis venire nullâ ratione potest. Tametsi enim tot amnium fluminumque accessionibus non intumescat, sed nouis semper aquarum lucris inhiet; seruat tamen, ait S. Basilius, præscriptos sibi ab origine terminos: at auarus nullum cupiditati suæ terminum præfigit, imò ne totius quidem orbis limitibus eam circumscribit; siquidem

Auaritia inexplebilis.

Basil. Homiliâ in Auaros.

Vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis.

Iouenal. Sat. 10.

Inexplebilem hunc esse morbum, atque ænigmati similem, ait Isidorus Pelusiota. Nam in febribus quidem ardor aquis medicis temperatur, potu sitis extinguitur: acquirendi desiderium nullo vmquam diuitiarum incremento sistitur. Congeratur in te, inquit Seneca, quidquid multi locupletes possederunt; vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro

Isidor. Pelusiot. li. 3. Epist. 412.

Seneca Epist. 16.

 tegat,

tegat, purpurâ vestiat, & eò deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abscondas; vt non tantùm habere tibi liceat, sed etiam calcare diuitias: accedant statuæ & picturæ, & quidquid ars vlla luxuriæ laborauit; maiora cupere ab his disces.

Cur tam insatiabilis auaritia. Seneca ibid.

Sed vnde hæc morum contagio? vnde hæc tam illimitata cupiditas? Rationem subiicit idem Seneca, quia scilicet non impulsu naturæ, sed cæco opinionis errore ducimur. Si ad naturam viues, inquit Epicurus, numquam eris pauper; si ad opinionem, numquam diues. Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Naturalia desideria finita sunt; ex falsâ opinione nascentia vbi desinant non habent. nullus enim terminus falso est. Viâ eunti, aliquid extremum est, error immensus est. Deinde quemadmodum nullus humor sufficit ad satiandum eum cuius bibendi desiderium non ex humoris defectu, sed ex æstu ardentium viscerum oritur (non enim sitis illa, sed morbus est) sic in omni desiderio, quod non ex inopiâ, sed ex vitio nascitur, quidquid illi congesseris, non finis cupiditatis est, sed gradus. Poterant M. Crasso homini priuato bis millies HS. siue quinque auri milliones, opes satis amplæ videri: sed ille, vt se pauperem probaret, dixit, neminem sibi diuitem videri, nisi suis fructibus exercitum, id est sex legiones, & magna equitum peditumque auxilia sustentare possit. Meritò igitur insatiabilis eius cupiditas, dum paulò pòst Consul Parthico inhiat auro, vndecim strage legionum, & ipsius capite multata est. Nam caput eius recisum, ad Regem reportatum, ludibrio fuit: dum aurum liquefactum in rictum oris eius infusum est, vt cuius animus arserat auri cupiditate, eius etiam mortuum & exsangue corpus auro vesceretur.

Plin. li. 33. c. 10.

Cic. Parad.

Florus li. 3. c. 11.

Quod

Quod huic auaro post mortem contigit, idem Midæ regi, dum viueret, accidisse fabulantur, vt nimirum auro pro dapibus in os ingesto, fame perierit. Cùm enim stultissimi sui voti compos esset effectus, Munus, inquit Fulgentius, in vltionem conuersum est, cœpitque sui voti effectu torqueri. Erat enim necessitas aurea, locuplesque penuria. nam & cibus & potus auri materia (vtor eius verbo) marmorabat. Inde Mida, inquit, quasi μηδὲν ἰδών, nihil sciens. Auarus enim vsque adeò stultus est, vt ne sibi quidem ipsi prodesse norit. Fulgentius lib. 1. Mytholog.

Rectè igitur subiecit Ecclesiastes: *Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis.* Quis enim potest esse diuitiarum fructus, si numquam inuenitur, quæ semper quęritur, satietas? Adde quòd is, qui inordinato affectu diuitias complectitur, pro iis semper timet: nemo autem sollicito bono fruitur. Adiicere illis aliquid studet: dumque de incremento cogitat, oblitus est vsûs: rationes accipit, forum conterit, kalendarium versat, fit ex domino procurator. Lucianus auarum perinde facere ait, ac si quis ingenuam liberorum procreandorum causâ ducat, nec ipse contingat florentem ætate decoramque virginem, nec alium sinat adspicere, sed inclusam, orbam, sterilemque in perpetuâ virginitate contineat, idque se nimio amore facere profiteatur, quem etiam exhausto corpore, oculis refugis, vultus pallore testetur. Mythologi auaros draconi illi comparant, qui dies noctesque peruigil aurea Hesperidum mala custodiebat, nullo suo fructu. Talis profectò fuit aulæ suæ custos Plautinus Euclio, cuius prodigiosas sordes ita Comicus exaggerat:

Auaro nullus diuitiarum fructus.

Seneca Epist. 4.

Lucian. in Timone.

Plautus in Aulularia.

Pumex non æquè aridus est, atque hic senex:
Quia diuûm atque hominum clamat quotidie fidem,

 Suam

Suam rem periisse, seque eradicarier,
De suo tigillo fumus si quà exit foras.
Quin cùm it dormitum, follem obstringit ob gulam,
Nequid animæ fortè amittat dormiens.
Aquam Hercle plorat, cùm lauat, profundere,
Famem Hercle vtendam, si roges, numquam dabit.

Anthologiæ lib. 2. *Varia auarorum sordes.* Sed hæc ad plausum potiùs quàm ex vero dicta sunto. Illud certè apud Græcos à variis affirmatur, extitisse Critonem quemdam adeò sordidum, vt stomacho laborans non pulegio, sed olfactu denarij morbum leuare sit conatus, ne fortè Medicis eum aut pharmacopolis dare cogeretur. Stobæus Serm. 10. Hermocratem etiam ferunt ex morbo decumbentem subduxisse rationes, quantum sibi in morbum ac Medicos esset erogandum, si conualesceret. cumque nimius illi sumptus videretur,

Nunc mihi mors votum, dixit, & obriguit.

Quid autem illo dementius, cùm idem ille, ne quis alius saltem ex opibus suis fructum colligeret, seipsum testamento scripsit heredem. Idem ibid. Sed omnium maximum auaritiæ prodigium extitisse scribitur Dinarchus Phidon, qui cùm sibi laqueo vitam esset erepturus, quia sex chalcos funis constare dicebatur, abstinuit, & aliud vilius mortis genus quæsiuit; tandemque moriturus lacrymatus est, non quòd moreretur, sed quòd minis quinque sarcophagus emendus esset. O nimis ex vero pronuntiatum, *Qui amat diuitias, fructum non capiet ex illis. Et hoc ergo vanitas.*

Copia diuitiarum fructum excludit. Sed sensum nonnihil diuersum reddit Hebræa lectio, quæ sic habet: *Qui amat multitudinem,* seu *copiam, est sine fructu.* vt non tam diuitiæ, quàm earum copia seu multitudo fructum omnem excludat: quemadmodum in segetibus non raro videmus vbertatem nimiâ luxu-

luxurie suffocari, aut quemadmodum olim Tarpeia Capitolij custos, postquam auro patriam vendidisset, congestis in sinum eius Sabinorum torquibus & armillis, nimio auri pondere exanimata est. Ita profectò se res habet in immodicis opibus. Quid enim iucundum esse potest sub tantâ negotiorum mole fatiscentibus? aut quis vitæ fructus inter tot curas, vigilias, metus, suspiria, dolores?

Plutarch. in Parallelis.

Aliam etiam causam assignat Ecclesiastes, quare diuitiarum copia minùs ad beatitatem conducat. *Vbi multæ sunt opes*, inquit, *multi & qui comedunt eas*. Quantum seruorum & colonorum numerum olim existimamus fuisse Romanis istis, qui sub singulis villicis latiores habebant fines, quàm quos Consules sortiebantur? qui latifundiis maria cingebant? quorum villici vltra Hadrianum, & Ionium & Ægæum regnabant? qui insulas, Ducum domicilia magnorum, inter vilissima numerabant? Vnum è mediâ plebe producam C. Cæcilium Claudium Isidorum, qui testamento suo edixit, quamuis multa bello ciuili perdidisset, relinquere se tamen seruorum quatuor millia centum & sedecim, iuga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta millia, in numerato HS. sexcenties, id est decies quinies centena millia Philippicorum. Quid Belisarius ille sub Iustiniano magnus? nónne duodecim millia puerorum habuisse propria narratur? Quid quòd Athenæus affirmatè scribit, Romanorum quosdam ad decem aut viginti millia seruorum habuisse, nec vt quæstum facerent ex eis, sed vt assectas modò haberent? Quid tandem videtur? An non hæc velut locustarum quædam agmina, etiam Regiis opibus depascendis suffectura? Meritò igitur excla-

Multas opes multi deuorant.

Plin. li. 33. c. 10.

Lips. lib. 2. de Magnitud. Rom. cap 15.

Athenæus lib. 6.

Seneca lib. 7. de Benefic. c. 10.

exclamat Seneca: O miseros! Si quos delectat sui patrimonij liber magnus, & vasta spatia terrarum colenda per vinctos, & immensi greges pecorum per Prouincias ac regna pascendi, & familia bellicosis nationibus maior, & ædificia priuata magnarum vrbium laxitatem vincentia. *Quid enim prodest possessori*, ait Ecclesiastes, *nisi quòd cernit diuitias oculis suis?* O quàm exigua tot curarum ac sollicitudinum merces, videre quotidiana cupiditatum irritamenta, & in eorum adspectu contabescere! Nónne extrema dementia est, ita diuitiarum splendore fascinari, vt iucundior sit auri quàm Solis adspectus? Quid enim pulchrum habet aut magnificum (si mutuatum ab arte splendorem detraxeris) lutea illa massa ab ipsis inferorum confiniis eruta? Certè multò tolerabilior est puerorum stultitia, qui splendidas è littore conchas, & lapillos pulchris coloribus variegatos in pretio habent. Vis scire, inquit Seneca, quàm falsus oculos tuos decipiat fulgor? Nihil est istis, quamdiu mersa & inuoluta cœno suo iacent, fœdius, nihil obscurius. quidni? quando per longissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur, nihil illis dum fiunt, & à fæce suâ separantur, informius. Denique ipsos opifices intuere, per quorum manus sterile terræ genus & informe perpurgatur, videbis quantâ fuligine oblinantur. Atqui ista magis inquinant animos, quàm corpora; & in possessore eorum, quàm in artifice, plus est sordium. Sed hoc fucato splendore prætermisso, videamus potiùs, quàm exiguum momentum in diuitiis positum sit ad veram quietem animique tranquillitatem.

Exiguus fructus videre diuitias.

Seneca Epist. 95.

SECTIO

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 11. Dulcis eſt ſomnus operanti, ſiue parum, ſiue multùm comedat: ſaturitas autem diuitis non ſinit eum dormire.

METRICA PARAPHRASIS.

QVID vago terras domibus negatas
Mortales obeunt pede?
Aut per horrentes animi quietem
Rimantur tenebris ſpecus?
Non latet furuis Peruës cauernis
Auro immerſa beatitas.
Non procelloſæ fugiente pennâ
Calpes littora tranſuolat:
Non Hydaſpeis legitur fluentis,
Non Tarteſſiacis vadis:
Non colit circum laqueata curis
Auro illuſa palatia:
Non maris cœnat vomitum, manuque
Structas artifici dapes.
Viuitur paruo meliùs, ſub arcto
Preſsi culmine ceſpitis.
Dulcius limen tuguri ſalutat
Permulcens animum quies.
Non enim Plutus miſeros tumultus
Celſis ſubmouet atriis:
Nec dapes crudas Bromiúſve curas
Dulci nectare condiunt:

Nec fides mæſtos citharæ loquacis
Dites carmine ſopiunt.
O! quis exploret locupletis imo
Motus pectore concitos?
Mitiùs raucos Maleæ recurrens
Æſtus vnda reciprocat.
Exſtruat pictos Phrygio paratu
Et plumâ volucri toros;
Diues in plumâ vigil increpabit
Stratum ceſpite durius.
Adde ſuggeſtus operoſiores
Gemmarum pretio graues:
Cura fortunæ ſpolio ſuperbis
Stratis peruigil incubat.
Quid miſer luxu licitare ſomnum,
Quem gratis tribuit Deus?
Rore lethæo meliùs coloni
Spargit tempora pauperis,
Quem refert tectis opere expeditum
Deuexa in ſenium dies.
Lecta non illi ſtomachum Lucrino
Tendunt oſtrea gurgite:
Sed nec inſulſo vomitu ſaburram
Ventris nauſea conciet.
Non bibit gemmâ laticem Lyæum:
Sed nec toxica combibit.
Feſſus agreſti ſua membra ſtrato, aut
Ripis explicat herbidis,
Qua leuis denſis platani comantis
Eurus frondibus obſtrepit,
Aut per obliquas Achelous vndas
Dulci murmure ſibilat.

Siue

Siue latranti ſtomacho ſoporem
Crudo in ceſpite prouocet;
Somnus exſuccos liquido rigabit
Lethes flumine muſculos.
Siue egeſtatis pauidas opima
Curas obruerit dape;
Sic magis firmo religata nexu
Morpheus tempora vinciet.
Si quies mentis facileſque ſomni
Vitant atria diuitum;
Cur catenatos animi labores
Mercer mille laboribus?

PROSA EXEGESIS.

ITA profectò ſe res habet. Non animi quietem ac tranquillitatem adferunt diuitiæ, ſed cruciatum ac dolorem: neque labores tollunt, ſed duplicant: cùm non minoris curæ ſit ac ſollicitudinis, quæ iam parta ſunt tueri, quàm in nouas ſemper lucri occaſiones excubare. Amplius dico cum D. Proſpero: Qui diuitias habere volunt, ſine labore non quærunt, ſine difficultate non inueniunt, ſine curâ non ſeruant, ſine anxiâ delectatione non poſſident, ſine dolore non perdunt. O præclara igitur opum mortalium beatitudo, inquit Boëtius, quàm cum adeptus fueris, ſecurus eſſe deſiiſti! Nam ſiue in turbâ forenſi, vrbiumque frequentiâ verſetur auarus; cupientium ac rapientium turba circa lutulentam prædam lites concitat: ſiue ab hominum conſuetudine ſeductus, rûris alicuius ſuburbani, ſiluarumque ſolitudinem conſectetur; ſecum ipſe, & cum litioſis auaritiæ cogitationibus luctatur. Neque poteſt ibi eſſe ſola ſolitudo, vbi ſpes ac timor, auaritia &

Diuitiæ quietem auferunt animiq; tranquillitatem.

Proſper l. 2 de Vitâ cõtemplat. c. 13.

Boët. lib. 2. de Conſol. phil. proſ. 5.

luxuria, ceteræque inter se cupiditates tumultuantur. Nam quid prodest totius regionis silentium, ait Seneca, si affectus fremunt?

Seneca Epist. 56.

Omnia noctis erant placidâ compôsta quiete,

ait Varro. Sed falsum est; nulla placida quies est, nisi quam ratio composuit. Nox exhibet molestiam, non tollit, & sollicitudines mutat. Nam dormientium quoque insomnia tam turbulenta sunt, quàm dies. Illa tranquillitas vera est, in quam bona mens explicatur. Adspice illum, cui somnus laxæ domus silentio quæritur, cuius aures ne quis agitet sonus, omnis seruorum turba conticuit, & suspensum accedentium propiùs vestigium ponitur. Huc nempe versatur atque illuc, somnum inter ægritudines leuem captans: quæ non audit, audisse se queritur; & qui interdiu hominum perfidiam, noctu vmbras habet suspectas. Quid putas esse causæ? Hanc verissimam reddit Ecclesiastes: *Saturitas diuitis non sinit eum dormire.*

Quæ verba duplicem habent sensum: alterum planum ac simplicem, vt significet, diuitem comessationibus ac voluptatibus deditum, propter crapulam stomachique cruditates, difficiles pati somnos, ac turbulenta insomnia; alterum metaphoricum, quem nunc premimus, vt saturitas diuitis idem sit quod diuitiarum abundantia. Et fauet huic sensui lectio LXX. Interpretum, quæ sic habet: Qui saturatus est ditescendo, non est dimittens eum dormire. Quomodo enim, inquit Ambrosius, potest dormire, qui sollicitam auri exercet custodiam? qui damna formidat? qui lucra cogitat? qui vsuras computat? qui hypothecas numerat. Et cap. 6. de Nabuthe, Naturæ, inquit, ipsius nescit munia, nec somni nouit vices: excitat eum cupiditas, exagitat

Vide Pinedam hic.
Diuitum cura somnos turbāt.
Ambrosius in Psal. 1.

agitat cura peruigil aliena rapiendi, torquet inuidia, mora vexat, ſterilitas prouentuum infecunda perturbat, ſollicitat abundantia. Anacreon quinque talentis à Polycrate tyranno donatus, cùm inſolito motu curiſque grauioribus inde torqueretur, nec iam vllam quietis partem capere poſſet, ſubſultim inter dormiendum identidem expergefactus, nec ſolùm de pecuniâ, ſed etiam de vitâ vel à domeſticis eripiendâ ſollicitus; cœpit de priſtinâ animi tranquillitate recuperandâ cogitare. Itaque argentum omne, poſtquam binas cum eo noctes inſomnes duxiſſet, Polycrati reſtituit: addiditque, plus ab eo ſibi negotij tantillo tempore conflatum, quàm ab eodem in omni vitâ ſolatij ſperare poſſet. Idem ſenſus fuit Sigiſmundo Cæſari, qui acceptis ex Hungariâ quadraginta millibus nummûm aureorum, cùm noctem duceret inſomnem, cogitans in quos vſus pecuniam illam expenderet, mox euocatis primariis Aulæ ſuæ Principibus, En, inquit, hoſtes illos & carnifices (nummos oſtendens) qui variis tormentis omnem mihi ſomnum eripuerunt: vos eos arripite, & inter vos diuidite, vt mihi tranquillè dormire liceat. En quàm appoſitè dictum, *Saturitas diuitis non ſinit eum dormire.*

Stobæus Serm. 91.

Aen. Sylu. li. 4. Comment. in Alphonſ.

Alter horum verborum ſenſus eſt, Diuites illos, qui ſe voluptati tradiderunt, ſtomachumque ſemper crudum deliciis infarciunt, ac vino ingurgitant, tantum abeſſe vt hoc diuitiarum fructu gaudeant, vt potiùs velut in torturâ noctes ducant inſomnes: & ſi quis interdum ſomnus obrepſerit, nunc in rupium cacumen extolli videantur, nunc in præcipitium demergi, nunc crebri vertigine ſic in gyrum agi, quemadmodum Ixionem circumuolui fabulæ prodiderunt.

Diuitum plenus venter ſomnum excludit.

Pauperum somnus facilis. Felix igitur paupertas, quæ clientes ſuos diurnis exercet laboribus, vt velut benigna mater laſſos nocturnâ quiete reſtauret. Nihil opus illi plumis, nullâ culcitrâ velut natiuo ſomni gymnaſio: in crudo ceſpite cubile ſternit vel ipſo ſomno mollius: non torum requirit ad ambitionem compoſitum, purpureis aureiſque veſtibus inſtratum, lectiſque argenteis aut eburneis ſub aureis palatiorum laquearibus impoſitum: nouit hominem tam benè culmo quàm auro tegi; neque tam faſtuoſum eſſe ſomnum, vt ad ruſticorum mapalia ſe demittere recuſet.

Horat. l. 3. Odâ 1.

——Somnus agreſtium
Lenis virorum non humiles domos
Faſtidit, vmbroſamque ripam,
Non zephyris agitata Tempe.

Itaque diurnis operibus exercitati vernulæ quouis loco aptiſſimam ſomno culcitram inueniunt.

Labor ſomnum conciliat. Chryſoſt. Hom. 2 ad pop. Antiochen. Sed plus etiam innuunt Sapientis noſtri verba, *Dulcis eſt ſomnus operanti, ſiue parum ſiue multum comedat.* In quibus præclarè notat D. Chryſoſtomus, tantam eſſe ad ſomnum captandum moderati laboris præſtantiam, vt ei neque inedia neque crapula præualere poſſit. Duo ſunt, inquit, quæ ſomnum impedire ſolent, inedia ſeu vacuitas, & crapula. Illa quidem corpus exſiccat, palpebraſque reddit corneas, neque conniuere permittit: hæc verò pectus opprimit, & anhelitum elidit, pluraque ſecum trahit incommoda. Sed tam præſens laboris eſt medicina, vt etiamſi alterutrum adfuerit, ſomnum facilè conciliet.

Voluptates pauperum faciles paratu, magisq; ſinceræ. Porrò idem Chryſoſtomus, dum hanc Eccleſiaſtæ ſententiam pertractat, enucleatiùs præclara ex eadem elicit vitæ documenta. Primum, hoc illuſtri Dei prouiden-

uidentiâ factum, vt non tam auro rebusque exquisiti pretij, quàm labore ac patientiâ venales sint honestæ voluptates quæ ex cibo somnoque percipiuntur. Deinde, magis defecatas esse pauperum quàm diuitum voluptates. Denique, firmam pauperum valetudinem, diuitum luxu multò esse præstabiliorem. Et quid aliud omni æuo decantarunt, qui rectissimè inter Ethnicos philosophati sunt? Asserit insuper Chrysostomus, voluptatem in conuiuiis non ferculorum naturâ, sed conuiuantium dispositione fieri, id est necessitate & fame. Et in siti quantum saporis Propheta Regius aquæ frigidæ fuisse testatur, dum ait: *De petra, melle saturauit eos?* Psal. 80, 17.
Contrà verò insipidam comessantium nauseam satis exprimit illa parœmia, *Anima saturata calcabit fauum.* Prou. 27, 7.
Quid verò Seneca? nónne eodem planè modo philosophatur? Corporis, inquit, exigua sunt desideria, alimentis famem ac sitim cupit exstingui. Quidquid extrà concupiscitur, vitiis non vsibus laboratur. Non est necesse omne perscrutari profundum, nec strage animalium ventrem onerare, nec conchylia vltimi maris ab ignoto littore eruere. Dij illos deæque perdant, quorum luxuria tam inuidiosi imperij (Romani scilicet) fines transscendit. Vltra Phasim capi volunt, quod ambitiosam popinam instruat: nec piget à Parthis, à quibus nondum pœnas repetiimus, aues petere. Vomunt vt edant, edunt vt vomant: & epulas, quas toto orbe conquirunt, nec concoquere dignantur. Deinde, paucis interiectis, ostendens solidiores esse pauperum voluptates, Quantò, inquit, feliciores fuerunt maiores nostri, quorum virtus etiamnum vitia nostra sustentat, qui sibi manu suâ parabant cibum, quibus terra cubile erat? Quantò beatiùs viuebat Dictator ille, qui Samni-

Sen. Consolat. ad Helu. c. 9.

Samnitium Legatos audiuit, cùm vilissimum cibum in foco ipse manu suâ versaret, illâ quâ lauream in Capitolini Iouis gremio reposuerat?

Puriores verò ac sinceriores pauperibus quàm diuitibus esse voluptates, vel inde colligitur, quòd ij, quibus indies conquisitis per maria terrásque deliciis tam ambitiosè mensa instruitur, si quando mentem à curis seductam liberaliùs oblectant, ad agros suburbanos, ad figulina fercula, ad rusticas delicias, domique natas, se transferunt.

Horat. l. 3. Od. 29.

Plerumque gratæ diuitibus vices,
Mundæque paruo sub lare pauperum
Cænæ, sine aulæis & ostro
Sollicitam explicuere frontem.

Sen. Consolation. ad Helu. c. 12.

Et quàm multa sunt tempora, quibus locupletes pauperibus similes fiunt, non tantùm necessitate, sed etiam voluptate? Sumunt quosdam dies, cùm iam illos diuitiarum tædium cœpit, quibus humi cœnent, & remoto auro argentoque, fictilibus vtantur. Dementes! hoc quod aliquando concupiscunt, semper timent. O quanta illos caligo mentium, quanta ignorantia veritatis exercet, qui fugiunt quod voluptatis causâ imitantur! At ego te Lucili, inquit Seneca, non ad modicas cœnas duco, non ad pauperum cellas, & quidquid aliud est, per quod luxuria diuitiarum tædio ludit. Grabatus ille verus sit, & panis durus ac sordidus. Hoc triduo & quatriduo fer: interdum pluribus diebus: vt non lusus sit, sed experimentum. Tunc, mihi crede, exsultabis dupondio satur, & intelliges, ad saturitatem non opus esse fortunâ. Certos habebat dies ille magister voluptatis Epicurus, quibus malignè famem exstingueret. Et in hoc tu victu saturitatem non putas esse?

Idem Epistolâ 18.

esse? etiam voluptas est. Voluptas autem non illa leuis & fugax, & subinde reficienda, sed stabilis & certa. Non enim iucunda res est aqua & polenta, aut frustum hordeacei panis, sed summa voluptas est, posse capere etiam ex his voluptatem, & ad id se reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit. Sed ad auaritiæ miserias, à quibus tantisper digressi sumus, reuertamur.

SECTIO OCTAVA.

ECCLESIASTES.

VERS. 12. Est & alia infirmitas pessima, quam
vidi sub Sole: diuitiæ conseruatæ in malum
domini sui.
13. [a] Pereunt enim [b] in afflictione pessimâ: generauit filium, qui in summâ egestate erit.
14. Sicut egressus est nudus de vtero matris suæ,
sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo.
15. Miserabilis prorsus infirmitas: quo modo venit, sic reuertetur. Quid ergo prodest ei quod
laborauit in ventum?
16. Cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris,
& in curis multis, & in ærumnâ atque tristitiâ.

[a] LXX. *habent:* Et peribunt
[b] *Alij,* in negotio malo, *vel* negotiatione malâ

METRICA PARAPHRASIS.

QVIS *tutus catulos leæ,*
Quis partus foueat vipereos sinu,
Quando & quæ peperit perit?
Ecquis tantum animis imperitat furor,

Vt tam certa pericula
Complexu teneant exitiabili?
Est qui diuitis Indiæ
Terrarumque alio Sole calentium
Congestis opibus miser
Ægris visceribus pectoris incubat,
Vt quondam Scythici draco
Luci peruigiles excubias agens.
Heu frustrà! Æsonides freti
Despectis furiis vellera Colchidis,
Post dentes chalybum satos,
Hastarum segetem, & castra virentia,
Forti diripuit manu.
Sic quod centuplices munierint seræ,
Sortis destituet fides,
Et centumgemino subruet impete.
Si rem blandior auxerit,
Crescentem excipiet cura pecuniam.
Vt vis sæua leunculi
Terrorem ingeminat dentibus auctior,
Turgescensque iubis; opum
Accrescens cumulus sic cumulat metus.
Non sic vipera morsibus
Maternos violat lethiferis sinus:
Vt curæ, rabidum genus,
Morsu tabifico pectora vellicant.
Quò sors altiùs extulit
Nixum diuitiis, hoc minùs addecet
Rebus fidere prosperis,
Sortis ludibriis nullus amænior.
Aut quò tela regat scopus,
Quàm quos conspicuos efficiunt opes?

Heu quàm vana crepundia,
Fortunæ ambiguis obuia casibus!
Dum nunc nauifragæ rates
Apponunt auido diuitias mari:
Nunc fucata negotiis
Fraus centuplicibus muscipulas parat:
Nunc & flamma capacibus
Stipatas segetes inuolat horreis.
Si natum genuit parens,
Dum sors influeret gurgite prospero;
Hunc post fata miserrimum
Heredem refluæ destituet rei.
Nudus, pauper & impotens
Materni ex vteri carcere prodiit;
Sic nudus referet pedem,
Nec naulum ex opibus fabula porriget,
Nec gazæ domino breui
Angustum ad tumulum se comites dabunt.
O fatum insuperabile!
O crudele malum, nec medicabile!
Vt venit fugiet miser,
Æterno exilio sub tenebras datus.
Quid prodest igitur labor
Dispersus zephyris, damnaque noctium,
Quas nullus tenuit sopor?
Heu vitæ inferias, mœstaque tædia!
Heu mersos tenebris dies!
Non tot silua feras, Hybla parit fauos;
Non sæui arbiter Hadriæ
Tot pulsat rabidis littora fluctibus;
Quot luctus miseros premunt.
Et curæ laniant pectora diuitum.

Nec somnus vigilem domat
Ærumnam, aut tenebris longa dies premit;
Sed si quando reciditur,
Se damnis animans hydra repullulat.
Sic rosum Titij iecur,
Vt crebro pereat vulnere, non perit.

PROSA EXEGESIS.

DVPLEX auaritiæ malum his versibus persequitur Ecclesiastes, quod idem paucis hisce verbis complexus est Boëtius:

Boët. lib. 3. Metro 3.

Quamuis fluente diues auri gurgite
Non expleturas cogat auarus opes;
Nec cura mordax deserit superstitem,
Defunctumque leues non comitantur opes.

Auarus, inquit, magno suo malo diuitias conseruat: tum quod illæ, dum custodiuntur, perpetuis curis, animique cruciatibus materiam suppeditant; tum quia dum per se diffluunt, aut infelici negotiatione dissipantur, aut denique morientem deserunt, non minùs acerbum doloris vulnus infligunt. Et hoc felicitatem vocant? Quis vmquam felicem existimauit eum, qui aspidem sinu foueret, à quâ lethale vulnus acciperet? aut viperinos fœtus, qui viscera identidem morsicando corroderent? Et quid aliud à tot curis nocturnisque vigiliis expectes? nónne omnem succum ac sanguinem exsugunt? nónne pectus continuè pungunt, vellicant, excruciant? O infelicem, qui dies noctesque torquetur propter vilissimas terræ fæces, & caduca fortunæ munera! Parum dixi: ô infelicem, qui nihil animo voluit præter vmbras cupiditatum, & vacua habendi simulacra! Quid enim aliud esse dicam Magistra-

Diuitiæ perpetuis curis hominem affligunt.

ſtratuum diplomata? quid priuatorum ſyngraphas? quid kalendarium? quid venale tempus? quid ſanguinolentas centeſimas? quid cetera inanis auaritiæ ſomnia. Et hæc quidem non ad extinguendas, ſed ad inflammandas cupiditates, non ad animi ſolatia proficiunt, ſed tormenta: cùm nec modum votis ponat auarus, neque cupiditates ſuas ratione circumſcribat. Itaque elementa concutit, ait Ambroſius, mare ſulcat, terram effodit, cælum votis fatigat, nec ſereno gratus, nec nubilo, condemnat prouentus annuos, fetuſque terrarum arguit. Denique hoc ſunt auaro diuitiæ, inquit Chryſoſtomus, quod furenti gladius: imò longè acerbius quiddam. Nam is qui furit, ſemel adacto in pectus gladio, furore ſe liberat, & alteram plagam non accipit: cupidus verò tametſi dena vulnerum millia, ac indies grauiora ſibi infligat (vulnera, inquam, fraudis, periurij, mœroris, ſollicitudinis, crudelitatis, infamiæ) furorem tamen non exuit, quem ſummam eſſe prudentiam interpretatur: ſed nec infamiam ſuam perſentiſcit, cùm nullum veræ laudis guſtum habeat: denique quemadmodum hirundines araneas quaſdam, corporis ſui ſuccum ac ſanguinem perpetuò ſugentes, inter plumas circumferunt, quæ tamen in paſtum illis identidem cædunt; ſic auarus iiſdem illis curis ac ſollicitudinibus, quæ cor eius arrodunt, animiq́ue vigorem exhauriunt, aſſiduè paſcitur, adeò vt multò maior ſit moleſtia in acquirendo & conſeruando, quàm voluptas in fruendo.

Ambroſ. de Cain, lib. 1.

Chryſoſt. Orat. de Auarit.

Sed & aliam cauſam adſignat Eccleſiaſtes, cur pronuntiarit diuitias conſeruatas in malum domini ſui: *pereunt enim*, inquit, *in adflictione peſſimâ*, neque poſſeſſorem vltra tumulum proſequuntur, neque apud here-

Diuitiæ fluxæ ſunt & fugaces.

dem ſtabilem ſedem figunt. Aut enim potentioris alicuius iniuriâ rapiuntur, aut infelici negotiatione pereunt, aut æſtu quodam ac refluxu fortunæ aliò curſum deriuant. Denique inter tot aduerſæ fortunæ caſus, inter tot rapientium manus, inter tot ſubuertentium periuria, cuniculos, fraudes, meritò illud de cuiuſuis auari theſauro dici poteſt, quod de aulâ ſuâ Plautinus dixit Euclio:

Plautus in Aulular. Act. 3. Scen. 6.

Hanc ſi Argus ſeruet, qui oculeus totus fuit,
Quem quondam Iöni Iuno cuſtodem addidit,
Is numquam ſeruet.

Apud Iureconſultos bona quædam dicuntur eius eſſe naturæ, vt ſeruando ſeruari non poſſint, cuiuſmodi ſunt frumentum, vinum, oleum, pecunia: alia verò quæ ſeruando ſeruari poſſunt, vt ſunt bona immobilia, aut quæ inſtar ſunt immobilium, vt vaſa aurea, argentea, gemmæ pretioſæ, ceteraque generis eiuſdem. Ego verò nihil omnium, quæ vulgo in pretio ſunt, ſtabile dici poſſe contendo. Nam quo pacto ſtabile dici poteſt, quod à fortunâ dependet? quæ ſi ſtabilem clienti fidem ſeruarit, iam fortuna non ſit. Itaque nihil horum, quæ magna, ſpecioſa, immobilia habentur, ſeruando ſeruari poteſt: *pereunt enim in adflictione peſſimâ*; quæ ſanè tantò acerbior eſt, quò ardentiùs amatæ, & accuratiùs aſſeruatę fuerant diuitiæ. Amplificans hanc adflictionem Seneca, Si omnia, inquit, alia quibus angimur, compares, mortes, ægrotationes, metus, deſideria, dolorum laborumque patientiam, cum iis quæ nobis mala pecunia noſtra exhibet, hæc pars multum prægrauabit. Deinde remedium ſuggerens, Itaque cogitandum eſt, inquit, quantò leuior dolor ſit, non habere, quàm perdere: & intelligemus paupertati eò minorem

Seneca de Tranquill. animi, c. 8.

Paupertas colenda, cui minor eſt doloris materia.

norem tormentorum, quò minorem damnorum esse materiam. Erras enim, si putas animosiùs detrimenta diuites ferre. Maximis minimisque corporibus par est dolor vulneris. Bion eleganter ait, non minùs molestum esse comatis, quàm caluis, pilos velli. Idem iis omnibus contingit, quibus pecunia sua adhæsit. Tolerabilius autem est, faciliusque, non acquirere, quàm perdere: ideoque lætiores videbis, quos numquam fortuna respexit, quàm quos deseruit.

Alterum remedium suggerit Epictetus, vt fortunæ bona semper fragilia esse meminerimus: imò ne nostra quidem, sed aliena & fortunæ bona. Singulis, inquit, in rebus quæ delectant, vel diliguntur, memento considerare, cuiusmodi sint. Si ollam diligis, cogita te ollam diligere, sic eâ confractâ non perturbaberis. Si fortunæ bona diligis, dic esse fortunæ bona, sic eis ereptis non perturbaberis. Si aliena pro tuis habueris, futurum est vt impediaris, lugeas, perturberis, deos hominesque accuses. Sin id solum tuum existimaris quod tuum est; aliena verò, vt sunt, aliena, nemo te lædet vmquam, neminem accusabis, neminem criminaberis, nullam calamitatem accipies. Denique, Numquam, inquit, te quidquam perdidisse dicito, sed reddidisse. Prædium tibi ereptum est? non periit, sed redditum est. At improbus est qui eripuit. Quid tua id refert, per quem is, qui dederat, à te repetierit. Hactenus ille mirabilis senecio.

Epictetus c. 8.

Fortunæ bona vt aliena habenda.

Idem c. 5.

Idem c. 15.

Tertium documentum, quod ex his duobus consequens est, subministrat Propheta Regius: *Diuitiæ si adfluant, nolite cor apponere.* Facile est illa dimittere quæ tamquam domus hospitalis sarcinæ in angulo quolibet abiecta & neglecta iacuerunt; illa maiori cruciatu auelluntur, quæ in sinum pectoris recepta, ipsiq; cordi con-

Psal. 61, 11.

Affectus non est diuitiis affigendus.

conglutinata sunt. Quis autem Christianæ sapientiæ candidatus rebus hisce fluxis & caducis amoris affectu adhærescet, cùm videat profanæ Philosophiæ studiosos tam leui manu fortunæ donis missionem dedisse? Nónne Crates ille Thebanus proiecto in mare non paruo auri pondere, Abite, inquit, pessum malæ cupiditates, ego vos mergam, ne ipse mergar à vobis? Quid verò Diogenes? qui eò vsque se vitæ subsidiis nudauit, vt nihil fortunæ reliquum fecerit quod auferret. Itaque cùm seruus illi vnicus fugisset, tanti non æstimauit eum, cùm monstraretur, reducere, Turpe est, inquiens, Manen sine Diogene posse viuere, Diogenem sine Mane non posse. Nos verò tantò libentiùs hæc omnia fortunæ dona repudiabimus, si meminerimus à Christo cælesti Doctore pronuntiatum: *Quàm difficilè qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt! Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum Dei.* Quid enim proderit diuitiis ac deliciis impinguatum esse, incrassatum, dilatatum, si hanc fortunæ pinguedinem angusta cæli porta non capit? Certè cautos nos ac circumspectos reddere debet Horatianus ille Apologus:

Philosophi qui fortunæ bona contempserint. Hierony. li. 2. contra Iouinian.

Lucæ 18.

Deut. 32, 15.

Horatius lib. 1. Epist. ad Mecæn.

Fortè per angustam tenuis vulpecula rimam
Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustrà:
Cui mustela procul, Si vis, ait, effugere isthinc,
Macra cauum repetas arctum, quem macra subisti.
Hac ego si compellar imagine, cuncta resigno,

ait Horatius. Ego verò multò meliùs ac solidiùs dicam: Si grauissimo Christi monitu, si rerum ipsarum vanitate, si mortis necessitate, si cælestis patriæ desiderio compellor, cuncta resigno, abdico, exsecror, detestor,

quæ

quæ me inani ſomnio ludificant, quæ animum tot curis & aculeis lancinant, quæ me ab æternæ beatitatis ingreſſu præpediunt: & hac præclarâ Bernardi ſententiâ maiores ipſe mihi ſtimulos ad rerum humanarum deſpicientiam ſubdo: Væ væ! vapor eſt ad modicum parens, quod æternæ felicitati aditum intercludit, quod perennis luminis incircumſcriptam claritatem abſcondit, quod ſummæ priuat dignitatis honore. Quouſque tu tantæ gloriæ præfers fœnum, quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur? Si ſapis, ſi habes cor, ſi tecum eſt lumen oculorum tuorum, deſine ea ſequi, quæ & aſſequi miſerum eſt. An non ea ſatiùs cum honore ſpernis, quàm cum dolore perdis? An non ea prudentiùs Chriſti cedis amori, quàm morti? Nihil intuliſti in hunc mundum, haud dubium, quia nec auferre quidquam poteris. Dormies ſomnum tuum, & nihil inuenies in manibus tuis. Sed quia non omnium eſt ad hoc Chriſtianæ ſapientiæ culmen adſpirare, ſubiicit Eccleſiaſtes quod minoris eſt perfectionis, honeſtum ſcilicet diuitiarum vſum: quo nihil eſt conducibilius in hac fluxâ fragilique conditione mortalium.

Bernardus Epiſt. 103.

SECTIO NONA.

ECCLESIASTES.

VERS. 17. Hoc itaque viſum eſt mihi bonum, vt comedat quis, & bibat, & fruatûr lætitiâ ex labore ſuo, quo laborauit ipſe ſub Sole, numero dierum vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus, & hæc eſt pars illius.

18. [a] Et omni homini, cui dedit Deus diuitias, at-

[a] *Aquila habet.* Quare

que ſubſtantiam, poteſtatemque ei tribuit vt
comedat ex eis, & fruatur parte ſuâ, & lætetur
de labore ſuo: hoc eſt donum Dei.

19. [b] Non enim ſatis recordabitur dierum vitæ
ſuæ, eò quòd Deus occupet [c] deliciis cor eius.

[b] *Frequens lectio habet,* Non multum [c] *Plures habent,* lætitiâ

METRICA PARAPHRASIS.

Mercvri vita grauibus dicatam
Porticum curis, laqueoſque auari
Subdolos Pluti, dominoſque nummos
Segrege vitâ.
Non enim cenſus tabulæ, aut kalendæ
Fœnebres, & quæ ſimulacra habendi
Somniant dites, vel opima vaſti
Jugera campi
Culta per vinctos, pecorumque caulæ
Sopiunt mentis trepidæ tumultus,
Aut ſitim pellunt, gemituſque ſedant
Pectoris ægri.
Rectius viues, pretium laboris
Vita ſi curis fuerit ſoluta,
Atque opes iuſſæ ſtomacho parare
Dulce tributum
Dapſilis ferclum ſine ſorde menſæ,
Fronſque diſcuſſis nebulis ſerenos
Exigat Soles, tetricumque riſu
Condiat æuum:
Dum breuis vitæ ſpolio triumphans
Concito quæuis fugit hora curſu, &
Lege fatorum numerata carpunt
Tempora Parcæ.

Hacte-

Hactenus partis dabitur potiri.
Plura ne sperent, Stygiæ paludis
Sutili rector metuens carinæ
Increpat vmbras.
Ergo non parcâ cuicumque Numen
Fuderit dextrâ pretiosa blandæ
Dona fortunæ, columenque vitæ
Diuite cornu,
Porrò si indulgens animum potentem
Diuitis gazæ dederit suique,
Quique congestis alimenta vitæ
Demere aceruis
Audeat, quò se genio litato
Eximat curis, hilarique nummos
Fronte dispenset, neque fascinanti
Seruiat auro;
Munere hunc gazis potiore ditat,
Et poli blando cumulat fauore:
Hunc ego & Regum titulis, & orbis
Fascibus æquo.
Non enim tristes nebulas doloris
Cernet, aut Phœbi iubar inserenum,
Nec per ærumnas numerabit actæ
Tædia vitæ.
Jnuocent lethi violenta tela,
Noctis æternæ quibus vmbra tristi
Dulcior luce est, pauidæque rodunt
Pectora curæ.
Quisquis vndantes animo procellas
Improbi luctus domat, & labores
Temperat lætis, & amœna curis
Gaudia miscet;

Ille nec Phœbo resides quadrigas,
Nec moram Parcis nimiam exprobrabit:
Sed breuis vitæ immemorem occupabit
Labilis hora.

PROSA EXEGESIS.

Non desunt, quibus hæc velut intercalaris, & per interualla recurrens Ecclesiastæ sententia ipsius quidem verbis, sed ex aliorum mente prolata videatur, & magis Epicuræum aliquem voluptatis assertorem, quàm Scriptorem hagiographum decere. Epicurum enim totum esse in commendandâ voluptate non animi tantùm, sed & corporis, minimè obscurum est, in eaque summum hominis bonum tota schola Cyrenaica collocauit. Nec aliud sonare videntur Ecclesiastæ verba, si quis ea superficie tenus inspexerit. Adduci tamen non possum, vt impiorum personam idemtidem in hoc Tractatu interloquentem agnoscam, cùm nullum colloquij vestigium appareat; nec quidquam sit, quod, si prudentum iudicio expendatur, à verâ doctrinâ, & Ecclesiastæ personâ videatur abhorrere.

Cic. lib. 1. de Finib.

Ecclesiastes non commendat voluptatem, vt magnũ bonum.

Quid ergo, dicet aliquis? an dignam tanti viri commendatione voluptatem putas? aut omnino eiusmodi, vt nihil ad benè beateque viuendum maioris ducat esse momenti? Absit, absit hæc tam perniciosa cæcitas ab eo viro, cuius menti diuina lux affulsit, cuius linguam & calamum sancti Spiritus Numen afflauit. Non ignorabat (quod nec Architæ Tarentino fuit ignotum) mente nihil esse præstabilius homini à Deo datum: huic autem diuino muneri nihil esse tam inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante temperantiæ locum esse, nec omnino in voluptatis regno virtu-

Cicero in Catone.

virtutem poſſe conſiſtere. Et verò fingite animis quempiam maximâ voluptate incitatum: cui dubium erit, quin hic talis nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione conſequi poſſit. Cùm igitur ſummum bonum potiorem hominis partem, mentem ſcilicet, perficere atque ornare debeat, quî poterit voluptas ſummum eius bonum cenſeri, quæ non tantùm eam non perficit, ſed etiam perfectionem eius peſſumdat, functiones impedit, lumen exſtinguit, ipſamque brutam ac ſtupidam reddit. Denique qui voluptatem ſummum eſſe bonum agnoſcit, is ventrem ſibi Deum conſtituit, in cuius obſequio & cultu, qui per voluptates exhibetur, ſummam ſuæ beatitatis conſtituit. Quod non obſcurè præ ſe ferebat ille Cyclops apud Euripidem, qui nihil ſibi cum Ioue dicebat eſſe negotij, ſed maximum deorum ſuum ſibi ventrem eſſe: huic ſe quotidie ſacrificare. Nec procul abit ab hac inſaniâ Mahumetis impietas, qui in Alcorano legem ſuam profitentibus paradiſum addicit, & in eo dulciſſimas aquas, poma multimoda, fructus varios, decentiſſimas ac mundiſſimas mulieres, ceteraque ad paſtum ac libidinem accommodata. Sed abſit vt ea mens fuerit Eccleſiaſtæ, qui *riſum* reputauit *errorem, & gaudio* dixit: *Quid fruſtrà deciperis?* qui domum funebrem conuiuio prætulit: qui cor ſapientum eſſe dixit vbi triſtitia eſt, cor ſtultorum vbi lætitia: qui adoleſcentiam & voluptatem vanitatis condemnauit: qui amariorem morte dixit eſſe mulierem: qui extremum iudicium Deique timorem paſſim hominibus inculcauit. Non ea mens eſt tanti viri, vt ad paſtum ac voluptatem lectoris animum abiiciat, ſed, vt alibi doceo, plerumque adagiali formulâ edendi ac bibendi, tranquillitatem animi ſigni-

[Margin notes: Euripides in Cyclop. — Eccle. 2. — Cap. 7. — Cap. 11. — Cap. 7. — Cap. 7. 8. 11. 12. — Cap. 3. Sect. 3.]

ficat ab omni vanâ atque inutili curâ & cogitatione ſoluti ac liberi.

Moderatus diuitiarum vſus commendatur.

Hîc verò illud prætereà monet, diuitiarum fructum non in copiâ conſiſtere, ſed in hilari ac moderato vſu: illudq́ue eximium Dei donum eſſe exiſtimandum, ſi non opes tantùm & copias fuerit largitus, ſed animum etiam diuitiarum & cupiditatum ſuarum potentem, apud quem non in imperio ſint diuitiæ, ſed in ſeruitute. O verè felicem, qui animum erigens rebus humanis maiorem, diuitias non vt idola veneratur, ſed vt inſtrumenta vitæ ad omnes opportunitates paratas eſſe iubet & obſequentes: qui non ſordes in eruendis & accumulandis, ſed in vſu ſplendorem diligit ac dignitatem: qui non in cuſtodiendo ſollicitudinem, ſed in erogando beneficentiam conſectatur. Olim dum Crœſus opes à ſe congeſtas deprædicaret, occurrit opportunè Cyrus, non eum ſe felicem exiſtimare qui magnas opes habeat ac ſeruet (ſic enim qui in muris ac portis excubant, fore feliciſſimos, quia totius vrbis theſauros cuſtodiunt) ſed qui & iuſtè comparare diuitias, & honeſtè diſpenſare poſſit, hunc demum ſe felicem pronuntiare: hic enim verè dominus eſt, ille theſauri ſui cuſtos; hic ex opibus varia vitæ commoda percipit, ille propter opes vitam vigoremq́ue exhaurit.

Felix qui diuitiis imperat, non qui ſeruit.

Xenophon lib. 8. Cyropæd.

Quid ſit parte ſuâ frui.

Hic igitur diuitiarum fructus eſt, quem qui decerpit, hic parte ſuâ fruitur, vt ait Eccleſiaſtes, non quòd nihil maius homini ad æterna nato ſit propoſitum, ſed quòd in hac mortali vitâ nihil maius à diuitiis ſperari poſſit, quàm vt poſſidentium dignitati, tranquillitati, lætitiæ, beneficentiæq́ue ſubſeruiant. Non ergo diuitias à ſe neceſſariò repudiabit ſapiens (nemo enim ſapien-

ſapientiam paupertate damnauit) ſed neque illas ſuſpiciet. Si amplas opes habuerit, curabit, vt ne quis iis meritò ingemiſcat, vt abſque cuiuſquam iniuriâ partæ ſint, & abſque ſordido quæſtu: quarum tam honeſtus ſit exitus quàm introitus: quæ & vſu ſplendeant, & poſſeſſorem exhilarent, & egentes foueant, & amicos ornent. Quiſquis ita ſui rerumque ſuarum potens eſt, hic ſingulare Dei donum conſecutus eſt, hic lætitiâ fruitur *ex labore ſuo, quo laborauit ipſe ſub Sole numero dierum vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus: & hæc eſt pars illius.* Pars, inquam, non illa quam ſibi velut ſummum bonum propoſitam habet humana mens, ſed eius, vt dixi, felicitatis ſumma, quæ à diuitiis in hac mortali vitâ ſperari poteſt: quæ tametſi infinito propemodum interuallo à verâ beatitate diſtet, habet tamen gratam animi voluptatem, & gaudium mortali non contemnendum. Quædam enim, ait Seneca, etiamſi in ſummam rei parua ſunt, vt & ſubduci ſine ruinâ principalis boni poſſint; adiiciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & ex virtute naſcentem. Sic illum afficiunt diuitiæ, & exhilarant, vt nauigantem ſecundus & ferens ventus, vt dies bonus, vt in brumâ & frigore apricus locus. Quæ lætitia ſubinde tanta eſt, vt omne vitæ tædium gratâ ſuauitate condiat; adeoque mentem afficiat, vt beatus ille calamitatum omnium atque ærumnarum oblitus, vitam ſuam, quamuis in vltimam ſenectutem productam, vix momenti inſtar habere arbitretur: cùm miſeri contrà ſæpè ſæpiùs ingemiſcant, & longæ vitæ faſtidio laborantes, cum Prophetâ Iob ita lamententur: *Sicut ſeruus deſiderat vmbram, & ſicut mercenarius præſtolatur finem operis ſui; ſic & ego habui*

Seneca de Beatâ vitâ c. 22.

Iob 7, 2.

menſes

menses vacuos, & noctes laboriosas enumeraui mihi. Si dormiero, dicam, Quando consurgam? & rursum expectabo vesperam, & replebor doloribus vsque ad tenebras. Tanti refert ad longam breuemque vitam, quàm feliciter aut infeliciter exigatur. Sed quoniam fusior huius argumenti tractatio non est huius loci, sequamur potiùs Ecclesiastæ vestigia, qui expositâ felicitate quam adfert honestus diuitiarum vsus, illorum vanitatem ærumnasque subnectit, qui earumdem vsu sibi interdicunt.

Quas ille quidem tantas esse affirmat, vt quamuis iis ad votum omnia fluant, nihilque eorum desideretur, quæ ad cumulandam præsentis vitæ beatitatem faciunt; si tamen vel sola auaritiæ pestis interuenerit, non modò nulla iam sit beatitas, sed (quod in plenis ac succulentis corporibus solet) in luctum ac perniciem vertantur ipsa etiam materia atque instrumenta felicitatis.

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE CAPVT SEXTVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 1. Est & aliud malum, quod vidi sub Sole,
& quidem frequens apud homines:
2. Vir, cui dedit Deus diuitias, & substantiam, &
honorem, & nihil deest animæ suæ ex omni-
bus, quæ desiderat: nec tribuit ei potestatem
Deus vt comedat ex eo, sed homo extraneus vo-
rabit illud. hoc vanitas, & miseria magna est.
3. Si genuerit quispiam centum liberos, & vixerit
multos annos, & plures dies ætatis habuerit, &
anima illius non vtatur bonis substantiæ suæ,
sepulturaque careat: de hoc ego pronuntio
quòd melior illo sit abortiuus.
4. Frustrà enim venit, & pergit ad tenebras, &
obliuione delebitur nomen eius.
5. Non vidit Solem, neque cognouit distantiam
boni & mali:

6. etiamsi duobus millibus annis vixerit, & non fuerit perfruitus bonis: nónne ad vnum locum properant omnia?

METRICA PARAPHRASIS.

NON possidentem Regificas opes
Euisceratis aut Arabum iugis,
Aut emedullatis Iberi
Montibus, indigetes beatum.
Nomen beati rectiùs obtinet,
Qui maior auri blanditiis, iubet
Seruire virtutum lupatis
Diuitias operosiores.
Non si refusis diuitis aluei
Gazis Hydaspes faucibus influat,
Cupidinem siticulosam
Exsatiet sibi blandus hydrops.
Crescente crescit cura pecuniâ
Mentisque tabes, fœdaque seruitus.
Et credimus beatitatis
Fructibus indecores potiri?
Hæc pœna auaros discruciat frequens:
Hac orbe toto se Nemesis probat,
Quà Phœbus è cunis renascens
Tendit ad Hesperium cubile.
Vtrumque mundum, quà patet, adspice,
Heu quanta egestas diuitiis subest!
Quot sortis, heu! nimis benignæ
Esse fauor prohibet beatos!
Est qui flagellat Mygdonias opes,
Midæque votis vota superuolat,

Curru-

Curruque subuectus superbo
Fræna regit, populique fasces.
Fortuna tendens huic famulas manus,
Exuberantis munera copiæ
Profundit, indulgensque donis
Immodicum superare voti
Contendit. O fucata beatitas!
Heu! ludit amni Tantaleo sitim:
Nec tabido latrantem orexim
Ventre opibus recreat paratis.
Feralis vt cùm cœna superfluis Eccli. 30, 18.
Instructa ferclis, Tænarei specus
Inuitat vmbras, aut opima
Mensa Ioui struitur Dapali, Verſ. 19.
Nil ille quidquam percipit: aut velut
Spado impudicus virginis irrito Verſ. 21.
Suspirat amplexu; prehensis
Sic opibus miser ingemiscit.
Sed sortis heres quilibet aureæ
Lumbricus, imâ è fæce leuans caput,
Aut stemmatis mendax repertor,
Aut viduis thalamis potitus
Dudum repostam deliciis struem
Impendet auri, & compede ferreâ
Nummos reclusos destinabit
Pinguis aqualiculi saginæ.
O vanitatum summa! Quis, ô! precor,
Quis hocce tantum dissimulet mali?
Si quispiam satur dierum
Nestoream superet senectam,
Natisque centum diuidat oscula:
Nec ille partis exsatiet famem,

Vitæque solamen reuulsos
E loculis neget esse nummos:
Sed inuidendas inter opes inops,
Probrosa tandem victima Tartari
Procumbat, & fœdum cruentis
Vulturibus iaceat cadauer
Exsors sepulchri, & funereæ facis,
Fractæque mæsto pectine næniæ;
Hunc esse vuluæ abortientis
Consimilem reor embryoni.
Quin maior hic est, cui gemmum parens
Gemella mortis sarcophagum dedit,
Dum terra abortiuum receptat,
Bisque vteri sepelit latebris.
At ille frustrà matre puerperâ
Cadens, salutat fletibus alteram:
Pergitque ad æternas tenebras,
Nec memori reuirescet æuo.
Non Solis vmquam flauicomum iubar
Lucisque gustum percipit aureæ:
Non pulchra secernit pudendis,
Vtilibus dirimit nociua.
Bis dena quamuis sæcula traxerit
Viuendo, sortis mancipium suæ,
Quo tandem abortiuum antecellet
Stamina dum Lachesis secabit?
Omnes eodem tendimus: vltima
Momenta lapsi temporis orbitam
Cunctis adæquant: parque longo est
Vna dies fugitiua sæclo.

PROSA

PROSA EXEGESIS.

CVM multoties iam auaritiam perstrinxerit Ecclesiastes, eademque in speciem, quæ nunc adfert, accusauerit, magnopere laborant Interpretes, vt hîc *aliud malum* à præcedentibus diuersum inueniant. Ego, vt aliorum sententias præteream, quas recenset eruditissimus noster Pineda, illud hîc nouum auaritiæ malum animaduerto, quòd sola sufficiens sit ad euertendam rebus omnibus cumulatissimam felicitatem. Quin amplius etiam insinuat Ecclesiastes, dum ait: *Non vidit Solem, neque cognouit distantiam boni & mali.* tantam scilicet vult esse pestem auaritiæ, vt nullo rerum habito discrimine, etiam quæ bona sunt, vertat in perniciem, lucem in tenebras, diuitias in egestatem, honorem in ignominiam, filios in hostes, vitam in ærumnam, denique desideriorum omnium votorumque compendium in tormentum.

Vide Pinedam hîc. *Summum auaritia malum.*

Itaque finge animo (quod facit Ecclesiastes) *virum cui dedit Deus diuitias & substantiam, & honorem, & nihil deest animæ suæ ex omnibus quæ desiderat.* Fac denique *genuerit centum liberos, & vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit* hæc ad præsentis vitæ felicitatem pertinere nemo sapiens infitiabitur.

Opes inprimis, teste Aristotele, multiplex instrumentum sunt, non tantùm rei familiaris, sed etiam Reipublicæ: vnde non immeritò nerui rerum gerendarum vocari solent, habentque plurimas in omnem vitam opportunitates. Nam & egestati subueniunt, vitamque fouent & ornant: & liberalitati campum aperiunt: & in acquirendo conseruandoque humanam acuunt industriam.

Opes suo modo ad felicitatem pertinent. Arist. lib. 1. Polit. c. 10.

Honor aliquid confert ad felicitatem.

Nec minus momenti habet honor ac dignitas ad præsentem felicitatem, præsertim cùm virtutis & comes & condimentum sit,& præmium. Quis enim non summopere delectatur præclarâ de se existimatione, sensuque ciuium suorum, nisi fortè cuius atrum cor (verba sunt Pindari) frigidâ flammâ sit fabricatum? Sanè M. Tullius ex omnibus præmiis virtutis amplissimum præmium ait esse gloriam: hanc esse, quæ vitæ breuitatem posteritatis memoriâ consoletur; quæ efficiat,vt absentes adsimus, mortui viuamus, cuius gradibus etiam homines in cælum videantur ascendere.

Pindarus apud Plutarchum de Serâ vindictâ.

Cicero pro Milone.

Posteri ad felicitatem pertinent.

Porrò fecunditatem etiam vxoris ac stemmatis propagationem, ad felicitatem quamdam pertinere, disertè testatur Propheta Regius, dum ait: *Vxor tua sicut vitis abundans* (quales alibi biferas, alibi triferas inueniri accepimus) *in lateribus domus tuæ. Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum.*

Psal. 127,3.

Vita diuturna pars est felicitatis.

Neque vitæ diuturnitas minus habet ad felicitatem momenti,quod vel ex eo manifestum efficitur,quòd in solo Deuteronomio plus quàm duodecies religionis erga Deum, pietatis in parentes, iustitiæ erga proximos,velut præmium à legislatore promittitur. Et verò tantus amor vitæ mortalibus à naturâ insitus est, vt inter ceteros Chinenses magnam sæpè auri vim in Chimicos impostores effundant, qui vanâ longioris vitæ spe nimis cupidos ludifìcantur.

Trigault. in Sinensibus.

Desideriorum impletio multum facit ad beatitatem.

Denique ad beatitatem vel maximè facit desideriorum omnium (quantum mortali fas est) votorumque consecutio; cùm huius vitæ felicitas æternam postumamq; beatitatem conetur imitari, quàm Boëtius definit esse statum omnium bonorũ aggregatione perfectũ.

Boët. lib. 3. de Consol. Prosa 2.

Sed

Sed fac, vt dixi, hæc omnia summa in vno aliquo reperiri: adde, si placet, Deum eius vota pronâ facilitate præuenire, & munificentiâ superare; si vnica adfuerit auaritia, non tantùm hunc esse felicem negabo, sed etiam miserum & immiserabilem demonstrabo: non ea tantùm de causâ, quòd vbi solidum aliquod bonum deficit, nulla potest esse vera beatitas; sed etiam, quia tanta est auaritiæ pestis, vt ea, quæ videntur bona, in miseriam ac perniciem conuertat. *Auaritia omnia fundamenta beatitatis euertit.*

Dic enim, obsecro, quid auaro conferunt diuitiæ? nónne totidem vepres ac spinæ sunt, aut carnificum vngulæ, quibus eius animus excruciatur, & in mille curas discerpitur? Sed nec id agunt apud auarum diuitiæ, quod promittunt, vt paupertatem eliminent. Quantumlibet enim magnas opes habere possunt, ait Augustinus, sed in earum quantacumque abundantiâ non egere non possunt. Egestatem enim non absentia pecuniæ, inquit Apuleius, sed immoderatarum præsentia cupiditatum gignit. Igitur non beatum faciunt opes, sed miserum. *Opes auaro nihil conferunt ad beatitatem.* August. l. 7. de Ciuit. c. 12. Apuleius de Philosophiâ.

De honore quid dicam? An non ille saltem splendorem vitæ atque ornamentum adfert? Certè vbi auaritia dominatur, perit omnis vitæ dignitas. Quid enim magis indignum est homine, quàm vilissimum esse luti mancipium? Quid dicam, Vespasianum Imperatoriæ dignitatis immemorem, è fæcibus humanis atque vrinâ infame vectigal collegisse, addito impudenti ioco cùm diceret, Lucri bonum esse odorem ex re qualibet? Quid Caligulam commemorem, qui compendij causâ lupanar in palatio constituit? filia verò nata, paupertatem & familiæ onera prætexens, collationes in alimoniam dotemque puellæ corrogauit. Quin etiam *Auaritia honorem pessumdat.* Sueton. in Vesp. c. 23. Sueton. in Caligulâ, c. 41, 42.

strenas

ſtrenas edixit ineunte anno ſe recepturum; ſtetitque ſplendidus mendicus in veſtibulo ædium kalend. Ianuariis ad captandas ſtipes, quas plenis ante ipſum manibus ac ſinu omnis generis turba fundebat. Quid hac mendicitate indignius?

Auarus ex liberis non percipit felicitatem.

Sed ad reliqua felicitatis argumenta, quæ penitus eneruat auaritia, feſtinat oratio. Quid eſſe poteſt in vitâ dulcius, quàm numeroſam prolem velut nouellas oliuarum in circuitu menſæ ſuæ diſpoſitas intueri? Sed tam immanis bellua eſt auaritia, vt proſcripto naturæ adfectu, hominem ex homine tollat, & ſolius theſauri cuſtodiæ intenta, quot filios, tot proditores atque hoſtes numeret theſauris inſidiantes, tot harpyias ac vultures paterno cadaueri imminentes. Plus etiam dico, vitam ſcilicet filiorum, præſenti lucro frequenter parentibus eſſe viliorem. Deteſtentur antiquorum theatra Medeæ crudelitatem: mihi certè pretio viliore venalem habuiſſe naturam videtur mulier illa Mileſia, quæ acceptâ ab heredibus ſecundis pecuniâ, partum ſibi abegit, cui debebatur hereditas.

Cicero pro Cluentio.

Nec longa vita prodeſt auaris ad beatitatem.

Igitur nec affectus filiorum ſuauis eſt, vbi dominatur auaritia; nec vita ipſa vitalis, etiamſi ad annos Mathuſalæ producatur. Quæ eſt enim auari vita, ſi ſemper ſibi ſuperſtes eſt ad tormentum? Certè cùm de vitâ loquimur, non illam nudam intelligimus, quæ muſcarum eſt & vermium bonum, multoque minùs illam, quam perpetua acerbitas vitam vocari non patitur; ſed Poëtæ *viuere* ſumunt pro ſecurâ voluptate; Philoſophi verò pro animi tranquillitate, & cum rectâ ratione congruentiâ. Hanc omnes, qui ſapiunt, inquirunt, quamuis non procul abſit ab animo benè inſtituto, vt notat Horatius, ——*Nauibus atque*

Horat. li. 1. Epiſt. ad Bubulat.

Qua-

Quadrigis petimus benè viuere: quod petis, hic est.
Est vlubris animus si te non deficit æquus.

Auaro autem nec hîc nec vsquam est beata vita, quia nusquam animi tranquillitate fruitur, vbique fluctus curarum, vbique procellas cupiditatum circumfert. Itaque licet multos in capite canos, & annos ætatis multos numeret, non rectè tamen eum diu vixisse dixeris, sed diu fuisse: quemadmodum eum, cuius nauem tempestatibus in gyrum actam diu ventus è portu exclusit, non rectè diu nauigasse, sed diu multumque iactatum fuisse dixeris.

Quòd si nihil horum conducere quidquam potest ad benè beateque viuendum, quamdiu in corde regnat auaritia; an illud tandem erit instar omnium, quòd *nihil deest animæ eius ex omnibus quæ desiderat?* certè nemini dubium videtur, quin hæc dicenda sit omnibus numeris absoluta beatitas, votorum omnium compotem fieri. Sed quid si nulla nisi stulta vota concipiat? nulla nisi perniciosa? etiámne sic beatus existimabitur? Quęnam autem vota concipit auarus? *Deniq; nec votorum adeptio beatū facit auarum.*

Illa sibi introrsum, & sub linguâ immurmurat: O si Persius Satyrâ 2.
Ebullet patrui præclarum funus! & ô si
Sub rastro crepet argenti mihi seria dextro
Hercule! Pupillúmve vtinam, quem proximus heres
Impello, expungam!

Adde vota Midæ, & si quæ sunt alia, non à ratione, sed à cupiditate profecta: tantum abest, vt illa ad beatitatem pertinere iudicem, vt hoc potiùs votis omnibus paciscar, ne tam iratum sit mihi Numen, vt tam improbis postulatis annuat. Illud enim verissimè dixit Plato, Multorum vota reipsâ diræ sunt. Plato Alcibiad. 2.

Satísne igitur malorum infelix illa pestis continet

auaritia, quæ ipſam quodammodò beatitatem vertit in miſeriam? certè tantum in hanc vitam ærumnarum inuehit, vt nulla fieri poſſe videatur acceſſio; & tamen, quod adiiceret, noſter inuenit Eccleſiaſtes. Si, inquit, auaro ad cumulum miſeriarum illud accedat, vt *ſepulturâ careat, de hoc ego pronuntio, quòd melior illo ſit abortiuus*. Quid ita verò? tantúmne pondus ac momentum ad felicitatem habet ſepultura, vt ſi quis illa careat, extremum miſeriarum omnium incurriſſe videatur? Magno mihi clamore hîc obſtrepentes audire videor Philoſophos, inter quos Romanus Sapiens, Nemo, inquit, liber eſt, qui corpori ſeruit; cuius reliquiis quis futurus ſit exitus, non quærit. Sed vt ex barbâ capillos detonſos negligimus, ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quò receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe pertinere iudicat, quàm ſecundas ad editum infantem. Neminem, inquit, de ſupremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. Ne quis inſepultus eſſet, rerum natura proſpexit. Quem ſæuitia proiecerit, dies condet. Diſertè Mecænas ait:

An honor ſepulturæ ad felicitatem pertineat.

Seneca Epiſt. 92.

Nec tumulum curo; ſepelit natura relictos.

Nec minus animi fuit Cyrenæo Theodoro, cui cùm Lyſimachus Rex crucem minaretur, Iſtis, quæſo, inquit, iſta horribilia minitare purpuratis tuis. Theodori quidem nihil intereſt, humíne an ſublimè putreſcat.

Cicer. Tuſculanâ 1.

Sed tamen ſi à naturâ ingenitam erga proprium corpus pietatem & cadaueris curam intueri velimus, nullam inueniemus gentem tam barbaram, quæ non aliquam ſepulchri rationem habendam duxerit. Quis non hodie memoriæ poſt mortem propagandæ ita ſtu-

Sepulturæ curam aliquam gerere rationi conſentaneum.

ſtudet, ait Tertullianus, vt vel litteraturæ operibus, vel ipſorum ſepulchrorum ambitione nomen ſuum ſeruet? Nihilominùs quoniam non omnibus, qui cælo deſtinati ſunt, honor ſepulturæ contigit, manifeſtum eſt, non in eo ſummam verti poſtumæ felicitatis. Quid igitur ſibi vult Eccleſiaſtes, cùm hoc velut extremum miſeriarum recenſet, ſepulturâ carere? D. Hieronymus duplicem potiſſimùm huius loci ſenſum commendat; ſiue, quòd diues etiam in curâ ſepulcri & exequiarum ſordes auaritiæ non deſerat; ſiue, quòd figuratâ locutione monimento careat, id eſt nihil homine dignum gerat, quo ſe poſteritati vixiſſe teſtetur.

Tertull. de Teſtam. anima, c. 4.

Hieronymus hic.

Et quidem tantas eſſe ſordes auaritiæ, vt ne ſarcophagi quidem impenſam ferre poſſit, non ita pridem docui exemplo Dinarchi Phidonis, qui moriturus lacrymatus eſt, quòd minis quinque ſarcophagus emendus eſſet. Et hunc ſenſum fuiſſe Veſpaſiani, publico teſtimonio proditum eſt in eius funere. Nam Fauo archimimus, perſonam eius ſuſtinens, imitanſque, vt mos eſt, facta ac dicta viui, interrogatis palàm procuratoribus, quanti funus & pompa conſtaret, vt audiit HS. centies, exclamauit, centum ſibi ſeſtertia darent, ac ſe vel in Tiberim proiicerent.

Auarus propter auaritiam ſepulturam negligit.

Sueton. in Veſpaſian. c. 19.

Deinde quòd nihil homine dignum gerat auarus, quo æternum ſui monimentum poſteritati tranſmittat, adeoque ſimillimus ſit abortiuo, ſequentibus verbis confirmat Eccleſiaſtes: *Fruſtrà enim venit, & pergit ad tenebras, & obliuione delebitur nomen eius.* *Fruſtrà venit* in hoc vitæ theatrum, qui naturam ſuo fine fruſtratur: & cùm natus ſit ad intelligendum & agendum, intellectum terrenis & caducis rebus immerſum obbruteſcere permittit. Itaque nullâ re præclarè geſtâ inſtar embryo-

Auarus nullum ſui monimentum poſteris relinquit.

bryonis, Sole vix in ipso vitæ limine salutato, *pergit ad tenebras, & obliuione delebitur nomen eius.* Deinde *frustrà venit*, qui inter tot opes & naturæ commoda hominibus à Deo comparata (quid enim non hominis causâ creatum est?) nullâ re fruitur, sed miseriis atque egestate contabescit. Itaque instar abortiui *non cognouit*, id est, non est expertus, *distantiam boni & mali.* Hoc enim abortiuo deterior, quòd huic nullam adfert molestiam hæc rerum ignoratio; at auarus peruerso de rebus iudicio tormentum sibi accersit, cùm præsidia salutis sibi vertat in ruinam. Vnum est in quo potior eius conditio quàm abortiui videtur, quia diuturnior illi vita contingit. Sed occurrit iterùm Ecclesiastes: *Etiam si duobus millibus annis vixerit, nónne ad vnum locum properant omnia?* Nónne omnibus eadem sepulchri sors est, & vitæ finis? Quænam igitur ætas ista longa est, aut quid omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum? quod cùm venerit, pro nihilo habendum est quod præteriit. O miserum igitur, qui naturæ communis exul, frustrà in hanc vitam ingressus ostenditur! Sed nondum finis malorum: neque enim auarus naturam tantùm suo fine frustratur, sed etiam, vt mox innuit Ecclesiastes, grauissimè peccat contra finem politicum, & instituta Rerumpublicarum.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS. 7. Omnis labor hominis in ore eius: sed anima eius non implebitur.

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

HEV! pudende vermis orci,
Turpis verna opulentiæ,
Cui labores in labore,
Nec quidquam vlteriùs ſapit,
Quique peruigilis draconis
Inſtar quæſtibus incubas,
Nec famelico minutum
Vectigal ſtomacho apparas,
Faſcinatæ cæca mentis
Tandem diſcute nubila.
Quid labores aucupantur,
Queis ſe turba Promethei
Maceratque, conficitque,
Seu nox aſtra recluſerit,
Siue Eois euocarit
Phœbi purpureum iubar?
Huc labor deſudat omnis
Torquens Iapethi genus,
Vt famelico tributum
Ventri ſufficiant manus.
Hoc perenni fonte in orbe
Artes mille ſcaturiunt,
IngenIque mille partus
Naturæ accumulant decus.
Quidquid admiratur orbis
E ventris vacui penu eſt.
Vt cerebro nata Pallas
Ictu Lemniaco exſilit;
Sic caput queis intumeſcit
Prægnans fœtibus ingenI,

His orexis atque egestas
Præstò est Iuno puerpera.
Psittaco quis expediuit
Suadâ Χαῖρε *disertius?*
Concauumque murmur egit
Coruum in verba resoluere?
Perspicax Magister artis
Venter, quem stimulat fames.
Hic & institoris alnum,
Gazis Antipodum imminens,
Per furentis Amphitrites
Mittit fluctiuagos sinus:
Hic & imperat colonis
Terram findere sarculo,
Et repertæ consecrare
Callosas Cereri manus.
Quidquid artis è Sophorum
Fœto pectore prodiit,
Aut fabrilis officinæ
Rector Mulciber extudit,
Dentientis cudit oris
Importuna necessitas.
Oris obsequendo iussis
Omnis conteritur labor.
Ast auari cordis amplam
Vis implere voraginem?
Antè Auernales lacunas
Viuo fonte repleueris,
Tethyosque undante fluctu
Lunæ concaua sparseris.
Si medelam vis hianti
Aptam sumere gurgiti;

Nil

Nil paratis adde gazis,
Sed reſtringe cupidinem.

PROSA EXEGESIS.

PRAECEDENTI Sectione docuit Eccleſiaſtes, auarum aut à naturæ ſcopo aberrare, aut certè naturæ finem legeſque ſubuertere: nunc autem eumdem docet contra finem politicum legeſque Reip. venire. Quid enim aliud propoſitum eſt Rerumpublicarum conditoribus, dum ciues ſuos variis artibus ac laboribus exercent, quàm ne quis inopiâ laboret? Atqui omnis auari labor eò tendit, non vt egeſtati ſubueniat, ſed vt ea congerat, quæ congeſta labores multiplicant. In Deuteronomio præcipit Moyſes Iſraëlitis: *Omnino indigens & mendicus non erit inter vos, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus.* non quòd exiſtimet, priuatos vnquam pauperes defuturos (cùm illi vel maximè nobis adſtruant diuinam in rebus humanis prouidentiam) ſed, vt ait Vatablus, quòd vetet otioſam publicorum mendicorum turbam, quibus ita occurrunt benè inſtitutæ Reſpublicæ, vt eos aut opificiorum delectu, aut neceſſario labore ſubſidium egeſtati quærere compellant. Nec mendicis tantùm ea lex fuit apud Ægyptios, ſed quiuis etiam ingenuus apud certum Magiſtratum profiteri cogebatur, quo ſe artificio tueretur. Quid Laërtem commemorem ruſticari adſuetum? quid Vlyſſem arte fabrili celebrem? quid Achillem heroëm à Ioue tertium, rei culinariæ peritum? quid primos Reip. Romanæ Principes, qui ab aratro ad Conſulatum accerſebantur? Nónne ſterile Pupiniæ ſolum verſabant, vaſtiſſimaſque glebas plurimo cum ſudore diſſipabant? Imò verò quos pericula Reip. Imperatores aſſerebant, anguſtiæ rei familiaris bubul-

Deut. 15.
Mendicitas otioſorum è Repub. eliminatur.
Opificia cur in Rempub. inducta.
Cœlius Rhodigin. li. 18. c. 37.
Aelianus lib. 3. Var. hiſtor. c. 5.
Val. Max. lib. 4. c. 4.

bubulcos fieri cogebant. Atilium verò, qui ad eum accersendum à Senatu missi erant ad Imperium populi Romani suscipiendum, semina spargentem viderunt. Sed illæ rustico opere attritæ manus salutem publicam stabilierunt; quæque modò arantium boum iugum rexerant, triumphalis currus habenas retinuerunt: nec fuit illis rubori, eburneo scipione deposito, agrestem stiuam aratri repetere. vt nihil iam mirer, illustrissimæ prosapiæ viros in Germaniâ hoc inter familiæ suæ prisca instituta venerari, quòd suum quisq; opificium aut artem calleat.

Opificia ad honesta vitæ subsidia sunt comparata.

Sed hæc honestæ paupertatis amœnitas longiùs, quàm par est, prouexit orationem meam: redeo igitur in viam, tantumque assero, hoc & naturâ duce, & Rerumpublicarum legibus atque institutis introductum, vt omnis huius vitæ labor, artesque omnes, atque industriæ egestati subueniant, & ad honesta vitæ subsidia conferantur. Eiusmodi enim vitæ præsidia sapientissimi homines comparanda censuerunt, quæ extra fortunæ aleam essent constituta; & eiusmodi horrea in animis nostris exstruenda, quæ numquam possent exhauriri. Vnde sententia illa Neronis, quamuis pudendi auctoris, ab omnibus celebratur, quâ liberales artes solatium esse censebat humani infortunij. Cùm enim prædictum illi esset aliquando à Mathematicis, fore vt quandoque destitueretur à suis, respondit: Τὸ τέχνιον πᾶσα γαῖα τρέφει: *Omnis terra alit artem*, quò magis indulgendum sibi aiebat citharisticæ studium, ac illud sibi quidem Principi gratum, priuato autem necessarium. Porrò huic Sapientum sententiæ conformis est ipsa ratio lumenque naturæ, quæ semper in paupertate subsidium ab industriâ quæsiuit,

Sueton. in Nerone, c. 40.

Et labor ingenium miseris dedit, & sua quemque

Manilius li. 1 Astronom.

Aduigilare sibi docuit fortuna premendo.

Quis autem ingenij fructus emersit premente & obstetricante fortunâ?

Tum variæ venêre artes. Labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas. Virgil. li. I. Georgicôn.

Meritò igitur huc respiciens Ecclesiastes, de artibus, industriis laboribusque hominum vniuersè pronuntiat, *Omnis labor hominis in ore eius*, vt nimirum vitæ subsidia conquirat. Sed auarus naturæ communis expers, & ab institutis vitæ ciuilis alienus, alium sibi laboris ac sollicitudinis suæ scopum præfigit, nimirum vt bonis vndecumque per fas & nefas congestis infinitam auaritiæ voraginem expleat. O frustrà! *Anima eius non implebitur.* non sterilis aut infructuosi laboris, sed insatiabilis vitio cupiditatis: neque quòd nimis parca sit nouercæ fortunæ manus, sed quòd nimis impudens sit in concipiendis votis humana procacitas. Verè dixit Poëta, *Auarus labore ad finem peruersum abutitur.*

Fortuna multis dat nimis, satis nulli. Martialis li. 12. Ep. 10.

Si naturæ necessitate cupiditatem circumscripserimus, negotij nihil erit animum placare. Quantumcumque erit, satis erit, si quidquid deerit, à nobis potiùs quàm à fortunâ petierimus, id est à nobis impetrauerimus potiùs, vt carere velimus, quàm à fortunâ, vt largiatur. Sed ne in ipso quidem ventre explendo nimis laborandum est. Sanè nobiliorem ac sublimiorem actionum suarum scopum habet Sapiens, quàm vt mancipium sit corporis sui: æterna spectat, & verâ laude pascitur.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 8. Quid habet ampliùs sapiens à stulto? & quid pauper, nisi vt pergat illuc, vbi est vita?

METRICA PARAPHRASIS.

ODI ventriculi mancipia & cutis,
Nautas symposij, & remigio improbo
Damnatos calicum, sola quibus sapit
Ferclis luxurians mensa superfluis,
Queis vita in patinis feruet, & igneæ
Vis mentis Bromij mergitur amphoris.
Non tali sapiens exacuit famem,
Aut nutrix sophiæ pauperies, dape:
Nec virtus humili polluitur luto:
Sed pennis superans præpetibus vagos
Tractus Æolidum & nimbisoni Iouis,
Infert auricomis sideribus caput,
Æternique Patris se gremio inserit,
Vt vitæ liceat munere perfrui,
Quam non tela necis, non fuga temporum, aut
Annorum series innumerabilis,
Non præses Lachesis lanificæ colus
Fato subruere, aut immemori queat
Busto posteritas inuida condere.
Iamque è stelliferis indigetum arcibus
Despectans humiles terrigenùm casas,
Ridet quas stolidi suspiciunt opes:
Ridet veliuolis æquora puppibus
Contracta, & spoliis Antipodum graues

Pinus,

Pinus, sollicitus quas regit institor,
Exsanguis toties, quot furiis Noti,
Aut flabris Boreæ pontus inhorruit.
Ridet quos Cybeles visceribus diem
Exosos piceo nox sepelit specu,
In lucem vt referant fulua pericula,
Quæ styx furua sinu rectiùs occulit.
Nec sortis nimiæ velificat spei,
Aut Numen precibus poscit emacibus,
Desponsæ vt tumeat dote proteruior
Fortunæ, aut variis crescat honoribus:
Sed faustis populi plausibus altior,
Splendescit proprio sidere pulchriùs;
Humanasque vices sub pedibus premens,
Fortunæ dominam se ancipitis probat,
Amplas ipsa sibi sufficiens opes,
Lautas ipsa sibi delicias parans,
Contracto meliùs pasta cupidine.
Hanc tu, cùm impulerit dira necessitas,
Supremúmque diem fata recluserint,
Non fletu decores, aut laceris comis,
Non cippo, aut apio, aut carmine præficæ,
Non totus sapiens tristibus occubat
Vmbris, aut tumuli margine clauditur;
Sed ritu Pharij prorogat alitis
Annos è cinerum fraude superbior.
Quæris quo tumuli margine sepias
Virtutem? patuli da spatium poli.

PROSA EXEGESIS.

RECTE atque ordine facit Ecclesiastes, cùm damnatis auaritiæ studiis, animos nostros à terrâ ad cælum, ab his fluxis & caducis ad stabilia, à perituris ad æterna traducit: sed dum sapientiam paupertati copulat, vereor ne vnâ manu ad virtutem inuitet, alterâ repellat. Vt enim votis omnibus expetenda virtus, ita diris omnibus deuouenda paupertas plerisque hominum videtur. Enimuerò non paucos accepimus per saxa, per ignes, per immensos Oceani tractus ad Indos vsque & Iapponios fugisse paupertatem. Sed si quis ratione potiùs, quàm vulgi opinione, rerum momenta expenderit, neque pudendam iis paupertatem iudicabit, qui ad dignitatem omnia referunt, nec iis qui lucris intenti sunt, repudiandam. Certè nec C. Fabricio, nec Cn. Scipioni, nec M. Curio probro datum est, quòd eorum filiæ ob paupertatem dote de publico acceptâ ad maritos ierunt, gloriam domesticam, pecuniam publicam portantes. Quin imò ex ipsis opulentioribus eos potissimùm plerique venerantur, qui nullo strepitu, modico cultu, dissimulatis facultatibus, modestiæ speciē paupertatis imitatione mutuantur. Quòd si diuitibus ad opinionem modestiæ & venerationis conciliandam, quæritur imago quædam colorque paupertatis, quàm stultum est, hanc ipsam minimè adumbratam, sed veram ac genuinam probro vertere? Itaque qui peram ac baculum, paupertatis insignia, Philosophis exprobrat, ait quidam, is tantumdem facit, ac si equitibus phaleras, peditibus clypeos, signiferis vexilla, ac denique triumphantibus quadrigas albas togamque palmatam vitio vertat. Hoc enim Philosophis pera & baculus,

Paupertas nemini probro esse debet.

Apuleius in Apologiâ.

culus, quod Regibus diadema, quod Imperatoribus paludamentum.

Itaque hunc pudoris ſcopulum præteruecti oſtendamus ſummâ ratione Eccleſiaſten ſapientiæ ac paupertatis vela ad veræ laudis ac melioris vitæ portum petendum iunxiſſe. Semper enim amica fuit ſapientiæ paupertas; & (quod Ithacæ tribuitur) dura quidem, ſed inſignis animorum nutrix, quæ mellea virtutis ac ſapientiæ præcepta hominibus inſtillat. Et vt acanthis in ſpinis habitans, ſummâ tamen ſuauitate cantus in animos influit, ſic illa rebus aſperis enutrita ſuauiſſima tamen vitæ documenta ſubminiſtrat.

Paupertas amica Sapientiæ.

Aelianus lib. 10. cap. 32.

Scitum eſt illud antiquorum, in regno voluptatis virtuti locum eſſe non poſſe. Eadem mihi videtur de diuitiis pronuntianda ſententia. Multis enim ad philoſophandum obſtitêre diuitiæ: paupertas ſemper expedita eſt. Fortunam, velut tunicam, magis concinnam quàm longam probant vitæ Magiſtri: ſi enim longior æquo fuerit, tametſi in ſinum colligatur, aliqua tamen eius propendens lacinia ingredientem impediet, ac præcipitem dabit. Itemque magnas opes inſtar ingentis ac enormis gubernaculi ſuſpectas habent, quæ nauem citiùs mergant, quàm regant: cùm copia ſit illis ſuperflua, exceſſus pernicioſus. Non ignorauit hoc Crates, inter Thebanos inprimis copioſus ac nobilis: qui philoſophicæ paupertatis amore rem familiarem largam atque vberem populo diſtribuit, ſeruiſque manumiſſis, ſolitudinem elegit: arbores multas ac fructiferas præ vno baculo ſpreuit: villas opulentiſſimas vnâ perulâ permutauit, quam poſtmodum, compertâ eius vtilitate, carmine laudauit, flexis ad hoc Homericis verſibus, quibus ille Cretam inſulam nobilitauit.

Magna opes obſunt philoſophia.

Apuleius in Apolog.

Vidit hoc etiam, si animo vacare vellet, aut pauperem esse oportere, aut pauperi similem; neque enim sine frugalitatis curâ salutare studium posse consistere. Itaque quod tutissimum erat elegit, & spontaneâ necessitate omnes à se cupiditatum illecebras abdicauit, & ad honestam paupertatem, tamquam ad virtutum omnium gymnasium se transtulit.

Hoc enim aut simili elogio veteres omnes Philosophi paupertatem ornarunt. Inter quos Madaurensis ille Platonicus, Paupertas, inquit, olim Philosophiæ vernacula (matrem potiùs aut nutricem dixerim) aduersum diuitias possessa est, frugi, sobria, cultu simplex, consilio benesuada: neminem vmquam superbiâ inflauit, neminem impotentiâ deprauauit, neminem tyrannide efferauit. Quemcumque in aliquâ laude miramur, eum paupertas ab incunabulis nutricata est. Paupertas, inquam, priscis sæculis omnium ciuitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim est paupertas in Aristide iusta, in Phocione benigna, in Epaminondâ strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta.

Idem ibid. Paupertatis elogium.

Hæc paupertatis cum virtute ac sapientiâ necessitudo, paucis olim inter Ethnicos comperta, plerisque Christianorum nunc est exploratissima: postquam Deus-homo, vitæ normam hominibus ostendens, illa æterni Dei sapientia, illa virtutum idea, ille perfectionis apex, inter tot mundi opes, aut veriùs suas, paupertatem amplexus est. Exinde Philosophia hæc hominibus innotuit, nihil esse quod vitiis acrius bellum indicat, quàm paupertatem. Euertit enim penitusq́ue profligat arrogantiam, fastum, superbiam, luxum, libidines, aliaq́ue

Paupertas à Christianis magis culta.

que non pauca, quæ ex abundantiâ, tamquam fumus ex igne, manare consueuerunt: & felicem quamdam necessitatem adfert benè beateque, id est secundùm naturam virtutemque viuendi.

Nec in præsens tantùm consulit, sed etiam remotis obstaculis homini vltra præsentis vitæ limites cogitationes suas extendenti iter expeditum reddit & complanatum, *vt pergat illuc vbi est vita*. Est enim paupertas, teste Climacho, abdicatio sollicitudinũ sæculi, iter ad Deum sine impedimento; expulsio omnis tristitiæ, fundamentum pacis, munditia vitæ, quæ nos liberat curis omnibus vitæ transeuntis, & facit vt Dei mandata perfectè exequamur. Itaque & spiritualem animæ vitam fouet in terris, & æternam despectus sui pretio comparat in cælis. In terris quidem vitæ spirituali consulit, dum nocitura remouet, & eam, quæ ex opum affluentiâ germinare solet, luxuriem castigat. Sic enim se res habet, vt quemadmodum mortuæ carnes, ne propter humorum abundantiam putrescant, sale adsperso exsiccantur; sic eadem caro viuens, nisi seueritate paupertatis & abstinentiâ, quasi siccitate quadam castigetur, in mollitiem luxumque diffluat. Nec id mirum, cùm tanta sit carnis animæque coniunctio, vt alterius vitiis altera coinquinetur, &, vt ait Basilius, vigente ac florente carne spiritus etiam in brutum carnemque degeneret. Huic igitur incommodo sic occurrit paupertas, ait Chrysostomus, vt per sobrietatem humeris alas, & pedibus talaria nectat, quibus & à terrâ efferri, & sublimia contemplatione consequi possit.

Paupertas iter sternit ad æternam beatitatem.

Climachus Gradu 17.

Basilius Orat. 1. de Ieiunio.

Chrysost. Hom. 1. in Genesin.

Quòd autem paupertatis pretio æterna vita comparetur, ex hac Christi voce manifestum est: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnũ cælorum.* Magna profectò Matth. 5, 3.

Chri-

Augustinus Ser. 28. de Verbis Apost.

Christianorum felicitas, ait D. Augustinus, quibus datum est, vt paupertatem faciant pretium regni cælorum. Ne tibi displiceat paupertas tua: nihil eâ ditius inueniri potest. Vis nosse, quàm locuples sit? Cælum emit. Quibus hoc thesauris conferri poterit, quod paupertati indultum videmus? Vt ad regnum cælorum veniret, diues possessione suâ obtinere non potuit: nunc obtinet, vt eâdem contemptâ perueniat. Huc nobis collimandum est, si veræ sapientiæ candidati esse volumus. hæc nobis debet esse summa votorum. alioqui si vagis per noxia & inexplorata cupiditatibus obsecuti fuerimus, nullum votorum nostrorum actionumque scopum reperiemus, nihil in quo desiderium nostrum animusque conquiescat; sed ex alio in aliud incerti ac nauseabundi prouoluemur, non absimiles otiosis illis & oscitabundis, qui coruos passim testaque lutoque persequuntur. Perstringit illos Ecclesiastes mox versu sequenti.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 9. Melius est videre quod cupias, quàm desiderare quod nescias. sed & hoc vanitas est, & præsumptio spiritus.

METRICA PARAPHRASIS.

QVAM *prægnans hominum turba petacibus*
Votis, noui cupidinis
Semper parturiat monstra recentia,
Nec expleat diram sitim,

Testan-

Testantur vario templa anathemate,
Aræque pingues sanguine,
Fanorumque graues exuuiis tholi.
Quis non libello supplici
Porti consociat lauta tomacula, aut
Mercis Sabææ fumulos?
Incerare deûm multiplici femur
Quosdam tabellâ rideas.
Quin ingens etiam te capiat stupor,
Si, quos vibrantibus labris
Seducto fatui numine mussitant
Precum susurros, hauseris.
Hic gazas Arabum, aut diuitis Indiæ
Exposcit immodicâ prece,
Aut quas sepositi climatis institor
Frementibus vehet Notis.
Heu cæcus nimiùm, quàm saties opum
Contingat in magnis minor!
Est qui celsa petat culmina Principum:
Sed lapsui gradum struit.
Rhamnus nobilium degener arborum
Sceptro potiri gestiens,
Fatali platanos, & Libanitidas,
Secum igne funerat cedros.
In votis Hecubæ posteritas fuit,
Densique natorum greges:
Sed regno exitium Laomedontio,
Et patriæ effudit facem.
Et quis non sociam coniugij ambiit
Florentibus nympham genis?
At non cui potior forma, pudicior,
Et bella formosæ cient.

Starent res Priami, ni tibi, Tyndari,
Rideret in vultu Venus.
Felix Jsacides, si species tibi,
O! Bethsabæa sit minor!
Est qui delicias portum animæ autumans,
Huc vela votorum regit:
At Circes adigens in scopulos ratem,
Mox ora brutorum induit.
Quid cæco fatui pectoris impetu
In vota mortales ruunt?
Quid tales auidi concipiunt preces,
Quæ non nisi infenso ratæ
Poßint esse Deo? Tutiùs improbæ
Ab turba mortalis spei
Contracto cohibes vela cupidine,
Nec corde quidquam concipis,
Aut votis superos supplicibus rogas,
Ni consonum Menti Bonæ
Dictarit ratio, aut postuma spondeat
Beatitatis præmia.
Qui voti immodicus cuncta cupidinis
Cæco abligurit gurgite,
Incertisque bonis exacuit sitim,
Cuncta ore delibans vago,
Annon esse putes mentis huic parum,
Aut arrogantiæ nimis?

PROSA EXEGESIS.

VTRVMQVE fateor: & arrogantiam quidem hominum quidlibet temerè atque inconsultè vouentium, proximâ Sectione cum Ecclesiaste notabo; nunc eorum dementiam castigare pergam, quæ ex eo manifesta

Stulta mortalium vota.

nifesta est, quòd non illa tantùm, quorum aut naturam aut pretium ignorant, votis ac desideriis prosequuntur, sed etiam quæ cum periculo, damno, exitio non rarò coniuncta sunt, auidissimè concupiscunt. vt interim turpia & scelerata vota omittam, quæ non obscurè declarant, quantoperè apud ipsos viluerit æterni Numinis reuerentia, cùm ea diuinis auribus insusurrent, quæ apud homines pudor sit profiteri. Quàm multa sunt vota, inquit Seneca, quæ etiam sibi fateri pudet? quàm pauca, quæ facere coram teste possimus? Et alibi: Turpissima vota Deo insusurrant. Et si quis admouerit aurem, conticescunt: & quod scire hominem nolunt, Deo narrant. Vt planè in hisce talibus Pythagoræ sententia vacillet, qui dicebat, homines, quando Deos adeunt, fieri meliores. Illi enim, quos animi morbos coram viro graui aut ætate maturo recondere decebat, hos detectos & apertos ad Deum deferunt. Semper fatui, semper pueri, & conformia nutricularum votis desideria fouentes. Meritò exploditur à Satyrico nutricula illa, quæ cunis exemptum puerum, & lustrali saliuâ expiatum attollens, hæc vota concipit:

Seneca de Benef. li. 6. c. 38.

Idem Epistolâ 10.

Plutarchus de Defectu oraculorũ.

Hunc optent generum Rex & Regina, puellæ
Hunc rapiant: quidquid calcauerit hic, rosa fiat.

Persius Sat. 2.

Et: *Nunc Licini campos, nunc Crassi ducit in ædes.*

Similia sunt parentum vota: nec meliora filij concipiunt puerilibus hisce crepundiis enutriti. Queror, inquit Seneca, litigo, irascor. Etiamnum optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optauerint? O quàm inimica sunt nobis vota nostrorum? & eò quidem inimiciora, quò cessere feliciùs. Iam non admiror, si omnia

Seneca Epist. 60.

nia nos à primâ pueritiâ mala sequuntur: inter execrationes parentum creuimus. Præclarè enim ac sapienter hoc notauit D. Augustinus: Cùm aliquid saluti noxium malè poscitur, dando irascitur Deus, non dando miseretur. Quid enim videtur? An voti compotes factos dicemus Israëlitas, an verò improbitatis suæ pœnas luisse, dum cæleste manna cum nauseâ repudiantes, ad ollas Ægyptias carnesque suspirarunt? Facilem ac pronum in hæc vota Deum se præbuisse, testatur Propheta Regius. *Transtulit*, inquit, *Austrum de cælo, & induxit in virtute suâ Africum. Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata. Et manducauerunt, & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis; non sunt fraudati à desiderio suo.* Sed quàm non propitius in vota condescenderit, mox subiicit: *Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos.* Dicebat olim Epicurus, Si mortalium orationes acciperet omnes Deus, perirent omnes. Quid ita quæso? quia nimirum stultis noxiisque votis in se aliosque sæuiunt. Quæ tandem illa?

Augustin. Sent. 2 52.

Psalm. 77, 26.

Infinitum esset ire per singula: quædam tamen parcè, memor instituti mei, delibabo. Atque vt ab eo exordiar, quod potissimum Ecclesiastæ propositum est, quis non lucris inhiat? quis non diuitias habet in votis? parum pensi habens quàm publicè priuatimque noxiæ, quanto suo aut aliorum damno aut acquirantur aut possideantur. Demades certè Athenis eum, qui necessaria funeribus venditabat, damnauit, cùm probasset magnum lucrum optasse, quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Sed vnus culpam luit, communem omnibus. Cui enim non ex alieno incommodo lucrum in votis est? Miles bellum optat: agri-

Vota aliis noxia multi concipiunt.

Senec. li. 6. de Benefic. c. 38.

agricolam annonæ caritas erigit: eloquentiæ exoptat pretium litium numerus: Medicis grauis annus in quæstu est: institores delicatarum mercium iuuentus corrupta locupletat: nullâ tempestate, nullo igne lædantur tecta; iacebit opera fabrilis. Vnius votum deprehensum est, omnium simile est.

Sed ne illud quidem attendunt, quantopere suis ipsi desideriis sibi noceant. Felix sibi videtur Persianus ille, si thesaurum rastro effoderit, aut heredem, quem proximus impellit, expunxerit: sed non aduertit, magna patrimonia magnam semper ærumnarum exstitisse materiam; nec priuatim solùm Crasso, Senecæ, aliisque compluribus exitio fuisse, sed publicè etiam Reipublicæ noxias. Testis mihi Romana Respublica, quam pari ferè passu diuitiis ac vitiis creuisse, historiarum monimenta testantur. Certè Iuuenalis verissimè pronuntiauit: *Nonnulli vota sibi noxia concipiunt.* Persius Satyrâ 2.

Nullum crimen abest, facinusque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit ——— Iuuenalis Satyrâ 6.

Neque ab hac sententiâ dissidet Hieronymus, cùm ait: Ecclesia persecutionibus creuit: quando venit ad Christianos Principes, potentiâ & diuitiis facta est maior, virtutibus minor. Et alius: Religio diuitias peperit, sed filia suffocauit matrem. Aucti enim sunt Religiosi opibus propter pietatis venerationem, vitæque sanctimoniam; quibus deinde abusi, à pristino sanctitatis flore desciuerunt. Ergo nihil horum optandum est sapienti. Hieron. de Vitâ Malchi.

Nunc ad reliqua gradum faciamus: quoniam latiùs patet Ecclesiastæ sententia, quâ vanum esse asserit *desiderare quod nescias*. Alij itaque honorem & gloriam in votis habent, nihil in vitâ præstabilius existiman- *Honores optare stultum est.*

mantes, quàm supra ceteros eminere. Sed verissimè semel omnibus dictum est, quod à Christo filiis Zebedæi obiectum est: *Nescitis quid petatis.* Meritò Phaëthontis & Semeles vota damnauit antiquitas, quòd ille è curru paterno præceps actus in terras est, hæc maiestate Iouis & fulmine afflata, in cineres redacta. Quid autem distant hæc fabulosa Phaëthontis vota à verâ Annibalis Cæsarisque fortunâ? quorum alter superatis Alpibus ac Pyrenæis, dum ad extremum apicem gloriæ adspirans,

Matth. 20, 20.

Actum, inquit, *nihil est, nisi Pœno milite portas*
Frangimus, & mediâ vexillum pono Suburrâ;

Iuuenal. Sat. 10.

paulò post expulsus Italiâ, imò è patriâ proscriptus, apud Prusiam Bithyniæ Regem tamdiu parasitum egit, donec vitæ pertæsus, & inediâ confectus, veneno vitam abrumperet: alter pessumdatâ libertate Reipublicæ, cùm ciues instar mancipiorum despiceret, ab illis ipsis in Curiâ trucidatus est, quos præcipuis beneficiis sibi deuinxerat.

Eloquentia non est congrua voti materia.

Ergo ne honor quidem (tametsi maius quiddam spirare videtur conditione mortali) apta est desideriis nostris votisque materia. Quid autem eloquentia, quæ rationis quædam est atque orationis eminentia? Certè ne illa quidem digna est, cuius desiderio humana cupiditas inardescat. Nam, vt omittam eam à D. Augustino vocari nundinas loquacitatis; nimiùm me terret, quod historiarum monimenta testantur, duobus eloquentiæ principibus, Ciceroni ac Demostheni, garrulitatem suam exitio fuisse. Alter enim veneno sublatus est, alterius caput iussu M. Antonij Trium-viri inter duas manus in rostris collocatum, vbi ille Consul, vbi sæpè Consularis, vbi eo ipso anno aduersus Antonium,

August. libro Confession. 9. c. 2.

Sene. Rhetor Suasoriâ 8.

quan-

quantâ nulla vnquam humana vox cum admiratione eloquentiæ, auditus fuerat. Quod autem de eloquentiâ dixi, idem ceteris in rebus locum habet, quæ minus habent cum ratione commercij.

Si igitur nihil horum, quæ vitæ huic mortali fragilique subseruiunt, idonea desideriis nostris est materia, an ipsa saltem vitæ diuturnitas magis in votis esse debet? Sanè non desunt, quibus magni muneris instar habere videatur: sed quid si mille cruciatibus & ærumnis obruatur? quid si quauis morte sit acerbior? Nónne meritò cum Prophetâ Iob exclames: *Quare data est misero lux? & vita his qui in amaritudine animæ sunt?* Et tamen auditum est olim turpissimum illud Mecænatis votum, quo nec membrorum debilitatem recusabat, nec deformitatem, nec denique acutam crucem, dummodò inter hæc mala spiritus prorogaretur. Quænam est hæc tam fœda vitæ mendicatio? Quod miserrimum esset, si accideret, optatur? &, tamquam vita, petitur supplicij mora? Quis non has vanas stultasque voces existimaret, & solo euentu refutandas, si propiùs admota essent quæ videntur optari tormenta, nisi res ipsa fidem faceret, tantum dementiæ in hominem cadere potuisse? Inuentus est enim Telesphorus olim Rhodius, quem Lysimachus vndique decurtatum, auribus nasoque abscisso, in caueâ velut nouum animal diu pauit, cùm oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidisset. Accedebat fames, & squallor, & illuuies corporis in suo stercore destituti: callosæ adhæc manus & genua, lateraque caueæ attritu exulcerata. Quid multa? non minùs fœda quàm terribilis erat eius forma visentibus: factusque pœnâ suâ monstrum, misericordiam quoque amiserat; & tamen

Ne longa quidē vita optanda.

Iob 3, 20.

Seneca Epist. 101.

Plutarch. libro de Exilio.

Seneca Epist. 70.

men ſuadenti cuidam vt à cibo abſtineret, reſpondit: Omnia homini, dum viuit, ſperanda ſunt. Deus immortalis! quænam hæc vitæ tam dira cupido? Si ad exemplar patientiæ relinquendum fortunæ ſuæ ſupereſſe cuperet, laudarem: ſed quòd ad incertam, immodicam, illimitatam ſpem longum corporis ſui funus in terris trahere deſiderauit, id quidem vaniſſimũ iudico.

Vota concipienda sũt, quæ ſaluti expediunt.

Hæc igitur omnia cæcorum deſideria ſunt, quæ Chriſtianæ fidei lumine, & rectæ rationis face diſcuſſis tenebris corrigenda ſunt, animuſque ad vera, ſolida, æterna bona erigendus. quorum vbi guſtu ſenſuque delectatus fuerit, tum demum ridebit priora ſua vota & gaudia velut re totâ deſtituta, & à vitiato animi palato profecta. Gaudia hæc tua, ait D. Auguſtinus, de ægritudine ſunt, non de ſanitate. Sunt enim quædam ægrotantium deſideria: venit ſanitas, perit cupiditas. Quomodo corporalis ſanitas iſta tollit, ſic omnia tollit immortalitas, quæ eſt noſtra ſanitas.

Auguſtinus Serm. 2. in Nouis.

Sed quoniam hæc vita mortalis abſque deſideriis non degitur, hæc ſumma votorum eſſe poteſt,

——vt ſit mens ſana in corpore ſano.

Iuuenalis Sat. 10.

mens inquam ſana, id eſt ſapientiæ alumna, virtutibus amica, rationi conſentiens. Si tamen compendio ſapere & felices eſſe cupimus, hoc vnum nobis votum ſit, vt nihil deſideremus, niſi quod conforme ſit diuinæ voluntati. Nam, vt ait Apoſtolus, *quid oremus ſicut oportet neſcimus.* Prudens igitur olim fuit, & conſulta, illius Anachoretæ ſimplicitas, qui ne à ſcopo diuinæ voluntatis aberraret, alphabetum piè recitare conſueuerat, hanc addens coronidem: Domine, quid mihi expediat, aut tibi placeat, ignoro. en habes omnia litterarum elementa, tu inde verba & preces forma, & largire vota

Vota noſtra Deo permittenda.

Rom. 8, 26.

Salmeron tract 12. de Oration. Chriſti in horto.

vota quæ ipſe formaueris. Quid enim potius? ait Epictetus. Certè melius illud iudico, quod Deus vult, quàm quod ego. Adhæreo illi vt miniſter & pediſſequus: cum illo deſidero, cum illo expeto, denique quod ipſe vult, idem & ego volo. Hanc indifferentiam ſapienter alio loco inculcat, dum ait: Citra appetitionem & auerſionem eſt auſpicandum, quemadmodum viator ex obuio quærit, vtri viæ ſit inſiſtendum, neque de eo ſollicitus eſt, dextrâne an læuâ ſit pergendum: ſic etiam ad Deum accedendum eſt tamquam ad ducem. Neque ſecùs vtendum eſt oraculis, atque oculis, quos non obſecramus vt hæc aut illa nobis potiùs repræſentent, ſed quas res demonſtrauerint, earum imagines accipimus. Nunc autem trementes augurium captamus, Deumq́ue inuocantes precamur: Domine miſerere noſtri, fac mihi exeundi poteſtatem. Mancipium! numquid aliud mauis quàm id quod magis conducit? Quid autem conducit magis, quàm quod Deo viſum eſt? Sed hæc eſt mortalitatis noſtræ arrogantia, vt quamuis homunciones ſimus ex argillâ, & viliores quàm de lapide empta mancipia, noſtræ tamen, quàm diuinæ voluntati, obſequi malimus, & ad quidlibet potiùs audendum ac petendum proiecti, quàm ad partis acquieſcendum parati ſimus. Quod reprehendens Eccleſiaſtes, ſubiungit:

Epictetus lib. 4. Diſſert. c. 7.

Idem li. 2. c. 7.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 10. [a] Qui futurus eſt, iam vocatum eſt nomen eius: & ſcitur quòd homo ſit, & non

[a] *Tigurina verſio habet: Qui exiſtit,*

possit contra fortiorem se in iudicio contendere.

11. Verba sunt plurima, multamque in disputando habentia vanitatem.

METRICA PARAPHRASIS.

QVOVSQVE *auarum pœna torquet intercus,*
Diuisque in aurem vota stillat abductis?
Et quidquid Hermus, quidquid vnda Pactoli,
Diuesque Hydaspes turbido occulit fluctu,
Indusque patulo prendit ore concharum,
Hiante semper fauce & ore deglutit?
Rictusque porrò tendit ad nouam prædam?
An fortè cælum cælitesque culpabit,
Nisi quidquid vndis aureis Erythræi,
Nisi quidquid aluo conditur Rheæ matris,
Charybdem in vnam gurgitemque demergat?
Nisi quidquid Afer areis Libystinis,
Quidquid Sicanis messor euehit campis,
Quidquid Galesi pascuis cubat pratis,
Cortem impudentis diuitiis locupletet?
Aut nisi superbo torque inambulet turgens,
Amethystinoque coccinoque sarrano
Et vndulatum sesquipede trahat syrma,
Digitusque Eoâ luceat teres gemmâ,
Numquam improbarum desinet querelarum?
Quid impudentis massa pulueris turget?
Licet vsque & vsque surrigatur in cristas,
Et vsque cunctos despicatui ducens
Pulmone largo spiret aureos montes,
Et vanitatis mille turgidos folles,

Buc-

Buccasque mille, mille colla distendat;
Non ille fallet subdolo Deum fuco.
Iam notus olim cùm futurus in siluis
Vel matre caule, vel puerperâ quercu
Agrestis infans, aut bubulcus insulsus,
Aut contrà in ostro delicatulus pupus,
Aut fors in aulâ spes futura sceptrorum:
Quodcumque tandem; at hominis obtinet nomen.
Licet vsque honorum plaustra, nominum rhedas,
Et vsque & vsque splendidam trahat pompam
Fallacis aulæ, ac turgidis crepet buccis
Ceras auorum; at hominis obtinet nomen.
Satisne dixi follibus retundendis?
Quid ergo rubræ vile pondus argillæ,
Lutosa terræ massa, pulueris saccus,
Morborum aceruus, officina fœtoris,
Spoliumque morbi, temporisque lethique
In præpotentem vindicem erigit cristas?
Et ni petacem cumulet improbis votis,
Velut ad tribunal iudicis diem dicit?
Verbisque cumulans, cassa verba, stultarum
Addit querelis aggeres querelarum;
Orbis Monarcham, siderumque Rectorem
Indormientem publicæ rei culpans?
Quid disputando quæso proficit momus?
Rem non metet, tam cassa dum serit verba.

PROSA EXEGESIS.

EXPOSVIT Ecclesiastes præcedenti Sectione eorum vanitatem, ne dicam amentiam, qui, vndecumque spes aliqua lucri aut honoris fuerit oblata, in quidlibet etiam inexploratum inconsultâ cupiditate exardescunt,

nec vllum votis ſuis modum ſtatuunt:nunc eorumdem arrogantiam & intolerabilem præſumptionem paucis perſtringit, dum inſinuat,eos, niſi voti compotes fiant, cum Deo expoſtulare,& quaſi iniuriam acceperint, aut exigua dignitatis eorum ſit habita ratio, *iudicio contendere*. Incredibilis hic furor exiſtimari poſſet,& fabulis annumeranda ſuperbia,niſi præter antiqua recentiaq́ue hiſtoriarum monimenta, quotidiana hanc experientia vſuſq́ue confirmaret. Quis enim ignorat Regem Perſarum Xerxem, cùm ex Abydeno littore Helleſpontum iuxta Seſtum ponte iungere meditaretur,& dominum ſe maris oſtendere, diſiectis tempeſtate nauibus, ira percitum, trecenta Helleſponto verbera infligi, & in eius pelagus par compedum immergi iuſſiſſe? addito inſuper conuitio, Indignum eſſe cui vllus hominum in poſterum ſacrificaret.

Iniquè homo Deo ſuccenſet propter irrita vota.

Herodotus lib. 7. Hiſtoriar.

Sed fuerit illud inuſitatæ ambitionis ac ſuperbiæ; hoc certè & tempore recentius eſt, & vſu familiarius, quòd cùm Sinenſes Bonzij ab idolis ſiue Pagodibus ſuis iuſſu Regis beneficia quædam impetrare conati eſſent, & in hanc rem variâ ſe victûs aſperitate voluntariiſq́ue ſuppliciis afflixiſſent, effectu non ſecuto, pœnas à Pagodibus ſuis popoſcerunt, flagellis ac fuſtibus in eos ſæuiendo, perinde ac ſi ſenſu eſſent ac ratione præditi. Et hæc quidem barbaræ cuiuſdam dementiæ non immeritò quilibet damnabit: ſed tamen an minùs peccat horum temporum inſolentia? Quot enim hoc tempore reperiuntur, qui ſi votis ſuis fruſtrati fuerint,petulãtis linguæ flagello diuinam Maieſtatem proſcindunt, & quaſuis in Deum blaſphemias effutiunt? Atque vt omittam leuiculos illos, qui ad quemlibet ferè infelicis aleæ iactum mille iniuriis Dei nomen lacerant,

Aluarez Semiedus in litteris Sinenſibus anni 1621.

rant, aut ſi vindictæ occaſione fruſtrantur, Deum eiurant, & ſe diris omnibus dæmonibuſque deuouent; quis non videat pleroſque hominum, ſi non ſatis emolumenti, honoris aut compendij precibus ſuis piiſque operibus à Deo impetrauerint, continuò à diuino obſequio cultuque deſciſcere, neque vllum in pietate virtutumque exercitatione operæ pretium eſſe ſitum exiſtimare? vnde etiam tantus paſſim rerum diuinarum contemptus, & illæ tam profanæ voces, quas apud Malachiam legimus: *Vanus eſt qui ſeruit Deo: & quod emolumentum, quia cuſtodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus triſtes coram Domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes: ſiquidem ædificati ſunt facientes impietatem, & tentauerunt Deum, & ſalui facti ſunt.* Malach. 3, 14.

Vnde hæc tam proiecta temeritas? aut quis ille tam impudenter arrogans, vt Deum ſibi ad nutum obſequentem, votiſque omnibus, licet immodicis, licet improbis, annuentem depoſcere præſumat? Quicumque demum ille, aut qualis quantuſque ſit, nihil eſt cur inſoleſcat, *iam enim vocatum eſt nomen eius, & ſcitur quòd homo ſit.* quaſi dicat: Ipſo nomine ſuo luteam ſubſtantiæ ſuæ materiam, & abiectam prodit originem, quæ ſola ſufficiat comprimendæ tam procaci arrogantiæ, tumorique retundendo. Quid enim eſt homo? Ait Ariſtoteles: Imbecillitatis exemplar, temporis ſpolium, fortunæ ludus, mutationis imago, inuidiæ & calamitatis trutina, cetera pituita & bilis. Rurſus quid eſt homo? Ait Seneca: Imbecillum corpus, fragile, nudum, ſuapte naturâ inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum. Cùm benè lacertos exercuit, cuiuſlibet feræ pabulum, cuiuſlibet victima: ex in-

Quid eſt homo vt in Deum inſurgat?

Ariſt. apud Stobæum Serm. 96.

Sen. Conſolat. ad Marciam, c. 11.

firmis fluidiſque contextum; frigoris, æſtus, laboris impatiens, ipſo ſitu & otio iturum in tabem, alimenta metuens ſua, anxiæ ſollicitæque tutelæ, precarij ſpiritus, & malè cohærentis. Denique, quid infirmius eſt homine, inquit Chryſologus, quem ſenſus fallit, ignorantia decipit, circumuenit iudicium, pompa lædit, tempus deſerit, mutat ætas, hebetat infantia, iuuentus præcipitat, ſenectus frangit?

Pet. Chryſologus Serm. 45.

Et fieri poteſt, vt hæc lutea maſſa in auctorem ſuum inſurgat? hæc teſta de Samiis terræ figulo exprobret, non ſat multa ſibi ad ornatum ſplendoremque concedi? Quis vnquam mendicus tam proiectæ fuit impudentiæ, vt quidlibet ſibi deberi arbitraretur? Profectò ſi inops atque mendicus eſt, totus ex alienâ miſericordiâ pendet, neque repulſam interpretari debet iniuriam, cùm nihil iuris eius petitio prætendat. Quis autem coram Deo ſe mendicum eſſe infitiabitur? Si hæc ita ſe habent, neque rebus creatis quidquam ab auctore ſuo debetur, cuius tandem dementiæ fuerit, hominem (tam infirmum animal ac miſerum) *contra fortiorem ſe iudicio contendere?* Non is animus fuit innocentiſſimo Prophetæ Iob: cui cùm non tantùm ex voto non cederent omnia, ſed etiam direptis opibus, abactis gregibus & armentis, totâ denique familiâ euerſâ, ſola ſanies eſſet reliqua quam teſtâ raderet; cum Deo tamen iudicio contendere non ſuſtinuit, ſed infirmitatem ſuam cum diuinâ Maieſtate comparans, ingenuè ſapienterque profeſſus eſt: *Verè ſcio quòd ita ſit, & quòd non iuſtificetur homo compoſitus Deo. Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei reſpondere vnum pro mille. Sapiens corde eſt, & fortis robore; quis reſtitit ei, & pacem habuit.*

Iob 9, 2.

buit. Qui transtulit montes, & nescierunt hi quos subuertit in furore suo. Qui commouet terram de loco suo, & columnæ eius concutiuntur. Qui præcipit Soli, & non oritur: & stellas claudit quasi sub signaculo. Qui extendit cælos solus, & graditur super fluctus maris, &c. *Deus, cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuantur qui portant orbem. Quantus ergo sum ego, vt respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo?* Rectè illud inter cetera, Quid *loquar verbis meis cum eo?* quia in illâ tam stultâ hominis cum Deo expostulatione, ac tam impari congressu *verba sunt plurima* (nec quidquam præter verba) *multamque in disputando habentia vanitatem.*

SPECV-

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE

CAPVT SEPTIMVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 1. Quid necesse est homini maiora se quærere, cùm ignoret quid conducat sibi in vitâ suâ numero dierum peregrinationis suæ, & tempore, quod velut vmbra præterit? Aut quis ei poterit indicare quid post eum futurum sub Sole sit?

METRICA PARAPHRASIS.

QVOD malum, Superi! quod esse dicam,
Quòd nemo exhibeat datam maritæ
Sorti connubij fidem iugalem?
Sed præsentia nauseans, nouisque
Et magnis inhians, priùs cupitæ
Sortis quilibet audet esse adulter?
En ruris patrij impiger colonus
Clitellasque, bouesque, tribulumque,
Et molimina sarculi perosus,
Nil actum putat ad beatitatem,

Ni

Ni mercis Cypriæ institor procellas
Myrtoi pauidus secet profundi:
Mercator Peruës, Tagique gazis
Ac Tartessiaci satur fluenti,
Affectat lituosque, adoreasque,
Et raucas Getici tubas Gradiui:
Miles laurigero insolens triumpho
Fasces somniat, & Ducum secures,
Et Regum trabeas, decusque famæ.
Sunt & queis Veneres, iocos, lepores,
Furtiuis agitant labella votis.
Sed quid præcipites spei necesse est
Ventis omnibus explicare vela?
Ah! nescit miserum genus Promethei,
Quid vitam faciat beatiorem.
Non quod splendidius venustiusque,
Idem optabilius beatiusque.
Dulces si liceat meo arbitratu
Soles degere, perlubens superba
Fastus cornua contraham, caputque
Angusto cochleæ sinu recondam.
Imis vallibus incubans arundo
Iram fulminis imbriumque ridet:
Celsis turribus inuident procellæ,
Et quercus nimio comarum honore
Siluarum dominas, Iouis trisulca
Terrent spicula, turbinesque Cauri.
In magnis minor est quies, minusque
Sistit præcipitem salus ruinam.
Euectus Phaëthon patris quadrigis,
Euersus Phaëthon patris quadrigis.
Pennis Dædalides in astra raptus,

Pennas Icario exuit profundo.
Salmoneus tonitru ciens rotarum,
Mox vero tonitru ruit peremptus.
Rhamnus dum solio arborum superbit,
Flammâ vindice cessit in fauillam.
Felix quem faciunt pericla cautum.
Tu sortis memor, & memor salutis,
Ne celsæ cumulum struas ruinæ.
Quod sis, id cupias lubens videri:
Nec quidquam potius priúsve ducas.
Vitæ summa breuis, feroxque Parca
Spem longi vetat inchoare voti.
Quid languens animum vsque & vsque versas
Per fastidia fluctuantis æui?
Et semper noua vota fabricaris
Vitæ præpete concitus volatu,
Quam momenta auido vorant hiatu,
Vt Sol igneus abligurit vmbras?
An fors anxia cura te fatigat,
Quid longâ serie superfuturæ
Mundo parturiant dies & horæ?
Heu! superuacuo peris labore.
Prudens temporis ordinem futuri
Sub caligine noctis obserauit
Lucis arbiter, arbiterque noctis.
Æqui tu modò consulas boniqúe,
Quod præsens tibi commodarit hora.
Ritu cetera fluminis feruntur,
Quod nunc hospitio ferentis aluei
Riuos leniter excipit minores,
Mittens Oceano amnium tributum;
Nunc ripæ immemor, imperansque campis,

Euer-

Euertit platanosque, populosque,
Diffundens nemore hospites procellas.
Felix, qui Superis die dicato,
Jucundum potuit sonare Vixi.

PROSA EXEGESIS.

PRAECEDENTI Capite extremo eorum seu dementiam seu arrogantiam perstrinxit Ecclesiastes, qui immodicâ cupiditate in quæuis vota præcipites, cælum precibus fatigant: nunc eorum animos, qui supra ceteros & supra fortunam suam eminere desiderant, triplici ratione compescit. Primò, quia insignis temeritatis est in hac rerum humanarum caligine alta & præcipitio vicina sectari: præsertim cùm ignoret homo, quid sibi ad vitam benè beateque instituendam conducat. Deinde, quia momentanea huius vitæ breuitas magnos conatus elidit, & ambitiosos in medio honorum cursu destituit. Denique, quia ignorat, quod tanto animi ardore concupiscit, sitne futuris casibus ac temporibus accommodatũ. Expendamus paulisper singula.

Dicebat olim Socrates, vt quis architecturæ peritiã consequatur, aut agri colendi, aut hominibus imperandi, posse homines ingenio perficere, suoque arbitratu deligere; sed quæ in his potissima sunt, Deum sibi reseruare, eorumque nihil non hominibus obscurum esse. Neque enim constare ei, qui agrum conserit, quis messem sit collecturus; neque architecto, quis domum sit inhabitaturus; neque imperandi perito, an imperatorio munere fungi expediat. Scio plerisque hominum splendida modestis, magnifica securis anteferri: sed

Vide Xenophontem lib. 1. Ἀ'πομνημ.

Homo quid sibi expediat ignorat.

Crede mihi, benè qui latuit, benè vixit: & intra
Fortunam debet quisque manere suam.

Ouid. li. 3. Trist. Eleg. 4.

Ambitionis suis ruina. cuius limites vbi ſemel tranſgreſſus fueris, nullus ambitioni terminus eſt, niſi præcipitium, aut ruina: idemque contingit quod in fabulis teſtudini, quæ cùm volatum affectaſſet, ab aquilâ in ſublime euecta, moxque ab eadem dimiſſa, ipſo lapſu colliſa eſt: aut quod Icaro cuidam ſub Nerone (quem Simonem Magum fuiſſe Philaſtrius cum aliis affirmat) qui cùm volatum tentaſſet, primo conatu iuxta Principis cubiculum decidit, ipſumque cruore reſperſit. Sic ambitioſus quilibet nullum cupiditati ſuæ terminum præfigit, nulloque poteſt loco conſiſtere, non aliter, quàm in præceps deiecta pondera, quibus ruendi finis eſt, iacuiſſe. Quid Cn. Pompeium in Africam, quid in Septemtrionem, quid in Mithridatem & Armeniam, & omnes Aſiæ angulos traxit? Infinita ſcilicet cupido creſcendi, cùm ſibi vni parum magnus videretur. Quid C. Cæſarem in ſua fata pariter ac publica immiſit? Gloria & ambitio, & nullus ſupra ceteros eminendi modus. Vnum ſupra ſe ferre non potuit, cùm Reſpublica ſupra ſe ferret duos. Neque hîc ſtetit ambitio; ſed æmulo è medio ſublato, nullum ſibi oblatum honorem nimium putauit. Itaque & continuum geſſit Conſulatum, & perpetuam Dictaturam: inſuper prænomen admiſit Imperatoris, & ſtatuam inter Reges, & ſuggeſtum in Orcheſtrâ. Sed & ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt, ſedem auream in Curiâ & pro tribunali, templa denique, aras, ſimulacra iuxta deos, puluinar, Flaminem, Lupercos. Et quis tandem creſcendi finis? non alius quàm ruina, quæ quidem in illâ ipsâ aureâ ſede miſerum oppreſſit, quâ ſupra ceteros eminebat. Quid Nabuchodonoſorem dicam? cui extremum pænè exitium attulit diuinitatis affectatio. Certè conduci-

Sueton. in Nerone c. 12. Vide Baronium anno Christi 44.

Seneca Epist. 94.

Sueton. in Iulio Cæſ. c. 76.

Dan. 4, 30.

ducibilius illi fuit ad brutorum conditionem è solio deturbari, quàm ab insanâ multitudine diuinis honoribus extolli. Nam ab hominum consortio exterminatus, præsentissimum animæ pabulum in brutorum pascuis adeptus est; & inter opaca nemorum, ac lustra ferarum, humanitatis sensum, Deique ac sui notitiam inuenit, qui paulò antè diuinos honores exposcens, nec Deum nec se nouerat. Ita profectò se res habet, & in vniuersum nihil est quòd maiores animo nostro tenebras offundat, quàm ambitio: nihil quod hominem magis serenum suique compotem reddat, quàm animi submissio. Adspiret igitur ad honorum fastigia quicumque voluerit, & nascendi fortunam cupiditate transscendat; ego veriùs cum Regio Vate pronuntiabo: *Bonum mihi*, Domine, *quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.* Psal. 118, 71.

Non expedit homini diuitiis crescere.

Quod autem de honoribus asserüi, idem de diuitiis dictum volo, qui alter modus est supra fortunam emergendi. Tametsi enim vulgus hominum in diuitiis apicem felicitatis humanæ collocet, ego tamen hæc stulta vulgi iudicia contemnens, meaque me paupertate ac ceteris fortunæ meæ congruis inuoluens, cum Ecclesiaste dicam: *Quid necesse est homini maiora se quærere, cùm ignoret quid conducat sibi in vitâ suâ?* Quid, inquam, necesse est homini quærere quod ignoret, imò verò quod non ignoret an conducat? Quid necesse est quærere, quod inuentum non solùm inutile, sed etiam perniciosum esse sat nouit? Quid necesse est sequi, quod assequi miserum est? Blandiatur aurum, quibus voluerit, oblectet opum cupiditas; ego sanè nihil in vitâ acerbius, nullum verius tormentum extare contendam. Nihil opus ad hanc veritatem stabiliendam Philoso-

phorum placitîs : vnica nos apud Phædrum fabella vulturis, cadaueri canis insultantis, docebit, quàm veri nominis pœna sit auri cupiditas.

Phædrus lib. 1. Apolog.

Humana effodiens ossa thesaurum canis
Inuenit; & violauit quia Manes deos,
Iniecta est illi diuitiarùm cupiditas,
Pœnas vt sanctæ religioni penderet.
Itaque aurum dum custodit, oblitus cibi,
Fame est consumptus. Quem stans vulturius super
Fertur locutus: O canis meritò iaces,
Qui concupisti subitò regales opes,
Triuio conceptus & educatus stercore.

Vita breuitas cohibere debet immodicas cupiditates.

Non dispar fortuna contingit iis qui per diuitias supra fortunam conantur emergere : quorum conatus & studia ex eo etiam vanitatis redarguit Ecclesiastes, quòd exiguo *numero dierum peregrinationis* huius circumscribuntur, *& tempore quod velut vmbra præterit.* Ridemus senes auaros, quò minùs restat viæ, eò plus quærere viatici (quid enim aliud quàm inutiles sarcinas, & itineris impedimenta congerunt?) & non ridemus nosipsos, qui hac tantâ vitæ breuitate circumscripti, procul à metâ abesse non possumus? Quid enim est vita

Iacobi 4.

nostra? Ait Iacobus Apostolus: *Vapor est ad modicum parens, & post hæc exterminabitur.* Quid est vita nostra?

Sap. 9. Sap. 11. Chald. Psal. 89.

Nuntius est celeriter percurrens, gutta roris antelucani, halitus oris hibernus, spolium temporis, vmbræ somnium. Quid est igitur tam vanum, quàm his tam angustis vitæ limitibus obseptum, opes aliquot sæculis suffecturas corradere, longam honorum seriem disponere, ad dignitates humano fastigio maiores adspirare?

Horatius Carm. l. 1. Od. 4.

Vitæ summa breuis spem nos vetat inchoare longam.

Et

Et vt longior esset, stultum tamen est à fortunâ rebusque ab arbitrio fortunæ pendentibus subsidium futuri temporis aut solatium petere, quæ cæcâ nos cupiditate in nocitura certè numquam satiatura præcipitat. Quantò iucundius est nihil poscere, nec ex fortunâ pendere? Quod enim futuri temporis incerta sors voluit, quare potiùs à fortunâ impetrem vt det, quàm à me ne petam? Enimuerò quid omnino petam, si tam cæca futuri temporis caligo mortalium prouidentias omnes eludit? Quid si etiam eiusmodi futura sunt tempora, vt omnino formidandum sit vllam Reipublicæ partem attigisse? Quid si etiam tam periculosa, vt longè optabilius futurum sit in imâ plebe delitescere, quàm diuitiis aut honoribus inter ciues suos eminere? *Quis* enim *homini poterit indicare quid post eum futurum sub Sole sit?* Vnum est quod certò scitur, & vtiliter inculcatur; seriùs, ocyùs, moriendum esse omnibus. Post mortem verò quòd *iudicium durum his qui* Sap. 6.
præsunt fiet, & potentes potenter tormenta patientur. hoc illis assiduè ruminandum, qui ad altiora semper adspirant. Ceterùm quid earum rerum, quæ nobis in vitâ obuersantur, optabilius sit, aut conducibilius, multis deinceps versibus ostendit Ecclesiastes.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS. 2. Melius est nomen bonum, quàm vnguenta pretiosa:

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

ODI, *delicias queis myrothecion*
In probrum liquidis prodigit imbribus:
Et queis cæsaries stillat amaraco,
Et ceruix crocino madet:
Queis frontem balano splenia temperant,
Pectus Sidonio diffluit vnguine,
Et mersi Phario luxuriant pedes:
Et ne singula persequar,
Quos nubes tepidis ambit odoribus
Pæstani superans delicium soli,
Vincens impliciti schidia cinnami, &
Medi vulnera corticis.
Eheu! quàm tenuis ludificat vapor
Sponsos Penelopes, Alcinoi genus!
Quàm caro opprobrium fœdáque putidi
Luxus nausea venditur?
Quid rores casiæ? quid nebulæ croci?
Vnguentíque liquor defluus è comis?
Auræ ludibrium, semiuirûm decor,
Mordacis populi iocus.
Qui semper benè olet, non benè olet: neque
Qui ructat pretium est in pretio mihi.
Quantò nobiliùs complet odoribus
Virtus sidereas domos?
Quos virtutis odor dissociabili
Secernit populo, hos fama nepotibus,
Ceu vitæ speculum, postuma consecrat;
Bustorúmque superstites
Per vasti spatium subuehit ætheris,
Supra terrifici regna tonitrui,

Septem-

Septemque imbriferas Pleïadum faces,
Mixtos indigetum choris.
Sic Abræ soboles principe cum patre,
Heroës gemini, mystaque & hostia,
Æternum decus ad sacrificos focos
Transscripsere nepotibus.
Sic Iobus domitor sortis, & in necem
Coniurata potens vincere Tartara,
Palmam corripuit, quam neque Marspiter,
Nec frangat fuga temporum.
Moses Niliacis opprobrium Dei
Sceptris anteferens, damna penatibus
Compensans Superis, ore beatius
Nectar purpureo bibit.
Viuet pòst genitis charus Isaides,
Ingentisque animæ pars bona Ionathas,
Quos ad cælicolum templa adamantino
Curru gloria transtulit.
Quid Græci memorem stemmata nominis,
Et quos posteritas euehit in deos?
En quàm nectareis fragrat odoribus
Virtus parturiens sui.
I nunc, & pretium pone vaporibus,
Imbellesque comas tinge opobalsamo.
Ni famam redolet vita superstitem,
Frustrà vnguenta paraueris.

PROSA EXEGESIS.

QVANTA olim fuerit vnguentorum celebritas, & quantus vsus, testis est Athenæus, qui varias vrbes recensens eo mercatu nobiles, Irinum, inquit, optimum in Elide & Cyzico: rosaceum nobilissimum ex Phaselide,

Athenæus lib. 15. Loca variis vnguentis nobilitata.

lide, Capuâ & Neapoli: croceum è Solis Ciliciæ, & Rhodo: nardinum præfertur è Tarso: œnanthinum è Cypro: excellit amaracinum Coum & Ægyptium, deinde Sidonium. Quod Panathenaicum vocant, Athenis primæ bonitatis est. Verùm vnguentorum præstantia locis imputanda non est, sed artificum peritiæ, & materiæ quæ suppeditatur. Nam Ephesus olim vnguentis clara fuit, & præcipuè Megalio: nunc, inquit, eam sibi gloriam vendicat Alexandria, propter opes quibus abundat, & propter Arsinoës ac Berenices in eâ re tractandâ singulare studium.

Vnguentorum vsus. Vsus autem vt varius, ita frequens erat in balneis, in conuiuiis, in ludis, in exequiis, in cultu denique quotidiano. Nec vno aliquo contenti erant vnguenti genere, sed cum delectu cuique parti corporis sua ac propria adhibebant. Quam in rem idem Athenæus versus Antiphanis in Vinosis producit: Idem ibid.

Lauat is in aureo quodam solio: vnguento
Ægyptio pedes linit & crura,
Phœnicio buccas & vbera,
Sisymbrio verò vtrumque brachium,
Amaracino supercilium, & comam,
Serpyllino ceruicem atque genua.

Vnguentorum vis. Nec absque causâ tam profusi erant in vnguenta veteres: siquidem in compotationibus rosaceo myrtinoque vini fumos temperabant, ac cerebro sanæque menti consulebant: melino etiam ventriculum fouebant, & lethargicorum veterno medebantur: œnanthinum quoque stomacho benè facit, & illæsam mentem tuetur. Et ne singula persequar, Vnguento, ait Clemens Alexandrinus, tamquam medicamento & auxilio vtendum est, & ad vires languentes excitandas, & ad catar- Clemens Alex. lib. 2. Pædagog. c. 8.

catarrhos siccandos, & ad refrigerationes, & ad pellenda fastidia. Omitto suaueolentiam, omitto vim contra putredinem præsentissimam, omitto cetera, ex quibus facilis est coniectura, quanto in pretio fuerint apud veteres vnguenta. vt non immeritò eadem cum bono nomine in contentionem adduxerit Ecclesiastes, *Melius*, inquiens, *est nomen bonum, quàm vnguenta pretiosa.*

Vnguenti cum bono nomine conformitas.

Quid quòd vnguenta magnam habent cum bono nomine famaque ex virtute partâ consensionem ac sympathiam? Primùm enim nihil esse quod ita putredini & corruptioni resistat, atque vnguenta pretiosa, testantur Ægyptiorum cadauera (Mumias vocant) quæ non pauca etiamnum visuntur bis mille aut etiam plurium annorum. Quis autem vel mediocriter institutus non affectat nominis immortalitatem? Sed non omnibus contingit ista felicitas. Non deerunt, qui æreis marmoreisque statuis nomen suum posteritati consecrent: non deerunt, qui pyramides, mausolæa, palatia excitent, vt scribant nomina sua in terris suis: non deerunt, qui doctam papyrum, veteresque membranas cedro illinant, vt eas à blattis tineisque vindicent. sed nisi ex virtute profluxerit hæc nominis existimatio, frustrà erit omnis conatus: in rudera conuertentur vel ipsa Mausolæa, *& nomen impiorum putrescet*, in superbiâ, ambitione, ceterisque vitiorum fæcibus & mundi vanitate fundatum. Virtuti scilicet hæc nominis debetur æternitas, quæ omni terrena contagione maior ad cælum, verum vnicumque æternitatis domicilium adspirat.

Nomen bonũ vt vnguentum à corruptione præseruat.

Prou. 10, 6.

Vt vnguentũ corporis, ita bonum nomen animi morbis resistit.

Deinde vnguentum suaui suo temperamento morbis resistit, & ad sanitatem plurimùm conducit. Ita bonum nomen optimus virtutum custos est, & vitiorum propulsator. Cauet enim sedulò vir probus, ne quam

existimationi suæ maculam adspergat; non aliter quàm Mus Alpinus (Herminium vocant) omni curâ prouidet, ne pelliculam suam nitentem collutulet, &, vt habet symbolum, Mori mauult, quàm fœdari. Est enim hominis ingenui, ait Tullius, & liberaliter educati, velle benè audire à bonis etiam viris: quemadmodum contrà turpissimum ac dissolutissimum genus hominum est, quibus vilis est bonorum existimatio. Verissimum est enim, quod apud Tacitum ait Tiberius, contemptu famæ contemni virtutes.

Cic. lib. 3. de Finib. — *Tac. lib. 4. Annal.*

Vt vnguentum, ita bonum nomen dignitati congruit.

Prætereà vnguentum dignitatis symbolum est. vnde & Summi Sacerdotis & Regum inaugurationibus adhiberi consueuit. At bonum nomen non tantùm dignitatis indicium est, sed facilem etiam ad honores & præmia viam sternit. Nihil est enim, ait Nazianzenus, quod hominem ad altiores honorum gradus prouehat, quàm virtus, & fama honestis parta rationibus.

Nazianz. Orat. in Cæsarium.

Vt vnguentum, ita bonum nomen amorem conciliat.

Denique nihil est vnguentorum suaueolentiâ præstantius ad amorem conciliandum, hominesque ad se pelliciendos. Quod etiam aliis quibusdam animalibus commune esse tradunt naturalis historiæ Scriptores. Sanè D. Basilius aucupes quosdam refert cicures columbas habere, quarum pennas grato quodam odore perfundant, quo pellectæ aliæ in decipulum abducantur. Et quid aliud esse dicam homines virtute ac sanctitate eximios, nisi pellices, vt ita dicam, columbas, quæ boni nominis sui fragrantiâ quamplurimos à mundi illecebris ad suaue Christi iugum, à flagitiosâ vitâ ad virtutem ac sanctimoniam traducant? Talem fuisse columbam accepimus D. Cæciliam, quæ sponsum Valerianum nil nisi faces nuptiales meditantem ad amorem castitatis & Christi sacra pertraxit, cùm illę

Basilius Epist. 175.

ille primâ nuptiarum nocte fragrantiſſimum virginitatis odorem, inſtar vernantium roſarum, in conclaui ſponſæ deprehendiſſet. Quid Ioſiam Regem ſanctiſſimum commemorem? nónne boni nominis eius fragrantia ad poſteros cum fructuosâ virtutum eius recordatione promanauit? Et quis alius Regum Iudæorum, vt notat Ianſenius, epicedium lugubremque næniam obtinuit à Ieremiâ, quam velut ex præſcripto legis poſteris occinerent ſymphoniaci? Vt non immeritò dictum ſit à Siracide: *Memoria Ioſiæ in compoſitionem odoris, facta opus pigmentarij*, aut, vt ſonat Græca littera, *Memoria Ioſiæ eſt inſtar mixturæ thymiamatis artificio vnguentarij confectæ. In omni ore quaſi mel indulcabitur eius memoria, & vt muſica in conuiuio vini.*

2. Par. 35, 25. Ianſen. in Eccleſiaſticum. Eccli. 49, 1.

En quanta boni nominis vnguentorumque ſit affinitas: ſed tamen non tanta, quin illa præ bono nomine repudianda duxerit Eccleſiaſtes. nimia enim vnguentorum profuſio, ait Clemens Alexandrinus, iuſta defunctorum potiùs quàm familiarem vitæ redolent conſuetudinem. Vnde non illepidè Martialis ad cœnam vocatus, ſed vnguentis nō cibis inſtructā, ita luſit:

Cle. Alex. Pædagog. lib. 2. c. 8.

Res ſalſa eſt benè olere & eſurire.
Qui non cœnat, & vngitur, Fabulle,
Hic verè mihi mortuus videtur.

Martialis lib. 3. Epigramm. 9.

Itaque vnguentum cadauera redolent; at virtus odor ſpirantium eſt, aut beatiorem in cælo vitam degentium. Quiſquis enim ab odoribus in vitâ commendari cupit, is & virum & virtutem exuit, palamque ſe profitetur, quod animæ deeſt, à fuco corporis emendicare. Procul arcendos eſſe eiuſmodi ſponſos Penelopes, monet D. Hieronymus ſcribens ad Demetriadem: Cincinnatulos pueros, & calamiſtratos, & peregrini muris

Nimius vnguentorū vſus effeminatorum eſt.

Hierony. Epiſt. ad Demetriadem.

pelliculas olentes, de quibus est illud Arbitri, Non benè olet, qui benè semper olet, virgo deuitet. Denique, vnguenta momento exspirant, & suis moriuntur horis. Vnde præceptum illud Epicuri apud Martialem inculcatur:

Martialis lib.13.Epigram.121.

Vnguentum heredi numquam, nec vina relinquas.

Aut enim viuentis ac spirantis luxui, aut defuncti exequiis impenditur. At contrà bono nomine atque existimatione nulla posteritati solidior à parentibus, nulla magis opima relinquitur hereditas. Hanc olim Æneas Ascanio relicturus dicebat:

Bonum nomen opima est hereditas.

Virgil. lib. 12. Aeneid.

Disce puer virtutem ex me, verumque laborem,
Fortunam ex aliis. ———

Huius potissimam habendam esse rationem, prudenter obseruat M. Tullius. Adhibenda est, inquit, quædam reuerentia aduersus homines. Nam negligere quid de se quisque sentiat, non solùm arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. Quid igitur? inquiet aliquis. An ad plausum mihi viuendum esse existimas, & captandos inanis gloriæ fumulos? satis amplum mihi theatrum est rectè factorum conscientia. Fateor nihil nobis prius aut potius esse debere præclarè factorum conscientiâ. Hæc enim etiam calumniis obruta delectat: hæc concioni ac famæ reclamat, & in se omnia reponit: & cùm ingentem ex alterâ parte turbam contrà sentientium adspexerit, non numerat suffragia, sed vnâ sententiâ vincit. Quia tamen non nobis tantùm nati sumus, sed omnem ab aliis offensionis lapidem amoliri debemus, Proximo famam, ait Bernardus, nobis debemus & prouidemus conscientiam. Itaque nomini ac famæ danda est opera, non vt titulis ac Magistratuum insignibus, sed vt vitæ innocentiâ, morumque

Cic. lib. 1. Offic.

Senec. li. 4. de Benefic. c. 21.

Bernardus Serm. 7. in Cantica.

Bono nomini danda est opera.

que probitate comparetur. Laudat hoc institutum in Traiano Plinius his verbis: Ac mihi quidem intuenti sapientiam tuam, minùs mirum videtur, quòd mortales illos caducosque titulos aut depreceris, aut temperes. Scis enim vbi vera Principis, vbi sempiterna sit gloria: vbi sint honores, in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim, & statuas, aras etiam templaque demolitur & obscurat obliuio, negligit carpitque posteritas; contrà contemptor ambitionis, & infinitæ potestatis domitor ac frænator animus, ipsâ vetustate florescit, nec ab vllis magis laudatur, quàm quibus minimè necesse est. Non ergo perpetua Principi fama, quæ inuitum manet, sed bona concupiscenda est. Ea porrò non imaginibus & statuis, sed virtute ac meritis prorogatur Quod autem Traiano, laudatissimo apud Ethnicos Principi, dixit Plinius, id quilibet sibi dictum putet, vt nimirum bonum nomen atque existimationem non tam parentum titulis aut fumosis imaginibus, neque externâ specie, aut inani populi plausu, sed vitæ innocentiâ, morumque honestate consectetur, sibique persuadeat (quod aiebat Socrates) eos expeditâ & compendiariâ viâ ad gloriam venire, qui id agerent, vt quales videri vellent, tales etiam essent. Ac tantumdem quidem de bono nomine, quod pretiosis vnguentis præferendum censet Ecclesiastes; nunc cum eodem ad aliarum rerum delectum gradum faciamus.

Plinius in Panegyr.

Val. Max. lib. 7. c. 2.

SECTIO

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 2. & dies mortis die natiuitatis.

METRICA PARAPHRASIS.

DICITE *lacteoli, mea mellea turba, puelli,*
Queis primùm tactu cognita terra parens:
Dicite, qui tenero vagitu impellitis auras,
Dicite, nam vestris fletibus omen inest,
Fas sit ab elingui mihi poscere verba palato:
Et vobis etenim fas sine voce loqui.
Non ego Thessalico fatorum arcana ciebo
Carmine, non speculis indita spectra petam,
Non promam phialas: vnum est quod scire laboro,
Cur toties A! E! lingua tenella sonet.
Mammas atque Tatas, rudibus dictasse labellis,
Supremum est gerulæ vix satagentis opus:
Ast hic sponte suâ sat conscia corda futuri
Criminis auctores voce tremente notant.
Heu video, quisquis primordia clara salutat
Lucis, & à vitæ limine carpit iter,
Supplicij fontem plorans balbutit Adamum,
Auctoremque sui vulneris edit Euam.
Scilicet hæc sors est turmali sanguine cretis:
Hæc eadem Regum culmina pœna premit.
Regia puniceo soboles lacrymatur in ostro:
Rustica progenies stramine fulta gemit.
Me quoque, quem sceptris natum, de matre cadentem
Purpureo nutrix fouerat aula sinu,

Consi-

Consimilis simili vagitus lege sub auras
Protulit : hoc vitæ flebilis omen erat,
Quæ genus Iapeti lacrymarum flumine mergit,
Flumine, quod nullo margine claudit aquas.
Ecquid enim vita est? Spolium breue labilis æui,
Et, qui per vacuum surgit inane, vapor.
Quam quot pauerunt, totidem momenta vorarunt.
Hei mihi, quod lucrum est tot reperisse neces!
Nónne vteri satius fuerat tenuisse sepulchrum,
Quàm tot vallatos ingemuiße malis?
Ecce fremunt erebi pestes, quas omine fertur
Lurida non fausto Nox peperiße Stygi.
Hinc furor, hinc rabies, inimicaque matribus arma,
Hinc febris, hinc tabes, hinc malesuada fames.
Sternitur ante diem morborum victima corpus,
Adflictumque solo tabida membra trahit.
Crapula distendit, frangit labor, otia soluunt:
Nescio quæ cruciet carnificina magis.
Vtque nihil moueat, funestaque concitet arma,
Hoc satis est, in se funeris arma gerit.
Nec minùs astrigenam vitiant contagia mentem,
Dum luteos habitat, carnea septa, lares.
Ingenij vires eneruat blanda voluptas,
Curæ tabifico viscera dente vorant.
Spes auidis voti fastidia languida nectit,
Territat exsangues pallida larua timor.
O vitam inuitam! tamen hæc tam tristia festum
(Hoc placet, ô Superi!) promeruere diem.
Cur aliquis nato tantorum herede malorum
Gaudet, &, heu! Genio lacte meroque litat?
Cur stillant liquidâ rorantia tempora nardo?
Cur lambunt madidas florea serta comas?

Hic cui festa strepunt tanto celebrata tumultu,
En gemit, & lacrymis pascitur ipse suis.
Ah meliùs Cesij, meliùs sensere Agathyrsi,
Et qui Threicium Thermodoonta bibunt.
Illis atra dies, & pullo syrmate digna,
Quâ primùm tenero vagijt ore puer.
Illis fausta dies, niueoque notanda lapillo,
Quâ domitis fato fletibus, ora vacant.
Et tamen est aliquis lesso qui funera plangat?
Qui violet teneras vngue furente genas?
Atque aliquis sectis decorat monumenta capillis?
Atque aliquis Phario polluit ora luto?
Vsque adeóne mori miserum est? támne horrida mors est?
Quæque metum tollit, tot parit vna metus?
Quid toties fato iam functi fata timemus?
Viuimus in fatis, atterimurque nece.
Partimur cum morte diem; tamen integer ille
Ad cumulum vitæ est, integer ille necis.
Quid morimur toties, vt morti victima restet?
Optandum semel est, ne moriare, mori.
Quid metuis laruas? personam detrahe morti:
Mors quoque blanditias, & quod ametur, habet.
Hæc laceras tumidi post naufraga murmura ponti
Optatâ puppes in statione locat.
Hæc post Sisyphiæ vitæ molimina, matris
Componit placido corpora lassa sinu.
Hæc mentem post tabificæ contagia carnis,
Natalem æternâ condere luce iubet.
Ergo apage in ventos vanescat amabilis error,
Tot vitæ dulci nomine acerba premens.
Non mihi natalis, qui mille ad funera ducit,
Dum quam dat vitam quælibet hora rapit.

Hunc

Hunc volo natalem, qui postuma sæcula pandit,
In quæ nil mortis spicula iuris habent.

PROSA EXEGESIS.

MAGNA olim contentione certatum est, plausúne an planctu, lætitiâ an lacrymis prosequendus esset dies natalis. Et quidem Persæ diem suum, teste Herodoto & Athenæo, effusâ lætitiæ significatione coluerunt. Romani quoque nullo die lautiùs curati, numquam ludis magnificentioribus delectati. Et verò si intra naturæ limites consistat ratiocinatio, nónne eximium quoddam bonum vita censenda est, quæ si numquam fuisset, nihil homini reliquorum bonorum contingere potuisset? Nihilominùs tamen antiqui Gaditani, Thraces, Causiani, Brachmanes, & Indorum Gymnosophistæ nascentes lacrymis prosequebantur, tamquam carceri aut ergastulo mancipatos, & ad corpus, Græcè σῶμα siue σῆμα, id est ad sepulchrum damnatos: mortuos verò cum cantu musicisque instrumentis efferebant, tamquam contagionis humanæ vinculis exemptos, & in puriorem auram respirantes. Et conformiter huic persuasioni nobilissimi Græcorum & Romanorum sapientes philosophati sunt, inprimisque Plato profert illud Euripidis: *Quis nouit vtrùm viuere mori sit, mori autem viuere?* Quid Romanus Seneca? Nónne vides, inquit, qualem vitam nobis rerum natura concesserit, quæ primum nascentium omen fletum esse voluit? Hoc principio edimur, huic omnis sequentium annorum ordo consentit. De morte autem quid sentit? Dies iste, inquit, quem velut extremum reformidas, æterni natalis est. Mors malis omnibus finis est, plurimis remedium, nonnullis votum, quæ nos in altâ pa-

Meliórne dies mortis an dies natiuitatis. Herodot. in Clio. Athen. l. 4.

Plato in Gorgiâ. Seneca ad Polybium, cap. 23.

Idem Epist. 102.

Macrob. lib. 1. in Somn. Scip. c. 10.

ce ac tranquillitate constituit. Quinimò, teste Macrobio, antequam Philosophiæ studium adolesceret, qui sacris cærimoniis præfuerunt, aliud esse inferos negarunt, quàm ipsa corpora, quibus inclusæ animæ carcerem horrendum tenebris, fœdum sordibus & cruore patiuntur. Hoc animæ sepulchrum, hoc Ditis concaua, hoc inferos indigitarunt: & omnia quæ inferis fabulosa assignauit antiquitas, eadem in nobismetipsis & in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt. Itaque Lethen, siue obliuionis fluuium, errorem dicebant animæ obliuiscentis diuinæ originis suæ maiestatem: Phlegethonta verò, flammas irarum, & incendia cupiditatum: rursus Acherontem, humanæ varietatis dolorem, & ægritudinem animi fluctuantis esse affirmabant: Cocytum verò, quidquid homines in luctum lacrymasque compellit: Stygem denique, quidquid humanos animos gurgitibus immergit odiorum. Sed quamuis hæc satis plausibiliter & splendidè (de veritate mox videro) à Mythologis disputentur, non vna tamen ventilanda superest controuersia circa hoc Ecclesiastæ paradoxum, *Melior est dies mortis, quàm dies natiuitatis.*

Vita magnum Dei munus.

Primùm enim aduertendum est, non dicere Ecclesiasten, meliorem aut optabiliorem esse mortem quàm vitam (licet id passim Ethnicorum sapientes dicere non reformident) sed id propriè didacticeque loquendo falsum est, & Christianis auribus repudiandum. Tametsi enim variis calamitatibus ac miseriis obnoxia sit vita mortalium, quis neget tamen eximium esse Dei munus, & bonorum omnium fundamentum; quæ si numquam fuisset, ne ipsa quidem æterna beatitudo potuisset homini contingere. Quinimò si quid in ipsâ morte gratum acceptumque reperitur, id neque morti adscriben-

bendum eſt, neque ex ipsâ morte percipitur (quæ nihil niſi naturæ deſtructionem ac ſuauiſſimi luminis priuationem continet) ſed omnis illa poſtuma beatitas, & beata æternitas, ſecundùm Deum, vitæ laudabiliter actæ accepta referenda eſt, & homini, non quà mortuus eſt, ſed quà potiore ſui parte immortalis eſt, fruenda transſcribitur.

Abſit igitur, vt mortem vitæ prætulerit Eccleſiaſtes; ſed aliud eſt, diem mortis dici natiuitatis anteferre. Quamuis enim à die natali iucundum vitæ munus profluxerit, tantum tamen limi fæciſque trahit hæc ſcatebra, vt dubitandum ſit interdum, plúſne ſuauitatis an amaritudinis ab hoc fonte promanet. Contrà verò, tametſi fatalis ille dies gratiſſimum vitæ lumen extinguit, alterum tamen accendit vitæ melioris, & felicitatis longè cumulatioris. Quemadmodum aurora licet aſtrorum nobis lumen extinguat, damnum tamen illud abundè nobiliori Solis ſplendore compenſat. *Dies mortis diei natiuitatis præfertur.*

Et quidem quod attinet ad præſentis vitæ calamitates, cui non mortalium ſunt exploratiſſimæ? Prælucente nobis inprimis facem ipſo Siracide, palamque denuntiante, *Iugum graue ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium.* Vt non immeritò malorum imminentium præſagus infans quidam Saguntinus (quo anno Saguntus ab Hannibale deleta eſt) iam ex vtero materno natus, in eumdem protinus ſit reuerſus. Et quis nouit, an non omnibus idem datum ſit malorum prognoſticon? Certè, D. Auguſtino teſte, dum infans non à riſu ſed à fletu orditur hanc lucem, quid malorum ingreſſus ſit, neſciens quodammodò prophetat. Solum, dum natus eſt, ferunt riſiſſe Zoroaſtrem: nec illi boni aliquid monſtroſus ille riſus portendit, quippe nihil illi magicæ *Vita præſens plena eſt miſeriis.* Eccli. 40, 1 Auguſt. lib. 21. de Ciuit. c. 14. Plin. lib. 7. cap. 16.

artes profuerunt, quò minùs à Nino Assyriorum Rege subiugaretur. Sed latiùs adhuc ploratus huius causas explicat diuus Bernardus: In sordibus generamur, in tenebris fouemur, in doloribus parturimur: ante exitum miseras oneramus matres, in exitu more vipereo laceramus, mirum quòd non ipsi pariter laceramur. Primam vocem plorantes edimus, vtpote in vallem lacrymarum ingressi. Et vix ingressi, de egressu monemur: *Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis.* Quinimò vt ait Seneca, ex illo die, quo primùm infans lucem vidit, iter quoque mortis ingressus est, accessitque fato propior: & illi ipsi, qui adiiciuntur adolescentiæ anni, vitæ detrahuntur. Agunt opus suum fata, nobisque sensum necis auferunt: & quò faciliùs obrepat mors, sub ipso vitæ nomine delitescit. Infantiam in se pueritia conuertit, pueritiam pubertas, iuuentutem senectus abstulit. Incrementa ipsa, si benè computes, damna sunt. Et ne tantillo spatio libera sit homini respiratio, *repletur multis miseriis.* Vt enim ægritudinis dolores præteream, ait D. Gregorius, hæc ipsa corporis nostri, quæ salus vocatur, ægritudo est. Nam otio tabescit, opere deficit: inediâ deficiens, cibo reficitur vt subsistat; refectione lassescens, abstinentiâ releuatur vt vigeat; labore vegetatur, ne quiete torpeat; quiete refouetur, ne laboris exercitatione succumbat: fatigata vigiliis, somno reparatur; oppressa somno, vigiliis excutitur, ne peiùs suâ quiete lassetur: cumque inde molestias inuenit, vnde vitare molestias quæsiuit, malè sauciata de ipso suo medicamine languescit. Adde nunc fortunæ ludibria, æmulorum calumnias, amicorum perfidiam, inimicorum violentiam; adde domestica cupiditatum bella, dum alium ambitio numquam quieta

Bernardus Serm. Feriæ iv. Maior. hebdomadæ.

Iob 14, 1.

Seneca Consol. ad Marciam, cap. 21. *Nascendo morimur.*

Greg. c. 22. in c. 7. Iob.

quieta sollicitat, alius diuitias, quas optauerat, metuit, & voto laborat suo. Quid plura? Lacrymæ citiùs nobis deerunt, quàm causa dolendi. Itaque nihil optabilius in hoc tempestuoso rerum humanarum oceano fluctuantibus, quàm portum aliquem securæ quietis occupare. Eiusmodi portum solam esse mortem, ait Seneca: quem qui inuenit, inquit, illum magna & æterna pax excepit: non paupertatis metu, non diuitiarum curâ, non libidinis per voluptatem animos carpentis stimulis incessitur; non inuidiâ felicitatis alienæ tangitur, nec suæ premitur; nec conuitiis quidem vllis verecundæ aures verberantur: nulla publica clades conspicitur, nulla priuata: non sollicitus futuri pendet ex euentu. Tandem ibi constitit, vnde nil eum pellat, vbi nil terreat. Sen. Consolat. ad Marciam.

Hæc aliaque infinita, quæ suus cuilibet animus subjicere potest, satis manifestè adstipulantur huic sententiæ Ecclesiastæ, *Melior est dies mortis, quàm dies natiuitatis.* Sed tamen hæc nimis frigidè, nec satis neruosè à Senecâ eiusque similibus disputantur: qui cùm magno verborum apparatu mortis felicitatem amplificauerint, tandem eò dementiæ deuoluuntur, vt omnem cum morte sensum exstingui, nihilque post mortem superesse contendant. Accipite quæso stolidam hanc Senecæ sapientiam. Quis eum non diuinum aliquem Theologum fuisset arbitratus, cùm dixit, diem mortis natalem esse æternitatis? Sed ecce quàm turpiter in Consolatione ad Marciam hallucinatus est. Mors, inquit, in illam nos tranquillitatem, in quâ antequam nasceremur iacuimus, reponit. Si mortuorum aliquis miseretur, & non natorum misereatur. Mors nec bonum nec malum est. Id enim potest aut malum esse aut bonum, *Absurda Stoicorum de morte sententia.* Sen. Consolat. ad Marciam, cap. 19.

bonum, quod aliquid eſt: quod verò ipſum nihil eſt, & omnia in nihilum redigit, nulli nos fortunæ tradit. Non poteſt id fortuna tenere, quod natura dimiſit: nec poteſt miſer eſſe, qui nullus eſt. Nec minùs abſurdè delirat ad Lucilium ita ſcribens: Ego diu mortem expertus ſum. Quando, inquis? antequam naſcerer. mors eſt, non eſſe id quod antè fuit, ſed quale ſit iam ſcio: hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Potéſtne quidquam ad ſolatium huius mortalitatis dici frigidiùs? Vbi iam ſuperba illa philoſophicæ libertatis oſtentatio, cuius causâ non dico omnis vis fortunæ, ſed vita ipſa, ſingulare Dei munus, ac propemodum Deus ipſe contemnitur, ſi non è ſeruitute quiſquam in meliorem ſtatum aſſeritur, ſed in nihilum omnino redigitur? Vbi nunc illa tam verbosè commendata pax, & æterna tranquillitas, ſi nullus huius tranquillitatis ſenſus guſtúſve percipitur? Quod enim aliud brutis animantibus ſolatium eſt, quàm morte dolores omnes extingui? quæ tamen licet morbis obſita, roſtro, dentibus, vnguibus, & quacumque vi poſſunt, fatalem à ſe mortis imminentis neceſſitatem propulſant. Naturâ ſcilicet magiſtrâ edocentur, vix tantum acerbitatis ac miſeriarum in orbe reperiri, cui non multis partibus etiam mortalis vitæ bonum præponderet. Maneat igitur, iniquè à Senecâ, aliiſque, qui tam turpiter circa animorum immortalitatem hallucinantur, diem natalem fatali præponi. Neque enim id quod nihil eſt, in contentionem cum tam eximio Dei dono poteſt adduci: neque generoſus animus propter obuias vitæ huius difficultates ac miſerias hoc tantum boni debet à ſe repudiare.

Idem Epiſt. 54.

Sed neque flagitioſis hominibus hæc, quam tractamus,

mus,

inus, Ecclesiastæ sententia suffragatur, quos fatalis hora à paruis ad immensa, à momentaneis ad æterna transmittit inferorum supplicia: quibus vt olim Tityj iecur in escam vulturis identidem renatum Poëtæ fabulantur, ita in æternæ mortis pabulum numquam interitura pullulat immortalitas. Tantum enim abest, vt mortali vitæ præferri possit hæc mors, vt ne cum ipsâ quidem possit naturali morte conferri. Nam, vt rectè notat D. Augustinus, nulla maior aut peior est mors, quàm vbi non moritur mors.

Impiis dies mortis non est melior die natali.

Aug. lib. 6. de Ciuit. c. vlt.

Quid igitur sibi vult hoc suo paradoxo noster Ecclesiastes, *Melior est dies mortis, quàm dies natiuitatis?* Solis nimirum illis hæc electio conuenit, quibus in æternitate repositum est aliquid hac mortali vitâ præstantius. Qui in hac vitâ gementes, & ad feliciorem alteram adspirantes, cum Prophetâ Iob ita philosophantur: *Militia est vita hominis super terram, & sicut dies mercenarij, dies eius. Sicut seruus desiderat vmbram, & sicut mercenarius præstolatur finem operis sui: sic & ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeraui mihi. Si dormiero, dicam: Quando consurgam? & rursum expectabo vesperam, & replebor doloribus vsque ad tenebras.* Solis inquam illis hæc electio conuenit, qui in vitâ mortem, in morte vitam contemplantur, & cum Apostolo in hos gemitus erumpunt: *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius?* Quod cuiusmodi sit, latiùs explicat Hugo Victorinus. Audi, inquit, anima, qualis sis in hoc mortali corpore. Onerata peccatis, irretita vitiis, capta illecebris, affixa membris, confixa cúris, distenta negotiis, contracta timoribus, afflicta doloribus, erroribus vaga, suspicionibus inquieta, sollicitudinibus anxia, aduena in terrâ inimicorum, coinquinata cum

Viris probis melior est dies mortis quàm natiuitatis.

Iob 7, 1.

Rom. 7, 24.

Hugo Victor. lib. 1. de Spiritu & animâ, Tom. 3. Operum S. August. c. 62.

mortuis, deputata cum iis qui in inferno iacent. Si talis est animæ conditio in hoc mortali carcere, nónne meritò in hæc suspiria erumpit, quicumque vitæ laudabiliter actæ sibi conscius est, & subinde cælestes in terris

Rom. 7, 24. delicias virtutis ac pietatis merito prælibauit: *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius?* & cum Re-

Ps. 141, 8. gio Vate: *Educ de custodiâ animam meam ad confitendum*

Psal 41, 1. *nomini tuo: me expectant iusti, donec retribuas mihi. Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Quid enim? an non his omnibus, qui sic animo comparati sunt, optabilior est dies fatalis, quàm natalis? Planè quilibet ita sentit, si modò aliquid sentit. Quod vsque adeò verum est, vt plurimi etiam hunc diem velut nuptialem extremis cruciatibus ac tormentis redimere non dubitauerint. Recordamini generosos Christi athletas, animæque magnæ prodigos Martyres. quantis in ipsâ morte lætitiis incesserunt? Quanto perfundi gaudio necesse fuit B. Ignatium, qui ad bestias damna-

Hieron. lib. de Scriptorib. Ecclesiast. tus, cùm rugientes audiret leones, ardore patiendi accensus exclamauit: Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, vt panis mundus inueniar. Quanta animi alacritas in Laurentio, cui sic in craticulâ ludere, & in mediis flammis tyranno libuit insultare: Assatum est iam satis; versa, & manduca. Quantum moriendi ardorem præ se tulit duodennis Agnes? de quâ

Ambrosius lib. 1. de Virginib. hæc D. Ambrosius: Non sic ad thalamum nupta properaret, vt ad supplicij locum læta successu, gradu festina virgo processit. Quæ moram etiam carnifici exprobrans, Age, inquit, quid percussor moraris? Pereat corpus quod amari potest oculis, quibus nolo. Quid gene-

generosis illis pectoribus tantum alacritatis subiecit, nisi certa fides immortalitatis, & æternæ prælibatio beatitatis? Nos verò viles animæ, & tantis cogitationibus impares, non capimus hæc verè magna. Caligant oculi nostri ad hos soles. Quare mediocribus documentis contenti, audiamus Ecclesiasten salutaribus nos paradoxis erudientem, & à mortis consideratione ad domum funebrem nos deducentem.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 3. Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij: in illâ enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuens cogitat quid futurum sit.

METRICA PARAPHRASIS.

PRVDENS *memento spernere perfida*
Mundi irretorto lumine gaudia:
Nec melle Circæo ferinos
Sub dominâ meretrice vultus
Lactata ducant corda. Quis abditum
Fouit cerasten innocuo sinu?
Quis insolenti impunè mentem
Lætitiæ famulam dicauit?
Exesto luxus. Quin potiùs mihi
Domus terantur limina funebris,
Quam sauciam luctu coronat
Coniferâ cyparissus vmbrâ;

Quàm nuptiales, quæ ſaliaribus
Menſas adornat deliciis : quibus
Et myrrhinæ nubes odorem, &
Implicitæ philyrâ corollæ,
Roſæque brumæ præcocis hoſpites,
Crociique ſpirent, & breue lilium :
Queis Baſſareus vini procellis
Naufragas imitetur vndas.
Heu! magna luctum gaudia prouocant:
Fœdasque nubes Cynthius elicit.
Hinc celat incæſtas liquore
Pampineo Cytherea flammas:
Diſcinctus illinc Threïciâ nepos,
Calente cœnâ, pugnat amyſtide,
Et lance Centauri biformes,
Et Lapithæ cyathis duellant.
Odi profanos. Quin potiùs comis
Sepulchra vulſis obſita, & obuios
Amplexor atratos, breuique
Sandapilâ recubans cadauer,
Orisque muti docta ſilentia.
Audire tali de cathedrâ iuuat
Oracla functorum, & potentis
Flexanimæ ſine voce vocem.
Pugillus, inquit, te cineris monet
Vrnam hoſpitalem claudere corpora:
Hæc meta mortales quadrigas
Carceribus manet emicantes.
Lauros cupreſſus deprimit; & quibus
Anguſtus orbis, ſarcophagus ſat eſt.
Heu vanitas! Quid intumeſcit
Bulla tenello animata flatu,

Quæ

Quæ nata vento, vento iterùm perit?
Sic vitæ in auras ludibrium fugit.
Hæc mente voluenti ſubibit
Quot miſeris cumulet dolores
Vis dira lethi: quamq́ue puertiæ
Intaminatis diſtet honoribus
Futurus horror: dum genarum
Purpura, dum labij corallum
Liueſcit, aſtris dum geminas faces
Flammam inuidentes lurida nox premit.
O ſi caducis inſoleſcentem
Hæc moueant ſimulacra fati!

PROSA EXEGESIS.

PERGIT nos erudire paradoxis ſuis Eccleſiaſtes. Cùm enim aliud nihil ſit antiquis viuere, quàm epulari, conuiuere, genioq́ue indulgere; nec aliud mori, quàm mœrore contabeſcere; quis non miretur hoc eius pronuntiatum, *Melius eſt ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij*? Quis enim ſanæ mentis taxo & cupreſſo laurum floreaſq́ue corollas, atris luridiſq́ue pannis Phrygio opere texta periſtromata, mœrori gaudium, inconditis clamoribus ac lamentis ſuauem Muſicam, ſandapilæ menſam, morti denique vitam poſthabendam ducat? præſertim cùm non tam mali ominis videatur vox eſſe conuiuij, vt cum luctu aut funere debeat in contentionem adduci.

Certè moderatum legitimumq́ue conuiuium rem eſſe non modò honeſtam ac iucundam, ſed ſacram etiam ac religioſam, veteres arbitrati ſunt. Nam Scythis olim ſolemne fuit per conuiuia iurare: &, Athenæo teſte, omnis conuiuialis cœtus ſui cauſam apud veteres ad

Legitimorum conuiuiorum commendatio.
Athenæus lib. 6.

Deum referebat. & Asclepiades apud Pausaniam, moderatum conuiuium deorum conciliabulum nominauit, ad quod non modò Heroas, verùm ipsum quoque Iouem deosque omnes accedere posse credidit. Quàm autem gratum acceptumque sit hominibus, vel solâ nomenclaturâ docemur. Testis est enim Clemens Alexandrinus, conuiuia non priscis tantùm Ethnicis, sed primis etiam Christianis ἀγάπας, tamquam mutuæ inter homines charitatis non symbola tantùm, sed & vincula, fuisse nuncupata. Quemadmodum enim forum negotiorum causâ, ait Plutarchus, ita conuiuia ad conciliandos hominum animos frequentamus: neque vllius rei nobis suauior in conuiuio debet esse gustus (si modò homines sumus, & non instar pecudum ad pastum proiecti) quàm amicitiæ. Euenus olim, eodem Plutarcho teste, suauissimum ciborum condimentum ignem esse pronuntiauit, Homerus salem diuinum, quòd multis rebus admixtus, easdem sapidas gratasque reddat: alij famem optimum ciborum condimentum esse contenderunt: reuerà tamen diuinissimum cœnæ mensæque condimentum est amicus, qui suaui cordataque affabilitate conuiuas pascat.

Clc. Alex. Pædagog. lib. 2.

Plutarchus in Præfat. lib 4. Symposiac.

Præf. 7. Sympos.

Conuiuiorũ abusus.

Sed quamuis Deo hominibusque res non ingrata sit conuiuium; nihil est tamen tam sacrum, quod non profanet humana temeritas: nihil tam suaue, quod non in amaritudinem vertat. Itaq; conuiuia, quæ priùs mutuæ inter homines beneuolentiæ & charitati seruiebant, mox vitiis omnibus fomitem ac materiam præbere cœperunt. Quid enim aliud magnifico illo conuiuiali apparatu spectauit Persarum Rex Assuerus, quàm superbam vanamque opum suarum ostentationem? Quid Candidatorum olim apud Romanos in epu-

Esther 1.

Cicer. pro Milone.

epulas ac vina profusio, nisi turpem ambitionem, & venalium suffragiorum mercatum continebat? Quid dicam fœdissimum illud luxus & ingluuiei certamen inter Antonium & Cleopatram apud Macrobium, inter Stratonem & Nicoclem apud Athenæum? Vultis Veneres & prostibula? quantum istiusmodi portentorum videre fuit in illis verè funestis epulis Caligulæ & Heliogabali? Vultis etiam cædes & sanguinem? Dabo cœnas Agamemnonis, & in iis Regũm Regem adulteri manu obtruncatum: dabo Thyestæas epulas, & in iis filiorum carnes à parente deuoratas. Et ne quis fortasse hæc fabulis accensenda existimet; nónne Astyages Rex Medorum Harpago secretorũ suorum conscio, & consiliorum participi proprium filium epulandum apposuit? nónne Absalom Amnonis fratris sanguine regales epulas funestauit? Infinita sunt istiusmodi tragicorum conuiuiorum exempla: vt nunc ea, quæ minoris sunt improbitatis, omittam, & in iis temulentiam, ventrisq́ue seruitutem, ebriorum rixas & conuitia, patrimoniorum dilapidationes, ac dispendia rei familiaris: quæ subinde tanta sunt, vt Thyestæas epulas quodammodò repræsentare videantur, dum nescio quis helluo, prodigus, decoctor, vxoris ac filiorum carnem ac sanguinem deuorat, id est, facultates omnes ac necessaria vitæ subsidia abdomini suo consecrat. Quæ cùm non raris ac tragicis aliquot exemplis, sed quotidianis vitiis & frequentissimis flagitiis sint comprobata, nónne meritò pronuntiauit Ecclesiastes, *Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij?*

Macrobius lib. 3. Saturn. c. 17.
Athenæus lib. 12.
Iustinus l. 1. c. 5.
2. Reg. 13, 28.

Quid enim tam luctuosum reperiri potest in domo luctus, quàm hæc verè deploranda? quid tam funestum, quàm hæc viua funera? Nam cetera quidem, quæ in domo

Domus funebris commendatio.

domo funebri reperiuntur, documento nobis ſunt potiùs & conſilio, quàm dolori: *in illâ enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuens cogitat quid futurum ſit.* Quare ſi cum conuiuiis inſtituenda comparatio eſt, ceteris repudiatis, vnicum Domitiani conuiuium cum domo funebri in contentionem venire poſſe iudico, quod hoc modo primis Patritiorum & Equeſtris ordinis apparari iuſſit. Conclaue erat laquearibus, pauimento, parietibus atratis, & in eo nuda ſedilia. Huc ſingulos abſque comitibus nocte iubet introduci, ac primùm iuxta vnumquemque columnam collocat inſtar cippi ſepulchralis, in quo nomen eius ſcriptum erat, pendebatque ex eâ lychnuchus paruulus, vt aſſolet in monimentis. Tum nudi pueri atramentoque obliti tamquam ſpectra quædam ingrediuntur, eoſque horribili ſaltatione circumeunt, eoque facto, ante ipſorum pedes conſiſtunt. Ad extremum omnia, quæ in exequiis mortuorum adhiberi ſolent, in vaſis eodem modo eis appoſita fuerunt. Cœna interim peragebatur magno omnium ſilentio, vt qui timore pænè exanimati eſſent, Domitiano inſuper ſermonem de iis quæ ad mortem ac funera pertinent, ſuper menſam ingerente. Hoc ille ſalutare ſibi ac Senatoribus documentum parauerat, niſi ad extremum riſum potiùs quàm ſapientiam captaſſet. At in domo funebri nihil fictum aut fucatum; ſed è ſarcophago, velut è cathedrâ, mutum cadauer, quouis Oratore diſertiùs perorat, nobiſque certam communis naturæ conditionem perſuadet: Nullum ab hac fatali lege exemptum: hoc eſſe debitum ab vnoquoque naturæ tributum: hac lege nos in vitam ingredi, vt pares cum vitâ paſſus mors ipſa promoueat: quotidie partem aliquam de vitâ decerpi: ac tum

Cœna lugubris Domitiani.
Xiphilinus in Domitiano.

tum quoque dum crescimus, vitam decrescere: diu nos ad mortem venire, semel peruenire: quando autem peruenturi simus, incertum esse: neque enim, vt fieri solet in militari delectu, secundùm ætatem citari nos è tabulis censualibus, sed à solo Dei nutu pendere diem supremum.

Quæ cùm docemur, simul illud etiam animaduertimus, quantæ temeritatis sit, dignos pœnitentiæ fructus, ac melioris vitæ consilia in seram, & fortè numquam venturam differre senectutem. Dic enim, obsecro, quid longa vitæ spatia metiris, cùm nullum vitæ momentum in tuâ sit potestate? veniet fortasse tempus, cùm horridæ noctis conticinio citatus, inducias in crastinum petas, nec impetres. Certè nullas Baltassar obtinuit, intempestæ noctis comessatione in ruinam Imperij conuersâ. Certè nullas impetrauit Holofernes, qui somno vinoque sepultus, breues vnius noctis tenebras coniunxit æternis: nullas temulentus Amnon accepit, nullas infamis parricida Absalom; vt sexcenta alia, nimis, heu! luctuosa prætermittam. Sed demus aliquem certiorem esse redditum, ad effetam se planeque decrepitam senectutem peruenturum, quid animi aut vigoris huic depontano supererit, vt cacodæmonis laqueos, quibus se toto vitæ decursu intricauerit, perfringere possit? Quid, inquam, animi supererit ad confligendum *aduersus Principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum*, cùm effeto corpore vita doloribus & ærumnis fatiscet, cùm domesticorum lacrymæ omnem ad se cogitationem rapient, cùm acerba illa separatio animo obuersabitur, cùm putredo & vermes in oculos incurrent, cùm longa illa & nimis metuenda æternitas, & Iudicis furor, & inferni carceris

Pœnitentia non est differenda.

Dan. 5, 30.

Ephes. 6.

Ddd hor-

horror miserum in mille curas distrahent? Ex quibus liquidò conficitur, nihil magis nobis curæ esse debere, quàm vt decretorium illud secururæ æternitatis momentum, aut innocentiâ vitæ, aut admissorum criminum pœnitudine præuertamus.

En quàm salutaria documenta à sarcophago ac sandapilâ, tamquam funestæ domus cathedrâ, quilibet salutis suæ studiosus referre possit. Sed nimis angusta est intentioni meæ (forsan & Ecclesiastæ) vna quælibet priuata domus funebris. Fingite potiùs animo, (liberæ enim sunt cogitationes nostræ) fingite, inquam, animo amplissimum mortis palatium, & in eius parte quadam nescio quem ex infelici trabe pendulum, in aliâ cadauer vermibus arrosum; alibi pulchram faciem putredine dissolutam, alibi vrnam cinerum: & fallor, nisi veriorem aptioremque sapientiæ scholam hîc inueneritis, quàm in horrido Academi luco fabricauit Plato. Inuenietis, inquam, hîc saluberrimum animæ pabulum, & præsentissimum aduersus quælibet peccata antidotum. Quis enim tam proiectæ reperietur audaciæ, vt impias in Deum blasphemias audeat eructare, si vermibus scatens Antiochi cadauer oculis subiecerit? Quis ambitione superbiaque insolescet, cùm viderit Amanum ab infami trabe suspensum? Quis abdomini gulæque seruiet, si meminerit Vitellium vnco tractum, ac minutatim discerptum?

Mortis palatiū optima schola.

Mortuorū contemplatio antidotum est aduersus peccata.

2. Machab. 9. 9.

Esth. 7. 10.

Sueton in Vitellio.

Et vt quædam enucleatiùs exponam, introducamus ad spectaculum putridi fœtidique cadaueris in primis eos, qui in deliciis & voluptate ætatem degunt, qui toti sunt in cute curandâ: quis poterit iis esse deliciarum gustus, quas in stomachum transmissas, mox abominanda fœditas occupabit? quid proderit tam impensa

Speculum delicatorum in morte.

corpo-

corporis cura, quod mox futurum eſt eſca vermium? Perculit ea conſideratio, prout decuit, delicatulum illum, cuius meminerunt Annales Ordinis Prædicatorum. Hic cùm omnibus deliciis affluentem ac diſſolutam ageret vitam, nullumque ſibi de morum mutatione verbum fieri pateretur, Religioſus quidam eum comiter inuiſens, ad extremum in digreſſu vnicum illum ex Iſaiâ verſum protulit: *Subter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes.* Qui verſus ita eum pupugit, vt iam nihil animo voluere poſſet, quàm vermes illos, & illas tineas. Quin etiam cùm moleſtam hanc recurrentium cogitationum interpellationem variis ludis fallere, & æqualium ſolatiis abſtergere conaretur, adeò nihil proficiebat, vt etiam magis magiſque adhæreſceret, & idemtidem recurrerent illi vermes, & illæ tineæ. Quare hoc reputans, Si ipſa cogitatio huius horroris ac fœtoris tam eſſet intolerabilis, quantò fœdior ipſa res ac grauior eſſet futura; Deo tandem vocanti manus dedit, eiuſque ſe obſequio, deliciis abdicatis, mancipauit.

Vide Platũ l. 3. de Bono ſtat. Relig. c. 38.

Iſa. 14, 11.

Sed ne huic vni immoremur, alios etiam in palatium mortis introducamus. Accedant igitur illi, qui tam facilè è formoſo vultu libidinis flammam concipiunt, & velut in ſpeculo mortis contemplentur formoſam Iezabelem, non illam quæ fuerat quondam, pellacibus oculis, laſciuiente geſtu, miniata & ceruſſata, oculis ſtibio depictis, toto denique corporis habitu cultuque ad laſciuiam compoſito; ſed qualis Deo vindicante comparuit, cùm imperio Iehu è feneſtrâ præceps data, ſanguine cerebroque lapides adſperſit, & mox à canibus dilaniata, vix oſſium tenues reliquias ad ſpectaculum reſeruauit. Intueantur hoc ſpeculum libidinoſi, & cum

Speculum libidinoſorum in morte.

 ſtupo-

4. Reg. 9. 37. ſtupore dicant, *Hæccine eſt illa Iezabel?* & immorentur diutiùs, iterumq́ue ac ſæpiùs repetant, *Hæccine eſt illa Iezabel?* I nunc, & amorem putridi cadaueris amori diuino præpone. Sed breuitati conſulendum eſt.

Speculum ſuperborum in morte. Itaque ſuperbos nunc ad hæc ſpectacula introducamus: qui, ſi purpurâ ac byſſo, gemmiſq́ue & auro conſpicui in publicum prodierint, ceruicem erigunt, ſupercilium fingunt, ceteros velut vmbras minores præ ſe deſpiciunt. Heu! quàm vana ſint hæc omnia, mors facilè perſuadet. Quid enim veſtes pretioſæ, quibus ad faſtum abutuntur, ſunt aliud, quàm mortis ſpolia? Certè magnus ille Sultanus Ægypti Saladinus (Platina in Cæleſtino III.) ex omni pretioſâ ſupellectili, inſignibuſq́ue Imperatoriis, non purpuram, non paludamentum, non torques, non diadema, non monilia, ſed vnicum ſe pannum funebrem ſepulcro illaturum eſſe, publicâ præconis voce per caſtra promulgauit. Quid dicam de Maieſtate, ſummiq́ue Imperij dignitate, quàm hæc nihil ſit, mors ſola confitetur. Accede, ſi placet, ad Regum Principumq́ue tumulos, & vide, an aliqua dignitas oris, an aliqua maieſtas oſſium, an aliquod pulueris diſcrimen, an putredinis maius aliquod pretium, quàm in plebeiorum ſepulcris inueniatur. Nullum, ni fallor, inuenies. Quemadmodum enim (vt eleganter cecinit Maphæus Barberinus, nunc Sanctiſſimus Eccleſiæ Pater Vrbanus VIII.)

Maphæus Barberinus in Poëmat.

Ingentem ſubitus ſiluam dum corripit ignis,
Confundunt cineres quercus, humileſque myricæ;
Sic cunctos extrema dies inſignibus æquat.

Certè nullum priſtinæ maieſtatis indicium inuenit noſter Franciſcus Borgia in Iſabellâ Auguſtâ Caroli V. defunctâ coniuge: cuius cadauer Illiberim transferen- (Schottus in Vitâ Borgiæ.)

dum

dum cùm in ſuam fidem recepiſſet, peracto itinere, aperto loculo, qui teſtaretur illam ipſam eſſe Auguſtam, ex toto comitatu repertus eſt nemo. Nam cùm moriens, quâ erat verecundiâ, mandaſſet, ne quis cadauer attingeret, aut aromatibus condiret; mox æſtu Hiſpanico in putredinem diffluens ita deformis apparuit, vt ſpectantibus ſtuporem ſimul incuteret & horrorem. Tum Borgia tacitus hæc ſecum: Hæccine illa ſunt lumina, quæ omnium in ſe oculos conuertebant? hæc maieſtas illa, quæ nutu regna concutere videbatur? Túne Iſabella? túne Auguſta? Fallunt oculi? aberrat mens? ſed non fallunt. Nimirum hæc eſt rerum humanarum viciſſitudo. Hæc ſpectacula domus funeſta nobis ſuppeditat, hæc documenta ſuggerit. Quæ cùm tanti ſint ad æternitatem momenti, præclarè dixit Eccleſiaſtes, nullum eſſe in orbe tam lautum conuiuium, nullas tam opiparas dapes, quæ tantum animæ noſtræ palato, atque hæ funebres epulæ, ſapere debeant. Sed ſequamur porrò Sapientis noſtri veſtigia, ludicra ſeriis, iucunda ſeueris poſthabentis.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 4. Melior eſt ira riſu: quia per triſtitiam vultus, corrigitur animus delinquentis.

5. Cor ſapientium vbi triſtitia eſt, & cor ſtultorum vbi lætitia.

6. Melius eſt à ſapiente corripi, quàm ſtultorum adulatione decipi.

7. quia ſicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub ollâ, ſic riſus ſtulti: ſed & hoc vanitas.

METRICA PARAPHRASIS.

Vt regno pluuij Iouis
Nimbis turgida nubila
Arctoi Boreæ rigor
Acri flamine diſſipans
Detergit liquidum æthera;
At contrà imbricitor Notus
Leni murmure ſibilans
Subtexit nebulis polum,
Aſtrorumque operit faces:
Sic frons triſtior adſpici,
Et riſu potior, graui
Regnans ore ſeueritas,
Obiectu ſcelerum hiſpidis
Tergit nubila mentibus,
Nec Suadæ eloquio eſt opus,
Vt per praua ruentium
Frænet præcipites gradus.
Sat cenſore oculo increpans,
Mutâ voce loquacibus
Maieſtate ſupercilI
Pondus nutibus adiicit.
At vultus hilares nouum
Semper parturiunt ſcelus,
Dum laus dira patrantibus
Blanda interuenit obſtetrix,
Applauſuque alitur nefas.
Quis vos, ô ſtolidi, furor

Hor-

Hortatur puerilibus
Mentem pascere risibus?
Quis ludos gerulæ, & iocos,
Et plausus melimeláque,
Sectarique crepundia?
Nescitis, sapiens quibus
Sese deliciis beet?
Virtus lætitiæ insolens
Rebus pascitur arduis.
Per lugubria funerum,
Per ludibria temporum,
Præclarisque laboribus
Iunctas inuidiæ faces,
Affectat sapiens polos.
Illi pectora circuit
Custos iustitiæ rigor:
Illi gaudia parturit
Luctus lætitiæ parens.
At cor stultitiæ dapes
Inter & Bromium natat:
Nil dignum fatuus viro
Molitur, nihil arduum
Designant resides manus.
Per lusus, veneres, iocos,
Æuum degener exigens,
Hoc se suspicit vnico
Regum culminibus parem,
Si stultum populi fauor
Fausto murmure luserit.
Quam non perniciem ingerunt
Voces blanda canentium,
Venalisque loquacitas,

Cùm

Cùm dant auribus omnia,
Nil cordi? O Procerum luem,
Sceptrorumque potentium!
Hoc fastigia Principum
Fido subsidio carent,
Libertate monentium;
Et queis omnia suppetunt,
Vna hos destituit fides.
Ah! ne me similis furor
Vulgi flatibus incitum
Per ludibria fluctuum
Turpi naufragio obruat.
Discerptum potiùs iuuet
Flagris à Sapientiæ
Vitam ducere vulnere,
Quàm popysmate decipi
Stulto stulta canentium.
Nam quid blanditiæ obstrepunt
Casso iudicij sono?
Vt flammæ populans fragor
Imbellem stipulæ struem,
Spinarúmve loquacium,
Nil præter strepitum ciet;
Sic fucata loquacitas,
Quæ passim vitio fauens
Puluillos cubito adsuit,
Aures iustitiæ indigas
Casso murmure verberat.
An non hæc quoque vanitas?

PROSA

PROSA EXEGESIS.

ALIVD ad inſtitutionem noſtram paradoxum è proximo ſumit Eccleſiaſtes: paradoxum, inquam, ſi verborum corticem potiùs quàm nucleum ſpectemus. Quid enim attinet iram præ riſu lætitiaque commendare, ſi, vt infrà docet, *ira in ſinu ſtulti requieſcit?* Verſu 10. aut, vt priſcus Cato, iratus non niſi tempore diſtat ab *Ira breuis* inſano? Sanè ſi Senecam audimus, nihil moderatum *inſania eſt.* ſuadet hic affectus: totus in impetu doloris eſt: armorum, ſanguinis, ſuppliciorum minimè humanâ furens cupiditate: dum alteri noceat, ſui negligens, in ipſa irruens tela, & vltionis ſecum multa tracturæ auidus. Quidam, inquit, è ſapientibus iram dixere breuem in- Sen.lib.1. de Irâ, c.1. ſaniam; æquè enim ac illa ſui impotens eſt, decoris oblita, neceſſitudinum immemor, in id, quod cœpit, pertinax & intenta, rationi conſiliiſque præcluſa, vanis agitata cauſis, ad deſpectum æqui verique inhabilis, ruinis ſimillima, quæ ſuper id, quod oppreſſere, franguntur.

Quare magnopere ſuccenſet Ariſtoteli aſſerenti, ne- *An opus ſit ira ad ardua ſuſcipienda.* ceſſariam quandoque eſſe iram, nec quidquam ſine illâ expugnari poſſe, niſi illa impleat animum, ſpiritumque ſuccendat. Itaque illam pro armis eſſe iis qui benè vtantur. Quod, inquit, verum foret, ſi velut bellica inſtru- Idem c.16. menta ſumi ponique poſſet induentis arbitrio. Hæc autem arma, quæ virtuti dat Ariſtoteles, ipſa per ſe pugnare, nec expectare manum. Adde, quòd ad ardua quælibet capeſſenda ſatis ipsâ ratione eſt inſtructa natura, nihilque ſtolidius excogitari poteſt, quàm hanc ab iracundiâ petere præſidium: rem ſtabilem ab incertâ, fidelem ab infidâ, ſanam ab ægrâ. Sed neque ad corri-

piendum aut increpandum irarum ſtimulis eſt opus: nam & verborum acrimonia, à ratione quàm ab irâ profecta, pungit vehementiùs; multoque certiùs ſedatus animus, quàm turbulentus, ſceleribus ſupplicia decernit. Vnde Hieronymus, Rectè, inquit, laudatur illud Architæ Tarentini, qui cùm villico ſuo iratus eſſet, Iam te, inquit, cæderem, niſi iratus eſſem. Itaque ſi noxio præcidenda ceruix, aut inſuendus in culeum parricida, ſedebit pro tribunali Iudex non furens aut frendens, ſed vultu ipſius legis, quæ iis quos non nouit, imò numquam futuros ſperat, iraſci non poteſt: & illa ſolemnia verba, *Lege age*, ſeuerâ magis & graui, quàm rabidâ voce concipiet. His ſimilia pro Stoicâ ſuâ apathiâ diſputat Seneca.

Hieron. in Ecclem.

Sed ſiue hæc vera ſunt, & omnis iræ affectus à correptione fraternâ eliminandus eſt, ſiue moderatio potiùs affectuum adhibenda, & immodica tantùm in vitio habenda ſunt (quod magis conforme eſt Philoſophiæ Chriſtianæ) ad mentem Eccleſiaſtæ nihil intereſt, qui eamdem hîc iram vocat, quam Seneca ſeueritatem: & hoc vnum contendit, ſeuera ac triſtia ſapientum monita lætis ac ſuauibus adulatorum ludibriis præponderare. Nam, vt alibi docet, *meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula odientis.* Plutarchus hoc inter monita amicorum, & aſſentatorum plauſus intereſſe ſcribit, quod inter vnguenta & pharmaca: quemadmodum enim vnguenta tantùm ad oblectationem luxumque comparata ſunt, pharmaca ſalutem & incolumitatem ſpectant; ſic adulatores auribus tantummodò lenocinantur, ſapientes autem & amici cordati hoc agunt,

Seuera ac triſtia lætis blandisq; præferenda

Prou. 27, 6.

Plutarch. de Diſcrim. adul. & amici.

—— *vt ſit mens ſana in corpore ſano.*

Iuuenalis Sat. 10.

Quis

Quis autem dubitet, vtilia dulcibus, seria ludicris, solida adumbratis anteferre? Quis tali gaudeat oblectatione, quam pernicies consequatur? aut quis illam repudiet acerbitatem, quâ salus animique vigor instauretur? Aiunt vespas oleo immersas confestim emori, easdem verò mox aceto dilutas reuiuiscere. Sic acria plerumque ingenia blanditiis & adulationibus deprauantur: quæ si paulò seueriùs tractentur, & vigent iucundiùs, & proficiunt vberiùs. Quare magnopere mihi semper arrisit illud Regij Prophetæ votum, *Corripiet me iustus in misericordiâ, & increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Vtrumque sapienter, cùm ex hoc extrema pernicies, & illo fructus incredibilis redundet.

Basilius in Hexaëm. Hom. 8. Vide Caussinum Polyhist.

Ps. 140, 5.

Dico perniciosum esse *stultorum adulatione decipi.* Ac geminam quidem hac in re perniciem deprehendo, extremam scilicet iudicij cæcitatem, vel potiùs dementiam, & morum corruptelam. Quod ad dementiam animique cæcitatem attinet, opportunè monet Antisthenes, minùs perniciosum esse in coruos quàm in adulatores incidere: quòd hi viuentibus, illi mortuis oculos eruant. Cùm enim nimiùm sibi quisque placeat, facile est adulatoribus amori proprio fucum facere, vt non tantùm propriis laudibus, quarum vix vmbras habet, ornari se quisque patiatur, sed etiam arroget alienas atque indebitas. Quid, obsecro, Xerxem Persarum regem bellum Græcis inferentem dementauit, ac in exitium impulit, nisi stulta Principum adulatio? cùm alius diceret, non laturos nuntium belli, & ad primam aduentus eius famam terga versuros: alius, illâ mole non vinci solùm Græciam, sed obrui posse, verendum ne vacuas vrbes desertasque inuenirent, &, profugis

Stobæus Serm. 11. *Adulatio mentem excæcat.*

Sen. lib. 6. de Beneficiis, c. 31.

 hosti-

hoſtibus, vaſtas ſolitudines, non habituri vbi tantas vires exercere poſſent: alius, illi vix rerum naturam ſufficere; anguſta eſſe claſſibus maria, militi caſtra, explicandis equeſtribus copiis campeſtria, vix patere cælum ſatis ad emittenda omni manu tela. Sed quàm vana dederint adulatores iſti gaudia, mox tanti exercitus diſpendio, & illâ Scriptorum omnium monimentis decantatâ clade cognouit. Nimirum *ſicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub ollâ,* inquit Sapiens, *ſic riſus ſtulti:* quemadmodum, inquam, ignis è leui ſpinarum ſtipulâ lebeti ſubiectus impar eſt coquendis carnibus, aut ſolido calori ſuppeditando, ſic adulatio planè futilis eſt & inefficax, vt ab illâ ſolido gaudio cor incaleſcat.

Adulatio morum corruptelam inuehit.

Alterum exitij genus eſt morum corruptela. Sequitur hæc peſtis eam, quam modò dixi, animi cæcitatem. Cùm enim honeſtiſſimum, quod eſt in vitâ, corrumpat adulatio, id eſt veram laudem, iuſtiſſimum virtutis præmium; & ſuppoſito, vt ita dicam, aurichalco, auream ſapientiæ monetam adulteret; facilè vitia pro virtutibus obtrudit. Libenter enim nobis ipſis indulgemus, & quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tamquam debitum vſurpamus. Optimos nos & ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur, cùm ſciamus hæc auribus dari. Nec deſunt qui indebitas laudes admittant, etiam cùm maximè contraria faciunt. Mitiſſimus ille in ipſis ſuppliciis audit, in rapinis liberaliſſimus, in ebrietatibus ac libidinibus temperantiſſimus. Et quis ambigat, quin vitia virtutum nominibus ita palliata latiùs ſerpant, & faciliùs propagentur? Quis credat Neronem in tale ac tantum naturæ monſtrum euaſurum fuiſſe, niſi tot paraſitos vitiis ſuis applaudentes inueniſſet? Cùm enim vix hominum numero cenſeri

poſſet,

poſſet, inuenit Tiridatem Armeniæ Regem, qui Neronem ſuum Deum & ſua fata diceret. Nempe à Corbulone in regnum reſtitutus erat, & vicies centena aureorum millia acceperat, vt Cæſarem hoc fuco adulationis ornaret. Tac.lib.13.

Et verò, quid aliud propoſitum eſt paraſitis, ſycophantis, ceteriſque adulatoribus, niſi vt illos ludibrio exponant, quos immodicis in cælum laudibus extollunt? Ne credas, inquit Hieronymus, laudatoribus, immò irriſoribus ne aurem libenter accommodes: qui cùm te adulationibus fouerint, & quodammodò impotem mentis fecerint; ſi ſubitò reſpexeris, aut ciconiarum deprehendes poſt te colla curuari, aut manu auriculas agitari aſini, aut æſtuantem canis protendi linguam. *Adulatores quos laudant, irrident.* Hieronymus Epiſt. ad Ruſtic.

Quantò optabilior eſt amica ſapientis reprehenſio? quæ, vt ait Clemens Alexandrinus, veluti chirurgia quædam eſt affectionum animi: vti etiam medicæ potioni quandoque ſimilis eſt probri inſimulatio, quæ reſoluit affectiones quæ iam occalluerunt, impudicæque & libidinoſæ vitæ ſordes expurgat, faſtumque ac ſuperbiam deprimens, verum ſanumque hominem ſibi reddit ac Deo. Quàm opportuna fuit B. Monicæ acerba illa ancillæ exprobratio, cùm meribibulam vocaret? non tantùm fortaſſis ad morum conformationem ſeria cohortatio valuiſſet. Cle.Alex. lib.1. Pædagog. c.8. *Reprehenſio adulatione potior.* Auguſtinus lib.9. Confeſſ. c.8.

Hæc autem reprehenſio nemini magis optanda, quàm cuius felicitati paſſim omnes adulantur. Rarò felici vera contingit amicitia: plerique fortunam eius colunt: & cùm operoſâ adulatione in eius ſe beneuolentiam inſinuent, non cogitant quàm facile ſit gratiam referre felicibus. An quæris, quâ potiſſimùm ratione? *Sincera reprehenſio felicibus optanda.*

Sene.lib.6. de Benefic. c.33.

Dic illis, ait Seneca, non quod volunt audire, sed quod audisse semper volent. Plenas aures adulationibus aliquando vera vox intret. Effice ne felicitati suæ credant. Parúmne in illum contuleris, cui fiduciam permansuræ semper potentiæ excusseris, docuerísque mobilia esse quæ dedit casus, & maiore cursu fugere quàm veniunt? Nescis quantum sit pretium amicitiæ, si non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum.

Etiam inimici reprehẽsio quandoq; vtilis.

Sed ne inimici quidem admonitio aut reprehensio semper repudianda est. Quid enim refert quâ manu medicum mihi poculum porrigatur, dummodò optata sanitas inde consequatur? Rectè dictum est ab Antisthene apud Plutarchum, ad salutem & incolumitatem tuendam opus esse aut amicis ingenuis, aut acribus inimicis: quòd illi, dum admonent peccantes, hi, dum maledicunt, à vitiis reuocant. Sed quoniam hoc tempore ad liberè loquendum pænè vocem amisit amicitia, loquax autem est assentatio; superest vt ab inimicis verum audiamus. Nam vt Telephus, cùm Medicum nancisci non posset, vulnus hostili lanceæ submisit: sic ij, quibus non adest beneuolus admonitor, maleuoli inimici verba ferant oportet, quæ ipsorum delicta castigent. Quæ res cùm inciderit, reprehensionem ipsam spectare conueniet, non animum maledicentis. Quemadmodum enim is, qui Prometheum Thessalum cogitabat occidere, casu tuber ita percussit atque dissecuit, vt seruaret hominem, ruptoque tubere, periculo & fœditate liberaret: ita non rarò fit, vt conuitium per odium & simultatem impactum medeatur animi morbo vel ignorato vel neglecto.

Plutarchus lib. de Vtilit. capiend. ex inimicis.

Quæ tametsi præclarè à Plutarcho animaduersa sunt, & promiscua reprehensio subinde ad salutem conducit,

ducit, multum tamen intereſſe docet Eccleſiaſtes, quis reprehendat, dum ait, *Melius eſt à ſapiente corripi.* Nam & adulatores nonnumquam aſſumptâ ſeueriori perſonâ corripiunt, ſed in nugis tragœdias excitant. Et quemadmodum in Menandri Comœdiâ falſus Hercules inducitur clauam geſtans, non grauem, nec rigidam, ſed molle quoddam & inane figmentum: ſic aſſentatoris libertas mollis eſt & inefficax, & reprehenſio futilis, carpens ſcilicet res quaſdam leuiculas, & grauiſſima animi vulnera diſſimulans. Hunc in modum adulatores olim Ptolemæo (cùm diſcendi cupidus videretur) de linguâ, de verſiculo, de hiſtoriolâ digladiantes, ad mediam vſque noctem reluctabantur; at verò ſæuienti, tympanis vtenti, vectigalibus populum opprimenti, nullus ex omni numero reſiſtebat.

Adulator quandoque perſonam ſumit monitoris, ſed in nugis.

Deinde non ſemper opportuna eſt inimici reprehenſio: non rarò etiam mentem exaſperat, pudorem peſſumdat, odia & vindictam excitat. At ſapiens in occaſionem excubat, & opportunis occurrit remediis: nec lapſis continuò inſultat, ſed ipſe per ambages in animum ſeſe inſinuat; obſeruans illud B. Nili: Cùm aberrantem corrigis, verba miſceto commiſerationis: ſic enim aures emolliuntur, & cordi lumen accenditur. Certè nutrices pueris in lutum inconſideratè cadentibus non accurrunt, vt verberibus illos aut maledictis onerent, ſed erigunt, abluunt, conſolantur; ſed poſtmodum tandem obiurgant & caſtigant. Nec pueris tantùm conuenit ea reprehenſionis ratio, ſed viris etiam grata eſt atque opportuna per ambages in animum delapſa inſinuatio: imò Regibus inprimis ac Magnatibus, qui tantò minùs reprehenſionis ſunt capaces, quòd omnia ſibi conceſſa arbitrantur. Enituit

Sapiens opportune reprehendit.

Nilus Epiſcopus Decad. 11. Paræneſi 17.

hac

hac in parte singularis industria Prophetæ Nathan; qui Dauidem adulterij simul atque homicidij reum seuerâ oratione castigaturus, quàm apposité in animum eius sese insinuauit? Nempe velut aliud agens commiserationem mouit erga hominem vnicâ ouiculâ, quam ad solatium suum nutrierat, spoliatum, & furorem aduersus diuitem eiusdem ouiculæ raptorem. Cumque eò Dauidem adduxisset, vt in improbum illum excandescens, exclamaret, *Viuit Dominus, quoniam filius mortis est vir qui fecit hoc*, ita suo ipsius præiudicio damnatum aggressus est: *Tu es ille vir. Hæc dicit Dominus Deus Israël: Ego vnxi te in Regem super Israël, & dedi tibi domum domini tui, & vxores domini tui in sinu tuo: & si parua sunt ista, adiciam tibi multò maiora. Quare ergo contempsisti verbum Domini, vt faceres malum?* & quæ deinceps summâ vehementiâ perorat. Quid plura? tam potenter in animum Regis penetrauit, vt summâ pœnitudine compunctus exclamarit, *Peccaui Domino.* cui Nathan: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris.* Tam certum salutis præsidium in opportunâ sapientis reprehensione constitutum est. Procul hinc igitur cum fucis suis ac figmentis adulatio: quam satis proscripsit Ecclesiastes, cùm eam in lucem protraxit, & cum amicâ sapientis correptione in contentionem adduxit. Sed ne quid hac in parte intactum aut inexploratum prætereat, discusso periculo, quod ab adulatorum blanditiis impendet; nunc ad oppositum vitium digressus, quantopere sapientis animum aperta calumniantium improbitas perturbet, subiungit.

2. Reg. 12, 5.

SECTIO

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 8. Calumnia conturbat ſapientem, & perdet robur cordis illius.

METRICA PARAPHRASIS.

NON ſic furenti tumida deprenſam ſalo
Ratem procella quaſſat, aut turbo implicat,
Cùm Zephyrus Euro certat, & Boreæ Notus,
Dubiaque pendet vnda quem dominum vocet:
Non ſic aquoſo fulmen eliſum ſinu
Cerauniorum culmina adflatu quatit;
Vt maior vndis, ſæuior telo Iouis,
Calumniarum turbo ſapientem rotat.
Miſeranda virtus! præmium quoties ſui,
Quoties laboris munus exhauſti refert
Linguæ impotentis ſpicula, & fœdâ lue
Opprobriorum petitur immeritum caput.
Non illa vanis plauſibus quidem tumet,
Sed nec ſecures publicæ ſperat rei
Popularis vrnæ calculo: fuco procul
Adulterino, luce clareſcit ſuâ.
Sed neque probrorum fæce virtutis decor,
Aut obſoleſcit ſparſus infami luto
Mendaciorum. Lingua, necquidquam furis.
Liuore nemo teſte cenſetur nocens.
Sed tamen vt atrâ nube condenſus vapor
Prætexit aſtra, & Solis auricomi iubar
Vitale terris inuidet; ſic luridis

Dum fœta probris odia virtutum decus
Calumniarum nubilant caligine,
Hebeſcit acies lucis, & Sophiæ nitor
Radios reſorbet: fructus hic vitæ interit
Prodeſſe cunctis: robur oppreſſum iacet,
Pronisque habenis rapidus, ac metæ imminens,
Sufflaminatus gloriæ curſus perit.
Quis tanta ſegni mente prætereat mala,
Vt non labantem iuſtus expugnet dolor?
Tutetur vſque pectus æs triplex, tamen
Pereat neceſſe eſt cordis infracti vigor.
Fertur pudicus Atticæ Hippolytus decor,
Dum ſe nouercæ extricat incæſtis plagis,
Furiis amantis actus, & diris patris,
Flexiſſe biiuges littore Ægæo rotas:
Cùm ſubitò in aſtra turgidum creuit mare,
Ac tauriforme Tethys è grauido ſinu
Monſtrum profudit. Ilicet rupto iugo
Sonipes vterque ſoluit imperia, & viam,
Quà terror aperit, deuio carpit gradu.
Hic tandem habenis victus Hippolytus ruit,
Tenerumque frænis corpus implicuit miſer,
Raptusque per virgulta, per acutos rubos,
Laceris cruentas artubus ſparſit vias,
Omnique trunco corporis ſpolium dedit.
Miſerande iuuenis, quo (malùm!) freto edita
Serena priſtis ora fœdauit tibi?
Lacerum cadauer clamat atque inſons cruor:
Calumnia, & non priſtis, hoc monſtrum fuit.

PROSA

PROSA EXEGESIS.

VERE calumnia, & non monſtrum aliquod marinum, Hippolyti famam vitamque lacerauit: quamquam non iniuriâ Mythologi hanc monſtri alicuius lineamentis & coloribus adumbrari poſſe crediderunt. Quod enim monſtrum tam crudeliter vmquam in obuios quoſque ſæuiiſſe compertum, quàm calumniatoris lingua in perniciem generis humani graſſata eſt? Quid dico monſtrum vnum? ne exercitus quidem numeroſiſſimi tantum ſanguinis humani profuderunt. Nemo peritorum exiſtimet, inquit Auguſtinus, quòd minus ſit periculum in verbis linguâ mentiendo, quàm manibus ſanguinem fundendo. *Multi ceciderunt in ore gladij,* ait Siracides, *ſed non ſic quaſi qui interierunt per linguam ſuam.* Si multi per linguam ſuam, infinities certè plures per alienam; cùm vnius calumniatricis linguæ ſpiculo magnam ſæpè ſtragem editam lugeamus. Valeriæ cuidam Dentatæ (ſic dictæ, quòd cum dentibus nata eſſet) illud fatale eſſe aruſpices pronuntiarunt, quòd exitium allatura eſſet illi ciuitati, in quam deportaretur. Et vaticinio reſpondit euentus in Sueſsâ Pometiâ florentiſſimâ tunc ciuitate, in quam deportata eſt. Ego verò exitium illud Valeriæ adſcriptum fortuiti potiùs caſus, quàm fatalis alicuius noxæ eſſe dixero. Illud tamen minimè fortuitum eſt, quòd in quemcumque hominum cœtum Dentata calumnia irruperit, omnia tumultu ac diſſenſione miſceat, ac tandem certam ei perniciem moliatur. Vt non immeritò cum ſtomacho exclamauerit D. Bernardus: Proditores fiunt, quicumque in hoc Domini caſtrum inimicos eius introducere moliuntur, quales ſunt vtique detra-

Calumnia quàm perniciosa.

Auguſtinus citatus 11. q. 3. c. Nemo.

Eccli. 28, 22.

Plin. lib. 7. c. 16.

Bernard. Serm. 3. de Dedic. Eccl. ſ.

ctores Deo odibiles, qui discordias seminant, nutriunt scandala inter fratres. Sicut enim in pace factus est locus Domini, sic in discordiâ locum fieri diabolo manifestum est. Non miremini, fratres, si duriùs loqui videor; quia veritas neminem palpat. Omnino proditorem se nouerit, si quis fortè, quod absit, vitia quælibet in hanc domum conatur inducere, & templum Domini speluncam facere dæmoniorum.

Calumnia in aulis Principum maximè versatur.

Sed rariùs in Religioso cœtu grassatur hæc pestis: in aulis ferme Principum sedem figit, & in illis optimum quemque sibi victimam designat. Cùm enim ex inuidiâ alienæ dignitatis aut eminentis cuiusdam virtutis calumnia nascatur (miseris enim & abiectis nemo inuidet) aut maioris alicuius depressione eminere conatur, aut alienæ probitatis atque innocentiæ obtrectatione virtutis opinionem aucupatur. Denique magnum sit oportet & illustre quod æmulationem prouocet, è quâ deinde calumniarum seges vberrima nascatur.

Calumnia vix compescitur.

Et quis compescat maledicas has linguas, quibus non minùs familiare est calumniam, quàm spiritum ipsum alterno pulmone diffundere? Nemo certè, nisi qui vitæ spiritum intercluserit. Faciliùs enim ventos vtribus clauseris, faciliùs imbres in ipso nubium sinu colligâris, quàm inimico in pectore calumniam.

Nonnulli calumnias superbè contemnũt.

In hac tantâ calumniandi libidine quæri potest inprimis, quo animo sapiens calumniis circumuentus esse debeat. Si Stoicos audierimus, Instar rupis, inquient, quæ rabidis Oceani pulsata fluctibus, nullum assiduæ percussionis ostendit vestigium. Eodem modo hæc sapienti libertas quæritur, ait Seneca, non vt vobis facere non liceat iniuriam, sed vt ille omnes iniurias inultus dimittat, patientiâque se ac magnitudine animi defen-

Seneca de Const. sapientis, c. 9.

defendat. Sic in certaminibus ſacris plerique vicere, cædentium manus obſtinatâ patientiâ fatigando. Ex hoc puta genere ſapientem, eorum qui exercitatione longâ & fideli robur perpetiendi, laſſandiq́ue omnem inimicam vim ſunt conſecuti. Et poſt pauca haud paulò arrogantiùs: Itaque nec prudentiæ quidquam in ſe esse, nec fiduciæ oſtendit, qui contumeliâ afficitur. Non dubiè enim contemptum ſe iudicat: & hic morſus non ſine quadam animi humilitate euenit, ſupprimentis ſe ac deſcendentis. Sapiens autem à nullo contemnitur: magnitudinem ſuam nouit, nulliq́ue tantum de ſe licere, renuntiat ſibi; & omnes has, quas non miſerias animorum, ſed moleſtias dixeris, non vincit, ſed ne ſentit quidem. Eâdem ſuperbiâ Demetrius, magni apud Stoicos nominis, dicere ſolitus eſt, eodem loco ſibi eſſe voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim, inquit, mea refert, ſurſum illi an deorſum ſonent? Quantæ dementiæ eſt, vereri ne diffameris ab infamibus? Ita faſtuoſi illi Stoici: qui ſæpè incredibilem animi ſui magnitudinem verbis in immenſum efferunt, re totâ deſtituti; in vmbrâ Pyrgopolynici, in Sole ac puluere Therſitæ ſimillimi.

Ibid. c.10.

Seneca Epiſt. 92.

Alij contrà calumniâ laceſſiti tam deiecto fractoq́ue animo fuerunt, vt non publico tantùm caruerint, verùm etiam ignominiam quouis ſupplicio acerbiorem iudicantes, lucem ipſam vitamq́ue fugerint. Alexandro Regi charus in paucis videbatur Dioxippus: non tulerunt id Proceres. itaque vt æmulo calumniam ſtruerent, poculum aureum clàm ſublatum ſub puluino abſconderunt: quâ contumeliâ tantum doloris ille concepit, vt ſcriptâ priùs epiſtolâ, quâ innocentiam

Alij calumnijs planè deiciuntur.

Diodorus lib. 7.

 ſuam

ſuam teſtatam relinqueret, violentas ſibi manus intulerit. Et ne quis hoc viro Principe ac generoſo pectore dignum arbitretur, ſubiiciam alterum huic geminum in abiectiſſimâ fortunâ. Noui ego Antuerpiæ puellam infimæ ſortis, cui cùm procus inter pocula temerè obiiceret, eſſe eam proſtitutæ pudicitiæ, proindeque nihil ſibi cum illâ negotij in poſterum fore profiteretur; illa contumeliæ impatiens, hauſto, quod penes ſe habebat, veneno, vulnus à petulanti linguâ inflictum æternis tormentis permutaſſet, niſi Medicus animam agenti rebus planè deſperatis ſuperueniens, audaci quadam ſolertiâ, vltima remedia expertus, miſeram ab inferorum cruciatibus vindicaſſet.

Calumnia moderatè ferenda.

Hæc in calumniis ferendis extrema ſunt: quæ ſic vitabit ſapiens, atque ita temperabit affectus, vt neque prorſus animo concidat, neque arrogantiâ turgidus, nihil ad ſe pertinere exiſtimet, quid de ſe quiſque ſentiat. Cùm enim non nobis tantùm nati ſimus, ſed etiam parentibus, amicis, patriæ: ac denique cùm ceteri omnes, qui religionis vinculo nobis copulati ſunt, ortus noſtri partem aliquam ſibi vindicent; non immeritò *calumnia conturbat ſapientem*, dum videt fructuoſos ſuos ad ſalutem Reipublicæ bonorumque inſtructionem ſuſceptos labores, improborum maleuolentiâ ſufflaminari. Non ignoro, ſapientem rectè factorum conſcientiâ ſe poſſe conſolari: neque ſum neſcius, altiori in ſolio ſedere virtutem, quàm vt ad illam maleuolentiæ tela poſſint pertingere; ſed aliud quiddam ſapienti propoſitum eſt, dum quamplurimis prodeſſe deſiderat. Itaque illud etiam attendit, tametſi nullæ nubes Solem inficiant, ſed ille ſuo ſemper ſplendore fulgeat, impedire tamen, quò minùs terra amœniſſimis eius radiis, &

Non tam ſuo quàm aliorum damno commouetur Sapiens.

& vitali calore, ceteroque influxu perfruatur. Nec aliter se res habet in splendore fructuque virtutis; quæ tametsi semper sui similis sit, nec alienis sordibus obsolescat, aut calumniarum nebulis inficiatur; faciunt tamen hæ nubes, ne splendor ille passim intuentes ad vitæ reformationem amoremque virtutis inuitet. Itaque non potest hanc communis boni iacturam sapiens non grauiter persentiscere, aut leuia ducere tot aliis quasi per latus suum inflicta vulnera. Iniquè dicimus, ait D. Bernardus, Leuis res sermo; tenera, mollis, & exigua caro, lingua hominis, quis sapiens magni pendat? Leuis quidem res est sermo, quia leuiter volat, sed grauiter vulnerat: leuiter transit, sed grauiter vrit. Meritò igitur his tantis rebus perturbatur absque sapientiæ bonæque existimationis suæ dispendio: nisi fortè aut parum prudentis aut parum constantis animi notam inurimus Apostolo, qui spirituali proximorum damno commotus aiebat: *Quis infirmatur in vobis, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror?*

Bernardus de Triplici custod.

2. Cor. 11, 29.

Quid igitur censes? inquiet aliquis, si nullâ virtute aut industriâ maledicorum ora sapiens obstruere, si nullis vitæ meritis calumniam potest amoliri, an idcircò mœrori se tradet? aut contrà vano aduersus obtrectatores furore debacchabitur? Minimè verò. Sentiet ille quidem non tam sua quàm proximorum vulnera, & eorum causâ, quantam poterit, existimationis suæ rationem habebit, memor Platonici illius dicti, qui audiens nomen suum calumniis ac maledictis proscindi, At ego sic viuam, inquit, vt illis non habeatur fides. Sin etiam animi submissione cum maledicentiâ certare maluerit, præcipientem audiet Epictetum. Si quis nuntiarit, quempiam tibi maledicere, ne refuta quæ dicta

Sapiens virtute calumniam superabit.

Epictetus Enchirid. c. 48.

dicta sunt, sed responde, illum nesciisse cetera tua vitia alioqui non illa sola fuisse dicturum. Si verò sic etiam frustrà se laborare sapiens animaduerterit, vitæ præclarè institutæ conscientiâ fretus, & Deo teste ac vindice contentus, illud D. Iustini vsurpabit: Per me licet cuiuis, qui malè asseuerat, cogitet me aut perperàm sentire, aut nolle aut non audere contradicere; modò propter bonam conscientiam mihi præstò sit lætitia & quies. Et erit procul dubio: neque enim magnopere formidanda sententia est, vbi qui damnandus est damnat. Talem nobis Christum maledictis lacessitum, vel in ipsâ morte securum fides exhibet. Talem nobis innocentem Susannam post Danielem repræsentat Ambrosius, quæ calumniis circumuenta, & ad mortem raptata, *flens suspexit in cælum. Erat enim cor eius fiduciam habens in Domino.* Quam demiratus Ambrosius, Quid de Domino omnium virtutum loquor, inquit, cùm nec mulier Susanna sexus infirmitate turbata, cùm se ad periculum mortis cognouit adductam, vocem emiserit. Accusabatur, & tacebat. Ducebatur ad mortem; & silentio se tegebat, ne nudaret pudorem. Intra se tamen loquebatur Deo, qui eam magis audiuit tacentem. Cordis enim affectus, ait Hieronymus, & mentis pura confessio, & bonum conscientiæ, vocem eius fecerunt clariorem. Vnde magna erat exclamatio eius Deo, quæ ab hominibus non audiebatur. Prudenter sanè in Deo spem salutis ac famæ repositam habebat, qui certissimus esse solet iudex & vindex innocentiæ. Talem postliminiò Iosephus expertus est, quamuis per calumniam Ægyptio carceri mancipatus: talem mulier illa septies icta apud D. Hieronymum; sed in ipsâ, vt ita dicam, morte præsens Dei Numen experta: talem Cunegundis

[Margin notes: Iust. Mart. Epist. ad Zenam Presbyt. — Daniel 13. — Ambrosius Tom 4. in Psal. 37. — Hieron. in Danielem. — Genes. 39. 20. — Hieron. Epist. ad Innoc.]

dis Henrici Imperatoris vxor falsò adulterij insimulata, quæ nudis pedibus ferrum candens illæsa calcauit: talem, vt infinitos prætercam, Narcissus Episcopus Ierosolymitanus, cuius calumniatores horrendam Dei manum vindicantis experti sunt. vt non immeritò bonis omnibus aduersus quascumque calumnias satis in solo Deo præsidij ac solatij constitutum esse dicamus. Sed nunc vnde digressi sumus cum Ecclesiaste reuertamur, & fraternæ reprehensionis (de quâ mox egimus) acerbitatem nonnullo etiamnum fructu, vt Sectione quintâ cœpimus, condiamus. Euseb. li. 6. Histor. c. 7.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 9. Melior est finis [a] orationis, quàm principium.

[a] Septuaginta & Syriaca habent sermonis.

METRICA PARAPHRASIS.

Ne temne eloquium, quo sapiens tibi
Aurem subinde vellicat,
Palantesque gradus tramite deuio
Virtutis in gyrum vocat.
Censores oculos vir sapiens amat:
Nam nemo sat sibi sapit.
Si verba exagitent principio acriùs,
Fructu dolorem condies.
Quandoque in pretio est asperior manus:
Et virga lictorum placet
Tum, cùm supplicio culpa reciditur.
Et fulmen afflati colunt.

Si te corripiens duriùs increpat,
Et crimen obiectat palàm;
Finem respiciens da spatium tibi,
Nec oderis Machaonas.
Ægris desipiunt pharmaca mentibus;
Sed læta succedit salus.
Si, quæ deteriùs Colchidis oderas
Nocente pocla toxico,
Censuræ patiens funditus hauseris;
Gustabis Hyblæos fauos.

PROSA EXEGESIS.

Eccli. 38. SAPIENTER illud à Siracide dictum est, *Honora Medicum propter necessitatem.* nam qui illum medicinæ gratiâ colat aut in pretio habeat, nisi me fallit opinio, inueniemus neminem. Cùm enim inter mala necessaria numeretur medicina, neque per se malum sit expetendum, restat vt propter necessitatem tam medicina quàm Medicus expetatur, quem alioqui plerisque mortalium inuisum medicinæ reddit acerbitas. Quod autem corporibus est medicina, hoc reprehensio est & fraterna correptio mentibus. Et quamuis liquidò probatum sit, melius esse *à sapiente corripi, quàm stultorum adulatione decipi* (vt vnde digressa est, eódem cum Ecclesiaste reuertatur oratio) rarus tamen est, qui æquis auribus reprehensiones accipiat. Inimicissimi existimantur qui vera monent, si verba duriùs ad aures acciderint. Videas multos, ait Bernardus, sincerâ licet intentione & benigno accedant animo, leuiter dicere quod grauiter audiatur. Volat irreuocabile verbum; & quod sanare debuerat, quia mordacius fortè videtur, exasperat magis & exulcerat. Non tamen idcircò vir probus &

Rarus est qui reprehensiones amet.

Bernardus Serm. 2. de Resurrect. Domini.

& cordatus fraternæ correptionis officium deserit, neque ingrato succenset; sed, vt ait Ambrosius, sicut bonus pater phrenetici filij, dum ab eo verberatur & iniuriis afficitur, non suam sed ægroti deflet ærumnam: & contumeliam dolet, non quòd sibi sit irrogata, sed quia per furorem, quid faciat, æger ignorat: ita vir bonus cùm videt peccantem non agnoscere quadam peccandi insaniâ, quàm indecora & inhonesta committat, quasi moriturum dolet, & quasi desperatum à Medicis ingemiscit. Et vt bonus Medicus, primò monet, deinde, vt ille ægrum, etsi cædatur, sustinet; sic etiamsi maledicatur, non relinquit. Hæc ille. Molestus quidem est Medicus, ait Augustinus, furenti phrenetico, & pater indisciplinato filio; ille ligando, iste cædendo, sed ambo diligendo. Si autem istos negligant, & perire permittant, ista potiùs falsa mansuetudo & crudelis est. Quod tunc maximè verum est, cùm is cui ratione dignitatis aut officij salutis alienæ cura concreditur, videt alterum suo silentio in interitum ruere voluntarium. Quàm seriò enim his talibus hoc munus à Deo sit commendatum, euidenter eius verba declarant apud Ezechielem: *Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israël.... Si dicente me ad impium, Morte morieris, non annuntiaueris ei, neque locutus fueris vt auertatur à viâ suâ impiâ, & viuat; ipse impius in iniquitate suâ morietur, sanguinem autem eius de manu tuâ requiram. Si autem annuntiaueris impio, & ille non fuerit conuersus ab impietate suâ, & à viâ suâ impiâ; ipse quidem in iniquitate suâ morietur, tu autem animam tuam liberasti.* Ad hoc enim, ait Augustinus, speculatores, hoc est populorum præpositi constituti sunt in Ecclesiis, vt obiurgando peccata, non parcant.

Vir bonus etiam inuitum monet.

Ambros. in Psalm. 118. Serm. 7.

Augustinus Epist. ad Bonifac.

Ezech. 3, 17.

Augustinus lib. 1. de Ciuit. c. 9.

Quæ cùm ita sint, quis ei meritò indignetur, qui sub

Æquo animo ferenda est reprehensio. tantâ diuinæ vindictæ interminatione iniunctum sibi à Deo munus exequitur? Imò quis omnino ſapienti cuilibet deprehenſas vitæ labes notanti iure ſuccenſeat? Nemo certè ſpeculo iraſcitur, ait Epictetus, quando ſuam deformitatem repræſentat: nemo à Medico ſe iniuriâ affectum arbitratur, ſi dixerit: Age, febris te vexat; abſtine à cibis, hodie aquam bibas. At, proh dolor! ſi cui dixeris, Inflammatæ ſunt tuæ libidines & abiectæ, appetitus naturæ non congruentes, opiniones temerariæ & falſæ; egreſſus confeſtim clamat, Ille me iniuriâ affecit. Ad hanc Epicteti ſententiam alludens Iſidorus Peluſiota, Si ſermones mei, inquit, turpes veſtras actiones arguunt, tamquam ſpeculum fœdo ac deformi, ac Medicus ægrotanti reperior. Quamobrem aut deformitatem mutate, ac ſanitatem reuocate, aut ſpeculum vobis ac Medicus perpetuò fuero. Ex iis quæ hactenus à me dicta ſunt, quis non manifeſtò perſpiciat, neminem iure reprehenſoribus iraſci? Nam ſiue alienum à ſe nouit quod reprehenditur; quare ſe læſum putet, cùm ne tangatur quidem? ſiue ea in ſe vitia recognoſcit; cur non hæc à ſuâ ſibi conſcientiâ potiùs exprobrari, quàm à linguâ exiſtimat alienâ? Itaque veriſſimum eſt illud D. Hieronymi: Quando ſine iniuriâ contra vitia ſcribitur, qui iraſcitur, accuſator ſui eſt. Prudentis hominis fuerat, etiamſi dolebat, diſſimulare conſcientiam, & cordis nubilum frontis ſerenitate diſcutere.

Epictetus lib. 2. c. 14. ad Naſon.

Iſid. Peluſ. lib. 1. Epiſt. 381.

Hieronymus.

Sed non hoc ago tantùm, vt iram diſſimulet is qui reprehenſione ſe læſum exiſtimat: æquum animum requiro, & erga hos animorum medicos beneuolum: qui hanc ſpiritualem chirurgiam non inuitus admittat: qui vſtionem ac ſectionem vltrò ſalutis causâ depoſcat.

Vt

Vt corpus redimas, ferrum patieris, & ignes, Ouidius de Remedio amoris l. 1.
Arida nec sitiens ora leuabis aquâ:
Vt valeas animo, quidquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.

Perfer igitur, & obdura: neque existimes nihil è correptione præter amaritudinem expectandum, nec quidquam ad animi solatium fructumq; salutis posse redundare. Longè aliter se res habet. *Melior*, inquit Ecclesiastes, *est finis orationis* parænericæ, *quàm principium:* siue quia id quod animo inopinatâ reprehensione perculso, vitiisque præoccupato durum atque intolerabile videbatur, tandem, vanis opinionum ac vitiorum nebulis discussis, in suauissimum animæ pabulum vertit ac solatium: siue quod reprehensio sementis instar post hiemes ac tempestates in optatam virtutum messem suo tempore pullulat. Sin autem correptionis impatiens, & primis statim verbis turbatus, censorem fueris auersatus, tantumdem facies, inquit Plutarchus, atque ille, qui post sectionem fugit Medicum, neque vulnus obligari patitur. is enim eam Medici operis partem, quæ dolorem adfert, pertulit, eam quæ sanat, magno suo malo aspernatus. Pari modo, inquit, qui orationem illam, quâ stultitia ipsius lancinata & sauciata fuit, non patitur etiam persanare vlcus, & ad cicatricem perducere; is læsus, & dolore affectus, nullo percepto commodo à Philosophiâ recedit. Vt grauiora etiam damna ac pericula silentio inuoluam; quid profuit Achabo ac Iesabeli à Deo missa per Eliam reprehensio, cùm per calumniam innocuum illum Iesraëlitem paternâ simul hereditate vitaque spoliarunt? Nónne magno stetit vtrique correptionis despectus, cùm ille incerto teli iactu confossus est, hæc etiam à ca-

Reprehensionis fructus.

Plutarch. de Audit.

3. Reg. 21.

 nibus

nibus deuorata? Certè si Prophetæ monitis obsequentes, pœnitudine facinus eluissent, numquam ad funesta illa fortunæ ludibria tragicosque casus deuenissent. Quid Anastasium Orientis Imperatorem commemorem? qui si Hormisdæ Romani Pontificis monita, quibus eum ab hæresi ad Ecclesiæ gremium reuocabat, placido animo, vt par erat, accepisset; non tam seuerum diuinæ vindictæ fulmen expertus fuisset. Quantò consultiùs Imperator Theodosius post crudelem illam Thessalonicensium cladem, acerbam pastoris sui Ambrosij reprehensionem non æquo tantùm, sed etiam submisso animo accepit, &, ad æternam pœnitudinis suæ memoriam, ex eiusdem præscripto legem tulit, vt in posterum sententiæ de capite aut proscriptione ciuium per triginta dies suspenderentur, ne quid in executione præceps peccaret furor. Quo facto immortalem apud posteros gloriam, omnique diademate illustriorem est consecutus. Hanc in reprehensionibus æquitatem animi nobis persuadere conatur Ecclesiastes, dum monet, vt finem orationis fructumque præstolemur. Quod vt faciliùs nobis persuadeat, ad vniuersum genus excurrens, geminam nobis deinceps virtutem, huic intentioni suæ peropportunam, patientiam scilicet aut animi submissionem (nam vtraque arrogantiæ aduersatur) & mansuetudinem iræ contrariam commendat. Ac de patientiâ quidem sic habet.

Vrspergensis in Chronico.

Baron. anno Christi 390.

SECTIO

SECTIO OCTAVA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 9. Melior eſt patiens arrogante.

METRICA PARAPHRASIS.

QVISQVIS *irarum potiens, ſuperbi*
Pectoris ſæuos retudit furores,
Maior Alcide domitor ferarum,
Se quoque vicit.
Rectiùs viues nimios premendo
Spiritus, quàm ſi rationis exſors
Eximas legum tabulis ſacratis
Impia colla.
Degener magni Gedeonis heres,
Notus in fratres animi cruenti,
Turgidas ſceptris animi procellas
Morte piauit.
Accolæ Nabal riguæ Maonis
Corde Ießiden tumido increpanti
Horror incuſſus Sypili reuinxit
Pectora ſaxo.
Iſai contrà generoſa proles,
Sortis infeſtæ pila, ſæuientem
Prouocat ſortem patiens, ſibi ipſe
Dulce trophæum.
Concoquens iram tacitus Saulis,
Probráque & ſannas Semei procaces,
Maior à linguæ furiiſque Martis
Sceptra recepit.
Quamlibet ſortem ſuperat ferendo

Con-

ConsilI parmâ benè præparatum
Pectus, & cordis domiti furores
Sub iuga mittens.
Ille ceu maior nebulis Olympus
Solis innubi fruitur sereno,
Cui latus frustrà pluuiæ malusque
Juppiter vrget.
Ille ceu rupes pelago æstuanti
Fixa, pugnaces regerens procellas,
Ridet imbelli fremitu minaces
Æquoris iras
Cùm Dionæam comitata concham
Alcyon clausâ fouet æde prolem,
Africum ponti iaculantem in astra
Despicit vndas.
Tela quid frustrà geminant tyranni
Corde mansueto furias domanti?
Tuta stat virtus, stabilemque mentis
Occupat arcem.
Exulem in terras domibus negatas
Liuor ableget, dabit vrna testæ
Quolibet cælo proprios penates,
Bustaque tellus.
Dissipet celsâ licet arce fulmen
Tortili flammâ nebularum inane:
Corruat rupto Scythici Bootæ
Cardine mundus;
Inter astrorum patiens ruinas
Fulciet Phœbi titubantis orbem: aut
Obuium fatis dabit, & paratum in
Funera pectus.
Euge fortunæ domitor, tuique!

Laurus

Laurus æternet tibi destinatæ
(Siue eris, seu fata volent fuisse)
Præmia famæ.

PROSA EXEGESIS.

NON iniuriâ fortunæ domitor nuncupatur, quisquis inexpugnabili patientiæ clypeo pectus obuallauit: nec fortunæ tantùm, sed & tyrannorum, & inuidiæ, & maledicentiæ, & cuiuscumque acerbitatis, & ad extremum etiam sui. Cùm enim patiens animum rectæ rationi subiecerit, id est seipsum sibi, an est quidquam siue fortuitorum casuum, siue externorum siue domesticorum hostium, quod eum de statu mentis deiicere possit? Et cùm motus internos composuerit, nónne facili negotio foris circumstrepentes bellorum tumultus contemnet? Itaque sicut lapidum quorumdam inexpugnabilis ferro duritia est, ait Seneca, nec secari adamas, aut cædi deterive potest, sed incurrentia vltrò retundit: & quemadmodum quædam non possunt igne consumi, sed flammâ circumfusâ, rigorem suum habitumque conseruant: denique quemadmodum proiecti in altum scopuli mare frangunt, nec ipsi vlla sæuitiæ vestigia tot verberati sæculis ostentant: ita patientis animus solidus est, & id roboris collegit, vt tam tutus sit ab iniuriâ, quàm illa quæ retuli. Nec satis, sed & domitorem dixi fortunæ, & cuiuscumque rei aduersæ; vsque adeò, vt eam veriùs sibi laudem vindicet, quàm Herculi ferarum monstrorumque domitori fabulosa adscripsit antiquitas. Reuerà tamen certi sunt domitores ferarum, qui sæuissima animalia, & ad occursum exterrentia hominem, docent pati iugum; nec asperitatem excussisse contenti, vsque ad

Patiens est fortunæ suiq; domitor.

Seneca lib. de Cõstant. sap. c. 3.

Idem Epistolâ 85.

contubernium mitigant. Leonibus magister manum insertat, osculatur tigrim suus custos, elephantem minimus Æthiops iubet subsidere in genua, & ambulare per funem. Sic & sapiens artifex est domandi mala. Dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium (addo quæ præmisit Ecclesiastes, iratus ac seuerus vultus, acerba reprehensio, importuna calumnia) & quæcumque horrenda, cùm ad hunc peruenêre, mansueta sunt.

Arrogantes ignaui sunt & abiecti.

Quid simile est arrogantis? quem cum patiente in contentionem adducit Ecclesiastes, & vulgus hominum etiam potiorem ac digniorem existimat. Quid inquam simile est arrogantis? Si externam speciem obiter fueris contemplatus, Herculem aliquem esse iudicabis, sed qualem, vt alibi dico, in scenam producunt histriones, clauâ exteriùs asperâ, sed intus suffultâ paleis, instructum. Si verò totum hoc genus penitiùs introspexeris, ignauissimos hominum & abiectissimos reperies, quorum corpora inclementis cæli aura perturbat, quorum mentes aduersæ fortunæ flatus in furorem agit; quibus si quod asperius verbum ad aures acciderit, in nugis tragœdias excitant. Si quid in vitâ acciderit, quod ægrè illis faciat, nesciunt in quem potiùs excandescant: nunc Deum culpant, nunc homines accusant, & hoc solum Herculis imitantur, quòd quemadmodum Hercules furens in coniugem, in proles, in amicos, in parietes; sic illi in obuium quemuis incurrunt. Quos si magnos, si generosos, si potentes esse contenderis, magnos eodem iure phreneticos & amentes vocaueris, qui plerumque se Reges esse & somniant, & loquuntur. Extendant igitur arrogantes, quàm latè voluerint, imperij sui fines, & elato supercilio ceteros prę se despiciant: ego viles & abiectos existimabo, si doloris

loris, iræ, desiderij, ceterarumque cupiditatum motibus succubuerint. Alexander quidē Macedo Persas, & Hyrcanos, & Indos, & quidquid gentium vsq; in Oceanum extendit Oriens, vastarat fugaratque, sed ipse modò occiso amico, modò amisso iacebat in tenebris, aliàs scelus, aliàs desiderium suum mœrens, victor tot Regum atque populorum ab irâ tristitiaque subiugatus est. Id enim egerat vt omnia potiùs haberet in potestate, quàm affectus.

Patiens contrà hoc secum reputans, imperare sibi esse maximum imperium, in hoc totus est vt animum excolat, eumque verè Regium, id est affectibus omnibus superiorem reddat. Hic cùm in publicum processerit, non vanæ ostentationis pompam trahit, non armis aut clypeis circumcinctus incedit; sed virtutum omnium comitatu stipatus. Nam ceteræ virtutes patientiam velut nutricem, obstetricem ac magistram amplectuntur, huic incrementum suum acceptum referunt & profectum. neque enim virtus, nisi exercitatione, comparatur; neque virtutis vmquam molle documentum est. *Patiens verè Rex virtutibus incedit stipatus.*

— Serpens, sitis, ardor, arenæ (ait Poëta) *Lucan. l. 9.*
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris.
Lætius est, quoties magno sibi constat honestum.

Plus etiam audet Studita, cùm ait: Tolerantia virtutum summa perfectio est. Certè Seneca in eo, qui fortiter patitur, virtutum omnium chorum agnoscit, quamuis vna emineat patientia. Ceterùm, inquit, illic est fortitudo, cuius patientia, & perpessio, & tolerantia rami sunt. Illic est prudentia, sine quâ nullum initur consilium, quæ suadet, quod effugere non possis, fortissimè ferre. Illic est constantia, quæ deiici loco non potest, *Theodorus Stud. Sermon. Catech. 19.* *Seneca Epist. 67.*

& propositum nullâ vi extorquente dimittit. Illic est indiuiduus ille comitatus virtutum.

Arrogantia externo fuco ac tumore supra virtutem caput erigit.

Herodian. lib. 9.

Quid hîc rursus arrogantes? Virtutem, quâ carent, mentiuntur; & instar fucorum, cùm nullâ mellificandi arte polleant, apes tamen & corporis tumore & alarum strepitu superantes, in contemptum adducere nituntur. Sic olim Æginetæ, cùm erubescerent se abfuisse à prælio Platæensi, suis mortuis, qui nulli erant, sumptuosi operis sepulchrum excitarunt, vt apud posteritatem fortitudinis laudem captarent. Sed frustrà sunt, dum vanâ animi elatione virtutis opinionem aucupantur. Norunt vel ipsi rustici, quantum sit discrimen inter inanes plenosque culmos, tametsi inanes inter ceteros emineant. Igitur quemadmodum illis periucundum est spicas videre nutantes, fructuque in terram depressas, contrà verò eas, quæ ob leuitatem sursum tendunt, & caput extollunt, velut inanes auersantur: ita cordati quilibet patientiâ depressos ac supplices, & virtutum meritis graues, quo par est affectu complectuntur; arrogantes verò re totâ destitutos, & externo fastu dignitatem, quâ carent, captantes, non aliter explodunt, quàm muscam illam, quæ ita se iactat in Apologo:

Phædrus Fabulâ 81.

Vbi immolatur, exta prægusto deûm;
Moror inter aras, templa perlustro omnia,
In capite Regum sedeo, dum visum est mihi,
Et matronarum casta delibo oscula.

Plautus Milite glor.

Ludibrio passim habetur Plautinus ille Pyrgopolynices, qui se exercitum hostilem vno spiritu difflare posse profitetur. Sed quid ad Comica figmenta diuertimus, cùm verum Pyrgopolynicem sacra nobis historia repræsentet? Quid enim aliud de Roboamo statuam? qui

qui populi postulatis non sanè iniquis impatienter abnuens, & monita seniorum auersatus, iuuenili arrogantiâ respondit: *Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei..... Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus.* Sed quid misero profuit arrogantia? mox decem tribuum secessione, ac tantùm non regni totius ruinâ multatus est. 3. Reg. 12, 10.

Deo scilicet hominibusque semper inuisa fuit arrogantia: & ita quidem hominibus, vt eam Romani ne in ipsâ quidem Reipubl. seruitute ferre potuerint. Audite Pacatum in Panegyrico: Ita maiores nostros semper arrogantiæ pertæsum est, vt grauiorem putauerint seruitute contemptum: eiusque impatientiâ coacti sint post bellatores Tullos, Numasque sacrificos, & Romulos conditores, regnum vsque ad nomen odisse.

Arrogantia Deo hominibusq; inuisa.

Pacatus in Panegyr.

Sed atrociùs etiam Deus arrogantiam in impio Nicanore vindicauit: qui cùm, impatiens moræ, die sabbati prælium committi iuberet, tergiuersantibus & excusantibus Iudæis, cum fastu interrogauit: *Si est potens in cælo qui imperauit agi diem sabbatorum?* & mox subiunxit: *Et ego potens sum super terram, qui impero sumi arma, & negotia Regis impleri.* O miserum! cui magnifica illa verba nihil profuerunt, cùm non ita multò pòst, Deo pœnas reposcente, impia illa lingua, minutatim concisa, auibus in pabulum cessit.

2. Machab. 15, 3.

Vers. 5.

O quantò præstabilior est patientis conditio, qui magnâ submissione animum rationi subiicit ac Deo! qui neque actione offendit, neque maleuolentiâ deiicitur, neque inopinatis casibus perturbatur. Nónne eius animum meritò cum Olympo comparauimus, nullis nubibus hispido, nullis tempestatibus inquieto? Sed non temerè, neque primo statim passu ad hoc perfectio-

Patiens semper tranquillus.

fectionis culmen ascenditur. A paruis igitur auspicare, ait Epictetus. Oleum effunditur? villum surripitur? Subiice te tibi. Tanti vænit tranquillitas, tanti constantia; gratis autem nihil acquiritur. Cùm verò puerum vocas, fieri posse cogita vt præstò non sit; & vt sit, nihil agat ex animi tui sententiâ. Neque verò illi tam benè est, vt perturbationibus tuis ad amussim correspondeat. Porrò, inquit, si quid proficere vis, nihil recusa quò minùs ob res externas fatuus & amens habearis. His gradibus paulatim eò pertinges, vt cum fortunâ possis in arenam descendere: nec vllis rerum fortuitarum incursibus perturberis, cùm te hominem esse memineris, nihilque humani à te alienum esse duxeris: neque miraberis ad te propiùs aliquando accedere pericula, quæ semper oculis tuis oberrare videris. Denique hoc tandem consequêris, vt animus patientiæ malleo, & crebris contrariorum aut incursantium malorum ictibus contritus & comminutus, instar pulueris se Deo subiiciat, eiusque voluntati in omnibus obsecundet. O beatum! iterumque ac sæpiùs beatum! qui se non patienti tantùm aut æquo animo, sed etiam hilari, æternis fatorum legibus accommodat. Audeo spondere, tam illum Deo charum fore, quàm exosi sunt arrogantes. *Excelsus* enim *Dominus, & humilia respicit, & alta à longè cognoscit.* Vsque adeò autem respicit humiles, vt eos in domicilium sibi deligat, & quidem domicilium cùm ipso cælo conferendum. Non hæc mea coniectura est, sed certa Dei apud Isaiam sententia, apud quem sic amplificatâ priùs maiestate suâ, *Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum,* subiungit: *Quæ est ista domus, quam ædificabitis mihi? & quis est iste locus quietis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt vniuersa ista, dicit Dominus.*

Epictetus c.17. & 18.

Psal.137,6.

Patiens sine humilis Deo charus.

Isaiæ 66,1.

nus. Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? Nihil habeo quod addam promissis tam magnificis ad commendationem patientiæ ac submissionis animi; itaque pergo cum Ecclesiaste ad affinem illi virtutem mansuetudinis.

SECTIO NONA.

ECCLESIASTES.

VERS. 10. Ne sis velox ad irascendum: quia ira in sinu stulti requiescit.

METRICA PARAPHRASIS.

ALTERNA sceptri iura Etheoclea
Negasse fratri credimus hospiti,
Ensesque, Adrasteasque turmas
Ogygiis pepulisse Thebis;
Tu sceptra cordis ne violentiæ
Cæci furoris trade: nec igneo
Vis impetu mentis fatiscens
Præcipitem trahat in ruinam.
Quicumque primis sanguinis obstitit
Ebullientis motibus, hic sui
Iræque victor, contumaces
Eripuit furiis habenas.
At quisquis imis in penetralibus
Receptat hostem, succubuit iugo,
Legesque, disruptis lupatis,
Indomiti subiit furoris.
Qui mentis ægræ turbine concitus

Se rupe ab altâ præcipitem dedit,
Libratus incaßùm laborat
E medio resilire lapsu.
Sic ira victis cordibus imperans
Iniuriosò quos pede proruit,
Hi fræna ruperunt, suique
Arbitrium tenuere nullum.
Quæ sic procellas Scylla regurgitat?
Quis entheatos incola Pythius,
Mystasque torquet Dindymene,
Bassaridúmve rotator Euan,
Tristes vt iræ? Scimus vt artibus
Theseus nouercæ flammiuomâ prece
Dirisque spem stirpis necarit
Gnossiaco furiatus æstro.
Verùm ille falsò dum sceleri scelus
Adiecit vltor credulus, heu! citò
Improuidum damnans furorem,
Sanguineæ Hippolyti fauillæ
Salsis parentat flebilis imbribus.
Sic ira præceps dum temerarios
Ebullit in cordis vapores
Mox residem Metanœa dextrâ
Vltrice frænat. Si grauis intonat,
Flammasque & enses parturit, illicò
Post fulminum truces fragores
In lacrymas furiæ liquescent:
Quod patrat irâ Phosphorus auspice,
Hoc expiabit supplicio Hesperus:
Factumque & infectum furoris
Vna dies volet esse crimen.
Quàm cæca nubes pectoribus sedet,

Queis

Queis promptus arcet consilium furor?
Quicumque mox damnanda patrat,
Hic Sophiæ negat esse alumnus.

PROSA EXEGESIS.

NON potuit Ecclesiastes mansuetudinis virtutem efficaciùs nobis commendare, quàm cùm contrarium illi vitium stultitiæ condemnans ait, *Ira in sinu stulti requiescit.* Tametsi enim

Quisque suos patimur Manes,—— &
——*semel insaniuimus omnes;*

nullum tamen est conuitium quod hominem pungat vehementiùs, quàm si seriò alicui, & non tantùm per iocum, stultitia exprobretur. Et tamen, vt Arnobij verbis vtar, Quid aliud est irasci, quàm insanire, quàm furere? Quid stultius esse potest canibus in rabiem actis, ait D. Basilius, qui saxa mordere solent, quando iactantes consequi non possunt? Atqui non minor, inquit, est tua stultitia, qui fratri irasceris, eumque maledictis laceras, cùm dæmonem, à quo ille, vt tibi noceret, in fraudem impulsus est, insectari nequeas. Deinde, quid stultius pueris: qui si ceciderint, irati terram verberari volunt, & sæpè ne sciunt quidem cui irascantur, sed irascuntur sine causâ, & sine iniuriâ, non tamen sine aliquâ iniuriæ specie, nec sine aliquâ pœnæ cupiditate. Deluduntur itaque imitatione plagarum & simulatis deprecantium lacrymis placantur; & falsâ vltione falsus dolor tollitur. Et non maior irarum in magnis dementia est, dum leuissimæ noxæ ferro ac flammâ, cædibus ac venenis, vrbium cladibus, ac totarum gentium excidiis expiantur? dum ob vitrum fortè confractum, seruum murænis deuorandum tradit Pollio?

Arnobius lib. 1. contra Gentes.

Basilius Serm. 10. *Irasci nihil aliud est quàm insanire.*

Senec. li. 1. de Irâ, c. 2.

Plin. lib. 9. c. 23.

Curtius l. 8. dum propter liberius verbum, ne dicam familiarius, amicissimum suum inter pocula trucidat Alexander? Sueton. in Nerone. dum Nero virtutem ipsam, id est Thraseam Pœtum, quia numquam sibi applauserat, tantæ virtutis impatiens exscindit? Xiphilinus & Herodianus. dum Antoninus Caracalla ob iocos nescio quos infensus Alexandrinis, pacis specie euocatam in campum iuuentutem militi tradit obtruncandam, parique sæuitiâ in reliquam multitudinem vsus, 1. Reg. 21. frequentissimam vrbem prorsus exhaurit? dum Saul propter panes aliquot per Achimelechum innocenti Dauidi traditos, Noben ciuitatem Sacerdotum, eiusque incolas omnes ad ipsa vsque bruta animalia, internecione deleuit?

Ira damna. Et verò quando non stulta est bilis efferuescentia, cùm vix vmquam tanta esse possit irascendi causa, vt cum damnis emergentibus possit æquiparari? Cùm Ambrosius Precation. 2. ad Missam. enim vltra modum furor efferbuerit, inquit Ambrosius, atrociter mentem exulcerat, sensum hebetat, linguam immutat, oculos obumbrat, totumque corpus perturbat. Hinc protinus rixæ, contumeliæ, clamor, indignatio, tumor mentis, blasphemiæ suscitantur. Et quid tandem? Tristis post ruinam succedit pœnitentia. Nam, vt Horatius ait,

Horat. li. 1. Epist. 2.

—— qui non moderabitur iræ,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit. ——

Irati turpis forma. Sed quid argumentis opus est ad exprobrandam iræ stultitiam? ipsa se satis in vultu habituque corporis manifestat. Vidistis aliquando maniacos oculis extuberantibus, & in diuersa distortis, liuidis genis, capillis erectis, atque horridis, ore contorto, spumisque madido: talis iratorum adspectus est. Liquit decor om- Senec. li. 2. de Irâ, c. 35 nis iratos, ait Seneca; si capillorum naturâ vel arte ia-

cen-

centium non informis eſt habitus, cùm animo inhorreſcunt, tumeſcunt venæ, concutitur crebro ſpiritu pectus, rabida vocis eruptio colla diſtendit; tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intus putas eſſe animum, cuius externa imago tam fœda eſt? Tantumdem habet D. Gregorius. Iræ ſtimulis accenſum cor palpitat, corpus tremit, lingua ſe præpedit, facies igneſcit, exaſperantur oculi. Lingua quidem clamorem format, ſed ſenſus, quid loquatur, ignorat. Quo igitur hic talis ab arreptitiis diſtat, qui actionis ſuæ conſcius non eſt. Profuit iratis quibuſdam adſpexiſſe ſpeculum: perturbauit illos tanta immutatio ſui; velut in rem præſentem adducti, non agnouerunt ſe. Et quantum ex verâ deformitate imago illa ſpeculo repercuſſa reddebat? Animus ſi oſtendi ac perlucere poſſet, intuentes nos confunderet ater, maculoſus, æſtuans, diſtortus ac tumidus.

Gregorius lib. 5. Moral. c. 31.

Seneca ſuprà c. 36.

Si tanta eſt huius affectus deformitas ac turpitudo; quid eſt quòd hominum plerique tam proni in iram tamque præcipites feruntur? Nullam aliam video rationem, quàm quòd ſtulta quædam perſuaſio mortalium animis inſedit, iram indicium eſſe generoſi animi, eamque magnos & magna profeſſos inprimis decere; neque poſſe nos vel audere quidquam eximium abſque hoc virtutis velut excitamento. In quo tamen grauiſſimè hallucinantur. Neque enim virtutem inſtruit ira, quæ vitiis nihil eget; ſed ſegnem aliquando animum & ignauum nonnihil alleuat. Quid quòd, ſi bonum eſſet ira, perfectiſſimum quemque ſequeretur? Atqui ſecùs ſe res habet: iracundiſſimi enim infantes, ſeneſque & ægri ſunt; & inualidum omne, naturâ querulum eſt.

Ira non eſt cos virtutis.

Sen. li. 1. de Irâ, c. 13.

Mansuetudo magnos decet.

Contrà verò, magnam fortunam magnus animus decet: qui nisi se ad illam extulerit, altiorque steterit, illam quoque ad terram deducit. Magni autem animi est proprium, placidum esse tranquillumque, & iniurias atque offensiones supernè despicere. Muliebre est, furere in irâ: ferarum quoque, nec generosarum quidem, permordere & vrgere proiectos. Elephantes leonesque transeunt quæ impulerunt. Non decet Regem sæua & inexorabilis ira: non multum enim supra eum eminet, cui se irascendo exæquat. at si dat vitam, si dignitatem periclitantibus, & meritis amittere, facit quod nulli nisi rerum potienti licet. Quamuis apes pro corporis modulo pugnacissimæ sint, vt iratæ etiam aculeos in vulnere relinquant; Rex tamen ipse sine aculeo est: non exiguo in exiguis naturæ documento, magnos inprimis mansuetudinem decere; vt quantò illis auctoritas & potestas nocendi maior est, tantò voluntas sit minor. Intuere ipsa cælestia corpora, quàm æquabili motu, quantoque silentio mouentur? & ferè in vnoquoque genere magna quietiora sunt. Et quoniam cælestium meminimus, Deum ipsum Principibus viris in exemplum, cui conformentur, exhibeamus. Quid videtur? expedítne inexorabile peccatis atque erroribus habere Numen? expedítne vsque ad vltimam infestum perniciem? Quòd si Deus placabilis & æquus, ait Seneca, delicta potentium non statim fulminibus persequitur; quantò æquius est, hominem hominibus impositum miti animo exercere imperium, & cogitare, vtrùm mundi status gratior oculis pulchriorque sit, sereno & puro die, an cùm fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui non est alia facies quieti moderatique imperij, quàm sereni

Senec. li. 1. de Clem. c. 7.

&

& nitentis cæli. Sanè hunc de Deo conceptum nobis exhibent sacræ Litteræ. Cùm enim Iesabelis iram fugeret Elias, & in speluncâ delitesceret, sic eum compellauit è beatis Mentibus nonnemo: *Egredere, & sta in monte coram Domino: & ecce Dominus transit, & spiritus grandis & subuertens montes, & conterens petras ante Dominum; non in spiritu Dominus, & post spiritum commotio: non in commotione Dominus, & post commotionem ignis: non in igne Dominus, & post ignem sibilus auræ tenuis.* Sic tandem magnus ille Deus suaui sibilo auræ tenuis Eliæ sese repræsentauit: & nos miseri terræ vermiculi turbinem, furorem, fulmina ac tonitrua concipimus? 3. Reg 19. 11.

Quid ergo, inquiet aliquis; numquámne omnino licebit irasci? Quid ergo sibi vult Propheta Regius, dum ait: *Irascimini, & nolite peccare?* Vtinam ita potentes iræ essemus, vt numquam, nisi ex causâ, & ad virtutis augmentum, non dico efferuesceret, sed emicaret! aut efferuescens, è vestigio compesceretur! Coquus magnum ahenum (vt priscis Titinnij verbis vtar) quando feruit, paullâ confutat truâ: vtinam hoc modo quilibet ebullientis animi motus, aquâ sapientiæ salutaris iniectâ, quantocyùs complanaretur! Sed quoniam id paucorum est, & optandum magis, quàm sperandum; proximum certè est, vt consilium Ecclesiastæ audiamus, *Ne sis velox ad irascendum.* Itaque, vt rectè monet D. Gregorius, solerter animus ante actionis suæ primordia cuncta debet aduersa meditari; vt semper hæc cogitans, thorace patientiæ munitus, & quidquid acciderit, prouidus superet, & quidquid non accesserit, lucrum putet. Si verò, inquit alibi, ira animum inuadit; mentem edoma, vince teipsum. Differ tempus furoris: & cùm tranquilla mens fuerit, vt placet, vindica. Psal. 4. 5. *Moderatè & cum ratione irascendum.* Gregorius lib. 5. Moral c. 33. *Ira non sit velox.* Idem lib. 8 Reg. c. 5.

Ira enim in vindictâ malorum ſequi debet rationem, non præire: vt quaſi ancilla iuſtitiæ poſt tergum veniat, non ante faciem dominæ laſciua prorumpat. Itaque inſtar omnis conſilij & remedij eſt vnicum illud Sapientis verbum, *Ne ſis velox ad iraſcendum.* Qui enim hoc à ſe impetrat, vt remoram furori iniiciat; iam de ſuperato animo ſuo, iraque proſtratâ trophæa meditari incipit. Tales fuerunt olim nonnulli, quorum animi moderationem celebrauit antiquitas. Ferunt Gentiles, ait D. Ambroſius, & cum illo D. Hieronymus (vt in maius omnia extollere ſolent) Architæ Tarentini Philoſophi dictum, qui villico ſuo: O te infelicem! iam te verberibus enecaſſem, niſi iratus eſſem. Sed quid hoc, ait Ambroſius, ſi cum Dauide conferatur, qui dexteram etiam armatam in indignatione compreſſit? Cùm enim Semei acerbiſſimis illum maledictis inceſſeret, iamque Abiſai totus in eius necem exæſtuans diceret, *Quare maledicit canis hic mortuus Domino meo Regi? vadam, & amputabo caput eius;* manſuetiſſimâ illum oratione, ſimulque animum ſuum compoſuit.

Ambroſius lib. 1. Offic. c. 21. Hieron. Epiſt. 9. ad Saluian.

1. Regum 16, 9.

Dei & Chriſti manſuetudo. Cyprian. de Bono Patientiæ.

Sed hæc omnia velut minora ſunt ſidera, ſi Solem iuſtitiæ, Deum inquam & Chriſtum, in medium produxero. Accipite ergo, quæ præclarè Cyprianus expendit. Si nobis Dominus & Deus & Pater eſt, ſectemur patientiam Dei pariter & Patris: quia & ſeruos oportet eſſe obſequentes, & filios non decet eſſe degeneres. Qualis verò in Deo & quanta patientia, quòd in contumeliam ſuæ Maieſtatis inſtituta ab hominibus profana templa & ſacrilega patientiſſimè ſuſtinens, ſuper bonos & malos æqualiter diem naſci præcipit, & lumen Solis oriri? & cùm imbribus terram rigat, nemo à beneficiis eius excluditur. Omnibus promiſcuè videmus tempora obſe-

obſequi, elementa famulari, ſpirare ventos, fontes fluere, grandeſcere meſſium copiam, fructus miteſcere vinearum; & plura in eamdem ſententiam. Chriſtum verò ita nobis imitandum proponit Auguſtinus: Tu, ô Chriſtiane, de aduerſario tuo æſtuas, anhelas, feſtinas vindicari? Attende Chriſtum medicum ægritudinis tuæ. Propter te pependit in ligno, & nondum eſt vindicatus; & tu vindicari deſideras, & non potiùs talem ac tantum Magiſtrum imitari? Ideò pati voluit, vt tibi patientiæ ſuæ monſtraret exemplum. Vide pendentem, & tibi languenti de ſuo ſanguine medicamentum conficientem. Vide pendentem, & tibi de ligno tamquam de tribunali præcipientem, vt audias precantem, *Pater, dimitte illis, non enim ſciunt quid faciunt.*

Auguſtinus Serm. 2. de Sanctis.

Luc. 23.

SECTIO DECIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 11. Ne dicas: Quid putas cauſæ eſt, quòd priora tempora meliora fuere, quàm nunc ſunt? Stulta enim eſt huiuſcemodi interrogatio.

METRICA PARAPHRASIS.

QVAE *plectra vatum, quæve barbiti fides*
Docto canoræ pollice,
Siluere priſcis aureæ ætatis decus
Nomenque clarum fabulis?
Quis non in illis ingenI expleuit ſitim
Mellis liquati riuulis?

Quis non ab illo nemore felici abstulit
Apollinarem lauream?
Cùm dulce nectar ilicis cauæ sinu
Apis reclusit artifex:
Ouesque fœtæ præbuerunt obuiis
Mulgenda dextris vbera:
Tellusque prægnans fruge ditauit lares
Illæsa dente vomeris.
Non limes agro positus ambiguo lapis
Lites diremit arbiter:
Non matris almæ Dite contempto fames
Suffodit auri viscera:
Nec iura ponti rupit audaci rate
Mercis latentis institor.
Quiuis parentum nouerat confinia,
Nec quidpiam vltrà nouerat.
Tunc absque legum prole sat virgo Themis,
Et iura dictabat Pudor,
Candorque morum, & cana pectoris fides
Consopiebant iurgia.
Pax alma terris, & beata faustitas
Mauortis arcebant metum.
Hæc sæcla votis mille, mille feruidis
Paciscimur suspiriis:
Priscasque stulti ruminamus fabulas
Præsentium fastidio.
Auri metallo tempora ornamus patrum:
Sequiore nostra cudimus.
Frustrà impudentes vitia temporibus damus
Hominum imputanda moribus.
Nec riuus olim fluxit illimis, neque
Sol fulsit innubi æthere:

Nec

Nec vitia nostris orta tartareo specu
Posuere cunas sæculis.
Dudum impiatis luridæ partus stygis
Afflauit auras pestibus.
Vt prima genitrix tradidit lucis iubar;
Nox insimul scelerum irruit,
Auri cupido cæca, bifrontes doli,
Liuor secundis anxius,
Nutrix Enyûs ira, lymphatus furor,
Eruca luxus horrei,
Et cura mordens dente tabifico fibras,
Et fœda morborum lues.
Sed ista culpæ turba, non vitæ comes,
Æquæua sæclis omnibus.
Dies requiris aureo sæclo pares?
Sectare mores aureos.

PROSA EXEGESIS.

QVAERVNT plerique interpretum, quâ ratione versus hic cum præcedentibus cohæreat. Ego verò neque anxiè me torquebo, neque tamen nihil omnino adferam. Sed si omnium ac singulorum inter se versuum in hoc libro Sapientis assignanda connexio est (quamquam quid attinet in promptuario moralium præceptorum tam religiosè nexum vrgere?) hæc esse poterit non incongrua: quòd cùm dixerit versu præcedenti, iram in sinu stulti requiescere, quod ita exposuimus, vt iræ stultitiam inter cetera in eo consistere doceremus, quòd sæpè nullâ probabili ratione excandescat, vt nec iratis quidem satis exploratum sit quâ de causâ irascantur: nunc huius stultitiæ specimen aliquod subiiciat in iis qui temporibus suis irascuntur, ac de iis assiduas

texunt querelas, quasi vitium aliquod iis insit, aut quasi diuina prouidentia non æqualiter quouis tempore bona maláve dispenset. Non incongrua videtur hæc expositio, ratioque nectendi; proximeque ad eam accedit, quam tradit eruditissimus noster Pineda, & ex parte Moringus. Stulta, inquam, est hæc indignatio, *stulta huiusccemodi interrogatio:* tum quia falso nititur & futili fundamento, tum quia vitia potiùs nostra, quàm tempora in crimen vocanda sunt.

Vide Pinedam hoc loco.

Falsum itaque inprimis est ac futile, priora tempora fuisse meliora. Nemo enim nouas esse dixerit & inusitatas horum temporum calamitates, nisi qui in historiarum monimentis hospes sit atque peregrinus. Et quid omnino hîc homini potest esse nouum, nisi ipse nouus sit ac nouitius in rebus humanis. Prudenter illud Crantor idemtidem vsurpabat: *Heu me! quid heu me! Humana perpeßi sumus.* Sed tamen infelicissimum, inquiet aliquis, hoc nostrum est æuum. Vetus ista cantio est. Quod vmquam fuit tempus, quod non teneris infirmisque mentibus displicuerit? Idem suo tempore decantatum ostendit Ecclesiastes, idem aui atauique dixerunt, idem dicturi sunt & nepotes. Insitum hoc nimirum à naturâ est humano ingenio, vt præsentia magis expendat; & læta præteriens, ad tristia potiùs oculos conuertat. Vt muscæ & eiusmodi insecta læuibus politisque locis non diu insident, sed scabris potiùs ac fœdis adhærescunt; sic querula ista mens meliorem sortem leuiter transuolat, asperam non dimittit. Tractat idemtidem, inspicit, expendit, & maiora veris opinione metuque comminiscitur. Atque vt amantes in suâ dominâ numquam non inueniunt, cur eximiam illam ante omnes habeant; sic dolentes, in suo luctu.

Iniqua est de temporibus nostris querela.

Vide Lips. lib. 2. de Constant. cap. 2c.

Sed

Sed age, ducamus orationem per quædam præcipua malorum capita. Nihil eſt quod in oculos noſtros incurrat magis, quàm præſentium bellorum calamitas: & quidem tanta, vt in bello nati & enutriti, aſſiduo tamen armorum terrore pænè exanimemur? Quid ergo? nulláne apud priſcos bella? quinimò cum nato orbe nata eſſe non ignoramus, nec finem acceptura niſi cum illo: ac tanta quidem, tamque horribilia, vt ludus ac iocus hæc noſtra cenſeri poſſint, ſi cum priſcis illis conferantur. Obeamus pauliſper, ſi placet, nationes exteras (nam Belgium noſtrum, totis quingentis annis, vix breuibus interuallis reſpiraſſe, parum eſt) electum inprimis à Deo populum contemplemur. Quantum hic ab Ægyptiacâ centum quinquaginta annorum tyrannide, quantum in illo ſeptuaginta annorum apud Babylonios & Aſſyrios exilio ſit perpeſſus, cuilibet è diuinis Litteris haurire promptum eſt: ad extrema eius, tamquam ad funebres gentis exequias, accedo. Dico, non totis ſeptem annis (præter innumeros qui fame, exilio, miſeriis confecti ſunt) partim ciuili, partim externo bello extincta eſſe duodecies centena & quadraginta hominum millia. Rationes ſubduxit Ioſephus. Deſcendamus in Græciam, quam Plutarchus ita perpetuis bellorum cladibus exhauſtam ſcribit, vt vniuerſam affirmet ſuo æuo non fuiſſe conficiendis tribus millibus militum. Iam Romanos & Italiam perluſtremus. Vnum bellum Punicum ſecundum in ſolis Italiâ, Siciliâ, Hiſpaniâ, non totis annis ſeptemdecim ſupra quindecies centena hominum millia conſumpſit. Et quid bella recenſeo plurium auſpicio geſta? Vnus ecce C. Cæſar (ô peſtem perniciemque generis humani!) fatetur, & quidem glorians, vndecies centena & nonaginta duo millia hominum diuerſis à ſe

Bella omni tempore fuerunt.

Antiqua bellorum calamitates.

Vide Lipſ. lib. 2. de Conſtant. c. 21. 22. & 23.

Plutarchus de Defectu oraculorũ.

prælijs occisa; atque ita, vt non veniat in rationem strages ciuilium bellorum. Quo tamen maior etiam hac parte ille Magnus, qui in delubro Mineruæ inscripsit, fusa à se, fugata, occisa, in deditionem accepta hominum vicies semel centena octoginta tria millia. Quid dicam, paucos Iberos, auorum nostrorum memoriâ in vastas illas ac nouas Mexicani ac Perüani orbis terras delatos, amplissimis illis regionibus pænè solitudinem intulisse? Mens stupet, hæret lingua, dum hæc commemoro: & video nostra omnia, si cum illis conferantur, non aliud esse quàm palearum cassa, vt Lipsius ex Comico, aut gurguliunculos minutos.

Seruitus apud antiquos.

Quid si nunc ad cumulum reliquarum calamitatum crudelem seruitutis legem adiecero, quâ nihil in veterum bellis fuit acerbius? Homines ingenuos, nobiles, pueros, feminas, virgines abripiebat victor: & quis scit, an in æternam seruitutem? certè seruitutem, quam Iure Burgundico Belgicoque vetitam, tamquam Christianis indignam, nihil miror.

Pergo nunc ad reliqua temporis nostri mala. Dolemus Belgicam nostram totis his decem annis vix à cõntagione pestis immunem fuisse. Fateor, triste malum est. Sed num toto decennio triginta aut quadraginta hominum millia consumpsit? Atqui in vnâ Iudæâ pestis sub Dauide Rege vnius diei spatio septuaginta millia confecit. Sub Gallo autem & Volusiano Imperatoribus pestis ab Æthiopiâ exoriens omnes Romanas prouincias per quindecim annos continuos incredibiliter exhausit. Sæuior tamen illa, & impete maior, quæ Byzantij finitimisque locis grassata est Iustiniano Principe, cuius vis tanta, vt in singulos dies quinque millia funerum daret, interdum etiam decem: omitto alia nihilo his inferiora.

2. Reg. 24. *Pestis olim sæuiùs grassata.* Vide Lips. libro 2. de Constant. c. 23.

Iam

Iam quod ad annonæ caritatem attinet, perpetua hæc æui nostri querela est. Sed nónne ridicula videatur, si cum priscis sæculis comparetur? Certè sub Honorio Imperatore Romæ tanta caritas & raritas omnis annonæ fuit, vt homines hominibus iam imminerent, & in circo palàm audita sit illa vox: Pone pretium humanæ carni. In totâ Italiâ, vastantibus eam Gothis, iterùm tanta, vt in solo Piceno quinquaginta hominum millia fame perierint: & passim in vsum ciborum versæ sint non carnes solùm humanæ, sed humana excrementa.

Fames olim quàm nunc maior.

Lipſ. ibid.

Dicet aliquis fortasse: Si tam horrendis calamitatibus memoriæ consignata sunt antiqua sæcula, quænam est ergo ætas illa aurea, tot Poëtarum encomiis celebrata? Hìc ego primùm illud reponam, nihil esse cur illis inuideamus, quos Poëtarum licentia mendacio felices facit. Quemadmodum enim fabulosa fuit illa ætas, ita fabulosa felicitas. Quid quòd Pherecrates apud Athenæum talem describit auream ætatem, qualem Mahometes suorum beatitudinem, vt homine liberali prorsus indigna sit? tota enim ad coquinam & ventris ingluuiem refertur. Ibi, inquit, plena Pluto omnia: ibi nigri iuris flumina, & in iis tuceta bullientia loco ostreorum, piscesque condíti natabant: ibi turdi benè cocti circum ora volabant, & supplices edi rogabant. Sed demus, his fabulis veram voluptatum ac deliciarum adfluentiam significari; an idcircò aurea dicenda erunt hæc sæcula? Quid enim in his omnibus homini ad æterna nato expetendum? quid illâ cælesti mente ac diuinitatis capace dignum? Brutorum est ista felicitas, & ad Æsopicum releganda sæculum. Illud aureum Christianis est sæculum, quo virtus floret, quo

Ætas aurea Poëtarum.

Athenæus.

Ætas aurea Christianorum.

iuſtitia principatum obtinet, quo non Saturnus aliquis, ſed verus Deus regnat, & cordis noſtri ſolio potitur: ibi ius dicit circumſtantibus vndique & ad nutum obſequentibus animæ noſtræ facultatibus: ibi tam inferiores quàm ſuperiores animæ vires ſic ad ſe rapit, vt nulla reſideat rationem inter ſenſumque dimicatio: ibi affectus omnes nihil iam carni pecorique affine ſapientes longè ſolidiori pabulo longeque diuiniore delectat.

Ætate noſtrâ maiores deliciæ.

Et hæc quidem à me ſic diſputantur, quaſi omnes aurea illa Poëtarum ætas protulerit voluptates, hæc autem ad penuriam rerum omnium nos redegerit. Sed profectò, ſi operæ pretium me facturum ſperarem, facilè docerem, priſcâ illâ ætate ruſticas exſtitiſſe delicias, brutaſque voluptates, nunc autem politiori æuo, ac politioribus hominum ingeniis, etiam exquiſitiſſimas delicias lectiſſimaſque voluptates faſtidiri: adeò vt ſi ex merito ætatibus nomina imponimus, hæc noſtra aurea Regiaque, illa verò Poëtarum lutea ruſticaque vocari poſſit.

Natalis Comes l. 2. Mytholog. c. 1.

Ætas aurea olim nihil aliud quàm Reſp. benè conſtituta.

Quare peritiores Mythologi repudiatis his nugis, nihil aliud auream ætatem eſſe volunt, quàm Rempubl. optimis legibus & inſtitutis ad omnem virtutem conformatam, in quâ reluceat morum candor, in quâ vigeat legum obſeruantia, in quâ pax floreat ac libertas, in quâ lepores cum canibus, agni cum lupis, id eſt probi cum improbis, legũ præſidio tuti, impunè verſentur.

Videamus nunc igitur, quàm ſancta, quamque illibata fuerit olim ætas aurea, ad quam hac fæce temporum noſtrorum tantopere ſuſpiramus. Duo potiſſimùm tempora reperio, quibus præcipuè ætatis aureæ decus poſſit adſcribi: alterum ante vniuerſalem mundi cata-

cataclyſmum, alterum reparato iam mundo habitabili, circa regnum Saturni. Quî poteſt maior vitæ ſanctitas morumq́ue innocentia excogitari, quàm in primis illis humani generis progenitoribus? Quò enim propiùs aberant ab omnis innocentiæ fonte Deo, eò minus terrenæ fæcis & contagionis in eorum mores irrepſerat: & tamen ab ipſis mundi incunabulis Caini poſteritas, ſemper carni rebuſq́ue terrenis immerſa, Deum in poſtremis habuit. Quinimò ipſis etiam Sethi poſteris, circa Enochi tempora, cum Caini progenie matrimonio iunctis, ſuperſtite etiam tum per trecentos annos Adamo, Deiq́ue nunc bonitatem ac beneficia, nunc maieſtatem ac terrorem fruſtrà inculcante, tanta morum corruptela vniuerſum hominum genus inuaſit; vt tandem pertæſus tot ſcelerum ac flagitiorum Deus, in has voces eruperit: *Pœnitet me feciſſe eos.* nec alios inuenerit dignos, quos à communi generis humani internecione eximeret, præter exiguam Noë familiam. Vbi nunc ille morum candor? vbi aureæ ætatis decor?

Ætas aurea ſub Adamo vitiis non caruit.

Genes. 6, 7.

Alterum tempus, quod & plerique aureæ ætati aſſignant, eſt regnum Saturni. Sed quo pacto aurea illa ætas vocari poteſt, cùm eo ipſo tempore tum à Sarug Abrahæ proauo, tum maximè à Belo ſuperbiſſimo Aſſyriorum Rege, inuectum ſit in orbem, in deſpectum veri ſummiq́ue Numinis, infandum ſcelus idololatriæ, nec ita multò pòſt apud Græcos infelici contagione propagatum? Quid autem flagitij hic veri Dei contemptus in orbem non inuexit? Audite Apoſtolum hac de re accuratiſſimè diſſerentem, & eos grauiſſimè accuſantem, qui *cùm cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt; ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Mutauerunt* enim

Ætas aurea ſub Saturno omnibus vitiis inquinatiſſima.

Vide Salianum Tomo 1. Annal.

Rom. 1, 21.

enim *gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium*. Sed quæ merces huius tantæ impietatis? *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, & in reprobum sensum; repletos omni iniquitate, malitiâ, fornicatione, auaritiâ, nequitiâ, plenos inuidiâ, homicidio, contentione, dolo*, & quæ plura ibidem enumerat. Sed omnis supplicij instar est quod præmittit: *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis*, subiungens abominanda Sodomitarum flagitia. Vultis huius rei non obscura documenta? Dabo ex vnico Laërtio Philosophos nonnullos, quos tamquam virtutis ac sapientiæ specimen suis proponit antiquitas. Periander, inquit, Crateâ matre suâ propriâ abusus est: Socrati Alcibiades in deliciis fuit: Theodorus ait, sapientem publicè & absque pudore cum scortis congressurum: Plato non vnius scorti amore captus fuisse notatur: Aristoteles Hermiæ concubinam amauit, eique sacrificauit: Demetrius Phalereus à Cleone turpiter passus est: Diogenes & Zeno communes in Republicâ vxores statuebant. Omitto cetera infandæ Veneris mancipia. I nunc, & aureæ ætatis mores in immensum extolle; & sanctum crede, quidquid antiquitatis charactere signatur. Certè nec virtus nec vitium temporibus alligantur. Fastidientium est ista querela, quorum animus cùm in nullâ re acquiescat, res præsentes ac tempora culpat, cùm se potiùs vitamque debeat ad conscientiæ tribunal vocare. Stultum etiam est, virtutum ac vitiorum causas in temporum vices aut astrorum motus referre, quorum imperio ac ditioni minimè obnoxium est humanum arbitrium. Denique quæuis tempora bona sunt, sed

Laërt. variis locis.

ſed benè vtentibus: & auream ætatem aurei reducunt mores. Itaque damnatâ hac de temporum diuerſitate querelâ (cùm omni tempore bona promiſcuè ac mala proueniant) res ipſas nos potiùs attendere iubet Eccleſiaſtes, tribus proximis Sectionibus docens, quid boni potiſſimùm optandum ſit, & quomodo animus lætis triſtibuſque ſit aptandus.

SECTIO VNDECIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 12. Vtilior eſt ſapientia cum diuitiis, & magis prodeſt videntibus Solem.

13. Sicut enim protegit ſapientia, ſic protegit pecunia. hoc autem plus habet eruditio & ſapientia, quòd vitam tribuunt poſſeſſori ſuo.

METRICA PARAPHRASIS.

DIVA *quæ fines regis Antiatum,*
Quam colit vaſti domitor profundi,
Quæ rotæ mundum volucris citato
Turbine verſas;
Nil agis, firmum quoties minaci
Territas robur ſapientis arcu, aut
Mentis excelſæ clypeo proteruâ
Fronte duellas.
Ille ceu rupes maris Adriani
Temnit imbelles Aquilonis iras,
Temnit vndoſæ Thetidis furores
Spumea tela.

Inclytum firmans adamante pectus,
Sortis excussas petulante dextrâ
Filias Cressæ recipit pharetræ
Non sine risu.
Seu nouercali laceret procellâ
Naufragam puppim, canit expeditus
Sarcinis vitæ, medius in vndis
Dulce celeuma:
Siue maternam faciem serenans,
Sicanâ iustum Libycaque messe
Ditet, ingentes oculo irretorto
Spectat aceruos.
Temperat sortem sapiens vtramque:
Dum negat risu faciem proteruo,
Dum negat turpi violare fletu
Nubilus ora.
Sed magis splendet Sophiæ venustas
Protegens nummis decus omne vitæ,
Diuite accedit quoties profuso
Copia cornu.
Non secùs fetu grauidam Cybellen
Diuitat Phœbi rutilantis aurum,
Dum redux puros leuat Amphitrites
Gurgite currus.
Luce vitali recreat nouales:
Pingit in pratis genus omne florum:
Splendidum cunctis radiosus adflat
Rebus honorem.
Sic opes vitam sapientis ornant,
Quem beatorum è numero relegat
Dißidens plebi tenuique virtus
Tecta lacernâ.

Rore

Rore si puro Sophiæ iuuentus
Crescit in culmos melioris æui;
Dextra pupillos locupletis aureo
Irrigat imbri.
Si penu seros Sophiæ viatico
Instruit canos; nihil hoc senectam
Gaza sustentans meriti minoris
Ambit honorem.
Ne tamen fallax Sophiam doloso
Turba venalem licitetur auro;
Néve virtutum pretiosa mutet
Æra lupinis;
Obruit splendor sapientis, aurum:
Vt greges perdunt Hyadum decorem
Luna fraterno quoties ab ore
Concipit ignem.
Hoc habet magnum Sophia, inuidendos
Mentis excelsæ penetrat volatu
Siderum tractus, via quà perennis
Ardua vitæ.
Proterens gressu morientis æui
Busta, viuacem generosa famam
Scribit heredem, tumulo sibíque
Facta superstes.

PROSA EXEGESIS.

POST explosam stultorum querelam de sui temporis calamitate, & vana suspiria ad auream illam priscorum ætatem transmissa, opportunè subiungit Ecclesiastes, quid nobis potissimum in votis esse debeat. Nam tempora quidem, quæ semel dilapsa sunt, frustrà reuocantur: si quid autem in iis eximium exstitisse,

aut mortalibus expetendum fictis fabulis memoriæ proditum eſt; id ferè auri ſiue diuitiarum adfluentiâ, aut aureis moribus, id eſt virtute & ſapientiâ, continetur. Atqui vtrumque votis noſtris ac deſideriis ſuggeſſit Eccleſiaſtes, dum ait: *Bona ſiue vtilis eſt ſapientia cum diuitiis*. Sed quemadmodum his verbis mortalis huius vitæ beatitatem complecti videtur, ita dum diuitias neceſſitudine quadam cum ſapientiâ copulat, imò etiam præ paupertate ſapienti exoptandas aſſerit, animos noſtros non mediocriter perturbat. Primùm enim,

Ita LXX. legunt, & alij.

Quàm malè inæquales veniunt ad aratra iuuenci.

Ouid. Epiſtolâ 9. Heroid.

Quid commercij diuitiis cum ſapientiâ? Deinde, quorſum toties vel hoc ipſo Libro commendata paupertas, multoque frequentiùs caſtigata diuitiarum cupiditas, ſi magis opportunæ ſapienti ſunt diuitiæ, quàm paupertas? Sed nimirum ſcopus eius oculis noſtris debet obuerſari: quem ſi contemplati fuerimus, nihil hîc peregrinum, nihil à ratione alienum dixiſſe conuincetur.

Diuitiæ non æquiparantur ſapientiæ.

Neque verò id agit Eccleſiaſtes, vt diuites magis ingenio pollere quàm pauperes contendat: nam contrà potiùs Athenienſes diuites more ſuo παχεῖς, id eſt pingues ſiue ſtupidos appellarunt. Diogenes verò oues (ſtultitiæ ſymbolum) aureo vellere veſtitas. Sed neque maiores in diuitiis opportunitates, aut maiora ad comparandam ſapientiam præſidia vult inueniri, cùm Crates Thebanus, alijque complures generoſiſſimè diuitias abdicarint, vt tantò expeditiores ad philoſophandum redderentur. Denique nec ſapientiam ab auro ſplendorem mutuari ſuum aliquem arbitratur: id enim eſſet virtutem à fortunâ perfici, lucem à tenebris ſplendorem accipere, rem nobiliſſimam ac pulcherrimam à vanâ futilique commendari.

Suidas in Παχ. Laërt. li. 6.

Hoc

Hoc vnum ergo docet Ecclesiastes, dum ait, vtiliorem esse sapientiam cum diuitiis, maiores scilicet illam habere opportunitates ad vsum vitæ communis ac socialis: & ad hoc plurimum conferre diuitias, vt vberior sapientiæ fructus ad alios potissimùm deriuetur. Cùm enim vtiliorem dixit esse sapientiam cum diuitiis, vsum vtriusque proculdubio præcipuè spectauit. Neque enim tam mali ominis aut desperatæ famæ sunt diuitiæ, vt si ad sapientis manus peruenerint, non possint virtuti materiam suppeditare, aut studiosis actionibus honestari. Sed, vt ait Ariston, quemadmodum ab eodem vino alij contumeliosi, alij benigniores fiunt; sic à diuitiis alij aliter afficiuntur, & ij quidem qui benè vtuntur, inde viaticum virtutis accipiunt; qui verò secùs, nequitiæ. Pythagoras equo generoso diuitias comparabat. Quemadmodum enim ille periti gubernatoris fræno coërcitus, non raro saluti fuit, imperitos verò in perniciem præcipitauit; ita plurimis saluti aut exitio fuêre diuitiæ.

Sapientia iuncta diuitiis est magis opportuna vitæ communi.

Stobæus Serm. 92.

Ibid.

Diuitiæ non sunt culpandæ, sed abusus.

Discant igitur, inquit Ambrosius, qui diuitias accusant, non in facultatibus crimen hærere, sed in his qui nesciunt vti facultatibus. Nam diuitiæ vt impedimenta improbis, ita bonis sunt adiumenta virtutis. Quod alibi rursus inculcans, Licet, inquit, in pecuniariis copiis multa sint lenocinia delictorum, pleraque tamen sunt etiam incentiua virtutum.

Ambros. in Lucæ c.19, 2.

Idem in Lucæ c.6, 14.

Hoc fundamento posito, restat vt huic Ecclesiastæ pronuntiato veritatem adstruamus, doceamusque, nec tantum posse diuitias absque sapientiâ, nec sapientiam absque diuitiis, quantum hæc vtraque, si ad vnius alicuius felicitatem cumulandam conspirauerint.

Diuitiæ sine sapientiâ infirmæ sunt.

Ac inprimis infirmas eſſe diuitias, & ad benè beateq; viuendum egenas, nemo infitiabitur, qui attentè perpenderit, quàm numquam ſatis cuiquam dederit fortuna, cui nimium dedit; quamque famelicos ſemper, quibus fauet, relinquat. Habent quidem diuitiæ neſcio quid eminens, & quod vulgus hominum tamquam maius conditione humanâ ſuſpiciat; ſed infinito tamen interuallo diſſitum ab huius vitæ beatitate, quæ in virtute ſapientiaque conſiſtit. Prudenter olim Hippomachus alipta, quibuſdam hominem procerum, tamquam pugilum certaminibus aptum, laudantibus, Sanè, inquit, ſi corona è ſublimi ſuſpenſa manibus eſſet detrahenda. Idem fermè apud eos licet vſurpare, qui pulchros fundos, ampla palatia, immenſam vim pecuniæ cum ſtupore admirantur, & in iis felicitatem conſtituunt: rectè ſcilicet eos iudicaturos, ſi venalis eſſet auro beatitas. atqui nullo pretio venalis eſt doloris vacuitas, magnitudo animi, conſtantia, fiducia, vita tota ex ſe apta, ſibique conſentiens.

Plutarchus de Cupidit. diuit.

Quemadmodum autem nihil ad benè beateque viuendum poſſeſſori conferunt diuitiæ ſapientiâ deſtitutæ, ita nec vitæ ſociali vtiles ſunt, ſed potiùs pernicioſæ. Quid enim aliud amicis & conſanguineis, quàm ſuperbiæ, comeſſationis, libidinis fomitem ac materiam ſubminiſtrant?

Sapientia ſine diuitiis ad vſum vitæ communis minus accommodata.

Sed & ſapientia diuitiarum præſidio deſtituta prorſus infirma eſt, & publicè deſpecta. Quemadmodum enim terrâ deficiente ampliſſima quæque palatia corruunt; ſic magni quoque ſpiritus terrenis opibus non ſuffulti. Videmus enim plerumque iſtiuſmodi ſapientes non audere ſe publico luciq́ue committere, quos rei familiaris inopia intra tugurij ſui ceſpites coërcet.

Sem-

Semper enim egestati annexum fuit opprobrium, & pudor, & latebræ:

Nec facilè emergunt, quorum virtutibus obstat Iuuenalis Satyrâ 3.
Res angusta domi. ——

Quod vsque adeò verum est, vt quidam Græcorum fuerit ausus affirmare,

—— * εἰ δὲ καὶ ὁ Ζεὺς
Ἦν ἐπὶ γῆς πτωχὸς, κ' αὐτὸς ἐπεῖχεν ὕβριν.

* *Si & ipse Iupiter esset in terris pauper, & ipse contumeliam pateretur.* Pallad Anthol. lib. 2. c. 49.

Quod ne Poëticis hyperbolis annumeretur, prohibet Euangelica veritas. Cùm enim Christus humanæ salutis assertor, ac noui Testamenti legislator, deniq; Deus-homo, conciues suos docere aggressus esset, mox à fastuosis ac pauperum fastidiosis explosus est his verbis: *Nónne hic est fabri filius?* Et quid tandem? Certè hic paupertatis eius despectus omnem pænè sapientiæ fructum subuertit. Subiungit enim Euangelista: *Scandalizabantur in eo.* IESVS *autem non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.* Scio quid obiici possit ex Apostolo, qui velut de superbiâ sui sæculi prostratâ triumphans ait: *Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia ..... vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.* Sed & illud noui inter diuinæ virtutis prodigia recenseri, sapientiam à stultitiâ, Regum fastum à paupertate & abiectione in triumphum ducta. Nos autem hîc non ea quæ inusitatam Dei potentiam in terris commendant, allegamus, sed quæ conformia sunt moribus humanis. Inter homines autem sapientiæ ac virtutis efficacia paupertatis despectu retunditur, & auctoritas abiectæ fortunæ tenebris obfuscatur; vt meritò hîc vsurpari possit illud Poëtæ:

Paupertas vulgò contempta. Matth. 13, 55. 1. Cor. 1, 27.

Vile latens virtus. quid enim demersa tenebris

Claudian. Paneg. de 4. Consf. Honorij.

Pro-

Proderit? obscuro veluti sub remige puppis,
Vel lyra quæ reticet, vel qui non tenditur arcus.

Diuitiæ aliquid auctoritatis conciliant sapienti. Optabit igitur sapiens diuitias (si voti copiam Deus fecerit) quæ sapientiæ apud promiscuam multitudinem nonnihil publicæ lucis atque auctoritatis adiiciant: & vicissim à sapientiâ ad quæstuosissimum virtutis & gloriæ mercatum transferantur. Quis enim ignorat, viri locupletis orationem ac sapientiam certiùs & efficaciùs in hominum animos illabi quàm pauperis? *Diues locutus est*, ait Siracides, *& omnes tacuerunt, & verbum illius vsque ad nubes perducent. Pauper locutus est, & dicunt: Quis est hic? & si offenderit, subuertent illum.* (Eccli. 13, 28.) Nolo huic veritati stabiliendæ in medium producere populares illos applausus, vel adulationes potiùs, cùm Herodi Agrippæ pro concione verba facienti acclamatum est: *Dei voces, & non hominis.* (Act. 12, 22.) neque enim sapiens mendaci plausu fucoque delectatur. Illud potiùs asseram, istiusmodi sapientem, qualem voto formamus, olim fuisse Moysem, qui in aulâ Pharaonis educatus, sapientiam diuinitus acceptam cum dignitatis existimatione opibusque Madianiticis coniunxit, cùm ad Dei populum legatione functus est. Talem etiam fuisse accepimus Abrahamum, qui in Mambræâ conualli Theologiam professus, hospites primùm liberaliter apud se habebat (vt erat inter suos locuples & copiosus) ac deinde pronis auribus salutis monita, veríque Dei notitiam & colendi ritus ingerebat.

Sapientia plus etiam confert diuitiis. Nec sapientia diuitiis minores officij vices rependere consueuit, quas ad omnem honestatam virtutemque traducit. Huic enim latiorem in diuitiis quàm in paupertate campum patere, nemo est qui ambigat. Senecam, si placet, audite. (Seneca de Beatâ vitâ c. 22.) Quid est, inquit, dubij, quin maior mate-

materia ſapienti viro ſit animum explicandi ſuum in diuitiis, quàm in paupertate? cùm in hac vnum genus virtutis ſit, non inclinari, nec deprimi; in diuitiis & temperantia, & liberalitas, & diligentia, & diſpoſitio, & magnificentia campum habeant patentem. Itaque ſapiens, vt ait Philo, & liberalitatem exercebit erga amicos pauperes, & munificus erit in patriam, & pauperum parentum filias frugali dote augebit, & tantùm non in medium ſua proferens, quotquot eâ gratiâ digni fuerint, inuitabit ad fruendum. Quid multa? Velut mortalis aliquis πανδοχεύτωρ ſapientiâ ſimul ac munificentiâ Deum hominesque ſibi deuinciet.

Philo de Profugis.

Nam virtus coniuncta auro, virtutibus aurum,
Quæ voluere valent, quæ valuere volunt.

Sed ne Sapiens tam felici combinatione diuitias impenſiùs, quàm par eſt, commendaſſe videatur, ſubiungit id quod ſapientiam in immenſum extollit, & quod mortali potiſſimùm eſt expetendum: *Hoc autem plus habet eruditio & ſapientia, quòd vitam tribuunt poſſeſſori ſuo.* Vitam, inquam, ſiue beatam quamdam ac diuturnam in terris, vt exponit Arboreus, ſiue beatiorem alteram atque æuiternam in cælis, vti Campenſis magis probat. An etiam illam dicemus, quam tanti faciunt eruditi, nominis immortalitatem? An ad hanc etiam reſpexerit Eccleſiaſtes, non ſatis liquet. Illam certè vel maximè conſequi ſapientes & eruditos, nemo dubitabit, qui vel Poëtam audierit in ſuis ſcriptis exultantem:

Sapientia vitam & immortalitatem tribuit.

Non totus moriar: magnaque pars mei
Vitabit Libitinam. & rurſus:

Horat. li. 3. Odâ 30.

—— Non ego, quem canis
Dilecte Mecænas, obibo,
Nec ſtygiâ cohibebor vndâ.

Idem li. 2. Odâ 20.

Sen.Consolat. ad Polybium c. 37. Hanc nominis immortalitatem ſpectare Polybium iubet Seneca, dum ait: Immerge te ſtudiis tuis altiùs. Hoc vnum eſt in rebus humanis opus, cui nulla tempeſtas noceat, quod nulla conſumat vetuſtas: cetera quæ per conſtructionem lapidum, & marmoreas moles, aut terrenos tumulos in magnam eductos altitudinem conſtant, non propagabunt longam diem: quippe & iſta intereunt. Immortalis eſt ingenij memoria. Sed ego ſemimortuam hanc nominis immortalitatem veræ virtutis ac ſapientiæ canditatis, ac præſertim Chriſtianis, pro nihilo ducendam ſemper exiſtimaui: quibus vita melior, & felicior æternitas his Prophetæ verbis addicitur: *In memoriâ æternâ erit iuſtus.* Hæc igitur ſunt, è quibus aurei ſæculi fructum aliquem decerpere poſſumus, & horum temporum faſtidia ſolidorum bonorum guſtu condire. Quibus expoſitis, ea contrà mala proponit contemplanda, quæ patientiam noſtram exercent: iubetque nos æquo animo diuinæ prouidentiæ conſiliis & operibus acquieſcere.

Pſal. 111.

SECTIO DVODECIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 14. Conſidera opera Dei, quòd nemo poſſit corrigere quem ille deſpexerit.

METRICA PARAPHRASIS.

QVI *ſola terrarum luſtras, cælumque profundum,*
Et architecti nobilem laudas manum,
Orbe vago ſpecta dextræ monimenta Tonantis,
Ameſque multa noſſe: ſed ne quid nimis;

Ne

Ne tibi, si figas oculos in lampada Phœbi,
A luce nimiâ lucis oriatur minus.
Inuenies gelidi glacialia climata Plaustri:
Frustrà hîc Sicana moliare Eloria.
Inuenies Libyamque arentem, & inhospita tesqua:
Frustrà hîc Fauoni suaue delicium expetas.
Inuenies Sodomæ turgentia mala fauillis:
Frustrà propinquæ Segoris affectent decus.
Inuenies funesta lues quos temporis adflat,
Manusque sæuæ pertinax sortis premit.
Quid memorem indociles animos, distortaque monstra,
Natura clausit queis nouercalem manum?
Non auro tantùm pateræ gemmisque rigentes
Palatiorum splendidos abacos struunt:
Quandoque & Samias auro iuuat addere testas:
Vilique potis est vase maiestas coli.
Nec minor in minimis auctoris nota potestas:
Nec inquinatur sordibus mundi, artifex.
Quorsum operam ludens informes lambis aborsus?
Aut corrigis distorta quæ tellus creat?
Sunt curuæ in terras animæ, & cælestium inanes,
Stellata quas ad templa nequidquam erigas.
Sunt queis dura silex animo, aut Marpesia cautes,
Quos nulla frangat suada, nulla mulceat:
Sin etiam esse velis, quibus incubet ira Tonantis,
Ignique tristes destinentur victimæ;
Ne fatum rimare poli, legesque repostas.
Suspicere fas diuina, scrutari nefas.

PROSA EXEGESIS.

NON ita perturbare nos debet hæc temporum nostrorum (vt nobis quidem videtur) iniquitas, aut ſi quid in hac mundi ſenectute viribus infirmum, defectu mutilum, turpitudine deforme, malitiâ peruerſum, conditione deſpectum videatur, vt mox diuinam prouidentiam in crimen & culpam vocemus, aut inutiles querelas de temporum rerumque prauitate texamus: ſed cùm ſciamus, omnia Dei opera ſummâ ſapientiâ conſtituta; quæ non capimus, ſuſpicienda ſunt; & quæ ad guſtum noſtrum non faciunt, æquo animo ferenda. Quis enim operum ſuorum aut iudiciorum rationem à Deo exiget, cuius voluntas lex eſt, cuius nutus imperium, cuius maieſtas abſolutiſſimum in res omnes creatas dominium. *Qui ſi ſubuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei? O homo, tu quis es,* ait Apoſtolus, *qui reſpondeas Deo?* Reſpondere enim non poſſe Deo conuincitur, ait Gregorius, qui homo nominatur, qui per hoc quòd de humo ſumptus eſt iudicia ſuperna diſcutere dignus non eſt. *Numquid dicit figmentum ei, qui ſe finxit: Quid me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti ex eâdem maſſâ facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Væ qui contradicit fictori ſuo, teſta de ſamiis terræ. Numquid dicet lutum figulo ſuo: Quid facis, & opus tuum abſque manibus eſt?* Nec verò iure quiſquam infinitæ illi maieſtati ſuccenſeat, quòd

—— non omnis fert omnia tellus,

quòd quædam mundi climata pænè perpetuo gelu, & ſemeſtri quotannis nocte damnata ſunt, alia nimio Solis ardore ſterileſcunt, alia in exhauſtis obſeſſa paludibus,

Operum Dei non eſt exigenda ratio.

Iob 11,10.

Rom. 9,19.

Gregorius lib. 9. Moral. c. 8.

Rom. 9,20.

Iſaiæ 45,9.

dibus, alia nudis & inaccessis rupibus inhospita. Et inter ipsos homines nemo sanæ mentis miratur alios omnino barbaros & agrestes inueniri, alios profligatâ perditaque valetudine, alios trunco mutiloque corpore, alios extremâ inopiâ laborantes. At inquies: Otiosè quidem hæc talia contemplantur, quibus ex voto cedunt omnia: sed durum est, in mediâ barbarie vix tenuem subinde diuinæ lucis scintillam percipere: durum est, assiduè cum aduersâ valetudine luctari; durum, ab improbis adfligi; durum, cum insuperabili rei familiaris inopiâ conflictari. Ita se res habet,

Durum; sed leuius fit patientiâ,
Quidquid corrigere est nefas.

Horat. l. 1. Odâ 24.

Et est sanè cur libenter acquiescamus diuino consilio in iis quæ in operibus diuinis nobis displicent: & æquo animo feramus ea, quæ velut aduersa perhorrescimus. Nam, vt rectè notat D. Augustinus, ex his & similibus consistit huius vniuersitatis admirabilis pulchritudo. In quâ illud etiam, quod malum dicitur, benè ordinatum, & suo loco positum, eminentius commendat bona, vt magis placeant, & laudabiliora sint, dum comparantur malis. Nec enim Deus omnipotens, rerum cui summa potestas, cùm summè bonus sit, vllo modo sineret mali esse aliquid in operibus suis, nisi vsque adeò esset omnipotens & bonus, vt benefaceret etiam de malo. Quidquid igitur verâ tibi ratione melius occurrerit, ait idem alibi, scias id fecisse Deum tamquam bonorum omnium conditorem. Non est autem vera ratio, sed inuidiæ infirmitas, cùm aliquid meliùs faciendum cogitaueris, iam nihil aliud inferius velle fieri; tamquam si perspecto cælo, iam nolles terram vmquam esse factam. Aut si perfectâ rotunditate com-

August. in Enchirid. c. 10. & 11.
Quæ in mundo imperfecta & praua videntur, ad eius ornatum pertinent.

August. l. 3. de Libero arbitr. c. 5.

prehensâ ſtomacheris quòd talem in nuce non inuenias: aut quia præſtantior eſt videndi ſenſus quàm audiendi, quatuor oculos eſſe velis, nullas aures.

Idem li. 11. de Ciuit. c. 18.

Itaque Deus hunc rerum ac ſæculorum ordinem quaſi pulcherrimum carmen quibuſdam velut antithetis honeſtauit: & quemadmodum contraria contrariis oppoſita ſuam habent in oratione venuſtatem, ſic in hac non verborum, ſed rerum eloquentiâ ex oppoſitione contrariorum ſæculi quædam pulchritudo conſurgit.

Vide Pinedam in Parallelis hîc.

Homo corrigere non poteſt opera Dei.

Accedit & alia ratio, quæ nos operibus diuinis iubet acquieſcere; quòd nimirum fruſtraneus eſt omnis emendandi conatus. *Nemo poteſt corrigere*, ait Eccleſiaſtes, *quem* (vel *quod*, vt alij legunt) *ille deſpexerit.* ſiue quod ita exigit rerum natura, vt iam diximus, & totius vniuerſi proportio, vt non eadem ſit rerum omnium perfectio (nam vbi omnia eminent, omnino nihil eminet) ſiue quod vindicta diuina nonnumquam occultis, ſed ſemper iuſtis de cauſis quaſdam ſeu nationes, ſeu regiones, ita deprimere perſeuerat, vt vana ſit omnis conträ nitentium induſtria; adeoque reipsâ expreſſum videamus, quod in excidio Troiano variis fabulis adumbrauit Horatius, dum apud eumdem Iuno ſic fata Romanis enuntiat:

Horat. l. 3. Odâ 3.

——Ne nimiùm pij
Rebuſque fidentes auitæ
Tecta velint reparare Troiæ.
Troiæ renaſcens alite lugubri
Fortuna triſti clade iterabitur,
Ducente victrices cateruas
Coniuge me Iouis, & ſorore.
Ter ſi reſurgat murus aheneus

Aucto-

Auctore Phœbo, ter pereat meis
Excisus Argiuis, ter vxor
Capta virum puerosque ploret.

Sic ille priscas historias fabulosè repetens. Sed quid prohibet fictis fabulis vera mortalium fata, & seuera Numinis iudicia repræsentari? Certè minimè fabulosum est, quod huic planè geminum Deus apud Malachiam pronuntiat: *Dilexi Iacob, Esau autem odio habui, & posui montes eius in solitudinem, & hereditatem eius in dracones deserti. Quòd si dixerit Idumæa: Destructi sumus, sed reuertentes ædificabimus quæ destructa sunt: hæc dicit Dominus exercituum: Isti ædificabunt, & ego destruam: & vocabuntur termini impietatis, & populus, cui iratus est Dominus vsque in æternum.* Ita Deus Idumæos primò per Chaldæos grauiter adflixit; deindè ad antiquam felicitatem postliminio adspirantes, partim per Iudam Machabæum, partim per Hircanum, eiusdem ex Simone nepotem, grauissimis cladibus contriuit: hic enim per vim circumcisos, ad Iudaicos ritus transtulit; donec tandem sub Tito ita reliquiæ gentis profligatæ sunt, vt ne vestigium quidem Idumæorum aut posteritatis Esau reperiatur.

Malach. 1. 2.

Sed hæc tolerabilia videri possunt, quæ terrarum ac regionum calamitatibus continentur, neque animam vulnerant, cùm vix extimam corporis cutem leuiter perstringant. Illa grauiùs afficiunt, animosque percellunt, quæ Caluinus, aliique eiusdem farinæ ex hoc similibusque sacræ Paginæ locis conantur elicere, quosdam scilicet à Deo ante omnem culpam sic despici, &, vt vocant, obdurari, vt nullo labore, nullaque industriâ possint ad virtutem probitatemque pertingere; tamque insuperabili fato æternis cruciatibus destinari, vt omnis

An aliqui à Deo ante omnem culpam despiciantur.

nis irritus ſit ad ſalutem conatus. Iſtiuſmodi deſpectus & obdurationis exemplum in Pharaone nobis exhiberi contendunt, quem irrefragabili fato velut ad certamen cum Deo volunt excitatum (quemadmodum in arenâ Threx cum Myrmillone componitur) vt indomitâ ceruice diuinis imperiis obluctaretur, ac tandem ineuitabilis rebellionis pœnas viuus mortuuſque lueret atrociſſimas. Sed amabò, quænam eſſet hæc tam dira tamque inaudita tyrannis, quæ ferreâ neceſſitate inextricabilibus peccatorum laqueis homines irretiret, vt iiſdem damnatis, reorum ſe ſuppliciis oblectaret?

Quî poſſet Deus vſquequaque iuſtiſſimus hanc iuſtitiæ laudem ſibi vindicare, ſi ab iis pœnas exigeret, quos idcircò in ſcelus impuliſſet, ne fatale ſceleris decretum effectu fruſtraretur? Sanè iuſtitia iuſta non erit, ait D. Fulgentitus, ſi puniendum reum non inueniſſe, ſed feciſſe dicatur. Maior verò erit iniuſtitia, ſi lapſo Deus retribuat pœnam, quem ſtantem prædeſtinaſſe dicitur ad ruinam. Si homo à Deo deſpectus, neceſſariiſque ad virtutem ſubſidiis deſtitutus, imò occultâ quadam vi in facinus impulſus, nihil in ſalutis aut damnationis ſuæ negotio liberè agit, ſed agitur potiùs vt globus à proiiciente, vt ſecuris à ſecante, vt lutum à figulo, quibus nullum ſui arbitrium eſt; cur non accuſatur potiùs ille plus quàm Stoicus fatorum impulſus, quàm ineuitabilis miſerorum neceſſitas dicam veriùs quàm culpa? Non iniuriâ ſic olim cum Ioue expoſtulabat quidam: Si Parca omnium rerum eſt cauſa, ergo ſi quis patrem occiderit, Parca in culpa eſt. Si Minos rectè velit vti iudicio, multò æquius Fatum pro Siſypho puniet, & Parcam pro Tantalo. Quid enim illi iniuſtè egerunt, quando Parcæ dicto audientes fuerunt?

Fulgentius lib. 1. ad Monimũ c.22.

Lucian. in Ioue confut.

Va-

Valeant igitur, valeant hæc Nouatorum deliria: non ea mens eſt hagiographorum, cùm obdurari aliquem, deſpici, in reprobum ſenſum tradi affirmant, vt eos omni velint aut ad virtutem excitamento, aut ad ſalutem auxilio deſtitutos; ſed non parem omnibus diuini fauoris & gratiæ affluentiam aſſerunt communicari. rara tantùm ac tenuiora ſubſidia, grauiſſimorum peccatorum meritis ſubinde ſic exigentibus, volunt ſuppeditari. Neque cùm dicit Eccleſiaſtes, *Nemo poteſt corrigere quem Deus deſpexerit*, omnino de vitæ reformatione putat eſſe conclamatum (nihil enim vetat, eum qui iam deſpicitur, reconciliatâ poſtliminio gratiâ charum acceptumq́ue reddi) ſed familiari Scripturæ phraſi impoſſibile dicit, quod arduum ac difficile eſſe conuincitur: quia nimirum par non eſt, eos peculiaribus amoris illecebris à Deo præueniri, qui ſe potiùs deſpectu dignos reddiderunt; nec facile eſt eos ex imâ ſcelerum abyſſo emergere, qui Deo manum ſubinde porrigenti per ludibrium inſultant. At, inquies, non vult Deus *mortem impij, ſed vt conuertatur impius à viâ ſuâ, & viuat:* Ezech. 33, 11.
cur non igitur congruis quibuſdam, & ad cuiuſque genium & ingenium appoſitis animi motibus, quibus nouerit nullum cor durum reluctari ſolere, aberrantes in viam reuocat? & cùm omnium ſalutem ſeriò & ex animo deſideret, cur in tantâ mediorum copiâ ea tantùm ſalutis præſidia proponit, quæ (vtpote futurorum omnium ab æterno conſcius) pertinaciter viderit eſſe repudianda? Hîc aliud quod reponam non habeo, præter illud Apoſtoli: *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius? Quis cognouit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius eius fuit?* Illud tamen vnicuique perſuaſum Rom. 11, 33.

Quid ſit aliquem obdurari aut à Deo deſpici.

esse cupio, neminem vulgaris improbitatis hominem à Deo despici, & ad hanc cælestium bonorum penuriam redigi: sed quemadmodum peccator *cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit*; sic eumdem in pœnam plurimorum flagitiorum post despecta salutis præsidia vicissim à Deo contemni. Sed hæc tristia, & quæ, velimus nolimus, ferenda sunt, præteruecti, ad id quod residuum erat in horum temporum querelâ cum Ecclesiaste veniamus; paucisque doceamus, quomodo animus in omni temporum varietate lætis æquè ac tristibus sit aptandus.

Prou. 18, 3.

SECTIO DECIMATERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 15. In die bonâ fruere bonis, & malam diem præcaue. sicut enim hanc, sic & illam fecit Deus, [a] vt non inueniat homo contra eum iustas querimonias.

[a] *LXX. & Hebræa lectio habent:* vt non inueniat homo quidquam post ipsum.

METRICA PARAPHRASIS.

NON semper Plias inserena nimbos
Latè depluit hispidos in agros.
Interdum liquido volans apricos
Titan æthere concitat iugales.
Non rarò Boreas Noto duellans
Imi concitat æquoris procellas:
Nec rarò Æolidum furore Nereus
Sternit composito serenus æquor.
Nunc densum nemus horridus December
Frondenti spoliat comarum honore:

Nunc

Nunc cultus nemus induit superbos,
Vitali zephyro euocante frondes.
Sic magnus iubet arbiter polorum
Alternare vices genus Promethei,
Luctum lætitiâ, diesque vitæ
Dulci tempore temperans amaros,
Dulces tempore temperans amaro.
Nunc post funera recreant triumphi,
Nunc & funera dissipant triumphos.
Nunc sortis rota vertitur benignæ,
Nunc sortis rota vertitur nouercæ.
Nunc lessi citharas premunt loquaces,
Nunc lessos citharæ premunt loquaces.
Hac re quis superis ciere litem
Ausit, vel stolidam mouere sannam?
O Mome insipiens & inficete!
An non conspicis, vt putrescat vnda,
Quam nullis agitat Notus procellis?
Et quibus minus est beatitatis,
Quàm quibus nimium est beatitatis?
Et quos sors nimio fauore stringens,
Suetis ludere, delicatulisque
Elisit placidâ manu vigorem?
Tu si quid sapis arduum, tuique
Numquam dissimilis, tuusque semper,
Temet temporibus tuis adapta.
Et si lux tibi fulserit serena,
Frontem nubibus eximas serenam,
Curarum nebulis valere iussis,
Mœroris lacrymis valere iussis.
At si sors caperans iniqua frontem,
Funestet stygiis diem tenebris;

Æquam tu modò temperato mentem,
Splendorem elicies vel è tenebris.
Quæ te cumque igitur vices manebunt,
Excelsâ ſtabilique ab arce mentis
Fortunæ dubiam intuere vultum.
Quin Dei magis intuere vultum.
Qui ſi blandior, hanc puta ſalutem:
Sin contractior, hanc puta medelam.

PROSA EXEGESIS.

CONCLVDIT hîc Eccleſiaſtes iniquam illam de temporis iniquitate querimoniam; docetque in omni temporum ac fortunæ viciſſitudine diuinæ prouidentiæ conſiliis acquieſcendum, animumque rebus ac temporibus cum quadam moderatione accommodandum. Nam ſiue fatorum ſeriem, ac diuinæ prouidentiæ decreta ad placitum tuum torquere conatus fueris, ipſe potiùs velut Euripi cuiuſdam æſtu rapieris inuitus; ſiue cælum lamentis impleueris, dolore nil profuturo cruciaberis. Perennabit hæc rerum temporumque conuerſio, &

Bonorum ac malorũ in mundo viciſſitudo.

——*veniet poſt nubila Phœbus,*

ſed & Phœbus ipſe noua ſuget nubila: æſtas hiemem pellet, ſed hiems victa victorem proſcribet: alternas mutabunt vices tempeſtas ac ſerenitas, & mutato ſubinde nomine diem reducet *dux noctis Heſperugo.* Ita velut pilæ mortales iactamur inter læta & triſtia, inter mœrorem & ſolatium, bellum & pacem, paupertatem & diuitias, honorem & ignominiam, vitam & mortem. Nónne ex ſummo rerum humanarum faſtigio ad rogum vſque deturbatus eſt Crœſus? Nónne infelicior etiam exitus vitæ fuit Cn. Pompeij præſtantiſſimi viri, poſt

Velleius lib. 2. c. 53.

post tres Consulatus ac totidem triumphos, domitumque terrarum orbem? intantum in illo viro à se discordante fortunâ, vt cui modò ad victoriam terra defuerat, deesset ad sepulturam. Contrà verò nónne Seruius Tullius ex ergastulo ad regni apicem conscendit? & Michaël Traulus, cuius alibi memini, ab extremo supplicio, legibus debito, ad Imperium peruenit, & aureum manu sceptrum priùs gestauit, quàm crura ferreis compedibus expediuisset?

Suprà Capite 4 Sectione 5.

Si inter has rerum temporumque conuersiones vita nostra consumitur, aut, vt ait Bernardus, ex aduersis & prosperis, tamquam ex spinis & rosis, contexitur; nónne meritò nos hortatur Ecclesiastes, vt nos tempori submittentes, quod bonum est lucro apponamus, quod malum est vitemus? *In die bonâ*, inquit, *fruere bonis*. Danda est interdum lassis remissio: & cùm res ac tempus inuitat, animus à mœrore curisque abducendus. Indulgendum est animo, ait Seneca, dandumque subinde otium, quod alimenti ac virium loco sit, & in ambulationibus apertis vagandum, vt cælo libero & multo spiritu augeat attollatque se animus. Aliquando & mutata regio vigorem dabit, conuictusque & liberalior potio. Nonnumquam & vsque ad ebrietatem (hilaritatem dixero potiùs) veniendum: non vt mergat nos, sed vt deprimat. Eluit enim curas, & ab imo animum mouet: & vt morbis quibusdam, ita tristitiæ medetur; Liberque non ob licentiam linguæ dictus est inuentor vini, sed quia liberat seruitio curarum animum, & asserit, vegetioremque & audaciorem in omnes conatus facit. Sed vt libertatis, ita vini salubris moderatio est. Et Solonem & Arcesilaum indulsisse vino credunt: & Catoni ebrietas obiecta est: at faciliùs

Tempori aptari decet.

Animus interdum relaxandus.

Seneca de Tranquill. anim. c. 15.

efficiet, quiſquis obiecerit, hoc crimen honeſtum, quàm turpem Catonem. Ita Seneca.

Bonis moderatè vtẽdum eſt. Ego verò vt vini, ita voluptatis & felicitatis omnis moderationem arbitror eſſe ſalutarem: & quemadmodum parcè prouideq́ue canis aquam Nili ſorbillat, ita res proſperas moderatè cauteq; delibandas. Ita præcipit noſter Eccleſiaſtes: *In die bonâ fruere bonis, & malam diem præcaue.* Eccli. 11, 27. eiuſq́ue veſtigiis inſiſtens Siracides, *In die bonorum*, inquit, *ne immemor ſis malorum.* Ita tranquillo mari crede, vt ſcias mox ſecuturam tempeſtatem; eodemq́ue die, vbi luſere, nauigia mergi: ita felicitate vtere, vt memineris illam paruo interuallo à miſeriâ diſtare. Omnium enim calamitatum ſcopus eſt homo diu felix. Neſcit ſtare felicitas: & quoties vltrà nihil inuenit quò tendat, conuerſo repentè gradu in præcipitium deuoluitur. Hæc animo præcipienda ſunt, ſi tuti eſſe volumus. Sen. Conſol. ad Heluiam, c. 5. Neminem aduerſa fortuna comminuit, ait Seneca, niſi quem ſecunda decepit. Illi qui munera eius velut ſua & propria amauerunt, qui ſe propter illa ſuſpici voluerunt, iacent & mœrent, cùm vanos & pueriles animos omnis ſolidæ voluptatis ignaros, falſa & mollia oblectamenta deſtituunt. At ille qui ſe lætis rebus non inflauit, nec mutatis contrahit, aduerſus vtrumque ſtatum inuictum animum tenet. Hæc magis etiam piè inculcat Bernardus: Bernardus Ser. 21. in Cantica. In die virtutis tuæ noli eſſe ſecurus, ſed clama ad Deum cum Prophetâ, & dic: Pſal. 70, 9. *Cùm defecerit virtus mea, ne derelinquas me.* Porrò tempore tentationis conſolare, & dic cum ſponsâ: Cant. 1, 3. *Trahe me poſt te, in odorem curremus vnguentorum tuorum.* Sic te non deſeret ſpes in tempore malo, nec in bono prouidentia deerit: eriſq́ue inter aduerſa & proſpera mutabilium temporum tenens quamdam æternitatis imaginem, imò

inſigne

insigne illud antiquum æterni Dei, *apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Hoc est quod nobis insinuat Ecclesiastes, dum ait: *Malam diem præcaue. Sicut enim hanc, sic & illam fecit Dominus.* Iac. 1.

Dicat enim aliquis: Si diuinæ prouidentiæ nutu decretum est, vt mala bonis stato tempore succedant; frustrà cauebimus, quod vitare non possumus. Sed nimirum quemadmodum præclarè sibi consulit, multaque vitat pericula, qui galeâ, loricâ, clypeoque tectus in aciem descendit: ita nos tolerabiliùs huius mundi mala suscipimus, ait D. Gregorius, si contra hæc per præscientiæ clypeum munimur. Minùs enim iacula feriunt quæ præuidentur. Et præcogitati mali mollis ictus venit, ait Seneca. ideò sapiens adsuescit futuris malis; & quæ alij diu patiendo, leuia facit diu cogitando. Nimirum hæc est præstans & diuina sapientia, ait Cicero, perceptas penitus & pertractatas humanas res habere: nihil admirari cùm acciderit; nihil, antequam acciderit, non euenire posse arbitrari. Grauiùs enim ea vulnerant, quæ improuisa sunt. Quod ab Homero sapienter animaduersum notauit Plutarchus, qui Vlyssem post vagos errores patriæ restitutum repentinæ morti canis sui scribit illacrymasse, vxori verò lacrymanti assidentem nullam rependisse lacrymam; siquidem, iam ante aduentum præsumpserat lacrymantis vxoris imaginem, canis verò inopinatâ morte perculsus est. Quisquis igitur prouidâ cogitatione animum in omnes aduersæ fortunæ casus præmiserit, nec facilè de tranquillitatis suæ possessione deiicietur, nec illibenter huic Ecclesiastæ sententiæ subscribet, quòd *non inueniat homo contra Deum iustas querimonias.* Quis enim iure queri potest se communi conditione mortalium viuere? Aut quis tantæ reperitur

Mala præuisa minus nocent.

Gregorius Homil. 35. in Euang.

Seneca Epist. 77.

Cicer. Tuscul. 3.

Plutarchus libro de Tranquill. animi.

ritur impudentiæ, vt hunc rerum cursum ab Auctore naturæ præscriptum perturbari cupiat, vt sibi soli benè sit? aut Deo succenseat, quòd non perpetuò sibi blandientem experiatur? *Si bona suscepimus de manu Dei,* inquit Iob, *mala quare non suscipiamus?* Quid dico mala? De operibus diuinæ prouidentiæ querimur, in quibus tamen nihil est mali, nisi quòd querimur. Nam siue affectum consideremus cuncta decernentis aut permittentis Dei, siue effectum quem pariunt quæ vulgò mala nominantur, inueniemus non minorem nos Deo gratitudinem in aduersis quàm in prosperis debere. Et quid si etiam prospera magis quàm aduersa formidanda sint? Quàm rarus extitit, ait D. Bernardus, qui non vel modicè in prosperitate relaxarit animum à sui custodiâ? cui non incauto & incurioso disciplinæ, hoc fuit prosperitas, quod Solis radius ad niuem vel glaciem? Sapiens Dauid, sapientior Salomon fuit: sed blandientibus nimis prosperis, alter ex parte, alter ex toto desipuit. Contrà verò Zenonem fractâ naui, quæ fortunas eius omnes vehebat, dixisse ferunt: Tunc secundis ventis nauigaui, quando naufragium feci: quia scilicet ad portum Philosophiæ naufragus appulerat. Nec minùs in aduersis triumphauit æmulator virtutum ac trophæorum Miltiadis Themistocles, qui cùm apud Persas exul, repentè diuitiis auctus fuisset, Perieramus, inquit, ô pueri, nisi periissemus. Quid Nabuchodonosorem dicam vtriusque fortunæ nobilissimum exemplum? Certè si stolidas hominum querelas de temporis ac fortunæ iniquitate audiret, grauiter illis succenseret, ac plus se Deo debere fateretur, quòd ad brutorum consortium proscriptus, quàm quòd ad regni solium fuerit euectus. Nam cùm sub diademate inter aulicos plausus ne se quidem nosset, inter

Iob 2,10.

Mala quæ vocantur interdum bonis præferenda.

Bernardus lib. 2. de Consider.

Diogenes Laërt. l. 7.

inter bruta etiam Dei notitiam est consecutus. Et quis dubitat, quin omnibus fortunæ donis optabilior fuerit Prophetæ Iobo sua calamitas? Sanè D. Chrysostomus affirmare non veretur, fimum illum, in quo sedebat Iob, omni tribunali Regio venerabiliorem sibi videri. Et multi nunc, inquit, transmarinam peregrinationem à terræ finibus suscipientes in Arabiam abeunt, vt fimum illum cernant: & conspicati terram, deosculantur, quæ illius victoris certamina & cruorem omni auro pretiosiorem excepit. Ex his cùm perspicuum sit, quàm iniqua sit hominis aduersus Deum de temporis iniquitate & rebus aduersis expostulatio; ad aliam querelam, quæ plus in speciem habet fundamenti, & ipsis interdum sapientibus excidit, cum Ecclesiaste pergamus. Chrysost. Hom. 5. ad Pop. Ant.

SECTIO DECIMAQVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 16. Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meæ: Iustus perit in iustitiâ suâ, & impius multo viuit tempore in malitiâ suâ.

17. Noli esse iustus multùm: neque plus sapias quàm necesse est, ne obstupescas.

18. Ne impiè agas multùm; & noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo.

METRICA PARAPHRASIS.

ECCE *alius vitæ scopulus probrosa minatur*
Naufragia, & æstu pectus ancipiti rotat.

Summme Deus vastum nutu qui concutis orbem,
Aptasque rerum ac temporum alternas vices,
Nullóne humanos libras examine casus?
Nullâne nos in parte curarum locas?
Heu vidi, dum suspirans mea fata peregi,
Vitæque mimum vmbratilem in scenam dedi,
Vidi alacri vultu ac rectâ ceruice nocentes,
Queis vna lex libido, queis nullum est iugum,
Qui innocuis ludunt iugulis, rapiuntque, feruntque,
Scelusque nullum sceleribus pasti autumant,
Ducere inoffensos naturæ tramite cursus
Adusque seras capitis incani niues.
Nulla licet scelerum saties, neque cura pudoris
Malè feriatis limitem figat, tamen
Qui sola terrarum despectat ab ætheris axe,
Longam nefastis prorogat vitæ diem.
Parte aliâ iustique tenax & cultor honesti
Pænè inter aras funus immeritum cadit.
Nil pietas, nihil cana fides, nihil inclyta virtus
Cohibere tela mortis indomitæ queunt:
Sed veluti cùm vere nouo pubescere tellus
Incipit, & hortos primus inuestit color,
Aut tenera ad Boream declinant lilia culmos,
Aut verna pluuiis purpura exspirat Notis,
Inuida fata piis mediæ sic fila iuuentæ,
Et quos coronant merita, præ cunctis secant.
En scopulum. Quid enim superis pia turba litamus,
Decreta sceleri pœna si iustum premit?
Ah! caue ne fatis legem præscribere tentes,
Superumque placita lance mendaci exigas.
Neu nimiùm sapuisse velis, rebusque minorem
Aciem fatiges ingenI cælo abditis.

Vt Phœbi radiis caligant luminis orbes,
Sic tibi retusæ mentis obrepet ſtupor.
Impia ſacrilegò neu lingua regurgitet æſtu,
Commenta ſtolidi cordis in Deum euomens,
(Otia ceu cæli ſub cardine languida ducat,
Securus imas ſors quid in terras vehat)
Ne tibi ſidereâ fulmen iaculetur ab arce
Crudóque vitam funere abrumpat Deus.
Sit licet vſque pius, ſeraſque ardeſcat in iras,
Et ad nocentem laneo adrepat pede;
Si tamen in cælum blaſphema reſolueris ora,
Celeres in iras læſa maieſtas ruet.

PROSA EXEGESIS.

NOVVS hîc lapis offenſionis obiicitur, noua querelarum ſeges ac materia: & in ſpeciem quidem priori illa vulgi quiritatione ſolidior, reuerà tamen ad cumulum miſeriarum huius vitæ pertinens (quæ, vt inſinuat Eccleſiaſtes, non tantùm vanitatis eſt pleniſſima, ſed etiam ipſa vanitas) quòd nimirum iuſti in medio ætatis flore, dum ſe Deo vel maximè probant, immaturâ morte ſuccidantur; impij verò, dum in omnium ſcelerum colluuione volutantur, etiam vltra metam votorum ſuorum vitam voluptateſque producant. Cùm enim de Deo eiuſque prouidentiâ nihil niſi iuſtum ſanctumque concipere fas ſit; mirantur & indignantur non pauci, eam in hac vitâ iuſtorum atque impiorum ſortem videri, quam ad æquitatis lancem reuocare vix poſſint. Sanè, ſi Boëtium audimus, mala fieri in regno ſcientis omnia, potentis omnia, ſed bona tantummodò volentis Dei, nemo ſatis poteſt nec admirari, nec conqueri. Et tamen vix orbe condito innocentis Abelis ſanguine terra

Iuſtis interdum breuiſſima, impiis longa vita conceditur.

Boëtius lib. 4. de Conſol. Prof. 1.

imbuta est: quem cùm impius Cain in primo iuuentutis flore demessuisset, ipse vitam contaminatissimam supra sexcentos octoginta annos protraxit. Et quot pios Principes in medio virtutum cursu vita destituit, cùm immanes illas belluas, Diocletianum & Maximianum, tot Sanctorum sanguine ebrias, tandem vitæ & imperij saturas, quasi in sinum quietis amœnissimi ruris prata susceperint? His olim similia demiratus, pænè cespitauit Propheta Regius, quamuis debitæ erga Deum reuerentiæ non immemor. *Quàm bonus*, inquit, *Israel Deus his qui recto sunt corde! Mei autem pænè moti sunt pedes, pænè effusi sunt gressus mei. Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.*

Baron. anno Christi 304.

Psal. 72, 1.

Hactenus admirari licet occulta diuinæ prouidentiæ consilia: sed caue ne vltrà prouearis in altum hoc & periculosum mare, in quo gemini occurrunt scopuli, alter nimiæ iustitiæ, alter nimiæ impietatis: alter, inquam, illorum naufragiis infamis, qui plus æquo sibi sapientes, & imprudenti zelo succensi, iustitiam, quam sibi adscribunt, in diuinę prouidentiæ operibus requirunt; alter eorum, qui hac mundi ataxiâ offensi, omni timore Numinis prorsus repudiato, si quid palato suo minùs gratum acciderit, ad blasphemias & impia maledicta reuoluuntur.

Priores illos, quos error potiùs quàm malitia transuersos agit, ita monet Ecclesiastes: *Noli esse iustus multùm; neque plus sapias quàm necesse est, ne obstupescas*. Neque existimes hominem à Deo negligi, propter quem tam multa illi curæ sunt & cordi. Porrò si quæsieris, quæ sit illa iustitiæ ratio, vt nec iustis vitam iustitia producat, nec impiis impietas abrumpat; sed his potiùs longa senectus contingat, illos immatura mors auferat; interrogabo

Iudicia Dei nō sunt curiosè examinanda, nedum carpenda.

gabo & ego viciſſim cum Apoſtolo: *Quis cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit?* Vnum ſcio, conſtare Deo facti ſui rationem, etiam cùm de eâ nihil nobis conſtat: nec meliùs hæc ratio conſtat, quàm ſi nulli reddatur, cùm rationis omnis inſtar ſit voluntas ſupremi Numinis. Quemadmodum enim Poëta pro arbitrio alios in ſcenâ diutiùs detinet, longamque fabulam exhibere permittit, alios oſtendit tantùm, & nullo carmine recitato reuocat: ita in huius vniuerſi theatro hunc vario munere aut actione Deus in ſcenam mittit, Rom. 11, 34.

Hunc tantùm terris oſtendunt fata, nec vltrà Virg. l. 6. Aeneid.
Eſſe ſinunt. —— Aut quemadmodum peritus hortorum cultor plantas quaſdam, priuſquam degenerent, in vſus ſuos euellit, quoſdam etiam fructuum præmaturè decerptos, in mel & ſaccharum recondit, alios ad putredinem vſque in arboribus relinquit: ita mundani huius horti cultor alios alioſque carpit aut reſeruat, omnes in vſum gloriæ ſuæ, & ad aliquod clementiæ iuſtitiæque ſpecimen exhibendum.

Quid, quòd ne ipſis quidem hominibus attendendum eſt, quamdiu, ſed quàm benè vixerint; neque quàm citò, ſed quàm ſanctè naturæ debitum ſoluant? Quid enim? vſque adeóne mori miſerum eſt, vt ſupplicij loco id ſit habendum? aut in præmiis reponenda eſt vita hæc mortalis, quam velut conceptorum in vtero carcerem cenſebant Indorum Gymnoſophiſtæ? Sanè non eſt *Vita bonū non in longo ſpatio, ſed recto vſu conſiſtit.* poſitum vitæ bonum in eius ſpatio, ſed in vſu; nec morâ beatior fit vita, ſed longior. Quid enim lucri facimus, ait Nazianzenus, quantocumque illo quod adiicitur ſpatio, niſi vt plura mala partim videamus, partim patiamur, partim fortaſſis etiam faciamus; ac tandem nihilominùs tributum naturæ debitum pendamus? Aut quid Nazianz. Orat. 10.

magnopere ſapienti deperit, ſi momentaneæ huic vitæ aliquot momenta decerpſeris? Certè nihilo ſe minoris æſtimat ſapiens, quòd virtutes eius ſpatio breuiore clauduntur. Vtcumque illi vita ceciderit, ſiue ſenectus longa obtigerit, ſiue citra ſenectutem finitus fuerit, non eadem idcircò virtutis erit menſura, quæ fuit ætatis. Vtrùm maiorem an minorem in arenâ circulum ſcribas, ad ſpatium eius pertinet, non ad perfectionem. Et quamuis alter diu manſerit, alterum ſtatim obduxeris, & in eum, in quo ſcriptus eſt, puluerem ſolueris, nihil idcircò perfectioni addideris aut detraxeris. Denique non ea longa vita ducenda eſt, quæ momentis circumſcribitur: ea verè longa eſt, cuius, poſtquam tranſierit, propter rerum cum laude geſtarum conſcientiam æternùm iuuat meminiſſe. Hoc voluit Martialis, cùm dixit:

Vita longa eſt, cuius æternum iuuat meminiſſe.

Martialis l.10. Epig. 23.

Nulla recordanti lux eſt ingrata grauiſque:
Nulla fuit, cuius non meminiſſe velit.
Ampliat ætatis ſpatium ſibi vir bonus: hoc eſt
Viuere bis, vitâ poſſe priore frui.

Quæ cùm ita ſint, quis, obſecro, diuina conſilia ſugillare aut iniuſtitiæ condemnare audebit, quòd nonnumquam iuſtis breuior vita contingat? Quàm leuis enim hæc iactura ſit, cùm ea quæ dicta ſunt, tum luculenter Sapiens ipſe demonſtrat, *Iuſtus*, inquiens, *ſi morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Senectus enim venerabilis eſt, non diuturna, neque annorum numero computata; cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata. Placens Deo factus eſt dilectus, & viuens inter peccatores tranſlatus eſt. Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Conſummatus in breui expleuit tempora multa: placita enim erat Deo anima illius: propter hoc properauit educere illum de medio*

Sapient. 4.7.

Cur iuſtorum vita nonnumquam ſit breuior.

dio iniquitatum. Satíſne iam cauſæ videtur habere diuina prouidentia, vt breuiore curriculo iuſtorum vitam finiat? Vnde ergo tam prona eſt in querelas humana mens? Cauſam ſubiungit idem Sapiens: *Populi videntes, & non intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia*, ſecùs atque oportet, de diuinâ prouidentiâ arbitrantur; dumque ſe iuſtitiæ zelo duci volunt videri, ipſi in Deum iniqui iudices eſſe deprehenduntur. Ibidem.

Alij hac diſpari iuſtorum atque impiorum ſorte offenſi, maiore etiam impudentiâ, prorſuſque ſacrilegâ temeritate, aut nullum Numen agnoſcunt, aut ſtultiſſimis blaſphemiis eius maieſtati obtrectant. Et hic alter eſt ſcopulus, in quem nonnulli præſertim Ethnicorum impingunt. inter quos Ouidius ſic audet ſcribens de morte Tibulli: *Ethnici diuinæ prouidentiæ ſine causâ obtrectant.*

Cùm rapiant mala fata bonos, ignoſcite faſſo,
Sollicitor, nullos eſſe putare deos. Ouid. l. 3. Amorum Eleg. 8.

Et alius non minùs impudenter:

Marmoreo Licinus tumulo iacet, at Cato paruo,
Pompeius nullo. Credimus eſſe deos? Varro in Epigram.

At quo tanto ſcelere ſeſe hîc obſtrinxit Numen, vt non solùm è mentibus hominum, ſed prorſus è rerum naturâ iſtorum calculis exterminetur? An quòd Cn. Pompeium poſt tot triumphos in littore maris obtruncatum abſque exequiis tumuloque deſtituit? Scilicet ille ſuperbiæ & ambitionis apex peculiari Dei curâ ab iniuriâ vindicandus fuit, qui honorum cupiditati plus æquo indulgens, Romanam euertit Rempublicam: in quâ cùm Cæſar nullum pati ſuperiorem poſſet, ille ne parem quidem. An quòd Tibullum in medio flore ætatis, vel potiùs libidinum ſuccidit? nimirum nulla in cælo erit prouidentia, quia in gratiam infamis iſtius proſtibuli

buli naturæ cursum non interuertit? En crimen, en causa, cur viles terræ vermiculi infinitam Dei maiestatem ludibrio habeant, nullamque virtutis aut meritorum à Deo rationem haberi somnient.

Impij Dei prouidentiam blasphemant. Sed quid Ethnicos impietatis arcesso, quorum subinde tota vita blasphemia est? hoc potiùs admiratione dignum est, inter ipsos Abrahami posteros hanc tantam impietatem inueniri potuisse, vt auderent apud Malachiam in has voces erumpere: *Vanus est qui seruit Deo: & quod emolumentum, quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem ædificati sunt facientes impietatem, & tentauerunt Deum, & salui facti sunt.* (Malach. 3, 14.)

Blasphemia ferè in hac vitâ etiam punitur. Sed quò ruis abominanda temeritas? *Ne impiè agas multùm*, monet Ecclesiastes, *& noli esse stultus* in carpendis ac damnandis diuinæ prouidentiæ consiliis, *ne moriaris in tempore non tuo*, nec ad illam pertingas vitæ metam, quam tibi spe votoque destinaueras; aut ad illam etiam, ad quam te secundùm naturæ cursum peruenturum Deus ipse prænouerat, nisi blasphemiis tuis eum ad accelerandam vindictam prouocasses. Quamuis enim Deus in ceteris delictis conniuere diu soleat, nescio quos tamen eius furori stimulos addere videtur blasphemia. Nec mirum: nihil enim horribilius blasphemiâ, ait D. Hieronymus, quæ ponit in cælum os suum. (Hieron. in Isaiam.) Omne quippe peccatum, blasphemiæ comparatum, leuius est. Huius itaque criminis magnitudini supplicij quoque magnitudo respondet, & quidem exclusis induciis à diuinâ miseratione solitis concedi. Sensit hoc ingenti suo malo Sennacherib: qui cùm Ezechiæ Iudæorum Regi sic insultasset, *Non te seducat Deus tuus, in quo habes fiduciam; neque dicas, Non trade-* (4. Reg. 19, 10.)

tur

tur Ierusalem in manus Regis Assyriorum. tu enim ipse audisti quæ fecerunt Reges Assyriorum vniuersis terris. num ergo solus poteris liberari? Ezechias Deo supplex, propositâ rei indignitate, tantum perfecit, vt læsa Maiestas diuina has impio minas intentarit: *Insanisti in me, & superbia tua ascendit in aures meas: ponam itaque circulum in naribus tuis, & camum in labiis tuis, & reducam te in viam, per quam venisti.* Ibid. v. 28. Nec facta dictis fuere mitiora. Eâdem *nocte illâ venit Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia.* Posterâ die, tantâ suorum clade consternatus Sennacherib, desertâ Ierosolymâ discessit Niniuen; ibique in templo Nesroch à propriis filiis obtruncatus est. Quid nunc attinet, post tam horrendam tamque præcipitem vindictam, illud in medium adferre, quod Epistolâ quadam narrat Cardinalis Petrus Damianus? fuisse scilicet Burgundum quemdam Clericum, qui cùm virtutem nihil iustis prodesse contenderet, palamque falsam esse pronuntiaret hanc Christi sententiam, *Qui se humiliat, exaltabitur*; repentè gladio per os instar fulminis transfixus est. Petrus Damian. lib. 2. Epist. 15. Matth. 23, 12. Sed impios illos missos faciamus, quos sua satis condemnat impietas, & ex hominum mentibus affectibusque proscribit. Illud potiùs cum Ecclesiaste nobis prouidendum est, ne, quod de indiscreto iustitiæ zelo à nobis dictum est, ad vniuersi generis præiudicium, aut aliquod veræ iustitiæ dispendium trahatur. Hæc itaque præcauens subiunxit Ecclesiastes:

SECTIO DECIMAQVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 19. Bonum eſt te ſuſtentare [a] iuſtum, ſed & ab illo ne ſubtrahas manum tuam: quia qui timet Deum, nihil negligit.

[a] *Id eſt,* quod iuſtum eſt, *ſiue,* iuſtitiam,

METRICA PARAPHRASIS.

QVI *palmæ fragilis decus*
Ambit, puluere Olympico,
In luctas habiles toros
Crebro proluit vnguine:
Et nunc aëra verberans,
Librat pondera cæſtuum;
Nunc Bacchi laticem fugit,
Ne largus titubet meri;
Nunc arcet Paphios iocos,
Ne membris pereat vigor;
Nunc victum ſibi ſubtrahit,
Vt curſu antevolet Notos.
Mercator miſeri laris
Quæſtus indocilis pati
Vltra clima retorridum
Terræ munera diuitis,
Sectatur trabe Cypriâ,
Quâ gentes medius liquor
Arcet diſſociabiles:
Quáque ignota Trionibus
Vitant ſidera Nerea.
Venator nemorum accola,

Si

Si visa est catulis fera,
Aut rupit teretes plagas,
Blandæ coniugis immemor,
Pernox sub Ioue frigido
Densis saltibus accubat.
Coniux sedula coniugem
In partem thalami iuuans,
Vt dulcem sobolem educet;
Queis non artibus ingeni
Infert lucra penatibus?
Dum Sol apta laboribus
Lucis tempora digerit,
Culpat præcipites rotas.
Dum nox fusca silentibus
Terris otia diuidit,
Noctem addens operi, & colum
Multo vellere vestiens,
Exercet famulas manus.
Te quem cælicolûm fauor
Ad maius stimulat decus,
Stellantemque domum ætheris
Tandem in præmia destinat,
Arctis iustitiam decet
Vitæ stringere brachiis.
Hæc certa est animi quies,
Hoc lucrum, hic honor, hæc salus.
Hanc ne mens temerè abdicet,
Nec missam faciat manus:
Seu te dura necessitas
Tristi pauperie premat;
Seu te culmine lubrico
Sublimem populi fauor

Faustis plausibus euehat.
Quem cæli stimulat metus,
Dum Numen venerans colit,
Nulli iustitiæ deest,
Ne desit pariter sibi.

PROSA EXEGESIS.

NISI præcedenti Sectione nimiam iustitiæ affectationem condemnasset Ecclesiastes, superuacua iam videri posset hæc ad iustitiam siue virtutem cohortatio. Quid enim attinet ad eam rem velis orationis remisque perurgeri, ad quam prono naturæ æstu torrentis instar abripimur? Quid tam naturale, quàm virtus? quid tam affectibus congruum, rationique consentiens? Certè nulla lex, ait Seneca, amare parentes, indulgere liberis iubet: superuacaneum est enim, in quod imus, impelli. Itemque nemo in amorem sui cohortandus est, quem, cùm nascitur, trahit. Ita ne ad hoc quidem exstimulandus est, vt quæ per se honesta sunt petat. Placet enim suapte naturâ, adeoque gratiosa virtus est, vt insitum sit etiam malis, probare meliora. hoc enim proprium hominis ac genuinum bonum est: cetera adulterina sunt, fucata, & adscititia. Hoc vnum in terris mortali contingit immortale, cetera fluxa sunt & caduca fortunæ ludibria. Hoc sibi quisquis persuasum habuerit, hunc actionum suarum scopum sibi præfiget, huc omnes conatus ac studia diriget, hoc vnum in omni vitâ semper intuebitur.

Ad virtutem naturâ impellimur.

Senec. li. 4. de Benefic. c. 17.

Sed quoniam illud quibusdam euenit, vt quæ sciunt, ea scire se nesciant; adhibenda quædam nonnullis est cohortatio, vt congruenter naturæ viuant, & insita virtutum semina in herbam, florem, fructumque perducant.

eant. Quænam autem potior exhortatio, quàm vt, secundùm veriorem Philosophiam, summum bonum in animo constitutum esse meminerint? Obsolescit enim, ait Seneca, si ab optimâ nostri parte ad pessima transit. Non est summa felicitatis nostræ in carne ponenda. Vidésne, vt reliqua omnia bono suo constent? Vitem fertilitas commendat, sapor vinum, velocitas ceruum. In homine quid est optimum? Ratio. hac antecedit animalia, Deum sequitur. Quid autem homini ad gloriam ac dignitatem contingere potest excelsius, quàm vt imitatione virtutis ac perfectionis in diuinæ naturæ possit transire consortium? Igitur non æreæ statuæ, inquit Isidorus Pelusiota, non Olympicæ coronæ, non opes, non pulchritudo, non robur, non Imperium, non Regnum, non aliud quidquam eorum quæ magna esse videntur, magnum est aut expetendum. Tempori enim id omne cedit, & extinguitur, & in obliuionem abit: sola virtus præclaram & numquam intermorituram dignitatem obtinet, quæ nec vetustati cedat, nec obliuione conteratur, nec instar floris marcescat, sed recentem semper vegetamque gloriam consequatur.

Seneca Epist. 74. *Bonum hominis in animâ reponendum.* *Isidor. Pelus. lib. 2. Epist. 286.*

Si autem virtus, quidquid in terrâ est, velut fragile & caducum spernit, ait Lactantius, quid restat, nisi vt cæleste aliquid efficiat, & ad altiora nitatur, quia humilia despicit? Id verò nihil esse potest aliud, quàm immortalitas: cuius qui gustum aliquem cogitatione præceperit, næ ille virtutem quouis pretio rectè comparari iudicabit: nec laborem tantùm pro iustitiâ, sed sanguinem vitamque paciscetur, animo semper in difficultatibus expedito, in aduersis infracto, in doloribus ac tormentis hilari. Quid ego hîc generosos veri Dei athletas in arenam producam, quorum nihil interesse videbatur,

Lactantius lib. 3. *Virtus quouis pretio constat benè.*

tur, gaudióne exultarent, an in equuleo iacerent, ac tortores ſuos laſſarent? Auſus eſt aliquando Epicurus dicere, ſapientem, ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce eſt, & ad me nihil pertinet. Potuit Arria Cæcinnæ Pæti vxor, pro iuſtitiâ mortis conſortium ferro præoccupans, maritum ſic exhortari: Pæte non dolet? Et miramur Cunegundem nudis pedibus candentes vomeres calcantem, inter roſas ambulare ſe conteſtari? Miramur Theodoram apud iudices mortem ſibi contentioſè depoſcere, repulſo milite, quem ſe non mortis vadem elegiſſe, ſed prædem pudoris optaſſe prætendebat? Miramur Ioannem Fiſcherum, illuſtriſſimum Angliæ Martyrem, cùm extremum ſupplicium ante oculos haberet, abiecto ſcipione ſic exultaſſe: Agite nunc mei pedes, munere veſtro fungimini; tantillum vobis reſtat itineris ad immortalitatem? Miramur denique D. Vincentium à Daciano in equuleo ſuſpenſum, Præfecto per ludibrium interroganti, Vbinam es Vincenti? generoſè reſpondiſſe: In ſublimi conſtitutus ſum, vnde terrenâ te poteſtate ſuperbientem altior deſpicio? Omitto ceteros, qui non facto minùs quàm verbo docuerunt, quo pretio nobis virtus æſtimanda ſit.

Seneca Epiſt. 66. Martialis lib. 1. Epigram. 15.

Raderus Tom. 1. Bauariæ ſanctæ. Ambroſius lib. 1. de Virgin.

Sanderus libro de Schiſm. Anglic.

Auguſtinus Ser. 12. & 13. de Sanctis.

Itaque bonum eſt te ſuſtentare iuſtum, id eſt iuſtitiam, ait Sapiens; *ſed ab illo quoque ne retrahas manum.* Quaſi dicat: In ſtudio virtutis ac perfectionis aduerſo flumine ſurſum niteris, & æſtu ventoque repugnante cymbam trahis, ac deprauatæ naturæ vitio ſemper deorſum laberis: ſi vel ad breue tempus manum retraxeris, animique contentionem remiſeris; mox aduerſo fluminis æſtu abripieris, magnoque laboris & comparatæ virtutis diſpendio ad antiqua vitia deuoluêris. Siqui-

Virtus aduerſo flumine ſurſum nititur.

quidem, vt rectè notat D. Gregorius, in viâ Dei non progredi, regredi est. & Alcimus Auitus:

Si vires nullas virtus acquirit eundo,
Amittit rediens paulatim extincta priores.

Alcimus Auitus de Castitate.

Hoc igitur sit primum cunctis in commune mandatum, inquit Antonius eremicolas suos instituens, nullum in arrepti propositi vigore lassescere, sed quasi incipientem augere semper debere quod cœperit. Fit enim interdum, ait D. Basilius, vt nonnulli, se cum aliis longè deterioribus comparantes, quodammodò sibi de virtute blandiantur, progressum videlicet suum metiendo non tam spatio eius, quod restat, itineris, quàm interuallo quo alios post se reliquerunt. Et verò sic naturâ comparatum est, vt oculos libenter conuertamus ad ea quæ nos delectant, auertamus ab iis quæ offendere aliquo modo possunt. Et quemadmodum viatores, vbi tædere eos cœpit itineris, respectare solent quantum viæ confecerint: ita nos, simul ac virtutis ardor restingui, & industria frangi cœpta est, decursum spatium respicientes, facilè nos ipsos conferimus cum iis quos aut in voluptatis cœnum prolapsos, aut in auaritiæ dumetis hæsitantes, aut ambitioni & honori miserè seruientes à tergo reliquimus. Quamobrem metam perpetuò ante oculos habere conuenit, & quàm longe à perfectâ iustitiâ etiamnum absimus, etiam atque etiam videre, neque aut rei, aut operæ quidquam prætermittere, quod ad hanc consequendam momenti aliquid habere possit: *quia qui timet Deum, nihil negligit.* Quæ verba Ecclesiastæ duplicem habere videntur sensum: tum quòd nulla acquirendæ perfectionis occasio negligenda sit; tum quòd nulla iustitiæ materia, quantumcumque exigua, sit repudianda.

Athanas. in Vitâ Antonij.

Numquam remittendus est ad virtutem conatus.

Basilius in Regul. fusius disputatis, c. 6.

Claudius Aquauiua Epist. de Renou. spiritus.

Occa-

Occasio virtutis captanda.

Occasionis inprimis magna est habenda ratio: ac tempus, quod plerisque aut nihil aut aliud agentibus elabitur, virtute sistendum, & æternitati transscribendum est. Proderit etiam breuem sibi quemque vitæ cursum circumscribere, & simul meminisse, quod perfectionis & gratiæ diuinæ non comparaueris in vitâ, id te comparaturum esse numquam: vitam autem ipsam, vt notat Nazianzenus, esse quasi mercatum, cuius dies cùm abierit, tempus ampliùs non sit emendi quæ velis. Hinc illa nostri Sapientis admonitio: *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos quò tu properas.*

Claudius Aquauiua ibid.

Nazianz. in Sentent.

Eccle. 9, 10.

Nihil parui faciendum quod ad magna conducit.

Sed nec in rebus ipsis quæ ad perfectionem conducunt, aliquid ita exiguum est, vt meritò contemni possit. Quin immò quâ ratione exiguum dici possit non video, quod ad rem tantam potest aliquid adferre momenti. Deinde cùm res etiam maximæ à paruis initiis ducant exordium, quis parua esse sentiat, sine quibus magna consistere non possunt? Alexander Macedo dum concionem ad milites haberet, nihil paruum affirmabat esse ducendum, in quo magnæ gloriæ seges est: atqui iustitiæ non alius est fructus, quàm gloriæ numquam intermoriturae, æternæque beatitatis secura possessio.

Curt. lib. 9.

In operibus Dei nihil paruum aut vile.

Quid dicam, ipsius Dei opera in minimis non minimam admirationem excitare? Quis non obstupescit in auiculis nidorum architecturam, in araneis textrinæ subtilitatem, in apibus fauorum cellulas opere pentagono cancellatas? Vt non immeritò Tertullianus in modicis despici vetet conditorem; qui, maximus, inquit, cùm sit artifex, animalia minutiora ingeniis ac viribus ampliauit. Quid animalia dico? cùm testas ipsas, maris excre-

Tertullian. lib. 1. cont. Marcion. c. 14.

excrementa, & vilium concharum receptacula, tam variâ multiplicíque pulchritudine ad stuporem vsque exornarit? Tot ibi colorum differentiæ, ait Plinius, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso: iam distinctione virgulata, crinita, crispa, canaliculatim, pectinatim diuisa, imbricatim vndata, cancellatim reticulata. Nitor & puritas in plerisque incredibilis, omnia vincens auri & argenti metalla, nisi longissimo æuo non obsolescens. Si Deus vilissima illa marinæ fæcis excrementa tantâ varietate ac pulchritudine concinnat, *si fœnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, sic vestit*, si *capilli capitis* nostri *omnes numerati sunt*, si denique res omnes, quantumcumque exiguæ, non minùs illi quàm maximæ cordi sunt; nos, quibus propositum est Deum sequi, tantæque maiestatis consilia non tantùm suspicere, sed etiam æmulari, alienum à nobis esse ducemus etiam minima virtutis ac perfectionis momenta diligenter expendere? Sanè si Deo gloriosum est, magnum in rebus minimis suæ maiestatis specimen exhibere; nobis non tantùm gloriosum, sed & fructuosum erit, in rebus minimis maxima virtutum lucra sectari. Quod qui fecerit, næ ille virtutis ac sapientiæ numeros omnes explebit; tantoque perfectionis interuallo ceteros mortalium præcedet, quantum versu proximè sequenti declarat Ecclesiastes.

Plin. lib. 9. c. 33.

Matt. 6, 30.

Matth. 10, 30.

SECTIO DECIMASEXTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 20. Sapientia confortauit ſapientem
ſuper decem principes ciuitatis.
21. Non eſt enim homo iuſtus in terrâ, qui faciat
bonum, & non peccet.

METRICA PARAPHRASIS.

Da virum, cuius generoſa virtus
Arcem pectoris occupat;
Cuius interdiu fouet alma curas,
Et ſomno vigil accubat;
Quem dies naſcens Sophiæ litantem
Et Phœbus moriens videt:
Non eum vulgi quatiet procella
Mentis de ſolidæ ſtatu;
Non truces vultus pauido tyranni
Vanos incutient metus.
Emicet fulmen nebulis, micabit
Virtus fulmine clarior.
Corruat moles operoſa cæli,
Iuſtus ſubiiciet caput.
Non Atlas illo potior labantem
Dexterâ ſiſtere patriam.
Dena non illum meritis adæquent
Vitæ, culmina ciuium.
Nam quibus virtus ita pectus ambit,
Nullo vt tramite ceſpitent?
Quis manus nullâ ſcelerum impiatas
Labe ad ſidera porrigit?

Ipſe

Ipſe nonnumquam ſapiens ſeueræ
Menti improuidus excidit.
Mercuri centeno oculo excubantem
Argum virgula ſopijt.
Fortis interdum, Veneris furori
Factus ludibrium, cadit.
Degener terras meritis replentem
Alciden ſubigit colus.
Scimus vt noſtri generis parentem
Cæli dotibus inclytum
Luſa periuri illecebris colubri
Pellax femina luſerit.
Sed quid errores generis Promethei
Pennâ vindice perſequor?
Ipſe tot ſtellis radiatus æther
Sordet luminibus Dei,
Qui coruſcantis proceres Olympi Iob 4.
Deprendit ſceleris reos;
Et caſæ viles luteæ ſtupemus
Spargi ſordibus incolas?

PROSA EXEGESIS.

NON equidem miramur, homuncionibus ex argillâ lutum ſuum primigenium adhæreſcere, teſtas de Samiis terræ non abſque diſpendio integritatis ſuæ ſubinde collidi, homines ex carnis ſanguiniſque coagulo concretos, ea quæ carnis ſunt ſapere: ſed illud potiùs miramur, aliquem è cunctis hominum millibus iſtiuſmodi ſapientem ab Eccleſiaſte deſcribi, qui nulli virtutis occaſioni deſit. Hic enim talis ſupra humanæ conditionis faſtigium euectus, verè prodigium hominis, Deoque quàm homini proprior videtur. Nam, vt rectè

Clemens Alexandrinus l.7. Stromatũ. *Descriptio viri iusti ac sapientis.*

notat Clemens Alexandrinus, imago planè diuina, Deoque similis est anima viri iusti. Hic est ille tot Stoïcorum laudibus ornatus, & omnibus tamen maior sapiens. Hic verè Rex est, magnum suiipsius administrans imperium. Hic verè beatus, cuius animi serenitatem, & perenne gaudium ex virtute natum, nulla mœroris nubes attingere, non magis quàm Solem, potest. Hic est verè diues, qui thesauris omnibus pretiosiores, nullique fortunæ obnoxias virtutes possidet. Hic verè liber est, tum quòd ergastulo corporis inclusus, spiritu tamen emicat, ipsumque cælum penetrat; tum quòd nulli vitio seruitute addictus est. Bonus enim, inquit Augustinus, etiamsi seruiat, liber est: malus, etiamsi regnet, seruus est; nec vnius hominis, sed, quod grauius est, tot dominorum, quot vitiorum. Denique hic verè fortis est: nam & animum vincit, &cupiditates domat, & tyrannorum tormenta despuit, & totum fortunæ regnum sub pedibus conculcat. Quid multa? Instar quadrati agminis aciem virtutum explicat, vt vbicumque infesti aliquid oritur, illic parata sint præsidia, & ad nutum regentis sine tumultu respondeant. Si paupertas, si luctus, si ignominia, si dolor impetum faciant, persistit in vestigio. Si coruus inauspicatum crocitat, inquit Epictetus, non percellitur, sed ipse mox secum discernit, & dicit: Nihil istorum mihi portenditur, sed aut corpusculo meo, aut reculæ meæ, aut existimationi, aut liberis, aut vxori; mihi autem fausta omnia portenduntur, si ego voluero. quidquid enim istorum acciderit, ex eo penes me est, fructum vt capiam. Hic est excelsus ille animus, & supra mortale fastigium eminens, quem Christiani quidem suspiciunt ac venerantur, Stoïci verò etiam aris lucisque sacrationem ac venerabilio-

August. l.4. de Ciuit. cap.3.

Epictetus Enchirid. cap.24.

rabiliorem prædicant. Sic enim ex eorum numero Seneca: Si tibi occurrit vetuſtis arboribus, & ſolitam altitudinem egreſſis, frequens lucus, & conſpectum cæli denſitate ramorum ſubmouens; illa proceritas ſiluæ, & ſecretum loci, & admiratio vmbræ, fidem tibi Numinis facit. Magnorum fluminum capita veneramur: ſubita & ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet: coluntur aquarum calentium fontes, & ſtagna quædam vel opacitas vel immenſa altitudo ſacrauit. Si hominem videris interritum, intactum cupiditatibus, inter aduerſa felicem, in mediis tempeſtatibus placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, Dei perfectiones æmulantem; non ſubibit te veneratio? non dices: Iſta res maior eſt altiorque, quàm vt credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc diuina deſcendit. Animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamuſque ridentem, cæleſtis potentia agitat. Non poteſt res tanta ſine adminiculo Numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt, vnde deſcendit. Quemadmodum Solis radij contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt vnde mittuntur; ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus vt propiùs diuina noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet, illuc ſpectat ac nititur; noſtris tamquam melior intereſt. vt non immeritò dixerit Eccleſiaſtes, hunc talem tamquam diuinum hominem eſſe ſupra omnem comparationem, vſque adeò, vt nec *decem principes ciuitatis*, id eſt, quantumcumque virorum illuſtrium numerum innuat cum eodem aut ſapientiæ ſplendore, aut animi robore, aut virtutum ornamentis, aut vllo genere laudis, poſſe conferri. Seneca Epiſt. 41.

Rationem hanc euidentem ſubiicit, quòd inter ho-

Perfectè sapiens ac iustus nemo in hac vitâ reperitur.

mines nemo vnus inueniri possit, qui omnes virtutum numeros expleat. *Non enim est homo iustus in terrâ, qui faciat bonum, & non peccet.* Quis ex omnibus reperietur, qui se profiteri possit omnibus legibus innocentem? Atque vt hoc ita sit, quàm angusta innocentia est, ad legem bonum esse? Quantò latiùs officiorum patet, quàm iuris regula? quàm multa pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides exigunt, quæ omnia extra publicas tabulas sunt. Sed ne ad illam quidem non arctissimam innocentiæ formulam præstare nos possumus. Alia fecimus, alia cogitauimus, alia optauimus, aliis fauimus, in quibusdam innocentes sumus, quia non successit. Nemo tam circumspectus, cuius non diligentia aliquando sibiipsi excidat: nemo tam maturus, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum casus impingat: nemo tam timidus offensarum, qui non in illas, dum vitat, incidat. Quocumque nos fugâ receperimus, quamdiu nosipsos, tamdiu peccandi pericula circumferemus. Queritur D. Hieronymus, ille scorpionum in solitudine socius & ferarum, inter aspera rupium, & opaca siluarum, Romani luxus ideam sibi repræsentatam. Queritur D. Augustinus: Ecce in solitudine sumus, in eremo sumus, locus tamen non facit sanctos. Peccauit Angelus in cælo, peccauit Adam in paradiso, & tamen nullus locus sanctior illis erat. Quid igitur mirum, si nihil in terrâ à luto immune, nihil in vitâ à vitiis exemptum?

Seneca l. 2. de Irâ, cap. 28.

Idem l. 3. de Irâ, c. 25

Hier. Ep. 2. Ad Eustoch.

August. Serm. 27. ad Fratres eremi.

At inquies: Si nemo omnium à culpâ immunis est, ergo nec sapiens ille, quem tot laudibus exornasti, aliud quàm inane commentum esse videbitur. Celebris fuit hæc non solùm inter veræ fidei cultores, sed etiam inter Stoïcos olim disceptatio, An aliquando extiterit in rerum

rerum naturâ ille omnibus numeris absolutus sapiens. In quâ sic pronuntiat M.Tullius: Stoïci eam sapientiam interpretantur, quam adhuc nemo mortalis est consecutus. Alij paulò liberaliùs, fortassis instar phœnicis semel anno quingentesimo nasci, sed nasci tamen, arbitrantur. Arbitror ego verius, inter Ethnicos pronuntiasse plerosque Stoïcorum, verum sapientem numquam aut nusquam in orbe repertum, tametsi nonnulli magnos in virtute progressus fecissent, nec procul à vertice constitissent.

An perfectus sapiens existat, varia Stoicorũ opiniones.
Cicero in Lælio.
Seneca Epist. 42.

Inter veri Dei veræque pietatis ac iustitiæ cultores idem propemodum sentire possumus, quamuis nonnullos magnis in cælum laudibus efferamus, non tamen eos, quod natura hominis summum habet, fuisse consecutos. Magnum omnino Heroëm fuisse Dauidem, nemo infitiabitur, qui meminerit, eum, adstipulantibus sacris Litteris, virum fuisse secundùm cor Dei: & tamen quàm fœdè lapsus est in causâ Vriæ Hethæi? Magnus planè vir, & multarum virtutum clarus insignibus fuit Abraham, inquit Ambrosius, quem votis suis Philosophia non potuit æquare: minus enim est quod illa finxit, quàm quod iste gessit: maiorque ambitioso eloquentiæ mendacio simplex veritatis fides. Quod enim pro magno inter Sapientum dicta celebratur, Sequere Deum, perfecit Abraham, factoque Sapientum dicta præuenit, & secutus Deum, exiuit de terrâ suâ. Et tamen illa ipsa tot encomiis celebrata peregrinatio non absque næuo fuit, dum Saram sororem potiùs quàm vxorem professus, eius pudicitiam manifesto periculo exposuit. Magnorum etiam virorum natales Christiana Religio festiuo cultu prosequitur, neminem tamen, quod in naturæ gratiæque donis extremum

Inter veros fideles nemo etiam purus homo perfectus.
Actor. 13. 22.
Ambr. l. 1. de Abrahã, cap. 2.
Genes. 12. & 20.

mum est, assecutum esse profitetur. Vnicus fuit humanæ salutis assertor Christus, omni virtutis genere perfectissimus, vnus qui exemplar illud cæleste, quantum homini fas est, exprimeret; vnus qui dicere iure suo posset,
Ioan. 8, 46. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Sed huic propter diuinæ humanæque naturæ, per vnionem, vt vocant, hypostaticam, consortium, eiusmodi à Deo perfectionis ac dignitatis prærogatiua concessa est, ad quam nemo mortalium vnquam possit adspirare. Proximè ab eius perfectione abfuit eius Mater sanctissima: quam etiam propter eximia diuinæ gratiæ subsidia, & exaggeratam virtutem ab omni peccati labe profitemur exemptam. Ceteris hominum perfecta sapientia non contingit, nisi
Plato in Phæd. apud inferos, vt aiebat Plato, id est, animo corporeis vinculis exsoluto, in illis æternitatis domiciliis, apud auctorem omnis sapientiæ.

At inquies: Quorsum perfectus ille sapiens ab Ecclesiaste describitur, quem ne decem quidem optimates virtute principes æquare possint, si talem natura non admittit? Verbo dicam: magnis exemplis nos ad virtutem
Magna nobis exẽpla proponuntur, vt saltem mediocria assequamur. excitare desiderat. Enimuerò non semper in exemplis, quid gestum sit, attenditur, sed species & idea quædam illius Summi proponitur, quò perpetuò nobis connitendum est. quò si non pertingitur, tamen conatus in laude ponendus est. Ita Plato Reipublicæ suæ formam litteris consignauit: ita Xenophon Cyrum suum tamquam perfecti Regis exemplar introduxit: non quomodo vixerint, sed quomodo viuendum sit, indicantes. Sed quid commentis ac figmentis opus est, cùm Christus ipse, doctor noster ac legislator, illud nobis exemplar vitæ præscripserit, ad quod nullus labor, nulla pertingere posset industria, dum ait: *Estote perfecti, sicut*
Matth. 5, 48.

& Pater vester cælestis perfectus est. Quam perfectionis normam quicumque sibi proposuerit, immortalem gloriam consequetur. Nam tametsi magno interuallo ab hoc perfectionis apice substiterit,

——— *magnis tamen excidet ausis.*

Et quid mirum est, ait Seneca, si non ascendunt in altum ardua aggressi? Viros suspice, etiamsi decidunt, magna conantes. Generosa res est, respicientem non ad suas, sed ad naturæ (dicam potiùs diuinæ gratiæ) vires alta conari, & mente maiora concipere, quàm quæ etiam ingenti animo adornatis effici possint. Nam bonis in rebus, ait quidam, conatus semper in laude, effectus quandoque in casu est. Hæc itaque summa est: Tametsi perfectionis apicem nobis proposuerit Ecclesiastes, operæpretium tamen se fecisse existimabit, si istiusmodi sapientem formauerit, qui conatus fuerit in secundis tertiisque consistere. Hunc verò talem porrò instituens monet, ne maledicæ linguæ conuitiis à statu mentis, animique moderatione dignâ sapiente deturbetur.

Sen. lib. 1. de Beatâ vitâ, c. 20.

Apuleius.

SECTIO DECIMASEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 22. Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur, ne accommodes cor tuum: ne fortè audias seruum tuum [a] maledicentem tibi.
23. scit enim conscientia tua, quia & tu crebrò maledixisti aliis.

[a] *Verbum Hebræum etiam sonat* contemnere, *&* viliùs de aliquo loqui.

METRICA PARAPHRASIS.

VITAE *magistræ si sapientiæ*
Consultus audis, atque animi potens,
E mentis excelsæ theatro
Despicis innumeros tumultus,
Dum sors probrorum turba solutior
Famam caninis dentibus atterit,
Ne lubricæ dicacitatis
Aure bibas auidâ susurros.
Nec, si probrum deprenderis impotis
Linguæ, furores indue. Quis, precor,
Rumusculos famæ procacis
Horrifico tonitru expiabit?
An, si iocoso te sale quispiam aut
Mordaci aceto defricuit, faces
Ensesque spirabis, nouamque
Materiem tragicis cothurnis?
Latrante pugnax stat sonipes cane
Immotus, acres nec tumidus leo
Obliquat adspectus, frementes
Dum rabiem geminant catelli.
Excelsa virtus vilia despicit,
Iræque viles degenerem probant,
Timorque, suspicaxque cura
Immeritis furiata pœnis.
Ah! ne susurris te malè credulum
Iráque cæcum hæc dedecorent probra:
Ne vernulas forsan frementes
In domini caput impotentis
Famamque crebris ictibus audias
Diuerberantes. Namque quid attinet

Flam-

Flammâque & vltrici machærâ
Tam faciles abolere culpas,
Quarum ſub imo corde domeſtici
Te mille teſtes conſtituunt reum?
Quam proprio indulges pudori,
Cur aliis veniam negabis?

PROSA EXEGESIS.

DVPLICEM ex his Eccleſiaſtæ verbis cum Lorino ſenſum eruere poſſe videor. *Cunctis ſermonibus, qui dicuntur, ne accommodes cor tuum*, nimirum non eſſe curioſè diſquirendum ſapienti quid de ſe quiſque ſentiat aut loquatur: deinde, ſi vltrò conuitia aut maledicta ad aures eius accidant, non eſſe illis toto pectore incumbendum, non eſſe acerbiùs illa ferenda, aut grauiore vindictâ perſequenda. Nam & nimia curioſitas, præſertim circa domeſticos, in eorum fortaſſe cognitionem eum adducet quæ meliùs neſciret; & nimia in leues culpas animaduerſio eum velut naturæ communis ſuæque fragilitatis oblitum, inhumanitatis accuſabit. Vide Lorinum hoc loco.

Indignum prorſus eſt conſtantiâ ſapientis, maledicentiæ rumuſculos auidiùs captare, & internos animi tumultus vltrò accerſere, cum teſtimonio conſcientiæ ſuæ ſecuro lætoque eſſe liceat. Quid enim attinet ſingulorum voces aucupari, obſeruare nutus, ipſius denique cordis ſenſa rimari? Non expedit, inquit Seneca, omnia videre, omnia audire: multæ nos iniuriæ tranſeant, ex quibus pleraſque non accipit, qui neſcit. Non vis eſſe iracundus? ne ſis curioſus. Qui inquirit quid in ſe dictum ſit, qui malignos ſermones, etiamſi ſecretò habiti ſint, eruit, ipſe ſe inquietat. Magis autem,

Curioſè rumuſculos de ſe captare, quietem animi perturbat.

Sen. lib. 3. de Irâ, c. 11.

ſi delatorum calumniis furori faces ſubiici patiatur.

Æquitas animi in ferendis conuitiis.

Piſiſtratum certè Athenienſium tyrannum memoriæ proditur, cùm multa in crudelitatem eius ebrius conuiua dixiſſet, nec deeſſent qui vellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc faces ſubderent, placido animo tuliſſe, & hoc irritantibus reſpondiſſe, Non magis illi ſe ſuccenſere, quàm ſi quis obligatis oculis in ſe incurriſſet. Non minorem conſtantiæ laudem ſibi vindicat Pelopidas, apud quem cùm fortis quidam miles per calumniam delatus eſſet, tamquam ei conuitiatus fuiſſet, reſpondit: Equidem facta eius reſpicio, verba autem non audiui. Maiorem etiam à ſuis perfectionem exigit Epictetus, qui ſic præcipit: Siquis nuntiarit quempiam tibi maledicere, ne refuta quæ dicta ſunt, ſed reſponde, eum neſciſſe cetera tua vitia; nam alioqui non illa ſola fuiſſe dicturum. Quid C. Cæſarem dicam, illum qui victoriâ ciuili clementiſſimè vſus eſt? Maluit hic, cùm poſſet vindictæ materiam eruere, omnino neſcire delicta. Itaque cùm ſcrinia deprehendiſſet epiſtolarum ad Pompeium miſſarum ab iis qui videbantur aut in aduerſis aut in neutris fuiſſe partibus, combuſſit: quamuis enim moderatè ſoleret iraſci, maluit tamen omnino non poſſe. gratiſſimum putans veniæ genus, neſcire quid quiſque peccaſſet. Plurimum mali curioſitas facit; & hoc inprimis, quòd ſuſurris captandis domeſticam pacem perturbat, & leuiſſimis de cauſis familiaritate in odium verſâ, vitam reddit inſuauem.

Stobæus Serm. 11.

Epictetus Enchirid. c. 43.

Sen. lib. 2. de Irâ, c. 23

Ita viuendum, vt nulla te conuitia tangant.

At inquies: Durum atque indignum eſt, à ſeruis & domeſticis ludibrio haberi? At ego contrà, magna pars contemptus tollitur, ſi à contempto ignoratur. Deinde, ita viue, vt prudentum iudicio nulla te conuitia tangant,

gant, minùs lædant. Eſt hoc Satyrici conſilium, ſanè hoc loco non importunum:

Viuendum eſt rectè, tum propter plurima, tumque his
Præcipuè cauſis, vt linguas mancipiorum
Contemnas. nam lingua mali pars peſſima ſerui.

Iuuenalis Satyrâ 9.

Quamquam, ſi verum fatemur, dominorum faſtus atque inhumanitas procaces ac dicaces ſeruos efficiat. Olim familiares dici ſolent iidem qui ſerui, & patresfamilias, qui domini. Sed enim dominorum ſuperbia timeri à domeſticis maluit, quàm diligi: & dum ſubditorum contempſit affectum, maluit antiquo prouerbio locum dare, Totidem eſſe hoſtes, quot ſerui. O ſtulta arrogantia, communis naturæ conſortium repudiare conantium! At ſerui ſunt. Quid ais? ſerui ſunt? imò conſerui, ſi cogitaueris tantumdem in vtroſque licere fortunæ. Itaque rideo iſtos, qui turpe exiſtimant cum ſeruo ſuo cœnare. quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo cœnanti domino ſtantium ſeruorum turbam circumdedit. Eſt ille plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat diſtentum ventrem, ac deſuetum iam ventris officio, vt maiore operâ omnia egerat quàm ingeſſit. At infelicibus ſeruis mouere labra ne in hoc quidem, vt loquantur, licet; virgâ murmur omne compeſcitur. Et ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamentum, ſingultus: magno malo interpolatum vllâ voce ſilentium luitur, nocte totâ ieiuni mutique perſtant. Sic fit, vt iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi, quibus non tantùm coram dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorum os non conſuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, ac periculū imminens in caput ſuum auertere. In conuiuiis loquebantur, ſed in tormentis tacebant.

Dominorū inhumanitas dicaces facit ſeruos.

Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 10. Seneca Epiſt. 47.

Dicacitas seruorum excusanda. Denique si boni sunt serui qui conuitiantur, dolebis innotuisse tibi quod punias. Quare autem punias verbum temerè prolatum, & fortassis ab opinionis errore profectum? Sic enim excusat Epictetus. Cùm tibi quispiam, inquit, maledixerit, memento eum opinatum esse, id ex officio sibi fuisse dicendum. Neque verò fieri potest, vt id sequatur ille quod tibi videtur, sed quod sibi. Quòd si malè iudicat, is damnum incurrit qui decipitur. Sic animo comparatus, nòn iniquè feres conuitiatorem. nam ad singula dices, ita visum illi fuisse. Sæpè enim contingit, inquit Gregorius, vt ipsa quoque in nobis bona opera ab incautis hominibus reprehendantur: sed qui testem in cælo habet, reprehensiones hominum metuere non debet. Omnino enim sufficit, ait Bernardus, aduersus os loquentium iniqua, opinio bonorum, cum testimonio conscientiæ.

Epictetus Enchirid. c. 64.

Gregorius lib 13. Moral. c. 13.

Bernardus Homil. 24.

Vindictæ cupiditas in dicaces refrananda. Deinde, quid prodest animo suo indulgere, & immodicâ vindictæ cupiditate leuissimas ob causas exardescere? Certè pertinaces iras non meretur, quod inconsultâ temeritate bonus seruus effutiuit. At vilissimus seruus est, emptumque de lapide mancipium. Esto sanè: sed laudabilis est etiam vilissimi sanguinis parsimonia. Et quis ego sum, qui serui mei hilarius responsum, & contumaciorem vultum, & non peruenientem vsque ad me murmurationem flagellis & compedibus expiem? Quis sum, cuius aures lædi nefas sit? Ignouerunt multi hostibus; ego non ignoscam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuset, extraneum libertas, domesticum familiaritas. Nunc primùm offendit? cogitemus quamdiu placuerit. Sæpè & aliàs offendit? feramus quod diu tulimus. Prætereà cogitemus, quantis viris impunè maledictum fuerit. Quid facilius fuit

Senec. li. 3. de Irâ, c. 24

Idem c. 22 & 23.

fuit Antigono, quàm duos manipulares duci iubere, qui incumbentes Regis tabernaculo, faciebant quod homines & periculosissimè & libentissimè faciunt, de Rege suo malè existimabant? Audierat omnia Antigonus, vtpote cùm inter dicentes & audientem palla interesset; quam ille leuiter commouit, &, Longiùs, inquit, abscedite, ne vos Rex audiat. Quid Philippum Macedonem commemorem? ad quem cùm inter alios Atheniensium Legatos Demochares quidam procacis linguæ venisset, auditâ benignè legatione Philippus, Dicite, inquit, mihi, quid facere possum quod sit Atheniensibus gratum? Excepit Demochares: Te vt suspendas. Indignatio circumstantium ad tam inhumanum responsum exorta est: quos Philippus conticescere iussit, & Thersitem illum saluum incolumemque dimittere. At vos, inquit, ceteri Legati nuntiate Atheniensibus, multò superbiores esse qui ista dicunt, quàm qui impunè dicta audiunt. Omitto Dauidem acerbissimis Semei maledictis inconcussum. Omitto ipsum Dei Filium, nunc Samaritanum, nunc meribibulum, nunc dæmoniacum appellatum, semper tamen beneficio cum maledictis certantem.

2 Regum 16,5.

Ioan. 8,52.

Conuitia moderatè ferenda.

Quæ dum memoriâ recolimus, nonne meritò nos viles animæ liberius aliquod dictum nobis impactum æquo animo tolerabimus? Sanè quemadmodum pusillo solatium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo fleuit, qui vidit acerba funera etiam ex Regiâ duci: sic animo æquiore feret ab aliquo se lædi, ab aliquo contemni, cuicumque venerit in mentem, nullam esse tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Denique ad ferenda moderatiùs conuitia illud nos efficacissimè

Senec. li. 3. de Irâ, c. 25

ſimè exhortatur, quod ſubiungit Eccleſiaſtes: *Scit enim conſcientia tua, quia & tu crebrò maledixiſti aliis.* Cui illud pænè geminum adfert Seneca: Non facilè poterit iraſci, qui ſibi tacitus ad ſingula, quibus offenditur, dixerit: Hæc & ipſe commiſi. Quod qui candidè fuerit confeſſus, non facilè in aliis ſeuerè vindicanda iudicabit, qui eadem ſibi benignè poſtulabit ignoſci.

Idem ibid. lib. 2. c. 28.

Poſtquam hæc ſingularia vitæ ſecundùm rectam rationem inſtituendæ præcepta præſcripſiſſet Eccleſiaſtes, tandem ad vniuerſum ſe genus referens, dum omnes vitæ vias ſapienter ſe iactat exploraſſe, tantò longiùs aberraſſe ſe deprehendit à verâ ſapientiâ, quantò fidentiùs eam ſibi arrogauit: atque ita dum vanitatem ſapientiâ duce vitare ſeſe exiſtimauit, non minorem in ſcopulum impegit alterius vanitatis. Sed hæc ab ipſo Sapiente præſtat audire.

SECTIO DECIMAOCTAVA.

ECCLESIASTES.

VERS. 24. Cuncta tentaui in ſapientiâ. [a] Dixi: Sapiens efficiar: & ipſa longiùs receſſit à me
25. multò magis quàm erat: & alta profunditas, quis inueniet eam?

[a] *Syriaca habet:* Dixi me ſapientem effici:

METRICA PARAPHRASIS.

SEV *mea vita fretum eſt, feruenſque Aquilonibus vnda,*
Signat vbi liquidas nulla carina vias;
Seu labyrintheæ ſinuoſa volumina ſpiræ,
Dædale ſiue tuæ, ſiue Canope tuæ;

Seu

Seu mea vita palus Boreæ concreta pruinis,
Fallit vbi effusos lubrica testa pedes;
Seu mea vita via est densis perplexa vepretis,
Rupibus aut præceps, aut viduata die.
O mihi lapsantes per senta, per inuia, greßus,
O quis Phœbææ lampadis igne regat?
Quæ mihi, dum titubant per lubrica secta viarum,
Dextera præcipites firmet amica gradus?
Aut Ariadneo ducens vestigia filo
Ancipites doceat ire redire vias?
Quæ mihi sidereâ Cynosura coruscet ab arce,
Tutus vt in tumidâ net mihi linter aquâ?
Per mare, per terras, per inhospita tesqua vagamur,
Et vitæ ambiguum sollicitamus iter.
Viuere quis nouit? sed quis non viuere nouit?
Ars rara, ars vulgus quam malè nosse putat.
Viuere se iactet cerdo, cicerisque propola:
Viuere vix summis res benè nota viris.
Hic nimis ampla suis extendit carbasa ventis:
Hic nimis obliquat in sua fata sinus.
Atque aliquis periȷt nimiùm prouectus in altum;
Atque aliquis periȷt littora curua legens.
Quis potis est animos fortunæ aptare volucri?
Prospera sors inflat, sors inimica premit.
Hos necat amplexu nutrix malefida voluptas;
Hos agit ad restes anxia cura peniùs.
Hunc fallit minio fucata Calumnia vultum,
Illius exundat in sua damna furor.
Quin etiam pulchro si tramite curris honesti,
Suspensum ancipiti tramite siste gradum.
Virtutis cupidum ne ludat amabilis umbra:
Quæque placent, nimiùm ne placuisse velis.

Virtus, si nimia est, vitij confinia tangit;
Cultorique potest iustitia esse nocens.
Et nimium rutilans hebetat sapientia sensus.
Tempore qui potuit desipuisse, sapit.
Scilicet est aliquid, placitis abducere mentem,
Rebus & immodicis imposuisse modum.
Nectar & ambrosiam mellis laticisque Lyæi
Commendant timidis pocula tacta labris.
Si nimius fueris, damnabunt iurgia Bacchum,
Diffutisque natans ebria lingua genis.
Hæc animo volui ambiguus vitæque viæque,
Nec, greßus vbi mens figere posset, erat.
Stricturas dubiæ dederat sapientia lucis,
Nunc vultum obnubens, nunc iaculata iubar.
Ceu vibrant tremulas nictantia nubila flammas,
Nubila quæ trifidâ dissiliere face.
Ergo velut cæcâ deprensus nocte viator,
Aut errans nebulâ præcipitante diem,
Hæreo, nec cursum reuolubilis orbita signat,
Nec regit ancipites præuia flamma pedes.
Isacidas quondam per inhospita duxit Erythræ
Deuia sublustri pendula flamma polo.
Ast ego quos calles, quæ compita secta viarum,
Quæ sequar aut fugiam climata, lucis egens?
Rem scio: chara tuas sapientia fundar in vlnas:
Tu mihi blanda Helice, tu Cynosura mihi.
Hac duce vel Siculo scopulosa Ceraunia ponto,
Hac duce vel Libyes arida tesqua petam.
Illa mihi dudum castos vibrauit ocellos,
(Hoc satis, vt vinctum ducere poßet, erat)
Illa mihi dudum teneros libauit amores,
Vixque meus fueram, compulit esse suum.

Illa

Illa velut nutrix gremio de matre cadentem
Fouit, &, Euge meus pusio, dixit, eris.
Illa rudi docuit collidere verba palato,
Blæsula, confuso dimidiata sono,
Et sua non paribus vestigia lambere plantis,
Et post se dociles præcipitare pedes.
Fas mihi post tantos nil desperare fauores:
Respicit hæc capitis non minùs æqua niues.
Esto, dies pereant, moriantur tempora, noster
Non ideò ventos sic quoque pascet amor.
Ergo veni, mea vita veni, frontemque serena,
Euge vibra geminas sidera nostra faces.
Nunc solitos anima risus, nunc vbora pande;
Nutricis liceat nunc habitare sinu.
Dispeream, si non immulgens vbera labris
Ebria diuino nectare corda geram.
Dispeream, si non castis circumliget vlnis,
Teque mihi æterno fœdere nectat amor.
Sed nimis, heu! votis miseri indulgemus amantes,
Et nimis in placidis credula turba sumus.
Dum mea vota calent, sapientia lusit amantem
(O quàm crudeli vulnere sæuit amor!)
Constitit ante pedes: sed mox dilapsa per auras
Par volucri somno, par leuibusque Notis.
Constitit ante pedes humanâ maior imago:
Siderei Diuam prodidit oris honos.
Non sic pulchra ignes fuscat Dictynna minores,
Non sic Leucothoë spargit ab ore iubar.
Frontis ebur niuibus decertat, labra corallis,
Depinguntque rosis lilia mixta genas.
Ac veluti totidem radiis (Hyperionis instar)
Lambunt ambrosiæ lactea colla comæ:

Stellantem decorant regni diademata frontem,
Et niueis adamas lucet in articulis:
Dextram sceptra grauant, & pleno Copia cornu,
Hic Arabum sordent, hic Orientis opes.
Vt stetit, obliquum ridens vibrauit ocellum.
Hei mihi! quod voti summa fit ista mei.
Fundor in amplexus, satiandáque brachia pando:
Subducit refugo dulcia membra pede.
Addo gradum, certus collo dare brachia circùm
(Namque fugam stimulos esse putabat amor)
Ast Ixionio frustrantur brachia nisu,
Et fugit è cupidis lux mea luminibus.
Sidereumque caput procul & procul occulit vmbris,
Vt fugiunt longam sidera passa facem.
Qui mihi tum sensus? quæ vox? quæ verba fuerunt?
Heu! memini, fauces destituêre sonum.
Figo, refigo pedem; feror huc, feror anxius illuc:
Sed quocumque feror, lux mea dulcis abest.
Deliciis frustrata suis mea brachia iacto:
Obuia sunt vlnis ventus & aura meis.
O mea vita redi! nam te sine vita fatiscit,
Et lux Cimmeriæ noctis adinstar habet.
Prouerb. 8, 2. *O mea vita redi! quæ quondam accire clientes*
Per iuga, perque soles compita, perque vias.
Ibid. v. 31. *Delicias confessa tuas genus esse Promethei:*
Vnde nouercali nunc dea felle mades?
O mea vita redi, mea lux mea sola voluptas!
Desipiunt animo te sine cuncta meo.
Atteror, heu! votis. quid enim profecimus vltrà?
Illa fugit, planctu non reuocanda meo.
Dumque volat, nubes habitat cælumque profundum,
Culmina mortali non adeunda pede.

Dumq́ue chaos penetrat, penetralia vincit auerni,
Quà vis ingenij non capit ima vadi.
Dum iubar obnubit frustrà mea vota requiro,
Quî potis est oculis lux sine luce capi?

PROSA EXEGESIS.

MIRARI fortaſſe quiſpiam non iniuriâ poſſet hanc ſapientiæ fugam. Quid enim hoc eſſe dicemus rei, quòd cùm Salomon Capite 2. ad congerendas diuitias, ad ædificanda palatia, ad amplificandum Regiæ fortunæ faſtum ac ſplendorem, animum adiiceret, & in iſtiuſmodi ſtudia ſe totum effunderet, affirmarit ſapientiam in his omnibus ſecum perſeueraſſe; nunc autẽ cùm ſapientiâ duce aut ea conſectetur ipſe, aut aliis præſcribat, quæ ad vitam rectè inſtituendam, moresq́ue conformandos pertinent, ſe à ſapientiæ luce deſtitui, eamq́ue velut fugâ ſe ſubducere conqueratur? Quid dicam? An ignorare me diuini conſilij rationes? Hoc certè tutiſſimum eſt. Duas tamen, aut fortaſſe tres in medium adducere conabor. Prima eſſe poteſt, nonnulla vanæ gloriæ ex opinione ſapientiæ captatio: altera, ſecretorum diuinæ prouidentiæ curioſa perſcrutatio: tertia fortaſſis addi poteſt, huius vitæ vanitas, & miſera mortalitatis noſtræ conditio, quam Deus occulto ſuo iudicio ſub caligine palpitantem detinet. Percurramus verbo ſingula.

Cùm Doctor gentium Apoſtolus antiquorum Sapientum ſupercilium deprimeret, eorumq́ue mores contaminatiſſimos ſub Philoſophico pallio latentes propalaret, his verbis eos notauit: *Euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.* Non abſimile quiddam vi- Rom. 1, 21 *Oſtentatio vana ſapientia perdit ſapientiam.*

detur Sapienti contigisse: qui dum sapientiæ laudem sibi arrogat (hoc enim nobis innuunt hæc verba: *Dixi, Sapiens efficiar*, vel, vt habet Syriaca lectio, *Dixi me sapientem effici*; & alibi: *Locutus sum in corde meo, dicens: Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientiâ*, &c. dum, inquam, inanem gloriam è sapientiæ quodammodò familiaritate captare videtur, hoc ipso se magno interuallo à sapientiæ metâ probat abfuisse. Et quid mirum? nónne tantumdem primo generis nostri parenti Adamo contigit? qui cùm inanis gloriæ stimulis incitatus, propiorem diuinæ sapientiæ communionem affectasset, fatali quadam caligine, densisque ingenij tenebris, secum posteritatem inuoluit vniuersam. Nónne paria nobis contingunt in omni ferè genere virtutum? Nónne Pharisæus ille Euangelicus iustitiæ suæ vanus ostentator, dum se alteri præfert, Deo iudice etiam Publicano posthabitus est? Quare non immeritò monet Basilius: Fugiamus inanem gloriam, dulcem spiritualium operum spoliatricem, iucundum animarum nostrarum hostem, tineam virtutum, blandissimam bonorum nostrorum deprædatricem.

(Eccles. 1, 16.) (Genes. 3.) (Lucæ 18, 14.) (Basilius Constit. Monast. cap. 11.)

Sed quis blandam hanc animæ pestem satis vitabit? Raræ proculdubiò & exaggeratę virtutis est, magna licet operantem te magnum esse nescire, & manifestam omnibus te solum latere sanctitatem: mirabilem aliis, tibi contemptibilem apparere. Profectò virtutibus ipsis mirabilius esse iudico, vanam gloriam ad extremum suum nihil redegisse: & hunc submissionis triumphum triumphis omnibus augustiorem. Non est enim, inquit Chrysostomus, non est vitium ita tyrannicum, aut tam latè dominans, quàm vana gloria. Et quemadmodum sæui quidam venti in tranquillum mare delati totum ab imo ita

(Bernardus Serm. 13. in Cãtica. *Difficile est omnino superare vanam gloriam.*) (Chrysost. Homil. 43. ad Pop. Antioch.)

ita subruunt, vt arena cum vndis misceatur: sic excæcat mentis aciem gloriæ furor. O vitæ nostræ caliginem! ô laborem! ô vanitatem! ingens labor subeundus est in dissipandis tenebris, in inuestigandâ sapientiâ, in præscribendis benè beateque viuendi præceptis: sed postquam ex voto hæc homini cesserint, si voto nimiùm fuerit delectatus, in vanitatem priore fœdiorem delabitur; siquidem minoris culpæ videtur affinis ignorantiæ simplicitas, quàm superba sapientiæ ostentatio. Sic vanitas vanitatem excipit, & ignorantiæ tenebris tenebræ succedunt vitiorum.

Altera causa, cur sapientia fugerit Ecclesiasten, hæc assignari posse videtur, quòd occulta diuinæ prouidentiæ consilia circa vitam hominum curiosiùs inuestigârit: quod patet ex variis locis, cùm toto passim Opere, tum hoc etiam Capite dispersis. Insinuatur hæc causa verbis proximè subnexis. *Et alta profunditas, quis inueniet eam?* Nec mirum est, occulta diuinæ prouidentiæ consilia scrutantes sapientiæ dispendio multari: siquidem nimis alta sapere, dementiæ quoddam genus est; & plus velle scire quàm par sit, intemperantis animi vitium. Quid ergo mirum, eos pœnâ dignos censeri, quibus ipsa culpa instar pœnæ obtinet? Celebris est apud Hebræos hæc parœmia: Camelus abiit, vt cornua sibi compararet; at aures etiam, quas habebat, amputauerunt ei. Idem illis contingit, qui inconcessa cupidiùs affectant, & humani ingenij viribus maiora conantur, vt nimirum communibus naturæ gratiæque donis frustrentur: idemque illis euenit quod olim Thaleti, qui cùm in cælum suspiciens, & astra contemplatus, in foueam incidisset, meritò hoc sibi à vetulâ audiuit exprobrari, frustrà eum cælestia contemplari, qui

Curiositas circa diuinam prouidentiam nocet veræ sapientiæ.

Ex libro Sanedrin cap. vlt.

Maximus Sermone 21.

qui quod ante pedes esset ignoraret. Quare

Horat. Ep. l. 1. Ep. 2. ad Mecænatem.

Metiri se quemque suo modulo ac pede, verum est,

& ab iis abstinere, à quibus diuinæ vocis auctoritas humanæ curiositatis arcet audaciam, dum ait: *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper*, ne in illa impingas, quæ scrutantis oculos reuerberent, & ad inferiora retundant: & quò curiosiùs acriusque in Solem illum æternum oculos intenderis, eò minùs infinitum eius lumen penetres, & maiorem referas cæcitatem.

Eccli. 3, 22.

Difficilis est in hac vitâ vera Sapientiæ acquisitio.

Tertia causa sapientiæ frustrà à Salomone inuestigatæ sic assignari potest, vt nulla prorsus eius culpa interuenerit, sed ea sit conditionis humanæ miseria, vitæque communis vanitas, quòd cogitationes mortalium futiles sunt, & incertæ prouidentiæ nostræ; & quòd pleraque in hac vitâ cæcis tenebris obducta sunt: vt non raró tunc maximè à felicitate aberremus, dum eam summo studio consectamur; idemque nobis accidat quod per deuia cursu contendentibus; qui tantò longiùs à metâ aberrant, quantò vehementiori studio cursum promouerunt. maximè verò à verâ sapientiâ ac scopo aberrant, qui inter huius vitæ tenebras solâ speculatione in illum collimant, cùm virtus in actione potiùs consistat. Melior est humilis rusticus, ait Thomas Campensis, qui Deo seruit, quàm superbus Philosophus, qui, se neglecto, cursum cæli considerat. Et vniuersè in hac tam densâ rerum humanarum caligine hoc locum habet, vt plus manibus quàm oculis, plus actione quàm speculatione promoueamus. Profitetur hoc de seipso Propheta Regius, dum ait: *In die tribulationis meæ*, id est, toto mortalis huius vitæ decursu, quæ mera tribulatio est, & caliginosum exsilium, *Deum*, inquit, *exquisiui*;

Thomas Campensis l. 1. de Imit. c. 2.

Psal. 76, 3.

manibus

manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. Dum nocte in tenebris rem quampiam quærimus, vt rectè notat Bellarminus, faciliùs palpando manibus, quàm oculis lustrando inuenimus; ita in hoc obscuro tristique nostro exilio faciliùs Deum, virtutem, sapientiam manibus bonorum operum, & obseruatione mandatorum, quàm oculis sublimium speculationum attingimus. Quare postquam animaduertit Ecclesiastes, se altâ speculatione & curiosâ disquisitione nihil proficere; velut aquila relictis nubibus in terram delabitur, & ad ea consideranda animum applicat, quæ naturæ viribus & humanâ ratiocinatione inuestigare fas est.

Bellarmin. in Psal. 76.

SECTIO DECIMANONA.

ECCLESIASTES.

VERS. 26. Lustraui vniuersa animo meo, [a] vt scirem, & considerarem, & quærerem sapientiam, & rationem: & vt cognoscerem [b] impietatem stulti, & errorem imprudentium.

[a] *Campensis reddit:* ad intelligenda ea quæ ratiocinatione inuestigari possunt.
[b] *Versio* LXX. *& Syriaca habent:* impij stultitiam.

METRICA PARAPHRASIS.

Dum frustrà rutilum iubar, laresque
Diuinæ sapientiæ requiro,
Nec mysteria propalàm tueri
Cortinis datur abdita æuiternis,
Hæc tandem subiit cupido mentem
Sub rotis Hyperionis iacentes
Pennâ remige permeare terras;
Et saltem rationis ex amussi
Metiri documenta vanitatis,

Vitam quæ facit insuäuiorem,
Et vitam facit impiatiorem.
Aut quæ vipereo profusa partu
Pestis exitio potentiore
Grassetur gemino sub axe mundi:
Aut quid stultitiæ tenens cathedram,
Infestet grauiùs genus Promethei.
Sed quò noxia, quò cupido tendis
Pruritu insatiabili sciendi?
Nescires meliùs, quod ægra plores.
Quis prudens lacrymis fodit scatebras,
Quæ sat sponte scaturiunt per orbem?
Si scires minùs, & minùs doleres.
Nil moror: malè sit malis tenebris:
Torquent abdita, propalata vites.
Aut si nulla datur malis medela,
At saltem iuuat hoc, iuuat misellos,
Quâ peste intereant, palàm tueri.

PROSA EXEGESIS.

Pericula prospicienda & præcauenda sunt.

LAVS est non infima Medicorum, corporis morbos solerter inuestigare, notare symptomata, pericula cogitatione præcipere, & priusquam incumbant, maturè propulsare: quæ omnia in animæ morbis ac periculis eò magis valere debent, quòd hæc maiores pariunt calamitates, nec raro sempiternas. Stulti enim est, ac cæci, & in rebus humanis planè hospitis ac peregrini, securum inter tot pericula degere, & quæ pestes animum infestent, susque deque habere. Peruersa confidentia est, ait Cyprianus, quæ periculis vitam credit; & lubrica spes est, quæ inter fomenta peccati saluari se posse confidit. Incerta est victoria, inter hostilia arma pugnare;

Cyprianus seu quis alius de Singul. Cleric.

re; & impoſſibilis liberatio eſt, flammis circumdari, & nec ardere. Verendum eſt dormienti in ripâ, ne cadat. Nemo diu tutus eſt periculo proximus. Quare hæc cura viros cordatos ſemper intentos habet ac ſollicitos, quibus vitiis animus potiſſimùm infeſtetur, quibus mundi illecebris in fraudem impellatur, quibus periculis faciliùs ſuccumbat. Et quidem tot vndique pericula miſeros circumſtant, vt quò ſe potiſſimùm conuertant, non ſatis habeant exploratum.

Quid quiſque vitet (ait Horatius) *numquam homini ſatis Cautum eſt in horas.*——— Horat. li. 2. Odâ 13.

Quid enim omnino tutum eſt in vitâ mortalibus?

D. Antonium accepimus aliquando Deo repræſentante aërem, quà latiſſimè patet, laqueis obductum vidiſſe, & meritò perturbatum exclamaſſe: Quis tandem euadet? Plena enim ſunt omnia periculis, inquit D. Leo, plena laqueis. Incitant cupiditates, inſidiantur illecebræ, blandiuntur lucra, damna deterrent, amaræ ſunt obloquentium linguæ, nec ſemper veracia ſunt ora laudantium. Idemque alio loco: Inſidiæ ſunt in diuitiarum amplitudine, inſidiæ in paupertatis anguſtiis: illæ eleuant ad ſuperbiam, hæc incitant ad querelam. Tentat ſanitas, tentat infirmitas, dum & illa materia eſt negligentiæ, & hæc cauſa triſtitiæ. Laqueus eſt in ſecuritate, laqueus eſt in timore: nec intereſt, vtrùm animus, qui terreno tenetur affectu, gaudiis occupetur, an curis, cùm par morbus ſit, vel ſub vanâ delectatione gaudere, vel ſub anxiâ ſollicitudine laborare.

Mundus plenus laqueis & periculis.

Leo Ser. 5. Quadrageſ.

Idē Ser. 11. Quadrageſ.

Quid ego nunc pernicioſas mundi leges, Dei legibus contrarias, commemorem? quid lubricas & ad lapſum præcipites huius vitæ vias? quid inſanientium turbam, quæ torrentis inſtar peruerſis opinionibus in-

Mundi leges & praua exempla periculum creant.

firmos abripit? quid exempla vitiorum, quouis Oratore potentiùs in fraudem impellentia? Cùm enim mens hominis, inquit Cyprianus, ad vitia ipsa ducatur, quid faciet si habuerit exempla? & natura corporis lubrica, quæ sponte corruit, quid faciet si fuerit impulsa?

Cyprianus lib. de Spectacul.

Prætermitto errores imprudentium, quibus immorari singulis, infiniti laboris fuerit. Tres tantùm maximè peruagatos verbo perstringam, quos hac sententiâ complexus est Apostolus Ioannes: *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* An non meritò has *impiorum stultitias, & errores imprudentium* esse dixero? Quid enim feruentioribus votis ac desideriis vulgò prosequimur, & tamen quæ potest esse pestis humano generi capitalior? Diuitias intuere, quas dolores oculorum iure possumus appellare, quanto in pretio habentur? quantâ contentione expetuntur? & tamen disertè de illis pronuntiat diuus Hieronymus, non posse in idem pectus conuenire virtutes & diuitias.

1. Ioan. 2, 16.

Mundus errat in delectu bonorum.

Diuitiæ sæpè noxiæ.

Hieron. Epist. 13.

Seueriùs etiam de superbiâ vitæ pronuntiat D. Gregorius, quam tanto ambitu prehensant mortales, asserens eum, qui se illi tradiderit, nullum habere posse cum virtute commercium. Alia, inquit, vitia eas solummodò virtutes impetunt, quibus ipsa destituuntur; ira videlicet patientiam, gastrimargia abstinentiam, libido continentiam expugnat: superbia autem, quam vitiorum radicem diximus, nequaquam vnius virtutis extinctione contenta, contra cuncta animæ membra se erigit, & quasi generalis ac pestifer morbus corpus omne corrumpit.

Gregorius lib. 34. Moral. c. 18.

Superbia vitæ damnosa.

Sed quamuis tantam stragem vni superbiæ Gregorius imputet; nescio tamen, an non latiùs grassetur concupi-

cupiſcentia carnis, quam triumphali luxuriæ curru inuectam, inter reliquos Pharaonis currus ſcitè deſcribit Bernardus. Currus hic quatuor vitiis tamquam rotis voluitur, ventris ingluuie, veſtium mollitie, otij ſomniq́ue abundantiâ, ac denique ardore fœdæ libidinis. Equi bini, vitæ proſperitas, & rerum affluentia: quibus equis duo inſident, torpor ignauiæ, & cæca ſecuritas. Atq; his quidem calcaria nulla, ne quid ſit in regno voluptatis quod contriſtet aut pungat; ſed potiùs conopeum in manibus ad vmbram inducendam, diſſimulatio & neglectus rerum prouidendarum. Proprium namque eſt, inquit, mollis & delicatæ animæ, etiam neceſſarias diſſimulare curas, & ne æſtuantes ſollicitudines ſentiat, ſub latibulo diſſimulationis abſcondi. Quid hoc *imprudentium errore* perniciosius, & tamen quid familiarius?

Carnis concupiſcentia maximè noxia. Bernardus Serm. 39. in Cant.

Itaque vt vnde digreſſa eſt, eò reuertatur oratio, cùm plena ſint hîc omnia peſte, contagione, laqueis ac periculis; ne quis ignorantiam ruinæ ſuæ prætexeret, *luſtraui vniuerſa animo meo*, ait Eccleſiaſtes, id eſt, diu multumq́ue conſideraui, quid ſapienti in hac vitâ conduceret, vt congruenter naturæ ac rationi viueret: ac rurſus quid eſſet inter tot mala huius mundi, inter tot offendicula, tot pericula, tot vitæ ſcopulos, tot laqueos, denique inter tot irritamenta malorum, & fomenta cupiditatum, in quo maximè ceſpitarent ac laberentur ſtulti, quo genere impietatis aut malitiæ maximè peruerterentur, ad quos ſcopulos maximè allíderentur, & quibus laqueis maximè caperentur imprudentes. Et quid tandem inuenit quod malorum omnium caput eſſe pronuntiaret? Ipſum conſulite, ipſum audite.

SECTIO VIGESIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 27. Et inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt, & ſagena cor eius, vincula ſunt manus illius. qui placet Deo, effugiet illam: qui autem peccator eſt, capietur ab illâ.

METRICA PARAPHRASIS.

ERGO *erat hoc noſtris omen fatale periclis,*
Vt fieret nobis femina ſumma mali?
Hæccine Scylla rati? fera Gorgon, Lerna malorum,
Mors, furia, & ſi quid dirius Orcus habet?
Quis placido in vultu legeret tam triſtia fata,
Vinceret vt furias illa ſerena Charis?
Siccine blanditiis fallit crudelis Enyo?
Tanta ſub Hyblæo toxica melle premit?
O frons picta dolis! ô fallax femina nomen!
Aſpera mollities, & ſine Marte furor!
Tot mentita vomit morum hæc pellacia fluctus,
Turbet vt Ionium ſæua Malea minùs.
Seu tumet ægra minis, non ſic lea ſurgit in iras,
Non ita fulmineo dente ferocit aper:
Seu petit amplexus, & baſia dulcia libat,
Maius in exitium ſic furor ille furit.
Femineos neſcis adamantina vincla lacertos?
Baſiaque afflatu ſpargere in ora faces?
Crede probrum faſſo: de me non vna Dione
Infami ſpolio lecta trophæa tulit.

Parua

Parua loquor; quanta eſt mulier, prædonis auerni
Fit laqueus, viſcum, lora, ſagena, plagæ.
Dant phaleræ fucum, & totus de pyxide vultus
(Nam quota pars formæ compta puella ſuæ eſt?)
Exitium venale Venus quo lumina cæco
Faſcinet emptori, facta propola necis.
Aſpicis vt volucres fingat, criſpetque capillos?
Tortilibus laqueis in tua damna furit.
Aſpicis vt niueâ radient duo ſidera fronte?
Non pariunt tantas aſtra comata minas.
Aſpicis Aſſyriâ ſtillantia tempora nardo,
Vtque obeant teretes picta venena genas?
Fronde ſub arboreâ volucri ſic imminet auceps,
Et viſcum tremulis illinit amitibus.
Aure vides geminâ rutilans vt gemmet elenchus,
Ductaque per colli plurima bacca niues?
Aucupis hic labor eſt: completis alite clathris
Frondibus ac Tyrio murice clauſtra replet.
Vbera ſi pandit pectuſque, hanc crede ſagenam:
Vincula ſunt agiles in tua colla manus.
Sed quid ego hæc? hilares inter tot retia amantes
Ludimus: & probris turba beata ſumus.
Noui ego qui medio volitaret in igne pyrauſta:
Noui ego qui vetitas nollet abeſſe faces.
Atque aliquis ſtringi Paphiis affectat ab vlnis:
Atque aliquis figi lumine dulce putat.
Lenones oculos ſi qua obliquarit amanti,
Hoc ſatis, vt ſtultum perdere poſſit, erit.
Quid ſi etiam lacrymas ſuccum inſtillarit amoris?
O! potiùs lacrymas da crocodile tuas.
Adde roſas, melliſque fauos, quos fundit ab ore,
Et lepidos riſus, blandiloquoſque iocos,

Et citharæ digitis animata loquacibus æra,
Et pede quos volucri lubricat acta choros.
Hei mihi, quot ſtolidis mortalibus obuia fata!
Hei mihi, quàm vitæ prompta ruina venit!
Tu cui prima Deo cura eſt placuiſſe, cuique
Blandior æthereo riſit ab axe fauor,
Heu fuge, chare Deo, perniciùs alite vento,
Ocyùs eliſam nube vibrante facem:
Heu fuge, ne ſubeas captiuo vincula collo,
Torreat aut caſtum flamma pudenda iecur.
Nulli impune fuit teneras ſpectaſſe puellas:
Diſsiliunt iſtis ſpicula luminibus.
Ergo fuge, & Paphios cedendo vince furores.
Tolle ſcopum, fruſtrà tela Cupido iacit.
Hic ignaua mora eſt: hoſti dare terga, triumphus:
Hic mors certa, pedem figere; vita, fuga.

PROSA EXEGESIS.

Mulier omnis mali compendium.

ET ego ſuccentor, & Eccleſiaſtæ noſtro ſuccenturiatus ingemino: Heu fuge, fuge hanc honoris ac famæ ſcyllam, hanc pudicitiæ charybdin, hunc Sirenum ſcopulum, hoc Circæum ſtabulum, hanc peſtem, hanc labem, hoc diritatis omnis atque execrationis compendium. Et quid tandem de illâ dicam, de quâ cùm nihil ſatis dici poſſet, vno verbo cuncta complexus eſt Eccleſiaſtes: *Inueni amariorem morte mulierem.* Et verè dixit amariorem eſſe morte, quando de viris ſummis non ratò triumphauit, qui omnem tormentorum acerbitatem pro nihilo duxerant, ipſamque mortem ante oculos conſtitutam ludibundi adſpexerant. Quanti & quales Epiſcopi & Clerici, ait Cyprianus, poſt confeſſionem, & victoriarũ calcata certamina, poſt magnalia, &

Viri magni per mulierẽ ceciderunt.

Cyprianus ſiue Origenes de Singul. Cleric.

& ſigna mirabilia vſquequaque monſtrata, noſcuntur cum his omnibus naufragaſſe, dum volunt in naui fragili nauigare? Quantos leones domuit vna mulieris infirmitas delicata! quæ cùm vilis & miſera ſit, de magnis efficit prædam. Hercules, Samſon, Dauid, & ipſe præ ceteris Eccleſiaſtes nos docent. Herculeas flammas Poëtæ loquuntur, & quidem Oeteis ignominioſiores, quas apud Omphalen & Iölen paſſus eſt. De Samſone illud expendit Ambroſius: Samſon validus & fortis leonem ſuffocauit, ſed amorem ſuum ſuffocare non potuit: vincula ſoluit hoſtium, ſed ſuarum non ſoluit nexus cupiditatum: meſſes incendit alienas, ſed vnius mulieris accenſus ignibus, meſſem ſuæ virtutis amiſit. Dauidi non tantùm nihil detrimenti attulit moles illa carnea gigantis Philiſthæi, ſed etiam nomen eius immortalitati conſecrauit: at vnica tenella mulier eminus conſpecta inuictum illud animi robur eneruauit. De Salomone noſtro quid dicam? Ipſe dolorem ſuum non celat. *Inueni*, inquit, *amariorem morte mulierem*. quam deinde ſuis coloribus depingens, iſta ſubiungit: *Quæ laqueus venatorum eſt, & ſagena cor eius, vincula ſunt manus illius*. quem ſecuti grauiſſimi Auctores, pro ſe quiſque ſuis eam titulis onerarunt potiùs dicam quàm ornarunt.

Ambroſius in Apologiâ Dauid. poſteriori.

Quid igitur ex eorum ſententiâ eſt mulier? Reſpondet Ambroſius: Ianua diaboli, via iniquitatis, ſcorpionis percuſſio, nociuum genus. Cùm proximat, ſtimulat: cùm ignem accendit, exurit fundamenta montium. Rurſus quid eſt mulier? Reſpondet Chryſoſtomus: Naturalis tentatio, deſiderabilis calamitas, domeſticum periculum, delectabile detrimentum, mali natura boni colore depicta. Quid eſt mulier? Reſpondet Maximus: Mulier eſt viri naufragium, quietis impedimentum, vitæ

Ambroſius lib. Officiorum.
Mulieris deſcriptio ex variis.

Chryſoſt. Hom. 19. ſup. Matthæum.

Maximus Serm. 39.

captiuitas, quotidianum damnum, voluntaria pugna, sumptuosum bellum, leæna complectens, exornata Scylla, animal malitiosum. Denique quid est mulier? Respondet Anastasius Nicænus: Quies serpentis, diaboli solatium, officina dæmonum, vipera vestita. Omitto ceteros, qui in hoc probrorum Oceano plenis eloquentiæ velis exspatiantur.

Anastasius Nicænus q.63. in Scriptur.

Ne tamen in sexum femineum publicè contumeliosus habear, palàm adfirmo, non in omnes hæc opprobria conuenire. Noui quo in pretio & honore quilibet naturæ instinctu matrem habere debeat. Sed nec ille plus quàm Stoïcus Hippolyti rigor mihi probatur, qui vnius reuerentiâ matris solutus, nimis crudè pronuntiat:

Mulieres non omnes in culpâ ac probro, sed impudica.

Solamen vnum matris amissæ fero:
Odisse quòd iam feminas omnes licet.

Seneca Hippolyt. Act. 2.

Quis enim ignorat, tot illustres virtute feminas, velut totidem astra cælestia, viris etiam non rarò morum sanctitate præluxisse. Itaque illud potiùs Nasoni assentior:

Parcite paucarum crimen diffundere in omnes:
Spectetur meritis quæque puella suis.

Ouid. lib. 3. de Arte.

Illud igitur obseruo, non vniuersè contra feminas pronuntiare Ecclesiasten, sed ita signanter: *Inueni amariorem morte mulierem*, non omnem, sed illam nimirum impudicam, illam inquam, *quæ laqueus venatorum est*.

Qui verò sunt isti venatores? Non alij certè quàm cacodæmones, qui meretricio quæstu compendium faciunt. Hinc Chrysostomus allegoriâ non dissimili cellam meretriciam diaboli vocat officinam, in quâ tartareus ille proxeneta infamem hanc mercem venum exponit. Alibi verò cacodæmones mulieris meretricis lenones esse asserit; & meritò quidem: quemadmodum enim lenones meretricibus amatores conciliant, ita diabolus lenonis

Mulier impudica instrumentũ est venatoris cacodæmonis.

Chrysost. Hom. 2. in Matth. Idem in Epist. 1. ad Cor. 6.

lenonis inſtar plurimos libidinoſis ſuggeſtionibus ad ſcorta perducit. Et rurſus, quemadmodum lenones cum meretricibus infamem illum quæſtum partiuntur; ſic tartareus ille prædo fortunas amatorum ſcorti mercedem eſſe permittit, animarum ſpolia ſibi reſeruat. Sed inter omnes allegorias magis arridet illa, quæ etiam Eccleſiaſtæ placuit, venatio, quam Ethnici etiam in hoc quæſtu meretricio agnouerunt. Sic enim lena quædam apud Comicum:

Hic noſter quæſtus aucupij ſimillimus. Plautus in Aſinaria.
Auceps quando concinnauit aream, effundit cibum;
Aues adſueſcunt: neceſſe eſt facere ſumptum, qui quærit lucrum.
Sæpè edunt: ſemel ſi ſint captæ, rem ſoluunt aucupi.
Eſca eſt meretrix, lectus illex eſt, amatores aues.

Hanc venationem vſque adeò feminis accommodatam exiſtimauit Eccleſiaſtes, vt ſingula etiam eius membra, inferni illius prædonis ac venatoris eſſe dixerit inſtrumenta. *Membra ſingula mulieris impudicæ inſtrumẽta ſunt cacodæmonis.*

Ac inprimis, inquit, *ſagena cor eius*, tum ſcilicet, cùm externis indiciis ſe prodit, vultu, voce, geſtu: niſi fortè pro pectore cor accipiens, ad illa reticula alludat, quibus impudicæ nuda vbera furtiuè oſtendentes, eò nequiùs graſſantur ad animarum perniciem, quò maiori diſſimulatione retia expandunt. *Pectus rete.*

Sed à capite potiùs ordiamur. Quid tam familiare mulieribus, quàm reticulo crines complecti? Et quæ magis opportuna huic venationi ſilua, quàm crinium? cùm etiam de ſacris amoribus dicatur: *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, ... in vno crine colli tui.* Et dubitare quis poterit, quin maior profano amori ſit in crinibus luxuria, cincinnis, calamiſtris, comarum ſug- *Caput ſilua.* Cant. 4, 9.

gestu, adulterino puluere, ac denique non vno retis genere?

Oculi multiplex instrumentũ. Sed ad oculos veniamus non vnius flagitij reos, nec vno nomine infames. *Seneca in Excerptis.* Non immeritò dixit Seneca, partem innocentiæ esse cæcitatem. Huic enim oculi adulterium monstrant, inquit, huic incestum, huic rapinam, huic mala omnia. Certè irritamenta sunt vitiorum, ducesque scelerum. Itaque muliebres oculos profani amoris proxenetas iure quidam vocauit: his enim internuntiis mercatus huius propudiosæ mercis exercetur. *Basilius de Verâ virginit.* Basilius præuios duces ac pronubos oculorum iactus esse vult eius, cuius manus ministræ sunt tactus. Lucianus lenones vocauit oculos, & primam amoris viam: Plato amoris principium: *Heliodorus in Aethiop.* Heliodorus præcipua dixit instrumenta fascinationis amatoriæ: alius denique specula concaua nuncupauit, incendiarias amoris flammas eiaculantia, quibus captiua & ambusta virorum mens velut in triumphum ducitur.

Fuci ac pigmenta sunt illecebra. Quid nunc fucos ac pigmenta commemorem? quid minium & cerussam? quid herbarum florumque succos palpebris venustandis, genisque fucandis? Parum scilicet illecebrosa sine his forma esset, & frustrà luderet, nisi ab his mendaciis adminicula sumeret, vt virorum stuporem exaggeraret, mutuoque lenocinio fortiùs illuderent virili robori. Ferunt insolentem pauonem, inquit Nazianzenus, *Nazianz. Orat. In mulieres ambitiosas.* cùm turgente collo, pennisque gemmantibus circulum efficit, feminas clangore ad venerem incitare. Eodem modo mirabor, inquit, si tu aliam ob causam formam depingas, quàm vt comptulorum & salacium virorum oculos ad te conuertas.

Oris blandimenta sunt viscus. Quid oris ac labiorum gratiam commemorem? de quâ Comicus: Viscus merus vestra blanditia est. Si cantus

tus etiam accesserit, edicit Cyprianus tolerabilius esse basiliscum audire sibilantem. *Cyprianus de Singular. Cleric.*

De pectore iam dixi cum Ecclesiaste, meram esse diaboli sagenam. qui etiam subiungit: *Vincula sunt manus illius.* imò polypus, quem Veneris esse symbolum, ex hieroglyphicâ Ægyptiorum disciplinâ tradit Pierius: *Manus sunt vincula.*

Namque sub æquoribus deprensum polypus hostem *Pierius lib. 27.*
Continet, ex omni demissis parte flagellis.

Nec aliter sanè muliebres manus, quos complexæ sunt, inuoluunt, irretiunt, tenent, flagellant.

Sed nec pedes illecebris aut insidiis vacant, maximè si lasciuis saltationibus in numeros frangantur: quæ pestis quàm potenter hominum animis dominetur, satis exemplis Scripturæ docemur, inquit Ambrosius; cùm Ioannes Christi prænuntius saltatricis optione iugulatus, exemplo sit, plus nocuisse saltationis illecebram, quàm sacrilegi furoris amentiam. *Pedes discursatio seu ipsa venatio.* *Ambr. l. 3. de Virgin.*

Denique quanta in ornatu cultuque muliebri ad peccandum illecebra? dum infames illæ & prostitutæ pudicitiæ venatrices, vt cum Petronio loquar, prostant in nebulâ lineâ, ventum textilem indutæ. Video sericas vestes, ait Seneca, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi aut corpus aut denique pudor possit: quibus sumptis mulier parum liquidò nudam se non esse iurabit. Sed nec pretium deest, vt magis venalis sit pudor. Video, inquit idem, vniones non singulos singulis auribus comparatos: iam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt: iunguntur inter se, & insuper alij binis superponuntur, vt bina ac terna patrimonia auribus singulis appendantur. Omitto torques, armillas, monilia, ceterumque mundum muliebrem, quibus ad stuporem vsque tamquam vittis exornantur infelicissi- *Ornatus muliebris multiplex illecebra.* *Petronius Arbiter.* *Seneca l. 7. de Benefic. cap. 9.* *Idem ibidem.*

mæ illæ publicarum libidinum victimæ. Nam, vt verè Cyprianus, nullarum ferè pretiosior cultus est, quàm quarum pudor vilis est.

Cypri. lib. de Habitu virg.

Deus immortalis! quis inter tot occasiones ruinæ securus incedet? quis tot hamos voluptatis illecebris vestitos, tot retia, tot laqueos vitabit? cumque nec inuictum robur Samsonem, nec sanctitas Dauidem, nec sapientia Salomonem à meretriciis hisce periculis immunem reddiderit, quid illis futurum est, quos nulla vitæ merita commendant? Certè nihil propius est, quàm vt cum eodem Salomone dicam: *Qui peccator est, capietur ab illâ.* Quis enim, obsecro, virtute destitutus, tot blanditiis non emolliatur, tot muliebribus insidiis non circumueniatur? Audite ex ipso Sapiente, quo pacto in perniciem hominum grassetur. *Considero,* inquit ille, *vecordem iuuenem, qui transit per plateam in noctis tenebris & caligine. Et ecce occurrit illi mulier ornatu meretricio, præparata ad capiendas animas: apprehensumque deosculatur iuuenem, & procaci vultu blanditur, dicens: Victimas pro salute voui, hodie reddidi vota mea. idcircò egressa sum in occursum tuum, desiderans te videre; & reperi. Intexui funiculis lectulum meum, straui tapetibus pictis ex Ægypto: adspersi cubile meum myrrhâ, & aloë, & cinnamomo. Veni, inebriemur vberibus, & fruamur cupitis amplexibus, donec illucescat dies. non est enim vir in domo suâ, abijt viâ longissimâ.* Quid multa? *Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum. Statim eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuiens, & ignorans quòd ad vincula stultus trahatur, donec transfigat sagitta iecur eius: velut si auis festinet ad laqueum, & nescit quòd de periculo animæ illius agitur.* Ita paulatim serpit illud virus, & viscosa desideria per consensum in perniciem trahunt. Quia, vt ait

Peccator facilè à mulieribus capitur.

Prouer. 7, 7

ait D. Gregorius, ex ſuggeſtione oritur cogitatio, ex cogitatione affectio, ex affectione delectatio, ex delectatione conſenſus, ex conſenſu operatio, ex operatione peccati defenſio, ex defenſione gloriatio, ex gloriatione damnatio.

Gregor. in Moralibus.

Quid igitur conſilij? nullum certè, niſi in pertinaci fugâ diuino auxilio ac fauore ſuſceptâ. *Qui placet Deo*, inquit Eccleſiaſtes, *effugiet illam*. Non eſt quòd de caſtâ cum feminis conuerſatione, aut vitæ auſteritate, ſibi quiſquam blandiatur. De eodem cuncti facti ſumus luto, ait Hieronymus, iiſdem compacti præcordiis, in ſerico & in pannis eadem libido dominatur: neque Regum purpuram timet, neque mendicorum ſpernit ſquallorem. Neque ſtatim nobis de pœnitentiæ ſubſidiis blandiamur, quæ ſunt infelicium remedia. Cauendum eſt vulnus quod dolore curatur. Et aliud eſt, integrâ naui & ſaluis mercibus ſalutis portum intrare; aliud, nudum hærere tabulæ, & crebris fluctuum incurſibus ad aſperrima ſaxa collidi.

Mulierum conuerſatio fugienda.

Hier. Epiſt. ad Saluinã.

At pudicæ ſunt, inquies, quibus interdum vtor familiariùs. Sint etiam religioſæ: at non raró ſub prætextu pietatis latet viſcus libidinis, ait Auguſtinus. Experto crede: expertus loquor coram Deo, & non mentior. Cedros Libani, duces gregum ſub hac peſte cecidiſſe reperi, de quorum caſu non magis ſuſpicabar, quàm Ambroſij vel Hieronymi impudicâ turpitudine. Maiorem etiam cautelam adhibendam cenſet Hieronymus, dum ita Ruſtico ſcribit: Matrem tuam ita vide, ne per illam alias videre cogaris, quarum vultus cordi tuo hæreant, & tacitum viuat ſub pectore vulnus. Ancillulas quæ illi in obſequio ſunt, tibi ſcias eſſe in inſidiis: & quantò vilior eſt earum conditio, tantò facilior eſt ruina. Itaque fuge

Etiam pudicarum. Auguſtinus.

Hier. Epiſt. ad Ruſtic. Mon.

Eccli.9.2. fuge hanc pestem, &, vt monet Siracides, *non des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtutem tuam, & confundaris*. Nihil est enim, vt notat Augustinus, quod magis ex arce virtutis deiiciat animum virilem, quàm blandimenta feminea. Viderunt hoc etiam illi, quibus præter vanam nominis ac famæ immortalitatem nihil fuit propositum: qui tamen ne maculam darent in gloriam suam, non consortio tantùm mulierum, sed etiam conspectu abstinuerunt: inter quos Magnus Alexander Darij filias iam in potestatem redactas videre noluit, non committendum ratus, vt cùm viros vicisset, à mulieribus vinceretur. Sed maior ac solidior eorum laus est, qui Dei reuerentiâ & virtutis amore ducti, hanc sibi legem cum Prophetâ Iob scripserunt: *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine*. Talem fuisse magnum illum Arsenium accepimus, cuius colloquium & conspectum cùm matrona quædam pietate ducta longo itinere expetiisset, eam videre omnino non sustinuit, & preces saltem flagitanti respondit, hoc se à Deo petiturum, vt numquam eius meminisset. Talem etiam memoriæ proditum est fuisse Hugonem Gratianopolitanum Antistitem: à quo cùm Ven. Hugo quæreret, quid de matris ætate videretur, quæ eum officij causâ conuenerat, respondit, de verbis eius posse se iudicare, vultum autem omnino non adspexisse. Quid hos tantos viros in lubrico puellarum congressu fuisse facturos existimamus, qui à grauium matronarum adspectu tam continentes fuerunt? Nos igitur cum his viris summis tam periculosum vitæ scopulum præteruecti, videamus quid tandem inuenerit aut profecerit Ecclesiastes, tam sollicitè inter homines inuestigando rationem secundùm naturam benè beateque viuendi.

August. in Soliloquiis.

Plutarch. in Alexandro.

Iob 31,1.

Daulrutius Tom.3. Catech. Hist.

Surius in Vitâ.

SECTIO

SECTIO VIGESIMAPRIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 28. Ecce hoc inueni, dixit Ecclesiastes,
vnum & alterum, vt inuenirem rationem,
29. quam adhuc quærit anima mea, & non inue-
ni. Virum de mille vnum reperi, mulierem ex
omnibus non inueni.
30. Solummodò hoc inueni, quòd fecerit Deus
hominem rectum, & ipse se infinitis miscue-
rit [a] quæstionibus. Quis talis vt sapiens est?
& quis cognouit solutionem verbi?

[a] LXX. cogitationibus. *Campensis*, stultis inuentionibus.

METRICA PARAPHRASIS.

QVONDAM *in terras ex arce poli* Psal. 13, 2.
Lumina flexit Rector olympi,
Circumspectans hominum studia,
Penitosque sinus radiis penetrans,
Si reperisset fors è cunctis
Millibus vnum, quem cana fides
Candorque animæ ciuem patriis
Adderet astris. Nemo, heu! nemo
Integer animi, scelerisque exsors;
Nemo, heu! tanti Numinis oculo
Censore fuit, cui maculoso
Lurida vultu, ceu fraterno Iob 25.
Viduata igni Cynthia pallet:
Cui sordentes pudibunda premunt
Sidera flammas. Qui potis igitur

Homo putrescens ligni frustum,
Aut lampyrides, genus abiectum,
Fatuâ Numen recreare face?
At si cunctos agitata poli
Facit vrna reos; an mortali
Saltem trutina nullum virtus
Morumque decus dabit eximium?
En mente vagâ singula scrutor:
Et nunc feror huc, nunc feror illuc,
Moresque oculis, vitamque noto,
Si fors vitæ norma beatæ,
Sanctaque pietas, quam vestigo
Sectorque gemens, emicet vsquam.
Heu! quòd toties labor in ventos
Frustratus abit. fecunda quidem
Sata luxuriant scelerum culmis,
Sed virtutum sterilescit ager.
Heu! degeneres, mundi opprobrium,
Nos elumbis, senioque grauis,
Vitiisque grauis protulit orbis.
E mille viris exstitit vnus,
Qui consistens tramite recti,
Morumque luem, vulgique probrum
Procul arceret segrege vitâ.
Ast è totidem millibus vna
Femina nusquam comperta mihi.
Hoc compertum scilicet vnum,
Homini Numen quòd dedit esse
Vultu recto, mente erectâ,
Cærula mandans templa tueri,
Vitæque polo ducere normam.
Talia prisci quondam Patres

Sæcla videbant, cùm plebs facilis
Sine lege fidem sponte colebat:
Cùm virtuti suus esset honos,
Cùm noctigenis pestibus orci
Nondum licuit stygio adflatu
Fœdare diem. Nunc in senium
Vergente die, postquam infecit
Vilior orbem vena metalli,
Heu! vitiorum menti incubuit
Funesta cohors: ambitio exlex,
Præcepsque furor, tabida liuor
Viscera rodens, laceroque gemens
Luctus amictu, quin & luxus
Populator opum, nec minùs auri
Scelerata fames, quæque exsangues
Longo subeunt ordine curæ.
Nec dira fames exempta opibus,
Quas blanda parens diuite sulco
Terra ministrat: Magnæ Matris
Fodimus aluum; fuluaque massa
Nigrante cauo meliùs latitans
Iussa ignotam spectare diem.
Hinc iam fraudum perfida larua,
Hinc sicarum venale nefas,
Hinc empta coquunt aconita necem,
Hinc lupus homini furit alter homo:
Et pudor & fas exulat orbe.
Quisnam vt Sapiens ista sagaci
Corde volutet? Quisve resoluat
Magnus Apollo, quibus in terris
Vitæ lateat norma beatæ?

PROSA EXEGESIS.

POSTQVAM diu multumque expendisset Ecclesiastes, quid beatæ vitæ, & ex præscripto rectæ rationis instituendæ, prodesse posset aut obesse; & inter homines aliquod istiusmodi perfectionis exemplar inuestigans, inuenisset potiùs quod oculos animumque offenderet, quàm quod virtutis norma censeri posset; tandem extremis huius Capitis versibus animum omnino despondens, quid inuenerit, candidè profitetur. Qui quoniam obscuram minimeque expeditam habent sententiam, post metricam paraphrasim eosdem paulò pressiùs quasi per vestigia complanabo. *Ecce hoc inueni*, dixit Ecclesiastes, *vnum & alterum*, id est, varios vtriusque sexus homines consideraui, *vt* ex eorum vitæ contemplatione & comparatione velut ideam quamdam ac *rationem inuenirem* congruenter naturæ, & ex auctoris naturæ præscripto viuendi: *quam adhuc quærit anima mea, & non inueni*, tam accuratam scilicet ac perfectam, vt beatæ perfectæque vitæ norma censeri posset.

Laërtius lib. 6. Quem Ecclesiastæ laborem dum considero, videre mihi videor Diogenem aliquem Cynicum, qui accensâ lucernâ, clarâ luce plateas obambulans, homines se quærere dicebat, publicos ciuitatis mores vix homine dignos sugillans. Nec aliâ mente concionabundus in forum processit, identidem clamans: Adeste homines. Cumque iam frequentes conuenissent, nec ille finem faceret clamandi, Adeste homines; quidam cum stomacho dixerunt: En adsumus, dic aliquid. Tum ille baculo eos abigens, Homines, inquit, adesse iussi, non sterquilinia. indignos esse hominis nomenclaturâ existimans, qui non ratione, sed brutis agerentur affectibus.

Si

Si neminem hic Philoſophus inuenit, qui qualicumque hominis appellatione cenſeri poſſet, quem tandem inueniet Eccleſiaſtes, à quo perfectæ vitæ normam poſſit & exemplar mutuari, quique inter homines emineat

——vt altus olympi
Vertex, qui ſpatio ventos hiemeſque relinquit.

Quamuis enim Socratem, Diogenem, Antiſthenem, magnos progreſſus feciſſe, nec longè à vertice conſtitiſſe contenderit Poſidonius, tantum tamen abeſt, vt eos, quod in naturâ ſummum eſt, aſſecutos eſſe fateamur; vt præter flagitia, quibus à nonnullis notantur, omnia potiùs illis defuiſſe contendamus, quibus veri Dei cognitio cultuſque defuit.

Perfectus ſapiens in hac vitâ non inuenitur. Claudian. Paneg. in Manlij Conſ. Laërt. in Zenone.

Sed eſt aliud quoddam genus ſapientum, qui tum apud Stoicos, tum etiam apud Chriſtianos Proficientes dicuntur. & ij quidem in diuerſo genere. Quidam multa magnaque vitia, non tamen omnia fugerunt, ſed doctrinâ & exercitio (diuinâ adſpirante gratiâ) ad vlteriora nituntur. Alij, inquit Seneca, omnes iam affectus & vitia poſuerunt, & quæ erant complectenda didicerunt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt. Iam ibi ſunt, vbi non eſt retrò lapſus, ſed hoc illis de ſe nondum liquet. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quem perfectionis ſtatum meliùs & breuiùs ſic expreſſit Eccleſiaſtes: *Sunt iuſti atque ſapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen neſcit homo, vtrùm amore an odio dignus ſit.*

Proficientes alterum genus ſapientum. Seneca Epiſt. 75. Eccle. 9, 1.

Iſtiuſmodi ſapientem quamuis hoc vniuerſum admittat, verum tamen eſt illud Poëtæ:

Vir bonus & ſapiens, qualem vix repperit vllum
Millibus è cunctis hominum conſultus Apollo.

Et quod eodem ſenſu pronuntiat Eccleſiaſtes, *Virum de mille*

Virgil. in Catalectis. *Rari ſunt huiuſmodi ſapientes.*

mille vnum reperi, tolerabilem ſcilicet, & qui vtcumque ſecundùm rectam rationem Deique beneplacitum vitam inſtituat. Tales nonnullos ſingula tulerunt ſæcula, quos nunc Faſtis Eccleſiæ vel potiùs cælo adſcriptos, piâ recordatione veneramur.

At *mulierem*, inquit, *ex omnibus, quas conſideraui, non inueni*, quæ congruenter naturæ rectæque rationi viueret: ex omnibus, inquam, aut illis mille, quas ſiue Reginas ſiue concubinas, legitimo tamen toro iunctas habui: aut certè, ex omnibus quas innumerabilium adoleſcentularum gynæceo cogitationibus meis obiecto contemplatus ſum. Nec mirum, cùm feminis, vt ſexus, ita animus ſit delicatior. Itaque, vt ait Quintilianus, facilius hæc pectora metus, odium, ira corrumpunt: & quoniam non habent roboris tantum vnde vitia mentium vincant, plerumque facinus infirmitate patrant. Illud tamen mirum negotium vocat Cyprianus, quòd mulieres ad omnia delicatæ, ad vitiorum ſarcinas viris ſunt fortiores; in luxu potiſſimùm, de quo ſic Tertullianus: Vno lino decies ſeſtertiûm inſeritur. Saltus & inſulas tenera fert ceruix, graciles aurium cutes kalendarium expendunt, & ſiniſtra per ſingulos digitos de ſaccis ſingulis ludit. Hæ ſunt vires ambitionis tantarum vſurarum ſubſtantiam vno & muliebri corpuſculo baiulare.

Quinctil. Declam. 2. *Mulieres faciliùs deprauantur.*

Cypria. de diſcip. virg. *Mulieres ad vitia fortes.*

Tertullian. de Habitu mulierum. cap. vlt. *Faſtuoſa.*

Quid nunc eius contumaciam in medium adducam? Notum eſt, Romanas mulieres, cùm illis vſu vehiculorum interdiceretur, conſpiraſſe, ne aut vterum gererent in poſterum, aut viris ſuis parerent. Eſt enim mulier, vt ait Cato apud Liuium, impotens naturâ & indomitum animal; hoc etiam diſtans à feris, quòd feræ excultæ manſueſcunt, mulieres autem, quò magis excoluntur,

Plutarchus Quæſt. Rom. 56. *Contumaces.* Liuius lib. 34.

luntur, eò magis insolescunt. Si ingenio pollent, & naturam arte perficiunt; cum habitu scientiarum etiam fastum induunt. Si eloquentes ac disertæ sunt, plerumque plus quàm par est persuadent. Si formâ præcellunt;

Lis est cum formâ magna pudicitiæ. Ouidius Epist. 15. Heroid.

Si rerum vsu valent, in coniuges velut ignauos & inexpertos imperium exercent. Si opes aut maiorum stemmata ad impotentiam animi accedant, tum verò maritos instar luti conculcant. Quid plura?

Furore multo sæuit iratum mare, Euripides.
Proniq́ue fluuij, & ignis acer impetus,
Inopia acerba, acerba alia quamplurima.
Sed nihil ita acerbum & noxium, vt mulier mala.

Itaque in hac naturâ tantopere deprauatâ vitæ rectè instituendæ rationem ac normam inuenire se posse desperauit Ecclesiastes. Huiusq́ue rei nulla in Deum culpa refundi potest, cùm neminem ille deprauarit, neminem fatali necessitate ad malum impulerit. Quinimò *hoc*, inquit, *inueni, quòd fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis immiscuerit quæstionibus*. O quàm rectus, & ad omnem virtutem erectus fuit animus primi generis nostri parentis Adami! cùm nulla deprehenderetur apud illum rationem inter sensumq́ue lucta; cùm nullæ essent in intellectu tenebræ, nulla in voluntate à Deo auersio; cùm anima originalis iustitiæ dote instructa, tanto delectationis gustu sensuque Deo adhæresceret, vt non tantùm hac voluptate delibuta, nullius culpæ, quantumuis exiguæ, sordibus sese inquinaret, sed etiam prauos concupiscentiæ motus sub iugum mitteret? cùm denique, vt ait Augustinus, motus omnes sensualitatis imperio tranquillissimæ charitatis obtemperarent. Sed nimirum corruptâ semel naturâ, & cæcitas intelle-
ctum

Deus hominem rectum condidit, sed ille se deprauauit.

Augustinus lib. 2. de Peccat. origin. c. 35.

ctum occupauit,& elumbis ad actus virtutum paulatim voluntas effecta est, & miser homo velut in caligine palpitans, infinitis se quæstionum, difficultatum ac vanitatum labyrinthis intricauit. Hinc auaritiæ studia, hinc ambitus, & honorum contentio, hinc bella, hinc lites & simultates, hinc carnis contagia, hinc voluptatum præstigiæ,& quæ non vanitatum vitiorumque colluuies sensim sine sensu mortalium genus inquinauit? Adeò verum semper illud Horatij:

Horat. li. 3. Odâ 6.

Ætas parentum peior auis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Hæc cùm accuratè inuestigasset & obseruasset Ecclesiastes, tandem sic epiphonizat, & quasi industriæ suæ applaudens ait: *Quis talis vt sapiens est? & quis cognouit solutionem verbi?* quasi dicat: Quotusquisque in harum rerum inuestigatione id præstat quod est sapientis? & quotusquisque hunc nodum dissoluit, prudenterque diiudicat, quid homini in hac vitâ propositum esse debeat, vt congruenter naturæ rectæque rationi, id est, benè beateque, viuat?

SPECV-

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE CAPVT OCTAVVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS I. Sapientia hominis lucet in vultu eius, & potentissimus faciem illius commutabit.

METRICA PARAPHRASIS.

VT Sol auricomum iubar
Cùm latum pelago extulit,
Vernant prata decentiùs,
Ridet caltha venustiùs,
Candent lilia pulchriùs,
Et flammas acuunt rosæ;
Sic dum lux sapientiæ
Arcem pectoris occupat,
Ipso Sole serenius
Adflat luminibus decus.
O quàm sidereum iubar
Vultu ridet amabili!
Dum frons spirat eburnea
Mentis compositæ indolem;

Dum blandis Hyperionis
Almæ lampadis æmulæ
Absistunt oculis faces;
Dum Mauorte potentius
Robur, tergeminæ excubant
Mansuetis Charites genis;
Dum vox nectare dulcior
Stillat purpureis labris;
Dum sparsis Sophiæ inclyta
Circum tempora symbolis
Auratis radiat comis
Pulchrâ vultus in iride.
O lux æmula siderum,
Virtutis rutilum iubar
Blandis conspicuum genis!
Quæ sic turbida Castorum
Mulcent æquora lampades?
Aut quassas Helice rates
Optatâ irradiat face,
Vt mystes Sophiæ palàm
Vultu composito nitet
Pulchrâ lege decentię?
Namque illum Superùm parens
Pulsâ nube supercilI,
Submotâ inuidiæ face,
Et pallore voracium
Curarum, ac laceris comis,
Vultu conspicuum altero,
Læto sidere vestiet.
Sic quondam Iasidum Duci
Sinæ verticis hospiti
Inter prælia fulminum

Digna-

Dignato alloquiis Dei
Cristatum radiis caput
Exarsit geminâ face.
Heu! quòd praua tuentibus
Ignotum Sophiæ iubar
(Vt quondam Isacidum gregi)
Velo lumina fascinat!

PROSA EXEGESIS.

O VERE deploranda hominum cæcitas in ipsâ luce meridianâ caligantium! quibus incomperta est virtutis ac sapientiæ maiestas ac dignitas, quæ, vt ait Cicero, lucet in tenebris, splendetque per se semper, nec alienis vnquam sordibus obsolescit. Sed nimirum cùm hic splendor in animo delitescens, sub eorum non cadat adspectum, qui externâ specie ac mendaci fuco cuncta metiuntur; nihil sit in terris virtute despicabilius, nisi Deus aliquem subinde lucis illius internæ radium in vultu atque oculis emicare permittat. In quo diuina bonitas inprimis elucet: quæ vt rem nobis non tantùm fructuosam, sed etiam honorificam commendet, infirmitati nostræ sese attemperans, non animum tantùm veritatis luce conuincit, sed etiam corporis oculos externo splendore præstringit. Sic olim vt Æneam Didoni amabilem Venus mater efficeret, diuinum quiddam eius vultui adiecisse perhibetur.

Cicero pro Sextio.

Deus virtutis splendorem nonnunquam exteriùs ostendit.

Restitit Æneas, claraque in luce refulsit,
Os humerosque Deo similis: namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.

Virgil. li. 1. Aeneid.

O si nobis animum viri boni liceret inspicere! (inquit Seneca, cuius hîc verba latiùs visum est attexere) ô

Seneca Epist. 115.

Virtutis imago. quàm pulchram faciem, quàm ſanctam, quàm ex magnifico placidoque fulgentem videremus! Hinc iuſtitiâ, illinc fortitudine, hinc temperantiâ prudentiaque lucentibus, tum prouidentia, tum elegantia, & ex iſtis magnanimitas eminentiſſima, quantum, Dij boni, decoris illi, quantum ponderis grauitatiſque adderent? Nemo illum amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc ſapientiæ facem, altiorem fulgentioremque quàm cerni inter humana conſueuit, oculis miti quidem, ſed viuido igne flagrantibus; nónne velut Numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat, vocemque hanc Virgilij verens & attonitus emittat:

Virgil. lib. 1. Aeneid.

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis; nec vox hominem ſonat.——
Sis felix, noſtrumque leues quæcumque laborem.

Aderit, leuabitque, ſi colere eam voluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoque ſuſpenſo, ſed piâ rectâque voluntate. Hanc ſi nobis videre contingeret, mirabiles in animis noſtris amoris ſui flammas excitaret.

Virtus ſæpè etiam exterius ſplendet. Quamuis autem multa ſint, quæ liberum huius adſpectum prohibeant, ſi quis tamen aciem mentis intenderit, poterit perſpicere virtutem etiam obrutam corpore, etiam nube paupertatis interpoſitâ, etiam humilitate atque infamiâ obiacentibus. Voluit nimirum Deus, ne iuſta ab hominibus eius ignoratio poſſit obtendi, nonnumquam illuſtres quoſdam virtutis ac ſanctitatis radios in vultu piorum iuſtorumque eluceſcere. Nónne S. Ignatium Parentem noſtrum legimus, cùm aliàs ſæpè, tum Barcinone in ipsâ concionis frequentiâ, vultu ad ſtuporem ſplendido fuiſſe conſpicuum? Nónne D. Franciſcus cum cælitibus colloquia miſcere deprehenſus eſt

Maffæus lib. 3. Vitæ, c. 14.

cæle-

cælesti luce circumfusus? Nónne idem ille de rebus diuinis in triclinio verba faciens, tanto ardoris incendio triclinium illustrauit, vt ad restinguendam flammam, concursu facto, in domum irruerint Assisiates? Quid B. Ægidium commemorem, magno Magistro non indignum discipulum? qui cùm nocte quadam Perusij de rebus cælestibus verba faceret, tantum radiorum eiaculatus est, vt Luna, quæ tum fortè plena erat, tanto splendore inferior esse videretur. Prorsus vt in hoc paupere ac sapiente, qui diuinitus potiùs hauserat sapientiam, quàm humano studio acquisierat, vaticinium illud Danielis impletum videretur: *Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Sed parum dixisti, Propheta: hæc enim astra quæ commemoras, mundi huius perituri censentur decora, & ipsa vel peritura, vel certè maioris alicuius splendoris metamorphosi reformanda. Nobilior est iustorum splendor: quidquid mortale est, aspernatur, cum solâ indigetum maiestate in contentionem venire desiderat. Itaq; magis arridet elogium illud, quo beatissimum Stephanum exornat D. Lucas: *Intuentes eum omnes qui sedebant in concilio, viderunt faciem eius tamquam faciem Angeli.* Quâ similitudine quid aliud nobis significat, quàm augustam quamdam planeq; cælestem in vultu maiestatem, qualis nimirum cælestis hierarchię principes decere posset? Deus bone! vnde tãtus hic splendor in corpore, nisi ab eximiis animi dotibus? Nam, vt rectè notauit Hilarius Arelatensis, abundantia cordis transierat in decus corporis, & in faciei pulchritudinem candor splendorq; animi redundabat, ac abscondita pectoris ornamenta speculum frontis irradiabãt; atq; cùm haberet in se Spiritũ sanctũ, os præ se gestabat angelicũ.

Bosius de Signis Eccles. lib. 15. cap. 5.

Idem ibid.

Iusti instar astrorum splendent.

Dan. 12, 3.

Act. 6, 15.

Iusti cæleste quiddam in vultu spirant.

Hilar. Homil. de sancto Steph.

Hæc cùm tanta tamque magnifica de Stephano iam cælestis triumphi gloriæque candidato deprædicentur, nihil iam miror, quod de beatissimâ Virgine Deiparâ, sanctitatis omnis ac iustitiæ sacrario, commemorat Areopagita, tantam vultus eius maiestatem sibi visam fuisse, vt nisi Catholicâ fide edoctus esset vnicum rerum omnium moderatorem Deum agnoscere, hanc veram Deam fuerit pronuntiaturus.

Vide Petr. Halloix in Vitâ Areopag. c. 6.

Quod autem veræ sapientiæ, id est, virtuti ac sanctitati vniuersim adscribit Ecclesiastes, id certis nonnumquam virtutibus communicatum accepimus. Sic enim B. Zosimus Mariam Ægyptiacam propter eximiam vitæ præteritæ pœnitudinem in aëre sublimem vidit tamquam Angelum (vt ipse ait) in corpore, cui totus comparari indignus erat mundus. Sic Agnes, candidissimum illud castitatis lilium, ne à Præfecti filio, libidinum facibus incenso, defloraretur, castitatis suæ radiis procum impudicissimum primò perculit, ac vim deinde stuprumque meditantem exanimauit. Quin & operibus misericordiæ, iam olim apud Prophetam non absimilis à Deo splendoris prærogatiua promittitur. *Frange*, inquit, *esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam: cùm videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi manè lumen tuum, & sanitas tua citiùs orietur, & anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te.*

Zosimus in Vitâ Mariæ Aegypt.

Pœnitentiæ splendor.

Ambrosius lib. 1. de Virginib.

Castitatis maiestas.

Misericordiæ gloria.

Isa. 58, 7.

Sed quæret aliquis: Vnde hæc virtutis veræque sapientiæ candidatis maiestas? vnde tam illustris metamorphosis? vnde, obsecro, nisi à perenni fonte luminis? quod his verbis innuit Ecclesiastes: *Et potentissimus faciem eius commutabit.* Nam quò propiùs quis ad æternum illum sapientiæ iustitiæque Solem familiari con-

Virtutis splendor à Deo eiusq; imitatione procedit.

consuetudine aut imitatione virtutum accesserit, eò semper diuinæ luci deprehendetur similior, & ab humanæ fæcis contagione remotior. Suspexit hoc olim in Duce suo populus Israëliticus: qui cùm balbus antè ac blæsus vix auctoritatem suam apud populum illum recalcitrantem sustentaret, postquam in monte Oreb Dei consortio familiariter vsus est, tam illustrem vultu maiestatem induit, & tam inusitatos lucis radios euibrauit, vt deinceps tamquam hominem cælestem, aut mortalem aliquem in terris Deum reueriti sint. Nec id mirum sanè cuiquam videri debet. Si enim Luna, quò propiùs Solem adspicit, eò maiores & acriores ab eo lucis suæ flammas mutuatur; omnino rationi consentaneum est, vt quò propiùs quis ad illud æternæ sapientiæ iubar accesserit, eò propensiorem in se Deum experiatur, vt paulatim magis ac magis possit in diuinæ claritatis transire consortium. Quæ cùm ita sint, quid magis in votis esse potest mortali, quàm quod in minori ætate se vouisse scribit Ecclesiastes. *Optaui*, inquit, Sap. 7, 7.
& datus est mihi sensus: & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ: & præposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius: nec comparaui illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, & tamquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Super salutem & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile est lumen illius. Hæc illi (vtinam & nobis!) summa votorum fuit. quam vt faciliùs consequeretur, subiunxit.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

a Caietanus interpretatur homagium.

VERS. 2. Ego os Regis obseruo, & [a] præcepta iuramenti Dei.
3. Ne festines recedere à facie eius, neque permaneas in opere malo; quia omne quod voluerit, faciet:
4. & sermo illius potestate plenus est: nec dicere ei quisquam potest: Quare ita facis?
5. Qui custodit præceptum, non experietur quidquam mali.

METRICA PARAPHRASIS.

Vos æterni ignes, radiataque mœnia mundi,
Vos nigricantis Tænari horrentes specus,
Vos sola terrarum porrecta sub ætheris axe,
Dignum verendo Numini obsequium date.
Auctori natura iubet submittere colla,
Samiumque plastæ non reluctari lutum.
Hoc mihi fixum animo, nutum obseruare Tonantis,
Sanctoque ab ore pendulos vultus gero.
Ac velut vndanti pelago deprensa carina,
Cùm dubia venti bella discordes mouent,
Radit iter liquidum facili moderamine puppis,
Dubiosque cursus arbitro clauo secat;
Aut plaustrum Arctoum vestigans, lumine signat
Quos tollit ignes maior & minor Fera;

Sic

Sic Helice & Cynosura mihi sacrosancta voluntas
Numinis, & isto vita se clauo regit.
Sic ratio, sic dia Themis, sic iura reposcunt,
Et quod reuinxit nos sacramentum Deo,
Ponere vel vitam, tepidoque litare cruore,
Vri, secari, fortia facere, & pati.
Hic si fors sceleri infensus consurgat in iras,
Ne fore saluti crede præsidium fugæ.
Nam quacumque viam cursu ingeniòve pararis,
Præsens tibi restabis, & præsens Deo.
Languida nocte quies veluti cùm lumina pressit,
Auidos videmur tendere in cursum pedes:
Sed neque prouehimur spatio, gressusque labascunt;
Sic te Tonanti nulla subducet fuga.
Remigio alarum caput inter sidera conde; Ps. 138, 8.
Aderit rotator siderum vindex Deus.
Abdere telluris gremio, stygiisque cauernis,
Telluris implet numine vmbrosos sinus.
Præpetibus volita pennis ad littora Thules,
Illic trementem vindici prendet manu.
Fortè caput noctis cupies inuoluere peplo,
Nox atra nullas Numini tenebras dabit.
Quare age pone modum sceleri, vitamque retexens,
Ratione fræna mentis indomitæ impetum.
Innocuas cohibere manus, laus prima; nocentum
Pudor est secundus, noße peccati modum.
Pone modum sceleri, ne tela Diespiter iræ
Trisulca vibret ab axe stellantis poli.
Hic, vbi collibitum est, nutu percellit Olympum:
Nec magè Tonanti facere, quàm velle, arduum est.
Hic vbi voce tonat, mox vocem fata sequuntur,
Simul vt capeßant iussa cælicolæ aduolant:

Nec quemquam tam ſtulta ſubit fiducia, facti
Ut à ſupremo Rege rationem exigat.
Dextram igitur quicumque cupis vitare Tonantis,
Vitæque curſum ducere exſortem mali;
Auctoris vitæ, licet ardua, iuſſa capeſſe,
Et ad obſequendum colla ſubmittas iugo.
Sic Pater Iſacidum ſobolis ſpem deſtinat aris,
Medio è ſopore coniugis linquens latus.
Dura quidem, diuina tamen nil territus hauſit
Imperia, natum victimam ſecum trahens.
At nulla obſequij ſenſit diſpendia natus,
Conſors paternæ laudis, & patris decus:
Cui melior nata eſt in mortis limine vita,
Soboliſque fœnus victimæ pretium fuit.

PROSA EXEGESIS.

DVO potiſſimùm hîc exemplo ſuo nobis inſinuat Eccleſiaſtes, quibus diuinæ Maieſtatis veneratio, totiusque vniuerſi gubernatio continetur, benè ſcilicet beateque cum illis agi, qui ſummum illud Numen aſſiduè reſpiciunt ac ſuſpiciunt, eiusque non tantùm mandatis, ſed etiam nutibus obſequuntur: contrà verò infelices eſſe eos, adeoque ſeueram vindicis Dei manum experiri, qui à Dei conſpectu eiusque mandatis auerſi, abeunt vagi in viam cordis ſui.

Dei nutus obſernandi. *Ego*, inquit, *os Regis obſeruo, & præcepta iuramenti Dei.* nec potuit meliùs, quod in Religione Deo debitum eſt, cultum videlicet latriæ, nobis adumbrare. Notum eſt enim, Theologos λατρεύειν à particulâ λα & verbo τηρέω, quod eſt *obſeruo*, deriuare. Hoc autem frugi ſeruum decet, vt nutus omnes heriles obſeruet, adeoque vultum ſuum ex heri vultu componat, atque ita imperium herile

rile perdiſcat, vt quid frons velit, oculi ſolerter annotent. Rectè hoc expreſſit Comicus, dum ait:

——————————— *Edico tibi,* Plaut Aulular.
Vt huius oculos in oculis habeas tuis.
Quoquo hic ſpectabit, & tu ſpectato ſimul.

Et alius etiam imperioſiùs:

Caue nunc iam oculos à meis oculis quoquam dimoueas tuos.
Ne mora ſit, ſi innuerim, quin pugnus continuò in malâ inhæreat.

Quod quamuis inter homines ſat pro imperio, nimiſque faſtuosè dicitur; tamen inter Deum & hominem planè ex decoro ſummoque iure exigitur; & vltrò detulit Propheta Regius, dum ait: *Sicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum, & ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ; ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum, donec miſereatur noſtri.* Pſ. 122, 2.

Et ſanè nihil ad vitam ex præſcripto diuinorum mandatorum ducendam, Deique voluntati conformandam efficacius, quàm in Dei vultum tamquam intimè nobis vbique præſentiſſimi, mentis oculos habere defixos. Vidit hoc olim inter Philoſophos Epicurus, cuius hæc verba citantur à Senecâ: Aliquis vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, vt ſic tamquam illo ſpectante viuamus, & omnia tamquam illo vidente faciamus. Ac deinde ſubiungit: Habeat aliquem animus quem vereatur, cuius auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui non actus tantùm, sed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui ſic aliquem vereri poteſt, vt ad memoriam quoque eius ſe componat atque ordinet! Qui ſic aliquem vereri poteſt, citò erit ipſe verendus. Elige igitur

Præſentia Dei conſiderata obedientiam conciliat.

Seneca Epiſt. 11.

Et mores componit.

aliquem, cuius tibi placuit & vita, & oratio, & ipsius animo ante te ferens vultus, illum tibi semper ostende vel custodem vel exemplum.

Huiuscemodi pædagogum se Deus olim exhibuit, cùm dixit Abrahamo: *Ego Deus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus.* Sed quia populus ille corporeis rebus affixus, nullam sibi diuinitatis speciem formare, minusque assiduè repræsentare poterat; vicarium sibi symbolum mandata sua substituit. *Audi*, inquit, *Israel, & obserua vt facias quæ præcepit tibi Dominus, vt benè sit tibi.* Et post pauca: *Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & meditaberis in eis sedens in domo tuâ, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tuâ, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, & ostiis domus tuæ.*

Gen. 17, 1. Deut. 6, 3. vers. 6.

En quot modis diuina Maiestas legem suam, atque adeò seipsum Israëlitarum oculis obuersari voluit, vt hoc præsentiæ suæ modo eos à peccando deterreret. Magna enim pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat. Et quis testis magis oculatus, quàm qui intimos non solùm corporum, sed etiam animorum recessus penetrat? Nónne Deus quidquid hoc vniuerso continetur, ita in se complectitur, vt vitream sphæram Solis radij omni ex parte penetrant, in immensum prætereà circumquaque diffusi? aut velut paruam spongiam vastissimus oceanus omni ex parte humectat, circumquaque immensâ suâ vastitate circumfusus?

Deus intimè præsens rebus omnibus.

Aug. lib. 7. Confession. c. 5.

Si nulla huius vniuersi particula diuinæ Maiestatis præsentia non imbuitur; si nulla huius sphæræ portio eius infinito splendore non collustratur; quò miser peccator fugiet, dum, vt ait Ecclesiastes, à facie Dei recedere

Nulla fuga est à facie Domini.

re festinat, seu viam mandatorum eius deserens, siue vltricem eius manum declinans? Quocumque se fugâ subduxerit, semper Deo præsens consistet: neque aliud compendij faciet, quàm vt quò longiùs à sinu benignissimi Parentis recesserit, eò propiùs absit à manu iudicis vindicantis.

Si hæc ita se habent, & in oculis supremi Iudicis assiduè versamur, quomodo non pudet in eius oculis assiduè peccare? Hominis testimonium declinamus, ait D. Ambrosius, & in conspectu Dei, quæ sunt indigna, committimus? iniuria est homini, spectare flagitia; Deum arbitrum omnium esse scimus, & eo teste peccamus? Si quid pudoris, si quid rationis in nobis est residuum, certè hoc fræno cohiberi à scelere debemus. Magna vobis est, inquit Boëtius, si dissimulare non vultis, indicta necessitas probitatis, cùm ante oculos agitis Iudicis cuncta cernentis, & bonis præmia, malis supplicia dispensantis. Quis fur, latro, sicarius tam prostitutæ impudentiæ, tamque proiectæ audaciæ reperitur, qui præsente iudice, Brutiis lictoribusque vallatus, adstante carnifice cum cruciatuum instrumentis, aut ferro in obuium quemque grassetur, aut aliena per vim diripiat? Non est credibilis tantus in vllo stupor. Et est quisquam tam demens, qui præsente & inspectante Deo iudice, vndiq; cinctus beatis Mentibus diuinæ iustitiæ administris, imminente in exitium eius carnifice cacodæmone, ea perpetret, quibus æternos mereri se cruciatus non ignoret? Hæc olim consideratio sollicitum habuit innocentissimum Prophetam Iob, ne quid à ratione aut æquitate perpetraret alienum. *Si leuaui*, inquit, *super pupillum manum meam, etiam cùm viderem me in portâ superiorem?* id est, non feci, non despexi, non oppressi potentiâ.

Magna est peccatoris impudentia coram Deo peccare.

Ambros. de Apolog. Dauid, cap. 10.

Boëtius lib. 5. de Consolat. Pros. vlt.

Iob 31, 21

vers.25. Quid ita? *Semper enim quasi tumentes super me fluctus ti-*
Iob 9, 28. *mui Deum, & pondus eius ferre non potui.* Quare *verebar*
omnia opera mea, sciens quia non parceret delinquenti.
Et nonnulla enumerans innocentiæ suæ argumenta,
Iob 31, 1. *Pepigi fœdus*, inquit, *cum oculis meis, vt ne cogitarem qui-*
vers.5. *dem de virgine. Si ambulaui in vanitate, & festinauit in dolo*
vers.7. *pes meus. Si declinauit gressus meus de viâ, & si secutum*
est oculos meos cor meum, & si manibus meis adhæsit macula.
vers.9. *Si deceptum est cor meum super muliere, & si ad ostium ami-*
vers.13. *ci mei insidiatus sum. Si contempsi subire iudicium cum seruo*
meo, & ancillâ meâ, cùm disceptarent aduersum me. id est,
non feci, non contempsi, non deliqui. Quâ potissimùm
vers.14. ratione motus, *Quid enim faciam*, inquit, *cùm surrexe-*
rit ad iudicandum Deus? & cùm quæsierit, quid responde-
bo illi?

Timor Dei coercet à peccatis.

Si vir tantus hæsitans ac trepidans suspectas habebat omnes vitæ suæ rationes, ille iustus & innocens, ille diuino testimonio simplex & rectus, qui candidè profitebatur, *non reprehendit me cor meum in omni vitâ meâ;*

Iob 27,6.

si perplexus & hæsitans dicebat, *Quid faciam cùm surrexerit ad iudicandum Deus? & cùm quæsierit, quid respondebo illi?* quid tandem respondebunt improbi, cùm, non dico interrogabit, sed horrendum illud fulmen abdicationis intorquebit, *Discedite à me maledicti in ignem æternum?* Quare dum tempus est, rebus suis consulant, neque irati iudicis manum vllo Marte aut arte declinare se posse existiment: *quia*, vt ait Ecclesiastes, *omne quod voluerit faciet, & sermo eius potestate plenus est.*

Matth 25, 41.

Obedientia securitatem præstat.

Nihil igitur tutius, quàm quod idem suggerit: *Qui custodit præceptum, non experietur quidquam mali.* non tantùm, quia numquam illi fraudi futurum est, diuinis nutibus obsecutum fuisse (nimis enim iniquum est, inquit

Cassio-

Caſſiodorus, vt ille patiatur diſpendium, qui imperium fecit alienum) ſed etiam, quòd poſtquam Deum ſibi inculpatæ vitæ merito, promptaque obedientiâ conciliauerit, hæc ipſa Dei potentia, quæ ceteris terrorem incutiet, certiſſimum illi datura eſt contra quælibet aduerſa præſidium. Itaque ſoluto animo ac libero cum Regio Vate cantabit: *Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Dicet Domino: Suſceptor meus es tu, & refugium meum, Deus meus, ſperabo in eum. Quoniam ipſe liberauit me de laqueo venantium, & à verbo aſpero.* Sed quæ potiſſimùm tempora, quæ rerum gerendarum opportunitas, qui nutus, quæ imperia in hac obedientiæ virtute obſeruanda ſunt?

Caſſiodorus lib. 2. Epiſt. 26.

Pſal. 90, 1.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 5. Tempus & reſponſionem cor ſapientis intelligit.

6. Omni negotio tempus eſt, & opportunitas, & multa hominis afflictio:

7. quia ignorat præterita, & futura nullo ſcire poteſt nuntio.

METRICA PARAPHRASIS.

FELIX *qui ſubijt iugum*
Diuinis ſatagens nutibus obſequi:
Atque vt prouidus inſtitor
Obſeruans oculis aſtra ſequacibus,

Curſus

Cursus fluctiuagos regit;
Maiestatem oculi sic oculo notat,
Vultusque imperium Dei.
Hos nutus sapiens, congruaque obsequi
Seruat tempora Numini,
Attutùm imperiis vt referat Dei
Promptas obsequij vices.
Decernens etenim tempora singulis
Opportuna Diespiter,
Peruerti seriem dispositam vetat:
At mens terrigenûm interim
Curarum ambiguis fluctibus æstuat:
Vt cùm, lampade siderum
Extinctâ, tenebras nubila duplicant,
Deprensæ pelago rates
Vndis ludibrium, & ludibrium Notis,
Nunc fluctu decimo latent,
Nunc vulsis tabulis Nerea combibunt,
Nunc cæcis pereunt vadis;
Ars cedit furiis, & ratio stupet:
Sic mens terrigenûm labat,
Ærumnasque graues pectore concipit,
Dum lapsos repetit dies
Caligans animus, nec recolit satis
Quo fructu ante oculos Dei
Vitæ præteritæ fluxerit orbita.
Nec cura hæc cruciat minùs,
Quòd nemo trepidis nuntiat entheo
Vates numine turgidus,
Quæ finis stadium, quæve nouissima
Claudat fata catastrophe.
Heu, quot corda hominum discruciant metus!

PROSA

PROSA EXEGESIS.

NON immeritò circa hæc temporum & occaſionum momenta mens humana perturbatur, quando in obſeruandis & exequendis diuinæ voluntatis nutibus, quos Deus non temerè prodigit, ſed opportunis temporibus locíſque declarat, æternæ ſalutis ac beatitatis noſtræ cardo vertitur. Cùm enim nullum ſit in orbe negotium, cui non præſideat rerum gerendarum mater Occaſio; profectò non minus tribuendum eſt negotio omnium grauiſſimo & maximo, quod ex parte Dei in eo conſiſtit, vt rata ac firma ſint imperia; ex parte noſtrâ verò, vt nobis ſalus noſtra curæ ſit & cordi, quæ ex eorumdem mandatorum ſolerti obſeruatione, promptaque executione promanat. Et ſanè, ſi naturam gratiæ præuenientis, vt vocant Theologi, penitiùs introſpexerimus, videbimus eam plerumque idoneâ aliquâ occaſione velut ex re natâ ſubminiſtrari. Rurſum ſi iuſtis præmia, improbis à ſupremo Iudice decreta ſupplicia, rationis lance penſitauerimus, quid aliud inueniemus, quàm occaſionis arreptæ neglectæque præmia? *Venite*, inquit, *benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mihi bibere: hoſpes eram, & collegiſtis me: nudus, & cooperuiſtis me*, ceteraque generis eiuſdem. Vos verò miſeri & immiſerabiles è conſpectu meo faceſſite ad æterna ſupplicia, quia toties oblatæ vobis occaſioni defuiſtis. Rurſum, quis neget inſignem nobis æternæ ſalutis occaſionem ſuppeditari, quando hauſtui aquæ frigidæ tanta merces propoſita ſignificatur?

Salutis noſtra negotiũ in captandâ occaſione à Deo datâ vertitur.

Math. 25, 34.

Math. 10.

Et eadem vis eſt occaſionis in rebus humanis. Accipite

Iosephus lib. 18. Antiqq. Iud. *Occasionis momentum in rebus humanis.*

pite magni Iudæorum Regis Agrippæ exemplum: qui cùm iussu Tiberij ad arborem alligatus siti æstuaret, prætereuntem fortè Thaumastum Caij seruum rogauit, vt è vase aquæ prægelidæ, quod ferebat, haustu sitim pellere liceret. Concessit hoc Thaumastus haud grauatè. Et Agrippa haustu frigidæ recreatus, promisit se tanti beneficij non immemorem futurum. quod etiam cumulatiùs præstitit, cùm non ita multò pòst, Caio ad Imperium euecto, rogauit eum, vt Thaumastum libertate donaret, quem ipse deinde Regni sui procuratorem constituit, & moriens vxori liberisque commendauit. En quàm leuis occasio quantæ dignitatis momentum attulerit. Ita frequenter se res habet in vitâ mortalium. Quis ignorat, in arte Medicâ rem vilissimam plus sæpè ad sanitatem conferre, quàm exquisitissima aromata ab Indis vsque & Arabibus petita? Quis ignorat, in prœliis sæpè vnius vocis aut spectri excitamento magnas extitisse acierum inclinationes? Et vniuersim rerum humanarum momenta in occasionis perceptione consistunt. Nam si per ignauiam quis occasionem, quæ præ manibus est, neglexerit, si suâ culpâ ab eâ deseratur, non illam, sed seipsum accuset. Quidquid, elapsâ de manibus occasione, conatus aut studij ad rei summam attulerit, id omne vanum, inane atque importunum censebitur.

Procopius li. 2. de Bello VVandal.

Sapientis est occasionem captare in rebus humanis.

Hæc igitur sapientis non infima laus est, tempori rerumque agendarum opportunitati seruire, vt quoties illi non deest occasio, ne ipse quidẽ desit occasioni. Hæc sapientia in rebus humanis industriã, hęc in diuinis promptam parit obedientiam. Hac industriâ apud Virgilium vtebatur Dido, cùm sororẽ supplicẽ ad Æneam mitteret,

Virgil. li. 4. Aeneid.

Sola, inquit, *viri molles aditus & mollia fandi*
Tempora cognoras.——

Sic

Sic ij qui Vespasiani gratiam & fauorem aucupabantur, nouerant eum id temporis esse facillimum, ac indulgentissimum, cùm ad balneum tricliniumque pergeret. Consultò itaque monet Pittacus, iis qui apud Principes votis potiri desiderant, obseruanda esse ea tempora, quibus remissiores, hilariores ac indulgentiores esse consueuerunt: & hanc obseruationem maioris esse momenti ad optatos successus, quàm adipem leonis, quàm sanguinem basilisci, quàm spondylon draconis, quàm anguium drynedarum ouum, ceteraque id genus promissa magicæ vanitatis. Sueton. in Vespas. Pittacus Mytilenæus.

Eamdem in rebus diuinis occasionis rationem habendam docet Propheta Regius, dum ait: *Hodie si vocem* Domini *audieritis, nolite obdurare corda vestra.* quasi dicat, non semper eam auribus nostris insonare, ac proinde dulces eius susurros quàm auidissimè captandos. Præstitit hoc promptè ac sedulò felicis memoriæ Claudius Aquauiua Generalis Societatis nostræ Præpositus, cui cùm melioris vitæ consilia parturienti cælestis illa vox animum pulsasset, *Oues meæ vocem meam audiunt,* ingenuo quodam pudore suffusus, & salutari timore compunctus, veritus ne, si cælesti monito non obtemperaret, non esset ex ouibus Christi, è vestigio ad Societatis nostræ domicilium se contulit, Deoque se totum consecrauit. *Etiam in rebus diuinis.* Psal 94. Hieron. Platus de Statu Relig. lib. 3. c. 38. Ioan. 10, 16.

Nec minoris fuit energiæ vox illa Reginaldi Concionatoris Bononiensis, cuius meminerunt Annales sancti Dominici: qui cùm illa D. Stephani verba exponeret, *Ecce video cælos apertos*, nunc quidem ita cæli portas patere ad beatitudinem confirmauit, vt cuiuis liber daretur introitus, sed iis, qui nunc aures & cor Deo clauderent, cæli aditum in morte obserandum. Adfuit, im- Platus ibid. Act. 7.

portunitate sodalium victus, Monetus quidam, doctrinæ famâ celebris, qui hac inopinatâ occasione salutem inuenit, nouæque vitæ propositum ipso pænè momento voti Religione confirmauit. Viderat enim sagaci vir ingenio, frustrà fortassis aliquando se aditum ad beatam æternitatem quæsiturum, si portis iam patentibus tam opportunè inuitatus, ipse aures animumque in propriam perniciem obstinasset. Meminisse enim poterat numquam satis deplorandæ Israëlitarum pertinaciæ ac rebellionis, quibus cùm Deo duce in regiones amœnissimas iam olim sub Abrahamo nepotibus promissas aditus pateret, illi per summam ingratitudinem Dei beneficium respuentes clamauerunt: *Vtinam mortui essemus in Ægypto, & in hac vastâ solitudine vtinam pereamus, & non inducat nos Dominus in terram istam.* Quis fuit nefariæ huius rebellionis, neglectæque tam præclaræ occasionis fructus? Mox dementiam suam execrati, cùm irato Deo, iamque non suo, aditum in terram promissam tentarent, magnâ clade repulsi sunt; neque è sexcentis illis millibus, qui annum vigesimum superabant, in deserto Sinæ numeratis, quisquam eius possessionem adiit, præter Iosue & Caleb, ceteris per annos quadraginta longis itineribus circumductis, & in deserto vario mortis genere consumptis. Sed hæc nimis antiqua sunt: illud potiùs eius oculis poterat obuersari, quod Christus vrbis Ierosolymitanæ pulchritudinem contemplatus, futurum eius excidium piis lacrymis erat prosecutus, addens: *Quia si cognouisses, & tu; & quidem in hac die, quæ ad pacem tibi.* nunc autem omnes in te calamitatum fluctus redundabunt, *eò quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ.*

Num.14,3

Num.1,46

Luc.19,42.

Hæc qui seriò secum perpenderit, nónne meritò præteriti

teriti temporis memoriâ discruciabitur, ignarus scilicet, quoties diuinis mandatis & inspirationibus, quoties salutis, aut saltem maioris perfectionis occasioni defuerit, quod frequenter deplorare solebat S. Ignatius, asserens, nullius mentem aut cogitationem capere posse, quantum obstaculi plerique mortalium obiicere soleant diuinæ gratiæ, quæ nos ad altissimum perfectionis culmen perduceret, si quantum ipsi misericordiæ est ad inuitandum, tantum nobis alacritatis esset ac promptitudinis ad obtemperandum.

Sapiens torquetur, tum propter neglectum temporis præteriti, Maffæus in Vitâ Ignat.

Nec minùs futuri quàm præteriti temporis torquet ignorantia. Quis enim nouit, an toties despecta salutis occasio in extremâ vitæ periodo homini sit occursura? Nónne verendum est potiùs, despectâ toties Dei misericordiâ, eiusque voluntate conculcatâ, ne tandem aliquando iusto furore excandescat, easque intentet minas, quas habemus in Prouerbiorum libro. *Vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cùm vobis id, quod timebatis, aduenerit.* Quæ tametsi per se terribilia sunt, multò tamen horribiliora facit ineuitabilis mortis necessitas (quam subiicit Ecclesiastes) dum hæc inter se connexa vehementiùs animum feriunt, Certa mors, & incerta salus.

tum propter ignorationem temporis futuri.

Prou. 1, 24.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 8. Non est in hominis potestate prohibere spiritum, [a] nec habet potestatem in die

[a] *Alia editiones habent:* Non est potentia, Non est potens, Non est habens potestatem.

mortis, nec ſinitur quieſcere ingruente bello, neque ſaluabit impietas impium.

METRICA PARAPHRASIS.

QVAMVIS *latentem carceris noſtri ſpecu*
Lex frænet arcta ſpiritum,
Carniſque denſas corpus obiiciat fores,
Ætaſque firmet peſſulo, &
Robur ſatelles ſtipet excubiis latus,
Neruoque multiplici liget;
Si fors ſupremum nuntians vitæ diem
Fatalis inſonuit tuba;
Nulla emicantis compede abrupta impetum
Sufflaminare vis poteſt.
Sic fata poſcunt lege fixa adamantinâ,
Auctorque fatorum Deus.
Simul vrna motum Iudicis nomen citat,
Proferre non patitur diem.
Seu fæce ab imâ inglorium trahat genus,
Deſpectus, & capitis minor;
Ceras parentum ſiue fumoſas crepet,
Situque nigra ſtemmata.
Ne mihi tiaras, ſceptra, regales toros,
Dominoſque faſces ingeras.
Mors ſurda titulos calcat, & ceruicibus
Stringit ſecures Principum:
Nec triſte ſceptri pondus, aut ſupercilI,
Fert cymba Tartarei ſenis:
Nec qui impotenti cuncta dominatu premunt,
Ius ferreæ dicunt neci.
Vbi nunc ſuperbi Belus imperij caput?
Ninuſque ſceptro proximus?

Vbi

Vbi turba Danai regio imminens toro,
Deuota Diti victima?
Vbi tot fauillis Pergami clari Duces,
Quondam Gradiui fulmina?
Humiles vagantur inter umbrarum greges,
Nec dissidet cineri cinis.
Simul ac sarissam mors auernalem vibrat,
Bellumque nuntiat tuba;
Nec in recessu concaui mersum specus
Amica tutatur quies:
Nec si quadrigas scanderis cursu Iouis,
Trabale telum fugeris.
Fræna dracones Colchidis, cælum pete,
Metire cursus Icari;
Emetientem nubium tractus vagos
Mors sæua præcipitem dabit:
Pennisque vulsis merget inferno lacu,
Prædamque figet æthere.
Si forsan animos impio impietas facit,
Ridetque fatorum minas,
Fas omne suetus ruere petulanti pede,
Legumque casses rumpere,
Ut fila arachnes armiger solet Iouis
Teretesque Marsus aper plagas;
Frustrà proteruus iura conculcat poli,
Seseque palpat improbus.
Nec vis reuellit ferreæ casses necis,
Nec alipes vitat fuga.

PROSA

PROSA EXEGESIS.

Non longa vita optanda, sed mors beata.

SI tam ineuitabilis eſt fatorum neceſſitas, & eâ lege nati ſumus, vt vltimum naturæ tributum aliquando pendamus; illa nos inprimis cura ſollicitos habere debet, vt, quod reliquum eſt vitæ, ex præſcripto diuinæ voluntatis virtutiſque concludamus. Neque tam cordi nobis eſſe debet, vt in longam deſidemque ſenectutem vitæ fabulam protrahamus, quàm vt lætam huius fabulæ nanciſcamur beatamque cataſtrophen.

Vitæ cupiditas pleriſque nimia eſt.

At pleriſque hominum nihil æquè in votis eſt, quàm vt in hoc tumultuoſo vitæ oceano quàm diutiſſimè iactentur, & prout fortuna gubernaculum flexerit, modò aſpero, modò tranquillo curſu ferantur: qui vt longiſſimus ſit, ſemper ſpe illis minor eſt, dum & cupidè votis extenditur, & ferè ſine ratione conſumitur. Hinc illa quorumdam tam ignaua tamque effeminata vitæ cupiditas memoriæ prodita eſt, vt eam quauis etiam infamiâ & calamitate redemptam voluerint. Inter quos Cn. Carbo magnæ verecundiæ eſt Latinis Annalibus: qui tertio Conſulatu ſuo, iuſſu Pompeij in Siciliâ ad ſupplicium ductus, petiit à militibus demiſsè & flebiliter, vt ſibi aluum leuare, priuſquam exſpiraret, liceret, quò miſerrimæ lucis vſu diutiùs frueretur: eoque moram traxit, donec caput eius ſordido in loco ſedentis abſcinderetur. Quid Brutus, qui fortitudinis famam aucupatus antè fuerat? quanto dedecore exiguum & infelix vitæ momentum redemit? Nam à Furio, quem ad eum occidendum miſerat Antonius, comprehenſus, non ſolùm ceruicem gladio ſubtraxit, verùm etiam, conſtantiùs eam præbere admonitus, his ipſis verbis iurauit: Ita viuam, dabo. Pænè dixerat, Ita viuam, vel ſub

Val. Max. lib. 9. c. 13.

Valer. ibid.

ſub Antonio. O fati cunctationem ærumnoſam! ô vanam ſtolidamque iuriſiurandi fidem! Quid prodeſt illa tam ignominioſa cunctatio? Quid prodeſt homini ſupplicem fieri, vt ſecurim tantiſper ſuſpendat, cùm mors ipſa libratam ſemper teneat ſecurim, ſub cuius ictu rei capitis omnes viuimus, naturæ debitum, omni exemptionis præciſâ ſpe, ſoluturi.

Communis illa naturæ lex eſt, commune tributum officiumque mortalium. Hoc iter omnes ingredimur: huc ſeries inuicta fatorum, & nullâ mutabilis ope, funebrem trahit pompam. Et eſt aliquis tam demens, qui ſe numquam eò peruenturum ſperet, quò ſemper tendit? Nullum ſine exitu iter eſt, nullus ſine occaſu Solis ortus, nulla ſine mortis interitu vita. Nec ſola ſenectus ineuitabilem hanc trahit neceſſitatem, omnis illi ætas obnoxia eſt: non enim citamur è tabulis cenſualibus, quibus olim notata continebatur ætas vniuſcuiuſque. Talis olim citatio in militiâ delectuque copiarum obtinebat: at longè aliter mortis vrna vertitur. *Nulli iuſſo ceſſare licet; Nulli ſcriptum proferre diem.* Faſtúſne ille ſit, an nefaſtus, humana diſcernant tribunalia: mortis certè nihil intereſt. *Omnibus moriendum.*

Conuoca in conſilium Machaonas omnes, conuoca Chirones, conuoca Æſculapios; nullam aduerſus mortem inuenient panaceam. Excute bellorum armamentaria, nullam aduerſus hanc violentiam inuenies panopliam: luctare, ſtringere, ringere, & inſtar ſerpentis in mille ſpiras conuoluere; fatalem hanc neceſſitatem numquam eluctaberis. Quinimò hoc tantùm omni conatu tuo proficies, vt grauiùs te affligat quod vitari non poteſt. Omnis enim indignatio in tormentum ſuum proficit, ait Seneca: nihilque tam exaſperat fer- *Nullum aduerſus mortem remedium.* *Mors grauior eſt inuitis.* *Seneca l. 3. de Irâ, cap. 16.*

 uorem

Hegesippus l. 11. uorem vulneris, ait Hegesippus, quàm ferendi impatientia. Sic laqueos fera dum iactat, adstringit: sic aues viscum, dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt. Nullum tam arctum est iugum, quod non minùs lædat ducentem, quàm repugnantem. Itaque nihil quidquam morti obluctando proficitur, nisi quòd illa, quæ hactenus corporibus tantùm minabatur, nunc etiam non vnum animo tormentum machinetur.

Mortis timor nimius. Val. Max. l. 9. c. 13. Quot existimamus in animo luctas, & quàm multiplicia tormenta sustinuisse Numidarum Regem Massinissam, qui tamen florens in paucis, liberisque, & Romanorum amicitiâ felix fuisse creditur. Hic parum fidei in charitate liberorum ciuiumque beneuolentiâ repositum esse existimans, salutem suam custodiâ canum vallauit. O miserum! Quò tam latè patens imperium? quò tantum liberorum numerum? quò denique tam arcta beneuolentia constrictam Romanorum amicitiam, si ad hæc tuenda nihil canino latratu securius, Idem ibid. nihil morsu valentius duxit? Dionysius verò Syracusanus quàm longa est huius tormenti fabula? qui non satis amicis fidens, eorum loco ferocissimarum gentium homines, quibus latera sua committeret, substituit: tonsorumque metu tondere filias docuit. Quarum, postquam adultæ ætati appropinquabant, manibus ferrum non ausus committere, instituit vt candentium iuglandium putaminibus barbam sibi & capillum adurerent.

Omitto cetera, quæ tum ille, tum complures alij morti procul habendæ frustrà excogitarunt: cùm hæc *Mors mille viis nos inuadit.* mille viis nos inuadat, mille cuniculis subruat, mille machinis expugnet. Hic in medio voluptatum cursu sistitur:

ſiſtitur: ille inter epulas opprimitur: alius ſomnum in æternam producit noctem: huius improbam ſpem & longa vota mors immatura fruſtratur. Ille ferro, veneno alius; hic lento catarrhi ſtillicidio, ille ſubitâ peſtis contagione; hic fluctibus hauſtus, ille fulmine tactus occumbit. Hac lege viuit, quiſquis hanc terram calcat: hæc ſummos imosque neceſſitas alligat.

Seneca Epiſt 91. *Par omnibus moriẽdi conditio.*

Neque enim vt diſpar eſt hominibus fortuna naſcendi, ita diſpar eſt mortalitatis conditio. Conditor ille iuris humani non natalibus nos, neque nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus: vbi verò ad finem mortalium ventum eſt, Diſcede, inquit, ambitio; omnium, quæ terram premunt, ſiremps lex eſto. Nulla, inquit Eccleſiaſtes, in die mortis ratio dignitatis aut poteſtatis habetur. Curauerat Imperator Iuſtinianus ſtragulam ſibi veſtem contexi, in quâ Phrygio opere expreſſa cernebatur victarum vrbium, & barbarorum Regum, quos ipſe ſuis auſpiciis debellarat, effigies. Sed veſtis illa tot victoriis nobilis, dum eiuſdem cadauer texit, ad exornandam mortis pompam valuit, mortem ipſam ab eius corpore depellere non potuit.

Baron. ad annum Iuſtiniani 39.

Deſpoticum hoc mortis in Principes ac Monarchas imperium cumulatiùs etiam & ſupra fidem exaggerarunt Poëtæ, apud quos fruſtrà aliquis diademata, ſceptra, faſces aut ſecures obtendit,

Poëta etiã Deos morti ſubiciunt.

Numina cùm videat duris obnoxia fatis.

Martial. l. 9

Sanè Iſocrates complures deorum filios commemorat Troiani belli diſcriminibus impenſos, Sarpedonem ſcilicet Iouis filium, Memnonem Auroræ, Cycnum Neptuni, Achillem Thetidis; quos omnes illius decennalis belli procella depreſſit. Quin etiam extra belli tempeſtatem Iupiter filios ſuos apud Ouidium, Æacum ſcilicet,

Iſocrates ἐν Ἑλεν. ἐγκωμ.

Ouid. l. 9. Metam.

cet, Rhadamantum, Minoëm, inexorabili fatorum decreto interiiſſe deplorat.

Fruſtrà Regum faſtus & impietas morti obluctantur.

Vt non inuſitata cenſeri debeant illa Principum Regumque lamenta, inſuperabili mortis violentiâ è ſummo rerum humanarum culmine ruentium: è quorum numero vnicum audite Antiochum Epiphanem, qui, intellectâ ſuorum clade, mentis ægritudine ad extrema perductus, in has querelas erupit: *Receſſit ſomnus ab oculis meis, & concidi, & corrui corde præ ſollicitudine: & dixi in corde meo: In quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus triſtitiæ, in quâ nunc ſum: qui iucundus eram, & dilectus in poteſtate meâ. Nunc verò reminiſcor malorum, quæ feci in Jeruſalem ..... ſine causâ. Cognoui ergo quia propterea inuenerunt me mala iſta, & ecce pereo in triſtitiâ magnâ in terrâ alienâ.* Sic impius ille diuinarum humanarumque legum contemptor. quem idcircò libentiùs produxi in medio ætatis flore ſucciſum, non tantùm quia perſonæ dignitas faſtusque regius nihil quidquam momenti habuit aduerſum mortis decreta; ſed etiam, quia magno ſuo malo didicit, quod poſtremò ſubiungit Eccleſiaſtes: *Non ſaluabit impietas impium*. Neque enim ſi hactenus perfrictâ fronte & indomitâ ceruice diuinæ voluntatis iugum excuſſit, legumque nexus, tamquam aranearum telas, perrupit; inextricabiles etiam mortis nexus, & adamantinam fatorum neceſſitatem eluctabitur. Non ſemper dormit diuina Nemeſis, nec longa cuiquam contingit in ſcelere felicitas. Quandoque ſeuerum experitur Deum vindicem, qui diu manſuetiſſimi parentis mandata contempſit.

1. Machab. 6,10.

Igitur vt ad caput noſtra tandem recurrat oratio, iiſque proſperè cuncta ceſſura confirmemus, qui diuina præcepta cuſtodierint, nec pœnam iis defore, qui recalcitrantes

citrantes eadem violauerint, vnicam hanc Regij Vatis Deo ad amussim obsecundantis sententiam subnecto: *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos, ego autem sperabo in te Domine.* Ps. 54. 24.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 9. Omnia hæc consideraui, & dedi cor meum in cunctis operibus, quæ fiunt sub Sole. a Interdum dominatur homo homini in malum suum.

a *Forte meliùs,* Interdum,

10. Vidi impios sepultos: qui etiam cùm adhuc viuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. sed & hoc vanitas est.

11. Etenim quia non profertur citò contra malos sententia, absque timore vllo filij hominum perpetrant mala.

12. Attamen peccator ex eo quòd centies facit malum, & per patientiam sustentatur, ego cognoui quòd erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem eius.

METRICA PARAPHRASIS.

SIDEREI *Proceres, æternæ conscia lucis*
Pectora, quos adytis fas est haurire sacratis
Immortale iubar Phœbi, legesque polorum
Discere, queis nexus fatorum voluitur ordo:

Vos mihi diuinæ penetralia pandite mentis.
Cùm maria, ac terræ, radiataque mœnia mundi
Ponderibus librata suis, nutuque Tonantis
Pendula, tam certo constent moderamine, noctis
Alternas Phœbique vices cùm nulla moretur
Segnities, blandi nunc mulceat aura FauonI
Germina, nunc soli Boreæ sit copia cæli;
Cur hominum stirps sola, operis non infima tanti
Portio, vix imâ curarum parte paternum
Numinis insedit pectus? Cur dira triumphat
Impietas vulgi fremitu prouecta secundo,
Indulgensque sibi, dum sceptra superba tyrannus
Vibrat in innocuos, trabeamque, heu! sanguinis ostro
Purpurat, & crebris lasciuit cædibus, hostis
Non minor ipse sibi? Vidi monimenta tyrannorum
Exuuiisque, comisque, & odori nube vaporis
Obsita, circum autem spirantia vultibus æra,
Pegmataque & ludos, & singultantia vota,
Ploratusque virum cum femineo vlulatu.
Non aliter quàm si patriæ post fata parentis
Funus, & abruptis etiamnum flebile venis
Vulnus hians lacrymas lamentaque mœsta vocaret.
Quin etiam sceleri dum obnoxia vita maneret,
Virtutum velut eximij fastigia honoris
Sanctaque calcabant, celebresque per ora virorum
Ciuica complebant meritorum mœnia fama,
Æternâ ceu digna tubâ, Graioque cothurno
Gessissent, patriæque alternatura dedissent
Virtutum decora. O frustrà sibi blanda fauore
Numinis, impietas! ô somnia vana nocentum!
Quàm damnosa quies animo mala gaudia mentis!
Dum Patris æterni scelerum pia dextera differt
Supplicia,

Supplicia, effusæ sceleri laxantur habenæ.
Iamque licet quodcumque libet: procul exulat omnis
Corde pauor, læsique perit reuerentia cæli,
Securumque scelus plaususque impunè patrati
Flagitij fit causa noui. Sic turba putatur
Impia mendaci fuco palpoque beari.
Non ego sic: sed cùm geminata piacla nocentum
Conspicor, & lentas æterni vindicis iras,
Illimesque dies, nulloque palatia luctu
Saucia, non curis animos, non tabida morbis
Corpora, non tristes Libitinæ munera lessos:
Tum mihi mæroris discußâ nube stupentes
Lux oculos inopina ferit. Primordia cerno
Lætitiæ. Deus, ecce Deus penetralia cordis,
Augustasque ostentat opes, & amoris asylum,
Deliciasque poli, lemniscatasque coronas.
Huc gemitus, huc vela spei, huc luctantia vota
Iustorum pia turba regit, quos Numinis horror
Et sacro perfusa metu reuerentia pungit.
Hinc animi surgunt, hic condimenta laborum
Dulcia miscentur, spes hic blando vbere lactat.
Donec post vitæ luctamina tempora Daphnis
Cingat, & astricomâ radient diademata fronte.

PROSA EXEGESIS.

PROFECTO nisi, discussâ subinde mortalitatis huius nebulâ, postumæ beatitatis splendor nobis illucesceret, diuinæq; fidei radius animis nostris illaberetur, quis non inoffensâ impiorum felicitate perculsus, in hac rerum humanarum confusione naufragium faceret, aut saltem ad hunc ataxiæ scopulum allideretur? Agnouit hîc Propheta Regius pænè se aliquid humani fuisse passum.

Impiorum felicitas magnus offensionis lapis.

Psal 72,1. passum. *Quàm bonus Israel Deus*, inquit, *his qui recto sunt corde! Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt greßus mei. Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.* Quis enim ferat, eos qui non suo tantùm, sed publico malo, atque adeò in perniciem generis humani, dominatum in homines exercent, nusquam interpolatâ felicitate vitæ stadium decurrere, passimque ab omnibus publicâ gratulatione, panegyricis, columnis, statuis, trophæis, ipsâ denique consecratione, fanisque ac Sacerdotibus viuos mortuosque cohonestari? Quis bonorum non ingemuit, sub ipsa nascentis Ecclesiæ incunabula, cùm Diocletianus & Maximianus fæces, folles ac fomenta gehennæ omni diritatis genere Christianos vexarent, orbemque Christianum sanguine Martyrum funestarent, eosdem vsque adeò communi plausu celebrari, vt pluribus per Hispaniam magnificis columnis hæc eorum velut trophæa inscriberentur: *Genere Christianorum penitus extincto?*

Impiis habiti diuini honores.

Sed illud in Diocletiano potissimùm multos in stuporem vertit, quòd non tantùm perpetuæ felicitatis ac regni satur, ad priuatum otium se receperit, sed etiam quòd truculenta illa bellua, ebria Sanctorum sanguine, & in vitâ gemmatis calceis vestibusque induta, adorari se iusserit vt Deum, & post mortem solemni consecratione à Licinio inter Diuos fuerit relata. Quid Traianum atque Hadrianum Principes commemorem? quorum magnifica & ad posteritatis memoriam illustria monimenta etiamnum visuntur, columna scilicet Traiani, tum altitudine tum artificio nobilis, & moles Hadriani, quæ tumulum eius olim complexa, nunc munitissimum est Pontificiæ maiestatis propugnaculum. Et tamen quis ignorat, illos tot clientelis, vel potiùs

Eufeb. in Chronico.

Eutropius lib. 9.

tiùs adulationibus circumſeptos, illos tot ludis, acclamationibus, ſtatuis ac triumphis condecoratos, illos toties patriæ parentes ſalutatos, acerrimos Chriſtiani nominis, adeoque veræ virtutis ac religionis hoſtes exſtitiſſe?

Infinita propemodum eius generis exempla proferre poſſem: ſed cui tandem vſui ſeruirent, niſi exulcerando iuſtorum dolori, & ſubuertendis inſtabilium mentibus? Etenim, vt ait Eccleſiaſtes, *quia non profertur citò contra malos ſententia, filij hominum abſque timore perpetrant mala*. Quid enim? nónne magnis interdum viris hæc improborum felicitas, pœnæque ſcelerum dilatæ, recti iudicij clauum, ambiguaſque ex alto pectore voces extorſerunt? Catonem ipſum audite, qui videns in Pharſaliâ Pompeium cum exercitu non tam militum quàm Senatorum, Patritiorum, Equitum, Nobiliumque protritum, & laſciuientem tantiſper in ciuili ſanguine tyrannum, non ſatis ſui compos exclamauit, in rebus diuinis multum eſſe caliginis.

Impiorum felicitate etiam viri magni perturbantur. Vide Lipſ. l. 2. de Conſtant. c. 15.

Multò autem impudentiùs apud Pſalmiſtam impij *poſuerunt in cælum os ſuum, & dixerunt: Quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo?* Pſal. 72, 9. verſ. 11.

Sed religioſiùs in hac diuinorum iudiciorum caligine pronuntiauit Auguſtinus; Iudicia Dei multa occulta eſſe, nulla iniuſta: & quamuis pænè omnia lateant ſenſus menteſque mortalium, hac in re tamen illud piorum fidem non latere, iuſtum eſſe quod latet. Cui ſententiæ viam complanauit id quod ſubiicit Eccleſiaſtes: *Attamen peccator ex eo quòd centies facit malum, & per patientiam ſuſtentatur, ego cognoui quòd erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem eius*. Primùm enim qui diuinæ prouidentiæ, ſapientiæ, iuſtitiæque memores, ſuis

Auguſtinus lib. 20. de Ciuit. c. 2.

Deus in tempus opportunũ differt malorum pœnas.

Cccc momen-

momentis rem expendunt, facilè animaduertunt, Deum, qui infinitè bonus est, in supplicio sumendo non tam pœnam spectare solere, quàm correctionem & exemplum. Itaque in tempus opportunum illud differre, cùm aut ad medicinam iis proderit qui deliquerunt, aut ad ceteros à flagitio deterrendos, aut ad maiestatem suam iustitiamque declarandam.

Deus non debet ad arbitrium nostrum punire.

Deinde cùm videant, in Regum Principumque tribunalibus, iustis de causis, aut alioquin Principum arbitrio, quædam supplicia differri, insignis impudentiæ fuerit, Deum humano & quidem priuato affectui, vel potiùs libidini satellitem & administrum, & in exigendis ad arbitrium suppliciis deposcere lictorem.

Lips. lib. 2. de Constant. c. 13. *Breuis est impiorum impunitas.*

Dic mihi, si tragœdiam spectes, an indignere, si Atreus aliquis aut Thyestes in primo alteróve actu sublimes per scenam & elati paulisper incedant, regnent, minentur, imperent? Non arbitror sanè: breuem enim felicitatem illam esse scias, & expectes vt fœdè mox ruant in extremo. In mundi autem hac fabulâ cur iniquior in Deum quàm in Poëtam aliquem fueris? Ille impius fortunam sibi desponsasse videtur, ille tyrannus cædibus gaudet & sanguine. Certè: sed cogita, primum hunc actum esse, & iam antè animo præcipe gaudium istud manere lacrymas, & hanc scenam noxio mox sanguine cruentandam.

Deus in mundi perturbatione fastidiosis ingeniis consulit.

Quid si etiam in hac rerum perturbatione, differendisque impiorum suppliciis, & bonorum præmiis, diuina sapientia humano gustui sese accommodat? Nam si nihil vmquam durius, aut præter vniformem rerum tenorem cursumque interueniret, ipsa æquabilitas & suauitas diuinæ prouidentiæ fastidienti stomacho nauseam prouocaret. Fit enim nescio quo naturæ nostræ vitio,

vitio, vt quemadmodum in cibis, qui perpetuis deliciis aſſueuerunt, niſi ſubinde inſulſis quibuſdam, aut præter modum acidis aut amaris veſcantur, ad exquiſitiſſimas epulas nauſeent, ac ſapidiſſima quæque condimenta repudient; ſic ea, quæ ſummâ Dei ſapientiâ adminiſtrantur, conſtanti ſuâ pulchritudine nobis ſemper inconſtantibus ſemperque variis diſpliceant.

Itaque Deo ſeſe ingeniis noſtris attemperante, gratâ viciſſitudine aduerſa proſperis, proſpera aduerſis condiuntur; & ſerenitatem præuia tempeſtas, & æſtatem hiemis commendat aſperitas. Idemque in huius mundi harmoniâ, quod in muſico concentu deprehendimus, vt non ſemper aures ſuaui modulorum combinatione demulceat, ſed durior interdum ſonus intercurrat; & cùm aliquantiſper ſextâ ſeptimâque diſproportione, aut iſtiuſmodi ſonis abſonis aures raſerit, animoſque ſuſpenſos irritauerit; tandem pleno concentu in diſdiapaſon perfectiſſimum muſicæ ſyſtema delabatur; tantoque maiore voluptate in illâ vocum concordiâ aures animique conquieſcant, quò minùs antè ſonis illis abſonis acquieuerant: ſic in huius mundi pulcherrimo concentu non omnia vno tono ac tenore auribus animiſque noſtris influunt; ſed eſt quædam concordia diſcors. Sunt nonnulla, quæ aures vulnerant, & animos irritant: boni mœrent, florent improbi, ſilet Nemeſis, neſcio quod chaos rebus humanis induci videtur; ſed pij ac ſapientes poſt longam animorum ſuſpenſionem, dum vltra huius vitæ limites cogitationes extendunt, & poſtumas pœnas ac præmia ante oculos conſtituunt, facilè in ſuaui perfectaque ſymphoniâ diuinæ prouidentiæ conquieſcunt.

Varietas rerum humanarum delectat.

Norunt enim, non tam fortunatos quàm miſeros

dicendos esse impios, qui nimiâ felicitate torpescunt; quos velut in mari lento tranquillitas iners detinet: felices esse, quos Deus rebus arduis & virtute dignos existimat: rebus prosperis animos permadescere ac resolui velut perpetuâ ebrietate consopitos: calamitates virtutis stimulos esse, gloriæ sementem, pignusque non dubiæ beatitatis. Itaque cùm duriùs habentur à summo illo Parente atque agonothetâ, non magis de paterno eius affectu dubitant, quàm de Imperatoris animo generosi milites, quos ille præ ceteris periculis ac certaminibus exercet; aut de parentum Lacedæmoniorum affectu liberi, cùm illi filiorum indolem publicè verberibus admotis experiuntur, eosque in publicâ solemnitate, quam Διαμαστίγωσιν appellant, ad aram flagellatos hortantur, vt constanter ac fortiter flagella perferant, & laceros ac semianimes rogant, vt perseuerent vulnera præbere vulneribus. Itaque norunt hæc etiam tam dura à paterno Dei affectu proficisci, qui rebus asperis generosos spiritus tentat.

Deus filios & amicos rebus duris probat.

Tertullian. ad Martyres. Seneca de Prouident. cap. 4.

Sed & illud habent persuasissimum, nullum sibi genus præmiorum post huius vitæ agones ab æterno agonothetâ defuturum. Si enim tantum hîc oblectamenti supremus ille Iudex vsquequaque iustissimus inertibus terræ fungis, ventris ac voluptatis mancipiis, & quod indignissimum videtur, sceleratis, impiis, denique hostibus suis impertit; quæ tandem mens aut cogitatio capere poterit, quàm augusta & magnifica sint illa beatitatis æternæ præmia, quæ generosis athletis, virtutis cultoribus, amicis denique ac filiis reseruauit? Itaque quod ait Sapiens noster, *in paucis vexati, in multis benè disponentur, quoniam Deus tentauit eos, & inuenit illos dignos se. Tamquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holo-*

Iusti norūt post agonem non defutura sibi præmia.

Sap. 3. 5.

holocausti hostiam accepit illos, & in tempore erit respectus illorum. Fulgebunt iusti, & tamquam scintillæ in arundineto discurrent. Iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, tandemque huius maiestatis ac gloriæ suæ admiratione defixi, & cælestium deliciarum gustu ebrij, clamabunt: *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam absconditi timentibus te!* Quid verò impij illi Dei hominumque contemptores? Psal. 30. 20

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 13. Non sit bonum impio, nec prolongentur dies eius, sed quasi vmbra transeant qui non timent faciem Domini.

METRICA PARAPHRASIS.

TAENARI *funesta regna, vosque auernales lacus,*
Vos furoris administri, & quidquid illætabile
Nutrit orcus, quod nocentum sæuit in præcordiis:
Tuque Adrastæa æqua vindex perditæ insolentiæ:
Vosque crinem dissolutis squallidæ serpentibus
Horrido Diræ flagello quæ fibras peruritis,
Numinis non vana culpas vindicantis nomina,
Huc adeste, peruicacem premite funestis modis;
Quemque blanda exasperauit Numinis clementia,
Hunc seuera vindicantis conterat Dei manus.
Nemesis ad supplicia quondam laneo adrepens pede,
Nunc furore exaggerato plectat infandum caput.
Nullus vltrà Phœbus illi surgat innubi æthere,
Nec fauentis aura sortis læta tendat carbasa:

Sed nouercali ruinam machinetur dextera,
Si remoti puppe gazas claudat orbis institor,
Eurus arbiter profundi spolia ponto dißipet.
Si micante flaua culmo rideat campis seges,
Martis excitata tædis flamma segetem demetat.
Si Diespiter corusco findat igne nubila,
In fauillam fulminatos impij soluat lares.
Tum rapacis vnca cineres fœneratoris manus
Cribret, vt fragmenta gazæ colligat superstitis.
Socia thalami tundat ora, & vngue vultus exaret:
Cumq́ue coniugis cadauer insepultum fleuerit,
Busta Niobes æmuletur, ipsa sese funerans.
Nec mariti lenta fusos Parca pollice differat,
Sed nefandi capitis orbâ fata deproperet colu,
Sidonis velut orsa telæ turbat impatiens nurus.
Occidat nefanda pestis, Numinis spretor cadat,
Sicut euanescit vmbra Solis icta spiculo,
Aut sub astra pulsus Euro tenuis exspirat vapor,
Aut per auras ventilatur puluis æstiuæ areæ.
Sicq́ue stratus ingemiscat hostis esse Numini,
Nempe spretor hoc meretur peruicax clementiæ;
Vt parentis qui refugit à piis amplexibus,
Hunc seuerè vindicantis dextra prendat Iudicis.

PROSA EXEGESIS.

Qui Deum amant, eius iniuriã cõmouentur.

MIRVM non immeritò cuipiam videri potest, cùm inter Dei laudes clementia potissimùm ac misericordia deprædicentur, quid tandem causæ sit, cur Ecclesiastes, Dei Spiritu plenus, in vltionem impiorum tantopere excandescat. Sed idem ille amor, qui fons est & origo commiserationis & clementiæ, seueriorem quandoque personam iis imperat quos possedit. Quî potest enim,

enim, quiſquis ex animo Deum diligit, eiuſque honoris & gloriæ ſenſu tangitur, non grauiſſimè commoueri, quoties infinitam illam Maieſtatem ab impiorum fæce ac ſentinâ ſub pedibus indigniſſimè videt conculcari? Deinde cùm patientia Dei toties læſa tandem in vindictam prorumpat, nihil propius eſt, quàm vt iis, quorum omne ſtudium eſt, voluntatem ſuam ad amuſſim cum diuinâ conformare, pari vindictæ cupiditate in eos accendantur, qui ſecundùm duritiam ſuam & impœnitens cor, deſpectâ Dei manſuetudine, theſaurizant ſibi iram in die iræ. Rom. 2, 5.

Id autem rationi & æquitati conſonum eſſe, non tantùm cum D. Aquinate docet Theologorum ſchola, ſed res etiam inanimatæ ſuo quodam modo ſuffragantur, quæ, læſâ Maieſtate diuinâ, ſympathiâ quadam perturbatæ, torpentes animos noſtros excitant, iuſtoque ſenſu doloris accendunt. Nónne cùm auctor naturæ pro ingratis mancipiis ab ingratioribus extrema pateretur, *tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram, petræ ſciſſæ ſunt, monumenta aperta ſunt?* & vt rem tantam paucis diui Leonis verbis exequar, in execrationem Iudaici ſceleris vnam protulerunt omnia elementa ſententiam, cùm obſcuratis luminaribus cæli, & conuerſo in noctem die, terra quoque motibus quateretur inſolitis, vniuerſaque creatura impiorum vſui ſe negaret?

D.Thom. 2.2. q.88.

Res inanimata Dei iniuriâ cõmouentur.

Matth. 27. 45. & 51. &

D. Leo Sermone 8. Paſſion

Deinde, annon imminente decretorio illo extremi iudicij die orbis vniuerſus quaſi cardinibus ſuis excuſſus ſubuertetur, & ſubuertet impios? quid enim aliud innuitur apud Sapientem, cùm dicitur: *Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Induet pro thorace iuſtitiam, ... & pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. Ibunt directè emiſ-* Sap. 5, 18.

ſiones

siones fulgurum, & tamquam à benè curuato arcu nubium exterminabuntur, & à petrosâ irâ plenæ mittentur grandines; excandescet in illos aqua maris, & flumina eò concurrent duriter. Et ne hæc fabulosa quis existimet, nimis funesta nos docet Sodomorum vastitas, & orbis totius sub Noëmo cataclysmus.

Ecclesiastes optime iure impios insectatur. Si autem hæc ita se habent, quid vetat hominem rationis compotem in propugnandâ conditoris sui maiestate, rerum sensu carentium perturbationes æmulari? Itaque siue diras impiis intentet Ecclesiastes, funestisque votis eos insectetur; nihil agit à consuetudine Sanctorum alienum: siue impendentes illis calamitates vaticinetur, vix est vt vaticinari dici possit, cùm præsens etiam rerum status manifestè doceat, nihil solidæ beatitatis ad illos vmquam pertinere. Quid enim illi beatum ac iucundum in vitâ potest accidere, qui omnis boni scaturiginem sibi obturauit? Quid securum illi aut salutiferum, qui supremum huius vniuersi moderatorem hostem habere maluit quàm parentem?

Impiorum felicitas nō est vera, sed adumbrata. Quid igitur? inquies. An non frequenter improbi deliciis affluunt, voluptatibus diffluunt, opibus clientelisque circumfluunt? Sanè, si ad opinionem vulgi vitam exigimus: sed si veritatis normâ beatitatem metimur, dicemus in illos illud Isaiæ pronuntiatum quadrare: *Isa. 29,8.* *Sicut somniat esuriens, & comedit, cùm autem fuerit expergefactus, vacua est anima eius: & sicut somniat sitiens, & bibit, & postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit, & anima eius vacua est:* sic improbos non solidis bonis ac gaudiis, sed vmbris ac ludibriis pasci.

Impiorū oblectamenta veriùs tormenta. Plus dico, quæ illi vocant oblectamenta, veriùs animi tormenta nuncupaueris. Vides auarum diuitiarum idolo-

idololatram? tot ille ſpinis, quot opibus nummiſque dilaniatur. Vides ambitioſum montes montibus ſuperſtruentem, & è celſo dignitatum culmine bellum Deo cum Titanibus mouentem? noctes ſub purpurâ ducit inſomnes, & in plumis tamquam in ſentibus volutatur. Vides alium cui Deus venter eſt, qui inter epulas abdomini quotidie ſacrificat? ſed & inter epulas diſtrictum enſem diuinæ iuſtitiæ ceruicibus imminentem perpetuò reſpectat. Quid dicam eos qui cupiditatum ſuarum fomenta per ſcelera conquirunt, domeſticum ſemper circumferre tormentum? Nam, vt ait præclarè Cicero, ſua quemque fraus & ſuus error maximè vexat, ſuum quemque ſcelus agitat, amentiaque afficit, ſuæ malæ cogitationes conſcientiæque animi terrent. Hæ ſunt impiis aſſiduæ domeſticæque furiæ, quæ dies noctesque pœnas à ſceleratis repetunt. Cognatum enim & innatum omni ſceleri ſceleris ſupplicium eſt. Quid autem ærumnoſius eſt hoc homine qui hoſtes domeſticos & eiuſdem tecti participes circumfert? Si domi aduerſarios alas, non te muri Babylonij, non Semiramidis turres, non pyramidum moles, periculis eripiant. Si proditor animus magno tuo malo tecum habitat, fruſtrà eſt murus caſtri inexpugnabilis, fruſtrà armorum apparatus, fruſtrà militum excubiæ.

Cicero pro Roſcio Amerino.

Conſtātin. Manaſſes in Annal.

Quàm crudelis autem ſit domeſticus hic tortor, inde perſpicitur, quòd non vnâ plagâ hominem conficiat, ſed crebris ac minutis vulneribus longum ducat funus; Caligulam imitatus, qui per ſæuitiam ſolitus erat imperare: Ita feri, vt ſentiat ſe mori. Ita planè iſtis euenit, quos ille carnifex animus quotidie minutis ictibus cædit ac pungit.

Tormētum internum eſt grauiſſimum.

Nec ſplendor ille nobis imponat, aut circumfuſa

Lipſ. l. 2. de Conſt. cap. 14.

Impij lætâ fronte interna tormenta non satis occultant. potentia. Mendicum aliquem in fabulâ vides regio diademate, aut imperatorio paludamento ornatum; sed non te fallit sub hoc syrmate latere scabiem, pædorem ac sordes. Idem existima in diuitibus, libidinosis, superbis, tyrannis: quorum si mentes recludantur, ait Tacitus, possint adspici laniatus & ictus; quando vt corpora verberibus, ita sæuitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceratur. Rident illi non rarò, fateor, at Sardonicum risum: gaudent, sed non liquidum ac defæcatum gaudium, non magis certè quàm qui capitis damnati in carcere detinentur, & talis interim aut tesseris se fallere conantur, nec tamen fallunt; manet enim impressus ille imminentis supplicij terror, nec se tollit vmquam ab oculis imago luridæ mortis.

Tacitus l. 6 Annal.

Impiorum tormenta tunc maxima, cùm mortis aut iudicij meminerunt. Quæ omnia in maius tormentum excrescunt, cùm peremptoriæ citationis tuba auribus insonat, & æterni supplicij terror propiùs admouetur. Quæ tum ægritudo animi, nulla satis tuta consilia expedientis? quæ lucta cogitationum, nullum exitum inuenientium? quis mœror? quod præsentium fastidium? quæ denique salutis desperatio? Quid animi fuisse existimatis diuiti illi Euangelico, &, vt sibi videbatur, beato, qui confertis ac stipatis horreis seipsum ad voluptates hortabatur, cùm profundæ noctis conticinio hac voce perculsus est: *Stulte, hac nocte tollent à te animam tuam; illa verò quæ parasti, cuius erunt?* Quàm ancipitem animi pependisse creditis capillis suis irretitum Absalonem, cùm ex ipso parricidio iam affectu conatuque perpetrato ad æterna scelerum suorum supplicia raperetur? Quantis denique tabificarum cogitationum angoribus æstuasse putatis impium ac impurum illum Præsulem, cùm horribili illâ diuini iudicij tubâ peremptoriè citaretur: Vdo, Vdo, satis

Luc. 12.

2. Reg. 18.

Fulgosius l. 9. c. 12.

ſatis fuiſti in ludo? *Intelligite hæc qui obliuiſcimini Deum, ne quando rapiat, & non ſit qui eripiat.* Væ namque omnibus illis, ait Euſebius Emiſſenus, quibus hæc priùs experienda ſunt, quàm credenda. Pſal.49,22 Euſebius Emiſſenus Hom.1. ad Monach.

Quare hæc crebrâ cogitatione penſitemus, Momentaneum ſcilicet eſſe quod delectat, æternum quod cruciat. Quænam autem comparatio momenti ad æternitatem? quæ proportio delectationis ad cruciatum? Delectatio vana eſt, friuola, ieiuna: cruciatus omnem humanæ crudelitatis officinam infinitis partibus excedit. *Æterna impiorum ſupplicia crebrò cum fructu cogitamus.* Delectatio cùm finem attigerit, nulla eſt in poſterum cenſenda; cruciatus autem nullo fine terminandus eſt. O quanta hîc imago vanitatis in oculos noſtros incurrit, poſtquam intrauerit homo in domum æternitatis ſuæ! Vbi tunc, ait Proſper, potentes à ſæculo, qui obtinuerunt diuitias? vbi ſatrapæ? vbi tyranni? nónne omnia cinis? nónne omnia fauillæ? Nónne, vt cum Eccleſiaſte loquar, velut vmbra tranſierunt dies eorum? Perge porrò, & animam conſidera inter tormenta destitutam. Vbi tunc honores? vbi faſtus? vbi ſupercilium? *Operientur velut diploïde confuſione ſuâ.* Vbi theſauri? vbi gemmæ? vbi opimæ hereditates? *Ignis, & ſulphur, & ſpiritus procellarum, pars calicis eorum.* Vbi tot aurium oblectamenta? *Ibi erit fletus & ſtridor dentium.* Vbi tot irritamenta gulæ? *Famem patientur vt canes.* Vbi denique ceteræ deliciæ? *Quantum in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Hæc animo volue & reuolue, quicumque poſthabito Dei timore in ſcelere tibi applaudis, & felix tibi videris, cùm nulla poſſit eſſe in ſcelere felicitas. *Scito & vide quia malum & amarum eſt reliquiſſe te Dominum Deum tuum, & non eſſe timorem* eius *apud te.*

Proſper. Pſ.108,29 Pſ.L.10,7. Luc.10,28 Pſal.58,7. Apoc.18,7 Iere.2,19.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 14. Est & alia vanitas, quæ fit super terram. sunt iusti, quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorum: & sunt impij, qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. sed & hoc vanissimum iudico.

METRICA PARAPHRASIS.

O QVI *nutu sola terrarum,*
Rutilasque domos ætheris alti
Numine torques, arbiter orbis!
Qui sub leges castra polorum
Stellata vocas: vt nunc fratris
Obuia flammis radio strictum
Propiore acuat Cynthia cornu,
Nunc expansâ luce serenâ
Agmina noctis gemmea ducat;
Nunc libra die somnique pares
Pensitet horas, Phœbumque pari,
Phœbenque pari portitor Helles
Iure gubernet. Nunc solstitio
Bruma niuali quot sub tenebris
Merserat horas, totidem Phœbus
Lucis adaucta sorte rependat,
Dum sub Cancri statione micans,
Serò Thetidos redit in gremium.
Qui Ioue medio vacuum Æolidas

Per

Per inane regis. Qui nauifragi
Furias Nerei tenui frænas
Puluere arenæ. Qui nunc terras
Versicolori pingis amictu,
Nunc tacitarum vellere aquarum
Rigida arua comis viduata foues.
An cùm stabili fœdera mundi
Lege coërces, nostri tantùm
Securus agis? nec tibi curæ est
Fouisse bonos, plexisse malos?
En tibi diris dùm iuratos
Summi exagito Numinis hostes,
Ordine verso cuncta feruntur.
Mens ægrescit subiecta oculis
Monstra tuendo: Debita castæ
Præmia menti scelus inuadit:
Et virtutem, debita sceleri,
Pœna excruciat. Vidi Heroas,
Quos emeritæ virtutis honos
Asserit astris, pede calcatos,
Et ludibrio saturos, fieri
Bacchantum inter pocula carmen.
Vidi insontes patrio extorres
Lugere foco. Si fors Martis
Ingruat horror, prima innocuos
Quatit immeritâ clade procella.
Lubrica si sors verterit orbem;
Turbine primo dira nouerca
Pulchrum ducit strauisse bonos.
Si torret agros Sirius æstu,
Aut ætherea tonat arce fragor,
Sceleris purum ferit ira caput,

Primaque iustus victima lethi est.
Contrà impietas placidæ sortis
Ebria gustu, procul à curis
Exigit æuum. Cumque iniustus
Sese innocuo sanguine pascat,
Non tamen illum debita Nemesis
Ira flagellat. Cumque opprobriis
Astra lacessat, securus agit
Cæli atque sui, ceu iustorum
Vitæ consors, meritisque grauis,
Speret amico Numine palmam.
Quin & sortem stabili iures
Strinxisse fide: nempe ex voto
Sic cuncta fluunt. Donec tandem
Vitæque satur, luxusque satur,
Pacis alumnus maius votis
Exigat æuum. Proh summe Deus!
Quanta hîc animos, dum rimantur
Secreta poli, caligo hebetat!
Vana tot inter mens ægra labat.

PROSA EXEGESIS.

PAENE iam ex longâ iactatione fessus portum adspexerat Ecclesiastes, perspectisque impiorum suppliciis, in sinu diuinæ prouidentiæ conquieuerat; cùm ecce noua tempestas in maiores eum æstuantis animi fluctus denuò resorbet. Viderat ante diuina humanaq; iura impunè conculcari, nimis diu impiorum supplicia differente, & pænè dixerim obdormiscente Nemesi. Sed animaduertens eos non tam dimissos esse quàm dilatos, & grauiori vindictæ reseruatos, nonnihil respirauerat. Nunc autem videns optimos pati acerbissima,

ma, eorumque vitam tristissimos exitus sortiri, contrà verò impiis ad nutum omnia fluere, eosdemque morte quàm facillimâ suauissimaque defungi; nouam querelarum telam orditur: nouam, inquam, prioris intuitu, alioquin sæculis omnibus decantatam, siue ab iis qui veri Dei prouidentiam suspexerunt, siue ab iis qui fato ac fortunæ mundi gubernacula commiserunt. *Querela de translatis impiorum pœnis ad iustos: & contrà.*

Inter quos M. Tullius, Vno, inquit, adspectu intueri potestis eos, qui cum Senatu, cum bonis omnibus Rempublicam adflictam excitarint, & latrocinio domestico liberarint, mœstos, sordidatos, reos de capite, de famâ, de ciuitate, de fortunis, de liberis dimicantes: eos autem, qui omnia diuina & humana violarint, vexarint, perturbarint, euerterint, non solùm alacres lætosque volitare, sed etiam fortissimis atque optimis ciuibus periculum moliri. Cicero pro Sextio.

Prolixior est in his similibusque producendis Annæus Seneca, hoc grauissimum animi tormentum esse confirmans, dum tam iniqua præmia fortunam videt persoluere: dum Socrates cogitur in carcere mori, Rutilius in exilio viuere, Pompeius & Cicero clientibus suis præbere ceruicem, Cato ille virtutum viua imago incumbens gladio, simul de se ac de Republ. palàm facere. Seneca de Tranquil. animi, c. 15 *Viri probi inter Ethnicos extrema passi.*

Sed vt hos missos faciam, quos vmbra potiùs virtutis, quàm vera virtus apud posteros nobilitauit, quis ignorat, olim veræ sanctitatis lumina, viros inquam apud Hebræos illustres, quibus dignus non erat mundus, etiam acerbiùs vexatos fuisse? Audite Apostolum. *Alij*, inquit, *ludibria & verbera experti* sunt, *insuper & vincula & carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, adflicti.* Qui tandem illi? *Viri iusti inter fideles indigna passi.* Heb. 11, 36

Tertull. in Scorpiaco, cap. 8. Ieremias, inquit Tertullianus, lapidatur, Isaias serratur, Zacharias inter altare & ædem occiditur, perennes cruoris sui maculas silicibus assignans. Taceo Machabæos martyres, quorum illustre certamen nulla vnquam ætas obliterabit. Prætermitto tot orbis Christiani flosculos profanis impiorum pedibus obtritos, tot Martyrum rosas innocuo sanguine purpuratas, tot lilia Virginum carnificis gladio demessa, & tamquam orbis quædam catharmata ferro flammisque deputata: cùm tamen earum innocentiam vitæque integritatem ipsa tyrannorum confessio non rarò commendarit. Idem in Apologet. cap. vlt. Cùm enim Christianas virgines frequenter ad lenonem potiùs quàm ad leonem præclari illi iudices damnarunt, nónne aliud agentes confessi sunt, labem pudicitiæ atrociorem illis omni pœnâ omnique supplicio reputari?

Hæc sors est eorum, quos vitæ integritas, & insignis erga Deum obseruantia celebrauit. Quid interim impij, Iob 21,12. *Impij inter voluptates vitam degunt, & facili morte defunguntur.* flagitiosi, Dei hominumque contemptores? *Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.* Verba sunt innocentissimi Prophetæ Iob, qui vlceribus plenus, & testâ saniem radens, vitæque pertæsus, ac ægram trahens animam, longè disparem impiorum conditionem nimio stupore perculsus admiratur; quibus, Psal. 72,4. vt ait Propheta Regius, *non est respectus morti eorum*, nec Aquila ibid. *firmamentum in plagâ eorum*; aut, vt Aquila exponit, nulli cruciatus interueniunt morti eorum, nec firma aliqua aut diuturna ægritudo eos detinet, viresque sensim depascitur, sed integros & obesos repentina mors 1. Reg. 25. omni fastidio liberat. Qualem nobis Nabal Carmeli describit Regum historia, qui cùm Regiam magnificentiam luxu conuiuiorum æquaret, terrore Dauidis incusso,

incuſſo, repentè abſque omni doloris faſtidio adinſtar ſaxi obriguit.

Et quâ tandem vitæ commendatione beatuli iſti cenſentur? Dicat idem qui ſuprà Propheta Iob. Hi ſunt, inquit, *qui dixerunt Deo: Recede à nobis, & ſcientiam viarum tuarum nolumus. Quis eſt Omnipotens, vt ſeruiamus ei? & quid nobis prodeſt, ſi orauerimus illum?* O abyſſus diuinorum iudiciorum! ô tenebræ! ô caligo! ô vulnus infirmarum mentium immedicabile!

Etiã blaſphemis hic læta contingunt. Iob 21,14.

Non ſum neſcius, multas hîc rationes in patrocinium diuinæ prouidentiæ poſſe proferri; ſed an æger animus, reique indignitate perculſus iis acquieſcat, ignoro.

Primùm enim quæritur, quinam illi ſint, quos ab omni pœnâ exemptos volumus, cùm nemo liber ſit à crimine, ne infans quidem, *cuius eſt vnius diei vita ſuper terram*. Nati ſcilicet in labe, non abſque labe viuimus, & cæli iam armamentaria ſine telo ſint, vt cum Poëtâ loquar,

Nemo immunis à pœnâ, quia nec à culpâ.

Si quoties peccant homines, ſua fulmina mittat
Juppiter.——

Ouid. lib. 2. Triſtium.

Non enim vt piſces in ſalo nati & alti, ſalem tamen non referunt, ita cenſendum eſt homines in hac mundi fæce ipſos eſſe ſine fæce. Si autem omnes in noxâ, cur exemptos eſſe quoſdam volumus à pœnâ?

Lipſ. lib. 2. de Conſtant. c. 16.

Satis hæc quidem appoſitè dicuntur; ſed non omnem continuò mœrorem ægris mentibus abſtergunt. vt enim iuſtis aliquid ſubinde labis adhæreſcat, quî tamen conuenit debitos impiis cruciatus in eorum caput redundare?

Sed cur meliores peiora patiuntur?

Deinde, pro diuinorum iudiciorum æquitate illud adferri poteſt, quòd homines communione ſanguinis vnam aliquam familiam conſtituant, ciues earumdem

Deus interdum communes infligit pœnas propter naturæ communionem.

legum vinculo vnam Rempublicam, denique continuatâ temporum ſerie vnicum exiſtimari corpus regnorum. Quid ergo mirum eſſe poteſt, ſi parentum noxa in filios pœnam deriuat? aut per totam Rempublicam labes propagata innocentes etiam inuoluit? aut denique præteritorum temporum flagitia eiuſdem regni luunt poſteri? Nam & Medici, vt vni membro faciant medicinam, alterum eiuſdem corporis adurunt: & in perduellionis ac maieſtatis crimine leges filiis ac nepotibus ad extremam egeſtatem redactis, vitam quauis morte faciunt acerbiorem.

Hæc proculdubiò conuincunt, non eſſe Deo id vitio vertendum, quod Medici, quod Reges ac Principes, quod Rerumpublicarum moderatores ſibi volunt licere. Sed ea tamen infirmis reſtat obmurmuratio, quòd homines eo quo poſſunt modo aut vulneribus medicinam faciunt, aut pœnas à ſceleratis ac facinoroſis repetunt; itaque quod maximè opportunum eſt membrum incídunt aut adurunt Medici, vt ex arte ſanitas in totum corpus redundet: & cùm in ipſos facinoroſos non ſatis pro rei dignitate vindictam leges poſſunt exercere, eos qui ipſis coniunctiſſimi ſunt, eadem ruinâ inuoluunt. Atqui Deo numquam deeſſe poteſt facultas ipſis flagitiis, perſonis, temporibus pœnas iuſtâ proportione commenſurandi. Itaque non omnis hic ſcrupulus infirmis & lapſantibus eximitur.

Sed cur Deus, vt poteſt, non reos ipſos potius punit?

Præterea nonnulli vt querelas omnes & inuidiam à diuinâ prouidentiâ amoliantur, negant Deum obeſſe bonis, prodeſſe malis. Omnia, inquiunt, mala ab illis remouit, ſcelera & flagitia, & cogitationes improbas, & ambitioſa conſilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam. Ceterùm numquid hoc quoque

Deus ſolida bona bonis ſeruat, de adiaphoris minor cura. Seneca de Prouid. c. 6.

à Deo aliquis exigit, vt bonorum virorum etiam sarcinas seruet? Remittunt ipsi hanc Deo curam, externa contemnunt. Improbis autem bona falsa circumdedit, & animos inanes fallaci somnio delusit: auro illos argentoque & ebore ornauit; intus boni nihil est. Si non quà occurrunt, sed quà latent, eos inspexeritis, miseri sunt ac turpes, in similitudinem parietum suorum extrinsecus exculti.

Sed in prosperis maior videtur explicandæ virtutis materia.

Sed hæc paradoxa sunt. quis enim ignorat, ad virtutem explicandam plus facultatis esse in diuitiis, quàm in egestate; in sanitate, quàm in ægritudine?

Deus iustorum virtutē exercet.

Denique, Si Deus, inquiunt, iustos rebus arduis exercet, facit quod bonum parentem & strenuum Imperatorem decet: virtutem tyronis sui ac filij corroborat, industriam acuit, ingenium erudit. Plerumque enim quæ nocent docent, quod Græci tam breuiter quàm eleganter exprimunt: Παθήματα, μαθήματα. A plagis sapimus. Semper verò esse felicem, nec vmquam aduersæ fortunæ obuium fieri, ignorare est rerum naturæ partem alteram. Addunt illud Demetrij: Nihil infelicius eo cui nihil vmquam euênit aduersi. Prospera plebeiis ac vilibus ingeniis esse accommodata: at calamitates terroresque mortalium sub iugum mittere, id verò esse animi supra vulgi fortunam eminentis.

Drexelius Gymn. Pat. p. 2. c. 5.

Id non satisfacit, si nihil post huius vitæ labores superest.

Speciosè quidem hæc & ad pompam splendidè dicuntur à Stoicis, qui etiam in tauro Phalaridis mugientem, aut in cruce cum Regulo excarnificatum, beatum esse sapientem volunt: & tamen, animâ cum corpore extinctâ, nullam illi post hæc tormenta spem esse reliquam, sibi persuadent.

Apage magnifica hæc insanientis sapientiæ pronuntiata. Profectò nisi diuinæ fidei radius cogitationes no-

Æternis rationibus viuenti; nihil nocet hæc mundi perturbatio.

ſtras vltra mortalitatis huius terminos euocaret, & ad vitam æternis rationibus inſtituendam hortaretur; ad quemuis impij felicis, boni infelicis occurſum mens noſtra collabaſceret, præſertim cùm ne iam quidem ſatis æſtuantium cogitationum fluctus euadat, niſi quantocyùs ad portum, quem proximo verſu pandit Eccleſiaſtes, vela conuertat.

SECTIO OCTAVA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 15. Laudaui igitur lætitiam quòd non eſſet homini bonum ſub Sole, niſi quòd comederet & biberet, atque gauderet: & hoc ſolum ſecum auferret de labore ſuo in diebus vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus ſub Sole.

METRICA PARAPHRASIS.

PROCVL *hinc odora naris*
Stolidæ ſagacitatis,
Viuamus, atque edamus
Sereniore fronte,
Sereniore mente.
Quid enim profana turba
Sacratioris aulæ,
Secretioris vrnæ
Decreta iniquiores
Ad calculos vocamus?
Quæ ſanxit aula cæli,
Quid terra ruminatur?

Procul

Procul hinc odora naris
Stolidæ sagacitatis:
Viuamus, atque edamus.
Procul hinc procul facessant
Planctusque lacrymæque,
Luctusque, & impeditæ
Suspiriisque crebris
Singultibusque voces,
Nihilque profuturæ
Querentibus querelæ.
Curas procul voraces
In Caspias procellas
Zephyri ferant volucres.
Viuamus, atque edamus
Animo solutiore,
Vultuque amœniore,
Dryadumque per recessus,
Nemorisque delicati
Per frondeos Penates,
Vbi quercus hospitalis
Ramosa tecta pandit:
Vbi sibilo tepenti
Zephyri comis adulant,
Loquacibusque nidis
Pandionis volucris
Liquidum melos fritinnit;
Aut herbido tapete
Triclinium paremus,
Vbi prata vere primo
Salientibus scatebris,
Trepidantibusque riuis,
Vitreos bibunt liquores:

Vbi culta per vireta
Soboles amœna veris,
Rosæque, liliumque,
Crocique, calthulæque,
Sitientibus labellis,
Et hiantibus labellis
Rorem hauriunt & auram.
Hic vua purpurascens
Amabilis Veseui,
Hic profluant Falernis
Elisa vina prælis,
Queis naufragentur imo
Curæ obrutæ profundo.
Hic mensa delicatis
Opibus referta ruris,
Et ferculis inemptis,
Saliaribus deorum
Cœnis superba litem
Moueat beatitatis.
Hic dormiente curâ,
Et pruriente orexi,
Viuamus atque edamus.
Hic segreges canoris
Animemus æra plectris:
Hic munerum soluti
Risus sereniores
Captemus, & lepores,
Innoxios lepores;
Interque blandiorum
Fomenta gaudiorum
Viuamus atque edamus.
Laboris hoc leuamen,

Et

Et vnicum leuamen
Hæc fluxa vita carpit,
Et fructus hic laboris
Et vnicus laboris,
Quo nunc datur potiri,
Dum lampadis diurnæ
Vitam quadriga carpit,
Et hora trudit horam,
Dapibus leuare orexin,
Curáque vellicante
Sub massico sepultâ,
Æquum bonumque habere
Quod dîa sanxit vrna.
Procul ergo odora naris
Stolidæ sagacitatis:
Viuamus atque edamus.

PROSA EXEGESIS.

NON difficile mihi foret certissimis hîc argumentis Dei causam tueri, cuius prouidentiæ ratio sapientissima, & iudicia sunt vndequaque iustissima. Sed cùm insatiabile sit curiosorum cacoëthes, & insana contradicendi libido; abstinendum potiùs esse iudico ab arcanâ illâ diuinorum iudiciorum flammâ, cuius stricturas tantùm ac scintillas quasdam nictantibus oculis delibare conceditur, ipsam contemplari non permittitur. Sed quemadmodum qui in Solem acriùs defigit obtutum, hebetiorem illum refert, magisque caligantem; ita mentis omne lumen amittit, qui curiosiùs eam intendit in hoc lumen. *Iudicia Dei non sunt curiosè indaganda.*

Nemo igitur impudenter à Deo pœnarum præmiorumque rationem exigat: quia nihil magis rationi consenta-

ſentaneum eſt,quàm vt hæc ratio nemini à Deo reddatur. Neque temerè quis de eius æquitate aut iniquitate ſententiam proferat: cauſæ enim tam obſcuræ non benè cognoſcuntur de plano; multoque impudentiore petulantiâ carpuntur, quæ nec capiuntur quidem. Et fruſtrà quidem carpuntur cæleſtis aulæ decreta, quæ mutari nequeunt. Nam ſiue placeant ſiue diſpliceant, ferenda ſunt nihilo ſeciùs.

Multò minùs carpenda.

Vidit hoc olim Cleanthes, inter Stoicos ſapientiæ laude clarus: qui ſic Deum huius vniuerſi moderatorem alloquitur:

Epictet. in Enchirid. *Neceſſe eſt homini placere quidquid Deo placet.*

Duc me parens, celſique dominator poli,
Quocumque placuit: nulla parendi mora eſt.
Adſum impiger. Fac nolle; comitabor gemens,
(Ducunt volentem fata, nolentem trahunt)
Malusque patiar, quod pati licuit bono.

Verè malus, qui diuinæ voluntati obluctatur, Deumque mauult emendare quàm ſe. Quantò ſapientiùs generoſus animus ſe totum Deo tradit, & æquiſſimum eſſe cenſet, non diſplicere homini, quidquid placitum eſt Deo, aſperum hoc ſit an dulce, proſperum an aduerſum, iuxtà habens. Ad hoc enim ſacramentum adacti ſumus, ferre mortalia, nec perturbari his, quæ vitare noſtræ non eſt poteſtatis. In regno nati ſumus: Deo parêre libertas eſt. Quid dico libertas? imò & voluptas. cùm exploratum habeamus, Deum vnumquemque noſtrûm patris vicem, imò & matris, diligere: Deo res noſtras eſſe cordi: Dei prouidentiam aſſiduè pro ſalute ſingulorum atque vniuerſorum excubare.

Acquieſcẽdum diuinis iudiciis.

Præclarè igitur Eccleſiaſtes, cùm non poſſet denſas illas diuinorum iudiciorum nebulas mentis acie penetrare, ſatis interim ſecurus, quidquid diuina prouidentia decer-

decerneret, id optimum fore & conuenientiſſimum, omiſſis diſputationum argutiis, & profanâ curioſitate repudiatâ. *Laudaui igitur*, inquit, *lætitiam, quòd non eſſet homini bonum ſub Sole, niſi quòd comederet & biberet, atque gauderet.* Quâ adagiali formâ loquendi hortatur vnumquemque, ne ſe fruſtrà diſcruciet, animumque diuinis conſiliis imparem, arcanæ prouidentiæ diſquiſitione fatiget, ſed animo ſoluto à curis ac libero, Dei donis, ac laboris ſui fructibus hilariter fruatur. Neque quâ ratione hoc vniuerſum gubernetur, neque quid aliis fiat, aut ſe futurum ſit, anxiè perquirat, ſed de paterno Dei in ſe & in bonos omnes affectu ſecurus, in ſinum ſe diuinæ prouidentiæ lætus immergat. Non diſſimilis eſt apud Poëtam exhortatio, cùm ait: *Deo curæ ſumus.*

Permittes ipſis expendere Numinibus, quid
Conueniat nobis, rebuſque ſit vtile noſtris.
Nam pro iucundis aptiſſima quæque dabunt DI.
Carior eſt illis homo, quàm ſibi. ———

Iuuenalis Sat. 10.

Pro iucundis, inquit, dabit Deus aptiſſima. Sed falſum eſt: aptiſſima ſimul dabit & iucundiſſima. Neque enim, vt ait Seneca, neceſſitatibus tantùm noſtris prouiſum eſt: vſque in delicias amamur. ita matrum inſtar etiam delicatè nos habet Deus.

Sen. l. 4 de Benefi. c. 5.

Acquieſcendum in diuinâ prouidentiâ velut in ſinu matris.

Quantus hic amoris diuini fomes! quàm luculenta occaſio cæleſtibus decretis acquieſcendi! Vidiſtis aliquando tenellos infantes iam primâ balbutie blæſuliſq; vocibus gratiores, inter vbera materna reclinato capite ſuaui ſilentio quieſcentes: at illi ſatis ſuperque ſibi cautum arbitrantur, ſi maternos ſinus occupauerint, de affectu earum nihil ambigentes, quin optima quæque ſibi deſtinent. Quis autem de infinitâ Dei bonitate ac miſericordiâ minora concipiet, quæ non patris tantùm erga

nos officium exſequitur, ſed & matris, & nutricis, & gerulæ? Ipſe Deus fidem verbis meis faciet apud Prophe-
Iſa.66,12. tam. ſic enim ait: *Ad vbera portabimini, & ſuper genua blandientur vobis. Quomodo ſi cui mater blandiatur, ita ego conſolabor vos.*

Blanda, faceta, delicata ſunt hæc, inquiet aliquis, ſed non omnem omnino animo ſpinam eximunt. Vtinam æquè in promptu eſſet hæc lætitia, ad quam hortatur Eccleſiaſtes, & fiducia de paternâ Dei prouidentiâ, tum, cùm pungit, vrit, ſecat, vulnerat, omnemque tyrannorum carnificinam in iuſtorum corpora ſæuire permittit.

Ipſi Martyres de tormentis ſuis non queruntur.

Quid dicam? Vereor vt in his tormentis æquè perſuadere poſſim ſuauem Dei prouidentiam iis, qui extra calamitatis aleam conſtituti ſunt, ac iis qui læti alacreſque membra ſua torquenda, vſtulanda, diſcerpenda tradiderunt. An non auditis nobiliſſimorum iuuenum
Daniel.3. triadem in fornace Babylonicâ diuinas laudes modulantem? An non aduertitis, quantâ vultus alacritate generoſi Martyres Tiburtius & Valerianus per prunas, ac ſi roſas calcarent, ambulauerint? An non obſtupeſcitis B. Thyrſum ſub ſerrâ ſui ſecurum, ac diuinâ virtute ferri aciem illæſo corpore obtundentem? An illos quiſquam de paternâ Dei prouidentiâ queſtos exiſtimet? An iniquam piorum conditionem deploraſſe? an vltrices è cælo flammas exciuiſſe?

Minimè verò, inquies: ſed non omnibus hæc miraculorum prodigia ſuccurrunt, nec ſemper Deus violentas, vt ita dicam, naturæ manus iniicit, vt amicis opituletur. Nonnumquam etiam diriſſimis illos tormentis excruciari, vitamque & ſanguinem profundere permittit.

Eſto

Esto sanè: sed quid intereſt, flammáſne fornacis in toridam Deus auram mutauerit, an æſtuantes inter tormenta Martyrum animos cæleſtis gratiæ rore refrigerarit? Quid intereſt, prunáſne verterit in roſas, an inuicta pugilum corda transformarit in adamantes? Quid intereſt, aciémne ferri diuinitus obtuderit, an Martyrum patientiam fecerit inuulnerabilem? *Deus amicis adeſt etiam in tormentis.*

Quod autem de tyrannorum carnificinâ diximus, idem in morborum cruciatibus ac flagellis, idem in temporum calamitatibus, idem in aduerſæ fortunæ telis obſeruandum eſſe iudico ſapienti, vt non tantùm nullo dolore contrahatur, neque de prouidentiâ diuinâ ſiniſtrè ſentiat, ſed hilari etiam ac ſoluto animo hoc vnum ſibi perſuadeat, res ſuas Deo eſſe cordi, nihilque dubitet, quin optima quæque & conuenientiſſima ſit daturus, cùm ſit pater filiorum amantiſſimus; neque exiſtimet in rerum delectu à ſcopo aberraturum, cùm ſit idem ſapientiſſimus. *Iuſti omnia æquo animo de manu Dei accipiunt.*

Perſuaſiſſimum hoc habuit aliquando mendicus ille, quem Deus Taulero cæleſtis ſapientiæ magiſtrum aſſignauerat. Inuenit eum Taulerus ad portas templi lacerum, ſeminudum, frigore tremulum, morbis ac miſeriis contabeſcentem, verbo, miſerrimum atque egentiſſimum mendicabulum. Precatus eſt illi cuncta proſpera. Ille contrà negare ſibi quidquam in vitâ contigiſſe aduerſi. Rurſum Taulerus optare illi à Deo felicitatem: ſed ille rurſus negare ſe aut eſſe aut vnquam fuiſſe miſerum. Rationem hanc adiecit, nihil vnquam ſe diuinâ voluntate prius aut potius habuiſſe, quare cùm egeſtatem ac morbos à diuinâ manu proficiſci non ignoraret, eadem ſe veræ ſolidæque felicitatis ſummique beneficij loco ducere. Quiſquis ſic animo compoſitus fuerit, pro- *Vide Opera Tauleri.*

fectò vitam ducet omnis perturbationis expertem, animique serenitatem nullis interpolatam nubibus, puramque ac defæcatam lætitiam consequetur, & tamquam in portu aut pharo constitutus, fluctuantes alios in hoc tempestuoso vitæ oceano cum Ecclesiaste mox securus intuebitur.

SECTIO NONA.

ECCLESIASTES.

VERS. 16. Et apposui cor meum vt scirem sapientiam, & intelligerem distentionem, quæ versatur in terrâ: est homo, qui diebus & noctibus somnum non capit oculis.

17. Et intellexi quòd omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem eorum quę fiunt sub Sole: & quantò plus laborauerit ad quærendum, tantò minùs inueniat: etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire.

METRICA PARAPHRASIS.

BEATVS ille, quisquis inscrutabile
Caliginosi deserens fati chaos,
Domitisque curis, mente compositâ exigit
Serenus æuum: nullus hunc stabili gradu
Inordinatus ordo d[illegible], [illegible]
Sidereus axis [illegible] excussus ruat,
Polumque auerno misceat, solo salum.
Hanc explicatâ fronte dum sortem intuor

(Bea-

(Beatitatis magna pars ipsam fuit
Beatitatem nosse) præcelsâ excubans
In arce Sophiæ, mente lustraui improbos
Hominum labores, dubia quos torquent Dei
Consilia, & anceps orbis inuersi status.
Quænam hæc phrenesis? quæve tam dira abditos
Suadet cupido mentis æternæ sinus
Tentare? Sunt, quos alta dum terram quies
Pelagusque sopit, Cynthia insomnes videt,
Diemque nocti adiungere, & noctem die.
Heu vana turba! sicne consilia ætheris
Animæ minoris futilem ad lancem vocas?
Opera stupenda conspici Numen iubet,
At curiosè introspici Numen vetat,
Dum torquet orbem cuncta moderantis manus,
Versatque summis ima, furtiuos gradus
Caliginosæ noctis inuoluens sinu,
Frustrà æuiterni consilI explores iter.
Citiùs sequaci lumine assignes viam,
Per inane liquidum penna quam Prognes secat,
Quam fœta niuibus bruma trans pontum fugat,
Luteos apricis figat vt terris lares.
Citiùs carinæ tumida sulcantis freta
Inter procellas semitam visu notes,
Dum feruet imo pelagus è fundo erutum.
Expende casus, discute humanas vices,
Intende neruos perspicacis ingenI,
Aciemque vibra; numquam in auctoris Dei
Penetrabis adyta: lucis æternæ iubar
Aciem retundet. Nimia lux oculos solet
Obnubilare, mensque dum viam sagax
Rimatur omni parte, labyrinthum struit.

Licet vsque vires turba sapientum exerens
Velut repertâ luce in amplexus ruat
Similis tenenti, fallet elusos labor:
Tenebrisque mersa veritas luctum adferet.
Vt cùm diurna vota ludificans sopor
Vultus parentum somnio pictos dedit,
Quos atra mœsto funere abscondit dies;
Ilicet in vlnas ruitur, & nexus parant
Dudum expetitos: vana sed nexu obuios
Frustratur vmbra, & corde mœrorem ciet.
Verè ille sapiens, sobriè quisquis sapit:
Qui cæca cæli fata suspiciens colit,
Et nesciendo sanctiùs nouit Deum.

PROSA EXEGESIS.

QVEMADMODVM ij, qui post longam iactationem marisque pericula iam portum inuecti sunt, libenter relictas à tergo tempestates ex editâ rupe aut pharo contemplantur, & luctantes cum ventis ac fluctibus cymbas non absque grato horrore, quoad licet, oculis sequuntur: sic Ecclesiastes, cùm diu inter Scyllam & Charybdim in abysso diuinorum iudiciorum, cæcisque nubibus ac procellis diuinæ prouidentiæ fluctuasset, postquam securitatis portum adeptus est, animoque à curis soluto ac libero in sinu diuinæ sapientiæ ac beneuolentiæ conquieuit; nunc velut è speculâ eorum, qui in hoc stolidæ curiositatis freto iactati, tumidarum disputationum fluctibus abripiuntur, aut pericula spectat, aut naufragia.

Homo non capit diuina prouidentia consilia.

Stolidam dixi curiositatem. Cuius enim consilij est, fragilem humanæ mentis cymbam inscrutabili diuinitatis abysso committere? cuius prudentiæ est, immensum

ſum illud diuinæ prouidentiæ pelagus anguſtis ingenij noſtri limitibus velle coarctare? Refert Philoſtratus, Indos aureum modium, illi ſimilem quo frumenta metimur, in mare demergere conſueuiſſe, hac ratione ſe bruto illi elemento, ne terras inuaderet, modum præſcribere exiſtimantes. Stulti! qui tantillâ menſurâ tam latè diffuſum elementum contineri poſſe arbitrati ſunt. Non minoris eſt inſaniæ, Deum, cuius natura immenſa eſt, eiuſque iudicia, quæ ſunt inſcrutabilia, tam exilis ingenij capacitate velle metiri. *Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & vſque ad perfectum Omnipotentem reperies? Excelſior cælo eſt, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognoſces? Longior terrâ menſura eius, & latior mari.* Hic ſiue *lucem inhabitat inacceſſibilem*, fruſtrà miſeri papiliones circumagimur circa arcanam hanc flammam: ſiue *poſuit tenebras latibulum ſuum*, fruſtrà in tam denſâ caligine palpitamus. Hic eſt vnicus mundi rector, ait Cyprianus, qui vniuerſa quæ ſunt, verbo iubet, ratione diſpenſat, virtute conſummat. Hic nec videri poteſt, viſu clarior eſt; nec comprehendi, tactu purior eſt; nec æſtimari, ſenſu maior eſt. Et ideò ſic eum dignè æſtimamus, dum inæſtimabilem dicimus.

Cauſſin. l. 12. Symbol. 35.

Iob 11, 7.

1. Tim. 6, 16.

Pſ. 17, 12.

Cypr. lib. Quòd idola, &c.

Notum eſt illud Biantis: De diis hoc tantùm aſſere, quòd ſint; plura ſi curioſè diſputaueris, ſuperbam potiùs ignorantiam, quàm ſolidam ſcientiam prodideris. Nam quo pacto infinitam illam mentem ſe noſſe profitebitur, qui ne ſeipſum quidem ingenijque ſui tenuitatem nouerit?

Homo nec ſe quidem nouit, quãtò minus Deum?

Vanum eſt igitur Atlanticum illud antiquorum Philoſophorum ſupercilium, & faſtuoſa ſapientiæ oſtentatio. Multa quidem illi de Deo eiuſque operibus & arcanâ prouidentiæ diſpenſatione effutierunt, ſed in hoc in-

Ethnici variè circa Dei prouidentiam hallucinati ſunt.

inſcrutabili diuinitatis oceano alij in breuia prouecti ſunt, nimis exilia atque indigna Deo ſentientes; alij in ſcopulos impegerunt, dum nimis ardua maieſtatis diuinorumque iudiciorum myſteria perſcrutati ſunt. Longum eſt omnium hallucinationes in lucem proferre; è paucis multorum ſpecimen cordatus quiuis accipiet.

Leſſius de Numine, cap. 1.

Et quidem Diagoras Mileſius, & Protagoras Abderites, cum paucis impudentiæ ſymmyſtis, maluerunt æternum Numen è rerum naturâ prorſus eliminare, quàm ſe cõprehendendæ eius naturæ impares fateri. Nec minùs circa diuinam prouidentiam hallucinati ſunt: aut enim naturæ vi cuncta euenire, cum Democrito & Epicuro arbitrati ſunt; aut fortuito atomorum concurſu hoc vniuerſum coaluiſſe, cum Democrito cenſuerunt. Plinius etiam maiori ſupercilio veritatem auſus explodere, Irridendum verò, inquit, agere curam rerum humanarum iſtud quidquid eſt ſummum. Anne tam triſti atque multiplici miniſterio non pollui credamus? Nec minora peccauit Ariſtoteles, abſurdum eſſe iudicans, primam mentem de rebus quibuſdam cogitare; & melius eſſe, quædam non videre, quàm videre.

Prouidentiam Dei qui ex toto vel ex parte negarint.

Plin. lib. 7. c. 7.

Ariſt. l. 12. Metaphyſ. cap. 9.

Haberet fortaſſis horum ratiocinatio vmbram aliquam veriſimilitudinis, ſi Deus limitatum haberet intellectum, qui minus vigoris adferret ad rerum maximarum gubernacula, ſi minimis & viliſſimis quibuſque diſtringeretur: nunc verò infinita illa vis intelligendi æquè ſingulis intendit ac omnibus. Cùm enim ad ſingula lumen infinitum adferat, tam perfectè ſingula conſiderat, quàm ſi ſola propoſita haberet.

Deus cùm ſit infinitus, facilè omnibus & ſingulis intendit.

Cic. l. 2. de Diuinat.

Cicero, ne quid de libertate arbitrij delibaret, Deum negauit futurorum contingentium eſſe præſcium: ita dum liberos fecit homines (ait eleganter Antiſtes Hipponenſis)

Alij præſcientiam futurorum contingentium Deo negant.

ponensis) fecit sacrilegos. Nec minùs fatuitatem suam tam stolido dogmate, quàm impietatem prodidit: siquidem, vt rectè censet idem Antistes, confiteri esse Deum, & negare præscium futurorum, apertissima insania est. *Augustinus lib. 5. de Ciuit. c. 9.*

Hunc scopulum dum vitant, in alium non minùs periculosum impegere Stoici, dum eum fato subiiciunt, omnemque non minùs in Deo, quàm in hominibus, electionem libertatemque pessumdant. Sic enim non ignobilis porticûs illius coryphæus libro quo minimè decuit: Eadem hæc necessitas & deos alligat. Irreuocabilis humana pariter ac diuina cursus vehit. Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur. Semel iussit, semper paret. *Alij Deum fato subijciunt.* *Senec. libro de Prouident. c. 5.*

Turpiùs atque etiam impudentiùs hac in parte ineptiunt Astrologi, præsertim Genethliaci, qui sidera tamquam tela & arma fatorum arbitrantur, quorum vi ac potentiâ in hoc sublunari mundo cuncta perficiantur. Imò eò vsque prouehuntur insaniæ, vt ex horoscopi obseruatione, varioque situ ac domicilio stellarum, ceterisque plausibilibus nugis, diuinæ prouidentiæ consilia perscrutentur. *Genethliaci astris nimiũ tribuunt.*

Quid nostri temporis hæreticos producam? nam & ipsi sapientes audire volunt. Quanam illi ratione de præscientiâ decretisque diuinis, de influxu concursuque cum causis secundis, ac denique de totâ prouidentiæ diuinæ œconomiâ philosophati sunt? Satis id loquuntur hæc eorum paradoxa: Deus est auctor & causa peccati, volens, suggerens, efficiens, & in hoc impiorum scelerata consilia gubernans. Proprium Dei opus fuit, vt vocatio Pauli, sic adulterium Dauidis, Iudæque proditoris impietas. Infinita inuenies istiusmodi opinionum portenta. *Hæreticorũ de prouidẽtiâ diuinâ paradoxa.* *Vide Campianum Ratione 8.*

Sed missam faciamus profanam hanc turbam, quæ quò penitiùs se penetrasse contendit in adyta diuinæ prouidentiæ, eiusque naturam, decreta, consilia perlustrasse; hoc se magis ridendam religiosis illius infinitæ maiestatis admiratoribus exhibet: Veros potiùs & Christianos sapientes consulamus, & videbimus eos in hoc lumine diuinorum consiliorum caliginem suam ingenuè fateri: videbimus illos in hoc oceano vela stringere, terram legere, portum respicere; præsertim cùm illas diuinorum iudiciorum rationes excutiunt, quibus æterna prædestinatio ac reprobatio continentur. Cùm enim firmissimè sibi persuadeant, Deum sincero affectu omnium salutem desiderare, neque deesse illi posse rationes & excitamenta, quibus vnumquemque infallibiliter in viam salutis pertrahat; non satis mirari possunt, cur talem naturæ cursum instituerit, in quo barbaris plerisque vix possibilis, multis verò infantibus omnino impossibilis esset æternæ salutis adeptio. Hîc igitur hærent attoniti, & inscrutabilem diuinorum iudiciorum abyssum, quam penetrare nequeunt, stupore venerantur; nec habent quod respondeant, præterquam illud Apostoli: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit?* Quisquis igitur verè sapit, hîc vela submittat: neque in hoc tempestuoso ac naufrago freto curiosis disputationum fluctibus abripiatur; memor illius responsi, quod multa de diis interroganti olim dedit Euclides: Cetera quidem nescio, illud scio, quòd odere curiosos.

Veri sapientes fatentur potiùs non capere se diuinæ prouidentiæ consilia.

Rom. 11. 33.

Lips. lib. 1. de Constant. c. 21.

SPECV-

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE CAPVT NONVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 1. Omnia hæc tractaui in corde meo,
vt curiosè intelligerem: Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen nescit homo vtrùm amore an odio dignus sit:
2. sed omnia in futurum seruantur incerta, eò
quòd vniuersa æquè eueniant iusto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & sacrificia contemnenti. sicut bonus, sic & peccator: vt periurus, ita & ille qui verum deierat.
3. Hoc est pessimum inter omnia, quæ sub Sole
fiunt, quia eadem cunctis eueniunt. vnde & corda filiorum hominum implentur malitiâ, & contemptu in vitâ suâ, & post hæc ad inferos deducentur.

METRICA PARAPHRASIS.

Vt fax corusci prodiga luminis,
Opaca noctis vincere pertinax,
Dum cuncta lustrat, tabefactâ
Emoritur viduata cerâ,
Suisque sese funerat ignibus;
Sic lenta tabes me penitus vorat
Depasta fibras, & sciendi
Dira animum cruciat libido,
Dum fata scrutor, quidlibet impotens
Tentare, abyssos dum bolide ingenI
Dimensus, æternis minorem
Iudiciis animum fatigo.
Euiscerata tabe scientiæ
Prurigo mentis quò miserum rapis?
Quid millies exulcerato
Quæris opes animosque morbo?
Rursum en doloris fibra renascitur.
Iusti & tenaces sunt sapientiæ,
Queis laureis æternat sacratos
Æmula cælitibus triumphos.
Quorum acta librat magna Dei manus,
Et comprobatis sidera destinat:
At nosse mortali negatum est
Opprobrij meritum aut salutis.
Olim futuri præmia temporis
Altis tenebris occuluit Deus,
Dum sorte sub Phœbi quadrigis
Res hominum parili rotantur.
Si culta rident arua, Hyperionis
Afflata vultu, iustus & impius

Par-

Partitur ex æquo benignos
Sideris auricomi fauores:
Si fœta nubes in Cererem ruit
Siticulosam, lege Diespiter
Promiscuâ probum improbumque
Fruge beat pluuioque rore:
Fortuna lætis indocilis fidem
Seruare rebus, si furit impotens
Superba Magnatum probrosis
Ruderibus tumulare tecta:
Si bella Nereus Æolidum ciens
Conuulsa verrit funditus æquora, aut
Germana bellantis tyranni
Sanguineo rigat imbre campos;
Nec dia virtus eximios dabit
Iræ clientes nauifragi maris,
Nec cladis exsortes tueri
Impietas poterit nefastos.
Si fortè ruptâ nube Diespiter
Illidat altis tela Cerauniis,
Quemcumque sub dio morantem
Nubiuagâ feriet sagittâ,
Siue hic proteruo sacrilegus pede
Disturbet aris sacrificos focos,
Seu Numinis cultum propaget
Thuricremos adolens honores.
Si fœda terras inficiat lues,
Mendacis æquè corripiet caput
Reum sacramenti, cuique
Relligio rata dicta firmat.
Si verset vrnam dira Necessitas,
Tristemque cludant fata catastrophen

Mortalis orchestræ; æquè in omnes
Sortilegæ dominantur vrnæ.
O cæca nox! ô Cimmerium chaos!
Nil insolenti fræna licentiæ
Sic laxat, vt fandi ac nefandi
Lex eadem, parilesque sortes.
Indulget orbi dum facilis Deus,
Suppurat ægris vlceribus lues:
Astræa conniuens nouorum
Mille vias scelerum recludit.
Fecunda noxæ tempora! tempora
Totis Gomorrhæ sulphureis rogis
Vix expianda! quid profana
Colluuies vitiis mausum, aut
Intaminatum præterit? O pudor
Proscripte terræ finibus! ô poli
Calcata maiestas! ô ætas
Tartareis viliata monstris!
Densis propinquat paßibus interim
Fatalis hora: ac immiserabiles
Mors spiculum dextrâ coruscans
Tartareas rapit in cauernas.

PROSA EXEGESIS.

Amoris diuini incertitudo animum torquet.

NON immeritò viros cordatos semper anxios atque exercitos habuit illa, quam oculis nostris offusam videmus, rerum humanarum nebula, præsertim vbi per hasce tenebras diuina illa vox auget terrorem, *Nescit homo vtrùm amore an odio dignus sit.* Terribilis est locus iste, ait D. Bernardus; & totius expers quietis. Totus inhorrui, si quando in eum raptus sum. Qui horror ne in ipsâ quidem morte B. Hilarionem deserüit, qui licet præclarè

Bernardus Serm. 23. in Cant.

Hieron. in Vitâ Hilar.

clarè ſibi conſcius eſſet vitæ per annos propè ſeptuaginta Deo conſecratæ, cæco tamen horrore quaſi per caliginem obuerſante, his verbis animum iam è ſenili ac ruinoſo corporis ergaſtulo eluctantem confirmauit: Egredere, anima mea, quid times? Egredere, quid dubitas? Septuaginta propè annis ſeruiuiſti Deo, & mori times? Tametſi enim viri illi ſummi, communi hominum ſuffragio, à quibus pænè vſque ad nominis conſecrationem colebantur, in ſpem non dubiam venire poterant ſe Deo charos eſſe, & ipſi rectè factorum ſe conſcientiâ ſolabantur; non ignorabant tamen, alia eſſe iudicia Dei, alia hominum. *Non enim cogitationes meæ, cogitationes veſtræ; neque viæ veſtræ, viæ meæ, dicit Dominus. Quia ſicut exaltantur cæli à terrâ, ſic exaltatæ ſunt viæ meæ à viis veſtris, & cogitationes meæ à cogitationibus veſtris.* Et tamen ab hac lance diuinorum iudiciorum pendet momentum amoris aut odij, electionis aut abdicationis, felicis aut infelicis æternitatis. Iſa. 55, 8.

Illud quidem apud omnes in confeſſo eſt, veram virtutem ac ſapientiam Deo diſplicere non poſſe: ſed tamen in huius vniuerſi gubernatione, pœnarumque ac præmiorum diſpenſatione relinquitur obſcurum, cuius vitam Deus acceptam habeat, aut contrà ſupplicio vindicandam iudicet. Nihil enim in orbe lætum inuenies, quod non improbos æquè ac probos recreet: nihil illætabile, quod non probos æquè ac improbos adfligat. **Probis ac improbis omnia in hac vitâ promiſcuè contingunt.**

Mirabantur olim nouella Chriſtianorum germina, plantæque tenellæ, D. Cypriani æuo, in illâ celebri Africæ contagione ſe non minùs quàm Ethnicos communi peſte corripi. At Cyprianus occurrens huic errori, docuit, eos non idcircò vitæ communis ac miſeriarum exſortes fore, quòd Chriſto nomen dediſſent; ſed potiùs plus **Cyprianus de Mortalitate.**

plus aliquantò passuros, cùm Christus tantò antè prædixerit, *In mundo pressuram habebitis.* Itaque neque communis contagio vllum genus hominum præterit, neque aduersæ prosperæque fortunæ casus inter virtutem ac vitium discrimen agnoscunt; nec cælum, dum benefico suo influxu mundum hunc sublunarem fouet, impios ab hoc beneficio excludit; neque terra, cùm horrendo boatu aperitur, vrbesque deglubit, iustos à communi exitio seruat indemnes.

Ioan. 16, 33.

Vidit Roma in summo felicitatis humanæ culmine laudatissimos (si Religionem excipias) Imperatores Augustum ac Traianum; vidit & portenta naturæ, beluasque potiùs quàm homines in eodem fastigio, Neronem, Caligulam, Heliogabalum; vidit eadem Roma duos Philosophiæ Stoicæ Principes, alterum Senecam in diuitiis numerantem suprà centies centena millia aureorum, alterum Epictetum, miserum ciuis Romani mancipium.

Et si mortis contemptor animus, & à curis angoribusque solutus pretium habet, audies inter Christianas heroidas tenellam virginem Agnetem, his verbis lictorem increpantem: Age, duc & feri. quid percussor moraris? pereat corpus quod placere potest oculis quibus nolo. Audies & inter Ethnicas Arriam Cæcinnæ Pæti coniugem, marito ad necem damnato præeuntem, & sanguinolentum mucronem, quo ipsa sibi pectus transfoderat, cum hoc dicto porrigentem: Pæte non dolet. Audies Christianum Heroa Laurentium, cùm nidorem ambusti corporis in craticulâ percepisset, tyranno his verbis insultantem: Assatum est satis, versa & manduca. Inuenies & Iulum Canum Græcæ superstitionis virum, cui post longam altercationem cum Caio Caligulâ,

Ambrosius lib. 1. de Virgin.

Plin. lib. 3. c. 16.

Pet Chrysol. Serm. 135. de S. Laurent.

Seneca de Tranquill. anim. c. 14.

gulâ, cùm Phalaris ille dixisset, Ne fortè ineptâ spe tibi blandiaris, duci te iussi; ille nihil motus, Gratias ago, inquit, optime Princeps. Cumque supplicij dies adesset, inuenit illum Centurio latrunculis ludentem. Itaque numeratis calculis sodali dixit: Vide ne post mortem meam te vicisse mentiaris. & annuens Centurioni, Testis eris, inquit, vno me antecedere. Quorsum hîc te vertes? vbique eadem apparet animi serenitas: & vniuersè in tam vario fortunæ adfluentis & refluentis æstu par iustorum iniustorumque conditio.

Hæc est illa, quæ multorum animos sollicitos habet, rerum humanarum perturbatio, quam qui superficietenus intuebitur, non liquere pronuntiabit, sitne apud Deum amore aliquis an odio dignus. Si quis tamen penitiùs introspexerit, magnum in paucis Ecclesiastæ versibus proborum discrimen & improborum inueniet, coniecturasque vehementes ac euidentes, quinam electorum aut reproborum sorte censendi sint. Probi enim Deoque chari nihil hac mundi gubernatione perturbati, ipso paulò pòst hortante Ecclesiaste comedunt & bibunt, id est, in hac dispensatione diuinæ prouidentiæ securi conquiescunt. Neque enim ambigunt, quin æterna illa mens cælorum perennes orbes, siderumque cursus inæquales, & elementorum alternas vices, & quidquid demum in terris geritur, moderetur ac temperet. Cùm enim irrefragabili naturæ testimonio eum esse totius vniuersi conditorem adstipulentur, consequens etiam est, vt sibi persuadeant, nihil eius summæ perfectissimæque naturæ magis conuenire, quàm vt curam tutelamq; operis sui gerere & velit & possit. Quidni autem velit, cùm sit optimus? quidni possit, cùm sit maximus? adeoque nullæ vires supra ipsum, vt nullæ sint nisi ab ipso.

Iusti sui securi diuinæ prouidentiæ acquiescũt.

Vide Lips. lib. 1. de Constant. c. 13.

Itaque cùm persuasissimum habeant, in hoc pulcherrimo mundi corpore non temerario ac cæco impetu ferri miscerique res humanas, sed ab infinitâ illâ bonitate ac sapientiâ temperari ; cur non sibi persuadeant id esse optimum, quod à perenni bonitatis fonte promanat?

Improbi Dei prouidentiâ offenduntur.

At longè aliter improbos, audaces, superbos afficit hæc rerum humanarum perturbatio, euentusque promiscui : ringuntur illi scilicet, insaniunt, Deoque succensent, &, vt ait Propheta, *ponunt in cælum os suum* tamquam noui Titanes. Et dum in crimen vocant huius mundi gubernationem, quid aliud quàm sceptrum Deo (quod in se est) eripiunt, & arbitrium gubernandi?

Psal. 72,9.

Alij maiori procacitate somniis suis & indomitis cogitationibus indulgentes, & prouidentiam omnem negantes, aut Deum circa cæli cardines oscitabundum negligunt, aut omnino nullum in orbe Numen esse contendunt. Et quid inde consequens est? Malo ex Prophetâ Regio quàm ex me discatis. *Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus.* Quid inde? *Corrupti sunt*, id est, in vitiis suis & flagitiis computruerunt, *& abominabiles facti sunt in iniquitatibus: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.*

Alij prouidentiam negantes, in omne flagitium effunduntur.

Psal. 52,1.

Psal. 13,3.

Sed potissimum eorum flagitium hoc assignat Apostolus : *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.* Et quis dubitet, has libidinum flammas, in quas impij Numinis contemptores exardescunt, æternis gehennæ ignibus esse præambulas? Quis non videat, tantam scelerum & flagitiorum colluuiem non aliter quàm æternis

Rom. 1,24

nis

nis suppliciis vindicandam? Nihil est igitur, cur mansuetissimum Dei pectus in contemptum adducant, quasi aut ignarus sit eorum quæ in terris geruntur, aut incuriosus.

Nihil est quòd toties impunitatem scelerum suorum his verbis occinant: *Peccaui, & quid mihi accidit triste?* Eccli. 5, 4.
Altissimus enim est patiens redditor; sed *subitò veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te*. Extendant igitur sacrilegi illi cogitationes suas vltra mortalis vitæ limites: cogitent horrendum illud vindictæ tempus: cogitent ineuitabilem mortis necessitatem; & haud dubiè pigebit illos dementiæ.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 4. Nemo est qui semper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam.

METRICA PARAPHRASIS.

QVICVMQVE *sortis prosperæ gustu ebrius,*
Procul à flagello Numinis,
Mortalium beatitatem scenicis
Metire vitæ somniis,
Et quò libido mente lymphatâ trahit,
Huc vela votorum regis;
Fati intuere tela librantem manum,
Breuis pigebit gaudij.
Frustrà soluti Numinis telam metu
Felicitatis teximus.
Iam nunc secanda vita nos longæ spei
Subtemen ordiri vetat.

Vitale quotquot lucis vnius iubar
Afflauit, vna nox manet.
Nullum vrna nomen excipit capax, neque
Mors præterit celsum caput:
Non sceptra adorat, non lacertoso impete
Retunditur Dei Getæ:
Non suada rigidam mulcet eloquio necem,
Non diues auro fascinat.
Soccos cothurnis, scepera sarculis, Ducum
Trabeas adæquat pænulis.
Seu vernet ætas flore primæuo inclyta,
Seu margine occiduo labet,
Seu stirpe Regum, siue plebæâ sati,
Letho paramur victima.
Vbi nunc Adamus generis humani sator?
Grauesque lustris posteri?
Vigore quamuis pluribus sæclis pares,
Fato fuerunt impares.
Quos mentiuntur fabulæ Diuûm genus,
Non subtrahunt mortis iugo.
Quis nescit Oetam nobilem Alcidæ rogo?
Hunc stemma non texit Iouis.
Stygio fluento tinxit Æacidem Thetis,
Nulli vt pateret vulneri:
Paridis tamen, fuisse mortalem, docent
Excussa neruo spicula.
Sic quidquid ortum est, fata sub leges necis,
Et Parca non parcens vocat.
Nec imminuti sæcla Tithoni omnibus
Indulget, aut Pylij senis:
Momenta pænè singula ancipites habent.
Quid ad perennis computum

Vitæ

Vitæ vocamus craſtinum aut perendinum?
Vix hora calculis datur.
Hunc, quem dicamus, mortis immemores, iocis,
Cum morte partimur diem.
Ergo quod horæ ſuperat in lucris habens,
Et vana damnans gaudia,
Tandem execrandis ſtatue ſceleribus modum,
Nec fræna des licentiæ.
Dum res, & ætas, dumque blanda Numinis
Inuitat indulgentia,
Moriendo vitiis præueni inſtantem necem;
Et ne occuperis, occupa.

PROSA EXEGESIS.

QVIS autem non omni ſtudio atque induſtriâ occupet hanc fatalem neceſſitatem, qui norit, mortem naturæ legem eſſe, & ineuitabile mortalium tributum; qui seriò expenderit, rigidum hoc tributum ad nutum Auctoris naturæ nullâ certâ præſtitutâ die pendendum; qui denique exploratum habuerit, vt longiſſimas vitæ paciſcatur inducias, longas tamen eſſe non poſſe.

Et quidem fatalis huius neceſſitatis ſe nemini gratiam eſſe facturam, natura teſtata eſt, quæ nouam indies ante oculos noſtros notorum ignotorumque funebrem ducit pompam. *Omnibus moriendum.*

Quid, quòd ne ab illis quidem abſtinuit manum, per quos olim populus iurare conſueuerat, Principes dico, ac Deos? Vbi nunc Seianus ille ſub Tiberio magnus, cuius fortuna voti menſura videbatur? Vbi potentiſſimi orbis Monarchæ, qui gentis ſuæ dominatum ad ſummum imperij culmen euexerunt, apud Baby- *etiã Principibus.*

& Monarchis, lonios Nabuchodonoſor, apud Perſas Cyrus, apud Græcos Alexander, apud Romanos Auguſtus? Nunc etiam mauſolæa ipſorum in rudera terramque dilapſa ſunt, nedum vt maſſa carnea ſuperſtes eſſe potuerit.

etiam iis qui olim inter Deos numerati. Quid illos producam, quos aris, ac fanis, & omni diuinitate Gentilitas conſecrauit? Ne illi quidem, qui per eorum numen iurabant, eorumdem ſepulchra nos latere voluerunt. Nam & in Cretâ Iouis ſepulchrum coluerunt, & in Spartanorum ac Lacedæmoniorum finibus terræ mandatos Caſtores, & in Siciliâ tumulatum Saturnum, & in Ægypto Iſidem ac Oſirim, & in Oetâ redactum in fauillas Herculem, memoriæ prodiderunt. (Arnob. l. 4. & 8. Contra Gentes.)

Sed nihil miremur eos communi fato occubuiſſe, quos ſtulta Græcorum cælo tranſſcripſit opinio, cùm ne illis quidem impunè naſci contigerit, quos Christiana pietas æternitati conſecrauit. Sed quid ego hæc diſputo, cùm Chriſtus ipſe Dei Filius, cũi in omnes vitæ mortiſque imperium fuit, ſe mortis legibus non ſubduxerit? (*Etiã Christus ſe morti ſubiecit.*)

Maneat igitur hoc animis noſtris infixum, quidquid ortum habet, ad occaſum ſpectare; quidquid natum eſt, oportere denaſci. Quod vt faciliùs animis noſtris obuerſetur, frequenter vtamur ſymbolo illo, quo Romulus olim vſus eſt: qui cùm Pop. Romanum in centurias diuideret, ſingulos ſingulis centuriis viros præfecit, qui manipulum fœni conto affixum geſtarent. Sed cur fœnum potiſſimùm adhibuit, *quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur*; niſi vt hoc ſymbolo vitæ fragilitatem & incertitudinem nobis adumbraret? Quid enim Deo facilius, quàm fœnum noſtrum vnico nutu in fumum ac fauillam redigere? Quod ſi fecerit, quis de iniuriâ cum infinitâ illâ maieſtate expoſtulabit? quis ius poſſeſ- (Plutarc. in Romulo. — *Vita humana fragilitas.* — Luc. 12, 28)

possessionis obtendet? Certè impudentis animi sit, indignari inde se exire, quò admissus est precario. Mali nominis debitor est qui mutuum repetenti moras nectit. Et quis ignorat, iure debitum à nobis reposci, cui neque tempus fœnebre, neque Kalendarum terminus præscriptus est? Quis est, quamuis sit adolescens, cui sit exploratum, se ad vesperum esse victurum?

Mors debitum exigit.

At, inquies, ante tempus mori, miserum est. Pellantur istæ ineptiæ & querelæ plusquam aniles. Quod enim est illud tempus? Naturæne? at ea quidem dedit vsuram vitæ tamquam pecuniæ, nullâ præstitutâ die. Quid est igitur quòd querare, si repetit cùm vult? eâ enim conditione acceperas.

Cicero in Catone Maiore, & Tuscul. 1.

Nullum morti certum tempus.

Quæ verò ætas longa est? aut quid omnino homini longum? Nónne modò pueros, modò adolescentes in cursu à tergo insequens, nec opinantes assecuta est senectus? Bestiolas quasdam, ait Aristoteles, & ex illo Cicero, circa Hypanim fluuium reperiri, quæ oriente Sole nascantur, occidente occidant; vnde Ephemeræ dicuntur. Harum quæ ad sextam horam diei, id est ad meridiem peruenit, iam maturæ est ætatis: si quæ ad nonam, id est tertiam pomeridianam pertigerit, iam vetula moritur; si qua verò ad ipsum Solis occasum, hæc planè decrepita.

Nulla hic ætas longa.

Cicero Tuscul. 1.

Ridicula sunt isthæc, dicet aliquis. Sit ita verò, dummodò non minùs ridiculi censeantur illi, qui ad æternitatem atque immortalitatem nati, in his tantis mortalis vitæ angustiis longam, prouectam, decrepitam ætatem somniant. Plus dico: adsit aliquis primæuæ mortalium ætatis admirator, vincat ipsum humani generis parentem annorum numero, totumque die fatali expleat millenarium. Quid si nunc hesternæ diei ephemeram

meram cum hoc beatulo comparauero? Explodar proculdubio, nisi diuinum Vatem in testem citauero. Dic

Psal. 89. 4. igitur Rex sanctissime, quid videtur? *Mille anni*, inquit, *ante oculos tuos, tamquam dies hesterna, quæ præteriit*. O va-

Iac. 4. 14. *Vita humana quid.* nitas! Quid est vita nostra? *Vapor est ad modicum parens.* Quid est vita nostra? *Quasi flos egreditur, & conteritur,*

Iob 14. 2. Isaiæ 38. *& fugit velut vmbra.* Quid est vita nostra? Instar fragilis telæ, quæ vix inchoata, à texente succiditur. Denique quid est vita nostra? Nihil aliud quàm vmbræ somnium, ludus fortunæ, spolium temporis, trutina calamitatis.

Varia ex vita fragilitate & mortis certitudine documẽta. Est hæc Philosophia fructu inprimis & effectu prægnans: quæ si frequenter oculis nostris animisque obuersaretur, præclara nobis in omnem vitam documenta suggereret. Primùm enim, si tam fragilis & fluxa est hæc vita mortalis, quid in eâ, tamquam in æternitate, longam aut curarum, aut honorum, aut voluptatum seriem disponimus? quid rebus perituris tanto affectu

Affectus fragili vitæ non adhærescat. adhærescimus? Præclarè monent sapientes, vt in vitâ agendâ appetitum omnem, quantum fieri potest, auferamus aut circumcidamus. In vnoquoque eorum, inquiunt, quæ iucunda sunt, vtilia aut chara, aduerte quale sit quod amaueris. Si vitrum diligis, dic, Vitrum diligo; sic eo confracto minùs hoc damno percellêris. Si filium diligis aut vxorem, dic, Hominem diligo; ita, cùm naturæ debitum persoluerint, infracto animo iacturam feres. Prudenter igitur religiosissimus Imperator Ferdinandus, cùm eximium Venetorum donum, vitream scilicet arcem, à Cimeliarchâ postulasset, vt Magnatibus quibusdam ostenderet, & ille trepidus pallidusque tergiuersaretur, fractamque tandem fateretur, lenissimè respondit: Nihil est quòd perturberis, vitrea erat.

erat. Vtinam hoc in omni mœſto ac inopinato caſu meditentur homines, dicantque quod antè ex Laberio de fortunâ diximus,

Fortuna vitrea eſt, quæ dum ſplendet frangitur. Laberius.

Dicamus & nos:

Hæc vita vitrea eſt, quæ dum ſplendet frangitur.

Alterum documentum, quod hinc elicimus, & ad rem præſentem propiùs accedit, hoc eſt: ſi fatalis omnibus incumbit neceſſitas, ſi ne momenti quidem vnius poſſeſſionem firmam ac ſtabilem tenemus, ſi tam anguſtis limitibus vitæ noſtræ ſpatium circumſcriptum eſt; quâ fronte audet viliſſimus terræ vermiculus, imò cineris pugillus, mox inter reos ac facinoroſos extremo tribunali ſiſtendus, ſupremum Iudicem laceſſere, eius numen ſugillare, prouidentiam explodere, & æqualia bonis maliſque in terris præmia criminari? Quò tendis vaga mens? & quid tibi vis per hanc curam curioſam? tangere cæleſtes illos affectas ignes? liqueſces æternæ illius flammæ incendio. Scandere in arcem diuinæ prouidentiæ? tantò periculoſiùs rues, quantò magis inacceſſa & abrupta tentaueris. Vt papiliones & minuta quædam animalcula veſpere lucernæ lumen identidem circumuolant, donec amburantur, ſic humana mens laſciuit circa arcanam illam flammam. Si hoſpes aliquis arbitrari leges aut inſtituta patriæ tuæ velit, ſilere eum iubeas & faceſſere, quia non capit: tu terræ huius incola temerè damnabis ignotas cæli leges? tu opus, conditorem? tu reus, iudicem?

Tam fragilis homuncio iamiam moriturus non obtrectet Deo aut eius prouidentia.

Lipſ. lib. 2. de Conſtant. c. 12. 13.

Tertium documentum, quamuis huic loco accommodatiſſimum, verbo perſtringam. Si momentis ſingulis morimur, ſi poſterior vitæ pars priorem premit & perimit, donec & ipſa pereat; quî fieri poteſt, vt in om-

Mortis meditatio à peccatis coërcet.

ne flagitium proni ruant improbi? certè qui omnem diem postremum sibi credit diluxisse, facilè abstinebit à scelere mentem & manum: & qui secum ipse reputat, quàm multos in medio scelere mors occupauerit, aut in ipso conatu meditati sceleris oppresserit, facilè impiorum funestos exitus perhorrescet. Certè nemo prudens inter Oceani fluctus in tabulâ ludit: nemo ab ingenti præcipitio pendulus scelera meditatur: nemo inter hostes hilarescit inermis. Stolidior his est, qui in perpetuo mortis metu, omni momento dubius ea audet, quæ infelicem adferent æternitatem. Beatus qui hæc assiduâ meditatione præcipiens, in omnem profuturis æternitatem consiliis momentaneum vitæ tempus impendit.

Scribanius lib. 1. Politic. c. 27.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 4. Melior est canis viuus leone mortuo.

5. Viuentes enim sciunt se esse morituros, mortui verò nihil nouerunt ampliùs, nec habent vltrà mercedem: quia obliuioni tradita est memoria eorum.

6. Amor quoque, & odium, & inuidiæ simul perierunt, nec habent partem in hoc sæculo, & in opere quod sub Sole geritur.

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

INIVRIOSO *quid pede profuit*
Calcaſſe Diuûm iura potentibus?
Cælumque ſacrataſque leges
Sacrilegâ temeraſſe dextrâ
Orbis toparchis? Quid Venerem & iocos
Captaſſe, & ignei tela Cupidinis,
Aut per voluptatum vireta
Indomito volitaſſe collo,
Si quando fatis præda rapacibus,
Vitæque & almi luminis exules;
Vulgique conſortes ſilentum
Tænarias habitant cauernas?
Quantò hac leonum ſorte beatior
Vilis catellus, ſanguine pauperum
Cretus parentum, cui vigore
Pleno animæ vegetantur artus?
Quicumque vitæ munere veſcitur,
Neceſſitatis dum reputat vices
Supremæ, ineluctabiliſque
Tela videt cuneoſque fati;
Labentis æui præcipites catus
Diſpenſat horas, & ſcelerum abſtinens,
Heroïcos virtutis actus
Innocuæ monimenta vitæ
Æternitati conſecrat ætheris,
Maior ſepulchro. Hæc eſt ſapientiæ
Medulla prima, vim ferocis
Conſilio domuiſſe lethi.
Hoc fonte vitæ manat amœnitas,
Morumque candor, famaque poſtuma,

Et præmium æuiternitatis
Siderei diadema serti.
Non illa sperant munera, Tænari
Quos in cauernis horrida nox premit
Non expiaturos furorem
Heu lacrymis petulantis æui.
Neglecta serò præsidia occupat,
Vitæ prioris qui palinodiam
Post frigidas busti fauillas,
Et cineres meditatur vrnæ.
Jam nec labori præmia postumo,
Nec pulchra Marti restat adorea,
Nec grata virtutem coronat
Laurea post tumuli cupressos.
In vota quamuis cor tibi ferueat,
Frustráque neruos ruperis ingenI;
Obliuionis cuncta vasto
Merget Agonothetes profundo.
Non ardor illis, quos tumulat sopor
Fatalis, ægro pectore concitos
Frænare motus, aut furore
Condere perdomito trophæa:
Non prurientes Idalidis labor
Vitare flammas: non odium pio
Vlcisci amore: non tumentes
Inuidiæ superare fluctus.
Pars nulla caßis lumine traditur
Orbis theatro: nil tribuit chorus,
Nil mimus, aut orchestra vitæ,
Nil Thymele, podiumque scenæ.

PROSA EXEGESIS.

CONTENTIONEM hanc, quam inter canem viuum & leonem mortuum instituit Ecclesiastes (quando tam præclara vitæ documenta continet) paulò explicemus enucleatiùs. Primùm itaque canem, humile, mansuetum, domesticum animal, superbo præfert ac truculento leoni; homines inquam mansuetos ac per omnia Dei nutibus obnoxios, superbis illis Numinis contemptoribus, & ad omne flagitium proiectis. quod vtique Deo familiare semper fuisse, à parente didicerat, cuius hæc verba memoriâ tenebat: *Excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longe cognoscit.* Quod Isaias luculentè confirmat, apud quem Deus ita superbis illis Israëlitis Maiestatem suam exaggerat: *Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum. quæ est ista domus, quam ædificabitis mihi?* cuius pretij existimatis marmoreum istud orbis miraculum? aut *quis est iste locus quietis meæ?* nónne *omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt vniuersa ista? Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?*

Deus humiles & modestos præfert superbis & arrogantibus.

Psal. 137, 6

Isaiæ 66, 1.

Deinde viuum canem cum leone mortuo confert, quia tum maximè apparet, quàm nihil profecerit diuitibus superbia, aut leonina ac sanguinaria in pauperes truculentia, voluptatumque ac libidinis impunitas, dum contemptu ac malitiâ distenti crepant tandem, ac infelicem animam æternis cruciatibus laniandam profundunt. Iniustus enim quilibet, ait Magnus Gregorius, eò atrociùs in tormentis obruitur, quò altiùs in peccatis eleuatur. Transit, quod extollitur; permanet, quod punitur: & quasi per amœna prata ad carcerem peruenit, qui per præsentis vitæ prospera ad interitum tendit.

Mors docet quàm vana fuerit superborum truculẽtia.

Gregor. in lib. Moral.

Humiles superborum supplicio sapiunt.

Quid verò despectus atque humilis catellus superborum supplicio superstes? Ab hac sorte vindictæ diuinæ exemptus impiorum ruinam non absque fructu contemplatur: tum quia læsæ Maiestatis diuinæ suppliciis acquiescit, tum etiam quia ex impiorum pœnâ, quid fugere, quid sequi debeat, agnoscit.

Viuentes discunt mori, mortui serò sapiũt.

Tertiò illud etiam discrimen Ecclesiastes innuit, quòd viuentes, dum assiduè cogitant se esse morituros, & viuere discunt, & mori. Mortuis autem sera nimis est vita crastina, ad quam non perueniunt, mortis autem conditio irreparabilis.

Mortis meditatio, Philosophia cõpendium. * mortis meditatio. Apuleius.

En quàm præclarum paucis verbis nobis exhibet Philosophiæ compendium, quæ nihil aliud Græcis est, quàm * μελέτη θανάτυ. Nihil enim æquè curandum est Philosopho, ait Apuleius, quàm vt semper studeat animam à consortio corporis separare. & ideò existimandum est, Philosophiam esse affectum consuetudinemque moriendi. Quid est autem animam à consortio & contagione corporis sequestrare, nisi compressis, ac sub iugum missis cupiditatibus congruenter rectæ rationi viuere?

Ars benè viuendi & moriendi præstantissima, sed difficillima. Lipsius in Senec. de Breuitate vitæ.

Ars proculdubiò præstantissima, sed nullius rei difficilior est scientia. Professores aliarum artium vulgò multi sunt: quinimò quasdam ex iis ita pueri perceperunt, vt etiam præcipere possent. L. Valerius Pudens annorum XIII. certamine sacro Iouis Capitolini inter Poëtas omnibus iudicum sententiis coronatus est. At verò viuere totâ vitâ discendum est: aut, si mauultis, totâ vitâ discendum est mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis, cùm diuitiis, officiis, voluptatibus renuntiassent, hoc vnum in extremam vsque ætatem egerunt, vt viuere scirent.

Sed

Sed inter omnia præcepta nullum magis directè in scopum nostrum collimat, quàm vt diebus singulis quasi iudicio sistendi rationum nostrarum summam calculosque subducamus. Itaque sic ordinandus est omnis dies, tamquam cogat agmen, & consummet atque expleat vitam. *Salutare præceptum, omnẽ diem velut vltimũ intueri.*

Pacuuius, qui Syriam continuato imperio suam fecerat, cum vino & funereis epulis non sibi magis quàm luxuriæ parentauerat, sic in cubiculum efferebatur à cœnâ, vt inter plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur, * Βεβίωκε, βεβίωκε. nullo non die se extulit. Hoc quod ille ex malâ conscientiâ faciebat, nos ex bonâ faciamus, & in somnum ituri, læti hilaresque dicamus: Seneca Epist. 12. * Vixit, vixit. *Quotidie dicendum est Vixi.*

Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi. Virgil. li. 4. Aeneid.

Crastinum si adiecerit Deus, læti recipiamus. Ille beatissimus est, qui crastinum sine sollicitudine expectat. Quisquis dixit, Vixi, quotidie surgit ad lucrum.

Quartò hoc etiam interest inter viuentes & vitâ functos, quòd viuentibus demerendi Numinis tempus, & spiritualis mercatûs opportunitas conceditur; *mortui* verò *non habent vltrà mercedem, quia* in remuneratione bonorum operum *tradita est obliuioni memoria illorum.* Constans est magnorum Theologorum sententia, tempus meriti mortalis vitæ limitibus circumscribi. Iam nundinæ celebrantur: nisi tempore vtamur, elapsam è manibus occasionem serò deplorabimus. Operamini *donec dies est*, inquit Christus, *venit nox quando nemo potest operari.* *Viuentes gratiam & gloriam mereri possunt, non item mortui.* Ioan. 9. 4.

Expendit hoc momentis suis, vt decuit, eximius in Christianâ Philosophiâ D. Bernardus, dum ait: Nihil pretiosius est tempore, &, heu! nihil hodie vilius inuenitur. Transeunt dies salutis, & nemo recogitat corde. Bernardus Serm. ad Scholares. *Temporis ratio habenda.*

Licet

Licet fabulari, inquiunt, donec hora prætereat. O quid ais, Donec prætereat hora? quam tibi ad agendam pœnitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad promerendam gloriam, miseratio conditoris indulserat. O quid ais, Donec transeat tempus? quo diuinam propitiare debueras pietatem, suspirare ad amissam hereditatem, excitare remissam voluntatem, flere commissam iniquitatem. Quid plura? hoc ipsum tempus est, quod amplissimam gloriæ segetem ac materiam subministrat, in moderandis cupiditatibus, vt & amoris illiciti flammæ castitatis antidoto suffocentur, & odium beneuolentiâ, inuidia fauore nitescat. O quàm nobili & immarcescibili coronâ hæc virtutũ exercitia in hac vitâ supremus Agonotheta remuneratur!

Damnati nec passiones cohibẽt, nec, si cohibere velint, quidquam merentur.

At vitâ functis nulla in his passionibus edomandis exercitatio, nulla pars laudis aut meriti relinquitur. Quid ergo? nullásne persentiscunt flammas libidinum? quinimò potissimus hic est æterni incendij fomes. Nullísne stimulantur odiis? profectò vltricem Dei manum cane peiùs & angue execrantur. Nulláne contabescunt inuidiâ? certè hoc vnum suorum cruciatuum solamen comminiscuntur, si cuncta secum eâdem ruinâ viderint obruta. Sed nec has similesque passiones domare student, & siquid in edomandis passionibus studij adhibere voluerint, id omni mercede frustrandum: *quia*, vt ait Ecclesiastes, *tradita est obliuioni memoria illorum.*

Quânam ergo sorte apud te censentur, ô Deus? Non aliâ sanè quàm *sicut vulnerati* multiplici cupiditatum plagâ. *Sicut vulnerati*, inquam, *dormientes in sepulchris, quorum non es memor ampliùs, & ipsi de manu tuâ repulsi sunt*. O sors calamitosa, sequestrata ab omni fructuosâ

Psal. 87, 6.

mor-

mortalium functione! O miseri! quibus neque contra passiones suas & indomitas cupiditates certantibus virtutum præmia supremus proponit Agonotheta, neque, si vel amplissima proposuerit, istiusmodi certamen adlubescit.

Quare dimissis superbis illis leonibus, & contemptis diuinæ prouidentiæ contemptoribus, ad humiles catellos reuertamur, eosque soluto animo atque hilari esse iubeamus: quibus neque confusa hæc rerum humanarum perturbatio offendiculo est, neque mortis assidua meditatio alteri vsui, quàm cupiditatibus edomandis, animoque virtutibus excolendo, subseruit.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 7. Vade ergo & comede in lætitiâ panem
tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum: [a] quia
Deo placent opera tua.
8. Omni tempore sint vestimenta tua candida,
& oleum de capite tuo non deficiat.
9. Perfruere vitâ cum vxore, quam diligis, cunctis diebus vitæ instabilitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub Sole omni tempore vanitatis tuæ: hæc est enim pars in vitâ, & in labore tuo, quo laboras sub Sole.

[a] *LXX. & Campensis*: quia iamdudum cōplacuerunt.

METRICA PARAPHRASIS.

QVICVMQVE *indomitæ necis*
Prudens vulnera prospicis,
Et ludibria temporum,
Et sortis dubiæ vices
Iusto examine pensas;
Si virtute præoccupans
Vitæ præcipitem fugam,
Mystes Iustitiæ litas,
Et mystes Sophiæ litas
Casti cordis honore:
Vt post fata beatiùs
Viuat pars melior tui:
Et quidquid tumulo est super,
Heres fama per æthera
Vectet præpete pennâ
Tandem corde solutior,
Securusque operum Dei
Frontis nubila discute:
Iamdiu quæ geris approbat
Summi Iudicis vrna.
Cunctis didita ferculis
Cœnas gaudia condiant,
Et festas hilarent dapes:
Euge! quæ geris approbat
Summi Iudicis vrna.
Euge! lætitiæ parens
Plena fusus amystide
Curas dissipet Euhyus,
Quando quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna.

Præli

Præli munere splendidas
Promat arcula syntheses,
Omni festa nouans die,
Quando quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna.
Crinem tingat amaracus,
Spirent Sidonio genæ,
Stillent cinnama perpetim:
Euge! quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna.
Quis te, quis pauido metu, aut
Tristi nube supercilI
Coget rumpere gaudia,
Quando quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna?
Non te, si trifidâ face
Terras concutiat fragor,
Mentis deiiciat statu,
Quamdiu quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna.
Ergo viue serenior
Cum charâ tibi coniuge,
Quam castis thalamis Hymen
Castis iunxit amoribus
Lectam è millibus vnam:
Blandi connubij memor
Vitæ siste volubilis
Dulci lætitiâ rotam,
Cùm iam quæ geris adprobet
Summi Iudicis vrna.
Vitæ mobilis orbita
Quamuis nubigenâ face

Et perniciùs alite
Vento præcipitet fugam,
Lætos exige Soles.
Quamuis vita reciprocis
Semper fluctuet æstibus,
Vt Phœbi instabilis soror
Torquet æquora Nerei;
Lætos exige Soles.
Quamuis ludicra vanitas
Sit vita, ac tenuis vapor;
Soles exige candidos,
Quamdiu quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna.
Hæc sub Sole laboribus
Merces grata rependitur,
Mortalisque beatitas:
Quæ, dum carcere claudimur,
Vitæ tædia pensat.
Hac tu (dum tumuli memor
Te virtutibus excolis)
Quin fluctus animi domas,
Quando quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna?

PROSA EXEGESIS.

SI quis huius temporis nouatorum illotis, vt dicitur, manibus, soccisque lutulentis in hunc sacræ Paginæ locum irruerit, is profectò iudicabit, aut Epicurum hîc aliquem insanientis suæ sapientiæ candidatis præcepta tradere, aut Sardanapalum aliquem philosophari, qui hoc solum in lucro ponebat quod voluptati impenderat; cetera mortalium ne cassâ quidem nuce redimenda cense-

censebat. Quid enim potius arbitrarentur homines, qui carni & cupiditatibus patrocinantur, & superficie litteræ arcana Dei mysteria metiuntur?

Sed absit vt Ecclesiasten, id est Oratorem & Concionatorem diuinum, Cyrenaicæ philosophiæ doctori comparem, aut Heliogabalo nescio cui naturæ monstro, qui post mille fastidientis palati commenta, nauseante nihilominùs adhuc stomacho, ingenti mercede propositâ in excogitandis nouis obsoniorum condimentis, parasitorum suorum exercebat ingenia.

Cuius genij si quem vestrûm esse, aut id sibi persuadere existimarem, obiicerem illud, quod in promptu est, D. Augustini antidotum: Quære bonum tuum, ô anima Christiana. Summum bonum, hoc est bonum tuum. Quære ergo bonum tuum. Quid illi deest, cui summum bonum bonum est? Sunt & inferiora bona, quæ aliis atque aliis bona sunt. Pecori quid bonum est, nisi implere ventrem, carere indigentiâ, viuere, & gestire? Tale tu bonum quæris? Cohæres Christi quid gaudes? quia socius es pecorum? Erige spem tuam ad bonum bonorum omnium. Oblectamenta quæris? Hinc solum & solidum gaudium, quod cùm possederis, nemo à complexu tuo diuellet. Cui, vt ait Bernardus, omnis aliunde iucunditas comparata mœror est, omnis suauitas dolor est, omne dulce amarum, omne decorum fœdum, omne postremò quod delectare possit, molestum. Hæc, inquam, obiicerem, si quid hîc esset quod Cyrenaicam disciplinam redoleret.

Bonum animæ quærendum.

Augustinus in Psal. 102

Bernardus Epist. 114.

Sed profectò non ea mens est Ecclesiastæ, qui cùm in fronte propemodum huius Operis dixisset; *Vadam, & affluam deliciis, & fruar bonis*, continuò subiecit: *Et vidi quòd hoc quoque esset vanitas. & gaudio dixi: Quid frustrà deci-*

Eccle. 2, 1.

Ecclesiastes non vitam Epicuream, sed securam mentē commendat.

deciperis? Cùm igitur crebra nobis cibi potuſque fercula proponit, cùm oleum & vnguenta redolet eius oratio, cùm quotidianum ſplendidæ veſtis vſum præſcribit, non id agit, vt diſtentâ cute, & conſtipato ventriculo vix anhelo ſpiritu continuam ructemus crapulam, non vt cum Vitellio Romanorum Imperatore totos dies tricliniis affixi diſcumbamus, & alternis egerendo ingerendoque vino ætatem conſumamus. Sed nimirum Allegoria ab iis ducta rebus, quæ ſenſus externos feriunt, & adagiali quadam loquendi formulâ mentem ab omni curarum tyrannide ſolutam ac liberam, vitæque tranquillæ numquam interpolatam poſſeſſionem ductumque præſcribit. Cùm enim quodam loco aſſerat, ſecuram mentem eſſe iuge conuiuium, quidni etiam per iuge conuiuium toties nobis commendatum ſecuram mentem interpretemur?

Sueton. in Vitellio.

Prouer. 15, 15.

Itaque non abſimile quiddam hîc videre videor illi paradoxo, quod inter cetera faſtidientis palati commenta poſuit Philoxenus, eas nimirum carnes eſſe ſuauiſſimas, quæ carnes non ſint; eoſque piſces gratiſſimos, qui minimè piſces. Sed vt hoc eorum iudicij faciam, quos palato plus ſapere quàm corde dicebat Plato; hoc certè in re non adeò diſpari fidenter adſtruam, nullas epulas ſuauiores eſſe, quàm quæ epulæ non ſunt; nullum conuiuium gratius, quàm quod minimè conuiuium.

Epulæ illæ gratiores quæ epulæ non ſunt.

Hæc eſt illa ſolida voluptas animi ſupra mortalia erecti, hæc verè ſerena hilaritas, quæ non tetricam frontem remittit, ſed contracti pectoris anguſtias dilatat, nec rugas explicat, ſed curas. Quæ ſit iſta, interrogas, aut vnde ſubeat? Dicam. Ex bonâ conſcientiâ, ex honeſtis conſiliis, ex rectis actionibus, ex domitis cupiditatibus, ex meditatione mortis, ex contemptu fortuitorum,

Vera animi voluptas ex virtute exiſtit.

Seneca Epiſt. 23.

torum, ex placido vitæ & continuo tenore vnam prementis viam.

Neque verò peregrinum aut inuſitatum eſt ſacris Scriptoribus, internum ſpiritus ſenſum ac guſtum, & infuſam diuinitus voluptatem, cibi potuſque ſymbolis adumbrare. Quid enim aliud ſibi vult hoc Euangelicum epiphonema: *Beatus qui manducabit panem in regno Dei?* Cui conſentanea ſcribit Propheta Regius, cùm ait: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.*

Luc. 14, 15.
Pſal. 35, 9.

Ac tantumdem de ſpirituali voluptate iuſtorum in hac vitâ mortali degentium ſancti Patres ſimili formâ verborum extulerunt. Sic enim de orationis oblectamentis loquitur S. Bernardus: Orando bibitur vinum lætificans cor, vinum ſpiritus, quod inebriat, & carnalium voluptatum infundit obliuionem. Eodem ſimilitudinis cortice tranquillæ conſcientiæ nucleum inuoluit Chryſoſtomus. Quid tibi de præſentibus, inquit, iucundum videtur? nónne lauta menſa? nónne diuitiæ? hæc tamen ſuauia, ſi interiori voluptati comparentur, amara videntur: nihil enim ſuauius bonâ conſcientiâ.

Bernardus Serm. 18. in Cant.
Orationis voluptas.
Conſcientiæ tranquillæ ſuauitas.
Chryſoſt. Hom. 63. ad Populũ.

Denique ad iſtiuſmodi voluptates ſic inuitat Auguſtinus: O ſi potiora guſtent ij, qui volentes gaudere forinſecus facilè euaneſcunt, & effunduntur in ea quæ temporalia ſunt, & imagines eorum famelicâ cogitatione lambunt! O ſi fatigentur inediâ, & dicant: Quis oſtendet nobis bona? Quid autem oſtenderes, Auguſtine? Quoniam tu mihi Domine dulceſcere cœperas, & dederas lætitiam in corde meo.

Auguſtinus li. 10. Confeſſ. c. 6.

Ad ſimiles igitur internas oblectationes, &, qui fructus eſt bonæ conſcientiæ, ſerenitatem animi inuitat eos Eccle-

Eccleſiaſtes ad ſerenitatem animi inuitat.

Ecclesiastes, qui assiduâ mortis meditatione, crebrisque submissionis ac mortificationis exercitiis vitam suam Deo probarunt. *Vade*, inquit, *comede in lætitiâ panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum, quia Deo placent opera tua. Omni tempore vestimenta tua sint candida, & oleum de capite tuo non deficiat. Perfruere vitâ cum dilectâ tibi coniuge*. & si quæ sunt alia tranquillæ vitæ serenæque symbola.

Moderatè interdum genio licet indulgere.

Quamquam nihil vetat hîc litterali sensu moderatas etiam corporis recreationes, & vera gustûs oblectamenta commendari. nulla enim suadet ratio, qui Deo chari sunt, eosdem miseros esse oportere. Nemo virtutem inediâ atque egestate damnauit. Quinimò Deus ipse, cùm rudi Hebræorum populo, rebusque externis affixo, leges & instituta præscriberet, quoties sacris operati fuerant, toties ferè hilariter eos genio indulgere iubebat; ita vt in solo Deuteronomio septies, aut eo ampliùs, hæc verborum formula reperiatur: *Epulabimini coram Domino. Et adorato Domino Deo tuo epulaberis in omnibus bonis, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi.* Cui enim potiùs (adhibito semper rationis moderamine) Dei dona subseruiant, quàm ei, quem inculpatæ vitæ merito, paterno præ ceteris affectu curaque complectitur? Aut quorsum vir iustus ac sapiens, cuius labores diuina bonitas centuplici messe cumulauit, à fructu laboris sui tamquam à sacris abstineat manum, geniumque defraudet? vix enim alium in hac vitâ mortali fructum nobis pariunt hæc quæ vocantur fortunæ bona. Sed ne quis existimet, hominem voluptatibus tamquam balneo se posse immergere, totumque in cute curandâ studium collocare, saluberrimum huic persuasioni obiecit antidotum.

Deuter. 26.

SECTIO

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 10. Quodcumque facere poteſt manus tua, [a] inſtanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud inferos, quò tu properas.

[a] Veneta: fac pro virili. LXX. prout vires tua.

METRICA PARAPHRASIS.

DVM canæ gremium gelu Cybelles
Riphæis Aquilonibus reuincit,
Et vellus tacitæ ruens aquaï
Plantas ſupprimit aridis ſub vndis,
Fruſtrà lilia candidis labellis,
Iridemque, roſamque, calthulamque,
Narciſſumque, & amaracum requiras.
Dum nox lurida nubiloque vultu
Terris omnibus abſtulit colores,
Et ſilent fora, curiæque murmur,
Et vanis Icelon, volans per vmbras,
Somnos ludificat leues figuris,
Fruſtrà rauca negotiationis
Solus compita, Mercurique calles
Pernox exigui procus lucelli
Nocturnâ terat ambulatione.
Tu, ſi quid ſapis, incubaſque lucris;
Si rerum ſatagis catus tuarum;
Ne dum temporis incitæ flagello
Phœbi præcipitant fugam quadrigæ,
Nox te ſomnifera occupet, caueto:

Nox salutiferis iniqua curis,
Nox delenifico inuidens lepori,
Fluxæ gaudia demetens iuuentæ.
Viue, dum pote, quæstuique ducas,
Quod præsens tibi dedicabit hora.
Sera est crastina vita, viue iam nunc:
Et fati memor, inclytos labores,
Condendos Sophiæ penu labores,
Virtutum obsequio sacros labores
Non segni propera manu: tibique
Famæ materiem, viaticumque
Morti congere, postumisque sæclis;
Et vitæ decus occipe æuiternæ.
O quantum est hominum beatiorum!
Quid cordatius hoc beatiusque est,
Qui leni zephyro citatioris
Dextra temporis arripit capillos?
Optatis inhians propola lucris
Signat tempora nundinationis:
Tu quin mercibus impleas phaselum,
Antè quàm fugitiuus orbis exul
Ad manes properes inane vulgus?
Non illic operi reposta merces,
Non menti ratio facem ministrat,
Non ornat Sophiæ iubar clientes,
Non virtus meritis nefas adæquat,
Aut vllam sceleri facit medelam.
Non si millia mille lacrymarum,
Deplorabiliumque lacrymarum
Luctus è scatebris gemens profundas,
Et tot millia mille lacrymarum,
Quot rores Hyadum cadunt ocellis

Verna in gramina, gemmeoſque campos,
Noxas elueris prioris æui.

PROSA EXEGESIS.

SI ad metam huic mortalitati præſtitutam fatalis nos vrget à tergo neceſſitas, eoque magnis paſſibus contendimus, vbi neque promerendæ in poſterum gratiæ ac miſericordiæ diuinæ, neque amplificandæ virtutum acceſſione gloriæ, facultas vlla ſit reliqua; cuius ſocordiæ tandem eſt, vel potiùs dementiæ, ignauiâ diſſolui, voluptatibus obbruteſcere, plauſibiles nugas, vanaque ingenij oblectamenta ſectari, denique aut inerti otio computreſcere, aut otio deterioribus diſtringi negotiis? Etiamſi multum ſupereſſet ætatis, parcè tamen diſpenſandum erat, vt ſufficeret neceſſariis. Quænam ergo tam ſtolida lubentia eſt in hac temporis egeſtate, anguſtiſſimisque vitæ terminis in ludicra & ſuperuacua maiorem eius partem erogare?

Mors imminens monet vt tempus vtiliter expendamus.

Vide Senecam Epiſt. 49.

Quis non inſanire exiſtimaret eum, qui cùm arietes portas ſternerent, hoſtilia in muris tela vibrarent, ipſum ſolum ſuffoſſionibus & cuniculis tremeret, neglecto tam præſenti periculo, aut otioſus deſideret, aut muſcas cum Caligulâ captaret? Si quis ſtertentem te ad incendium domus tuæ iam iamque totis tectis erupturum vocaret, an conuerſo in alterum latus corpore, nouo ſomno velificares? an non potiùs è lecto exiliens omni ſedulitate, reſtinguendis ignibus temet impenderes? Atqui non minori in periculo verſamur quotidie, neque ſegniori paſſu vitæ noſtræ veſtigia in exitium noſtrum armata mors premit.

Homines ignaui præſens mortis periculum negligunt.

Sueton. in Caligulâ.

Errat qui in nauigatione tantùm exiſtimat minimum eſſe, quo vita morsque diſterminantur. Sed & nimium

Mors omnibus imminet.

 aſſignat

assignat spatij, qui duorum digitorum tabulam interesse pronuntiat. In ipsis visceribus corporisque penetralibus mortem subinde circumferimus. Denique nimis angustis limitibus vitæ pericula circumscribit, qui maris fluctibus ea contineri censet: in sicco tempestates nos quandoque excipiunt, & fluctus intra domesticos parietes, haud paulò marinis sæuiores.

Quid igitur consilij? Verbo complectar. Nescis quo loco te mors expectet: tu igitur eam omni loco expecta. Nescis quis tibi supremus vitæ futurus dies: tu igitur omnem tibi supremum crede diluxisse; & tamquam si huius vnius vsura tibi concedatur, *quodcumque poterit manus tua instanter operare*: vel, vt alij vertunt, *fortiter & efficaciter operare*: & quia nescis quamdiu superfuturus sis, etiam *constanter operare*.

Omnis vita dies tamquam vltimus habendus.

Tria igitur in opere nostro requirit Ecclesiastes, celeritatem, virtutem, & constantiam. Celeritatem commendat ipsius meriti ac mercedis bonorum operum conditio, quam huius præsentis, id est momentaneæ vitæ angustiis limitatam, magni nominis Theologi censuerunt, & è sanctis Patribus D. Hieronymus, dum ait: Tempus sementis, tempus præsens est: vbi occiderit hæc breuis lux, benè agendi tempus præteriit. Et Nazianzenus vitam hanc ait instar esse nundinarum, proindeque priùs vtendum occasione, quàm mercandi tempus elabatur.

Celeriter virtuti incumbendū, & occasione vtendū.

Hieron. in cap. 6. ad Galat.

Nazian. in Iambicis.

Sed nimiùm oscitantibus indulget, qui vitam hanc ait instar esse nundinarum: habet enim aliquid nundinarum indictio præsenti vitâ præstabilius; certo enim statutoque dierum numero & indicuntur & celebrantur: facile est autem, quamuis exiguum, fructuosè dispensare quod certum est; illud occupandum est

eſt diligentiùs, quod neſcias quando deficiat.

Itaque maxima vitæ iactura dilatio eſt. Ibit quà cœpit ætas, nec curſum ſuum aut reuocabit aut ſupprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis ſuæ; ſed tacito pede, vt ait Poëta, labetur. Quid igitur cunctaris? quid ceſſas? Niſi occupas, fugit: & cùm occupaueris, nihilominùs fugiet. Itaque cum celeritate temporis, vtendi velocitate certandum eſt: & velut ex torrente rapido, nec ſemper caſuro, celeriter hauriendum.

Seneca de B. euit. vitæ c 8. & 9.

Occupandum tempus fugitiuum.

Si vitæ ad omnem honeſtatem reformandæ conſilia, ſi virtutum ſtudia, ſi opera pœnitentiæ in futuram, aut numquam fortaſſe futuram ſenectutem diſtuleris; Deus bonè! quanta voluptatibus ac flagitiis immerſum nec opinantem opprimet cæleſtis vindictæ tempeſtas! quanta in extremo vitæ margine conſtitutum inceſſet deſperatio!

Quàm noxia ſit dilatio bonorum operum.

Nihil id opus à me pluribus confirmari, cùm nemo ſit, qui ignoret famoſum illum, nec vitiis minùs quàm diuitiis nobilem Chryſaorium: qui cùm vitam ſuperbiâ ac libidinibus contaminatiſſimam duxiſſet, ſanaque conſilia auerſatus fuiſſet, morbo ad extrema perductus, cùm exitio ſuo imminentes vidiſſet iuſtitiæ diuinæ ſatellites, his vocibus fruſtrà repetitis, Inducias vel vſque manè, Inducias vel vſque manè, ad inferorum ſupplicia raptatus eſt. Quid Imperatorem Copronymum commemorem? qui poſt abominandas libidines, & atroces in Deiparam Sanctoſque blaſphemias, moriturus exclamauit: Viuens æternis ignibus traditus ſum. Et nos in Flandriâ nouimus mulierem veneficam, in quâ ad ſanam mentem reuocandâ cùm fruſtrà ſudatum eſſet, accensâ tandem pyrâ deſperabunda ac ſemiuſtulata clamauit: Ab his flammis pergo ad flammas æternas.

Greg. l. 4. Dialog. cap. 38.

Theophanes, Cedrenus, & alij.

Ex quibus hoc primùm conficitur, quàm ſit omnis in negotio ſalutis perniciosa procraſtinatio. Deinde, hoc etiam impio grauiſſimum ſupplicij genus à Deo infligi, vt internis domeſticisque furiis in deſperationem actus, in morte obliuiſcatur ſui, qui dum viueret oblitus eſt Dei.

August. Serm. 72. de diuersis.

Maneat igitur, quod monet Eccleſiaſtes, antequam è manibus tempus elabatur, inſtandum eſſe operi, vitæq́; fugam actionis aſſiduitate ſiſtendam. Nunc alterum etiam eodem auctore requiritur, ne elumbes ſint aut enerues actiones noſtræ, ne remiſſa ſint aut euanida virtutum ſtudia, ne languida & effœta ſalutis deſideria. Sunt enim nonnulli, qui generoſa heroum facinora meditari videntur, & magna de ſe promittunt, ſed cogitationes eorum mera ſunt vigilantium ſomnia. Cùm enim fatalis hora mortalitatis huius ſoporem diſcuſſerit, nihil in illis generoſum, nihil viro dignum reperitur, nullæ perdomitæ cupiditates, nulla de ſeipſis victoria, nullus de mundi faſtu, carnis illecebris, cacodæmonis inſidiis triumphus. Itaque aut Plautino Pyrgopolinici ſimiles ſunt, qui vel ſolo ſpiritu hoſtilem diſſlaturus exercitum videbatur, cùm eſſet ignauiſſimus; vel potiùs pictis in tabulâ aciebus, quæ perpetuò ſtrictis mucronibus inuicem minantur, ſed numquam feriunt.

Studia virtutum non languida sed generosa esse debent.

Plautus Mil. glor.

Sunt alij qui vultu ac verbis pietatem ſpirare videntur, qui cæleſtes animo fouent conceptus, qui melioris vitæ parturitione ſuſpirant. Sed quid ad rem? Semper vterum geſtant. *Venerunt filij vſque ad partum, & virtus non eſt pariendi*. Quid autem prodeſt concepiſſe, ſi fœtus in vtero ſuffocatur? quid prodeſt animam geſtare deſideriis grauidam, ſi numquam ad perfectionem boni operis ſemianimes illi ac mutili fœtus adoleſcunt?

Isaiæ 37, 3

Bona desideria & proposita ad effectũ perducenda sunt.

Certè

Certè cùm ante tribunal ſupremi Iudicis elumbes illi pugiles, vterique piis deſideriis grauidi comparuerint, tantum abeſt vt donatiuum aliquod ſperare poſſint, vt potiùs horrendo illo Væ percellendi ſint, quod effeminatis illis vterum ſemper geſtantibus Chriſtus interminatur, cùm de vaſtitate ac ſolitudine Ieroſolymæ, orbiſque excidio vaticinans ait: *Væ autem prægnantibus* Matth. 24. 19.
& nutrientibus in illis diebus. Væ illis animalibus, inquit diuus Hieronymus, quæ non perduxerint genimina Hieron. ibidem.
ſua, id eſt pia deſideria, in virum perfectum.

Quid igitur conſilij hoc potiſſimùm loco ac tempore? Nihil mihi occurrit præſentius, quàm vt illud aſſiduâ meditatione ruminemus, quod ſuggerit Eccleſiaſtes, eò nos vel inuitos rapi, curſuque numquam interpolato properare, vbi nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia in ſpem præmij aut mercedis acceptantur. Hinc enim futurum eſt, vt tantò hîc impenſiùs occaſioni inuigilemus, & ad laudem veræ perfectæque ſapientiæ totis animi corporiſque viribus connitamur.

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 11. Verti me ad aliud, & vidi ſub Sole nec velocium eſſe curſum, nec fortium bellum, nec ſapientium panem, nec doctorum diuitias, nec artificum gratiam: ſed tempus caſumque in omnibus.

METRICA PARAPHRASIS.

DVM Cimmeriis mens cæca ſtupet
Merſa tenebris, dum ſollicitæ

Tædia

Tædia vitæ, dumque ancipitis
Tædia fati mæsto tacitus
Corde voluto; subijt tristes
Rapidis curas spargere ventis.
Sed dum lassum conuerto caput,
Meque à tetricis auoco curis,
Et nunc his, nunc pascor in illis,
Quæ Phœbéis subiecta rotis
Rutilo Titan lustrat ab axe;
En noua mentem tædia pulsant,
Cerno ancipitis stolido casus
Subdi arbitrio præmia recti:
Ac frustrari plerumque suo
Fine labores. Non qui clarus
Puluere Pisæ leuior Zephyris,
Leuiorque Notis, cursu anteuolat
Fulminis alas, meritâ cingit
Daphnide crines. Nisus quondam
Littore Siculo cursu melior,
Dum præ sociis exultat ouans,
Sanguine rapidos fallente pedes,
Palmæ Euryalo præmia cessit.
Quid Mauortis prælia memorem?
An magis anceps alea mundo est?
Quoties fortes exosa manus
Palma refugit? Quoties lacrymis
Sors fœdauit bruta triumphos?
Centaurorum magnus alumnus
Phthius Achilles, licet Hectoreis
Truncum exuuiis vestisset ouans,
Paridis iaculo confossus humum
Ore momordit. Quid quòd & Abner.

Martius Heros lauro ſuetus
Redimire comam, cæco foſſus
Mucrone latus, vitam exhauſto
Sanguine fudit? Quid duo referam
Fulmina belli, natum atque patrem,
Gelboa quorum funera planxit?
Heu! nil fas eſt fidere neruis.
An fors Sophiæ potiora manent
Præmia myſtas, aut qui varias
Excoluerunt corda per artes?
En Samuelis deſpecta iacet
Inclyta virtus: & cui cæli
Calculus amplum dedit imperium,
Hunc deſtituit fauor Iſacidum.
Et quot claros Palladis arte
Preſsit egeſtas? Et Caſtalij
Quos pulchra chori vehit aurato
Per inane vagum gloria curru,
Hos abſcondit trita lacerna:
Et quos virtus inſerit aſtris,
Affligit humo cura peculI.
O fatorum denſis ſeries
Merſa tenebris! Tantúmne datum eſt
In terrigenas ſorti imperium?
An ſub denſâ fati nebulâ
Ludum hunc terris ludere geſtit
Arbiter orbis?

PROSA EXEGESIS.

ITA profectò ſe res habet: nihilque eſt in iſtâ totius creaturæ ampliſſimâ quadam immenſaque Republicâ, ait Auguſtinus, quod non de interiori atque intelligibili Auguſtinus lib. 3. de Trinit. c. 4.

gibili aulâ ſummi Imperatoris aut iubeatur, aut permittatur. Quod dum vulgus hominum non ſatis expendit, non minùs frequens, quàm in ſpeciem plauſibilis, contra Auctorem naturæ paſſim auditur expoſtulatio. Quis enim induſtriæ humanæ locus relinquitur, ſi fortuitis caſibus cuncta permiſcentur? Aut quis locus eſt ſapientiæ, ſi, vt ait Liuius, fortuna plus humanis conſiliis pollet? Atqui veriſſimum eſſe, quotidiana docet experientia, quod ait Comicus:

Fortuna ſæpè plus poteſt quàm conſilium. Liuius Decad. 5. l. 4.

Centum doctûm hominum conſilia; ſola hæc deuincit Dea.

Plautus in Pſeud.

Nec magis corporis robur ac nerui, quàm animi vires fortunæ præualent. Quis enim ignorat ancipites bellorum caſus, Martemque communem, qui ſæpè ſpoliantem iam & exultantem euertit & perculit ab abiecto? Et ſanè vidimus nonnumquam exiguo planè momento ſtrepitus alicuius temerè concitati, aut Panico terrore ab illâ rerum humanarum dominâ palmam è manibus victoris extorqueri.

Fortuna ſæpè plus poteſt quã robur corporis. Cicero pro Milone.

Nec eodem ſemper modò per orbem fortuna graſſatur. Interdum effectuum diſſimilitudine ſuſpendit animos, omnemque vim conſultationis eneruat. Interdum ſimilitudine caſuum ſibi ipſi diſſimillima neſcio quo modo naturam exuiſſe, & fatalem quamdam neceſſitatem induiſſe videtur. Notat Plutarchus, duos olim Atties illuſtres fuiſſe, Syrum vnum, Arcadem alterum, vtrumque ab apro interfectum: rurſus ex duobus Actæonibus alterum à canibus, alterum ab amatoribus diſcerptum: duos fuiſſe Scipiones, quorum alter Carthaginem debellauit, alter excîdit: ter captum Ilium, primùm ab Hercule, propter equos Laomedontis; deinde ab Agamemnone, per equum durateum; tertiò à Charidemo, equi lapſu in portâ: ex præſtantiſſimis

Fortuna ſemper fortuna, ſiue ſimilis ſibi ſit, ſiue diſſimilis.

Plutarch. in Sertorio.

mis bello ducibus, & qui res maximas calliditate gesserunt, altero oculo caruisse, Philippum, Antigonum, Annibalem, & Sertorium. Nónne hanc effectuum similitudinem fatali necessitati propemodum adscribas, quam tamen fortuito variarum causarum occursu certum est contigisse?

Sed siue adumbratâ fatorum similitudine sors nobis illudit, sic omne consilium industriamque penitus euertit; siue (quod verius arbitror) in solâ constans est inconstantiâ, sic magis ancipites inopesque consilij suspendit.

Hinc factum est, vt cùm rebus humanis olim Fortuna præsidere crederetur, eiusque petulanti arbitrio cuncta sursum deorsum permisceri, bonos vexari, improbos extolli, ad huius aras potissimùm se supplicabunda prostrauerit antiquitas, hanc statuis erectis diuinitati consecrarit, huius potissimùm Numen votis muneribusque studuerit demereri. Et quidem Bupalus apud Smyrnæos, teste Pausaniâ, primus statuam Fortunæ erexit, capite polum, alterâ manu, quasi rerum omnium dominam, cornu copiæ gerentem. Porrò apud Romanos, auctore Seruio Tullio (quòd ab illâ è seruitute in regnum esset euectus) tam impensè culta fuit, vt successu temporis ædem Fortunæ Malæ ac Detestatæ in Exquiliis, & Fortunæ Fortis in ripâ Tiberinâ, & Equestris iuxta theatrum, & Paruæ, & Virginis, & Virilis, & Obsequentis, & Primigeniæ, & Conuertentis, & Auertentis, & Dubiæ, & Barbatæ, & Muliebris, in variis Vrbis regionibus consecrarint.

Fortuna ab antiquis impensè culta.

Pausanias lib. 4.

Lud. Viues in c. 18. l. 4. de Ciuitate Dei.

Ridiculè profectò, inquit D. Augustinus. Cùm enim Deum non nisi bonum existimare debeamus (ipso etiam Platone cum aliis Philosophis, rerumque publica-

Augustinus lib. 4. de Ciuit. Dei, c. 18.

Fortuna incassum ab antiquis culta.

rum rectoribus adstipulante) quomodo Fortunæ & ædes, & ara, & sacra, & Numen adstruitur, quæ nunc Mala & Detestata, nunc Conuertens, nunc Auertens, nunc Dubia describitur? Aut quomodo vmquam bona est, quæ nullo iudicio ad bonos venit & malos? Quorsum autem colitur, quæ ita cæca est, & passim in quoslibet incurrens, vt cultores suos plerumque prætereat, & suis contemptoribus adhærescat? Aut si quid eius cultores proficiunt, iam non fortuitò venit, sed merita sectatur. Vbi nunc ergo nomen eius à fortuitis casibus inductum? Nihil enim prodest eam colere, si fortuna est: sin autē cultores suos discernit vt prosit, fortuna non est.

Et hæc quidem vanitas Ethnicorum apud Christianos non difficulter exploditur. Sed restat alter scrupulus, qui non paucos apud Senecam torquet, qui non minorem à casu & fortunâ, quàm à fato laqueum humanis actionibus liberoque arbitrio necti arbitrantur.

Seneca Epist. 16.

Quid, inquiunt, mihi prodest Philosophia, si fatum est? Quid prodest, si Deus rector est? Quid prodest, si casus imperat? Nam & mutari certa non possunt, & nihil præparari potest aduersus incerta, si aut consilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut consilio meo nihil fortuna permittit.

Non est curiosè disputandū quid fortuna possit aut prouidentia.

Duo potissimùm hîc respondet. Primò ictum declinando, Non est, inquit, in hanc disputationem transeundum, quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina & subita dominantur. Scio hac in parte Stoicos caliginem passos, vt hæc non satis cum libertate arbitrij conciliare potuerint, sed Christianis Theologis negotij nihil est hæc inter se concordi fœdere colligare. Sed non est huius loci hanc telam ordiri.

Itaque

Itaque ſecundò reſpondet Seneca: Siue nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſiue arbiter vniuerſi Deus cuncta diſponit, ſiue caſus res humanas ſine ordine impellit & iactat; philoſophandum eſt nihilominùs: Philoſophia tueri nos debet. Quid autem ſubſidij præbebit? Illud nimirum conſtantię tranquillitatiſque fundamentum, ſemper de fortunâ cogitare, & nihil ſibi de fide ipſius promittere. Sic enim fiet, vt nos minùs afficiat, ſi quid inopinati caſus inciderit. Minùs enim iacula feriunt quæ præuidentur, ait D. Gregorius; & nos tolerabiliùs mundi mala ſuſcipimus, ſi contra hæc per præſcientiæ clypeum munimur. Neceſſe eſt enim leuiùs ad animum peruenire deſtitutæ cupiditatis dolorem, cui ſucceſſum vtique non promiſeris. Itaque nihil præter voluntatem, appetitum, conſilium eueniet ſapienti: quia cum exceptione fortuiti caſus omnia facit aut conatur; & nihil eorum quæ aduerſari poſſunt, non eſt ei præmeditatum: ſemper enim præſumit animo, poſſe aliquid interuenire quod deſtinata perturbet. Imprudentium iſta fiducia eſt, fortunam ſibi ſpondere.

Sapiens fortuitos caſus habet præmeditatos.

Gregorius Hom. 5. in Euangelia.

Seneca de Tranquill. c. 13.

Vide Stobæum Sermone 161.

Senec. li. 4. de Benefic. c. 34.

Et hęc quidem ſatis dilucidè, naturâ ipsâ facem prælucente, dicuntur; ſed addo tertium reſponſum è Chriſtianâ Theologiâ depromptum: nimirũ in hac ipsâ mundi (vt apparet) ataxiâ nihil eſſe fortuitũ, nihil caſu euenire, ſi prouidentiæ diuinæ conſilia penſitemus. Quidquid enim caſu fit, temerè adminiſtratur. Atqui temeritati nihil in regno prouidentiæ licere, pluribus explicat D. Auguſtinus, & habemus huius veritatis experimenta certiſſima in ſacris Codicibus. Quid enim magis fortuitum dixeris ipsâ ſorte, quâ, miſſis in vrnam tribuum calculis, Rex Iſraëlitici populi renuntiatus eſt Saul? & tamen tantò antè diuino admonitu à Samuele in Re-

Deo nihil eſt in mundo fortuitum.

Auguſtinus l. 83. Quæſtionum, quæſt. 34.

Arist. lib. 2. Physic. c. 6. gem fuerat inunctus. Et si casum vocamus eum, cùm quid præter intentionem accidit iis qui alicuius gratiâ operantur, quid magis alienum contingere potuit ab Genes. 37. intentione filiorum Israëlis, dum innocentem Iosephum Ismaëlitis vendiderunt, quàm vt fratrem Regio diademati proximum in Ægypto conspicerent? & tamen hanc illi dignitatem post varios casus, vitæque ac Genes. 45. famæ pericula in solatium suæ gentis diuina prouidentia destinauerat.

Boët. lib. 5. de Consol. Metr. 1.

Sic quæ permissis fluitare videtur habenis,
Fors patitur frænos, ipsaque lege meat.

Exposui quid in hac vitâ sit acerbitatis ac molestiæ, propter varios incertosq; casus, & ex verâ Christianaque Philosophiâ nonnihil adhibui temperamenti: nunc cum Ecclesiaste non minùs ancipites esse mortis quàm vitæ casus ostendamus; vt ex huius etiam acerbitatis meditatione aliquem deinceps fructum carpere possimus.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 12. Nescit homo finem suum: sed sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cùm eis extemplò superuenerit.

METRICA PARAPHRASIS.

QVID breues longo iaculamur arcu
Multa, quæ sortis dubiæ rotatu
Tempus inuoluit, fragilique vitæ
Inuidet hora?

Heu!

Heu! nimis cæcos rapiunt futuri
Fata: nec canos Lachesis moratur.
Prima, quæ vitam tulit, imminutam
Clepsydra carpsit.
Quælibet letho properatur ætas;
Mors nouam semper trahit atra mœsti
Syrmatis pompam, premiturque denso
Funere funus.
Nec moram rugis trahit alma virtus,
Fila nec pensis adicit Sororum:
Omne fatorum mouet vrna nomen
Lege citatum.
Moribus Mosen superes, Aronem
Insulâ & cultûs pietate vincas,
Corde Samsonem impauido lacessas;
Victima fatis
Occides. O si liceat vel istud
Nosse, quæ finis tumulum minetur!
Sed volat furuâ cooperta pallâ
Mortis imago,
Subdolas texens pedicas sub vmbris.
Fata quæ vitent homines in horas
Non satis cautum est. Siculi procellas
Nauta Pelori
Horret, & cæco scopulos latentes
Gurgite: ast illi populata puppes
Flamma deprenso mediis sepulchrum
Condet in vndis.
Miles intentus furiis Gradiui,
Fata in hostili meditatur ense:
Ast in hibernis genio litantem
Inter amicos

Ædium

Ædium præceps tumulat ruina.
Quid feram sicas nemorum, necisque
Conscios saltus? quid hiulca sæuis
Nubila flammis?
Quælibet morti famulatur hora,
Ac velut pisces vitrei profundi
Incolas hamo latitante inescans
Linea fallit;
Aut velut turmæ laqueos volucri
Nectit aprico nemorum recessu, aut
Flexili viscum salici dolosus
Allinit auceps:
Mille sic fatum pedicis labantes
Induit gressus generis Promethei.
Quis satis lethi sinuantis arcum
Spicula vitat?
Dum vacat festis dapibus Gomorrha,
Et face accensâ canit hymenæos,
Sulphuris nimbus latices Lyeos
Miscet, & arctos
Fulmen amplexus medium reuellit.
Quid Thetin mundi scelus expiantem,
Quidve Noæâ celebrata puppi
Sæcula dicam?
Cùm vagos saltus, tygridumque lustra
Sæua texerunt freta, cùm recepit
Squammeum nido pecus hospitali
Fulminis ales.
Jte mortales, date vela votis,
Et voluptatum series in annos
Nectite æternos: malè ducta rumpent
Stamina Parcæ.

Ne-

Nescies, vitæ properatus exul,
Hora fatalis tibi quæ minetur:
Ergo fatalem sapienter omnem
Duxeris horam.

PROSA EXEGESIS.

NON omnino insulsè, tametsi non vsquequaque Christianè, philosophatus est quicumque dixit: Omnis vita supplicium est, quam nemo (si Senecæ credimus) acceptaret, nisi daretur ignaris. Nam prætérquam quòd in regnum Fortunæ durum atque inuictum nos compactos existimat, illius arbitrio digna atque indigna passuros (Fortunæ inquam, quæ, vti Sectione præcedenti vidimus, variis nos fluctibus iactatos, diu inter vitam mortemque detinet, & vt libidinosa ac fastidiosa, mancipiorumque suorum negligens domina, pœnis præmiisque nullo delectu exercet) illud tandem ad cumulum malorum accedit, quòd variis casibus concussos inexorabili mortis imperio transscribit: quæ impotentem in omnes dominatum exercens, non minùs incerto exitu mortales torquet, quàm dubiis vitæ periculis illa vexauerat.

Seneca Consol. ad Marciam, cap. 22. & cap. 10. *Vita hæc acerba est.*

Etenim siue decretorium illud ac fatale momentum perpendas, à solo Dei nutu dependet; nulla senectus hoc sibi vindicat, nulla florentis ætatis prærogatiua differt: siue genus mortis; id ita varium est ac multiplex, vt nihil sit in hac vitâ, quod incolumitatem nobis ac salutem spondeat, nihil in oculos incurrat, quod non meritò nos timore percellat.

Mortis tempus & genus incertum ac varium.

Mille ad mortem patent viæ, nulloq; non calle mors laqueum aliquem abscondit. Quidquid aut allicit cupiditates, aut detinet, viscum existima: quidquid aut ocu-

Mors ab omni parte imminet.

lis blanditur, aut palato ſapit, eſcam eſſe fatalem cogita mortis hamis, quouis gurgite pendulis, obductam.

Prætermitto nunc vſitata illa, quæ inimicitias cum vitâ humanâ profitentur, morborum luem, bellicas clades, maris tempeſtates, ædium conflagrationes, carnificum tormenta. Illud potiùs monendum cenſeo, tunc magis luctuoſa eſſe funera, cùm per inſidias mors & cuniculos graſſatur; nec vllam ſperari poſſe ſecuritatem, vbi tempus, vbi locus, vbi familiares, vbi corpus ipſum, imò & animus famulare morti præſtat obſequium.

Omne tempus morti ſeruit.

Primùm enim, quòd tempus morti præmaturum eſſe putamus, cùm non ignoremus, quot infantes ne vnicum quidem diem adſpexerint, ſed poſt vnius noctis vſuram, æternum in vtero materno ſepulchrum inuenerint? Deinde, ſi quis in vitâ dies à luctu funeris exemptus, ſi quis boni ominis haberi, feſtoque conuiuiorum apparatu celebrari conſueuit, is apud pleraſque nationes fuit dies natalis: & tamen Pergameno Regi Attalo, Pompeio, Cæſari, Auguſto, & ex noſtris magno Pontifici Gregorio, & magno Imperatori Carolo eumdem & natalem diem & fatalem fuiſſe accepimus.

Plutarc. in Camillo. Sabel. l. 9. c. 4. Ioannes Diaconus. Crantzius lib. 2. Sax. c. 20.

Omnis occaſio morti eſt opportuna.

Luc. 16. Suidas in Conſt. Propert. l. 3 Eleg. 18. Iud 4.

Sed neque mollia fandi tempora captare ſolet hæc Rhadamantæa legum ſuarum vindex, vt nobis diem dicat; ſed omni temporum diſcrimine neglecto, aut mediis ſe voluptatibus interſerit in Epulone Euangelico, aut honoris curſum ſufflaminat in Criſpo Conſtantini filio, aut pubeſcente iam ætatis vere floſculum demetit in Auguſti nepote Marcello, aut breuem ſomnum cum æterno connectit in Chananæo Principe Siſarâ.

Nullus locus morti eſt importunus.

Quid quòd nullus etiam locus importunam hanc ſui iuris exactricem excludit? Nam neque pudor obſtitit, quò minùs olim in gremio Timandræ meretricis confoderetur

foderetur Alcibiades; neque læta cœnaculi facies prohibuit, quò minùs eiusdem ruinâ oppressis Philisthinorum Sattrapis, lætitia in funebres luctus verteret; neque sacrosancti Templi religio Banaiam coërcuit, quò minùs in ipsis adytis Ioabum obtruncaret; neque fractum ætate Priamum à violentis Pyrrhi manibus tutata est ara Iouis Herceæi. Plutarch in Alcibiade. Iud. 14. 3 Reg. 2. Virg. Aeneid. 2.

Sed quid ego loca nullo sensu prædita in crimen voco, cùm inter homines neque iura connubialia, neque reuerentia sanguinis, quæ duo potissimum amorem conciliare & securitatem spondere solent, nefarios ac sceleratos à mutuis vulneribus ac cæde deterreant? An non ille tot populorum rector Agamemnon, de exciso Ilio triumphans, vxoris suæ Clytemnestræ mucrone percussus occubuit? An non Cambleta Lydorum Regem eò peruenisse voracitatis accepimus, vt vxorem, instar beluæ cuiusdam, dentibus laniauerit. *Homo homini causa mortis, nullo sanguinis aut cõnubij respectu.* Athen l. 13 cap. 1. Athen. l. 10. c. 1.

Quid nunc iura sanguinis despecta commemorem? Quis enim Thebanos fratres ignorat, Etheoclem & Polynicem, mutuis vulneribus corruisse, & ita quidem, vt in ipso rogo rediuiuas flammæ simultates exercuerint? *Nec frater fratri parcit.* Statius in Thebaide.

Sed neque reuerentia sanguinis obstitit, quò minùs in templo Nesroch filiorum manibus obtruncaretur Sennacherib. Neque parturientis vteri labores Orestem flexerunt, quò minùs fatali sicâ matri suæ Clytemnestræ vicem redderet. *Nec filij parentibus.* 4. Reg. 19. Sophocles in Electrâ.

Quid autem parentes? an ab hoc scelere manus abstinuerunt? Certè religiosissimus iuuenis Hermenigildus impij patris mucrone confossus est. Et ne sola detestabilis sit Medea, fecit obsidio Ierosolymitana sub Tito, in quâ matres non paucæ, cùm crudelitate Medeam exæquassent, hac insuper immanitate superarunt, quòd *Nec parentes filiis.* Ritius Neapol. l. 1. Reg. Hisp. Hier. l. 1. commen. in Lament. Ieremiæ.

 ventrem

ventrem maternum filiorum carnibus ſaginarunt.

Quòd ſi nec à filiis parentes, nec à parentibus tuti ſunt filij; cuius non aliquando manus aliquod morti obſequium præſtituras exiſtimamus? Quid dico manus? cùm nihil in hoc vniuerſo reperiatur, quod non aliquem mortis laqueum contineat. Si longa fames exitium minatur, Childericus Saxo nimiâ cibi oppletione ſuffocatus eſt. Si à ventris ingluuie perniciem metuis, fame eò redactus eſt Eriſichthon, vt propria membra deuorarit. Si ſitim pernicioſam credis, nimio vini potu phreneſim, adeoque mortem accerſiuit Alexander. Si à potu appetitum coërces, nimiâ ſiti in theatro periit Thales Mileſius.

Etiam contrariis ex cauſis mors aditum inuenit. Greg. Turonenſis. Ouid. l. 8. Metam. Plutarch. in Alex. Laërtius lib. 1. c. 10.

Infinitus hîc ſim, ſi innumeras terrâ marique mortis inſidias recenſere voluero. Ipſum tantummodò hominem intuemini. Quot mortis laqueos non in corporis tantùm morbis, ſed etiam animi perturbationibus ſibi ipſe circumfert? Nam, vt corporis affectiones, tamquam morti familiares, præteream, quis ab animo, qui ſuapte naturâ immortalis eſt, violentas, vt ita dicam, vitæ manus iniiciendas timeret? & tamen nónne Harpalice Iphicli amore contabuit? Annon Dido, amore in odium verſo, poſt diras & maledicta, vitæ tædium violentâ manu abrupit? Quid Chilo Lacedæmonius? annon filium in Olympicis victorem complexus, gaudio exanimatus eſt? Contrà Oenone, conſpecto Paridis cadauere, mœrore contabuit, geminumque funus eidem rogo tradidit. Quid impotentis iræ vires commemorem? quâ percitus Bohemiæ Rex Wenceſlaus, dum pincernam cupit interficere, paralyſi extinctus eſt. Contrà nimio riſu Chryſippum ferunt exanimatum. Denique Nabal Ziphæus, nuntiatâ Dauidis irâ, timore diriguit: &

Homo ſibi ipſi multipliciter eſt cauſa mortis. Athen. l. 14 cap 6. Virg. Aeneidos 4. Plin. lib. 7. cap. 32. Dictys l. 4. Cromerus lib. 18. 1. Reg. 16.

& Diodorus Cronus, cùm ad Stilponis quæstionem responsum in promptu non haberet, pudore suffusus concidit. Ex quibus manifestum est, nullam animi perturbationem suo vacare periculo. Plinius l.7.c.53.

His si nubium fragores & fulminum iacula, si exundationes Oceani, si terrarum concussiones adieceris, quis in tot tantisque terroribus, tot insuper laqueis circumseptus, animo securo poterit infractoque consistere? Vnus ille scilicet, qui assiduâ mortis meditatione exercitatus, subductis rationum calculis, omnem diem velut extremum clauserit. *Mors præmeditata securitatem adfert.*

Non absque causâ per Ægyptiorum mensas olim scelētus, id est ossea corporis compago, iactabatur, & eorumdem Antistitibus vas aureum terrâ plenum præferebatur: nec immeritò gentes quædam, alioquin barbaræ, mortuorum ossa velut χρήματα, id est pecuniam, quotidianis commerciis terebant. Videbant enim, nihil conducibilius, nihil ad componendas vitæ rationes, assiduâ mortis meditatione præsentius inueniri posse. Hoc igitur & nos agamus assiduè, & mortis imminentis causâ sic ordinemus omnem diem, tamquam cogat agmen, & consummet atque expleat vitam: ita fiet, vt nihil nobis neque terroris neque acerbitatis mors adferat, cuius vis omnis crebrâ cogitatione fuerit eneruata. Illis enim mors acerba, quibus numquam meditatione prægustata: illis grauis est ruina, quibus est repentina. *Varia mortis symbola.* Herodotus lib. 3.

SECTIO OCTAVA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 13. Hanc quoque sub Sole vidi sapientiam, & probaui maximam:

14. Ciuitas parua, & pauci in eâ viri: venit contra eam Rex magnus, & vallauit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio.

15. Inuentusque est in eâ vir pauper & sapiens, & liberauit vrbem per sapientiam suam, & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.

16. Et dicebam ego, meliorem esse sapientiam fortitudine: quomodo ergo sapientia pauperis contempta est, & verba eius non sunt audita?

METRICA PARAPHRASIS.

PERSPECTAM *meritis quisquis honoribus*
Virtutem decoras, aut sapientiæ
Externæ radiis facis
Natiuum cumulas decus;
Virtutem populi nil opis indigam
Ne vanis populi subiice plausibus:
Nil quidquam sapiens tulit
Vrnâ plebis iniquius.
Quem sors muneribus diuitis Indiæ
Thesauroque Arabum multiplici beat,
Esto iudicio Midas;
Hîc Rex, hîc sapiens cluet.
Aurum diuitibus stemma dat, & genus,
Et formam, & titulos, & sapientiam,
Diues labra resoluerit,
Suadæ filius audiet.
At quamuis sophiæ lumine splendeat
Angustæ dominus non humilis rei;

Illum

Illum flexanimâ inclytum, ac
Summæ præsidium rei
Infestus populi sibilus exiget.
Vidi quadriiuges quà Phaëton regit
Hunc florem sapientiæ
Protritum populi pede.
Cùm Rex exigui stringeret oppidi
Vallo bellipotens ciuica mœnia,
Certatim pluteos phalanx
Nectit vimineâ crate:
Pars gressum propiùs ferre cuniculis,
Murosque è latebris tundere vectibus:
Pars fundas volucres rotans
Excußos silices vibrat:
Cornu pars obices arietat æneo,
Libratisque ferit claustra molaribus:
Pars è turribus imminens
Plumbo vulnerat alite.
Quid rari facerent millibus incolæ
Bellantum oppositi (ceu nemorum feras
Venantum insinuant plagæ)
Cincti indagine Martiâ?
En vili latitans tegmine penulæ
Augusti sapiens pectoris extitit,
Qui cordis reserans opes
Linguâ interprete consili,
Fatali exanimes erigeret metu,
Et versis cuneis incolumes daret
Ciues, hostica territans
Curis castra sagacibus.
Sed quid dissimulem vipeream indolem,
Ingratosque canes? Ut rediit dies

Pulsâ

Pulsâ nube serenior,
Discussisque periculis;
Lauru nemo fuit qui viridi comas,
Aut sertis premeret tempora querneis,
Aut victricis adoreæ
Ferret munera pauperi:
Sed tantum tenebris post merita hæc ducem
Merserunt latebræ ignobilis otij,
Damnatusque inopi casâ
Fortunæ opprobrium tulit.
Quisnam hic, tunc ego, quis pectus habet furor?
O ciues! patriæ siccine in otio
Despectus iaceat parens?
Quis mentem eripuit Deus?
Tam vilis pretij est merx sapientiæ? aut
Tam fidum columen mentibus excidit?
Plus pollet vigor ingenI,
Quàm nerui, latera, aut manus.
Vt tauri immodicis luxurient toris,
Vngues Marmaricus imperiosiùs
In pugnam exacuat leo,
Aut tigres animet furor;
At virtus domitis imperitat feris,
Palmam vis animi corporibus rapit:
Vt neruis superent feræ,
Vincunt ingenio viri.
Si neruis animi vis supereminet,
Cur mens celsa inopis suadaque spernitur?
Cur tantum patriæ iubar
Demersum tenebris iacet?

PRO-

PROSA EXEGESIS.

MIRVM fortaſſe cuipiam videbitur, cùm hactenus Eccleſiaſtes velut æger in vanitatis lecto volutatus, quocumq; caput verteret, nihil niſi morbum ſuum, id eſt vanitatem, & è vanitate conceptam animi ægritudinem inuenerit, nunc eumdem præter conſuetudinem inuentâ ſingulari ſapientiâ recreari, & in eadem acquieſcere. Sed profectò ſi quis in eius ſcopum paulò accuratiùs mentis aciem intenderit, perſpectâ rei indignitate, fatebitur hîc nouâ potiùs vanitate eius animi vulnus exulcerari.

Et quidem non vnum, ſed varium ac multiplex vanitatis genus in hoc ſeu vero ſeu commentitio ſtratagemate deprehendet. Primùm enim vaniſſimum eſt, cùm ciues illi ſapienti ſalutem atque incolumitatem ſuam acceptam ferre debeant, pluris tamen apud eos eſſe fortitudinem ac robur corporis, quàm ſapientiam. Deinde multum vanitatis habet ac moleſtiæ tanta ingratitudo erga ſalutis ſuæ vindicem. Denique omnium vaniſſimum eſt, propter honeſtam minimeque indecoram paupertatem, ſapientiam contemni. Excutiamus ſingula paulò enucleatiùs.

Antiqua eſt illa non vulgi tantùm, ſed nobilium atque optimatum inſania, corporis robur & bellica facinora in cælum vſque extollentium. Hinc Herculem Græci monſtrorum debellatorem ex Octæis flammis in cælum euolaſſe fabulati ſunt. Romani verò ſic bellicam virtutem ſuſpexerunt, vt vix aliam ad cœtum Deorum viam agnouerint, quàm exercitus ducere, vrbes delere, liberos populos aut trucidare, aut ſubiicere ſeruituti. O merum cacodæmonis inuentum! Quis ille

Homines paſſim robur corporis admirantur ac deprædicant.

Lactantius l. 1. de Falsâ relig. c. 18.

tantus est aut stupor, aut furor? Si quis vnum aliquem iugulauerit, nefarius habetur, nec ad vllum fani angulum admittitur: qui verò infinita hominum millia trucidauerit, cruore campos inundauerit, flumina infecerit, non modò in templum, sed etiam in cælum admittitur. Apud Ennium sic loquitur Africanus:

Si fas cædendo cælestia scandere cuiquam est,
Mi soli cæli maxima porta patet.

O quantis in tenebris, Africane, versatus es, qui per cædes & sanguinem patere hominibus aditum in cælum putaueris! Cui vanitati & Cicero assensus, Est verò, inquit, Africane: nam & Herculi eadem ipsa porta patuit. Tamquam ipse planè, cùm id fieret, ianitor fuerit in cælo. Profectò si alia ad immortalitatem non patet via, quàm per sanguinem ac ruinam plurimorum; misera erit earum gentium conditio, quæ pietatem, quæ iustitiam, quæ pacem concordiamque sectantur. At si hoc nemo vestrûm ita sentit, restat vt hoc solum apud posteritatem gloriæ sibi fore crediderint, virtute bellicâ feris barbarisque gentibus, aut numerosis exercitibus præualere.

Sapientia præualet viribus corporis.

Quod si gloriosum ducimus, quantò maior honos habendus est sapientiæ, quæ non rarò absque cæde & sanguine truculentos Reges barbarosque exercitus subiugauit? Videte nunc igitur sapientissimum Pontificem Leonem, verè Magnum, non tantùm ferocissimo Hunnorum Regi Attilæ, qui à crudelitate Flagellum Dei cognominabatur, sed toti etiam eius exercitui victoriis insolescenti, vnicum & inermem oppositum; & tamẽ tam potenter eorum animis dominatus est, vt retrò abire iussis, Romam excidio, Italiam vastitate liberauerit. Nec minori sapientiæ laude non ita multò pòst Geiserico, iam

Ciaconus in Vitâ eius, & Baronius anno Christi 452.

iam Vrbe potito, persuasit, vt à stupris, incendiis ac cædibus abstineret.

Quid Franciscum Xauerium commemorem, illustre Societatis nostræ decus? qui, irruente in Trauancoridem magnâ Bagadatum manu, iam iamque Christianorum iugulis imminente, vt suos protegeret, nudum pectus eorum mucronibus obiecit, acribusque verbis eorum dementiam castigauit. Nec verò mentis ardorem ex vultu & oculis micantem barbari tulerunt; sed siue miraculo audaciæ obstupefacti, siue reuerentiâ virtutis permoti, Francisci causâ ceteris pepercerunt. Sed dum sapientiæ laudibus indulgeo, opinione meâ longiùs prouectus sum.

Tursellinus lib. 2. Vitæ Xauerij, c. 11.

Alterum itaque quod in hac historiâ vanissimum deprehendo, est insignis erga patriæ parentem ac vindicem ingratitudo, quam paucis verbis expressit Ecclesiastes. *Inuentus est*, inquit, *pauper & sapiens, & liberauit vrbem per sapientiam suam, & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.* Quid tam indignum, quàm eius beneficium, cui vitam & salutem debeas, ne gratâ quidem memoriâ recolere? Certè cùm nulla satis digna eius meritis sint præmia, hoc saltem, si qua humanitatis scintilla in eorum cordibus arderet, ipsa ratio suggerere debebat, vt eius inopiæ opportunis mediis subuenirent. At contrà fieri non raro videmus, vt qui referendis gratiis pares esse aut non possunt, aut nolunt, obliuione potiùs beneficium oblitterare, quàm vel leuissimâ affectûs significatione prosequi contendant: & quos pudet eò redactos fuisse vt beneficio opus habuerint, iidem se illud accepisse indignentur.

Ingratitudinis vanitas atque indignitas.

Non ingrediar hanc ingratitudinis siluam cæduam, vt exemplis indignitatem rei exaggerem: vnum tan-

tummodò ramum defringam. Quantum gratiarum vrbis Romanæ Patres debuisse arbitramur Agrippæ Menenio, Senatum inter plebemque pacis arbitro? & quantis auctum præmiis publicæ salutis auctorem credimus? Hic tamen, nisi à populo collatis in capita sextantibus funeratus esset, ita pecuniæ inops decessit, vt sepulturæ honore fuerit priuandus.

Val Max. lib. 4. c. 4.

Sed ne longior sim, & ad tertium, idemque vanissimum, stylum conuertam, illa me Ecclesiastæ interpellat admiratio, *Quomodo sapientia pauperis contempta est, & verba eius non sunt audita?* Mirari desine, vir sapientissime, acerbiorem etiam, si voles, sapientis casum in medium producam. Quis vlli vnquam ciuitati aut Reipublicæ vtilior fuit, quàm Atheniensi Aristides: qui cùm prudentiâ vsuque rerum ceteris antecelleret, non solùm nullum egestatis suæ subsidium spectabat, sed ne contentionem quidem laudis & gloriæ cum Themistocle suscipiendam sibi putabat, sed omnia iustitiâ, integritate, patriæ charitate, recteque factorum conscientiâ metiebatur: hunc tamen pauperem sapientem, nulli noxium, Reipublicæ salutarem, non tantùm populus contempsit, sed etiam ostracismo in exilium relegauit. O stulta semper turba, & vulgus meritorum pessimus æstimator! qui nimiùm oculis suis de homine credens, magnitudinem eius externo splendore metitur. Quo quid esse potest iniquius? Vel ob id ipsum suspiciendus erat Aristides, quòd gratuitam non mercenariam ciuibus operam nauabat. Et si quis alius sub Sole pauper sapiens inuenitur, eò nobis carior esse debet, quòd virtutem in virtute, non fortunam quæstumque consectetur.

Sapientia vulgo contempta.

Plutarch. in Aristide.

Sed macte animis, quicumque hanc veram Philosophiam,

phiam, nulloque fuco adulteratam procaris: neque minùs esse te felicem arbitrare, si te populus infesto cachinno exsibilet, quinimmò illud Publij frequenter expende: Nondum felix es, si nondum te turba derideat. Nihil magis mihi persuasi, inquiebat Socrates, quàm ne ad opiniones vestras actum vitæ meæ flecterem. Solita conferte vndique verba; non conuitiari vos putabo, sed vagire velut infantes miserrimos.

Sapiens contemnit vulgi iudiciũ.

Publius Mimus.

Seneca de Vitâ beatâ, c.26.

Et verò quid sapienti detrahit stultorum contemptus fortunæ donis, vestiumque pompâ, quâ prætexta sunt corpora, cuncta metientium? Vt externum aliquem splendorem auferant, natiuam certè lucem illi relinquent. Infra animum sapientis est, quidquid extrinsecus occurrit, & nubium modo interuenit, quæ solares interdum radios nobis abscondunt, sed ipsum solem adeò non inquinant, vt ne tangant quidem. Itaque nec si populi fauor accesserit, insolescit; neque si petulantis vulgi pedibus obtritus fuerit, alienis sordibus obsolescit. Denique & in tenebris instar Cynosuræ cuiusdam radios diffundit, & in recessu solitudinis amplissimum sibi theatrum repræsentat. Hinc subiungit Ecclesiastes:

Stulta vulgi iudicia sapienti nihil detrahunt.

SECTIO NONA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 17. Verba sapientium audiuntur in silentio plus quàm clamor Principis inter stultos.

METRICA PARAPHRASIS.

VIRTVTE quiſquis inclytâ mentem excolis,
Et Sophiæ tacito pectore condis opes,
Si te proteruæ plebis vrna deſpicit,
Diſſimilem vitiis, diſsimilemque ſui,
Monitusque ſurdâ vulgus aure præterit,
Prægnans conſiliis quos tibi lingua parit:
Lucem peroſus publicam, atque intus canens,
Virtutis cochleâ cornua conde, precor.
Virtus ſibiipſi regium eſt capitis decus,
Æquat & in cochleæ maxima regna ſinu.
Hanc nocte liuor vſque luridâ premat,
Diſcutiet radiis noctis opaca ſuis.
Erit vt in aſtra tollat excelſum caput:
Et monitis pretium tunc ſapientis erit.
Quiſquis receſſu ſegrege æſtum plebei,
Et rabidi fugiet murmura rauca fori,
Verba ſapientis aure non ſurdâ bibet,
Vt Clarios tripodes enthea virgo ſolet.
Non Stentor æquè ducet auritum gregem,
Rauca licet tumido guttura folle crepent.
Licet imperita turba plauſum conciat,
Et rabulam fauſto murmure ad aſtra ferat;
Non turba rerum pretia ſed ratio facit.
Plus valet inſano murmure docta quies.

PROSA EXEGESIS.

Sapiens non ſemper deliteſcit, nec ſi deliteſcat, lumen amittit.

NEC ſemper deſpectus in tenebris ſapiens deliteſcit, neque in illo ſuo receſſu ac ſolitudine minus habet veri ſplendoris ac felicitatis: quemadmodum neque ſemper denſis nubibus Sol ille mundi oculus obducitur,

tur, neque, cùm adſpectui noſtro ſubtrahitur, aliqua luminis illi portio decedit, ſed æquè ſemper in ſe ſplendet, & eadem lucis amœnitate (ſi fas eſt dicere) tamquam ſuâ quadam beatitate fruitur atque oblectatur. O beatum illum, qui præclarè ſibi conſcius, & à ſtrepitu tumultuantis mundi ſeductus, intra ſuam ſe cutem cogit, ſibique viuit, ac Deo! Satis amplum virtuti theatrum eſt conſcientia, & vnus inſtar omnium ſpectator, ac bonorum remunerator Deus.

In hoc theatro pulcherrimam contemplationis ſcenam explicat Sapiens, & in conuerſationem aduocat, quidquid eximij cælo terraque continetur: nec opus illi turbâ, cum quâ grata miſceat colloquia. Nam, vt ait Ambroſius, quâ non frequentiâ ſtipatur in ſolitudine, quem vita beata circumdat? Ambroſ. li. 1. de Vitâ Iacob, c. vi.

Viderat olim quaſi per nebulam Seneca huiuſcemodi Sapientis obſcuram quamdam effigiem, cœpitque de illo inquirere, qualis eſſet eius vita futura, ſi aut in ſolitudinem abditus eſſet, vel in cuſtodiam coniectus, vel in aliquâ gente alienâ deſtitutus, vel in deſertum littus eiectus: & reſpondet, talem fore qualis eſt Iouis, cùm reſoluto mundo, pauliſper ceſſante naturâ, acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus. Seneca Epiſt. 9. *Sapiens ſecum conuerſatur Deum imitatus.*

Nos veriùs talem fore dicamus (quamuis cum infinitæ proportionis interuallo) qualis ab omni retrò æternitate fuit omnium rerum auctoris & conditoris Dei, antequam pulcherrimum hoc vniuerſum è nihilo educeret, cùm ſecum ipſe eſſet atque ageret, & in ſe acquieſceret, & huius vniuerſi gubernationem æternis conſiliis agitaret,

——Pulchrum pulcherrimus ipſe
Mundum mente gerens.—— Boët lib. 3. de Conſol. Metro 9.

Ita

Ita ſapiens in tenebris velut in chao deliteſcens, ad illud exemplar vitæ ſuæ normam fingit,

Virgil. 2. Aeneid. ——*ſequiturq́ue Patrem non paßibus æquis,*

& à turbæ contagione ſequeſtratus, ſuaſq́ue in ſe opes, id eſt Dei dona recolligens, cogitationibus fruitur ſe dignis.

Sapientia non ſemper deſpecta. Non ſemper tamen in tenebris ſapiens & ſquallore deliteſcit, ſed incidunt ſubinde tempora, quibus deſpecta paupertas in deſiderio eſt & veneratione, cùm ſcilicet plus ad ſalutem communem conferunt pauperum conſilia, quàm diuitum opes & copiæ.

Vidit hoc olim Græcia in eo, de quo nuper egimus, Ariſtide Iuſto: qui cùm popularis vrnæ ſuffragiis in Plutarch. in Ariſtide. exilium pelleretur, vrbe excedens ſupinas in cælum manus porrexerat, Deum precatus, ne dies vlla Populo Athenienſi tam calamitoſa illuceſceret, quâ Ariſtidis meminiſſe cogeretur. Quid tandem? vix tres anni fluxerant, cùm, Xerxe Græciam inuadente, veriti Athenienſes, ne Ariſtide ad Perſas deficiente, optimus quiſque eum ſequeretur, exules omnes in patriam reuocant. Sed Ariſtides multò antè pro patriæ ſalute deſudabat: & cùm Græcos circumuentos videret, ab Æginâ præceps per mediam claſſem hoſtilem properauit ad tabernaculum Themiſtoclis, ſoliq́ue euocato, Nos iam vanâ, inquit, Themiſtocles, ac iuuenili contentione depoſitâ, aliud pro ſalute Græciæ certamen ineamus: tu Dux & Imperator, operâ ego & conſilio tibi ſubſeruiens. Quid multa? pauperis & quidem exulis ſapientia ingratæ patriæ ſaluti fuit.

Sapientia modeſtia præualet tumultuoſis imperiis. Hoc vindictæ genus virtuti placet ac ſapientiæ, vt tandem vel ab inuitis ametur: & potentiùs hominum animis dominetur genuina minimeq́; fucata modeſtia, quàm

quàm Princeps aliquis inconditis clamoribus ac tumultuoſis imperiis. Neque verò ad populi plauſum componit orationem, aut à vocis contentione verbiſque ſeſquipedalibus commendari deſiderat, cùm ſapientiæ maieſtatem faſtus dedeceat & vociferatio: ſemper enim veræ ſapientiæ ac modeſtiæ indiuiduum fuit contubernium.

Quare non abs re monet Ambroſius, ille melleus totus, nominique ſuo non difformis. Ipſum, inquit, vocis ſonum libret modeſtia, ne cuiuſquam offendat aurem vox fortior. Nemo certè Cycloborum clamore ſuperabit aut Tyrrhenam tubam: & huius tamen ſonus per aëra diffunditur, atque euaneſcit, nullo fructu relicto. Et vt clamoſi vel maximè finem ſuum fructumque conſequantur, quid tandem ſequuntur niſi fauorem popularem, plauſusque & vociferationes inſanæ multitudinis, ceteraque pantomimorum ornamenta? Ambroſius.

Quanta autem dementia eſt eius, inquit Seneca, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris, quòd ab hominibus iis laudaris, quos non potes ipſe laudare? Quid turpius Philoſphiâ captante clamores? Deinde, nemo prudens illos vitæ duces eliget, qui præconem agunt, non doctorem: qui verba magnâ celeritate præcipitant, & communes locos voluunt, & in priuato circulantur, ſed eos qui vitâ docent, qui cùm dixerint quid faciendum ſit, probant faciendo: qui docent quid vitandum ſit, nec vmquam in eo, quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Hi ſunt, qui quouis Monarchâ potentiùs humanis affectibus dominantur: hi ſunt, vt ait Sapiens noſter, quorum *verba plus audiuntur in ſilentio, quàm clamor Principis inter ſtultos:* hi ſunt, qui maiori cum fructu verſantur inter audito- Seneca Epiſt. 52. *Stultum eſt, populi plauſus & clamores captare.*

res Pythagoreo silentio deditos, quàm Princeps aliquis in confertissimâ multitudine, quæ nihil nisi theatrales clamores, & inconditas voces, oratori suo velut minerual rependit.

Christus est pauper & sapiens, qualis à Salomone describitur. Talem sapientem pauperem initio quidem despectum atque explosum, sed tandem doctrinæ moderatione vitæque mansuetudine Monarchis omnibus superiorem, nobis exhibet Isaias, apud quem sic loquitur diuina Maiestas, dum eum nouo Testamento doctorem

Isaiæ 42, 1. ac legislatorem destinat: *Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum, iudicium* (non illud forense, sed legem faciendorum & cauendorum) *Gentibus proferet. Non clamabit, nec audietur vox eius foris.* Ostendens hac ratione,

Iansenius in cap. 12. Matthæi. vt interpretatur Iansenius, Euangelicam Philosophiam non terroribus, non conuitiis, non contentionibus esse defendendam aduersus rebelles, sed mansuetudine su-

Isaiæ 42, 3. periorem euasuram. Hinc subiungit Propheta: *Calamum quaßatum non conteret, & linum fumigans non extinguet: in veritate educet iudicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terrâ iudicium; & legem eius insulæ expectabunt.* En veræ sapientiæ triumphum, cui (tametsi primùm à Iudæis instar scandali, Gentibus instar insaniæ repudiaretur) superbam atque indomitam ceruicem & imperij fasces submisit orbis vniuersus.

Iisdemque modestiæ ac patientiæ vestigiis discipulos suos insistere voluit magnus hic legislator, hortatus ne animis conciderent, si diu despectos in tenebris mœrere contigerit; tandem enim aliquando superiores ho-

Luc. 21, 15. stibus euasuros. *Ego enim*, inquit, *dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri.* His similia postquam ad communem sapien-

ſapientiæ commendationem paucis inſinuauit Eccleſiaſtes, tandem ad fabulæ ſuæ ſeu hiſtoriæ cataſtrophen verbis proximè ſequentibus reuertitur.

SECTIO DECIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 18. Melior eſt ſapientia, quàm arma bellica: & qui in vno peccauerit, multa bona perdet.

METRICA PARAPHRASIS.

NVLLA ſic ſplendens Siculis caminis
Fulgurat caßis, ſimul ac minacis
Torua Mauortis furians Enyo
Cluſerit ora,
Nulla vis ferri chalybiſve tantùm
Pectus aduerſum tegit, vt pauentum
Corda confirmans Sophiæ irretortus
Protegit vmbo.
Si qua præpollens ratio Gradiuo
Excubat fidâ ſtatione mentis,
Saxeis fruſtrà catapulta nimbis
Territat vrbes.
Conſili parmâ ſapienter vſus
Deſpicit fundæ Balearis imbres,
Deſpicit nerui ſalientis ictu
Concita tela.
Scimus vt montes iaculata pubes
Pelion celſo impoſuiſſe Olympo
Pertinax ſtructis gradibus polorum
Scanderit arces.

Fabulæ si quid fidei, reuulsis
Arborum truncis Superos lacessens
Terruit Rhæcus iaculator audax
Castra Tonantis.
Sed quid, heu! prosunt sine mente vires?
Gorgone obiectâ sapiens virago
Centiceps monstrum pepulit Typhœa in
Tartara Pallas.
Ceteram pubem Patareus Apollo
Delium numquam positurus arcum,
Rore qui Pimplæ lauit ora vatum,
Perdidit orco.
Sæuit incaßum sine mente robur,
Visque vanescit sine Marte & arte:
Ars tamen Marti rapit inuidendæ
Præmia palmæ.
Martio si quis strepitu ingruente
Deuio gressu Sophiam reliquit,
Hic rei summæ tumidis salutem
Tradidit Euris.
Heu! quibus demens locupletat vndas
Naufragæ rector spoliis carinæ,
Iura dum puppis maris æstuosis
Credidit vndis?
Seu ratem ditet Perües metallum
Erutum mundi latebris sepulti,
Siue stipatam nemorosa Idume
Thure saburret;
Siue in audacis caua texta pinus
Congerat myrrhæ Brasilus liquorem, &
Balsami succos, & ineuolutis
Cinnama libris;

Addat

Addat & gemmas Malabar sub imo
Gurgite inuentas, adamasque pulchris
Grandinet capsis, geminâ repertum
Munus Iauâ:
Vnus hæc vasto Thetidos profundo
Error ignari tumulat magistri.
Ipse tempestas, Notus ipse, & alno
Naufraga Syrtis.

PROSA EXEGESIS.

NON minori certè periculo exercitus aut Reipublicæ gubernacula duci imperito, aut rectori, qui oculos à prudentiæ Cynosurâ deflexerit, creduntur. Neque enim mitiores in bello tempestates, quàm in oceano, neque tutiùs fortunæ, quàm ventis rei summa committitur. *Gubernator improuidus rem perdit.*

Sed duo potissimùm occurrunt, à quibus inter bellorum fluctus metuenda sunt Imperatori naufragia, nisi ad sapientiæ sideriten animum adfricuerit, stulta securitas, & inconsulta temeritas, vtraque aut stultitiæ aut ignorantiæ filia.

Et nescio quâ ratione fieri dicam, vt qui neruis & corporis robore ceteris antecellunt, minùs fermè animo ingenioque polleant. Itaque hi tales contemnendis quàm cauendis hostibus meliores, à contemptu sæpè nimiaq; fiduciâ initium calamitatis, atque adeò vastitatis patriæ dederunt: & quos spreuerant hostes, negligentiâ violentiores reddiderunt. Vide Lips. l. 5. Politic. c. 16. *Cauenda nimia securitas hostiumq; cõtemptus.*

At contrà nihil tam leue, tamque infirmum ducendum erat, quod non magnæ interdum rei momentum facere posset: & sæpè paruis in bello momentis magni casus intercedunt. Quo magis præceptum illud in om- Cæsar l. 1. de Bello ciuili. Aemilius Probus in Thras.

nium animis esse deberet, nihil in bello oportere contemni; nec sine causâ dici, Matrem timidi flere non solere.

Stultam securitatẽ in bellis quæ pariant.

Hanc à stultitiâ natam securitatem duo fermè in bellis lactare solent, armorum apparatus, & militum copiæ: quibus ita se munitos putant quibus infirmum est ingenium, vt nihil illis ad victoriæ summam deesse videatur. At nisi prudentia in consilium fuerit adhibita, quæ in omnes casus excurrat, & quidquid aut fortuna aut hostilis industria moliri potest, cogitatione præcipiat, quid erit tandem omnis ille armorum apparatus, nisi fumus? & quid militum copiæ, nisi longâ pompâ deplorandum funus?

Temeritas vulgo probatur, non sapientibus.

Altera stultitiæ proles est inconsulta temeritas, quæ ferociter omnia ac præproperè aggreditur, & simul atque hostilem aciem viderit, generosi ducis opinionem apud imperitos captans, fortunæ cuncta committit. Et verò si vulgi sententiis res definienda sit, omnis cunctatio seruilis & abiecta, prompta verò executio, ac periculorum contemptio, generosum quid ac Rege dignum præ se ferre videbitur.

Liuius lib. 22.

Cùm Fabius ille, qui rem Romanam cunctando restituit, castris in monte collocatis, Annibalis ferociam pertinaci cunctatione frangeret, à militibus pugnæ cupidis pro cauto timidus, pro considerato tardus, pro perito imbellis, castrensi conuitio vocabatur. Sed aliud certè fuit Annibalis, omnia prospicientis, & moram illam suspectam habentis, iudicium, qui malè sibi suisque metuens, Ista nubes, inquit, quæ sedet in montibus, sollicitata procellâ aliquando imbrem dabit.

Nihil itaque præproperè, nihil inconsideratè tentandum est: non vt perpetuò cunctando nihil agas, sed vt agentem

agentem te ratio, non fortuna ducat. Rectè Cæsar Augustus prælium aut bellum numquam suscipiendum monebat, nisi cùm maior emolumenti spes, aut damni metus ostenderetur: velle enim tentare fortunam, eius esse arbitror, cuius res cùm angustæ sint, spes etiam angustior in dies futura videatur. Meritò igitur Carthaginienses, duces bella prauo consilio gerentes, etiamsi prospera fortuna subsecuta esset, cruci tamen suffigebant; quod benè gesserant, Deorum immortalium adiutorio; quod malè commiserant, ipsorum culpæ imputantes.

Sueton. in Augusto, c.25. *Prudentia in bellis adhibenda.* Simonetus apud Iou. Pont. hist. lib. 1. Valerius l.2. c.7.

Maneat igitur, primam Imperatoris virtutem esse sapientiam. Tametsi enim multum in re militari potest fortuna, adeoque multum, vt quidquid est prosperè gestum, id pænè omne ducat suum; tamen consilij magnæ in rebus arduis adeoque præcipuæ sunt partes. Quo sensu dixit Attius apud Sallustium, fabrum esse quemlibet suæ fortunæ. & Fabius apud Liuium, bono Imperatori haud magni momenti fortunam esse: mentem potiùs rationemque dominari.

Sapientia fortuna praualet. Cic. pro M. Marcello. Lipsius l. 5 Politic. cap. 16. Sallustius ad Cæsarem. Liuius l.22

Nec plus illi in armis aut robore corporis est præsidij, quàm in fortunâ. Quemadmodum enim machinæ illæ bellicæ, quæ nitrato puluere confertæ, tonitrua ac fulmina imitantur, nulli sunt vsui, nisi flammam veluti spiritum vitamque conceperint; ita nihil prodest aut armorum apparatus, aut militum virtus, nisi ducis sapientia tamquam vigor quidam vitalis accesserit.

Sapientia corporis viribus præstat.

Quin ipsum etiam Imperatorem, tametsi corporis viribus polleat, si sapientiæ lumine fuerit orbatus, non alium existimabo, quàm Cyclopem illum Siculum, qui Vlyssi, id est sapientiæ ludos præbens, hastam

irritis

irritis ictibus libret, vires in ventum effundat, scopulis manus allidat, ac suâ tandem mole corruat. Meritò igitur Agamemnon, vt Troiam euerteret, non decem Aiaces aut Diomedes, sed Nestoras optabat.

Adamus Contzen lib. 4 Politic. c. 12.

Et verò si quis historiarum monumenta peruoluerit, inueniet, celeberrimos Imperatores non minùs litteris ac scientiis excultos, quàm armis exercitatos; non minùs consilio superiores euasisse, quàm gladio. Nónne Periclem, Græciæ fulmen, annos quadraginta accepimus eloquentiâ populum, fortitudine militem, vtrumque prudentiâ gubernasse? Nónne ducum præstantissimus Timotheus ab Isocratis disciplinâ exiens, res Græciæ collapsas instaurauit? Et quoties Cneus Pompeius, depositâ casside, mitioribus Philosophorum certaminibus operam dedit? Ac inprimis è bello Mithridatico victor Rhodum veniens, sigillatim omnium Professorum ædes circumiuit, & fasces illos laureatos priuatorum ianuis submisit.

Summi Imperatores scientiis exculti fuerunt.

Quid ego nunc infinita ducum stratagemata commemorem? quorum pleraque, si rectè ratiocinabimur, non tam fortitudinis, quàm ingenij prudentiæque fœtus esse fatebimur. Non ingrediar hîc infinitum exemplorum pelagus: duo tantùm ex omni numero producam, quæ planè gemina sunt illi historiæ, quam de obsessâ vrbe, ac per sapientiam liberatâ, perstrinxit Ecclesiastes.

Stratagemata in bello sunt prudentiæ fœtus.

Alterum Romanorum est, qui, cùm Galli Capitolium obsiderent, eiusque potiundi spem in fame obsessorum reponerent, prudenter vnico illo perseuerantiæ irritamento victores spoliarunt: proiectis enim, compluribus ex locis, in eorum castra panibus, spectaculo obstupefactos ad pactum soluendæ obsidionis compulerunt.

Liuius l. 5.

Alterum

Alterum nobis ſuppeditat Agathocles Syracuſanorum Rex: qui, obſeſsâ, maiorique ex parte captâ vrbe à Carthaginienſibus, vt reliquæ parti conſuleret, relictis paucis propugnatoribus, exercitum in Africam traiecit, vt metum metu, vim vi diſcuteret. Nec fruſtrà: nam repentino eius aduentu perculſi Pœni, libenter incolumitatem ſuam ſalute hoſtium redemerunt. Val. Max. lib. 7. c. 4.

Ex quibus omnibus luce meridianâ clariùs efficitur, non tantùm in re militari ſapientiam fortitudini præſtare, ſed vſque adeò ducibus eſſe neceſſariam, vt ſi quis vel in vno ab eius normâ deflexerit, multorum bonorum iacturam, vt ait Sapiens, ſit incurſurus. Non licet in bello bis peccare, ait Plutarchus: quia nimirum vnicus error totius rei ſummam in diſcrimen adducit. Hinc meritò turpe eſſe affirmabat Africanus, in re militari dicere, Non putaui. Cùm enim inemendabilis ſit error, qui violentiâ Martis committitur; explorato & excuſſo conſilio ea, quæ ferro aguntur, adminiſtrari cenſebat oportere. *In re militari ſapientia præſtat fortitudini.* Plutarch. in Apophthegm.

Quæ autem de re militari diximus, eadem in Reipublicæ adminiſtratione locum habere, nemo non videt. & ſignanter idem affirmat Sapiens, dum ſic inquit: *Vbi non eſt gubernator* prudens, *populus corruet; ſalus autem, vbi multa conſilia.* Quin hoc etiam amplius de Republicâ pronuntiauit Liuius: Excellentibus ingeniis citiùs defuerit ars quâ ciuem regant, quàm quâ hoſtem ſuperent. Et Nazianzenus: Profectò ars quædam artium & ſcientiarum mihi videtur eſſe, hominem regere, animal maximè varium & multiplex, quod in nullum magis inſurgit, quàm in eum quem imperium in ſe affectare perſentiſcit. Vis igitur *Etiam in adminiſtratione Reipublicæ.* Prou. 11, 14. Liuius li. 2. Nazianz. Orat. Apolog. 1.

Qqqq

tur moroſum hoc animal in gyrum rationis ac obedientiæ redigere, & quidem ſine vi & armis? vtere ſuaui ac moderato prudentiæ fræno. Hæc vnica & propria virtus eſt imperantis. Et ſanè plura, vt Tacitus 13. Annal. ait Tacitus, in ſummâ fortunâ auſpiciis & conſiliis, quàm telis ac manibus geruntur; vt verum ſit Poëticum illud oraculum:

Euripides. *Mens vna ſapiens plurium vincit manus.*

SPECV-

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE CAPVT DECIMVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 1. Muſcæ morientes perdunt ſuauitatem vnguenti. Pretioſior eſt ſapientia & gloria, parua & ad tempus ſtultitia.

Alia verſio habet: Ponderat præ ſapientiâ, & præ gloriâ ſtultitia parua.

2. Cor ſapientis in dexterâ eius, & cor ſtulti in ſiniſtrâ illius.

3. Sed & in viâ ſtultus ambulans, cùm ipſe inſipiens ſit, omnes ſtultos æſtimat.

METRICA PARAPHRASIS.

MVSCAS *dum crocei aut cinnamei hoſpites*
Liquor retentat vnguinis,
Si molli tumulo fortè ſuperſtites
Virtus odoris enecet;
Vnguento ſpecies & pretium perit,
Nulliſque ſeruit vſibus:
Sic quos nobilitat puluere Olympico
Heroïcum palmæ decus,

 Queis

Queis virtus pretium, queis sapientia
Cæli fauores adijcit,
Si fors vel tenui stultitiæ notâ
Splendorem obumbrant gloriæ;
In fumos abeunt conspicuæ faces,
Et digna fastis nomina.
Alcides humeris sidera fulciens
Atlante vix Atlas minor,
Post fixa Hesperij margine littoris
Partæ trophæa gloriæ,
Ritu Mæoniæ comptus amiculæ,
Et Cypriâ comam hispidam
Sub mitrâ cohibens, inter adulteras
Prodegit immensum decus.
Heu! serò hanc maculam nominis intuor,
Mihique canto fabulam.
Heu! quòd me Cypridis præcipitem dedit
Vertigo mentem fascinans.
Deuita, Sophiæ quisquis amicior,
Hunc turbinem dementiæ.
Si curru celebrem fama Hyperionis
Per astra cæli vexerit;
Vt primum nebulam stultitiæ hauseris,
Vanescet extinctum decus.
Hoc spectans sapiens, indecoris fugit
Vitæ perosus tramitem:
Cælo conspicuum tollere verticem
Virtute clarâ gestiens.
Seu curas animo peruigili coquat,
Palmam & coronam cogitat:
Seu feßis veniat luminibus sopor;
Trophæa somnus erigit.

Vir-

Virtus dulcè putat ſanguine poſtumam
Vitam paciſci nominis:
Virtus indigetum nata penatibus
Cognata ſpectat ſidera.
At ſtultus ſequior deſidis otij
Alumnus, ac plangens humum,
Nil dignum rutilo cogitat æthere,
Famæque cantandum tubâ:
Nil fauſto ſtolidus concipit alite,
Nil ordine aut modo gerit,
Virtuti anteferens regna pecuniæ,
Honeſta fœdis poſthabens,
Quin iſthuc fatui prouehitur furor,
Vt cùm ſit inſtar caudicis,
Nigriſque Anticyris immedicabilis,
Totuſque rus merum; tamen
Fungos inſipidos & pepones vocet,
Quos obuios dedit via.
Solus fatidicus Tireſias ſupra
Examina vmbrarum ſapit.
Sic queis in vitreis fors ſpecularibus
Infuſus eſt ater liquor,
Fallaci radio luminis autumant
Cunctos peruſtos Solibus.
O quantum ſolidæ gens ſapientiæ
Vulguſque inane diſſident!

PROSA EXEGESIS.

MAGNVM omnino diſcrimen ſapientem inter & ſtultum, ac diſpar vtriuſque vitæ ratio. Cùm enim hoc vnicè commendatum ſit ſapienti, ne vnquam ab originis ſuæ ſplendore degeneret, ſemperque honeſta, *Sapientis & ſtulti diſcrimen.*

cæloque affinia consectetur, nec eodem sepulchro cum corporis exuuiis memoriam sui computrescere patiatur; fatuus contrà nihil altum spirans, nihil arduum, sic vitam instituit, vt à morte nihil discrepet; naturæque melioris oblitus, tamquam corpus voluptati, anima illi sit oneri, ad instar ignauæ pecudis, aut in cœno sordibusque volutatur, aut rebus nihili distinetur, aut negotium tractat otio perniciosius.

Ambitiosorum stultitia. Eccle. 1.

Pone sub adspectum, si placet, ætatum omnium terrarumque compendium; & quoniam *stultorum infinitus est numerus*, pleraque mortalium studia contemplare, videbis quosdam & ridebis trabearum fasciumque candidatos, aut veriore nomenclaturâ abiectissima aulæ mancipia, qui pudendâ submissione etiam infimi cuiusque genua prehensant, & vestigia exosculantur. Quo fructu tandem? vt aliquando pro honore fumos, pro Iunone nebulam vani Ixiones amplexentur.

Auarorum stultitia.

Videbis alios, quibus auaritia omnem vitæ gustum fructumque abstulit. Imperiosum malum! cuius tyrannidi neque dies operosi sufficiunt, neque noctes insomnes: cuius implendo gurgiti neque terrarum fertilitas, neque marium commercia, imò nec inferorum thesauri pares esse possunt. Certè nimis angustæ Neroni fuerunt opes Imperij Romani, quas postquam abliguriuerat, turpi nundinatione Magistratuum institutâ, consorti scelerum suorum non pecuniam tantùm, sed succum & sanguinem emungenti, hoc identidem inculcabat: Nosti quid sitiam; hoc agamus, ne cuiquam quid sit residui.

Sueton. in Nerone.

Bernardus l. 2. de Considerat. *Otiosorum stultitia.*

Præ hac dementiâ leuior eorum stultitia censebitur, quibus otium arridet, mater nugarum, nouerca virtutum: quibus neque degener vmquam assurgit animus ad

ad excelſas & heroicas cogitationes ſapientum, neque roboris aut induſtriæ ſatis eſt ad euellendas vitiorum fibras, aut excutiendum lethargi ſtuporem. Itaque ſi virtutis decor inuitauerit, aut honeſtatis alicunde radius effulſerit, Deus bone! quas non difficultatum moles ſibi obiiciunt? quas non periculorum vmbras ignauiæ ſuæ prætexunt? Væ mihi! exclamat piger, *leo eſt foris in viâ, in medio platearum occidendus ſum*. Quid ergo conſilij? Satius eſt igitur verſare me *in lectulo, ſicut oſtium vertitur in cardine ſuo.* Et quamuis animum eius efficaci cohortatione non minùs in omnem partem verteris, atque corpus voluitur in plumâ; non aliud tamen impetrabis, quàm verba lenta & ſomnolenta. Nimirum cogitationes eius ſimiles ſunt conatibus expergiſci volentium, qui tamen ſuperati ſoporis altitudine rurſus remerguntur.

Prou. 22, 13. & 26, 13.

Auguſtinus lib. 8. Confeſſ. c. 5.

Sed omnes mihi dementiâ ſuperare videntur illi, qui nominis ac famæ, fortunarum & ſalutis diſpendio ſe libidini voluptatique manciparunt. Quis enim hoſtis in victos ac profligatos tam contumelioſus vnquam extitit, quàm in quoſdam ſuæ voluptates fuerunt?

Libidinoſorum dementia.

Sed gradum figo, ne in hoc latiſſimo ſtultitiæ campo, inter tot errores labyrinthum ſibi texat oratio: in quibus cùm multa ſunt indigna, tum nihil intolerabilius, quàm inſanos illos optimum quemque ac ſapientiſſimum dementiæ inſimulare. *Sed & ſtultus in viâ ambulans*, inquit Eccleſiaſtes, *cùm ſit ipſe inſipiens, omnes ſtultos æſtimat.* Enimuerò quid magis obuium eſt in rebus humanis?

Stultitia damnare vult ſapientiam.

Audi, ſi placet, auaros, illos inquam viliſſimos terræ vermiculos, qui lucem exoſi, aurique cupiditate excæcati, circa lutulentam prædam, ad ipſa pænè tartara

Auari deſpiciunt pauperes ſpiritu.

pro-

proreptant: nónne fanaticos illos aut lunaticos interpretantur, qui nudum Christum nudi sequuntur, & vltroneam paupertatem professi, nuntium rebus humanis remittunt?

Otiosi strenuos damnant.

Quid autem desides illi, quorum, vt antè docui, nihil aliud est vita, quàm viui hominis sepultura? Ij verò sapientiam sibi præ ceteris arrogant. *Piger* enim *sapientior sibi videtur septem viris loquentibus sententias,* puta septem illis Græciæ luminibus, aut apud Romanos capitalium causarum arbitris. Quas autem loquitur sententias? Iamdudum hanc produxit noster Ecclesiastes. *Stultus complicat manus suas, & comedit carnes suas, dicens: Melior est pugillus cum requie, quàm plena vtraque manus cum labore & afflictione animi.*

Prou. 26, 16.

Eccle. 4, 5.

Libidinosi continentibus insultant.

Sed multò etiam intolerabiliùs, castis, sobriis, continentibus insultant Circæa mancipia, libidinis ac voluptatis asseclæ, dum velut vltimos & calamitosissimos mortalium despiciunt eos, qui carni in carne bellum inferentes, ciliciis corpus affligunt, inediâ macerant, flagellis excruciant. Iam olim ceteros mortalium præ se despexit perditissimum illud libidinis mancipium Sardanapalus: qui cùm vitam omnium turpitudinum fæcibus contaminatissimam, subditisque suis exsecrabilem duxisset, sepulchrum suum his verbis insignire non erubuit: Ego regnaui, & quamdiu lucem Solis sum intuitus, bibi, comedi, Venerem exercui. Ede, bibe, lude: reliqua ne digitorum quidem strepitu digna sunt. Quid igitur virtus? Res horrida, spinosa, vilis, abiecta, despicabilis. O pudor vbi es? Quid enim aliud, inquit Aristoteles, in bouis, non in Regis sepulchro inscriberes? hæc habere se mortuum dicit, quæ ne viuus quidem diutiùs habebat, quàm fruebatur.

Athenæus lib. 12.

Cic. lib. 5. Tusc. quæst.

Quó-

Quónam vſque tandem hæc ſtultorum ſomnia valebunt? donec nimirum deterſâ huius vitæ crapulâ, ſerò ad contemplandam aliam rerum faciem oculos aperient, & inopinatâ iuſtorum gloriâ perculſi, cum gemitu dicent: *Hi ſunt, quos habuimus aliquando in deriſum, & in ſimilitudinem improperij. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore: ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter Sanctos ſors illorum eſt.*

Sera ſtultorum pœnitentia.

Sap. 5, 3.

Quare non immeritò ſapientiæ iuſtitiæque candidati ſtulta hæc improborum iudicia pro nihilo habentes, vnam virtutem ſequuntur ducem; licet per ardua, per confragoſa, per maleuolentiæ ſpicula, per inuidiæ faces, per aduerſæ fortunæ tela, ad immortale decus eius enitendum ſit. Nihil illis pulchrum, niſi rectæ rationi conforme: nihil ſuaue, niſi guſtum habeat veræ ſapientiæ. Nihil opinionis causâ, omnia conſcientiæ faciunt. Quibuſuis laboribus obuij, corpus animo fulciunt; & cælum velut ſcopum intuentes, maiora mente concipiunt: denique ſui ſemper ſimiles, vitam citiùs, quàm honeſtatem, extorqueri ſibi patiuntur; non ignari ſcilicet, quàm facilè præteritæ vitæ ſplendorem ſuperueniens obnubilet vmbra ſtultitiæ.

Sapientes ſtultorum de ſe iudicia contemnunt.

Quod dum initio huius Capitis nobis inculcat Eccleſiaſtes, neſcio an ad virtutem generoſas mentes incitet magis, an verò in curſu prouectas, metæque iamiam imminentes, ſufflaminet. Quis enim non animo concidat, ſi perſuaſum habeat, totum anteactæ vitæ decus, quantumuis exiguæ ſtultitiæ nebulâ fuſcatum, euaneſcere? Enimuerò quotuſquiſque eſt, cui non leuis aliquando fatuitas obrepat? quis ita cir-

Etiam ſapiens interdum cespitat.

cumſpectè ſingula figit veſtigia, vt non aliquando ceſpitet?

——*Semel inſaniuimus omnes,*

D. Leo Serm. 11. de Quadr. ait Poëta: magnique laboris eſt (vt cum D. Leone loquar) cùm vndique innumeræ vanitatum illecebræ blandiantur, ad nulla contagia vigorem animi relaxare. Quis picem tangit, & non inquinatur ab eâ? quis non infirmatur in carne? quis non ſordeſcit in puluere? quis tantæ puritatis eſt, vt iis non polluatur, ſine quibus vita non ducitur?

Quid eſt igitur? An tale nobis Eccleſiaſtes cum Stoicis hîc proponit exemplar ſapientiæ, quod nuſquam terrarum vnquam extiterit, vt ait Plutarchus? (Plutarchus de Pugnâ Stoicorum.) ita vt præter generoſos conatus nihil hîc à nobis exigatur? An verò popularis hîc iudicij trutina ſugillatur, in quâ, ſi quid humanitus acciderit ſapienti, magnis vitæ meritis exiguus error præponderat? An denique eorum nos exitus vult perhorreſcere, qui vitam diu laudabiliter actam inſigni tandem dementiæ labe contaminarint? (Thren. 4, 5.) quique, vt ait Propheta, enutriti in croceis, amplexati ſint ſtercora? Quidquid horum ſibi propoſitum habuit Eccleſiaſtes, hoc certè voluit vnicuique noſtrûm curæ & cordi eſſe debere, ne qua turpitudinis aut ſtultitiæ macula vitam contaminet. Videamus nunc igitur quid porrò cuique cauendum hoc Capite præſcribat.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS. 4. Si ſpiritus[a] poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris: quia curatio faciet ceſſare peccata maxima.

[a] Campenſ. Si cupiditas dominandi animum tuum inuaſerit.

METRICA PARAPHRASIS.

FELIX, *procellas quiſquis vndantis ſali*
Sua vela ſtringens horret, & Zephyros timens
Nimiùm ferentes, patrium remo legit
Propiore littus: quippe rupe ſub cauâ
Tumultuantis Æoli ridet minas,
Et portuoſi marginis tutus ſinu
Fragiles in altum prouehi ſpectat rates,
Diſterminantes limite anguſto metus,
Tabulaque ſectas mortis & vitæ vias.
Felix, paterni cultor & cuſtos laris,
Qui priua rura bubus exercens ſuis,
Popularis auræ proſperos flatus timet,
Modicusque voti, patriam gremio premit
Fouetque ſortem; vela nec pandit ſpei:
Securus auidas cuius infauſtum comas
Diadema cingat; cuius in caput minas
Diri cometæ vibret ignicomum iubar.
Hac ſorte viue, quiſquis in ſortem venis
Beatitatis: nulla te ſurſum vehat
Fauoris aura. Gloriæ ſplendor licet
Percellat oculos, iura ſceptrorum licet
Animos adulent ſtemmate illuſtri ſatos,

Licet ad secures vrna popularis vocet;
Ne crede sorti, fige constantem gradum,
Malefida neu te sceptra dimoueant loco.
Quod sis, id optes esse, nec quidquam prius
Potiúsve ducas. Regna nihil aliud putes,
Quàm nomen ostro putrido infectum, & comam
Vano superbam vinculo. Hæc casus breuis
Subruit; eoque promptiùs, quò celsius
Fortuna culmen rebus ambiguis dedit.
Sic alta terret fulmen acroceraunia:
Humilis agrestes vallis abscondit casas.
Leuiora leuiùs Numen iratum ferit:
Potens potentes pœna discruciat reos.
Quid lacera curis pectora, & luctus graues,
Obuia sopori spectra quid memorem? Minor
Tyrio sub ostro corpori obrepit quies.
Quid, quòd potentum limine pietas, fides,
Morumque candor exulat? ferrum Themis,
Libido lex est: quà iuuat, Reges eunt.
Quid scelera memorem, luridæ prolem stygis,
Cubile in ipsis Regiæ penetralibus
Locare? Regis impotens solium occupat
Fastus, palatî stipat æratas fores
Furor satelles: inuidia culmen tenet
Crinita colubris: ædibus penitis locum
Fucata vultum deligit calumnia,
Fraudumque laruæ: bella molitur foris
Furiata Enyo: fas, nefas, dolus, fides
Perinde habentur. Vidit infandos Gaba
Saulis ausus, cùm patri inferias meo
Toties pararet Martis occulti dolis.
Videre Thebæ mutuam Regum necem,

Fra-

Fratrumque in ipsâ morte discordes rogos.
Quin prima mulier nobilis fastu ac probris,
Mentita sexum, Regiam inuasit Nini.
Quid vos Mycenæ? (mentis admonitu stupet
Perculsa vox) vidistis horrendum nefas,
Atrei furores, ac Thyestæas dapes.
Quid si & venenis mensa conditis scatet,
Et sculpta tacitam gemma propinat necem?
Adde impiata iura socialis thori,
Fatoque Regem classis Argolicæ datum
Maiorem Atridam: Phœbus vbi dubius stetit,
Solitáne abiret, an Thyestæâ viâ.
Nullum superbâ purpurâ facinus abest.
Quotquot potentes admouent sceptris manus,
Nimiùm sibi licere, quod libuit, volunt.
An non honoris futile hoc nomen rear,
Quod tanta scelerum sæpè dehonestat lues?
Hæc scelera vitat quisquis inuoluens suâ
Se sorte, plebis non graues curas amat,
Sibique tacitus viuit, & viuit Deo.

PROSA EXEGESIS.

SVPERVACVA videri posset hæc Sapientis cohortatio, nisi tragicorum nos exemplorum vetustas doceret, plus posse in animos hominum tyrannicum ambitionis imperium, quantacumque vanitatis aut periculi denuntiatione. Nimiùm scilicet oculis suis credunt, externâ rerum superficie contentis, & inani splendore fascinatis. Atqui penetrandum potiùs erat in ipsa viscera, & cum experientiâ vitæ magistrâ de rerum naturâ consultandum.

Satísne splendoris ac maiestatis habuisse videtur Re-

Honor ac dignitas quam parui sint pretij. ginaPersarum Esther impendio tot Prouinciarum ornata, quæ ab ipso Reginæ cultu nomen sortiebantur? Satísne, inquam, splendoris ac maiestatis habuisse videtur, vt de Regiâ fortunâ sententiam dicere possit? Audite quo Esther 14. 14. in pretio apud illam fuerit tanti regni diadema. *Tu Domine*, inquit, *qui habes omnium scientiam, nosti quòd abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, & detester illud quasi pannum menstruatæ.* Stobæus Ser. 47. Satísne fortuna Regia perspecta fuit Antigono? ille tamen vetulæ, felicitatem eius deprædicanti, Si nosses, inquit, ô mater, quot malis hic panniculus inuoluatur, ne de sterquilinio quidem iacentem auferres.

Regia fortuna miseria. Neque minùs exploratam habuit hanc vmbratilem felicitatem ille tot Regum ductor Agamemnon: qui aliud nihil esse pronuntiauit diadema, nisi Seneca Troad. *vano fulgore tinctum nomen* (vt rem vocaret, adduci non potuit) *& falso comam vinclo nitentem.* quasi dicat: Vulgus capitis ornamentum vocat, cùm veriùs catena sit, & verticis nostri vinculum, quod miseros capite minuit, veram tollens libertatem, & in veram compingens seruitutem. Quid enim aliud est magna fortuna, nisi magna seruitus? Senserat hoc Monima Milesia Mithridatis vxor, mulier aPlutarch. in Lucullo. pud Græcos in paucis nominata: quæ vt se in libertatem assereret, ipso se diademate suo suspendit. sed eo fracto cùm in terram corruisset, detractum collo pedibus conculcauit, dicens: Execrabilis fascia, nec in vitâ suaue quidquam mihi contulisti, nec in tam tristi obsequio quidem mihi vales opitulari. eoque dicto, pectus mucrone Bacchidi transfodiendum præbuit.

Et hi quidem testes omni exceptione maiores, qui non vt Philosophi plerumque de Chimæris aut ideis animo fabricatis otiosè disputant, sed de iis nos certiores

res

res faciunt,quæ vsu quotidiano contrectarunt. Quis igitur splendidam hanc amet seruitutem, tot miseriis circumseptam? Quis tam demens est,vt omnium velit obsequiis reuerà substerni,vt in speciem dominari videatur? Et hoc potentiam,hoc regnum vocant, omnium domos suâ vigiliâ defendere, omnium otium suo labore, omnium delicias suâ industriâ, omnium vacationem suis occupationibus? Hoc est esse beatum, manus omnium circumspicere, nutus obseruare, suspectum habere loquendi audiendique commercium? Non magis sanè, quàm olim verè Rex fuit personatus ille Syracusanorum tyrannus sub ense districto & ceruicibus imminente collocatus. Non enim minùs attonitos & perplexos, quàm Damoclem illum, habet lubrica dignitatum conditio, & ipsa per se metuenda altitudo.

Hanc olim vocem Mecænati in ipso dignitatis equuleo veritas extorsit. Ipsa,inquit, altitudo attonat summa. Quis nescit, præruptis montibus adiacere præcipitia? & inter perfidorum impellentium manus procliuem esse ruinam? Ostendit hoc magnorum exitus,quos in exemplum fortuna,tamquam nauseantis stomachi vomitum, posuisse videtur. Quis Ablauium Constantini,Rufinum Arcadij, Iunioris Theodosij Flauium, aliosque innumeros, quasi totidem fortunæ ac dignitatum pilas ignorat? Olim certè nec Manlio Capitolij defensio, nec Seiano Imperatorius sanguis, nec Pompeio orbis victoriis lustratus, nec Cæsari terrarum triumphi profuerunt; iacent coniunctissimorum mucronibus interempti.

Seneca Epist. 19.

Scriban. l. 1. Polit. c. 21.

Magnorum funesti exitus.

Nec meliora fata extra Romanum Imperium in viris magnis inuenies. Mithridates tot Regnorum dominus, bellis fractus, ne fortunæ suæ superesset, violentâ manu

manu vitam abrupit. Idem mortis genus placuit Hannibali, ne viuus ludibrio eſſet hoſtibus. Quid plura? Nónne Crœſus rogum ſuum vidit, Agis laqueum, venena Phocion, Baiazetes caueam, Manfredus ſecurim? Prorſus vt opimas fortuna ſibi ſaginare videatur victimas, aut cum Tarquinio ſumma papauerum capita ferro deſtinare.

Honores attingere periculoſum. Quiſquis hæc legis, fuge nimis alta faſtigia, grauiori ſemper ruinæ obnoxia: nec te publicæ lucis amor, aut dignitatum ſplendor alliciat, quæ non raró tam
Aelianus lib. 12. c. 8. infelici exitu funeſtantur. Rides ſubinde pyrauſtam flammæ pulchritudine delectatum ad lucernas aduolantem: qui dum flammam nimis prehenſat, comprehenditur, ludumque in exequias vertit. Non meliore fortunâ ex hac honorum palæſtrâ diſcedes, quiſquis illos immodico adfectu concupiſcis.

Ambitio multorum peccatorum cauſa. Cic. lib. 1. Offic. O pone modum magnis cogitationibus, quæ prauâ ſemel viâ ingreſſæ, fas ac nefas iuxtà habent, æquum & iniquum, pudorem & infamiam. Vt enim quiſquê eſt altiſſimo animo, & gloriæ cupido, ita facillimè ad res iniuſtas impellitur. Nec aliud ſpectat impotens am-
Bernard. in Pſal. 90. bitionis dominatus, quæ diſertè à D. Bernardo dicitur ſubtile malum, ſecretum virus, peſtis occulta, doli artifex, mater hypocriſis, liuoris parens, vitiorum origo, criminum fomes, virtutum ærugo, tinea ſanctitatis, excæcatrix cordium. Certè excæcatrix cordium. Non enim aliter credibilis eſſet tantus in vllo furor, qui tam
2. Reg. 16. temerè diuina humanaque iura proculcaret. An per ſtupra paterni tori ad regna gradum ſibi ſtrueret Abſalom, niſi ambitionis eum dementia prorſus excæcaſ-
4. Reg. 11. ſet? An Regiæ ſtirpis ſanguine ſe proluerct Athalia?
Iudicum 9. An ſpuria Gedeonis proles ſeptuaginta fratres legitimi

thori

thori prærogatiuâ potiores, in vno ſaxo cupiditatis ſuæ victimas immolaret? An Tullia, vt virum Tarquinium Regem ſalutaret, ſupra cruentum patris cadauer vecta carpento, conſternatos equos ageret? Florus l. 1. c. 7.

Rurſus niſi ambitio hominem ex homine tolleret, & cum ratione mentem penitus extingueret; numquam Nabuchodonoſor exterminatis gentium diis, ſolus ipſe Deus haberi voluiſſet: numquam aras & ſacrificulos affectaſſet Tiberius: numquam Olympici Iouis ſimulacro capitis ſui effigiem impoſuiſſet Caligula: numquam Bacchum, &, quod extremæ dementiæ eſt, Cybelen habitu expreſſiſſet Heliogabalus. Quid nunc poſt tam infanda ſcelera inauſum aut intentatum ambitioni credimus? An non igitur meritiſſimo iure noſter Eccleſiaſtes: *Curatio* ambitionis *ceſſare faciet peccata maxima?* Iudith 3, 13 Suetonius in Tiber. Suetonius in Calig. Fulgoſus l. 9. c. 5.

Viderunt hoc illuſtriſſima orbis Chriſtiani lumina: quos inter Ambroſius, ab Imperatore ac populo Mediolanenſis Epiſcopus poſtulatus, nocturnâ ſe fugâ proripuit. Taceo Chryſoſtomum, quem Antiochiâ profugum Flauianus diuino monitu in ſpeluncâ deprehenſum ſacris initiauit. Sileo Magnum Gregorium, igneæ columnæ indicio proditum, & ad Pontificatus apicem cum lacrymis raptatum. Prætermitto Bernardum, Thomam Aquinatem, noſtroſque Layneſium, Borgiam, alioſque quamplurimos, qui Pontificias infulas, ipſamque ſacram purpuram conſtantiſſimè repudiarunt. Huic ſapientum cœtui quicumque ſe aggregat, is demum ſapit: & extra fortunæ aleam conſtitutus, ſoluto animo ac libero pronuntiat: Paulinus in Vitâ. *Viri ſancti honores fugerunt.* Metaphraſtes in Vitâ. Ioann. in Vitâ.

Stet quicumque volet potens
Aulæ culmine lubrico;
Me dulcis ſaturet quies. Seneca Thyeſt.

Obscuro positus loco
Leni perfruar otio.

Sed vela verto, vt ad alia stultitiæ genera, quibus euanidum redditur boni nominis vnguentum, deflectat oratio.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 5. Est malum quod vidi sub Sole, quasi
per errorem egrediens à facie Principis:
6. positum stultum in dignitate sublimi, & diui-
tes sedere deorsum:
7. Vidi seruos in equis: & Principes ambulantes
super terram quasi seruos.

METRICA PARAPHRASIS.

QVIS *fumum decus æstimet?*
Quis vanis pretium ponat honoribus,
Dum quos purpura vestijt,
Vitæ degeneris commaculat pudor?
Falso nomine dignitas
Indignos decorat. Vidi ego Principis
Errore exitiabili
Magnatum fatuos scandere culmina,
Et quos dedecorant probra,
Ornatos trabeâ ac fascibus ImperI,
Tristi nube supercilI
Despectare humiles nobilium greges:
Dum quos diuitiæ beant
Virtutum, & Sophiæ nobilitant opes,

Ad

Ad ſubſellia plebei
Regum deſipiens calculus abijcit.
Vidi ergaſtula ſplendidis
Sublimes in equis, dum Proceres humi
Seruorum obſequia occupant.
O morum ſcabiem! ô perniciem rei
Summæ! sicne ferociens
Virtutum rapiat præmia ſeruitus?
O qui ſidera concutis!
Sic riſu placet hæc infima vertere?
Quod maius trabeæ probrum,
Quàm ſi ſecta flagris tergora veſtiat?
Quid quòd turgidius nihil
Orbis fert humili, dum ſolio incubat?
Quod vitæ meritis nequit,
Maieſtate manus, ac tumido gradu
Affectat decus ImperI.
Cùm nil eximium mancipia erigat,
Hoc ſolum eximium putant,
Si rerum dominos ſub pedibus premant,
Et ius fasque libidinis
Seruilis miſero ſubijciant iugo.
Quid flammas memorem, & cruces,
Spirantesque animos ſanguineam necem?
Regnat ſanguine plurimo,
Qui vili ad ſolium è ſanguine proſilit.
Surgit res tenuis, vapor,
Cùm Solis radiis in nebulam coit:
Sed mox parturiens minas,
Mundum terrifico fulmine concutit.

PROSA EXEGESIS.

Diligenter expendendũ quis Reipublicæ præficiatur.

ERROR certè Principis exitiabilis! cui cùm tranquilla ac beata ciuium vita debeat esse proposita, videndum est etiam atque etiam, quibus Reipublicæ clauum committat, quos Iuri dicundo præficiat, quos legum publicæque tranquillitatis vindices eligat. Nam, vt rectè monet Cassiodorus, diu ipse trutinandus est, cui traduntur examina trutinæ: talisque debet à Principe deligi, qualis ab ipsâ posset lege dictari.

Cassiodor. l. 5. Var. c. 40.

Quid cauẽdum in Principum ac Magistratuum delectu.

Cauendum est igitur, ne turpe lucrum sectatus fœdâ Magistratuum nundinatione, quæstui Rempublicam habeat. Nec solo maiorum stemmate commendabiles, cetera fungos & caudices, assumat; memor illius quod notat Paterculus, Optimum quemque esse nobilissimum, & in cuius animo insit virtus, ei plurimum esse tribuendum. Nec denique affectui suo plus æquo indulgens, seruos aut libertos vilissimi obsequij merito in proprium dedecus immodicis extollat honoribus, ne obiiciatur illud Plinij: Præcipuum est argumentum non magni Principis, liberti nimis magni.

Velleius lib. II.

Plinius in Panegyr.

Sed, prô dolor! in iis qui omnia sibi volunt licere, plus non rarò valet cupiditas, quàm ratio aut honestas. Deus bone! quàm indigna olim passa est Romana Respublica, cùm, libertate pessumdatâ, æquum & iniquum Imperatorum iugum subiret! quæ non monstra vidit illa ciuitas, cùm seruis, aurigis, citharœdis, cupediariis, ceterisque eiusmodi quisquiliis Magistratûs insignia, tamquam aurei circuli suillis naribus aptarentur? cùm parasitis, aleatoribus, exoletis, vt erat quisque moribus perditissimis, ita maximè ad honores aditus pateret?

Magistratus inidonei.

Certè

Certè Vitellius magnam Imperij partem non nisi consilio & arbitrio vilissimi cuiusque histrionum & aurigarum, & maximè Asiatici liberti administrauit. Quid Claudius? annon libertos suos Posidem, Felicem & Harpocram ad inuidiam extulit? De Heliogabalo quid attinet dicere? qui per Gordum & Murissimum, libidinum suarum consortes, creauit Præsides, Legatos, Consules: omnesque dignitates polluit ignobilitate hominum perditorum.

Sueton. in Vitellio.

Idem in Claudio.

Lampridius in Heliogabalo.

Prætermitto illos, qui Rempublicam ludibrio habuerunt: inter quos Caligula, postquam equo suo, quem deperibat, equile marmoreum, purpurea stragula, monilia, ceterumque luxûs apparatum dedisset, etiam Consulatum eidem traditur destinasse. Nec minùs infamis Nero, qui cùm Doryphoro nuberet, Imperium Romanum pro dote assignauit.

Sueton. in Nerone cap. 29.

Sed piget his portentis diutiùs immorari: hoc tantùm dico, quoties dignitas indignis contingit, non tantùm eos hoc honoris fastigio non cohonestari, sed eorum etiam indignitatem magis in propatulo constitui. Quis, obsecro, non rideat in Colossæâ basi collocatam pumilionis statuam? Quis strumam in sellâ curuli (sic Nonium Catullus appellat) non detestetur? Non enim possumus ob honores reuerentiâ dignos iudicare, quos ipsis honoribus iudicamus indignos: nec tamquam humano fastigio maiores venerari, quos vix hominum numero censendos iudicamus. Quid est enim aliud Principatus sine meritorum sublimitate, ait Saluianus, quàm honoris titulus sine homine? aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto?

Honor indignos dehonestat.

Boëtius lib. 3. Prosâ 4.

Saluianus lib. 4 de Prouident.

Adde, quod caput est, perniciosissimum esse, pulsis è Republicâ sapientibus, aut in squallore situque iacentibus,

Indignorum promotio Reipub. perniciosa.

bus, ſtultos, improbos, mortalium fæces, erectâ ceruice lætos alacresque volitare. non quòd ſapientis magnopere interſit, quo loco aut numero habeatur (virtus enim per ſe lucet in tenebris, & pulſa loco manet, ſplendetque per ſe ſemper, nec vllis vnquam ſordibus obſoleſcit) ſed intereſt inprimis Reipublicæ. Certiſſimam enim peſtem eſſe Reipublicæ pronuntiat Antiſthenes, ſicubi virtutis & ſapientiæ præmia ſtultitia & ambitio poſſident. Et ipſe noſter Sapiens orbem concuti affirmat per ſeruum, cùm regnauerit. Sic enim res habet, vt ſi gladium paruo puero, aut imbecilli ſeni aut debili dederis, ipſe impetu ſuo nemini noceat; ſin ad nudum vel fortiſſimi viri corpus acceſſerit, poſſit acie ipsâ & ferri viribus vulnerare: ita cùm ſeruis, fatuis, indignis, Magiſtratus tamquam gladius datur, qui per ſe pungere neminem vnquam potuiſſent, hi publicæ poteſtatis nomine armati, Rempublicam contrucidant. Intereſt etiam priuatorum, quorum fortunis imminent ſerui, quorum felicitatem perturbant fatui, quorum calamitatibus inſultant improbi. Quinimò intereſt & ipſius Principis, vt rectè docent ea quæ ſubiicit Eccleſiaſtes.

Cicero pro Sextio.

Prouerb. 30, 22.

Cicero pro Sextio.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 8. Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui diſſipat ſepem, mordebit eum coluber.

9. Qui transfert lapides, affligetur in eis: & qui ſcindit ligna, vulnerabitur ab eis.

METRICA PARAPHRASIS.

ESTIS iò Superi! cæliqne Aſtræa tribunal
Supplicia factis digna diſpenſans tenet.

Et

Et benè, quod fructus carpit consultor iniqui
Consilij, & ipsum redit in auctorem scelus.
Quisquis enim scrobibus grassabitur insidiosis,
Cespite viarum abrupta mendaci occulens;
Hunc operæ in pretium priùs ipse vorabit hiatus,
Fraudumque fossor damna, quæ parat, feret.
Sanguine Pigmalion fraternas imbuit aras,
Et quod patrare docuit Anthæum, tulit.
Sic multos fluuij cursu qui stante per annos
Litare docuit hospite infenso Ioui,
Futilis occubuit vates Nilotide ripâ,
Primamque sæuis victimam dedit sacris.
Quis furor, indignis populi mandare secures?
Stolidisque seruis publicæ clauum rei?
Queis nihil est pensi, nulla est reuerentia legum:
Et quidquid animo libuit, actutum licet.
Queis vbi mens tulerit pessumdare publica, honoris
Auctorem in ipsum prima cudetur faba.
Sic vbi latrones hortorum septa reuellunt,
Coluber nocentum vulnerat morsu pedes.
Aut vbi quis lapides subduxit mœnibus vrbis,
Cumulo dehiscens machina auctorem obruit.
Aut qui ligna secat legum, tabulasque refigit,
Vt immerentes edito locet gradu,
Saucia crudeli gestabit pectora luctu,
Dum cuncta secum viderit clade obruta.
Melloni quæ causa fuit populoque Sichemi, Iudic. 9.
Diadema rhamno germini spurio dare?
Sed suus admisso sceleri ne desoret vltor,
Rex ipse flammas expiatrices dedit.

PROSA EXEGESIS.

Et quis neget digna factis rependi supplicia, dum ij, qui fatuis, abiectis, indignis Magistratibus Rempublicam pessumdederunt, communi patriæ ruinâ inuoluuntur; aut qui subditis suis vuas acerbas obtruserunt, eorum dentes inprimis obstupescunt?

Error in delectu Magistratuum ipsi Principi perniciosus.

At, inquies, humanum est errare; & quibus ea cura incumbit, vt idoneos ciuibus Magistratus præficiant, non rarò aut ambitu candidatorum, aut amicorum importunitate, aut adulatorum præstigiis, aut simulatâ virtutis specie in fraudem inducuntur. Quid dicam? siqua fraus istiusmodi Principis diligentiam, & in delectu habendo sedulitatem eluserit, magnum malum; sin autem per socordiam nullo delectu probos iuxtà atque improbos habens, ambitioso cuique aditum ad honores patere permiserit, certa pernicies; si denique cupiditate cæcus, aut vitiis indulgens, consortes scelerum suorum, & ad libidines suas factos, ad Magistratus & dignitates euexerit, hoc verò flagitium est, omnibus diris ac pœnis expiandum. Sed quidquid horum interuenerit, persuasum sibi habere debet, quisquis fatuos, abiectos, indignos Reipublicæ præficit, quam subditis foueam hac ratione fodit, eam sibi vel maximè patere; & quem effractis legum repagulis, tabulisque dissipatis, ad honoris fastigium euexit, fore, vt iisdem ille legibus conculcatis, promotori suo perniciem machinetur.

Principes indigni promotoribus perniciosi.

Plutarc. in Vitâ Pompeij.

Euexerat olim Cn. Pompeius ad præcipua Reipublicę munia Marcellinum quemdam, hominem cui nec res nec spes vlla domi, verbo famelicum. Is, inclinante iam fortunâ, ad partes Cæsaris à patrono suo deficiens, grauiter in illum inuectus est, vsque adeò, vt indignitatem

non ferens Pompeius, sic eum interpellarit: Non te pudet, Marcelline, ei maledicere, cuius beneficio ex muto factus es facundus, ex famelico eò perductus, vt vomitum non teneas?

Sed hæc leuioris sunt improbitatis; quæ subnectam, acerbiora sunt. Promouerat Alexander Imperator Maximinum quemdam genere Thracem, primùm opilionem, mox lixam, deinde militem, denique Seueri satellitem; eumque, solâ gladiatoriâ corporis firmitate commendabilem, tyronum legioni, adeoque toti mox exercitui præfecerat. Quod expectatis hîc gratiæ redhostimentum? Illeipse seu opilio, seu cacula, imperium orbis terrarum affectans, Alexandrum cum matre Mammeâ è medio sustulit.

Lamprid. in Alexandro.

Quid Leonem Imperatorem commemorem? qui cùm Michaëlem Traulum, cuius antè memini, hominem ex omnium hæresum atque adeò vitiorum colluuione conflatum, addo etiam bipedum illiteratissimum, hostemque omnis politioris litteraturæ, ad summos dignitatum gradus extulisset, eodem conspirationis auctore, in ipsis sacratioribus templi adytis, cruentis inimicorum gladiis telisque discerptus est.

Baronius Tom. 9. ex Zonarâ & Curopalate.

Prætermitto Amalasuentam Ostrogothorum Reginam, quæ cùm Theodahatum hominem hæreticum, multisque de causis Reipublicæ perniciosum, in Regni thorique consortium admisisset, mox ab eodem per causam conseruandæ inter Gothos concordiæ, in lacûs Vulsiniensis insulam relegata, tandemque, conculcato iureiurando, perfidissimè trucidata est.

Sigon. li. 7. de Imper. Occid.

Taceo ceteros, qui Tragico suo occasu omni ætate historiarum monimenta locupletarunt. Quæ si quis attentè perlustrauerit, inueniet hoc diuino humanoque

Tttt Iure

Iure præscribi, vt in Magistratibus creandis magnus delectus adhibeatur: & si quis in administratione muneris torpor obrepserit, nullus in acuendâ industriâ nimius aut superuacaneus labor censeatur. Vnde non incongruè ad hanc industriam digressus subnectit Ecclesiastes:

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 10. Si retusum fuerit ferrum, & hoc non vt priùs, sed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur, & post industriam sequetur sapientia.

METRICA PARAPHRASIS.

QVEM *temperare publicæ clauum rei,*
Imperijque iubes
Dominis præesse fascibus,
Ne patere luxu torpidum obbrutescere, aut
Desidiæ tumulo
Viuum cadauer obrui,
Non temerè lucis pristinæ accendit iubar
Ignea vis animi
Immersa terræ fæcibus.
Nec vera virtus marcida elumbi otio,
Cùm semel exciderit
Se robori antiquo refert.
Non arte quiuis pollet acris Vlyssei,
Vt sociis stabuli
Fœda ora Circei exuens,

Vultus

Vultus priores reddat, & Menti bonæ
(Post venerem atque iocos)
Emancipatos consecret.
Viden' vt securis abstinens operis, situ
(Supplicium ipsa sibi)
Rubiginoso carpitur?
Hanc si retuso chalybe, si sorde obsitam,
Dißimilemque sui
Luci redonatam cupis;
Ferrum nitori pristino tersum dabit,
Restituetque aciem
Vix improbus tandem labor.
Tu si medelam languido cordi paras,
Exacuisque aciem
Rubiginosis mentibus;
Sudoris imbre industriæ cotem irriga:
Præmia mox Sophiæ
Parturiet impensus labor.

PROSA EXEGESIS.

SEQVOR hîc digredientis Ecclesiastæ vestigia, aut latiùs etiam, si placet, excurro; & quod ille ad exstimulandam Principis sollicitudinem de indignis Magistratibus,quique muneri suo desunt, affirmat, id in omni vitâ locum habere contendo. Etenim vt in administrandâ Republicâ, imperiique fascibus ac securibus, sic in omni vitæ officio dupliciter peccatur, aut peruersis actionibus, aut officij neglectu. peruersis scilicet actionibus, legibusque violatis, ferrum retunditur; officij neglectu, adeoque otio, torpore atque ignauiâ securis hebetatur.

Sed siue vitiis in transuersum agitur humana mens,

Peruersi mores inueterati difficulter corriguntur. siue in similitudinem otij sui soluitur ac eneruatur; si inueterata peccandi consuetudo conscientiæ callum obduxerit, magni laboris erit atque industriæ, pristinum in eâ virtutis splendorem veræque sapientiæ decus instaurare. Ierem. 13. 23. *Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas*, inquit Ieremias: sic anima sanie B.sil.q.55. peccatorum suppurata (loquor cum Basilio) & in habitu vitiorum constituta, vix magno negotio elui potest. Tantumdem de inueterato otio confirmat Cassianus. Cassianus lib. 10. c. 6. Mens, inquit, otiosi ita paulatim noxiis cogitationibus irretitur, vt velut serpentis alicuius spiris obstricta, numquam deinceps ad perfectionem professionis antiquæ Virgilius lib. 2. Aen. se possit enodare. Laocoontem aliquem cogita, qui inter sinuosa anguium volumina, quantumcumque brachiorum nisu luctetur, numquam eluctabitur.

Sed quid ego Laocoontæos dracones loquor? Maius hîc grassatur malum, tantoque maius vinculum, *Emendationi obstat cor durum.* quantò interius. Non enim serpentis alicuius spiris constringuntur miseri, nec ferro alieno, sed suâ ferreâ vo- Zachar. 7. 12. luntate, aut, si mauis, adamantinâ. *Posuerunt* enim *cor suum*, inquit Propheta, *vt adamantem, ne audirent legem*, quam non tantùm à limine cordis auriumque vestibulo procul habent, verùm etiam pedibus per ludibrium conculcant. Nihil enim in dignitate constitutis tam familiare, quàm contemptus: neque est quidquam duro cordi tam congruum, quàm remedia salutis adspernari.

Bernardus l. 1 de Considerat. *Cor durum quid.* Quod certè nemini dubium erit, si à D. Bernardo quæsierit, quid sit hoc ipsum cor durum. Ipsum est, inquit, quod nec compunctione scinditur, nec mouetur precibus, nec minis cedit: ingratum ad beneficia, ad consilia infidum, ad iudicia sæuum, inuerecundum ad turpia,

turpia, impauidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad diuina, præteritorum obliuiscens, præsentia negligens, futura non prouidens.

Magna est hæc inueteratæ consuetudinis tyrannis, adeoque magna, vt perinde cogat ac natura. Addo, quòd etiam violentiùs quasi catenis quibusdam constrictam circumducat voluntatem. Certè tantumdem de seipso fatetur D. Augustinus: Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat me. Quippe ex voluntate peruersâ facta est libido: & dum seruitur libidini, facta est consuetudo; & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi ansulis quibusdam (vnde & catenam appellaui) tenebat me obstrictum dura seruitus.

Chrysost. in cap. 4. 2. ad Corinth. *Inueterata consuetudinis vis.* Augustinus lib. 8. Confess. c. 5.

Nec deerat interim amica vox Numinis ad pileum & libertatem vocantis: Sed ego, inquit, adhuc obligatus, militare tibi Domine recusabam, & impedimentis omnibus sic timebam expediri, quemadmodum impediri timendum est. Ita sarcinâ sæculi, velut somno assolet, dulciter premebar. Et quamuis consumpta & conuicta essent argumenta omnia; remanserat tamen muta trepidatio, & quasi mortem reformidabat animus restringi à fluxu consuetudinis, quo tabescebat in mortem.

Cor durum diuinis inspirationibus resistit. Idem ibid. lib. 8. c. 7.

Quænam, obsecro, in tanto remediorum fastidio spes salutis est reliqua? aut quis labor par esse poterit tam inueteratæ consuetudini? Quæ denique huic desperationi succurret industria? Nihil tamen desperandum, diuino fauore conatibus nostris adspirante. Nihil enim est, quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis; curuatas trabes calor explicat, & aliter natæ in

Seneca Epist. 50. *Labor improbus omnia vincit.*

in id finguntur, quod vſus noſter exigit: quantò faciliùs animus accipiet formam; animus, inquam, flexibilis, & omni humore obſequentior?

Laborandum eſt igitur, vt expugnetur inueterata conſuetudo; & quidem improbus labor adhibendus eſt: ſed tamen, vt ait Eccleſiaſtes, *poſt induſtriam ſequetur ſapientia.* Induſtria enim in hoc genere palmam eripit labori. Docet hoc disertè Bernardus; Conſuetudo grauis eſt quædam ac pernicioſa catena, ſoluenda vtique faciliùs quàm rumpenda, adeò vt valeat hîc vulgare prouerbium, Induſtriam violentiâ potiorem: vt quemadmodum vis vi repellitur, ita feruore ſpiritus feruor extinguatur deſideriorum, vt maligni artem arte deludas, & conſuetudini conſilium opponas. Alioqui ſi fortè vim pares, & caſtigationem corporis ſperes conſuetudini poſſe præualere, verendum omnino eſt ne ſit pernicioſus labor, & priùs ipſa ſubſtantia deficiat, quàm inolita concupiſcentia.

Induſtria plus poteſt quàm labor.

Bernardus Serm. de Septem donis Spiritus ſancti.

Opus eſt igitur conſilio à Magni conſilij Angelo, vt non tam iubendo quàm ſuadendo, non tam minando quàm monendo, inueterata conſuetudo vincatur. Quod qui ſemel aſſecutus fuerit, inueniet deinceps viam virtutis floridam & complanatam, quam priùs aſperam & abruptam, ſentibuſque ac ſpinis obſitam ſibi cogitatione formauerat, & inuſitatâ ſpiritus ſuauitate delibutus, in has voces cum D. Auguſtino lætitiæ teſtes prorumpet: Quàm ſuaue mihi ſubitò factum eſt, Deus meus, dulcedo mea, quàm ſuaue factum eſt, carere ſuauitatibus nugarum! & quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat. Eiiciebas enim eas à me, vera tu & ſumma ſuauitas, & intrabas pro eis omni voluptate dulcior, ſed non carni & ſanguini; omni luce cla-

Poſt laborẽ virtus ſuauis eſt & facilis.

Auguſtinus lib. 9. Confeſſ. c. 1.

clarior, sed omni secreto interior; omni honore sublimior, sed non sublimibus in se. Iam liber erat animus meus à curis mordacibus ambiendi, & acquirendi, & volutandi, atque scalpendi scabiem libidinum: & garriebam tibi claritati meæ, & diuitiis meis, & saluti meæ, Domino Deo meo. En vera sapientia. Sed redeamus in viam, & nouum stultitiæ genus cum Ecclesiaste discutiamus.

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERSUS 11. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit.

METRICA PARAPHRASIS.

CUM Lybiæ fœtus per inhospita tesqua cerastes,
Impatiens Cancri, tactusque Hyperione multo,
Æstuat, hirta petit nemorum dumeta, & opacâ
Valle latens, patulis defendit frondibus æstus.
Hunc si fortè vagus per deuia rura viator
Pressit humi nitens, bifidæ mox cuspide linguæ
Emicat, ac tacito perstringit vulnere plantam.
Ille sui securus, & illætabilis ictus,
Carpit iter salebrosum, & cæco carpitur igni,
Donec sæua lues sensim insinuata per artus
Labitur, & penitus cæco ebibit igne medullas.
Tum verò fuscari ora, & caligine mergi
Lumina, torqueri cruciatu viscera, neruì
Distendi: veluti cùm taxum in cornua lunat
Parthus, & in vulnus neruo sua spicula iungit.

Tan-

Tandem vbi nona caput Tithonia sustulit vndis,
Conspicit inspersum maculis liuescere funus.
Parua loquor. Grauior terras infestat echidna,
Cùm sua vipereæ iaculantur toxica linguæ,
Atque homini fit homo serpens. O prodiga culpæ
Germina, naturæque vtero fatalia monstra!
Queis nimis innocuo volupé est in sanguine rictus
Tingere, fraternasque fibras, cognataque pasci
Viscera, & arrosæ deglubere funera famæ.
Quæ morum ista lues? quænam tam dira nocendi
Prurigo? Nec sæua tigris cum tigride miscet
Prælia, nec furibundus aper dentem asperat apro.
Cede Hircana tigris, Erimanthi bellua cede:
Tuque genas natura tuas obnube pudori.
Sæuius ingenium est homini, grauioraque fata
Lingua cruenta serens non vno in funere ludit.
Sed quoties bibulas repetitis imbuit aures
Criminibus, toties restat post funera funus:
Quæque priùs reptante calumnia nata susurro
Vix steterat, prono assensu ac popularibus auris
Aßurgens, centum ora mouet, centum explicat alas.
Sic mundi decora alta, tot inclyta fascibus orbis
Nomina, tot Phœbi mystæ, Sophiæque medullæ,
Tot vitæ morumque duces, tot Martia corda,
Illustres Heroum animæ, quos aurea virtus
Compositos astris supra contagia vulgi
Extulit, occumbunt funestæ victima linguæ.

PROSA EXEGESIS.

NIHIL hîc opus me pompam funebrem ducere eorum omnium, quos petulantis linguæ furor è medio sustulit, aut è publicâ luce ad ignobiles latebras reda-

redactos, quasi viua cadauera sepeliuit: paucissimos ex omni antiquitatis memoriâ producam. Atque vt Hippolytum prætermittam nullis non vatibus, nullis non theatris decantatum: vt Myrtilum etiam prætercam Hippodamiæ calumniis circumuentum, & à Pelope in mare præcipitatum (quod in tanti sceleris memoriam etiamnum Myrtoï nomen retinet) recentius exemplum & luctuosius habemus in Flauio Crispo Cæsare Constantini Augusti filio, qui ex Alemãnico bello victor tertiùm Consul, foris partâ pace, domi bellum offendit. Is à Faustâ nouercâ ad stuprum sollicitatus, & ab eadem falso crimine oppressus, cùm honestè cadere quàm turpiter facere maluisset, Faustam nouercam Phædræ, patrem Theseo simillimos est expertus, Hippolyto ipse constantior.

Exempla variorum per calumniam oppressorum.

Stephanus ex Eutropij lib. 10 & Nicephori lib. 7.

Non minorem obtrectationis vim expertus est Coriolanus, primùm ab ingratâ patriâ penatibus ac focis expulsus, ac deinde Volscorum mucronibus, quos Tullij Aufidij calumniatrix lingua exacuerat, discerptus.

Plutarc. in Coriolano.

Quid Annibalem proferam? an minùs in talem tantùmque virum multiplex calumnia, quamuis citra sanguinem, debacchata est? quoties solum vertere coactus est? donec ad extremum, nullo suo merito, Antiochi Regis aulâ expulsus, vitam finiuit inglorius.

Auctor Vitæ Annibalis.

Nec dispar fuit Scipionis Africani fortuna. is enim post res tam præclarè gestas variis criminationibus impetitus, & suspicionibus magis quàm argumentis accusatus, maluit sponte inimicorum inuidiæ cedere, quàm vi & armis magnitudinem suam tueri. Itaque in Linternensi pago delitescens, hoc generoso tandem epitaphio iniurias suas, quoad licuit, vltus est: Ingrata patria, ne ossa quidem habebis mea.

Auctor Vitæ Scipionis.

Denique vt ab Ecclesiasticis Scriptoribus symbolam
Eusebius lib.6.c.8. mutuemur, quid, obsecro, Narcissum religiosissimum Antistitem, & ad salutem ciuium suorum natum, ex Episcopali throno in desertam expulit solitudinem, nisi perpetuæ improborum obtrectationes? Satius enim existimauit se tempestati subducere, Deoque & sibi vacare, quàm in tantâ acerbitate versari.

Multiplicia calumniæ dāna. Longum est singula persequi: illud compendio dicam, quidquid fraudium, oppressionum, scelerum vnquam aut vsquam in aulis Principum extitit, ab hoc vno
Lips. Orat. de Calumniâ. vitio ceu fonte promanasse. Alexandrum illum Magnum in tot amicorum neces quid nisi calumnia impulit? Socratem vitâ, Rutilium ciuitate, quid nisi calumnia expulit? Tiberios, Caligulas, Nerones, & tot portenta tyrannorum, quid nisi calumnia peperit? imò tot priuatorum lacrymas, tot Reipublicæ clades; tot maria calamitatum, quot indies videmus & patimur, si rectè ratiocinabimur, vni referemus accepta calumniæ.
Plinius l.7.c.16. Valeriam quamdam, quæ dentata in hanc lucem prodierat, ferunt ciuitati illi, in quam deportata est, exitio fuisse; sic in quemcumque cœtum dentata hæc Furia sese intulerit, maledictorum virus effundit, & in perniciem bonorum grassatur.

Calumniæ vulnus immedicabile. In quo illud magnopere deplorandum, quòd maledicæ illæ linguæ in alienum exitium prurientes, vulnus infligunt prorsus immedicabile, adeò vt pastinacam marinam imitari videantur, cuius radius ab omni medici-
Aelianus lib.1. de Animalib. cap.56. nâ inuictus existit: mox enim vt pupugit, perimit. quare telum ipsius etiam peritissimi rei nauticæ perhorrescunt. Neque enim quisquam ab arte medicâ instructus, neque vulneratrix ipsa (quod hastæ Pelei, imò & scorpio concessum dicitur) medicinam facere vnquam potest.

Quid

Quid enim faciat obtrectator? Laudet quem antè vituperauit? aut ſeipſum mendacij coarguat? Nihil aget: prima enim validiùs inhærent, & iam abierunt ad plures; maximè cùm nocitura fecundiùs ſerpant, profutura ſeriùs proueniant.

Quæ quidem licet in totum hoc genus obtrectationis & calumniæ conueniant, ſignanter tamen eos Eccleſiaſtes ſerpenti comparat, qui bonorum famæ atque exiſtimationi occultè detrahunt. Quemadmodum enim ſerpentes (aſpides puta ſiue ptyades) lethale venenum ſilentio deſpuentes, pænè citiùs perimunt viatorem, quàm ſe læſum eſſe ſentiat; ita maledicentiæ virus ſecuros, abſentes, nihilque ſiniſtri ſuſpicantes interimit. Magnum malum, ac propemodum ineuitabile. Nam quî vites telum, quod nec vides? Tempeſtatem nobis nubes denuntiant, incendium fumus, hoſtem explorator: ſed à calumniatore ſubita eſt ac improuiſa pernicies. *Occulta calumnia pernicioſiſſima.* Lipſ. Orat. de Calumniâ.

Et quidem in duplici genere calumniatores occultos reperio. Sunt enim, qui velut Neurici boues non aduerſâ fronte incurrunt, ſed in humeris cornua habentes, obliquè feriunt, obſcuris dicteriis & ambagibus alienam carpentes famam. Quinimò commiſerationis aut beneuolentiæ ſimulatione auditorem ſibi primùm conciliant: & velut ſcorpius in manu primùm ludere videtur, mox obliquâ caudâ percutit; ſic illi merum mel & nectar loqui videntur, ſed melleis tandem venena ſermonibus, opprobria laudibus inſpergunt. Alij, inquit Bernardus, quodam ſimulatæ verecundiæ fuco conceptam malitiam, quam retinere non poſſunt, adumbrare conantur. Videas præmitti alta ſuſpiria, ſicque quadam cum grauitate, & tarditate, vultu mœſto, demiſſis ſupercilîis, & voce plangenti egredi maledictionem, & Cauſſinus l. 7. Symb. 18. ex Aeliano. *Calumnia obliquè feriens, valdè noxia.* Bern. Sermon. 24. in Cant.

quidem tantò persuasibiliorē, quantò creditur ab his qui audiunt, corde inuito, & magis cōdolentis affectu, quàm malitiosè proferri. Heu! fuge hæc hyænæ suspiria, quæ dum adumbratâ humanitatis imitatione fallunt, tantò faciliùs innocentiū famam existimationemq; pessumdant.

Calumnia in absentes interia.

Alterum genus occultè sæuientium sunt ij, qui dum ab eorum congressu, quibus detrectant, consultò abstinent, apud absentes interim maledicentiæ spicula in eos contorquent, silentium à singulis pacti, vt tantò securiùs grassentur. Ignauum profectò genus hominum, nec absimile, meo quidem iudicio, Troiano illi Paridi, qui ne vultum quidem irati Achillis contrà intueri sustinuisset, & tamen ex insidiis, in templo Apollinis Tymbræi, venenato illum spiculo confodit.

Calumnia occulta vitari vix potest. Sallustius in Catilin.

Misera mortalium conditio! quis sapiens hæc spicula satis vitabit? Hostem aduersum, ait egregiè Sallustius, deprimere homini strenuo haud difficile est: occulta pericula neque facere neque vitare bonis in promptu est.

Aduersus calumniam patientia clypeus.

Vnum superest quod his hostibus obiici possit, patientiæ clypeus. Nam vt extra teli iactum te proripias, fieri non potest. Nimis impunè grassatur toto orbe hoc malum, & quidem absque pœnâ à legibus constitutâ; non quòd tam cæci fuerint legislatores vt hanc perniciem non viderint, aut tam fatui vt visam approbarint; sed consultò vitium hoc extra pœnam habuerunt, quòd esset extra medelam.

Quid ergo? nullúmne supplicium grassatoribus istis, famæque & existimationis latronibus, est constitutum?

Calumnia pœna aterna.

Imò vel maximum, æternum dico, quod abundè forensis tribunalis neglectum diuturnitate pœnæ & acerbitate compensabit. Audeo dicere, non alio vitio magis ex-

exaggerandam infernalium titionum struem, quàm his gehennæ fomentis. Quis igitur furor est, in alienam famam aculeum stringere, vt instar serpentis perimendo pereas, & æternùm pereas? Sapientem audi, quisquis huic vitio affinis es, & quanto in periculo verseris, etiam atque etiam expende. *Multi ceciderunt*, inquit, *in ore gladij*, Eccli. 28, 22. *sed non sic quasi qui interierunt per linguam suam. Beatus qui tectus est à linguâ nequam, qui in iracundiam illius non transiuit, & qui non attraxit iugum illius, & in vinculis eius non est ligatus: iugum enim illius, iugum ferreum est; & vinculum illius, vinculum æreum est. Mors illius, mors nequissima: & vtilis potiùs infernus quàm illa.* Bone Deus! tantúmne à membro tam tenero tamque delicato periculi? Omnino tantum; ac plus etiam quàm cuiusquam mens aut cogitatio capere possit: sed interest vsus, à quo mors & vita, pernicies & incolumitas, vt mox docebit Ecclesiastes, ne cui iusta cum naturâ expostulandi causa relicta esse videatur.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 12. Verba oris sapientis gratia: & labia insipientis præcipitabunt eum:

13. Initium verborum eius stultitia, & nouissimum oris illius error pessimus.

METRICA PARAPHRASIS.

O QVAE lingua parit monstra potentiæ!
Præsens nunc Sipyli pectora cautibus
Excisa eloquij melle perungere,
Nunc in perniciem sui,

Consortisque animæ, stringere spicula.
In linguæ manibus fatidicam colum
Fixerunt Superi. Stamina nunc secat,
Nunc fila agglomerans trahit.
Hæc cùm flexanimis eloquij fauos
Instillat modulis, corda hominum rapit;
Vt quondam attonitos Gallicus Hercules
Vinclis nexuit aureis.
Sic Amphionijs imperio chelys
Adreptaße ferunt marmora mœnibus:
Sic & Threiciam fabula barbiton
Post cantu domitas tigres,
Arrectisque auidas frondibus ilices,
Narrat cum rabie tartarei canis
Flexiße in lacrymas difficiles deos,
Et noctis stygiæ arbitros.
Quem non lingua, fauis nectaris oblita,
Aut vincat Sophiæ feruida ab ignibus?
Quot promit sapiens verba, tot algidis
Subdit pectoribus faces.
At stultus simul ac ora resoluerit,
Auctori exitium lingua volubilis
Percussisque creat, quos rabidæ vorat
Ritu dilanians feræ,
Nunc famæ adijciens vulneribus probra,
Nunc putri residens vnguis in vlcere.
Quandoque & Nemesin in proprium caput
Ructu sacrilego ciet.
Hic si Suada tuis ambitiosior
Venit mysta sacris, vix ruit in sonos,
Quin primo titubans limine, cespitet
Emoti cerebri caput:

Sin

Sin orsus etiam persequitur suos,
O quas non apinas vaniloquus crepat!
Sacris sacrilega, absurda decentibus
Miscens, ludicra seriis.
Quem finem dabit hæc garrula vanitas?
Vt quondam labyrinthi ancipites vias
Carpens Dædalides Icarij freti,
Pennas gurgite condidit:
Sic vanæ fatuus turbine gloriæ
Subuectus pluuios trans Hyadum lares,
Per fas perque nefas, per vaga & inuia
Linguâ in perniciem ruet.

PROSA EXEGESIS.

SAPIENTER illud à Poëtâ Sulmonensi dictum accepimus,

Nil prodest, quod non lædere possit idem. Ouid. lib. 2 Trist. Eleg. 1.

Igne quid vtilius? qui vsque adeò vitæ mortalium censetur opportunus, vt is cui aquâ & igni sit interdictum, extra communis naturæ terminos proscriptus existimetur; ab hoc tamen incendia, vrbiumque vastitates ac ruinæ. Ac tantumdem de aquâ proportione quadam dicere possumus: tantumdem de ferro & armis. Si enim vita nostra in insidias aut tela inimicorum inciderit, quis nescit, expediendæ saluti gladium nobis ab ipsis porrigi legibus? Et tamen si eodem gladio se latro aliquis aut insidiator accinxerit, quæ non ille funera, quas non lacrymas dabit?

Nihil prodest quod nocere non possit.

Cicero pro Milone.

Atqui omni gladio acutior est lingua, omnique serpente nocentior, si quis eâ in fraudem ac perniciem abutatur: eâdem autem nihil præstabilius, nihilque diuinius, si quis eâ vtatur ad salutem bonorum, contra audaciam

Lingua optimum quid & pessimum.

Laërtius lib. 1. c. 9. daciam perditorum. Vt non immeritò rogatus Anacharsis, quid optimum esset in homine, quid pessimum, semper linguam assignauerit. Multoque neruosiùs pronuntiatum à Sapiente: *Mors & vita in manibus linguæ*. Prou. 18. 21.

1 Reg. 25. *Bona lingua mirabiles effectus.* An non olim gratiosissimâ eloquentiâ suâ Abigail familiæ suæ salutem peperit, quam stultus Nabal superbo suo responso in summum discrimen adduxerat? Et quàm gratiosè Thecuitis Dauidis iram expugnans pro Absalone perorauit? 2. Reg. 14. Quid verò Nathan? 2. Reg. 12. quàm blandâ orationis conciliatriculâ, quamque artificiosis eloquentiæ ambagibus in animum Regis pœnitudini inaccessum penetrauit?

Vt nihil iam mirer, Poëtas, aliosque Scriptores Mythologos, sapientis eloquij vim atque energiam fictis fabulis supra fidem extulisse: dum nunc lusciniam celebrant, Philipp. Epigr. l. 1. Anth. 40. quæ Boream fugiens, & per mare volitans, delphini dorso suscepta vectaque sit, suauissimo cantu pro naulo identidem repenso: nunc Orphei lyrâ leones tigridesque belluinam feritatem exuisse: nunc Amphionis testudine aurita saxa ad arcis Thebanæ fabricanda mœnia adrepsisse.

Eloquentiæ vis cum sapientiâ & virtute coniuncta. Nihil est enim, quod non emolliat sibique conciliet illa præstigiatrix animorum, quæ à bono Poëtâ dicta est flexanima & omnium regina rerum, oratio, quoties ad sapientiam vitæque integritatem comes accesserit. His enim velut subnixa pennis sapientis vox, occupatis priùs aurium vestibulis, ad intima penetrat auditorum pectora, eaque gratissimâ omnium seruitute sibi mancipat: quæ simul atque possederit, quas non ibidem tragœdias, quas non metamorphoses excitat? Caussin. Parallel. lib. 1. c. 4. Inflammandi sunt animi? in ignem accenditur: pungendi? in stimulos acuitur: illustrandi? funditur in lucem: consolandi?

spargitur

ſpargitur in Nepenthes: compeſcendi? frænum eſt: ſanandi? Panacæa eſt: deliniendi? fit Sirenula. Dici non poteſt, quot ſint ſapientis facundiæ mites præſtigiæ, quàm deſpoticum in animos imperium.

Contrà verò incredibile dictu eſt, quantum damni, infamiæ, exitij ſtultis adferat importuna loquacitas, & faſtidioſa verborum proluuies. Non incongruè dixit quidam: Infrænis oris vectigal calamitas. Et alius non minùs appoſitè: Naufraga eſt omnis oratio, ſilentij anchorâ, clauo rectæ rationis, velis remiſque ſapientiæ deſtituta: nec quidquam ab illâ ſperes, niſi vt in breuia & ſyrtes incurrat. Cùm enim neque in diuinæ legis Cynoſuram defixum habeat mentis oculum, neque ſilentij anchorâ, curſum interpolans, tempeſtates declinet, ſed nullo tacendi loquendique diſcrimine tumultuoſæ huius vitæ procellis ſe committat, ac denique temeritate potiùs quàm prudentiâ in altum prouehatur, quî poteſt famæ, vitæ, fortunarum vitare naufragia?

Lingua ſtulti ſibi aliiſq; perniciosa.

Poterat Amalecites ille, qui ſpolia Sauli, ipſamque adeò armillam ac diadema detraxerat, ſilentio tutus euadere; ille tamen apud Dauidem ſtultâ temeritate facinus ſuum profeſſus, extremam ſibi perniciem accerſiuit. 2. Reg. 1.

Nec minùs ſtultâ, quàm ſuperbâ loquacitate Roboamus potiore paterni regni parte depulſus eſt. Cùm enim ſubditorum animos benigno facilique reſponſo æternùm ſibi deuincire potuiſſet; inconſultæ iuuentutis proteruiam ſecutus, *Minimus*, inquit, *digitus meus groſſior eſt dorſo patris mei. Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos ſcorpionibus*. 3. Reg. 12

Nec prætermittendus mihi Cteſiphon ille apud Lacedæmonios, qui cùm ſtolidè profiteretur ſe de re quali- Plutarch. in Laconicis.

bet, quantumuis exigui momenti, toto die verba facturum, tamquam Reipublicæ perniciosus, è ciuitate proscriptus est. tantam enim verborum proluuiem, nugasque tam operosas, quis ferat?

Garrulitas prona ad lapsum. Vt omittam, in multiloquio non deesse peccatum, eosque qui inconsideratâ verborum profusione tamquam æstu aut fluctibus abripiuntur, in omne vitium & flagitium temerè deferri: nunc enim in famam innocentium inuolant, nunc etiam cælum conuitiis lacessunt; nunc scurrilibus verbis aures exulcerant, nunc adulatione demulcent; nunc odia ac dissensiones fouent, nunc amicitias dissoluunt; nunc mendaciis grassantur, nunc periuriis; nunc animum nugis detinent, & ad præsentis vitæ oblectamenta pelliciunt (vti mox videbimus) & dum arcana diuinæ prouidentiæ rerumque futurarum ancipites euentus susque deque habent, blandâ oratione seductos, inextricabilibus vitæ labyrinthis inuoluunt.

SECTIO OCTAVA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 14. Stultus verba multiplicat. Ignorat homo, quid ante se fuerit: & quid post se futurum sit, quis ei poterit indicare?

15. Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in vrbem pergere.

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

REGIS *Neritij vagas*
Dum puppes pelago dißipat Æolus,
Mulcentes Siculi freti
Littus, præterit cantu Acheloides.
Harum qui modulo obsequens
Blandis littoribus fixerit anchoram,
Non vxor patrio solo
Amplexus reduci porriget obuios,
Non hic postibus ædium,
Non charæ soboli diuidet oscula, at
Extorris patriis focis
Putrescet vacui margine littoris.
Ah! ne consimilis furor
Sirenum in scopulos naufragam ratem
Pellat, dum fatuus tibi
Verbosè ingeminat, Viuite floridæ
Ætatis memores viri:
Dum per fata licet, viuite, viuite,
Dum frons marmore candicat,
Dum pingunt Charites purpureas genas:
Soles ducite lucidos,
Ætatis roseæ carpite flosculos,
Securi quibus ostiis
In vitam introitus detur, & exitus.
Nescit massa Promethei
Quo pulchram faciem è puluere duxerit:
Et quis nuntius aliger,
Qui limen superum, qui terit inferum,
Certo digeret ordine
Quæ post fata, animæ fata superstiti

 Restent,

Restent, cùm tetigit latus
Fax busti, & cineres vrna coërcuit?
An toti morimur? neque
Iuratam Superis qui subiit Stygem
Vsquam est? vt calidus vapor
Arctoi Boreæ flatibus interit.
Quis scit num stygij lacus
Infernique rogi, vitaque postuma, &
Stellati domus ætheris
Par sit sollicito fabula somnio.
Ergo seposito metu
Ætatem profugam sistite gaudiis.
At tu, quem Superûm domus,
Scintillansque trahit patria siderum,
Dulces auribus excute
Sirenum modulos, ne patriâ exules.
Hanc pestem procul ac procul
Arceto: hanc stolidi dum penitis bibunt
Haustam visceribus, procul
Cælesti Solymâ obliqua per auia
Vitam erroribus implicant,
Lassi deliciis, & saturi vago
Luxu, nil nisi tædia
Ructantes, solidis dum vacui bonis
Marcent Tantaleâ fame.
Aut Jxioniis implicitos rotis
Æternâ labor orbitâ
Fessos circumagit. Dædalides iter
Perplexum, vt memorant, legens,
Et spiras Ariadnæ irremeabiles,
Numquam se patriæ redux,
Nec Pandioniis mœnibus intulit.

Sic

Sic quos immemores Dei,
Securosque nimis postuma quid ferat
Aetas, & Venus, & ioci,
Et vitæ instabilis ludicra detinent;
Quam per mille petunt vias,
Vano ludificat nomine faustitas.
Esto ambagibus omnia
Europæque, Asiæque, & Libyes vagi
Errones sola permeent,
Et vitam excrucient mille laboribus;
Numquam ad mœnia patriæ
Prouectos animorum excipiet quies,
Nequidquam Antipodum freto
Aut terris alio Sole calentibus
Vestigant animæ bonum,
Cùm stellata habitet templa beatitas.

PROSA EXEGESIS.

TAMETSI naturâ ita comparatum est, vt ad summum bonum quilibet adspiret, & occulto quodam impulsu ad veræ solidæque beatitatis domicilium pro se quisque alius aliud iter instituat; tamen ab hac metâ nulli magis aberrant, quàm qui de vitâ postumâ, animæque immortalitate aut desperant, aut ambigunt. Cùm enim nulla possit esse vera beatitas, cuius possessionem non firmat æternitas, æternitas autem vltra mortalitatis huius limites inuestiganda sit; quomodo miseri isti beatam illic vitam inuenient, vbi nec vitam existimant inueniri?

Et hi quidem omnes triplici ferè viâ ad futilem quamdam, & fallaci cogitatione adumbratam contendunt beatitatem. Nonnulli sepositâ omni curâ felicis *Variæ opiniones aberrantium à scopo beatitatis.*

aut infelicis æternitatis, nullum alium vitæ ſcopum, quàm quem in diem caſus obtulerit, intuentur. Alij & certum ſibi ſcopum præfigunt, & à verâ ſapientiâ propiùs abſunt, dum ad ſummum bonum collineant, quod in congruentiâ cum naturâ rationali, adeoque in ipsâ virtute conſtituunt. Alij denique diuitias, honores, voluptates, ceteraque præſentis vitæ commoda conſectantur. Primæ quam dixi viæ vulgus hominum inſiſtit: alteram Zeno cum totâ fermè Stoicorum ſcholâ delegit: tertiam Epicurus, Ariſtippus, ceterique Cyrenaici frequentarunt. Sed quamuis medij illi tolerabiliùs quàm ceteri inſaniant, in omnes tamen quadrat illud Eccleſiaſtæ: *Labor ſtultorum affliget illos, qui neſciunt in vrbem pergere.*

Inconſtans vita illorũ qui nullum ſibi ſcopum præfigunt.

Itaque videas inprimis quoſdam incertis vitæ officiis non minùs quàm tempeſtuoſi maris fluctibus, ventiſque aduersâ fronte concurrentibus iactari. Nunc eos trahit ardor militiæ, nunc mercandi præceps cupiditas per terras omnes mariaque ſpe lucri circumducit: nunc oſtentandi ingenij aut eloquentiæ causâ circa Iudicum ſubſellia tamquam muſcæ volitant; nunc partem aliquam Reipublicæ capeſſunt; nunc ſuperuacuis eos laboribus detinet operoſa ſedulitas, nunc alienæ fortunæ affectatio, aut odium ſuæ. Ita pleroſque nihil certum ſequentes, vaga, & inconſtans, & ſibi diſplicens leuitas per noua conſilia iactando fatigat: & cùm nihil ſit quod oſcitabundis & nauſeantibus conſtanter placeat; nihil eſt quod illos prouehat ad eam, quam cæci palpitando quærunt, beatitatem: quemadmodum iis qui nullum ſuæ nauigationi portum deſtinant, nullus ventus propitius eſt ac ſuus.

Itaque audias quoſdam inter clientum greges, &

rauca fori iurgia, Ianique tumultus, ceterasque honestas miserias, aut veriùs nugas plausibiles, non raro exclamantes, vix viuere sibi concedi: tantum abest vt benè beateque viuant. Qui licet inter curas & negotia consenuerint, non illi quidem diu vixere, sed fuêre. Quid enim? an illum putas multum nauigasse, quem sæua tempestas à portu exceptum huc & illuc tulit, ac viribus ventorum ex aduerso furentium per eadem spatia in orbem egit? Non ille multum nauigauit, sed multum iactatus est.

Eorumdem querela.

Seneca de Breuitate vitæ, c. 8.

Tolerabiliùs errant cum suo Zenone Stoici, minusque à mœnibus beatę patriæ aberrant, sed errant tamen. Vis nosse quis eorum sit error? Respondeo cum Senecâ (vt suo ipsum gladio iugulem) cùm omnes beatam vitam optent, quòd instrumenta eius pro ipsâ habent. Virtutes, inquam, summum bonum statuunt, quæ licet per se beatitudini subseruiant, dum tamen in iis vltimum finem constituunt, nec ad Dei perfectissimam cognitionem mentis oculos erigunt, aut eiusdem amore cordis affectus inflammant, euanescunt in cogitationibus suis, & infatuatur insipiens cor eorum; atque ita longiùs ab eo quod petunt semper abscedunt; & quò plus operæ impendunt, hoc se magis impediunt. quod euenit in labyrintho properantibus, vt ipsa illos velocitas implicet.

Error Stoicorum qui in virtute summum bonum constituunt.

Seneca Epist. 44.

Rom. 1, 21.

Quorum non ignobilem cœtum dum ante oculos constituo, subit animum ipsius Senecæ inter ceteros miseratio, Deus bone! qualis quantique viri! Qui cùm intra quadriennium amicitiæ Neronis septem milliones aureorum cum dimidio sibi comparasset, tamen in tantâ diuitiarum affluentiâ non tantùm in omnem vitam ostreis sibi ac boletis interdixerat, vinoque, vnguento

Seneca abstinentia infructuosa.

Tacit. Annal. lib. 13.

guento & balneo abstinebat; sed simplici victu, & agrestibus pomis, ac si sitis admoneret, profluente aquâ, vitam tolerabat. Culcitam in terrâ sternebat, in quâ senilis corporis vestigium apparere non posset: & postquam partem noctium studiis vindicasset, non vacabat somno, sed succumbebat, & oculos vigiliâ fatigatos cadentesque in opere detinebat, vt posteris prodesset, quibus salutares admonitiones velut medicamentorum vtilium compositiones, litteris mandabat. Sed heu! vir ille tantus quam æternitatem aut beatitatem sibi spondere potuit, cùm nec animam quidem corpori superstitem, nisi fortè ad tempus aliquod, agnouerit?

Idem ibid. lib. 15.

Seneca Epist. 87.

Epist. 8.

At ipsa, inquiunt, virtus beatos efficit. Etiámne despectos, proscriptos, mille molestiis & incommodis circumseptos? etiámne eos, qui totâ vitâ in Phalaridis tauro mugiant, aut ad Caucasum alligati rediuiuo semper iecore pascant vultures? Apage cum fanaticâ illâ sapientiâ, quæ non tantùm sapientissimi cuiusque calculo, sed etiam communi mortalium iudicio refellitur.

Consolat. ad Marciam, c. 19.

Sola virtus in Phalaridis tauro beatos non efficit.

Tametsi enim in fruitione summi boni animæ præcipuæ sint partes, cùm tamen hominem non anima sola constituat, & incredibilis illi cum corpore intercedat sympathia; profectò necesse est ad perfectam beatitatem (quæ bonorum omnium aggregatione perficitur) corporis bona non omnino esse nulla. Ergo & illi *errauerunt in solitudine in inaquoso*, in sterili inquam humanæ Philosophiæ myriceto, & *viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.*

Beatitudo non animã solam sed etiam corpus afficit.

Psal. 106, 4.

Sed omnium turpissimè ac stultissimè hallucinantur, qui in diuitiis, honoribus ac voluptatibus solidam beatitatem constituunt. Quos si rationibus coarguendos censerem, latissimus hîc mihi campus aperiretur.

Beatitudo nõ consistit in huius vitæ bonis.

Hoc

Hoc inpræſentiarum ſufficiat, ſtultam eorum opinionem diuinis humaniſque ſuffragiis condemnari.

Quid enim aliud ſibi volunt Poëtæ, dum multiplices Vlyſſis errores celebrant, eiuſque inter varia itineris blandimenta ſapientiam conſtantiamque deprædicant? qui certè numquam ad Ithacenſe, id eſt patrium littus appuliſſet, ſi aut ad Sirenum ſcopulos adhæſiſſet, aut meretricio Circes poculo hominem exuiſſet, aut loto deguſtatâ patriæ deſiderium præſenti Lotophagorum amœnitate pepuliſſet.

Sed multò grauiùs, multoque neruoſiùs eorum, qui ſe voluptatibus manciparunt, amentiam, ac infructuoſos labores coärguunt diuinæ Litteræ. ſic enim illos metaphoricè deſcribit Iſaias: *Oua aſpidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis eorum, morietur; & quod confotum eſt, erumpet in regulum. Telæ eorum non erunt in veſtimentum, neque operientur operibus ſuis.* Heu! quàm vana merces tantis laboribus reſpondet, quantos ipſimet apud Sapientem deplorant: *Laſſati ſumus in viâ iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles*, dum nimirum aut concupiſcentiæ luto fœdantur libidinoſi, aut diuitiarum ſpinis cruentantur auari, aut arduo prærupto que aſcenſu laſſantur ambitioſi.

Iſaiæ 59. 5.

Sapient. 5. 7.

Sed præſtat eorum lamenta Sapientis ipſius verbis in medium proferre, ne quid de ſacrarum Litterarum Maieſtate infantia mea deterat. *Errauimus*, inquiunt, *à viâ veritatis, & iuſtitiæ lumen non luxit nobis, & Sol intelligentiæ non eſt ortus nobis. Laſſati ſumus in viâ iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit ſuperbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tamquam vmbra, & tamquam nuntius percurrens, & tam-*

Eorũ querela qui in bonis huius vita beatitatem poſuerant.

verſ. 6.

quam nauis, quæ pertransit fluctuantem aquam; cuius, cùm præterierit, non est vestigium inuenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus: aut tamquam auis, quæ transuolat in aëre, cuius nullum inuenitur argumentum itineris: aut tamquam sagitta emissa in locum destinatum; diuisus aër continuò in se reclusus est, vt ignoretur transitus illius. Sic & nos nati continuò desiuimus esse: & virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, in malignitate autem nostrâ consumpti sumus. Talia dixerunt in inferno hi, qui peccauerunt. Nos autem ad aliud stultitiæ genus, quod in dignitate constitutos præcipuè dehonestat, gradum faciamus.

SECTIO NONA.

ECCLESIASTES.

VERS. 16. Væ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius Principes manè comedunt.

17. Beata terra, cuius Rex nobilis est, & cuius Principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, & non ad luxuriam.

METRICA PARAPHRASIS.

NON tot procellis feruet Ionium,
Non tot sub Arcto Luna puerpera
Niuisque grandinisque nimbis
Sarmaticas onerat nouales,
Quot regna clades exitiabili
Torrente inundant, cùm diadematis
Sceptrique, non virtutis heres
Rex viridi iuuenatur æuo.

Infida

Infida regno dum Procerum cohors,
Clauumque summæ destituens rei,
Regique respondens, pudendis
Fræna libidinibus relaxat,
Vigilque anhelat præproperas dapes,
Dum vix recludens Leucothoë diem,
Lancesque craterasque primis
Missilibus radiorum inaurat.
Excisa quondam regna Etheoclea
Ter execrandi funeris auspicem
Damnasse, fraternique busti
Dissidium stupuisse matrem,
Videre Thebę, dissociabilis
Cùm flamma regum funera dissecat,
Stratæque Adrastæis catervis
Congeminat patriæ sepulchrum.
Quisquis tenellâ sceptra vibrans manu
Indulget annis, ancipiti metit
Mucrone commissam salutem,
In geminam properans ruinam,
Sui atque regni. Nempe libidini
Gemella tendunt vbera regiæ
Sceptrum ac iuuentus, queis alatur
Dedecorum malè sanus auspex.
Eheu! cicatricum & sceleris pudet.
Quò me voluptas præcipitem dedit
Procacis aulæ? quàm probroso
Implicuit Cytherea nexu?
Quid ergo speres, marmore lubrico
Si cespitantes impulerit gradus
Palpo obsecundans? bulliensque
Si iuuenum vituletur ætas?

Vt Rex adæquet nobilis Imperi
Cum Sole metas, quot vitiis tamen,
Tot ille sceptris, tot lupatis
Mancipat indecorem coronam.
Beata tellus! nobilis indole
Cùm iura sceptri nobilium tenet
Sanguis parentum, quem vetusti
Stemmatis exstimulant trophæa:
Quem priua virtus cœtibus inserit
Heroum, & astris æquiparat soli
Despecta calcantem, paternæ
Iustitiæ decorisque alumnum,
Qualem ministrum fulminis ardui
Rex educauit penrigeri gregis,
Aut vnguis heredem iubæque
Marmarici generant leones.
Ah! tantum Atlantem ne patriæ Patres
Fidâ gementem destituant ope,
Ceruice concordi labantis
Ferre iugum patriæ dolosi:
Sed optimatum curia Principum,
Prudensque cœtus consiliantium,
Firmare consentes laborent
Sceptra Ducis, dominosque fasces.
Non hos Falerno Bassaridum pater
Ingurgitatos cum grege turpium
Dementet, infamique mergant
Naufragio calices dolosi.
Nec teste Lunâ damna liguriant
Opima census, donec ab æthere
Pollucis inspectans gemellus
Damnet aqualiculi saginam,

Sed

Sed temperato mensa parabilis
Delectet vsu, dum stata tempora
Famesque dat gustum, recusans
Delicias operosiores.
Sic regna florent nescia cladium,
Si luxus aulæ moribus exulet,
Sanisque sceptrorum probrosa
Ingluuies inimica curis.

PROSA EXEGESIS.

Si vnquam viros gloriâ ac maiestate conspicuos stultitiæ labes in contemptum adducit, id certè in Regiâ fortunâ vel maximè cernitur: quæ velut in pharo vel montis alicuius vertice constituta, quaquauersum radios suos in subiectum longè lateque populum diffundit. Habet enim hoc magna fortuna, quòd nihil tectum, nihil occultum esse patiatur. Principum verò non solùm domus, sed cubilia ipsa intimosque recessus recludit, omniaque arcana noscenda proponit famæ. quo fit, vt nullum eorum stultitiæ secretum patrocinetur, sed potiùs tantò illa manifestius in se crimen habeat, quantò maior is qui peccat habetur. *Principes omnium oculis expositi.* Plinius in Panegyr. Traiani.

Et quidem tolerabilis esset ea calamitas, si in solâ Principis infamiâ staret hoc malum: nunc autem, cùm stulto aut puero Principi Reipublicæ moles incumbit, in totius regni perniciem ea seu stultitia seu improbitas redundat. *Principum stultitia in Remp. redundat.*

Auertat igitur hoc inprimis Deus, Principes nominari pueros, & Patres patriæ dici impuberes, quibus ad subscribendum Magistri litterarij manum teneant, quos ad Consulatus dandos dulcia, & circuli, & quæcumque voluptas puerilis inuitet. Sanè fusis ad Deum Fl. Vopiscus in Tacito. *Princeps puer Reip. noxius.*

precibus, auertendum hoc malum. Nimis enim miserum est huiusmodi habere Imperatorem, qui nullam suæ dignitatis habeat rationem, neque quid sit Respublica nouerit: qui nutritium timeat, respiciat ad nutricem, manusque magistralis ictibus terrorique subiaceat.

Sed magis noxius qui sensu puer est. 1. Cor. 14, 20.

Sed illos magis Principes auertat Deus, qui non tam ætate quàm sensu pueri sunt (vtor verbis Apostoli) quibus neque vlla sobria cogitatio est, nec vllus veræ laudis gustus: qui neque milites bello formant, neque prudentes iuri dicundo præficiunt: qui non in ore populi degunt, sed vmbraculis hortorum inter scorta abditi, velut ignaua pecora ad pastum abiecti sunt.

Ab his hominum portentis proficiscitur illud Væ, quod terræ denuntiat Ecclesiastes: quod haud dubiè maiore sensu vocisque contentione ingeminasset, si here-
3. Reg. 12. dem regni, non sapientiæ suæ, Roboamum, despecto seniorum consilio, cum inconsultâ iuuenum turbâ insolescere vidisset; & extenuatâ non minùs stolidè quàm insulsè maiestate paternâ, ab iratâ plebe potissimâ regni parte deturbari.

Cuspinia. in Histor. Francor.

Huic geminum Christiano æuo exemplum Gallia suppeditat. Cùm enim Pipinus Iunior, acceptâ Aquitaniâ, auiti regni parte, comessationibus poculisque interdiu noctuque vacaret, & prouincia interim cædibus vndique ac rapinis infesta redderetur; captus à subditis Pipinus, tamquam regno inutilis, Carolo Caluo traditus est: qui, communicato cum Episcopis consilio, Monasterij septis eumdem mancipauit.

Principum vitia in subditos deriuantur.

Et verò quis pro dignitate deploret, quot à tali Principe in Rempublicam vniuersam, tamquam in membra à capite, mala deriuentur? Quæ certè plurima deriuari necesse est, cùm in parte gloriæ suæ reponant subditi, si

Prin-

Principem vitâ referant. Plerumque enim, ait Basilius, subiectus populus solet se conformare eorum moribus qui potentiâ præualent, ita vt, quales fuerint ij qui præstant viæ ducatũ, talem esse necesse sit qui in vitam ducitur. Igitur & ignauiâ virtus languescere, & leges negligi, & statuta conuelli, & luxus inualescere, & comessationes frequentari, & libidinum fomenta succendi, & tota denique Respublica in ruinam incumbere. D. Basilius.

Quæ omnia longè veriora sunt, cum Optimates, quorum munus est Reges in partem iuuare, publicæque saluti consulere, intempestiuis comessationibus ac deliciis eneruati, peiora peccant. Quid enim ab iis speres, quibus omne ius est in patinis, omnis in palato sapientia, omnis grauitas in ventris atque abdominis saburrâ; nisi vt laxatis ac dissolutis temulentiâ corporis animique neruis, elumbes ac inertes ignauiâ vitiisque computrescant? Quotidiano enim experimento probatur, ait diuus Leo, potus satietate aciem mentis obtundi, ciborum nimietate vigorem cordis hebetari: ita vt delectatio edendi, etiam corporum contraria sit saluti, nisi ratio temperantiæ obsistat illecebræ, & quod futurum est oneri, subtrahat voluptati.

Optimates comessationibus dediti, & valetudinem euertunt & Rempub.

D. Leo Serm. 8. de Ieiunio decimi mensis.

Igitur hi tales, quibus omnis hora meridiana est, qui suas ab ipso Solis ortu cœnas auspicantur, neque militiæ functionibus idonei sunt, & domi perniciosâ exempli contagione Rempublicam pessumdant: vt non immeritò Rex Antigonus temulentos Duces, inter pocula deprehensos, grauissimâ pœnâ multauerit. Cùm enim vidisset gregarios quosdam militari panopliâ graues, artificiosâ lacertorum vi hastas & magni ponderis saxa contorquere; eoque spectaculo delectatus, Duces exercitus euocari iussisset, vt iis præsentibus merito virtutem ornaret

Plutarc. in Apophth.

naret encomio, deprehendit eos vino ingurgitatos, suique muneris incuriosos. quæ res ita bilem ei mouit, vt iis in ordinem redactis, generosos illos milites eorum præfecturis donarit.

Felix Resp. cui præest Princeps virtute præditus.

Quemadmodum autem infelix est regio, cui tales obuenere Præfecti; sic beata terra, cui Antigonus aliquis, aut alius non absimilis nobilitate, dominatur. Nobilitate dico, non quæ fumosis auorum ceris, truncisque statuis, & multo stemmate censeatur, sed veris solidisque & Principe dignis virtutibus efflorescat. Generis enim initia clara posteris relinquere præstat, quàm accepta à maioribus contaminare.

Herodian. in Macrino. Xenophon lib. 8. de Institut. Cyri.

Talis itaque sit Princeps, vt virtutis prærogatiuâ principem inter suos locum mereatur. Meritò enim Cyrus neminem imperio dignum arbitrabatur, nisi qui maior esset virtute, subditisque melior: aut si non omnium est ad hunc perfectionis apicem pertingere, ita saltem vitam instituat, vt audeat cum Neruâ dicere, nullius se sibi conscium esse, quò minùs, deposito imperio, priuatus tutò posset viuere.

Dion in Neruâ.

Princeps maiorum nobilitati respondeat.

Sin etiam parentum fuerit nobilitate conspicuus, videat etiam atque etiam, vt maioribus suis dignus appareat, eorum quæ ad subditos pertinent prouidus, constans in periculis, offensionum pro vtilitate publicâ generosus contemptor.

Senec. l. 1. de Clementiâ, cap. 3. *Princeps Reip. bonum procuret.*

Denique sit eiusmodi, vt eum omnes tam supra se esse quàm pro se sciant: eiusque curam excubare pro salute singulorum atque vniuersorum, quotidie experiantur: ita gerat Rempublicam, vt sciat rem populi, non suam esse. Quo prodeunte in publicum, certatim omnes tamquam ad clarum ac beneficum sidus aduolent. Hæc sint in animis subditorum erecta Principi templa, hæ pulcher-

Tacitus l. 4. Annal.

pulcherrimæ effigies ac ſtatuæ: nam quæ ſaxo ſtruuntur, ſi iudicium poſterorum in odium verterit, pro ſepulcris ſpernuntur.

Sed quoniam hunc apicem virtutis ac ſapientiæ vix eſt vt in delicatâ purpurâ quis inueniat, & grauiſſimi Principum labores, quibus orbem terræ capeſſunt, magnis egent adminiculis; optandum eſt Regi, omnibuſque votis paciſcendum, vt tales Optimates habeat & Conſiliarios, quibus in gubernando Reipublicæ clauo Cynoſura ſit lex diuina, & in omni deliberatione bonorum conſiliorum obſtetrix aſſiſtat temperantia. *Regi optandi ſunt Cōſiliarij iuſti ac temperantes.*

Sacerdotes Heliopoleos accepimus Soli numquam vino litaſſe, ſibique ipſis vſu vini interdixiſſe, quòd exiſtimarent, Solem omnium rerum moderatorem, mundique ipſius mentem, à vino & ebrietate alieniſſimum, viroſque Principes, quibus aliorum regendorum cura commiſſa eſt, circa vinum maximè temperantes eſſe oportere. Cauſſinus lib. 1. Symbol. 11.

O quæ ſpecies, quæ veneratio fuit Reipublicę Romanæ, cùm M. Curius Samnitium Legatis agreſti ſe in ſcamno aſſidentem foco, ligneoque catillo cœnantem, ſpectandum præbuit! cùm Q. Ælius Tubero fictilibus cœnans, Ætolorum magni ponderis vaſa argentea repudiauit! cùm Menenij Agrippæ funus ſextantibus à populo in capita emendicatis elatum eſt! cùm ſedecim Ælios, magnos omnino viros, vno tempore, vna domuncula cepit, vnuſque in agro Veiente fundus aluit! Beata tum Reſpublica, quæ tantos fouebat alumnos! quæ tantillo impendio ſuſtentabat ſuæ dignitatis aſſertores, ac iam tum in ſemente ac ſpe non dubiâ orbis terrarum dominos; vt frequentior apud eos pultis vſus eſſet, quàm panis. Val. Max. lib. 4. c. 3. *Antiquorū Romanorū temperantia.*

Zzzz Quis

Quis in illâ ciuitate, tot frugalitatis exemplis nobilitatâ, tam perfrictæ frontis inueniri potuisset, qui mensæ suæ inferre auderet remoti littoris piscem, peregrini aëris volucrem, alieni temporis florem? Enimuerò vel ad famam erubuissent delicatulorum istorum, qui posterioribus sæculis parum lautè se pransos existimarunt, nisi luxuria vertisset annum, nisi hybernæ poculis rosæ innatassent, nisi æstiuâ in gemmis glacie Falerna fregissent. A quorum marcido ac pingui otio, nec minùs infami quàm sumptuosâ temulentiâ, quid tandem expectandum sit Reipublicæ, ipsius Ecclesiastæ potiùs quàm verbis meis penditote.

SECTIO DECIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 18. In pigritiis humiliabitur contignatio, & in infirmitate manuum perstillabit domus.

METRICA PARAPHRASIS.

VIDES *vt illa Regiis penatibus*
Quondam inuidenda culmina
Rimis fatiscant hinc & hinc patentibus,
Tignisque nutent pendulis?
Dominoque pulso triste contubernium
Ventis parent & imbribus?
Stabulisque nulli mugientes hospites,
Caulisve balantum greges?
Quin mixta auenæ vilis vrtica obsidet
Opima fundi iugera;
Densique pratis cardui lympham bibunt
Interfluentis riuuli.

Qui

Qui ſic repentè ſplendidi cultor Laris
Redactus eſt ad incitas?
An fors vorator luxus & ſocordia,
Gemella proles otij,
Emulſit vber diuitis opulentiæ,
Sudore pota & ſanguine?
Sic eſt: pudendæ fructus hic inertiæ:
Hæc abſque bello vulnera.
Agriſque ſæuit ædibuſque vaſtitas,
A Marte quàm otio minor.
Vbi reſupinas ſuſtinet dorſum manus,
Rimoſa perſtillat domus.
Et qui ſuperbis educatur atriis,
Mapale contemptum colet.
Sed vana ceſſet cura priuati Laris,
Nec ſudet in tenui labor.
Ah ne ſocordes publicæ Atlantes rei
Eneruet otij lues,
Bacchoque mactet Cypridique victimas,
Portenta Circæi gregis!
Maiórne peſtis publicæ præſens rei
Vaſtare florentes opes?

PROSA EXEGESIS.

NVLLA certè capitalior inuenitur peſtis regnorum, otio atque inertiâ, vitaque elumbi ac diſſolutâ, à quâ non minùs olim, deuictâ Carthagine, Reipublicæ Romanæ metuebat Q. Metellus, quàm ab hoſte acerrimo Annibale; in æquo ponens malorũ, vri tecta, vaſtari agros, exhauriri ærarium, & priſci roboris neruos hebetari. Et meritò. quid enim intereſt ad ruinam, flammíſne hoſtilibus tecta comburantur, an ignauiâ patrisfamilias

Otium peſtis regnorum.

Val. Max. lib. 7. c. 2.

 milias

milias tignis trabibusque putrefactis, in congestam temerè soluantur lignorum lapidumque congeriem? Quid interest, agríne vastentur excursione militari, an eneruato ciuium robore, legibus conculcatis, neglectoque tandem more atque instituto maiorum, fatali Procerum socordiâ in solitudinem Respublica redigatur? Atqui cùm auxilium manuum virtutumque torpuerit (ait hoc loco Hieronymus) omnes desuper tempestates (tamquam in lacera tecta) & nimborum ad nos, id est vitiorum, turbo prorumpit. Cùm enim virtus in arduo constituta sit, & laboribus exposita; Principes ac Magistratus, qui se desidiæ tradiderunt, eius desperatione decliuem ex aduerso viam, & in omne vitium pronam ingredientes, populo ad improbitatem & flagitia duces se præbent: qui tantò lubentiùs promptiusque sequitur, cùm videt fasces, honores, ceteraque virtutis præmia penes desidiam inueniri; eamque velut fucum quemdam laboris industriæque fructus exsugere.

Hieron. in c. 10. Eccles.

Desidia ad virtutis laudem non aspirat.

Sed licet virtutis præmia nonnumquam inuadant, quod tamen ad virtutis honestatem ac decus adspirare istiusmodi fuci non possint, apud omnes est in confesso. Quis enim scopum tangat, si numquam iaculetur? aut victoriâ potiatur, si hostem fugiat? ita nec illum contingit benè agere, qui omnino nihil agit.

Plutarch. in Aemilio Probo.

Certè, inquies: sed neque malè agere, aut cuiquam iniurius esse dicendus est, qui omnino nihil agit. Id verò longè aliter se habere, si quis officio desit, prodatque neglectu Rempublicam, eloquenter, vt solet, probat Chrysostomus. Sic, inquit, existimate, si seruum quis habeat non rapacem, non temulentum, non contumacem; idem tamen totos dies domi sedeat otiosus, nónne grauiter vapulabit? Atqui nihil maleficij commisit.

Chrysost. Homil. de Virtut. & vit.
P. Claud. Aquauiua Epist. de Renouat. spiritus.

Sed

Otiosus dum officio deest, grauiter peccat.

Sed ſatis maleficij eſt, munus officiumque neglexiſſe. Quid agricola, qui ceteris quidem in rebus vacet culpâ, ſed otio indulgens, nec ſerat, nec metat, nec vites colat; nónne is quoque vapulabit? At nihil iniuriæ intulit, nihil damni. Verùm ceſſationem ipſam, iniuriam damnumque ducimus. Denique ſi manus etiam nec oculos eruat, nec linguam præſcindat, ceterùm deſidioſa ceſſet, nec vllâ in re corpori ſeruiat; nónne hoc inutile pondus præſcindendum potiùs quàm retinendum duxeris? Eadem ratione, inquit, non modò aliquid feciſſe mali, verùm etiam aliquid omiſiſſe boni, magna comprobatur iniuria.

Procerum deſidia Reipub. ruina.

Quæ certè tantò atrocior eſt in iis qui Rempublicam capeſſunt, quòd eorum ſocordia non ad priuatum rei familiaris diſpendium, ſed publicam ſtatus perniciem pertinet. Quid enim aliud Sybarim, ciuitatem quondam florentiſſimam, funditus euertit, quàm manuum infirmitas, id eſt, mollis & eneruata Procerum vita? qui etiam edicto publico cauebant, ne quis fabrilem cum ſtrepitu in vrbe exerceret, aut gallos gallinaceos aleret; ne quid eſſet quod matutinos ſomnos turbaret. Quinimò inuentus eſt nonnemo, qui cùm ruſticum ad ſtiuam ſudantem vidiſſet, præ dolore fibram ſibi ruptam quereretur: & alius, qui in ſeruum flagris animaduerti voluit, quòd, cùm ille roſas ſibi dormienti ſubſtrauiſſet, plicatis quibuſdam roſarum foliis duriuſculè incubuiſſet. Denique inuentus eſt etiam inter Optimates illius Reipublicæ Smyndyrides quidam, qui hoc in parte felicitatis ſuæ reponeret, quòd totis viginti annis nec orientem Solem nec occidentem vidiſſet. Itaque delicatuli illi cùm Crotoniatis bellum indixiſſent, feminæ inciderunt in viros, & equo-

Athenæus lib. 12.

Plutarch. in Conuiu. Sapient.

Herodotus Terpſichor.

rum suorum tripudio proditi, tandem internecione deleti sunt.

Sed mittamus profana. Annon horribilius exitium sacra nobis Historia commemorat? Quid enim aliud Sodomiticas flammas, imbremque sulphureum cælo euocauit, quàm vitiorum omnium tamquam ancillarum gregem post se trahens, supina desidia? Disertè id affirmat Ezechiel: *Hæc fuit iniquitas Sodomæ, saturitas panis, & otium ipsius & filiarum eius.*

Ezech. 16, 49.

Desidia sensim sine sensu Remp. euertit.

Fateor quidem, otium ac desidiam non tantum flagitij, nec tantum ad euertendas Respublicas neruorum ac virium primâ fronte præ se ferre, cùm paulatim occultè & quasi per cuniculos grassetur: sed, vt dixi, ad ruinam quid interest, arietísne vnico sed violento impulsu domus repentè corruat, an tignis paulatim vitium contrahentibus putrescat? aut, vt cum D. Augustino loquar, quid interest ad naufragium, vtrùm vno grandi fluctu nauis obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam, & per negligentiam contempta, nauem impleat atque submergat? Idem esto iudicium de Republicâ.

Augustinus Epist. 108.

Quare non immeritò Cyrus apud Xenophontem ignauos ac desides exauctorandos, & è Republicâ exterminandos existimabat, non eâ re tantùm quòd hi publicæ salutis proditores essent absfuturi; sed eo præptereà consilio, vt & qui improbi esse cœperant, emendarentur, & boni, malos ignominiâ notatos cùm viderent, alacriùs virtutem amplecterentur.

Xenophon li. 1. de Pædiâ Cyri.

Quinimò grauiùs in otiosos ac desides animaduertendum censebat Lycurgus, quàm in fures aut latrones: quòd hi priuatos tantùm pauculos læderent, ab otiosis verò atque ignauis Respublica proderetur. Præstitit id cumu-

Xenophon de Rep. & leg. Laced.

Otiosi maiori pœnâ digni quàm latrones.

cumulatissimè Boleslaus Tertius Poloniæ Rex, cùm Palatino cuidam, qui ad Haliciam in bello contra Russos fugâ suâ reliquo exercitui fugæ causa extiterat, pellem leporinam, colum & fusum dono misit: quâ ille ignominiâ ita excanduit, vt impos mentis effectus, vitam laqueo finierit. Sed nos otiosos ac ignauos his rationibus ac suppliciis castigatos dimittamus: ad alteram potiùs Reipublicæ pestem, quam paulò antè cum Ecclesiaste in voluptatibus & comessationibus docuimus consistere, descendamus. Cromerus lib. 6.

SECTIO VNDECIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 19. In risum faciunt panem, & vinum vt epulentur viuentes: & pecuniæ obediunt omnia.

METRICA PARAPHRASIS.

NOBILEM *postquam Sodomam fauillis*
Otium vitâ subigens inerti
Suasit æternum decus, & polorum
Temnere leges;
Luxus ignauo Cereale munus
Dedicans ventri, Veneri sacrauit
Turgidum abdomen, sceleri que laxas
Soluit habenas.
O quibus prægnans vitiis amœnos
Polluit campos Seboim libido!
Testis vltrices iaculata flammas
Dextra Tonantis.

O ro-

O rogi! ô flammæ! ô cinerum fauillæ!
Imbre nil actum est picei liquoris:
Non satis mundi scelus expiauit
Fulminis horror.
Luxus infami dominatur aulâ:
Et Ceres illis colitur, Venusque,
Quos rei summæ fuit æstuoso
Gurgite clauum
Verius strictis moderari habenis.
Regio arrident epulæ paratu:
Et nouas semper fabricat palato
Nausea mensas.
Naufragos mergunt animos Falerna,
Perque fecundi calicis procellas
Spumeo Cypris natat in Lyeo,
Ignis in igne.
Ast vbi luxus populator æris
Improbæ censum dederit charybdi;
Lucra rimatur noua, queis anhelis
Faucibus offas
Ingerat vulgi spoliis paratas:
Dumque Lenæos latices coronat,
Plebis emulso pretiosa succo
Pocula tingit.
Heu quibus tellus gemit ægra probris,
Dum fames lucri vitiis ministrans
Improbi ventris sepelitur imo
Gurgite gurges!
Plutus Astreæ solio potitus,
Iura Prætoris licitatur hastâ:
Atque venalis fidei propola
Fasque nefasque

Miscet.

Miſcet. O quantas ſitiens rapinæ
Stringit inſonti iugulo machæras!
Quot mouet, prædis inhians, ſiniſtro
Alite bella!
Nec ſitim partis pretioſus hydrops
Siſtit: in terras alio calentes
Sole vernarum miſeras phalanges
Claſſe relegat,
Diuitis venæ vt ſcatebras pererrent
Abditas terris: vbi Dite viſo
Pallidus foſſor trepidat ſepulto
Concolor auro.
Heu nimis fœdo ſatiata ludo
Corda Magnatum! quibus Imperator
Luxus exhaurit, reparet quod auri
Dira cupido.

PROSA EXEGESIS.

O LVDVM verè deteſtandum, regniſque ac Rebuſpublicis pernicioſum, dum luxus conuiuiorum egeſtatis parens auaritiam prouocat, & inſatiabilis auaritia egeſtate ſtimulata per fas nefaſque corradit, quod luxui rurſus abliguriendum tranſmittat, atque ita abyſſus abyſſum inuocat; & quod vna charybdis euomuit, altera reſorbet. Homines præpoſteri, ventriſque mancipia! qui non tantùm Rempublicam ludibrio habent, cuius ærarium exhauriunt, ſed etiam Dei dona vertunt in fomenta libidinum.

Enimuerò naturæ, non vitiis ſubſeruire debet huius vniuerſi fecunditas: & quâ fini medicamenta, eâdem alimenta ſumenda ſunt. Illi verò naturæ melioris obliti, *in riſum faciunt panem & vinum*, materiam, inquam, ſpuriæ

Luxus conuiuiorum veram non habet voluptatem.

ſpuriæ voluptatis & inſolentiæ. Spuriæ voluptatis dixi: nam genuinæ corporis voluptatis aſſertor Epicurus, teſte D. Hieronymo, libros omnes ſuos oleribus, & pomis, ceteriſque cibis vilioribus repleuit, eò quòd exquiſitæ dapes ingenti curâ ac miſeriâ, imò nonnumquam priuati publiciq́ue patrimonij triſti diſpendio præparentur.

Hieron. contra Iouinian.

Gula vitium grauiter Deũ offendit.

Quantoperè Deo diſpliceat hæc ventris ingluuies, non obſcurè per Legiſlatorem ſuum declarauit, cuius hæc ſunt verba: *Filius veſter ſi comeſſationibus vacat, & luxuriæ atque conuiuiis, lapidibus eum obruet populus.* Et verò nónne grauius etiam contra hos helluones in deſerto diuina vindicta deſæuiit? Semel nauſeabundus ille populus, & manna faſtidiens, importunis clamoribus carnes exegerat, & vltricem Dei manum expertus, nomen loco dedit *Sepulchra concupiſcentiæ.* Infame nomen, ſed quod nihil opus eſt nos ab Hebræis arceſſere; tot enim hîc ſepulchra concupiſcentiæ, quot helluones inuenimus: quibus cùm nec aurora ſatis ſit matutina menſis exſtruendis, nec vlla ſatis longa crepuſcula veſpertina, niſi altam etiam noctem ingluuies occupet, nec vllæ dapes ſatis opiparæ; quid aliud quàm animam abdomini tamquam ſepulchro concupiſcentiæ immerſam circumferunt?

Deut. 20, 21.

Num. 11.

Luxus cõuiuiorum ſerpit etiam ad plebem.

Atque vtinam in vnius Principis aut paucorum Procerum capite ſtaret hoc malum! nunc autem gliſcit in perniciem totius Reipublicæ: ſerpit enim in ſubditos exempli contagione Principum intemperantia, nec eos erubeſcunt ſequi, quos à legibus habent vitæ duces. Quinimò ad decus etiam, & gloriæ ſuæ partem exiſtimant pertinere, ſi Principum facta æmulentur. Itaque certare inter ſe luxu conuiuiorum, & veſtium; ædes ſuperbè ſtruere & inſtruere; ſignis, aulæis, imaginibus, vaſis

Vide Lipſ. lib. 4. Politic. c. 11.

vasis aureis atque argenteis, ceteroque mensarum apparatu, quo inter comessandum non oculi minùs, quàm venter, pascantur, exornare. Ah stulti, qui omnia potiùs visenda quàm semet efficiunt! Sallustius ad Cæs.

Quæ si quis vanitatis quidem plurimum habere, ceterùm leuioris esse improbitatis existimat; is in vitâ communi peregrinus est & hospes. Nam, vt rectè Seneca pronuntiat, conuiuiorum luxuria & vestium, ægræ ciuitatis indicia sunt, imò morituræ. *Luxus Reipub. initium ruinæ.* Seneca Ep. 115.

Hæc enim iuuentutem, vbi familiares opes defecerunt, ad facinora incendunt. Quid enim agant? dilapidatum est patrimonium, fides defecit, & tamen eadem illa, quæ erat in abundantiâ, libido permanet. Nihil ergo propius est, quàm vt rei familiaris dispendia sceleribus resarciant. Et ceteri quidem malis artibus operam dare, Principes verò spoliare innocentes quibus omne crimen opulentia est, iura peruertere vt eorum cupiditati leges inseruiant, diuina & humana venalia habere, noua & inaudita vectigalia somniare: & quidem in his omnibus boni publici velum auaritiæ suæ obtendere, consulendum scilicet esse ærario, pecuniam neruum esse Reipublicæ, ornamentum pacis, belli subsidium; re autem verâ suum potiùs quàm publicum gerere negotium. Quid enim aliud his talibus est ærarium publicum, quàm spoliarium ciuium, cruentarumque prædarum receptaculum? Sallustius ad Cæs. *Luxus occasio multorum scelerum.*

Nihil opus est hæc à me verbosiùs disputari; vel vnicum Caligulæ exemplum rem totam ante oculos constituet, quem rerum natura videtur edidisse, vt ostenderet, quid summa vitia in summâ fortunâ possent. Hic cùm prodigorum omnium adiutus ingenio, centies sestertiûm cœnasset vno die, commentus portentosissima ge- Suetonius in Caligula, cap. 37. & seqq.

nera ciborum atque cœnarum, vt pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorberet, conuiuis ex auro panes & opsonia apponeret; tandem exhaustus atque egens, ad rapinas conuertit animum, vario & exquisitissimo calumniarum, auctionum & vectigalium genere: deinde cùm per vim & metum à plurimis se heredem inter liberos & familiares scribi curasset; testatores ipsos, quòd post nuncupationem viuere perseuerarent, quasi illusores veneno sustulit: denique & edulia omnis generis, & baiulorum operas, & iudicum sententias, & meretricios quæstus pecuniâ taxauit, & fœdissimum in ipso palatio prostibulum corradendo vectigali meretricio propalauit. Quid nunc L. Catilinam commemorem, quem luxus primùm, tum conflata hinc egestas rei familiaris, in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulere, Senatum confodere, Consules trucidare, distringere incendiis vrbem, diripere ærarium, & quod nec Annibal ausus fuisset optare, totam è medio tollere Rempublicam. Sed satis sit: nam vt receptui canam, in causâ præsertim Principum atque Optimatum tam infami tamque odiosa & inuidiosa, monet ipse Ecclesiastes.

Florus l. 4. c. 1.

SECTIO DVODECIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 20. In cogitatione tuâ Regi ne detrahas, & in secreto cubiculi tui ne maledixeris diuiti: quia & aues cæli portabunt vocem tuam, & qui habet pennas, annuntiabit sententiam.

ME-

METRICA PARAPHRASIS.

QVÓNAM *insolenti lingua verborum incita*
Lubricitate ruis
Per celsa Magnatum atria? &
Quæ censor oculus signat obtutu, aut gemens
Obuia turba notat,
Tu publicè in crimen vocas?
Ne tange celsa montium cacumina
Æmula sideribus,
Ne te ruinis opprimant.
Suspicere fas est, eminentis imperî
Quos Deus arce locat,
Terrisque mortales deos.
Hos si proterua Cypris, aut Cypridis puer
Ignea tela vibrans
In vitia transuersos agit,
Mollisque luxus soluit elumbi otio,
Aut malesuada fames
Auri, in rapinas infimæ
Per fas nefasque plebis infestos trahit,
Vt rabiosa lupos
Sitis cruoris euocat;
Tu cuncta cæcis palpebris, quæ per viam
Obuia se dederint,
Et aure surdâ præteri.
Nec impotenti Regiæ domus probra,
Aut diadema feri
Linguæ procacis spiculo:
Nec carpe Proceres, queis opum ad palatia
Copia strauit iter,
Et parta nummis gratia.
Licet sub imo mussitaris fornice,

Aut nemorum latebris,
Manuque vocem presseris;
Licet absque teste aut conscio exili sono,
Facta pudenda Ducum
Sub dente ruminaueris;
Erumpet aliquà proditor cordis sonus
Pectoris è latebris,
Et regias petet fores.
Et quæ cubilis gemuit inter stragula
Ac sine teste dolor,
Spargent per auras Attides,
Vagum, volucre, garrulum Prognes genus,
Quæque flet ales Ityn,
Et psittaci, & picæ, & grues.
Viden' vt calumniantium paci hauriat
Insidiosa cohors
Patulis susurros auribus?
Et verba furtim rapta, vix oris leui
Dimidiata sono,
In Regios fundat sinus?
Et vt deeßet turba Magnatum atriis
Plaustra referta probris
Calumniarum subuehens;
Aurita metue saxa priuati Laris,
Connubijque torum, &
Tabulata rimis peruia.
Vis ergo tutus degere à sceptri minis,
Nec metuenda pati
Potentiorum fulmina;
Cereris Eleusis texit vt mysteria,
Supprime probra Ducum,
Et scire quæ scis abnega.

PRO-

PROSA EXEGESIS.

RARA *est in dominos iusta licentia*, ait Seneca. Nuptialibus ſcilicet feſtis, quibus olim Feſcennina licentia laxabatur, & paucis præterea diebus, cùm ſeruis in dominos aliosque ſuperiores non tantùm libera erat oris gratia, ſed & communi menſâ vti, quinimò & honores in domo gerere, & ius dicere permittebatur. Id ferè Mercurialibus diebus conceſſum erat apud Cretenſes, Peloriis apud Theſſalos, Cronijs apud Athenienſes, Saturnalibus apud Romanos. Seneca Medeâ. Delriò in Senecæ Medeam.

Alioquin vt omni veneratione Superiores proſequamur, lex diuina & humana præſcribit. Suſpicere nimirum par eſt eos, quibus ſuæ maieſtatis apotypon ſupremum illud Numen impreſſit: &, vt ait Vegetius, Imperatori, cùm Augusti nomen accepit, tamquam præſenti & corporali Deo, fidelis eſt præſtanda deuotio; Deo enim ſeruit, qui fideliter eum diligit, qui Deo regnat auctore. *Superioribus debetur reuerentia.* Vegetius l.2.c.5.

Quare ſi minùs fortaſſe decorè perſonam, quam ſuſtinet, repræſentet; non tamen cuiuis idcircò conceſſum eſt maledicam in eum linguam ſtringere, auſuque temerario diuinam hanc imaginem, quamuis tot ſordibus quot vitiis obſitam, profanare. *Dijs non detrahes*, ait lex diuina, *& Principi populi tui non maledices.* Quod ſi paſſim obuia ſunt, & in oculos incurrunt Principum vitia, cæcâ potiùs diſſimulatione illud Comici vſurpabo: *Superioribus non eſt temerè detrahendum.* Exodi 22. 28.

Indigna digna habenda ſunt, herus quæ facit, Plautus in Captiuis.

quàm vt intemperanter arbitratu meo quidlibet effutiã.

Nam quod nonnulli quidlibet ori ſuo licere exiſtimant, vt aiunt, Libertate Decembri, id fermè vulgi moribus receptum eſt magis, quàm ſapientum iudicio com- *Libera dicacitas periculoſa.*

comprobatum. Cuius enim consilij est, vt cetera prætermittam, propter gratuitum maledicendi pruritum vitam fortunasque suas in discrimen adducere? Tametsi enim quibusdam impunè fuisse legimus, in Principum mores mordacibus iocis lusisse, frequentiùs tamen alienâ veniâ, quàm suâ prouidentiâ, tuta fuit effusa dicacitas.

Et verò quis audeat sibi polliceri Magnates omnes aut Principes Antigoni alicuius, cuius ante meminimus, mansuetudinem æmulaturos? qui cùm manipulares duos pro Regio tabernaculo excubantes audisset Regis sui facta criminantes, succusso leuiter aulæo, Heus, inquit, longiùs discedite, ne vos Rex audiat. Aut Cæsarem Augustum: in quem cùm Timagenes quidam varia per circulos scommata coniecisset, monuit illum Imperator, vt linguâ moderatiùs vteretur. cumque indies ille per intemperantiam linguæ maiora peccaret, domo suâ tandem illi interdixit. Sed non defuit, qui tam altè cadenti sinum præberet, Asinius Pollio. Nec tamen acerbiùs Imperator cum hoc hospite inimici sui expostulauit; hoc tantùm Pollioni dixit: * Θηριοτροφεῖς. parantique excusationem obstitit, Fruere, inquiens, mi Pollio, fruere.

Seneca lib. 3. de Irâ, c. 23.

Seneca ibidem.

* Serpentem nutris.

Sed non omnibus est ea seu naturæ benignitas, seu virtus mansuetudinis. In iram pronior semper maiestas est: & habet Princeps ad exploranda conuitia emissitios oculos, auresque quamplurimas, quibus vbique præsens est: hominum circulis sese interserit, in cœnaculis accumbit, in intima irrepit ædium penetralia, pænè dixerim interest animis nostris, & cogitationibus mediis interuenit. habet, inquam, sycophantas ac delatores suos, genus hominum publico exitio repertum: quod si

Principes exploratores & delatores habent plurimos.

ſi vnquam aliàs aut vſquam, certè Romæ vel maximè ſub Tiberio graſſatum eſt. ſic enim habet in eius Vitâ Suetonius: Nemini delatorum fides abrogata, omne crimen pro capitali receptum, etiam pauculorum ſimpliciumque verborum. Et Seneca, Sub Tiberio Cæſare, inquit, fuit accuſandi frequens & pænè publica rabies, quæ omni ciuili bello grauiùs togatam ciuitatem confecit. Excipiebatur ebriorum ſermo, ſimplicitas iocantium; nihil erat tutum. Obiectum eſt Poëtæ, quòd in Tragœdiâ Agamemnonem probris laceſſiſſet; obiectum eſt & Hiſtorico, quòd Brutum Caſſiumque vltimos Romanorum dixiſſet: & quidem ſcriptis abolitis læſæ Maieſtatis rei fuerunt.

Delatores olim plurimi.

Sueton. in Tiber. c. 61.

Senec. li. 3. de Benefic. c. 26.

Sed neque hac ætate noſtrâ deſunt iſtiuſmodi clandeſtini verſutique rumigeruli, communis patriæ mali genij, hoſtes pacis & quietis publicæ, qui inſtar cucurbitularum peſſimum è carne humorem educentium, quidquid vel in ſpeciem nocere poſſe exiſtimant, ad ſe trahunt. Malè ominatum genus hominum! quod neſcio cui aptiùs comparem, quàm portis illis, quæ in quibuſdam vrbibus nefandæ ac triſtes habentur, per quas educuntur qui à carnifice necandi ſunt, ſordeſque ac piacula eiiciuntur. Ita per hos nihil ſanum aut ſacrum ingreditur aut egreditur, ſed ſi quid alicui per imprudentiam aut iracundiam elapſum eſt, mox improbi illi verborum inſtitores ad Principum aures conuehunt, vt ex alienis malis aliquid fauoris aucupentur, cùm proprio bono careant quo ſe commendent.

Neque hac ætate deſũt delatores.

Nec eſt quòd longæ ſecuritatis inducias hîc tibi promittas: nimis auida eſt delatoribus illis calumniandi

Calumniandi auiditas.

prurigo: nec tam pernici cursu sua Mercurium talaria concitant, quàm istos sua maleuolentia ad aulas auresque Principum transfert: vt non immeritò calumniandi celeritatem his verbis expresserit Ecclesiastes: *Aues cæli portabunt vocem tuam, & qui habet pennas, annuntiabit sententiam.*

Calumnia etsi occultè prolata, in publicum erumpit.

Nisi fortè velimus, Ecclesiasten hac adagiali formulâ nos monitos voluisse, vt à Principum moribus, etiam nemine conscio, taxandis nobis temperemus: peruenturum id enim aliquando ad eorum aures, quamuis incerto auctore. Legimus, in obsidione Mutinensi litteras ad castra Consulum, internuntiis columbis, quarum pedibus annexæ erant, fuisse perlatas. Et quid vallum, aut vigil obsidio, inquit Plinius, quid retia amni prætenta profuere Antonio, per cælum eunte nuntio? Et nos aliquando obstupescimus quæ vni, quæ nulli, quæ solis parietibus iracundâ aut improuidâ voce commissa erant, in publicum erupisse. Frustrà sumus. *Volucris cæli auferet vocem* (vt LXX. legunt Interpretes) *& habens pennas annuntiabit verbum tuum.*

Plin. lib. 10. c. 37.

Occulta detractio incerto rumore diuulgatur.

Quæ est ista volucris habens pennas, nisi incerti rumoris fama?

—— Cui quot sunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot surrigit aures.

Nec est quòd te parietibus satis tectum, aut in ipso coniugali toro securum existimes: excubat die noctuque illa sagacissima indagatrix,

Innumerosque aditus, & mille foramina tectis

obseruat, & si tibi vel apud amicissimum tuum, vel ipsam coniugem dimidiatum verbum exciderit, benè longam

gam

gam veroq́ue ampliorem ſuperſtruit ſententiam. Quid igitur conſilij? Hoc tutiſſimum:

Alium ſilere quod voles, prior ſile;

neque quemquam ita tibi fidum exiſtima, vt quæ tibi periculum creare poſſunt, eius auribus committas, cùm extra aleam tacendo conſiſtere poſſis. Quin imò, vt monet Propheta, etiam *ab eâ quæ dormit in ſinu tuo, cu-* Michææ 7,
ſtodi clauſtra oris tui: neque vllum tibi amicum tam fi- 4.
delem, quàm ipſum ſilentium, exiſtima.

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE

CAPVT VNDECIMVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 1. Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas: quia poſt tempora multa inuenies illum.

2. Da partem ſeptem, nec non & octo: quia [a] ignoras quid futurum ſit mali ſuper terram.

[a] *Syriaca & Hebraizantes habent,* quia ignorabis *vel* neſcies

METRICA PARAPHRASIS.

RVRIS *colonus Pleiadum extinctâ face*
Dum credit aruis ſemina,
Quà lympha ſectis culta per noualia
Trepidare geſtit riuulis,
Proiecta quamuis bruma peſſumdet ſata,
Putriſque tabes occupet;
Simul ac tepenti panditur zephyro ſolum,
Herbæque molles pullulant,
Auida coloni vota luxurians beat
Flauentibus Ceres comis.

Tu

Tu ſic egenis ſparge munificâ manu
Solamen indigentiæ:
Neu temne, quem natura conſortem dedit
Communione ſanguinis.
Lacerna quamuis trita dorſo ſqualleat
Tyrianthinis impar tuis.
Non fundus alter improbam irriguus magis
Spem vincet agricolæ ſatis.
Non vt Sicanâ meſſe perituri crepent
Diſtenta farris horrea,
Sed vt recondas poſtumæ beatius
Æternitati pabulum.
An tu periſſe dona locupletum putas,
Queis pauperum placant famem?
Nuſquam Kalendis viſa Mercurialibus
Vſura quæſtuoſior.
Hic duplicato fænori diues inhiat:
Iactura fit compendium.
Nam quiſquis inopi dona largitur, Deo
Non illubenti fænerat.
Veniet diurnæ lucis alternas vices
Claudens inoccidutum iubar:
Cùm poſt tot hyemes (quid rear?) vitæ an necis,
Poſt frigidæ ætatis niues,
Demeſſa mortis falce condetur Ceres
Æternitatis horreo.
Cùm te abdicarit ſors, nouercali rotam
Torquere dextrâ pertinax,
Aut fata tumulo de ſuperbifico lare
Nil niſi fauillam cluſerint;
Solæ ſepulchro rebus è tot ſplendidis
Fidum inferent comites pedem,

Vitæ vt ministrent postumæ viaticum,
Quas pauperi impendes opes.
Ergo profusâ dona disperti manu
Per misera contubernia,
Tectóque socians hospitem, exhausto fame
Cereale munus diuide:
Orbo paternam suffice infanti vicem,
Lacrymasque terge pauperis:
Nec liberalitatis exsortem tuæ
Se vidua thalamo mœreat.
Occasionis obuiæ prensans comam
Prudens futuro prospice.
Nescis tenebris Hesperus quid innuat
Discors Eoo splendido:
Caliginosam atque horridam noctem vocat,
Qui nuntius lucis fuit.
Ergo Tonantis præueni actutùm minas,
Numenque donis occupa.
Si pestilenti ventilans tabem Noto
Robigo culmos vsserit,
Tibi læta viridi fronde ridebunt sata
Nutante culmi vertice.
Psal.40,4. *Si fixa lecto diditam terris luem*
Membra moribundi traxerint,
Solamen ægro Numen assiduum dabit,
Plumasque componet tori.
Si tibi pudenda flamma torrebit iecur,
Extinguet hanc miseratio.
Si fractus illabetur orbis, Gentibus
Minatus antiquum chaos;
Te per fragores fulminum, & mundi rogos,
Fragmenta calcantem poli,

Terra-

Terræque frusta pauperum sponsor Deus
Innoxiâ ducet manu.

PROSA EXEGESIS.

HACTENVS diuersa vanitatis ludibria pertractauit Ecclesiastes, nec in iis quidquam deprehendit, quod animæ nostræ palato respondeat: nunc degustatis omnibus, non tam satur vanitatis, quàm nauseans, ad solidiora pabula conuertit animum, & postremis hisce duobus Capitibus ea complectitur, quæ conciliando Numini sunt opportuna, quæque ad felicem aut infelicem ducunt æternitatem. Et quidem arreptâ è vicino occasione eorum, qui facultatibus suis ad luxum & comessationes abutuntur (de quibus egit Versu 16. & 19. Capitis præcedentis) opportunè docet, quomodo iisdem ad eleëmosynam & æternæ beatitatis fœnus vti debeamus. Cumque loco iam citato dixisset, *In risum faciunt panem & vinum, vt epulentur viuentes*; nunc luxum ad beneficentiam & salutem transferens, inquit, *Mitte panem tuum super transeuntes aquas, & post tempora multa inuenies illum.* Eccle. 10. 19.

Grauissimus hic error diuitum est, quòd abundè sibi cautum arbitrantur, si manus à facinore ac rapinâ abstinuerint; nihil pensi habentes, an opibus suis ad luxum an ad misericordiam vtantur. Audiant sanè Magnum Gregorium, qui hos tales eidem maledicto subijcit, quo infructuosa ficus olim à Christo percussa est. Terram, inquit, ficulnea sine fructu occupat, quando locum, quem exercere alius per Solem boni operis valuit, stultus per desidiæ vmbram premit. Hi autem dicere nonnumquam solent, Concessis vtimur, aliena non quærimus: & si digna misericordiæ retributione non agimus, *Diuites obligantur ad opera misericordiæ.* Gregor. Part. 1. Pastor. Adm. 22.

mus, nulla tamen peruersa perpetramus. Quod idcircò sentiunt, quia videlicet aurem cordis à verbis cælestibus claudunt. Neque enim diues in Euangelio, qui induebatur purpurâ & bysso, & epulabatur quotidie splendidè, aliena rapuisse, sed infructuosè propriis vsus fuisse perhibetur; eúmque post hanc vitam vltrix gehenna suscepit, non quia aliud illicitum gessit, sed quia immoderato vsu totum se licitis tradidit. Hactenus vir ille sanctus, qui paulò etiam superiùs, Admonendi sunt, inquit, qui nec aliena rapiunt, nec sua largiuntur, vt sciant eam, de quâ sumpti sunt, cunctis hominibus communem esse terram, & idcircò alimenta communiter omnibus proferre. Incassùm ergo se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi priuatim vendicant: qui cùm accepta non tribuunt, in proximorum nece grassantur. quia tot pænè quotidie perimunt, quot morientium pauperum apud se subsidia abscondunt.

Lucæ 16, 19.

Sanè, inquit D. Leo, idcircò te Deus abundare voluit, vt per te alius non egeret, & per ministerium operis tui pauperem ab egestatis labore, teque à peccatorum multitudine liberaret. O mira prouidentia & bonitas Creatoris, vt vno facto duobus vellet esse succursum! Quid enim causæ putamus esse, cur æterna illa Sapientia, quos naturâ pares condidit, tamquam impares esse voluerit nascendi fortunâ, nisi vt necessitudine quadam deuinctos, hunc beneficentiâ exerceret, illum patientiâ, & vt refectio pauperis diuiti fieret occasio salutis?

D. Leo Ser. 1. de Collectis. *Diuitis abundantia pauperis debet esse refectio.*

Opportunè igitur apud Prophetam Deus admonet: *Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam; cùm videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi manè lumen tuum,* &

Isaiæ 58, 7. *Eleemosyna merces singularis.*

& sanitas tua (aut, vt alij, *salus tua) citiùs orietur, & anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te.* Diuina profectò ac spiritualis succi plena sententia! cuius nonnullæ circumstantiæ nobis enucleandæ sunt.

Ac primùm, quantâ humanitate pauperes tractandi *Pauperes* sint, initio satis insinuat, cùm ait: *Frange esurienti panem* *quomodo tractandi.* *tuum*: ne secundarium aliquem, siligineum aut furfuraceum, cum despectu, mendico proiicias; sed tuum panem esurienti frange, communione mensæ eamdem naturæ conditionem professus.

Addit, *& egenos vagosque induc in domum tuam.* ne ad portam lamentantibus cum iurgio stipem porrigas; sed benignè ad hospitium tuum inuita, Abrahamum imitatus, qui velut in excubiis & è speculâ procul aduentantes conspicatus, vltrò hospitibus occurrebat, lotisque pedibus fessos epulis recreabat.

Tandem subiungens, *cùm videris nudum, operi eum,* addit, quod magni momenti est ad persuadendum, *& carnem tuam ne despexeris.* Summum enim hominum inter se vinculum est humanitas, ait Lactantius; quod qui Lactantius disruperit, nefarius ac parricida existimandus est. Nam lib. 6. c. 10. *Natura* si ab vno homine, quem Deus finxit, omnes orimur, *communis* certè consanguinei sumus: & ideò maximum scelus pu- *ad humanitatem* tandum est, odisse hominem, vel nocentem. Quan- *hortatur.* tum ergo facinus esse arbitrabimur, despicere pauperes & innocentes?

Exaggerat hoc pro merito D. Ambrosius. Quous- Ambrosius que, inquit, extenditis, diuites, insanas cupiditates? Num- libro de Nabuthe, quid soli habitabitis super terram? cur eiicitis consor- cap 1. tem naturæ? Et cùm in communi diuitibus omnibus atque pauperibus terra fundata sit, cur vobis ius proprium soli diuites arrogatis? Nescit natura diuites, quæ

pauperes omnes generauit. Nudos effudit in lucem, egentes cibo, amictu, poculo: nudos recipit terra quos genuit, nescit fines possessionum sepulchris includere. Quis discernat species mortuorum? redoperi terram, &, si potes, diuitem deprehende: eruderato tumulum, &, si cognoscis, egentem argue.

Eleëmosyna benignè largienda.

Si nullum in cinere discrimen est, nullum in fœditate nascendi; nemo supercilium attollat, vt pauperem despiciat; sed naturæ communionem professus, si quid largitus fuerit, verborum suauitate condiat. Ingentia quorumdam beneficia, silentium, aut loquendi tarditas, imitata grauitatem & tristitiam, corrupit, cùm promitterent vultu negantium. Quantò meliùs est adiicere bona verba rebus bonis, & prædicatione humanâ benignâque commendare quæ præstes? Sic enim efficies, vt animum tuum pluris æstimet, quàm illud, quidquid est, ad quod petendum venerat. Fabius Verrucosus beneficium ab homine duro asperè datum, panem lapidosum vocabat, quem esurienti accipere necessarium sit, esse acerbum. Prima igitur eleëmosynæ conditio sit, largientis benignitas.

Senec. li. 1. de Benef. c. 3. & 7.

Eleëmosyna liberaliter suppeditanda.

Altera, quam ex Ecclesiastæ verbis elicio, sit liberalitas. *Da partem septem*, inquit, *nec non & octo*, id est cuicumque poscenti. septenarium enim numerum pro indefinitâ quantacumque multitudine sumi, disertè probat noster Delrius.

Delrio Tomo 1. Adagialium, Adag. 971.

Non anxiè inquirendum sitne quis dignus eleëmosynâ.

Nec operosè disquiras, dignúsne sit an indignus, qui petit eleëmosynam; sed omnibus potiùs liberalitatis tuæ fontes pateant, ne dignis fortè claudantur. Satius est enim, ait Seneca, prodesse etiam malis propter bonos, quàm bonis deesse propter malos. Deus ipse quædam in vniuersum humano generi dedit, à quibus excludi-

Seneca de Benef. l. 4. c. 28.

Deus omnibus benefacit.

cluditur nemo: nec enim poterat fieri, vt ventus bonis viris secundus esset, contrarius malis; nec poterat lex casuris imbribus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Itaque fruantur beneficio vel mali, dummodò non frustrentur boni.

Nec parcâ manu, aut angusto è pectore proficisci debet eleëmosyna. Cùm enim è charitatis fonte deriuetur, nec ripis vllis velit aut limitibus circumscribi charitas; consequens est, vt quæ Deo, aut Dei intuitu pauperibus erogantur, nec minuta sint, nec accisa, nec angusti pectoris margine coarctata.

Liberaliter cum Deo & pauperibus negotiandū.

Sanè contumeliosi potiùs in Deum, quàm religiosi censendi sunt Sinenses, qui postquam in disco porcini forte capitis imas auriculas, reliquarum verò altilium vngues, & vini guttas aliquot in arâ simulacro apposuerunt, ceteras ipsi dapes magno cum tripudio & effusâ lætitiâ comedunt: & minoris culpæ reos existimamus illos, qui Deo pauca quædam & contempta delibantes, aut certè nauseantis luxuriæ frusta pauperibus proiicientes, misericordiæ præmia sibi deposcunt? Enimuerò tantum abest vt magna præmia sibi polliceri possint, vt ne misericordiæ quidem vicissitudinem possint à Deo flagitare. Quomodo enim dices, inquit Chrysostomus, Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam, & secundùm multitudinem miserationum tuarum; cùm secundùm magnam misericordiam eius tu non miserearis, fortassis etiam neque secundùm paruam? Itaque liberali corde cum Deo negotiandum est, nec ad minutos calculos reuocanda beneficia, si eumdem aliquando liberalem erga nos & misericordem volumus experiri.

Maffæus Hist. Ind. lib. 6.

Chrysost. Hom. 37. ad Populū.

Tertia eleëmosynæ conditio est celeritas, quam ver-

Eleëmosyna promptè & celeriter danda. bo mittendi siue proiiciendi nobis innuit Ecclesiastes, vt omnem hæsitantis animi cunctationem, dubiique affectus suspicionem excludat. Ingratum est enim beneficium, ait Seneca, quod diu inter manus dantis hæsit, quod quis ægrè dimittere visus est, & sic tamquam sibi præriperet. *Senec. li. 2. de Benef. c. 1.*

Si quid tamen moræ interuenerit, euitemus omni modo, ne deliberasse videamur. Proximus est à negante, qui dubitauit, nullamque meretur gratiam. Nam cùm in beneficio iucundissima sit tribuentis voluntas, qui nolentem se tribuisse ipsâ cunctatione testatus est, non dedit, sed aduersus ducentem malè retinuit.

Beneficia parata gratissima. Gratissima sunt beneficia parata, facilè occurrentia, vbi nulla mora fuit, nisi in accipientis verecundiâ. Tale nobis exemplum misericordiæ præbuit vir æternâ memoriâ dignissimus Propheta Iob, qui se promptissimũ viduis solatium & aduersus potentiores præsidium vltrò obtulisse commemorat. Tale etiam exhibuit vir sanctissimus Abrahamus, qui, vt modò dixi, velut ex insidiis fortè prætereuntes hospites adoriebatur, & in domum pertractos omni beneuolentiâ fouebat.

Eleëmosyna occultè detur. Sed vt omnibus numeris absoluta sit misericordia, necesse est vt, quod monet Christus, eleëmosyna fiat in abscondito, &, quod insinuat Ecclesiastes, panis mittatur super transeuntes aquas; vt quemadmodum quod in mare proiicitur, continuò absorbetur, & ex oculis euanescit, sic ab operibus misericordiæ omnis absit ostentatio & inanis iactantiæ tumor.

Vana gloria virtutes prostituit. Quod sanè duplicem ob causam necesse est: vt scilicet non minùs danti quàm accipienti consulatur. est enim inanis gloria instar procacis cuiusdam lenæ, quæ virtutes alioqui virgines cacodæmoni prostituit: quod cùm

cùm in ceteris virtutibus, tum in eleëmosynâ potissimùm locum habet, quam eleganter Isidorus Pelusiota ingenuam quamdam ac nobilem virginem appellat, quam occultare, & non omnibus oporteat propalare.

Sed multò magis accipientis causâ abesse debet inanis iactantia, ne eleëmosynæ ostentatio, paupertatis alterius sit exprobratio. Est enim illud inter Sapientum monita præclarum, vt ea beneficia, quæ ad honorem accipientis non pertinent, sed eius indigentiæ, infirmitati ignominiæque subueniunt, silentio erogentur, vt solis nota sint iis quibus prosunt; aut, quod generosius est, interdum etiam fallantur ij quibus succurritur, vt habeant beneficium, nec à quo acceperint sciant. Quo in genere numquam satis laudata occurrit munificentia D. Nicolai celeberrimi sub Constantino Antistitis, qui auro nocte per fenestram in ædes proiecto, ita nobilis illius Patarensis inopiæ filiarumque pudicitiæ subuenit, vt & accipientium pudori consuleret, & ipse Deo conscio ac teste contentus lateret.

Vide Pinedam hoc loco.

Leon. Iustinian. in Vitâ.

Quod dum fit, non futilis quidam & in laudibus hominum consistens, sed solidus ac stabilis à Deo misericordiæ fructus sperandus est; & multiplex quidem, tum in vitâ, tum in morte, tum denique in æternitate.

Eleëmosyna ritè facta multiplicē à Deo mercedem accipit.

Primum illum fructum nobis exhibet Isaias: qui cùm eleëmosynam his verbis commendasset, *Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam: cùm videris nudum, operi eum; & carnem tuam ne despexeris;* illicò subiunxit: *Tunc erumpet quasi manè lumen tuum, & sanitas tua citiùs orietur, & anteibit faciem tuam iustitia tua.* Quibus verbis & bonorum cælestium affluentia, & propensissimus largientis affectus exprimitur, vt notat Chrysostomus. Non enim dixit, Ap-

Eleëmosynæ fructus in hac vitâ.

Isa. 58, 7.

Chrysost. Hom. 55. in cap. 16. Matthæi.

parebit tibi lux, ſed, Erumpet, vt velocitatem & copiam remunerantis exprimeret: vt intelligamus, Deum noſtræ ſalutis eſſe cupidiſſimum, plenumq́ue muneribus velut ex largiendi feſtinatione in munificentiam prorumpere, quemadmodum lumen matutinum quælibet momento nobis bona repræſentat. Hæc Chryſoſtomus; cuius ſimilitudo pulchra eſt & luculenta. Quis enim ignorat, pulcherrimas rerum ac multiplices formas noctu prorſus latere, hominumq́ue oculis perinde eſſe, quaſi nuſquam eſſent? Lux tamen matutina, vbi primùm erupit, illas confeſtim aperit, & quaſi de nouo producit, ac propè dixerim creat. Non minus igitur eſſe Dei ſtudium erga miſericordem animum, exiſtimemus.

Vide Sanchium in locũ Iſaiæ c. 58.

Eleëmoſyna fructus in morte.

Alterum miſericordiæ fructum ſecuritatis ſcilicet in morte extremoque iudicio, apertè nobis indicat Propheta Regius his verbis: *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem, in die malâ liberabit eum Dominus. Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris eius: vniuerſum ſtratum eius verſaſti in infirmitate eius.* An miramur tam mollem fuiſſe beato Laurentio craticulam, prunaſq́ue candentes? nimirum Deus in hoc lecto doloris prunas quaſi plumas verſabat, cuius ille paternum affectum ac ſingularem prouidentiam, erogatis in pauperes Eccleſiæ theſauris, ſibi conciliauerat.

Pſal. 40, 1.

Eleëmoſyna ſecuritas in extremo iudicio.

Sed illud optabilius eſt quod præmittitur, *In die malâ liberabit eum Dominus*; ſiue quod aliis verbis expreſſit Eccleſiaſtes, *Da partem ſeptem, nec non & octo, quia neſcies quid futurum ſit mali ſuper terram*, tamquam ſi nihil ad te pertineat. O vitæ fructum iucundiſſimum & maximum! extremo illo diuini iudicij die, ceteris metu exanimatis, inconcuſſum ſtare atque intrepidum. Quantæ voluptatis eſt, inquit Chryſoſtomus, in illâ die horribili

Chryſoſt. Hom. 34. in Geneſ.

bili fiduciam consequi, & audire verba illa nulli regno conferenda: *Venite benedicti Patris mei. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare.* Ex quibus manifestè colligitur incredibilis operum misericordiæ vis atque energia, & in perorando salutis nostrę negotio quouis Cicerone disertior eloquentia. Quamuis enim omnes omnino virtutes causæ nostræ coram supremo tribunali patrocinentur; ita tamen se res habet, vt si iudex in pronuntiandâ sententiâ certi alicuius causidici rationibus se permotum fateatur, illi causidico proculdubiò victoria adscribatur: sic cùm in pronuntiandâ salutis nostræ sententiâ sola misericordiæ opera velut motiua Iudicis proferantur, cui dubium esse potest, quin illis æterna salus adscribenda sit?

Atque hinc emergit tertius ille fructus æternæ beatitatis, qui verbis illis Ecclesiastæ significatur: *Post multa tempora inuenies illum.* Hoc est igitur illud æternitatis viaticum, hoc fœnus quæstuosissimum, hæc arrha salutis, hoc bonorum omnium voluptatumque compendium. Sed ruminemus tantisper secundum, quem dixi, fructum securitatis in morte extremoque Dei iudicio, & videamus, quàm opportunum sit, propter imminentes orbi calamitates hæc misericordiæ præsidia occupare.

Eleëmosyna fructus in æternitate.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 3. Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent. Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

Cvm retroacta senex relegit vestigia cælo
Falciger, & Phœbo Cyllenius ignis oberrat,
Ingemit agricola, & stabulis armenta coërcet:
Quippe tonans de monte fragor, siluæque comantis
Murmura rauca monent ruituros æthere nimbos.
Adiuuat è liquidis ducens Thaumantias imbres
Fontibus, & pluuiæ vates canit oscina cornix.
Nec mora, præludunt nictantia fulgetra, & axis
Intonat ætherius, Zephyrique Eurique penates:
Donec ab aduerso bellantes cardine venti
Vndique conuectâ prætexant sidera nocte,
Prægnantesque sinus cogant, & nubila densent.
Tum verò vndisono strepitu ruit arduus æther
Coniugis in gremium, tempestasque humida cælo
Præcipitat, sternens sata læta, boumque labores
Turbine conuellens, & culti ruris honores.
Haud aliter cùm flagitiis monstrisque barathri
Terra obsessa gemit, vitiorumque agmine septæ
Erumpunt Erebi pestes, cælumque profanant
Tænario afflatu, piceaque in nube sepultum
Prætexunt solare iubar: Cyclopea tandem
Tela vibrat Nemesis, fœtaque è nube malorum
Diluuium terris, pestesque ac funera mittit,
Bella, famemque, luemque, ac fata canenda theatris.
Sic quondam grauida scelerum de nube coorta
Tempestas, æquans sinuosa volumina aquarum
Montibus aëreis, intonsa cacumina siluarum,
Æquoreoque habitare gregi dedit ardua Olympi
Culmina, pessumdans quidquid terram inter & astra
Alterno vitæ spiramine ventilat auras:

Impia-

Impiaque æternâ damnauit sæcula nocte.
Restitit vna super plangens tot funera, & orbis
Relliquiis noua sæcla parans Noëa carina.
Nec minùs horrendùm intonuit furor ætheris alti,
Cùm Sodomam flammæ, & nomen ferale Gomorrham
In tenuem busti æterni vertêre fauillam.
Ergo agedum quisquis præsagâ mente malorum
Nubila disrumpi, venturaque desuper orbi
Tela trisulca times, inopum miseresce, piisque
Muneribus satagens, cæli præuerte furores.
Namque vbi summa dies miseris mortalibus æui
Stamina messuerit, supremaque dramata scenæ
Cluserit, ætheree lucis noctisque profundæ
Arbiter exacto geminæ libramine lancis
Virtutum expendet momenta, aususque nefandos.
Tum si fortè grauis meritorum germine (fato
Succumbens) imis radicibus eruta palma
Fronde solum feriet, leuibus quà sibilat auris
Auster, & æstiuo spiramine ludit in herbis;
Illa, velut riguæ latices potantia ripæ
Diffundunt arbusta comas, ita conscia grati
Fœnoris extendet vitam per amœna vireta
Fortunatorum nemorum, pulchrumque tenebit
Elysium, cælo æternùm fruitura sereno.
At sterilis meriti, fecunda in funera taxus
Eruta si Geticis inamœna cacumina terris
Ponet, vbi rigidus custos Erymanthidos vrsæ
Torpentes gelidis Aquilonibus asperat auras;
Hæc tristi damnata inhonora iacebit & exspes
Climate, nulla vbi gemmatis Tithonia pratis
Purpurat, aut flores tepida euocat aura Fauoni,
Sed nox, lurida nox, æternusque ingruit horror.

Sic visum superis: hanc fata adamantina legem
Sanxerunt, cunctis vt meta nouissima vitæ
Dispenset sortem æternam, æternosque recessus.
Ergo aduerte animum, quo climate corruat arbor:
Æternum est periisse semel, semel esse beatum.

PROSA EXEGESIS.

NON poterat Ecclesiastes vehementioribus stimulis ad opera misericordiæ torpentes mortalium animos excitare, quàm obiecto terrore supremæ, quæ mundo impendet, calamitatis ab irato Iudice, & ancipiti cogitatione expensâ felicis aut infelicis æternitatis aleâ. Si enim similitudinis apodosin è proximo versu accersere voluerimus, facilè deprehendemus hanc esse mentem Ecclesiastæ, vt nos diuini iudicij, supremique orbis excidij terrore percellat. Quemadmodum, inquit, *si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent;* ita si repleta fuerit inter homines flagitiorum ac scelerum mensura, quoddam velut calamitatum ac suppliciorum diluuium terras inundabit.

Longa impiorum impunitas multos offendit.

Videmus interdum impiorum in hac vitâ differri supplicia; & ignari secretorum diuinæ prouidentiæ, ad hunc velut offensionis lapidem cespitamus; nec aduertimus, tantisper suspendi vindictæ diuinæ mucronem, donec exaggeratâ peccatorum mensurâ, quò tardiùs, hoc grauiùs Dei furor sceleribus incumbat.

Leo Ser. 5. de Quadragel. *Non est abutendum Dei patientiâ.*

Quare nemo patientiam bonitatis Dei, ait D. Leo, de peccatorum suorum impunitate contemnat; nec ideò æstimet illum non offensum, quia necdum expertus est iratum. Non sunt longæ vitæ mortalis induciæ, nec diuturna est licentia insipidarum voluptatum, in æternarum dolorem transitura pœnarum, si dum iustitiæ sen-

ſententia ſuſpenditur, pœnitentiæ medicina non quæratur.

Sed cùm tantus ſit hominum ſtupor, vt ne ſupremi quidem periculi denuntiatione terreantur, fit plerumque, vt nonnulli omnium ſcelerum maculis contaminati, tamdiu peccata peccatis accumulent, donec patientia diuina ſæpiùs læſa in furorem vertatur. Quis ignorat, Gomorrhæas olim flammas non ſulphuris magis quàm peccatorum fomite tam longè lateque graſſatas? Quis ignorat, horribilem illum Noëmi cataclyſmum non magis aquarum quàm ſcelerum exundatione confluxiſſe? Teſtis eſt ipſe Deus: qui *cùm vidiſſet terram eſſe corruptam, (omnis quippe caro corruperat viam ſuam ſuper terram)* ita coram Noë conteſtatus eſt: *Finis vniuerſæ carnis venit coram me: repleta eſt terra iniquitate à facie eorum, & ego diſperdam eos cum terrâ.*

Vindictæ diuinæ exempla, impletâ ſcelerum menſurâ.

Geneſ. 6, 12.

Non abſimile quiddam videre olim fuit in perfidiâ Iudaïcâ, cùm populus ille duræ ceruicis diuinos Vates, veritatis ac ſalutis internuntios, omni diritate vexaret, iura omnia ac ſacerdotia venum exponeret, auaritiæ, libidini, ceteriſque vitiis indulgeret, denique Chriſtum, ipſum Dei Filium, & humanæ ſalutis aſſertorem, infami morte damnaret, conniuente tantiſper vltione diuinâ, menſuram patrum ſuorum explebat, donec tandem in imbres ac nimbos ærumnarum ſoluta eſt illa tam denſa nubes, Deuſque Tito ac Veſpaſiano iuſtitiæ ſuæ adminiſtris vſus eſt ad exhauriendam illam vitiorum ac flagitiorum ſentinam, & vrbem illam, Deo ſemper infeſtam, fame, peſte, ferro flammaque vaſtandam.

Quod autem in vrbe vnâ factum accepimus, id in orbe contingit vniuerſo, vbi pars longè maxima ita ſe

Plerique etiamnum mensuram peccatorum implent.

peccatis & improbitati tradit, quasi scelere flagitioque pascatur. Frater à fratre capitali odio dissidet: bellis, cædibus, rapinis, seditionibus omnia perturbantur: iniustis lucris exhauriuntur miseri, potentiorum gratiâ & & fauore opprimitur innocentia: alij alieno toro insidiantur; & magnum vbique fomentum inuenit impudicitiæ flamma: alij per omne cupiditatum genus vagantur; omnes denique seu magnis seu modicis accessionibus mensuram illam peccatorum, quam diuina patientia amplissimam statuit, implere satagunt. Quæ cùm impleta fuerit, Deus immortalis! quanta orbi vniuerso diuinæ vindictæ tempestas incumbet? quàm terribilis apparebit impiis Iudex ille sapientissimus, iustissimus, potentissimus, cuius aduentus prognostica tam inusitato terrore penitissimas ossium exsugunt medullas?

Signa extremo iudicio præuia.

Accipite quàm tragicè Sapiens amplificet illa præuia iudicio portenta, totius videlicet vniuersi ataxiam, & confusum quoddam inter se pugnantium rerum creatarum chaos. quid dico inter se pugnantium? imò verò in tanto suo dissidio aduersus impios conspirantium.

Sap. 5, 18. *Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Acuet duram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directè emissiones fulgurum, & tamquam à benè curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient. Et à petrosâ, irâ plenæ mittentur grandines, excandescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter. Contra illos stabit spiritus virtutis, & tamquam turbo venti diuidet illos.* Denique

Luc. 21, 25 *erunt signa in Sole, & Lunâ, & stellis, & in terris pressura gentium,* ait ipse Iudex Christus, *arescentibus hominibus præ timore, & expectatione* eorum *quæ superuenient vniuerso orbi.*

orbi. Quia *Sol obſcurabitur, & Luna non dabit lumen ſuum, & virtutes cælorum commouebuntur.* Matth. 24, 29.

Si bellum hoc totius vniuerſi contra ſe ſurrecturum cogitatione præciperent mortales, nónne toti eſſent in conciliando ſibi Numine? nónne opportuno conſilio hanc tempeſtatem declinarent?

Morientium angores.

Non iam dico terrores ac tormenta morientium (quoniam communi quidem orbis exitio tamquam procul diſſito plerique non ſatis percelluntur) prætermitto, inquam, internam illam æſtuantis animi luctam, præſertim cùm tabeſcente corpore doloribus ac ærumnis fatiſcit, cùm domeſticorum lacrymæ omnem ad ſe cogitationem rapiunt, cùm acerba illa ſeparatio languentem diſcruciat, cùm vermes, & fœtor, & putredo ante oculos verſantur; cùm longa illa & nimis metuenda æternitas, & Iudicis furor, & horror gehennæ interiorem hominem in mille partes diſtrahunt.

Hæc enim potiſſima cura eſt, quam his verbis expreſſit Eccleſiaſtes: *Si ceciderit lignum ad Auſtrum, aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.* per Auſtrum & Aquilonem proborum ac improborum ſortem diſterminans, idcircò fortaſſis, quòd Auſter tepida ſit plaga, ac perpetuâ Solis amœnitate, floribus herbiſque peramica: Aquilo contrà caliginoſus, hiſpidus, horridus, ac perpetuo Solis exilio inhoſpitalis.

Æternitatis cogitatio percellit animos.

Sed quidquid hac in re ſentiendum ſit (quod aliam requirit diſſertationem) hoc certè minimè obſcurum eſt, Eccleſiaſten hîc terrore omnium grauiſſimo & maximo torpentes hominum animos excitare voluiſſe. Quis enim aries potentior ad concutiendos animos poteſt excogitari, quàm incertitudo felicis aut infelicis æternitatis? Si enim vel ſemel infelix alea ia-

cta fuerit, æternùm omni ſpe ſalutis excidiſti.

O ſi quis nunc ab inferis rediuiuus exiſteret, qui æternorum tormentorum conſcius, viſa atque explorata narraret! quantos ille motus animorum concitaret? Atqui extitiſſe aliquando Trithelmum quemdam, auctor eſt Vener. Beda, Scriptor in primis Religioſus & grauis: qui cùm è viuis ereptus ad inferorum ſpectanda ſupplicia deductus eſſet, tandem vitæ redditus, tot ieiuniis, vigiliis atque vltroneis ſuppliciis ſeſe afflixit, vt omnium in ſe oculos ac ſtuporem conuérterit. cumq́ue eum frequentes interrogarent, quomodo tot pœnis par eſſe poſſet, tanto frigori, tantæ aſperitati; hoc vnum idemtidem reſpondebat: Frigidiora ego vidi, duriora ego vidi, aſperiora ego vidi.

Beda in Hiſtoriâ Anglorum.

2 Pet. 1, 19 Et nos qui *habemus firmiorem propheticum ſermonem*, quo tandem animo erimus? an ſegnes ac reſides opportuna miſericordiæ remedia his tantis malis præſtruere dubitabimus? an non eleëmoſynis Deum nobis demereri ſtudebimus? Certè ſi quid magnis Auctoribus credimus, nullum in tanto terrore, tantis calamitatibus, tantisq́ue periculis magis opportunum excogitari poteſt aut præſidium aut ſolatium, quàm pia ac liberalis eleëmoſynarum largitio.

Mala futura miſericordiæ operibus præuenienda.

Geminos huius veritatis teſtes producam, & quidem omni exceptione maiores, Iobum ſcilicet ac Danielem. Et ille quidem nihil vmquam malè ſibi conſcius, ſed ſemper optimè, hoc diuini iudicij terrore perculſus, quid remedij adhibuerit, his verbis non obſcurè declarat.

Iob 31, 16. *Si negaui, quod volebant, pauperibus, & oculos viduæ expectare feci. Si comedi buccellam meam ſolus, & non comedit pupillus ex eâ: (quia ab infantiâ meâ creuit mecum miſeratio, & de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum:) ſi deſpexi pereuntem,*

pereuntem, eò quòd non habuerit indumentum, & absque operimento pauperem: si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus est. Quid ita, quæso
vir sancte? *Semper enim quasi tumentes super me fluctus* Vers. 23.
timui Deum, & pondus eius ferre non potui. Ita vir ille innocentissimus. Quid verò Daniel? an aliud præsentius excogitauit præsidium? Sanè postquam diuinæ vindictæ terrores, minasque cælestes Nabuchodonosori exposuisset, opportunè subiunxit: *Quam ob rem, Rex, consilium* Daniel.4, 24.
meum placeat tibi, & peccata tua eleëmosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum; forsitan ignoscet delictis tuis. Atque vtinam his monitis acquieuisset Nabuchodonosor, & non potiùs portentosi somnij euentum segnis & ignauus fuisset præstolatus!

Quod nunc etiam plerisque hominum vsu venit, qui cælestibus minis velut attoniti, ventos obseruant, ac nubes contemplantur: & cùm diuinorum iudiciorum obscuritas, & salutis incertitudo, gnauos eos ac sollicitos, bonisq; operibus intentos reddere debuerit, desides potiùs reddit, & illicitâ curiositate ab incerto salutis euentu suspensos. Hos proximis versibus perstringit Ecclesiastes.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 4. Qui obseruat ventum, non seminat: & qui considerat nubes, numquam metet.

5. Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & quâ ratione compingantur ossa in ventre prægnantis; sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.

6. Manè

6. Manè ſemina ſemen tuum, & veſpere ne ceſſet manus tua: quia neſcis quid magis oriatur, hoc aut illud: & ſi vtrumque ſimul, meliùs erit.

METRICA PARAPHRASIS.

SI te ſumma dies ancipitem tenet,
Aut lapſura polo fulmina territant;
Ne fati ambiguus Numinis abditos
Perſcrutare ſinus, neu piger abijce
Torpentes animos, ac reſides manus,
Tantùm ſollicitus, quæ tibi præmia
Æternis placitis deſtinet arbiter
Fatorum. Pluuios quiſquis enim Notos
Obſeruat pauidus, leuáque fulgetra
Sudo nata Ioue, aut Vrsâ Erymanthide,
Aut quid ſparſa genis purpura Cynthiæ,
Aut quid lapſa notet ſtella facem trahens;
Hic ſemper trepidans ancipiti metu
Maternos Cererem non iacit in ſinus:
Et quiſquis nebularum aërias minas
Obſeruat pauidus, crebráque fulgetra,
Expenditque animo quid velit improba
Cornix, Pleïadum dum increpitat moras,
Aut ranæ immodicis litibus innuant,
Aut cælum patulis bucula naribus
Spectans; hic nimio dum ſatagit metu,
Numquam flauicomæ falce metet comas
Spicatas Cereris. Non aliter poli
Secretis inhians, fatáque perdius
Et pernox metuens, deſidis otij

Langueſcen-

Languescente fouet pectore nauseam;
Nec sulcis segetem proijcit auream
Virtutum, aut operum fruge penum struit;
Sed curis animum torquet inanibus.
Heu! frustrà. Veluti scire nefas iter,
Per quod lacteoli pectora pupuli
Auræ sidereæ particula occupet,
Aut quæ vis vtero tanta puerperæ
Informi eliciat semine bullulas
In cordis, cerebrique, ac iecoris sinus,
Aut quæ vis teneris vibret araneæ
Filis consimiles corporibus fibras,
Aut centumgeminis fulciat ossibus
Surgentem fragili culmine fabricam;
Sic nec scire humili terrigenæ datur,
Quam vitæ atque necis digerat arbiter
Fatorum seriem. Quare agedum pio
Intendens operi, cetera Numini
Permitte. A teneris vnguiculis manus
Deuexum in senium pinguia semina
Ne cesset iaciens dulcis adoreæ.
Nescis quid cupido sera dies vehat.
Dum spes agricolæ fructibus imminet,
Nunc mendax loliis fundus abortijt,
Nunc culpans hiemem, aut torrida sidera,
Aut nimbis nimium Pleiadum gregem,
Spicis vota Ceres lusit inanibus:
Et ni sedulitas agricolæ iuuet,
Spargens post hiemes altera semina;
Vix pascat querulos furfure vernulas.
Si pendent variis semina casibus,
Nutantque ambiguis sideribus sata,

Numquam terra animæ ſeminibus vacet.
Neſcis queis potiùs cælituum fauor
Adſpiret: placido ſi tamen æthere
Optatam in ſegetem cuncta adoleuerint,
O te non ſterili ſidere conditum!

PROSA EXEGESIS.

Fruſtrà laborant qui Dei ſecreta pro vita normâ habere cupiũt.

GRAVISSIMVS eſt error eorum, qui circa futuram vitæ neciſque æternitatem ancipiti cogitatione diſtracti, non tam ſolliciti ſunt quâ ratione ſibi Deum propitium reddant, quàm quo modo inaccesſa ſecretorum eius adyta penetrent: & ſtultâ curioſitate id ſemper captant quod nũquam capiant, id ſemper ſequuntur quod numquam aſſequantur; donec tandem conatu ſuo diu fruſtrati, in melancholiam, vel potiùs deſidiam reſoluantur. Quod fieri neceſſe eſt inconceſſa tentantibus, & vitæ ſuæ rationes ad eam normam exigere cupientibus, quæ ab occultâ Dei voluntate dependeat. Hanc enim non magis, imò minùs etiam exploratam habemus, inquit Eccleſiaſtes, quàm *quæ ſit via ſpiritus, & quâ ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis.*

Formatio corporis humani nobis obſcura eſt.

2.Machab. 7, 22.

Circa ſpiritus ſeu animæ ſubſtantiam magna fuit olim Philoſophorum Medicorumque hallucinatio, quemadmodum etiam circa formationem fœtus in vtero materno: de quibus ſapienti quadam ignorantiâ olim tutiſſimè pronuntiauit celeberrima illa Machabæorum mater: *Neſcio qualiter in vtero meo apparuiſtis; neque enim ego ſpiritum & animam donaui vobis & vitam, & ſingulorum membra non ego ipſa compegi, ſed enim mundi Creator, qui formauit hominis natiuitatem, quique omnium inuenit originem, & ſpiritum vobis iterùm cum miſericordiâ reddet, & vitam.*

Eam-

Eamdem ignorantiam professus est sagacissimus rerum naturalium indagator Galenus. sic enim scribit: Cùm nullam de structurâ animalium inueniam opinionem cum scientiæ certitudine demonstratam, fateor me de fœtuum effectrice causâ nihil certi habere: hoc tantùm de eâ pronuntiare me posse confido, quòd ars & sapientia in eâ sit maxima.

Galen. lib. de Formatione fœtus.

Quamobrem ceteros alibi monet, ne in hanc inquisitionem pertinaciùs incumbant. Hæc, inquit, Creator noster talia fieri voluit. Quæ autem facta iam sunt, neque tentes neque audeas quærere quemadmodum facta sint. Quæ enim facta esse ignorabas, nisi ab anatomiâ edoctus fuisses; quo pacto nunc audes quærere quâ ratione facta sint? Satis ergo tibi sit nouisse vnamquamque particulam pro rerum exigentiâ & vsu constructam fuisse. Si verò prætereà conabere, quo pacto ita facta sit, inquirere, palàm fiet, te nec tuam imbecillitatem, nec opificis sentire potentiam.

Idem li. 15. de Vsu partium.

Ratio fabrica corporis humani non est curiosè quærenda.

Si carnis ac sanguinis, ossium ac neruorum, ceterarumque corporis humani partium formationem, quibus immersa, vel potiùs intimè vnita est anima, cognoscere non potes; meritò subnectit Ecclesiastes, *Sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium*, aut, vt habent Biblia Regia, *ita non cognosces opera Dei, quæcumque faciet, vniuersa*, potissimùm in morte, iudicio, æternitate, quæ te finis maneat, quæ merces operum, quæ præmia aut supplicia.

Secreta Dei etiã obscuriora sunt.

Frustrà igitur inutili illâ & inconcessâ curiositate cruciaris: frustrà hac te curâ maceras, & nil profuturâ futurorum inquisitione distentus, ætatem ac vitam sine vllo bonorum operum fructu consumis. Quemadmodum enim, *qui obseruat ventum, non seminat, & qui considerat*

Futurorum nimis anxia inquisitio inutilis.

 derat

derat nubes, numquam metet; ita qui differt bonorum operum ſementem facere, donec iudicia Dei comprehenderit, & quid de ſe futurum ſit cognouerit, nihil vmquam cælo dignum aggredietur. Tantumdem enim ſemper inquirendum reſtabit; vitæque finem citiùs quàm diſquiſitionis inueniet. Itaque nihilo plus compendij faciet, quàm ille de quo Horatius:

Horat. li. 1. Epiſt. ad Lollium.

Ruſticus expectat dum defluat amnis: at ille
Labitur, & labetur in omne volubilis æuum.

Thomas a Kemp. li. 1. de Imitat. Chr. c. 25. *Vtile conſilium contra anxiam de futuris ſollicitudinẽ.*

Scribit Thomas Campenſis, Auctor Religioſus & grauis, nouiſſe ſe quemdam, qui inter ſpem metumque futurorum identidem fluctuans, ante altare quoddam proſtratus, ita ſecum ancipiti cogitatione diſtractus æſtuabat: O ſi me ſcirem perſeueraturum! Nec mora; hoc diuinæ vocis oraculo confirmatus eſt: Si hoc tibi diuinitus innoteſceret, quid tandem faceres? Fac nunc quod tunc facturus eſſes, nec vltrà de ſalute ambiges: dictoque citiùs omnis illa fluctuantis animi tempeſtas reſedit, totumque ſe diuinæ committens voluntati, velis remiſque ad virtutem perfectionemque contendit.

In negotio ſalutis opus eſt diligentiâ & conſtantiâ.

Et quid aliud intendit Eccleſiaſtes, dum in hac animi perturbatione, excuſsâ ſocordiâ, ſuadet vt operi inſtemus? *Manè*, inquit, *ſemina ſemen tuum, & veſpere ne ceſſet manus tua*; per laborem matutinum diligentiam nobis inſinuans, per veſpertinum, conſtantiam in exercitio virtutum, aſſiduitatemque commendans.

Ad matutinam diligentiam nos excitant opifices.

Et quidem ad matutinam diligentiam excitare nos debent operæ fabriles, quæ malleorum ſtrepitu ſomnum ignauis excutiunt, docentque quid nobis pro ſapientiæ virtutiſque ſtudio faciendum ſit, cùm ipſi ſpe viliſſimi lucelli propoſitâ, non parum ſæpè de neceſſariâ quiete decerpant. Certè Demoſthenes probro ſibi

Cicer. Tuſcul. 4.

duce-

ducebat, ſi quando opificum antelucanâ victus eſſet induſtriâ. Et non magis probro ſibi ducet Chriſtianus, minùs ad excitandum animum ſuum valere ſtudium virtutis, quàm apud alios vanitatis? minoris apud ſe ponderis eſſe præmium æternum, quàm apud alios momentaneum?

Vt omittam, iam olim non obſcurè Deum indicaſſe, longè gratiſſimum ſibi, nobiſque fructuoſiſſimum, eſſe cultum matutinum. Quid enim aliud adumbratum exiſtimamus admirabili illo mannâ, quo populum Iſraëliticum in deſerto ſuſtentauit? quod ita neceſſariò ſub ipſum crepuſculum matutinum colligi oportebat, vt ad primos Solis radios colliqueſcens, colligentium tarditatem eluderet, cùm tamen luculenti etiam ignis calori facilè reſiſteret. Sanè hoc ipſum nobis innuere Deum voluiſſe, declarat Sapiens, cùm de hoc cæleſti mannâ loquens ait: *Quod ab igne non poterat exterminari, ſtatim ab exiguo radio Solis calefactum tabeſcebat; vt notum omnibus eſſet, quoniam oportet præuenire Solem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare.*

Matutinus cultus Deo gratiſſimus.

Sap. 16, 27.

Porrò, non matutina tantùm commendatur diligentia, ſed etiam veſpertina conſtantia, vt nullum vitæ tempus, nulla diei hora officio vacet hominis Chriſtiani. Neque enim in Chriſtianis tam initia ſpectantur, quàm finis, inquit D. Hieronymus. Paulus malè cœpit, ſed benè finiuit. Iudæ laudantur exordia, ſed finis proditione damnatur. Multorum eſt laudabiliter inchoare, ſed paucorum coronatur perſeuerantia. Ad vitæ metam producendus eſt perfectionis curſus: quiſquis in ſtadio reſtitit, ab æternitatis brauio excidit.

Conſtantia in bonis operibus cõmendatur, quia hæc maximè coronatur.

Hieron. Epiſt. ad Furiam.

Sed eſt alia inſuper cauſa, cur numquam ab opere ceſſandum eſſe moneat Eccleſiaſtes. *Manè*, inquit, *ſe-*

mina semen tuum, & vespere ne cesset manus tua: quia nescis quid priùs eueniat, hoc aut illud, & si vtrumque simul, melius erit. Nescimus, quibus operibus nostris merces, quibus opprobrium debeatur. Neque enim adeò quisquam sibi amicus ac blandus est, vt omnes vitæ suæ partes à sordibus ac næuis existimet immunes. Quinimò non raro, quæ splendida nobis atque illustria videntur, sordent in conspectu Iudicis nostri, atque obsolescunt. Ille solus est qui merita potest expendere, ille qui sine vllo simulationum fuco aut cerussâ virtutem vitiumque videt in vero suo vultu: nobis pro natiuo colore fucus obtruditur, pro auro orichalcum, pro veritate vanitas. Denique, vt ex mente D. Macarij, Prophetæ verbis vtar, *quasi pannus menstruatæ, vniuersæ iustitiæ nostræ.*

Nescimus quæ potissimùm opera Deo placeant.

Macarius Hom. 20. Isaiæ 64, 6. *Opera nostra vt pannus menstruatæ.*

Notæ sunt sordes ac virulentia menstrui fluoris, de quo sic habet Plinius: Nihil facilè reperiatur mulierum profluuio magis monstrificum. Acescunt superuentu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, fructus arborum, quibus insedere, decidunt: speculorum fulgor ipso adspectu hebetatur, aluei apum intermoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorque dirus aëra: & in rabiem aguntur, gustato eo, canes, atque insanabili veneno morsus inficitur. pluraque generis eiusdem congerit in semen menstruum: cui dum iustitiæ nostræ, ob quas interdum nos magnificè circumspicimus, conferuntur, quis non videt, quàm sollicitos nos atque anxios habere debeant opera nostra, ne fortè dum pro iis præmium exigimus, supplicium referamus?

Plin. lib. 7. c. 15.

Quæ cùm ita sint, nihil tutius est, quàm vt à primâ ætate in vltimam vsq; senectutem variis virtutum,

Perpetuò instandum est operi.

ac

ac potiſſimùm miſericordiæ operibus incumbamus: ſperandum eſt enim, aliqua è tot ſeminibus in culmum ac frugem euaſura. Sin omnia Deo accepta fuerint, tantò maius operæ pretium futurum eſt, tametſi in ſitu ac tenebris, labore ac mœrore vita tranſigenda ſit. leuioris enim momenti eſt momentaneæ huius lucis diſpendium; æternis rationibus æſtimanda vita eſt.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 7. Dulce lumen, & delectabile eſt oculis videre Solem.

8. Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit, meminiſſe debet tenebroſi temporis, & dierum multorum: qui cùm venerint, vanitatis arguentur præterita.

METRICA PARAPHRASIS.

CVM fluctiſono deprenſa ſalo
Theſſala pinus, tenerum Boreæ
Furiiſque Noti latus obiectans,
Spumis canum Nerea ſulcat,
Poſtquam Phœbi moriente face
Freta nocturnus territat horror,
Atraque noctem nubila geminant,
Si fors trifidâ nebulæ vndantes
Face diſſiliunt, crebriſque micat
Ignibus æther; illo curſum
Splendore regit, velut Arctoi

Sidere

Sidere Plaustri, tantáque lucis
Dulcedo malæ est, hoc lumen amat.
Heu! mortales non minùs illo
Pila fortunæ voluimur æstu,
Paribus nutat vita procellis,
Paribusque gemit cruciata malis.
Hinc ventorum spirat inane:
Hinc luxuriæ laxat hiatum
Sueta charybdis sorbere rates:
Inde in scopulos ceu fera Siren
Allicit alnos blanda voluptas.
Et dulce tamen vel sic vitæ
Munere vesci, lucis amicum
Spectare iubar, diúque auricomis
Phœbi radiis pascere ocellos.
Quænam hæc vitæ tanta cupido?
Hic lucis amor medicas ceruos
Edocet artes, dum Cressa hærent
Spicula tergo: hic corporis angues
Iubet obiectu seruare caput:
Hic fulmineos dentibus apros,
Hic aërium genus alituum
Vnguibus armans, sufficit animos,
Quoties maior mouet arma fera.
Quin cælicolis agnatus homo
(Licet æterni conscius æui)
Sic vitales deperit auras,
Vt cùm lethi territat horror,
Igníque velit, ferróque velit
Vri, pungi, membra secari,
Non ora fame lurida pastu,
Non ora siti saliente leuat

Haustu

Hauſtu laticis. Si pro teneris
Pueri cunis ſedula nutrix
Supplex tacitâ libat acerrâ,
Aut Tithoni Pylijque ſenis,
Aut Euboïci pulueris annos
Tacito poſcit murmure Diuos.
Heu quàm vanis paſcimur vmbris,
Ludicra dum nos vota fatigant!
Neſtoris agedum vel Tithoni
Sæcula vincas: ſubeat longi
Stemmatis ordo, decimusque nepos
Compellet auum; ſit comes annis
Fida voluptas; titubansque gradum
Societ matris poſtuma proles
Marcidus Euan, claudatque latus
Comitata iocis blanda Dione;
Sed viue memor labilis æui,
Quod, cùm vitæ ſcena peracta eſt,
Tetricæ facies operit noctis.
Quid vitales ſuſpicis auras?
Quid productæ ſtamina lucis?
Totidem par eſt numerare neces,
Quot tibi vitæ periere dies.
Prædam celeres abigunt horæ,
Ipſaque vitam ſpoliat vita.
Sic dum radios ſpargit amœnos,
Se fax propriâ perimit flammâ.
Pòſt vbi vitam ſuprema dies
Funere merſit, longa ſubit nox,
Nullas Phœbi ſortita vices,
Tempusque vagi temporis expers,
Quod nec rapidis Cynthia bigis,

Nec ſtelliferi ſignifer Axis,
Nec cita currus Hyperionij
Rota metitur, ſed perpetui,
Semper ſtabilis, numquam occidui,
Semperque idem circulus æui.
I nunc, longos metire dies,
Protrahe crudæ fila ſenectæ,
Et millenos adijce Soles;
Non vana minùs nomina promes
Quàm ſi vitæ tempora numeret
Hypanis vermis natus in algâ:
Quem ſi natum vidit Eous,
Sol decrepitum videt occiduus.
Ergo age longos metire dies:
Quin age longos mentire dies.
Quiſquámne diu dixerit, vnum
Quod momentum fatale vorat?

PROSA EXEGESIS.

DVPLICI nos errore liberat æternitatis attenta conſideratio, qui pleroſque mortalium pænè dixerim dementauit. Alter eorum eſt, qui fragilem hanc vitam, ſemperque fugitiuam, nimio amore fruſtrà complectuntur: alter eorum, qui nihil æquè ac perituras huius mundi voluptates expetendum putant.

Amor vitæ præſentis & curæ tuendæ vana. August. Ep. 45. ad Arment.

Et quidem de ſtulto momentaneæ huius vitæ amore nihil neceſſe eſt operosè verba facere, cùm luculenter eum & prolixè nobis ante oculos ponat D. Auguſtinus. Nónne vides, inquit, hæc vita miſerabilis & egena quàm vehementes habeat, quantumque ſibi obligatos, amatores ſuos; qui tamen periculo eius ſæpè turbati, citiùs eam finiunt eo ipſo quo finire formidant: & mortem

tem cùm declinant, accelerant. Iactant in mare, tempestate ſæuiente, aliquando & alimenta: & vt viuant, proiiciunt vnde viuant. Quantis laboribus agitur, vt longiore tempore laboretur? & mors cùm impendere cœperit, ideò cauetur, vt diutiùs timeatur. Nam inter tot caſus fragilitatis humanæ quàm multæ mortes timentur? quarum certè vna cùm venerit, reſtat ceteras non timeri; & tamen fugitur vna, vt omnes timeantur. Quibus excruciantur doloribus, qui curantur à Medicis? numquid vt non moriantur? Multi cruciatus ſuſcipiuntur certi, vt pauci dies adiiciantur incerti. Et nonnumquam ipſis doloribus victi continuò moriuntur, quos mortis timore ſuſcipiunt. Et cùm omnino non eligant vitam finire ne doleant, ſed dolere ne finiant, accidit eis, vt & doleant & finiant. Non ſolùm, quòd ſanati etiam, vitam finiunt poſt dolores (quæ tantis pœnis redempta, nec ſempiterna eſſe poteſt, quia mortalis eſt; nec diuturna, quia tota breuis eſt; nec de ipſo breui ſpatio ſui ſecura, quia ſemper incerta eſt) verùm etiam, quòd aliquando eam dolore finierunt, quam ne finirent, dolere voluerunt. Habet etiam hoc magnum malum, & vehementer execrandum, nimius amor vitæ, quòd multi dum volunt paulò diutiùs viuere, grauiter offendunt Deum, apud quem eſt fons vitæ: atque ita dum ab eis fruſtrà, qui neceſſariò futurus eſt, vitæ finis metuitur, illinc arcentur, vbi ſine fine viuitur. Ita ſanctus ille Doctor, cuius acutiſſimæ & accuratiſſimæ diſſertationi nihil addendum iudico.

De voluptate non minùs pernicioſus inter homines graſſatur error, quam tanti faciunt ventris Veneriſque mancipia, vt, quod de Sardanapalo ſuprà dixi, nihil in vitâ præſtabilius eſſe ducant, quàm inter vina & ſcorta *Voluptates improbi magni faciunt.*

consenescere; cetera mortalium ne digitorum quidem crepitu digna existiment. Nónne inuentus est olim procax quidam ac dissolutus nepos, qui Pythagoræ impudenter affirmaret, malle se inter mulieres, quàm inter Philosophos ætatem degere? cui prudenter occurrit Pythagoras, id sibi non vsque adeò mirum videri, cùm & sues libentiùs in cœno ac luto, quàm in aquâ limpidâ volutentur.

Quid nunc Nerones, Caligulas, Heliogabalos, antiqua naturæ portenta, commemorem? quorum prodigiosas libidines malo æterno silentio obruere, ne castas aures offendam. Quid Vitellium, Apicium, similesque gurgites, qui assiduâ vomendi consuetudine id egerunt, vt denis sæpè ac duodenis vnius diei conuiuiis pares esse possent? Nec desunt hodie voluptatis amatores, *quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum*. id est, vt interpretatur Chrysostomus, qui ex impudicitiâ ac libidine, quæ pudoris atque ignominiæ mater est, impudentissimè gloriam aucupantur.

Phil. 3,19.

Chrysost. ad eum locum.

Æternitas hanc vitã & voluptatem vanitatis arguit.

Sed quàm vana ac profana sit huius mundi voluptas, quàm etiam fluxa ac nihili hæc momentanea vita, opportunè nos docet Ecclesiastes ex contentione interminabilis æternitatis. *Si multis*, inquit, *annis vixerit homo, & in omnibus his lætatus fuerit, meminiße debet tenebrosi temporis, & dierum multorum: qui cùm venerint, vanitatis arguentur præterita.* Nam, vt ait Gregorius, viri sancti præsentis vitæ dies nihil esse conspiciunt, dum illuminatæ mentis oculos in considerationem æternitatis figunt. Hæc enim sola pretium meretur, hæc sola vitæ nomen suo sibi iure vindicat; cùm nihil aliud sit, teste Boëtio, quàm interminabilis vitæ tota simul ac æterna possessio.

Gregor. l.8. Moral. cap.20.

Æternitas sola vera est & stabilis vita. Boët. l.5. de Consol. Pros.6.

De

De hac meliùs affirmari poteſt quod de præterito tempore alibi dicit Seneca: Hæc eſt pars temporis noſtri ſacra ac dedicata, omnes humanos caſus ſupergreſſa, extra regnum fortunæ ſubducta, quam non inopia, non metus, non morborum incurſus exagitat. Hæc nec turbari nec eripi poteſt: perpetua eius & intrepida poſſeſſio eſt.

Seneca de Breuit. vitæ, c. 10.

De hac ſi quæris quanta ſit, reſpondeo, Si numero aut menſurâ comprehendi poſſet, æternitas non eſſet. Itaque metire illam, ſi lubet, iterùm atque ſæpiùs: poſt decem annorum myriades, poſt centies millena millia myriadum annorum, poſt decies centies millena millia myriadum, necdum finem, necdum medium, necdum initium æternitatis aſſignabis. His adde tot millenas annorum myriades, quot aër atomos, quot mare guttas, quot terra complectitur arenulas: adde numeros Arithmeticæ quadratos & cubicos, & his impleta tot chartarum volumina, quot concauum Lunæ ſpatium, quà latiſſimè patet, complecti cogitatione fingitur, nondum tamen veſtigium æternitatis aſſequêris.

Quanta ſit æternitas.

Vide Memor. æternit. cōcl. 3.

Confer nunc cum interminabili æternitate præſentis vitæ momentum veriùs quàm tempus: nónne quantumcumque illud fuerit, vaniſſimum planè, & nihilo, magis quàm tempori, affine exiſtimabimus?

Vita præſens æternitati comparata inſtar nihili eſt.

Audiamus hac de re fuſiſſimè diſſerentem D. Auguſtinum. Vanum, inquit, eſt cor hominis. Quis tenebit illud & affiget, vt paululum ſtet, & capiat ſplendorem ſemper ſtantis æternitatis, & comparet eam cum temporibus numquam ſtantibus, & videat, longum tempus, niſi ex multis prætereuntibus motibus, qui ſimul extendi non poſſunt, longum non fieri? Et tamen hîc longum tempus præteritum centum annorum, & lon-

Auguſt. l. 1. Confeſſ. c. 11. & 15.

Nullum hic tempus longum eſt.

gum centum annorum futurum metimur. Domine Deus meus, lux mea, nónne & hîc veritas tua deridebit hominem? Nam si præteritum est, iam non est: si futurum est, nondum est. Quomodo ergo longum est, quod omnino non est? Quid ergo? Centum anni præsentes longi temporis nomen obtinere possunt? Sed vide priùs, vtrùm possint præsentes esse centum anni. Si enim primus eorum annus agitur, ille præsens est, reliqui nonaginta nouem futuri sunt, & ideò nondum sunt. Et in hoc vnico anno si primus agitur mensis, futuri sunt ceteri: & in hoc vno mense si primus dies, futuri ceteri. Ecce longum illud centum annorum tempus vix ad vnius diei spatium contractum est. Sed discutiamus etiam hoc ipsum spatium, quia nec vnus dies totus est præsens, sed nocturnis diurnisque horis vigintiquatuor expletur, quarum prima ceteras futuras habet, nouissima præteritas, ac proinde nullas. Et ipsa vnica hora fugitiuis particulis agitatur. Denique si quid intelligitur temporis, quod in nullas iam vel minutissimas partes momentorum diuidi possit, id solum præsens dici potest: quod tamen ita raptim à futuro in præteritum transuolat, vt nulla morula extendatur. Nam si extenditur, iam diuiditur in præteritum & futurum, siquidem præsens, nullum habet spatium quo extendatur. Vbi est ergo tempus quod longum vocamus? Sin autem tam breuia tamque concisa sunt tempora, quid tandem de hac *Vita hæc breuissima.* vitâ mortali iudicabimus, quæ huius velut puncti millesimo quodam puncto circumscribitur?

Non latuit hoc vitale, dicam, an mortale, momentum impios illos, qui apud Sapientem vitam hanc nostram *Sapient. 2,1.* etiam mendacio reddidere breuiorem. *Exiguum*, inquiunt, *& cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refri-*

refrigerium in fine hominis: fumus flatus est in naribus nostris, & sermo scintilla ad commouendum cor nostrum: & transibit vita nostra tamquam vestigium nubis, & sicut nebula dissoluetur. Umbræ enim transitus est tempus nostrum, & non est reuersio finis nostri.

Hactenus de breuitate vitæ philosophati sunt, quam etiam videntur æternitatis desperatione intra arctissimos limites compegisse. Sed vide quàm perniciosam
inde trahant sequelam. *Venite ergo, & fruamur bonis quæ* Vers. 6.
sunt, & vtamur creaturâ tamquam in iuuentute celeriter. Vino pretioso & vnguentis nos impleamus, & non prætereat
nos flos temporis. O cæci, qui rebus illis pretium fa- *Voluptates*
ciunt, quas tam breues & euanidas esse sciunt! Quàm *non sunt solida.*
exiguæ illis noctes videntur, ait Seneca, quas in complexu Seneca lib. de
scortorum aut vino exigunt? Hinc ille Poëtarum furor Tranquil-
fabulis humanos errores alentium, quibus visus est Iu- lit. vitæ, cap. 16.
piter, voluptate concubitûs delinitus, duplicasse noctem. Quid aliud est vitia incendere, quàm auctores illis inscribere Deos, & dare morbo, exemplo diuinitatis, excusatam licentiam? Ipsæ voluptates eorum trepidæ, & variis terroribus inquietæ sunt: subitque, cùm maximè exultant, hæc sollicita cogitatio: Hæc quamdiu? Ab hoc affectu Reges suam fleuere potentiam: nec illos magnitudo suæ fortunæ delectauit, sed venturus aliquando finis exterruit.

Itaque gaudia eorum trepida sunt. non enim solidis Idem ibid.
causis innituntur, sed eâdem, quâ oriuntur, vanitate cap. 17.
turbantur. Maxima quæque bona sollicita sunt: nec vlli fortunæ minùs benè, quàm optimæ, creditur. Aliâ felicitate ad tuendam felicitatem opus est: & pro ipsis, quæ successerunt, votis vota facienda sunt. Omne enim quod fortuitò euenit, instabile est: & quò altiùs surrexit,

xit, vergit proniùs ad occaſum. Hæc Seneca.

Æternitas tormentorũ vana oſtendit mundi gaudia.

Quæ cùm per ſe vera ſunt, tum multò maioris arguuntur vanitatis, ſi momentaneam hanc felicitatem excipiat æternitas tormentorum, quam inſinuare videtur Eccleſiaſtes per tenebroſum tempus & dies multos, ſiue per tenebrarum diuturnitatem. O quis illi par eſſe poterit! ô quàm durum eſt, quod cruciat æternum! O æternitas, quàm rarò verſaris in mentibus hominum! (vtor verbis doctiſſimi Sasboldi) iterùm dico, quàm rarò verſaris in mentibus noſtris, æternitas! ô æternitas! Cogito mille annos, cogito millies mille annos, cogito tot annorum millia, quot ſunt momenta in toto tempore à mundo condito vſque ad eius conſummationem, & de æternitate nihil adhuc habeo. O æternitas! quis poterit par eſſe æternitati in tormentis? volo dicere, & neſcio dicere, Quamdiu Deus erit Deus, tamdiu durabunt tormenta. Quamdiu iſtud erit? Non eſt effari, non eſt concipere, non eſt inuenire iſtud quamdiu. O æternitas! æternitas! quàm longa es æternitas!

Adam. Saſboldus Hom. de Quadr.

Damnatorum lamenta.

Hæc alio ſenſu & alio gemitu pronuntiabunt illi voluptatis aſſeclæ, quibus hæc reipsâ priùs experienda ſunt quàm credenda. Proh dolor, inquient, decem elapſis annorum millibus, centum adiicientur millia: iungentur deinde tot myriades millionum, quot in Oceani littore arenarum grana: poſt quæ vix infinitis numeris comprehenſa tempora, quaſi nihil de pœnis noſtris acciſum ſit, rurſus quaſi ab initio tormenta ſæuient; atque ita ſine intermiſſione, ſine fine, ſine modo, voluetur noſtrorum rota tormentorum. O terribilem, ô formidabilem æternitatem! Væ ergo nobis, & æternùm væ! Væ quòd nati ſumus, neque denaſci poſſumus: imò morimur ſemper, & viuimus; deficimus, & ſubſiſtimus;

Gregor. l. 9 Mor. c. 39.

ſtimus; finimur, & fine caremus: mors enim noſtra eſt ſine morte, defectus ſine defectu, finis ſine fine; quia hîc & mors ſemper viuet, & defectus numquam deficiet, & finis ſemper incipiet; & propter momenti vnius voluptatem ſic lancinari? Sic illi.

Auguſtinus lib. de Spiritu & animâ, c. 56.

Nos verò dum tantam momentaneæ voluptatis vanitatem ex comparatione æternorum tormentorum diſcimus, ita dementes erimus, vt æternis cruciatibus momentum voluptatis emendum cenſeamus? Certè non cenſebimus, ſi meminerimus, tantillæ voluptatis, tam grauem coram ſupremo Iudice reddendam eſſe rationem, à cuius furore triſtiſſima illa tormentorum expectanda ſit æternitas. Ne autem id nobis voluptati deditis, rerumque futurarum incurioſis, excidat, ſubiungit Eccleſiaſtes:

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 9. Lætare ergo iuuenis in adoleſcentiâ tuâ, & in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum: & ſcito quòd pro omnibus hïs adducet te Dominus in iudicium.

METRICA PARAPHRASIS.

EVGE pubeſcens viridi iuuentâ
Floſcule, & cordis nebulas repelle,
Et iocis frontem leuibus polito:

Risus humentes oculos serenet.
Viue, dum feruet iuuenilis æstus,
Et voluptati famulantur anni.
Iam caput nexæ phylirâ coronæ
Marcidum cingant violis, rosisque.
Nardino stillent Syrio capilli:
Dapsiles mensas peregrina ditent
Fercla venatu, spoliisque ponti:
Diluant Bacchi latices pudorem.
Plaude lasciuas pedibus choreas,
Ac Dioneo satiare ludo.
Quidquid aut voti immodicus Cupido
Suasit, aut visus radio notauit
Concitis remis sequere, atque velis.
At quis erectas strepitus, tubæque
Attonat clangor iuuenantis aures?
An reum forsan citat ad tribunal
Iudicis vrna?

PALINODIA.

Siste iam cursum petulantis æui
Insolens frustrà volucri iuuentâ,
Nubilo vultus hilares doloris
Conde, rugosis aret atra sulcis
Cura discusso faciem lepore:
Mœsta decurrant lacrymæ per ora.
Plange, dum fallax tibi vernat ætas,
Et voluptatum stabulo saginat
Victimam letho celeri dicatam
Protere auulsæ capiti coronæ
Frusta, marcentes violas, rosasque;
Horreant nardo madidi capilli,

Dapsi-

Dapsilis mensæ peregrina sperne
Fercla, ceu fœdam stomachi saburram,
Sintque Lenæi calices pudori.
Terra lugubri sonet icta planctu:
Cypridis cedat pharetratus infans.
Stringe inexpleti vaga vela cordis,
Quidquid arridens oculos sequaces
Allicit, mendax & inane ducas.
Namque post lapsos sine nube Soles,
Scena dum mimo fuerit peracta,
Arbiter vitæ rigidus, necisque,
Quidquid admisit petulantis æui
Feruor, expendet Themidos bilance.
Heu! quibus sese latebris nocentes
Occulent? Nusquam trepidis asylum:
Pallium nusquam vitiis dolisque.
Conde speluncis Acherontis atri
Crimen; heu! frustrà radiis supernæ
Lucis offundis tenebras. Ad ipsos
Tende pernici Antipodes volatu;
Vindicis dextram Antipodes tremiscunt.
Numinis nullæ radiis tenebræ:
Nullus, heu! nullus locus est ab illo
Vindice tutus.

PROSA EXEGESIS.

HAEC qui seriò atttenteque perpenderit, fieríne poterit vt aut lasciuientis ætatis illecebris se tradat, aut vllo in pretio habeat profanas voluptates? Nemo profectò tam demens tamque excors inuenietur, nisi fortasse flagitiorum consuetudine callum auribus obducente, ad hunc tam terribilem fatalis tubæ clangorem *Extremi iudicij terror.*

prorsus obsurduerit, quæ D. Hieronymum olim ita perculit, nullam vt quietis partem capere posset. Quoties, inquit ille, diem iudicij considero, toto corpore contremisco. Nam siue comedo, siue bibo, siue aliud quid facio, semper illa tuba videtur auribus meis insonare: Surgite mortui, venite ad iudicium.

Hieron. in Matthæū.

Alia Dei iudicia, alia hominum.

Videbat enim vir acri iudicio præditus, longè alia esse iudicia Dei, alia hominum: & in illo supremo tribunali fortasse despicatissimos fore, qui hîc ceteros præ se despiciunt; abiectissimos, qui supremum dignitatis apicem conscenderunt; calamitosissimos, qui hîc bonorum omnium votorumque summam videntur consecuti. Idemque de rebus, quod de personis, fore iudicium, non ignorabat: ea scilicet vanitatis esse condemnanda, quæ prima inter mortales habentur bona.

Impij in extremo iudicio damnabunt suam dementiā.

Sap. 5, 2.

Et sanè nihil est, quod efficaciùs ab illis rerum caducarum admiratoribus palinodiam extorqueat, quàm inopinata illa sortis & conditionis commutatio, cùm impij, discusso, vt ita dicam, huius mortalitatis lethargo, longè aliam rerum faciem coram supremo Iudice contemplabuntur. *Videntes* enim, ait Sapiens, *turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis*. Et ecce continuò palinodiam: *Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est. Ergo errauimus à viâ veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & Sol intelligentiæ non est ortus nobis. Laßati sumus in viâ iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt illa omnia tamquam*

quam vmbra, & tamquam nauis quæ pertransit fluctuantem aquam: cuius, cùm præterierit, non est vestigium inuenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus. & plura in hanc sententiam, quæ facundus impiis dolor ſuggeret, & ſalutis extrema deſperatio.

Sed immoremur tantiſper ſingulis quæ per ironiam proponit Eccleſiaſtes. 1. *Lætare,* inquit, *iuuenis in adoleſcentiâ tuâ.* 2. *Et in bonis ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ.* 3. *Et ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum.* Sed, obſecro, ne quid nimis: ſcito quòd pro his omnibus *adducet te* Deus *in iudicium.* Itáne verò? Quid ergo iuueni prodeſt inanis adoleſcentiæ iactantia, ſi lubrica hæc ætas, tot vitiis obnoxia, ſeueriſſimo illi tribunali, & plus quàm Rhadamantæo iudicio ſiſtenda eſt?

Certè vel ſola illa cogitatio ad exuendam iuuentutis laſciuiam, moreſque ſeniles induendos ſufficere deberet, cùm eadem cogitatio totum etiam hominem exteriorem aliquando mutaſſe reperiatur. Auctor eſt mihi D. Vincentius, iuuenem quemdam, cui Chriſtus per quietem ſe Iudicis habitu geſtuque obtulerat, ab eodem variis quæſtionibus pulſatum, ac ſeuerè increpitum, ita toto corpore cohorruiſſe, vt ſummo manè capillis omnibus canus repentè comparuerit.

Extremi iudicij cogitatio iuuentutis laſciuiam domat.

S. Vincent. Concion. in Sexag.

Addit Eccleſiaſtes: *Et in bonis ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ.* Diceres, Dionyſium aliquem Syracuſanum Damocli, regio ſchemate exornato, omne genus delicias apponere, cumque inter flores, vnguenta, Muſicumque concentum, ad epulandum, regiâque fortunâ fruendum adhortari. At ille deliciarum oblitus, idemtidem reſpectare pendulum è ſetâ mucronem, & in ſingula momenta extremum capiti exitium metuere. Ita

Extremum iudicium cogitanti non ſapit voluptas.

frustrà Iuuenem Ecclesiastes hortatur, vt cor suum in voluptates effundat, dum ex alterâ parte seuerum diuini iudicij mucronem intentat. Frustrà, inquam, est. Nec epulari huic beatulo, nec iocari, nec ludere adlubescet. nimirum

Horatius l.3.Od.1.

Districtus ensis cui super impiâ
Ceruice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem:
Non auium citharæque cantus
Somnum reducent. ——

Nihil opus est hæc pluribus exemplis stabilire. Vnicum producam D. Augustini, qui nihil æquè apud se valuisse confirmat ad sistendum voluptatis fluxum, quo contabescebat in mortem, atque timorem diuini iudicij. Non me reuocabat, inquit, à profundiore voluptatum carnalium gurgite, nisi metus mortis, & futuri iudicij tui, Domine: qui per varias quidem opiniones, numquam tamen recessit à pectore meo. Sed ad alios salutaris huius timoris effectus transeamus.

Augustinus lib. 6. Confess. c. 16.

Pergit ironicôs Ecclesiastes: *Et ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum.* Quis, obsecro, tantæ reperietur audaciæ, qui vagas, effrænes, indomitas suas cupiditates per omne vitiorum genus exspatiari permittat, si diuini iudicij terrore fuerit percussus? Sanè nihil hoc timore præsentius existimauit Propheta Regius ad coërcendas illicitas cupiditates, cùm dixit: *Confige timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui.*

Timor extremi iudicij frænat indomitas cupiditates.

Psal. 118, 120.

Hæc assiduè meditari, certa salus; negligere, fatalis est socordia: &, vt ait Eusebius Emissenus, irremediabile periculum est, sic aliquem vitiis & cupiditatibus fræna laxare, vt se rationem Deo non meminerit redditurum. Neque enim exiguum peccati sup-

Extremi iudicij obliuisci, magna est pœna.

Eusebius Emissenus Homil. de Latrone beato.

ſupplicium eſt, metum ac memoriam extremi perdidiſſe iudicij.

Hæc itaque dies noctéſque meditemur, ſi peccatis modum ponere volumus: feramus illum in oculis, ante cuius oculos aſſiduè verſamur. Nihil eſt enim quod nos ita prouidos, & aduerſus lubrica peccatorum pericula circumſpectos reddat, quàm terribilis illius Iudicis præſentia, cuius tribunal nec declinare, nec fallere, nec muneribus corrumpere poſſumus. Magna vobis eſt, inquit Boëtius, ſi diſſimulare non vultis, indicta neceſſitas probitatis, cùm ante oculos agitis Iudicis cuncta cernentis, ac bonis præmia, malis ſupplicia diſpenſantis.

Iudicis præſentia concepta à peccatu coërcet.

Boët. lib. 5. de Conſol. Proſ. vlt.

Hominis teſtimonium declinamus, ait D. Ambroſius, & in conſpectu Dei ea quæ ſunt indigna committimus? Iniuria eſt homini, ſpectare flagitia: Deum arbitrum omnium eſſe ſcimus, & eo teſte peccamus? Quod ſcortum aut adultera tam proſtitutæ reperietur impudentiæ, quis latro aut ſicarius tam proiectæ audaciæ, vt præſente Iudice, publico ſatellitio ſeptus, coram carnifice & cruciatuum inſtrumentis, aut inconceſſam libidinem audeat exercere, aut in obuium quemuis rapinâ ferróque graſſari? Et audet homo præſente & inſpectante Deo Iudice, cinctus vndique cæleſtibus aulicis diuinæ iuſtitiæ adminiſtris, imminente in eius exitium carnifice cacodæmone, audet inquam ea perpetrare, quibus æternis cruciatibus ſe reddat obnoxium?

Ambroſ. de Apologiâ Dauid.

Magna impudentia eſt Deo teſte peccare.

Sed, prô dolor! in quantam trepidationem hæc aliquando conuertetur audacia, cùm omnibus vndique præſidiis excluſus peccator, quò ſe conuertat non habebit? Quâ fronte tunc infinitæ Maieſtati impudens

illud

illud os ostendet læsæ Maiestatis reus? aut quâ fiduciâ misericordiam imploraturus est, primùm de contemptu misericordiæ iudicandus? quàm vana tunc erit & inanis apparebit adolescentiæ iactantia? quàm acerba voluptatum recordatio? Nunc eadem potiùs cum gustu sensuque pœnitudinis ruminemus; & Ecclesiastæ monitis auscultantes, quæ tunc acerba futura sunt, eorum nunc inordinatos appetitus ac frustratoriam vanitatem detestemur.

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

Vatablus & Olympiod. superbiam

VERSVS 10. Aufer [a] iram à corde tuo, & amoue malitiam à carne tuâ. Adolescentia enim & voluptas vana sunt.

METRICA PARAPHRASIS.

Si tam minaci fronte præteritæ exigit
Momenta vitæ præpotens mundi Arbiter;
Si tam seueræ lancis arbitrium subit
Feruor iuuentæ, lege postquam adamantinâ
Fatalis hora clausit extremum diem;
Ferox iuuentus sana meditari incipe:
Compesce flammam, spiritus truces doma,
Furiasque reprime: néve feruescens cruor,
Ratione mersá, temet eripiat tibi:
Neu te Diones illici vultu puer
Lasciua torquens iacula, & hamatos iocos
Veneris pudendo vile mancipium gregi
Transscribat. O quæ toxica incautis procax

Miscet

Miſcet voluptas, flore primæuo inclyta
Dum vernat ætas! O quibus facibus furens
Generoſa iuuenum ſtudia peſſumdat Venus!
Et corda cælo nata collidit ſolo,
Penitas medullas igne luctifico vorans!
Non ſic amœna prata diſpoliat vapor,
Dum feruet æſtu media ſolſtitij dies,
Noctemque breuibus Luna præcipitat rotis;
Non ſic honore frondium ornatum nemus
Spoliat ſuperbis flamma populatrix comis;
Non emicantes fontium è venis aquas
Ita ſorbet alto Sirius latrans polo,
Vt ignis ille Cypridis depaſcitur
Animi vigorem, & corporis ſuccum bibit.
Fuge, fuge peſtem, ſperne mendaces iocos,
Vaniſque tandem detrahe illecebris fidem.
Aëra ſerenum ſpondet? at nubes dabit.
Riſum propinat? perpetes fletus time.
Præfert roſarum purpuram? ſpinas caue.
Habet hoc voluptas, corda pellaci dolo
Mulcet fruentum: parque mellifici gregis,
Vbi grata mella fudit, in tenues Notas
Fugit, ac tenaci ſauciat morſu fibras.
Quin fugiat autem floridæ ætatis comes,
Cùm fugiat ipſe floridæ ætatis vigor?
Quid enim iuuentus? Ludus Æolidum, vapor,
Verſicolor iris, bulla ſpumantis freti,
Et ſi quid aliud orbe vix natum perit.
Non ſic ad Auſtri turbinem primum roſæ,
Aut vngue meſſa lilia exſpirant, neque
Sic prima ſiluam forma deſtituit, cui
Nudum cacumen vernus inueſtit tepor;

Ut flos iuuentæ atteritur hostili die.
Sensim senecta debili adrepit pede,
Frontemque rugis asperat: squallent genæ,
Languent ocelli, verticis canent niues,
Extincta roseis purpura expirat labris,
Decus omne vultus interit. Velut nouo
Dum vere laxat terra purpureos sinus,
Gratumque Zephyrus rebus adspirat decus,
Si fors rigentes excutit pennas gelu
Populator Arcti, aut imbre bacchatur Plias;
Exspirat omne, quidquid animarat priùs
Lenis FauonI spiritus. Age nunc ferox
Ætate iuuenis, fruere mendaci bono.
Nec te voluptas imbre lacrymarum eximet,
(Non alia plures turget in fletus Hyas)
Nec te iuuentæ nomen eripiet neci.
Inane nomen! Quisquis est fato suo
Maturus, illum iure dixeris senem.

PROSA EXEGESIS.

SI ne nomen quidem suum tueri possunt, quæ tanto in pretio ab hominibus habentur; si neque tantum vigoris inest adolescentiæ, vt adolescentia vocari possit; nec tanta suauitas voluptati, vt voluptatis nomine censeri; nónne summo iure pronuntiauit Ecclesiastes, *Adolescentia & voluptas vana sunt?* Atqui rem ita se habere, tum ex ipsâ conditione naturæ, tum maximè ex consideratione extremi iudicij (cuius terrorem præcedenti versu expendimus) negotij nihil est demonstrare.

Nicander in Theriacis. Et quidem quod attinet ad adolescentiam, libenter fabulam illam prætermitto, quam refert Nicander, Iouem

uem illuſtre munus iuuentutem dediſſe mortalibus: at illos, itineris labore feſſos, illud aſini dorſo geſtandum impoſuiſſe: qui cùm ſiti æſtuans ad fontem perueniſſet, & à dipſade aquis prohiberetur, tandem aquæ pretium iuuentutem, quam dorſo geſtabat, ſerpenti tradidiſſe, & ex eo tempore mortalibus inane iuuentutis nomen relictum, ceterùm & morbos, & ſenectutem, & malorum iliadem humanum genus inuaſiſſe. Sed hæc, vt dixi, fabuloſa ſunt: illud verius dicam, primos parentes noſtros à ſerpente circumuentos, & vigorem iuuentutis amiſiſſe, & infinitam morborum ac miſeriarum catenam cum ipsâ demum morte traxiſſe: adeò vt iam nihil aliud ſit vita mortalium, quàm mortis victima, ſpolium temporis, trutina calamitatis.

Iuuentutis vigorem peccato prodegimus.

Quid enim in vitâ, atque adeò in iuuentute reperitur eximium? an robur corporis ac valetudo? quàm nullo negotio hanc aut febricula exhaurit, aut ventus deiicit, aut catarrhus ſuffocat, aut externa denique vis opprimit?

Robur iuuentutis infirmum.

An fortaſſis externâ ſpecie, formæque dignitate iuuenis inſoleſcit? Sanè hoc eſſe familiare iuuenibus, & hîc inſinuat Eccleſiaſtes, dum ait, *Aufer iram* (vel, vt alij interpretantur, ſuperbiam, tumorem, arrogantiam) *à corde tuo*, & apertè docet Chryſoſtomus, Externa, inquiens, pulchritudo plena eſt arrogantiæ & inſolentiæ, habetque voluptatem ad vnum alterúmve menſem, aut vt ſummùm ad annum: ſed mox conſuetudine obſoleſcit miraculum; quæ verò è pulchritudine mala pullularunt, faſtus ſcilicet & arrogantia, permanent.

Iuuenes propter pulchritudinem ſuperbiunt.

Chryſoſt. Hom. 20. in Epiſt. ad Epheſ.

Sed, vt rectè notat Philo Iudæus, ob ſpeciem corporis ſeſe efferre inſolentiùs, & laudes hominum captare, hominis eſt parum ſui compotis, cùm vſque adeò breui tem-

Philo lib. de Prouidentiâ.

Vanum eſt propter formam ſuperbire.

temporis ſpatio extinguatur, vt antequam effloreſcat, defloruiſſe videatur. Fluxa enim & fragilis eſt formæ gloria, ait Salluſtius; & Seneca:

Salluſt. in Catilinariâ. Seneca in Hippol.

Heu! fulgor teneris qui radiat genis
Momento rapitur, nullaque non dies
Formoſi ſpolium corporis abſtulit.
Res eſt forma fugax. quis ſapiens bono
Confidat fragili? ———

Et viro indignum.

Quò magis admirari ſubit cincinnatulos illos, glabroſque alienæ voluptatis, gulæque adminiſtros, quibus circa ſpeculum pectinemque ſemper occupatis, plus curæ eſt vt comptiores ſint quàm vt honeſtiores; quibus tot bonæ horæ pereunt, cùm de ſingulis capillis in conſilium itur, & volſellâ decerpitur ſi quid proximâ nocte ſuccreuerit; qui denique, in proprium dedecus, quàm poſſunt diutiſſimè cum ætate luctantur, vt in vultu glabro alieno tempore pueritia ſplendeat. An eſt quidquam in orbe tam vanum?

Voluptas vilis eſt.

Sed videamus, an aliquantò plus in ipsâ voluptate ſit voluptatis. Duobus hæc maximè vitiis fouetur, gulâ ſcilicet & libidine. Vtraque pecoris bonum eſt. Quis enim mortalium, ait Seneca, cui vllum ſupereſt hominis veſtigium, per diem noctemque titillari velit, &, deſerto animo, corpori operam dare? Deinde, quis illum, non dico inter viros numeret, ſed inter homines, cuius ſummum bonum ſaporibus, & coloribus, & ſonis conſtat?

Seneca lib. de Vitâ beatâ, c. 5.

Idem Epiſt. 92.

Voluptas pernicioſa eſt.

Quid, quòd non vana tantùm, ſed etiam pernicioſa voluptas eſt? Certiſſimum enim voluptatis vectigal morbi ſunt; nec aliud ventris ſagina, quàm miſeriarum officina. Poſtquam enim non ad tollendam, ſed ad irritandam famem quæſitæ ſunt mille delicia-

rum

rum conditutæ, quæ desiderantibus alimenta erant, iam plenis onera ac nauseantibus esse cœperunt. Inde pallor, ait Seneca, & neruorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus quàm ex fame macies: inde incerti labantium pedes, & semper, qualis in ipsâ ebrietate, titubatio: inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus, tabesque in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, neruorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æstuantis verminationem, & omnia, per quæ exoneramur, internis vlceribus affecta? Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ? tantum scilicet pœnarum in orbem inuexerunt, qui terrâ marique vastatis, prædisque artificio conditis, naturam expulerunt. *Seneca Epist. 95.*

Et hoc voluptatem vocant? Certè insignem eius vanitatem agnoscamus necesse est, quando de ipsâ nominis possessione meritò controuersiam fieri videmus. Quod multò etiam redditur manifestius, si, quæ præcedenti Sectione dicta sunt, in memoriam reuocemus, & non minùs adolescentiam, quàm voluptatem, fatali illâ tubâ ad supremi Iudicis tribunal citemus.

Nam, vt omittam, adolescentiæ incrementa vitæ esse decrementa, quænam est illa tam proterua tamque contumax adolescentia, quæ peremptorio mortis decreto à supremo Iudice citata, nomen suum audeat tueri? Quid enim ad senectutem interest, vnius, an decem, an centum annorum vitâ finiatur, postquam mortis necessitate decretâ, ad extremum vitæ marginem peruentum est? Certè si nulla datur in hac citatione tergiuersatio, omnes æquè maturi mortique vicini sumus. *Adolescentia mortis nuncio à Deo citata adolescentia non est.*

Frustrà igitur sibi Diues ille Euangelicus blanditus est, longamque pertexuit annorum seriem, cùm dixit: *Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare.* Frustrà, inquam, sibi blanditus est, dum audiit citatoriam illam vocem: *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem parasti, cuius erunt?* Frustrà Drusus, Tiberij Claudij filius, Iuuentutis Princeps nominabatur, dum pyro per lusum in sublime iactato, & hiatu oris excepto, strangulatus est, & amplissimam Romani Imperij spem in herbâ suffocauit. Et ne singula persequar, constat ex tabulis publicis, plures omnino infra quàm supra mediæ ætatis florem demeti. Quis est igitur iste flos ætatis, quo se tam insolenter iactat adolescentia? aut quorsum senectus aut in voto nobis est, aut in metu, si ad nutum supremi Iudicis omnis hora senectutem nobis repræsentat?

Luc 12,19

Sueton. in Tiber. c. 27

Nec minor voluptatis, imò multò maior apparet vanitas, postquam ad horrendum illud tribunal ventum fuerit. Quære ex Balthasare, quis illi gustus sensusque fuerit conuiuij, postquam hanc imminentis exitij sententiam intellexit: MANE, *numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud:* THECEL, *appensus es in statera, & inuentus es minus habens:* PHARES, *diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis.* Quære ex Israëlitis, quæ voluptas fuerit carnium, in solitudine importunis querelis extortarum, quam tot millium nece luerunt. *Adbuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos,* ait Propheta.

Voluptas vana est, cùm à Deo iudice citamur.

Dan. 5,25.

Psal. 77,30

Et quoniam de venereâ voluptate potissimùm agit Ecclesiastes, cùm ait, *Amoue malitiam à carne tuâ;* quære à Pentapolitanis, possítne voluptas illa nuncupari, quæ totius regionis excidium, & Gomorrhæas illas expiatrices

Libido vana est, si flammas Sodomiticas, imò & æternas intueamur.

ces flammas peperit. Sed multò clariùs vanitas huius voluptatis elucescet, si ad æternas flammas mentis oculos conuerterimus, quibus illæ Sodomiticæ præluserunt. Sunt enim qui asserant, eorum plerosque ne tanti quidem supplicij acerbitate ad pœnitentiam conuersos, æterna inferorum supplicia in illis suis ignibus exorsos fuisse.

Plures eiusmodi possem in medium proferre, qui hac ætate in ipso adulterij complexu trucidati, ad seuerissimum illud tribunal abrepti sunt, aut qui, deserto Religioso instituto, postquam se diu omnium libidinum cœno conspurcassent, in ipso lupanari infelicem spiritum exhalarunt, haud dubium, quin illo supremæ sententiæ fulmine percussi: *Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Apoc. 18, 7

Et hæc voluptas vocatur? nec adhuc eius vanitas repudiatur? *Filij hominum, vsquequò graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Psal. 4, 3. Quid vos inani, imò perniciosâ voluptate ingurgitatis? *Potest aliquis gustare, quod gustatum adfert mortem?* Iob 6, 6. Sanè plus prudentiæ Phædrus in fabulis asino adscribit, cùm ait: *Improborũ supplicia cautos nos reddere debent.* Phædrus lib. 5.

> *Quidam immolasset verrem cùm sancto Herculi,*
> *Cui pro salute votum debebat suâ,*
> *Asello iussit relliquias poni hordei.*
> *Quas aspernatus ille, sic locutus est:*
> *Tuum libenter prorsus appeterem cibum,*
> *Nisi qui nutritus illo est, iugulatus foret.*

Nos autem quo animo erimus, qui tot hominum millibus fatales fuisse nouimus voluptates? Videmus non rarò funestos eorum exitus, qui se totos voluptati consecrarant, magisque tragicos nobis antiquitatis monimenta suppeditant: nónne æquum est, vt alieno tandem malo

lo cautiores euadamus, & exemplo sapientiores? Occur-
Psal 57,11 rat animis nostris illud Psalmographi : *Lætabitur iustus cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine pec-*
August. ib. *catoris*. id est, vt exponit D. Augustinus, animaduersis impiorum suppliciis errata corriget, & omnes vitæ suæ actiones ad virtutem honestatemque reformabit. Nihil
Prosper de Vitâ contemplat. lib.3.c.11. enim, ait D. Prosper, sic nos ab omni peccato seruat immunes, vt amor Dei, & timor supplicij. Ad pœnam ergo quæ peccanti debetur, mens, antequam peccet, adspiciat; cruciatus ac dolores, qui solent sequi peccantem, carnalibus incentiuis opponat; & nihil eam peccati oblectabit, nec ad peccandum vlla delectatio corporalis inclinabit. Hæc ille de voluptate.

Sed aliud præterea documentum è vanitate iuuentutis elicit Ecclesiastes initio Capitis sequentis : vt, quoniam instar rosæ alicuius aut lilij momento deflorescit, eam diuinis obsequiis consecremus, priùs quàm nobis elabatur, & pigra senectus studiosis actionibus inepta nos occupet.

SPECV-

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE CAPVT DVODECIMVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 1. Memento Creatoris tui in diebus iu-
uentutis tuæ, antequam veniat dies afflictionis,
& appropinquent anni, de quibus dicas: Non
mihi placent:
2. antequam tenebreſcat Sol, & lumen, & Luna,
& ſtellæ, & reuertantur nubes poſt pluuiam:
3. quando commouebuntur cuſtodes domus, &
nutabunt viri fortiſſimi, & otioſæ erunt mo-
lentes in minuto numero, & tenebreſcent vi-
dentes per foramina:
4. & claudent oſtia in plateâ, in humilitate vo-
cis molentis, & conſurgent ad vocem volucris,
& obſurdeſcent omnes filiæ carminis.
5. Excelſa quoque timebunt, & formidabunt in
viâ, florebit amygdalus, impinguabitur locu-

ſta, & diſſipabitur capparis: quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuæ, & circuibunt in plateâ plangentes.

6. Antequam rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vitta aurea, & conteratur hydria ſuper fontem, & confringatur rota ſuper ciſternam,

7. & reuertatur puluis in terram ſuam vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

METRICA PARAPHRASIS.

QVOVSQVE *præbes turba mortalis ſidem*
Opinionum ſomniis,
Quæ te caducis ſopiunt blando ſinu
Indormientem gaudiis,
Crepundiisque næniisque detinent,
Mouentque cunas fabulis?
Deterge ſomni palpebris ludibria,
Cæloque tende lumina.
En vt pyropis fulua ſplendent atria:
En aurei excubias poli.
Hac regnat arce præpotens mundi ſator,
Et corporis tui artifex,
Auctorque vitæ, cuius ad nutum trahis
Vitalis auræ ſpiritum:
Vitæ necisque calculos vrnâ mouens
Æternitatis arbiter.
Huius memento numen ingenuo metu
Pioque cultu proſequi,

Dum

Dum vernat ætas floridas rosis genas,
Frontemque pingens liliis;
Dum pectus implet igneæ mentis vigor,
Et corda in affectus calent,
Mundo propinas limpidum vitæ merum,
Deoque fæces destinas?
Vitæ recurset potiùs ad fontem tenor,
Et viue, quo viuis, Deo.
Illi probanda vita, quem fata horridæ
Datura mortis arbitrum.
Has mente curas nulla non verset dies,
Has nocte ruminet sopor:
Nedum propinquo truditur dies die,
Horæque præcipites ruunt,
Vitiis litantem nubilum vitæ opprimat,
Et marcidi senio dies,
Canisque spargant non recessuras niues,
Frontemque sulcis asperent,
Baculoque gressus tremula fulciat manus,
Vitæque dicas: Non places.
Hæc tu, sagaci peruigil curâ excubans,
Ab arce mentis prospice,
Cum fratre tenebris antequam obnubat caput
Regina noctis Cynthia;
Oculique mendax credat obtusi vitrum
Obnubilari sidera:
Et lippienti quamlibet stillent aquæ,
Semper supersint nubila.
Cùm iam senilis capitis excubiæ trement,
Et collabascent poplites:
Rari molares laxa per præsepia
Cùm pigra ducent otia, &

Caligo læsa fascinabit lumina,
Neruis negato spiritu:
Cùm sensus omnis indigus sensus foris
Clauso stupebit ostio:
Edentulus vix extimas leui senex
Perstringet aures murmure:
Tenuesque somnos rauca vox auis auferet,
Cristata quæ lucem refert:
Auresque pridem melleis pastæ sonis,
Nil musicum surdæ audient.
Si fors senili fessus in cliuum gradu
Baculo iuuante repserit,
Velut ex Olympi vertice, aut Pindi iugis
Lapsuro inhorrescet pede.
Sed & viarum plana oberrans compita,
Per plana cespitans ruet.
Tum barba flore præcoce incanam dabit
Pubente vere amygdalum;
Et qui locustæ iuuenis in morem pede
Per prata lasciuo salit,
Vix tarda femorum flectet internodia,
Hydrope distendens cutem.
Nec prurientes ampliùs scalpet fibras
Libidinosa capparis.
Æternitatis namque pulsabit fores
In busta procumbens miser,
Per lacera paßis ora nequidquam comis
Geminante lessos præficâ.
Hæc voluat animus, antè clusa vertebris
Quàm se medulla contrahat,
Argenteusque diffluat dorso liquor,
Qui glutino costas ligat,

Cere-

Cerebrique vittam contrahens mater pia
Humore destituat pilos;
Et qui iocinoris hauriunt fontem, hydriæ
Renum terantur calculi;
Succique, trochlea capitis, è cordis nihil
Arente cisterna trahat;
Donec caduci corporis spolium Rheæ
Libitina componat sinu,
Terræque terra cedat, & fœnus suo
Redhostiat cineri cinis,
Animusque, diæ conscium lucis iubar,
Cælique non dubium genus,
Ante ora summi Patris exactam redux
Ad calculos vitam vocet.
O! priua felix vrna quem peragit reum,
Hunc calculo absoluet polus.

PROSA EXEGESIS.

EST hoc diuini Oratoris, qualis est Ecclesiastes, solidum è rebus etiam vanis fructum elicere. Hinc postquam naturam iuuentutis atque adolescentiæ Capite præcedenti nobis ante oculos constituit, docens, eam prorsus esse fluxam, & instar floris euanidam; nunc hoc saltem in eâ docet obseruandum, quòd floreat; & hunc ipsum florem, antequam marcescat, carpendum, Deoque consecrandum. Nam siue in otio stertimus, siue negotiis exercemur, siue rebus friuolis siue seriis animum adiicimus, ——*fugit irreparabile tempus.* Nisi properamus, relinquimur. Agit nos, agiturque velox dies, nec vmquam sine floris ac vigoris nostri spolio discedit. Et quod magis attendendum,

Vita Deo consecranda dum floret.

Optima quæque dies miseris mortalibus æui

Virgil. li. 4. Georgicôn.

 Prima

Optimi vitæ dies primi dilabuntur. Senec. Epist. 108.

Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus,
Et labor, & diræ rapit inclementia mortis.

Quæ verba Poëtæ expendens Seneca, Quid ergo ceſſamus, inquit, nos ipſi concitare, vt velocitatem rapidiſſimæ rei poſſimus æquare? Meliora præteruolant, deteriora ſuccedunt. Quemadmodum ex amphorâ primùm quod eſt ſinceriſſimum effluit, grauiſſimum quodque turbidumque ſubſidit; ſic in ætate noſtrâ, quod optimum in primo eſt. Id verò exhauriri in aliis potiùs patimur, vt nobis fæcem ac Deo reſeruemus. Inhæreat iſtud animo, & tamquam miſſum oraculo placeat:

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit. ———

Quare iuuentutis tempus optimum.

Quare optima? quia iuuenes poſſumus diſcere, poſſumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum agitandis per ſtudia ingeniis, & exercendis per opera corporibus.

Iuuentute benè vtendum.

Itaque primus quiſque tamquam optimus dies placeat, & redigatur in noſtrum. Quâ verò potiſſimùm ratione? Eccleſiaſten audiamus. *Memento*, inquit, *Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam appropinquent anni, de quibus dicas, Non mihi placent.* Nulla ratio potior diem cum fructu tranſigendi, & in noſtrum propriumque redigendi, quàm ſi pietati ac Religioni impendatur.

Sed illud fortaſſe non-nemo mirabitur, quòd nos, vt Dei memores ſimus, exhortetur. Nam quî poſſumus Dei non meminiſſe? Quis magnopere ſtimulis aut cohortatione indiget, vt ſui ſuorumque commodorum meminerit? Id enim ſatis perſuadet tum amoris proprij ſuauitas, tum ratio commodorum. Quid autem ſuauius, quid fructuoſius, quàm Dei meminiſſe? imò quid æquius, & quid facilius?

Dei memoria facilis.

Primò,

Primò, quemadmodum pisces aquæ, aut aues aëri, ita nos Deo sumus immersi. Quod enim de aëre dixerunt veteres

——————*Iouis omnia plena*; Virgilius Eclogâ 3.

& rursus,

Juppiter est quodcumque vides, quocumque moueris; Lucan. l. 9.

veriùs de Deo pronuntiauit Apostolus: *Non longè est ab vnoquoque nostrûm. in ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus.* Actor. 17, 27.

Deinde, quî fieri potest, vt ille memoriâ excidat, qui nos teneriore affectu, quàm ipsi nos, complectitur? Certè ne id vmquam contingat, ita sponsum in Canticis interpellat sponsa: *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum: quia fortis est vt mors dilectio.* *Turpe est hominem Dei obliuisci.* Cantic. 8, 6

Denique, quis eius à se memoriam potest repudiare, sub quo iudice dictorum omnium factorumque sibi nouerit reddendam esse rationem? Et tamen his tot tantisque rebus non satis cautum est, quò minùs incredibilis sit apud homines diuinæ Maiestatis obliuio.

Parum efficacem esse ad hanc memoriam conseruandam, Dei immensitatem intimamque præsentiam, deplorat Augustinus. Quàm excelsus es Domine, inquit, in excelsis, & quàm profundus in profundis! nusquam recedis à nobis, & tamen vix redimus ad te. *Nihilominùs multa passim Dei obliuio.* August. libris Conf.

Sed neque amore suo se plus proficere, apud Ieremiam Deus ipse lamentatur: *Numquid obliuiscetur virgo ornamenti sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ? populus verò meus oblitus est mei diebus innumeris.* Ierem. 2, 32.

Denique, ne timorem quidem extremi iudicij tantum apud nos posse, miratur Moyses, vt Dei memores, prouidè ac circumspectè viuamus. *Gens absque consilio* Deuter. 32, 28.

est,

eſt, & ſine prudentiâ. Vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent!

Sed quoniam fruſtranea ſunt hæc piorum vota, hoc improbis otioſis, ſuæque ſalutis incurioſis, plerumque contingit (quod ſuprà ex Auguſtino dixiſſe memini) vt morientes obliuiſcantur ſui, qui, dum viuerent, obliti ſunt Dei. vt non immeritò vnicuique hoc inculcet Eccleſiaſtes: *Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam appropinquent anni, de quibus dicas, Non mihi placent.* Nunc Deo tibique viue: nunc ſanioris vitæ conſilia ordire: nunc opera pœnitentiæ amplectere: nunc Dei fauorem ſanctioris vitæ meritis tibi concilia, nec dimitte quod in manibus eſt; nec futurum incertumque eſſe malis, quod certum præſenſq; potes occupare.

Deus colendus, dum vita floret.

Maxima vitæ iactura dilatio eſt, ait Seneca. Illa primum quemque diem extrahit, & eripit præſentia, dum vlteriora promittit. Maximum viuendi impedimentum eſt expectatio, quæ pendet ex craſtino. Perdis hodiernum; & quod in manu fortunæ eſt, diſponis; quod in tuâ, dimittis. Quò ſpectas? quò te extendis? Omnia quæ ventura ſunt, in incerto iacent. Quid differs te Deo dignum fingere, & fruendæ beatitati, ad quam conditus es, aptare? Quid differs te peccatorum laqueis per pœnitentiam extricare? quid differs æternitati viaticum parare? Qui in tantâ temporum fugâ rebus ludicris detinetur, nec verum ſanctioris vitæ deſiderium habere conuincitur, nec ſolidam ſpem futuræ beatitatis.

Seneca de Breuitate vitæ, c. 9. *Maxima vitæ iactura procraſtinatio.*

Præclarè in Epiſtolâ quadam D. Anſelmus, Qui differt, inquit, in futuram, & forſitan non futuram ætatem, vitam corrigere, certum bonum dimittit pro dubio, & contemnendo quod perdit, probat ſe non amare quod expectat, & meretur non accipere.

Anſelmus Epiſt. 1.

Et

Et verò plerumque contingit, vt peccatis aut voluptatibus indormientem aut mors occupet, aut senectus; quorum vtrumlibet periculosum est. Nullum vitæ diem stabili possessione tibi vindicas: vides indies cruda & immatura duci funera; quod cuiuis homini contingere potest, & tibi potest. Forsan hac nocte ad supremi Iudicis tribunal euocandus es: huius nec scientiam latere, nec sententiam declinare, nec potestatem subterfugere poteris; & securus Dei tuique degis? *Interim mors aut senectus aliud agentes occupat.*

At, inquies, infinita Dei bonitas est; itaque accepto mortis nuntio, morbo inquam tentatus, præteritæ vitæ noxas gemitibus abstergam, totoque amoris affectu in Deum ferar. Esto sanè, tantumdem tibi spatij indulgeatur, vt Dei tuique memineris; an poteris tam breui temporis spatio totius vitæ peccata seriò deplorare? & qui vix spirabis, tam altùm suspirare poteris, vt præteritorum scelerum memoriam aboleas? An repentè diaboli te laqueis extricabis, quibus totâ vitâ teipsum implicueris, vt tum demum à cacodæmone deficias, Christoque militare incipias, cùm de prœlio erit exeundum? An putas arborem, quæ nec flores vnquam nec fructus protulit, tunc in flores ac fructus erupturam, cùm securi exscinditur, vt in ignem mittatur? Quid ergo te futurum est, cùm mors libratam iam tenebit securim, cùm sub ictu trepidabis, teque in æternum exitium iam iamque mittendum, pertimesces? Tametsi tunc gemitus ac lamenta congeminaueris, quis tamen certam tibi salutem spondebit? *Morbi tempus inidoneum pœnitentiæ.* Vide Claudium Viexmont, Instit. ad pœnit. Parte 1. c. 1.

Si quis, inquit Augustinus, positus in vltimâ necessitate ægritudinis voluerit accipere pœnitentiam, & accipit, & mox reconciliatur, & hinc vadit; fateor, non illi negamus quod petit, sed non præsumimus quòd *Augustin. citat. De pœnitentiâ, dist. 7.* *Sera pœnitentia rarò vera & secura.*

 benè

benè hinc exit. Si ſecurus exierit, ego neſcio: pœnitentiam dare poſſumus, ſecuritatem autem dare non poſſumus. Numquid dico damnabitur? Sed non dico liberabitur. Vis ergo à dubio liberari, age pœnitentiam dum ſanus es. Si ſic agis, dico tibi quòd ſecurus es, quia pœnitentiam egiſti eo tempore quo peccare potuiſti. Si autem vis agere pœnitentiam quando iam peccare non potes, peccata te dimiſerunt, non tu illa. Hæc Auguſtinus.

Malè in ſenectutem vſq; differtur vitæ emendatio.

Cuius verba in hoc ſuffragantur Eccleſiaſtæ, quòd tametſi nulla præmatura mortis ingruat neceſſitas, ſed in vltimam vſque ſenectutem vita producatur, malè tamen vitiorum abdicatio, & melioris vitæ conſilia in vltimam vſque ſenectutem differantur. Iniquum eſt enim, ætate florenti ac vegetâ peccata peccatis addere, ac *talentum* illud *plumbi* quotidianis acceſſionibus in infinitum augere, eíque proportione quadam correſpondens onus pœnitentiæ ætatum omnium debiliſſimæ ſenectutis humeris imponere.

Zach. 5. 7.

Senectus multa trahit incommoda.
Hippocrates lib. 3. Aphoriſm. 31.

Quis enim ignorat, in ſenectutem, tamquam vitæ ſentinam, miſeriarum omnium colluuionem fæceſque confluere? Notiſſimus eſt Medicis hic Hippocratis aphoriſmus: Senibus ſpirandi difficultas, diſtillationes cum tuſſi, ſtranguriæ, dyſuriæ, articulorum dolores, nephritides, vertigines, apoplexiæ, cachexia, pruritus totius corporis, vigiliæ, alui, oculorum & aurium humiditates, viſus obtuſior glaucomate, auditus hebetior.

Plato in Axiocho.

Nec minùs liberalis eſt Plato in contexendo ſenectutis encomio. In quam, inquit, quidquid in naturâ ruinoſum eſt & interitui obnoxium, ſe confertim effundit atque irrumpit; & ita quidem, nullis vt

reme-

remediis hæc imbecillitas poſſit auerti. Quòd ſi quis tardiùs naturæ debitum reddiderit, inſtat illa tamquam importuna fœneratrix, & ab aliis viſum, ab aliis auditum, ſæpenumerò vtrumque tamquam pignus exigit. Pluraque diſſerit in eamdem ſententiam, quibus recenſendis idcircò libentiùs ſuperſedeo, quòd ea ſatis copiosè noſter enumerat Eccleſiaſtes.

Hoc tantùm inculco, iniquum eſſe, cùm in vitâ, quidquid purum ac liquidum eſt, vitiis impenderis, fæces tantùm tibi reſeruare ac Deo; & cùm florentis ætatis culmos, & ſegetes ac fructum denique vniuerſum voluptati meſſueris, vix tandem ſenectutem, quam humanæ vitæ ſtipulam antiqui dixerunt, pietati conſecrare. Non te pudet, inquit Seneca, ad reliquias vitæ te tibi reſeruare? & id ſolum tempus bonæ menti deſtinare, quod in nullam rem conferri poſſit? Quàm ſerum eſt, tunc viuere incipere, cùm deſinendum eſt? Quæ tam ſtulta mortalitatis obliuio, in quinquageſimum & ſexageſimum annum differre ſana conſilia, & inde velle vitam inchoare, quò pauci perduxerunt?

Iniquum eſt, mundo vinum ætatis noſtræ Deo fæces propinare.

Seneca de Breuitate vitæ, c. 4.

Sed finis ſit. Poſtquam enim rerum humanarum varietatem & inconſtantiam ad mortis extremique iudicij terminum, & horum prænuntiam ſenectutem perduxi, & ad hunc velut Lydium lapidem eorum omnium, quæ mundus amat & amplectitur, vanitatem exploraui; nihil reliqui mihi factum video, niſi vt cum Eccleſiaſte ſic epiphonizem:

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 8. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & omnia vanitas.

METRICA PARAPHRASIS.

DVM post risus, lepidosque iocos,
Vitæque hilaris dulce theatrum,
Nuntia fati tarda senectus,
Tumulique animo puluis oberrat,
Ac tota ferit Libitina oculos;
Nil moror vltrà, quin exclamem:
Hei mihi! quantum in rebus inane est!
Nam dum visu per cuncta feror
Quæ delirans suspicit orbis,
Vanum est quidquid lumina pascit.
Vana iuuentus dum se mediam
Dulcibus annis Atropos infert.
Vana est rosei purpura vultus,
Et frontis ebur: quæ cùm rugis
Jnarata genas carpserit ætas,
Quidquid spoliis æui superat,
Auidis cedit vermibus esca.
Vana voluptas, quæ morborum
Stipata manu Rhadamantæam
Ducit ad vrnam. Vana repostis
Annosa cadis dona Lyæi.
Quid enim refert, Nereíne vadis,
Bromiíve cadis mersus pereas?

Vani-

Vaníque ioci Cytherea tui,
Dum ſæua manu tela coruſcans,
Mors in medios ruit amplexus,
Thalamiúque facem in buſta ſupinat.
Vanæ tot opes, quas locupletis
Arca flagellat: ſi neque naulum
Tribuunt vmbris, Dominíque breuem
Non comitantur pulueris vrnam.
Et vanus honor, vanáque ſceptra,
Quibus exæquant fata ligones,
Dum par cineres deprimit horror.
Vanáque fama eſt, quæ dum tumulo
Caput exertat, victa tenebris
Spolium reſtat labilis æui.
Vanúmque ſophos quod ſapienti
Stulta applaudens turba ingeminat:
Dum nocturnæ redolens fumum
Cura lucernæ vitam exſanguem,
Penitaſque vorat tabe medullas.
Quocumque igitur lumina flecto,
Quocumque ægro corde volutor,
Nil quod ſatiet ſuggerit orbis.
Hei mihi, quantum in rebus inane eſt!

PROSA EXEGESIS.

HOC epiphonemate ſpem nobis omnem præcidit Eccleſiaſtes, aliud quàm vanitatem in rebus humanis conſequendi: quod poſtquam ex ipsâ rerum naturâ toto hoc Tractatu oſtendit, tum vel maximè poſtremis aliquot Sectionibus, ex ineuitabili mortis extremíque iudicij neceſſitate conuincit.

Et quoniam hæc hominem potiſſimùm concernunt, ea-

Homo est vanitatum vanitas. eaque inprimis, quibus iam nunc ænigmaticè senectutem descripsit; videri non immeritò cuiquam potest per vanitatem vanitatum sugillare ipsum hominem voluisse, quo nihil est in rerum naturâ magis vanum.

Maximè quoad corpus. Ad Marciam, c. 11. Quid enim est homo? ait Seneca: quodlibet quassum vas, & quodlibet fragile. iactatu, non tempestate magnâ, vt dissipetur, est opus. vbicumque arietauerit, soluetur. Quid est homo? imbecillum corpus & fragile, nudum, suapte naturâ inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum, variis cæli iniuriis, elementorum, meteororum, locorum temporumque obnoxium. Sed hæc corporis sunt propria.

Etiã quoad animam. An fortasse maior est animæ nobilitas, vigorque sensuum? certè nullum est sensus organum, quod non suâ quadam propriaque laboret vanitate. Visus caligine offunditur, auditûs tympanum humoribus obstructum surdescit, odoratus fœtore, gustus amaritudine, tactus doloribus infestatur. Quid rationem commemorem, quæ principem in homine dignitatem obtinet? Heu quàm densis illa vanitatum nubibus obsidetur! Ecce tibi impenetrabilem errorum caliginem, opinionum fallaciam, consiliorum incertitudinem, studiorum mutabilitatem, & nescio quorum non malorum Iliadem. Nihil enim opus est inhærere singulis, cùm Psal. 38, 6. certissimam Prophetæ vocem teneamus: *Vniuersa vanitas, omnis homo viuens.*

Quæ omnia veriora certioraque deprehenduntur, cùm pulchrum illum microcosmum sensim sine sensu adrepens senectus occultis cuniculis subruit, ac mors tandem in cinerem ac fauillam conuertit. Et hæc quidem de homine.

Sed

Sed multò latiùs patere existimo illa Sapientis verba, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, & ad omnia se extendere, quæ in vitâ mortalibus occurrunt. Quid autem in hoc exilio nostro non plenum vanitatis plenumque periculi? Vnicum audite testem Magnum Leonem. Plena, inquit ille, sunt omnia periculis, plena laqueis. Incitant cupiditates, insidiantur illecebræ, blandiuntur lucra, damna deterrent, amaræ sunt obloquentium linguæ, nec semper veracia sunt ora laudantium. Idemque alibi: Insidiæ sunt in diuitiarum amplitudine, insidiæ in paupertatis angustiis: illæ eleuant ad superbiam, hæ incitant ad querelam. Tentat sanitas, tentat infirmitas, dum & illa materia est negligentiæ, & hæc causa tristitiæ. Laqueus est in securitate, laqueus est in timore: nec interest vtrùm animus, qui terreno tenetur affectu, gaudiis occupetur, an curis; cùm par morbus sit, vel sub vanâ delectatione gaudere, vel sub anxiâ sollicitudine laborare.

In mundo omnia plena vanitatis & periculi.

Leo Ser. 5. Quadrag.

Idē Ser. 11. Quadrag.

Quis vnquam credidisset, nisi tantis testimoniis conuictus, ac diuinâ luce collustratus, tot spinas, tot fæces, tot miserias, tot tragœdias in hoc mundo sub falsis nominibus bonorum & voluptatum delitescere? vt nunc fumos, vmbras, fucos, bonorumque omnium inanitatem prætercam. Etenim rogo vos, si (quod ambiunt voluptatis asseclæ) omni vitâ spectaculis & varietate obiectorum pasceretis oculos, num oculi vestri pinguescerent? Si mentem cupiditatibus, essétne ditior? Si aures rumoribus, essentne pleniores? Si carnem dapibus, num fieret immortalis? Hæ tenebræ sunt eorum, qui abducti vanitatibus, nesciunt quid sit beatè viuere. Putant enim, cùm sperant & expectant grandia, se multum profecisse; neque tamen centesimus quisque, quod som-

Campian. Epist. 6.

Obiecta sensuum & cupiditatū hic non satiant.

ſomniauit, aſſequitur: tum poſtquam ſubduxit rationes, & curarum ſarcinam, euentus lubricos, fœdiſſimam ſeruitutem, timores, inſidias, cruces, faſtidia, rixas, nequitias numerauit (quæ vnà ſemper habitant; ſemperque diuexant amatores mundi) ſine dubio inueniet ſeipſum turpiſſimum atque egentiſſimum eſſe mancipium.

Mors & iudicium extremum humana omnia vanitatis condemnant.

Sed hæc omnia cùm ſatis prolixè toto Libro tractata ſint, hoc vnum reſtat, huiuſque loci proprium eſt, vt rerum omnium vanitatem è duobus potiſſimè Capitibus proximè tractatis eliciam, morte ſcilicet & extremo iudicio. Quemadmodum enim in ſcenâ, obductâ cortinâ, totus ille theatri ſplendor euaneſcit, & ad mendicabula Reges Principeſque perſonati reuertuntur; ita poſtquam huius vitæ cortinam mors obduxerit, omnis illa falſorum bonorum ſpecies, & mortalitatis huius fucus extinguitur. Et quemadmodum emicante fulmine nocturnæ tenebræ momento diſſipantur, ita fulminatrix illa Iudicis ſententia, *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum*, adumbratam huius vitæ felicitatem vanam, mendacem, adeoque nullam fuiſſe demonſtrabit.

Matth. 25.

Diuitiarū in morte vanitas.

O qui ſtupor, quæ conſternatio futura eſt, cùm ij, quibus ad nutum omnia circumfluebant, ſe nudos, omniqué ſolatio deſtitutos inuenient? cùm apex ille ſuperbiæ redactus erit ad cineres & fauillas? cùm dormient-ſomnum ſuum omnes viri diuitiarum, & nihil inuenient in manibus ſuis?

Pſal. 75, 6.

Quid olim Seiano profuit diuinitatis affectatio, quid aræ, quid ſacrificuli, quid victimæ, cùm Tiberij iuſſu vnco per plateas à carnifice tractus eſt? Quid Antiocho deliciæ profuerunt, cùm illud tantis deliciis enutritum corpus quaſi viuum cadauer animam fœtore ac putre-

Sueton. in Tiberio.

putredine suffocauit? Quàm vana fuit in Crasso illa tam insatiabilis auri cupiditas, cùm per ludibrium abscisso capiti aurum liquefactum in os infusum est?

Quid Priamum, humanæ felicitatis exemplar, Regiæque fortunæ ac maiestatis typum, in medium producam, illum inquam *Honoris in morte vanitas.*

——— tot quondam populis terrisque superbum Virg. lib. 2. Aeneidos.
Regnatorem Asiæ? Jacet ingens littore truncus,
Auulsumque humeris caput, & sine nomine corpus.

De pulchritudine quid dicam? Quanta sit eius in morte vanitas, documento nobis esse poterit infamis illa Iesabel, cui ex tam pulchro corpore vix tantum residui canes fecerunt, quod agnitioni ac stupori sufficeret, & huic epiphonemati, *Hæccine est illa Iesabel?* *Pulchritudinis in morte vanitas.* 4. Reg. 9.

Denique quid hominum plausus & adulantium encomia Herodi profuerunt, quibus ille quasi ferentibus quibusdam ventis in superbiam ac diuinitatis affectationem prouectus, Deo seuerè vindicante, à vermibus corrosus interijt? *Superbia in morte vanitas.* Actor. 12.

Ex quibus omnibus manifestè colligitur, quidquid in vitâ iucundum est, splendidum, magnificum, id omne vanum ac friuolum deprehendi, simul ac ad Lydium mortis lapidem fuerit exploratum.

Nec minùs hæc ipsa vanitas, ad supremi Iudicis adducta tribunal, deprehenditur, in quo contraria mundi principiis habentur axiomata. Plerique mortalium felices eos arbitrantur, qui dignitate ceteris ac potestate præcellunt. Sed quàm vana sit ista felicitas, diuino hoc oraculo docemur: *Potentes potenter tormenta patientur.* *Vanitas rerum humanarum in extremo iudicio.* *Honoris.* Sap. 6,7.

Alij beatos existimant, quos fortuna diuitiis cumulauit: sed quàm diuersa sint ab hac opinione Dei iudicia, testatur Apostolus Iacobus: *Agite nunc diuites, plorate* *Diuitiarũ.* Iacob. 5,1.

 vlulantes

vlulantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. Aurum & argentum vestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in nouissimis diebus.

Voluptatum. Alij delicias & voluptates inter prima bona, & per se expetenda numerant; sed nulla tam iucunda potest esse voluptas, quæ non in fel amarissimum conuertatur, simul ac diuina illa vox auribus insonuerit: *Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Apoc. 18, 7

Cauendum ne vanitas etiam huic Operi obrepat. Sed iam satis multa de vanitate dicta sunt: hoc vnum restat, vt prospiciam, ne dum cetera mortalium vanitatis insimulo, hæc etiam scriptio eiusdem culpæ rea teneatur. Si enim aliud quàm Dei gloriam quæro, vereor ne humanæ gloriæ fumos auramque popularem captasse conuincar. Et quamuis initio huius Operis hoc mihi propositum fuerit, vt Dei gloriam intuerer: nescio tamen quo pacto in ipso decursu vana gloria bonorum operum deprædatrix subinde se velut itineris comitem adiungit, & instar dissimulati latronis rectam intentionem iugulat. Atque ita contingit, quòd ait diuus Gregorius, vt vnum idemque opus culpa peragat, quod virtus inchoauit. Quemadmodum, vt alibi notat, subinde refectionem corporis, quam salutis causâ suscepimus, causâ voluptatis explemus. (Gregor. l. 9 Mor. c. 13. — Idem l. 35. cap. 16.)

Intentio minùs recta facilè actiones nostras inquinat. Fatendum est igitur, inquit, quod rectam quidem intentionem nostram, quæ soli Deo placere appetit, nonnumquam intentio minùs recta, quæ de donis Dei placere hominibus quærit, insidiando comitatur. Si autem diuinitus de his districtè discutimur, quis inter ista remanet salutis locus, quando & mala nostra pura mala sunt, & bona quæ habere credimur, pura bona esse non pos-

poſſunt? Igitur quæſo, vt quiſquis hæc legerit, apud diſtrictum Iudicem ſolatium mihi ſuæ orationis impendat, & omne, quod in me ſordidum deprehenderit, fletibus diluat. Orationis autem atque expoſitionis virtute collatâ, Lector meus in compenſatione me ſuperat, ſi, cùm per me verba accipit, pro me lacrymas reddat. Hactenus diuus Gregorius: cuius ſi affectum induere ac ſinceritatem potuero, magnum me operæ pretium feciſſe exiſtimabo. Hoc igitur in votis habens, & vnicam in hoc Opere ſpectans Dei gloriam, cum Eccleſiaſte vaſa colligam, qui ſub alienâ perſonâ ita de ſe concludit.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 9. Cumque eſſet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes, docuit populum, & enarrauit quæ fecerat: & inueſtigans compoſuit parabolas multas.

10. Quæſiuit verba vtilia, & conſcripſit ſermones rectiſſimos, ac veritate plenos.

METRICA PARAPHRASIS.

IAMQVE *opus exegi, quod nec Libitina ſepulchro,*
Nec potis eſt tenebris condere ſera dies.
Sidera dum Titan alternâ lampade pellet,
Voluetur noſtrâ pagina ducta manu.
Diuinum eſt quod dextra dedit, quod lingua profudit:
Largior vt Sophiæ proluit ora latex.
Expandi quondam, fateor, vaga vela per orbem,
Quò vis ingenij, quò rapiebat amor.

Ingens ardor erat, mundi transſcendere metas;
Abditáque, & vulgo non adeunda ſequi.
Tunc mundi facies aut vna, aut nulla, chaosque
Aut nihil, aut nihilo par, mihi carmen erat.
Sed rapuere vagam citiùs vaga ſidera mentem,
Detinuitque animum pondere notus Atlas.
Redditus hinc terræ, formoſa ediſſero terræ:
Hæc dedit ingenio quas memoraret opes.
Quotque parit fœtus Zephyro fœcunda marito,
Semina tot ſtudiis contulit alma meis.
Eloquio colui quidquid fouet ambitus Hyblæ:
Quidquid alit medico gramine fœtus Eryx.
Spectabam Libani frondoſa cacumina, cedros?
Frondea viſa fuit carmine digna domus.
Nec minùs ornaui ſalices, humileſque myricas,
Vilius aut ſi quod rudera germen habent.
Hinc mores hominum, legeſque, & mœnia dixi:
Mœnia Pieriis ædificata modis.
O labor infelix! ô magnum in rebus inane!
Quis ſcit an hos fœtus charta fouebit anus?
Forſitan aut tumulis hæc poſtuma ſæcla recondent,
Aut ludus Boreæ pignora mentis erunt.
Sed quid parua queror curis grauioribus æger:
Templa ruent; breuis eſt alea quanta liber?
Eduxi inſanas, auguſta palatia, moles,
Conſcia ſub quorum pondere terra gemit:
Hæc tamen in tenues ibunt reſoluta fauillas,
Et quæ terra nequit, ventus & aura ferent.
Sed nunc maiori mens enthea Numine chartis
Quæ dedit, ætatem, ſeráque ſæcla ferent,
Myſticaque, & Gnomæ, & Sponſi cæleſtis Amores,
Vanaque quod vitæ ſomnia damnat Opus:

Hoc

Hoc maius fatis obliuia proteret æui,
Reddet & auctori præmia digna suo.
Candida posteritas hederâ mihi necte capillos,
Atque aliquis sacrum Daphnide cingat opus,
Et dicat: Iubare hoc pepulit qui vana bonorum
Somnia, non vanis floreat ille bonis.

PROSA EXEGESIS.

NON inuiti hanc tibi coronam teximus, Vir sapientissime, nomenque tuum æternæ posteritatis memoriæ consecrandum, faustis ominibus votisque prosequimur. Etenim si in theatris ludisque scenicis tragœdi re benè gestâ, ac personâ scitè repræsentatâ, ab exhibitore coronantur, ipse verò exhibitor à præcone seu curione laudem & coronam accipit; æquissimum est te, postquam huius vitæ mimum, totamque vanitatis pompam in scenam produxisti, & suas cuique partes ex decoro assignasti, non tantùm exhibitoris, sed actorum omnium vicem coronari.

Macte igitur hac sapientiâ tuâ, Vir maxime, & celeberrimis diuini ingenij tui monimentis vitam in omnem posteritatem ac memoriam sæculorum omnium proroga. Non capit tantum decus illud tuum, quamuis augustissimum, paterni sepulchri Mausolæum, ac ne orbis quidem vniuersus, omniumque ætatum ingenia dignum esse possunt diuinæ tuæ sapientiæ sacrarium. E cælo nimirum illa profecta est, & cælo debetur. Ibi in omnem æternitatem eam recoles, propiusque ad fontem æternæ lucis admotus, infiniti luminis accessione perficies. Ibi velut in altâ quadam speculâ constitutus, cùm cælum terramque perlustraueris, amœnissimo illo beatitatis domicilio delectatus, sublunaris huius pompæ fumos,

Fausta vota Salomoni.

mos, terræ fæces, & bonorum simulacra veriùs, quàm bona, despicies; risumque, vt soles, erroris ac stultitiæ condemnans, in contemplatione illius infinitæ pulchritudinis, & amore ac fruitione summi boni solidum gaudebis gaudium; vnumque Deum amplexus, ac cetera aspernatus, illud parentis vsurpabis: *Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* Ita voueo, ita confido, ita factum esse nihil ambigo.

Psal. 72, 25

Ecclesiastes nominis immortalitatem meretur.

Quid autem dubitem Ecclesiastæ nostro duplicem hanc lauream transscribere, æternam scilicet nominis sui commemorationem in terris, & longè solidiorem gloriam in cælis? Si enim Poëtæ leue quiddam sonantes, ne dicam futile, audent illis, quibus adulantur, nominis immortalitatem polliceri; si tam asseueranter affirmat ille,

Virg. lib. 9. Aeneid.

Fortunati ambo! si quid mea carmina possunt,
Nulla dies vmquam memori vos eximet æuo,
Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit;

si tantum, inquam, ille sibi tribuit, cur non potiùs id adscribemus Ecclesiastæ nostro, qui *quæsiuit verba vtilia, & conscripsit sermones rectissimos, ac veritate plenos.*

Quæ verba dum accuratiùs expendo, non possum eorum sententiæ accedere, qui ad amplificandam in immensum sapientiam Salomonis, & exaggerandum scriptorum eius aceruum, Rabbinorum fabulis potiùs quàm solidâ auctoritate nixi, & abditæ eruditionis affectatione ducti magis quàm iudicio aut delectu, quidlibet illi affingunt, etiam futile, perniciosum, dæmoniacum.

Vide Pinedam de Rebus Salomon. l. 3. cap. 29.

Quare omnino falsos ac supposititios esse fœtus existimo libros illos, qui vulgò Salomonis nomine prænotan-

notantur, *Incantationes Salomonis*, *Clauicula Salomonis*, *Annulus Salomonis*; qui meritò à fidei censoribus damnati sunt. Eiusdem quoque furfuris videtur apocryphus ille à Gelasio damnatus, cui titulus, *Salomonis contradictio*, & si qui sunt alij magicis incantationibus infames, quos meritò Delrius noster numquam à Salomone conscriptos fuisse contendit.

Salomonis libri suppositiij.

Delrio Disquisition. Magic. lib. 1. c. 3.

Certè nihil opus fuit Ecclesiastæ quisquiliis illis ad nominis ac famæ immortalitatem, cuius in omni genere Scriptorum cum laude fructuque versata est industria. Nam siue multitudinem librorum consideres, post sacram Regum historiam auctor est Iosephus, composuisse illum, quinque millia Odarum & Carminum, Parabolarum autem & Similitudinum tria millia; vt varias eius disputationes numero propemodum infinitas præteream: siue materiam attendas, nullum fermè scriptionis genus, quod ad exercitationem ingenij, aut morum conformationem conduceret, prætermisit. Nam & ipsa loquendi scribendique elementa tradidit (vt alibi pluribus ostendo) & Physicas, Medicas Mathematicasque scientias excoluit. Nec Politicis tantùm Ethicisque præceptis Regnum suum reddidit celeberrimum, sed Theologicis etiam mysticisque scriptis religiosæ pietati incrementum, Ecclesiæ verò splendorem attulit singularem.

Varia scriptio Salomonis.

3. Reg. 4. Iosephus l. 8. c. 2.

Scio pleraque eius Opera Ezechiâ imperante recensita, &, vt ait Hippolytus apud Anastasium Nicenum, quædam selecta, alia verò neglecta: neque sum nescius, ex iis quæ recensuit Ezechias, plurima temporum iniquitatem nobis inuidisse, sed tamen vel ea sola, quæ diuino testimonio inter sacros codices recepta sunt, tam salutaria vitæ morumq; documenta continent, tam sub-

Anastasius Nicenus qu. 39. in Script.

limem

limem ſapientiam, tam reconditas cæleſtis ſponſi ſponſæque delicias, vt abundè ſufficiant ad nomen eius ab interitu vindicandum.

Sed nimirum qui cetera mortalium vanitatis redarguit, ne hanc quidem ſapientię exiſtimationem, & quam politiores litteræ promittunt ſemimortuam nominis immortalitatem vllo in pretio habuit. Pluris illi fuit, ad veram immortalitatem beatamque in cælis æternitatem adſpirare.

Eccleſiaſtes æternam ſalutem videtur conſecutus.

Atqui hoc etiam præmium Eccleſiaſtæ non eſſe negandum cenſemus. Quamuis enim nimis vxorius, nimisque effeminatus, per annos complures omni vitiorum labe contaminatiſſimam vitam duxerit, eum tamen ſalutari pœnitudine præteritæ vitæ noxas eluiſſe, tandemque diuinâ miſeratione ſalutem eſſe conſecutum, conſtans eſt grauiſſimorum Patrum ſententia. Hanc Hieronymus præ ceteris tuetur, hanc Ambroſius amplectitur: in hanc Hilarius, Epiphanius, Cyrillus, alijque conſentiunt.

Vide Pinedam de Rebus Salomon. l. 8. c. 1. Sect. 5.

Variæ rationes pro ſalute Salomonis.

Et verò cùm Phœnix hic librorum Eccleſiaſtes ingraueſcente iam ætate, poſt omnia voluptatum ac vanitatum experimenta in lucem prodierit, cui dubium eſſe poteſt, quin ante mortem ad ſaniorem mentem redierit. Deinde, quî conuenit, eum, quem nobiliſſimum Chriſti typum repræſentare fatetur Eccleſia, ab eo quem refert, in re omnium maximâ tantopere diſſidere? Præterea, cùm Deus ipſe ad exprimenda animi ſui ſenſa os eius & calamum ſibi voluerit inſeruire, quî potuit non totum etiam pectus eius occupaſſe? Denique, quis dicat, ampliſſima illa Dei promiſſa de conſtanti erga filium Dauidis amore, in omnem æternitatem effectu ſuo fruſtrata?

Maneat

Maneat igitur, Virum hunc ſapientiſſimum, atque adeò diuino ſpiritu afflatum Scriptorem canonicum ad æterna laborum ſuorum præmia cælo adſcriptum: reſtat vt poſtquam ſapientiſſimis eius ſcriptis applauſimus, quem fructum in animis noſtris eadem parere debeant, audiamus, & in hoc fructu, repudiatâ inexplebili illâ ſciendi curioſitate, acquieſcamus.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 11. Verba ſapientium ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi, quæ per magiſtrorum conſilium data ſunt à paſtore vno.

12. His ampliùs fili mi ne requiras. Faciendi plures libros nullus eſt finis: frequenſque meditatio, carnis afflictio eſt.

METRICA PARAPHRASIS.

Si tibi virtus mouet alma curas,
Arrige acclinem ſapientis aurem
Vocibus. Nil ſic animæ ſuperni
Nectaris mulcet cupidæ palatum,
Virginis non ſic populator auræ
Ales Hyblæi pretium laboris
Florei ſtillat nemoris rapinam,
Fercla Magnatum ſapido liquore
Condiens. Non ſic hebetes ocellos
Jonathas victor renouauit hauſtu
Melleæ Solis lacrymæ, expetitum

Lumen vt menti ſapientis ægræ
Verba diſcuſſis reparant tenebris:
Nec boues tantis reſides adurget
Pronus in plagas ſtimulis arator,
Pectori quantos Sophiæ remiſſo
Subdit hortatus. Caue ne increpantem
Aure ſuccuſſâ fugias: inhærent
Spicula imis flexanimæ medullis,
Corda cæleſti populantque flammâ,
Igneos dorſo veluti Pyrachmon
Orbitæ clauos adigit frequenti
Verbere: aut qualis nemora inter alta
Creſſius paſtor tigridem ſagittâ
Figit incautam; volat illa ſiluis
Acta Dyctæis, lateríque inhæret
Miſſile ferrum.
Ac licet multi Sophiam magiſtri
Cordis inſtillent penitis medullis;
Profluunt vnâ latices ſcatebrâ.
Ac velut præſes Sophiæ Minerua
Enſe diffiſſo Iouis è cerebro
Fabulis nata eſt galeata virgo;
Sic ab æternis adytis, ſinuque
Numinis promunt documenta vitæ,
Quotquot informes varias per artes
Excolunt mores generis Promethei.
His priùs nil tu potiúſve ducas
Nate, nil vltrà ſapere allabores,
Neu vagum ſcriptis animum fatiges.
Helluo quiſquis fuerit librorum,
Æmulos natis Danai labores
Stultus exhaurit, iuga perque montis

Siſyphi

Sisyphi saxum sine fine voluit.
Copia escarum stomachum fatigat:
Dumque congestis dapibus laborat,
Vita funesto perit ægra tabo,
Mensque fatiscit.

PROSA EXEGESIS.

MAGNVM procul dubio intemperantis animi vitium est, inter libros helluari: & quemadmodum in comessationibus fieri solet, stultum est pro voluptate nauseam, pro alimento ventris saburram, pro sanitate morbos referre. Fastidientis stomachi est, multa degustare, & per plura Scriptorum genera vagari, quàm possis in succum sanguinemque conuertere. Neque potest prodesse cibus, aut corpori accedere, qui statim sumptus emittitur: quod necessum est illis euenire, qui desultoriâ quadam sciendi curiositate auidiùs omnia quàm constantiùs delibant; neque vllius ingenio se familiariter applicant, sed omnia cursim & properantes transmittunt. Deinde nihil solidum esse potest, nihil stabile in diuersa studia distractis. Infinitus est librorum numerus, ait Hugo Victorinus; tu noli sequi infinita: vbi enim finis non est, nec esse quies potest. Rectè etiam Venerabilis Blosius, Lectio, inquit, incerta & erratica spiritum magis dissipat quàm promouet.

Intemperantia studiorum noxia.

Hugo Victorinus l. 5. Erudit. didasc. c. 7.

Blosius Paradis. animæ, p. 1. cap. 16.

Quare idem sub nomine Dacryani Abbatis opportunè monet: Animum ad certam lectionem prudenter constringe, & in eâ immorari consuesce, etiamsi aliquando minùs sapiat. Virorum est, fructu potiùs delectari, quàm gustu; nec acerba etiam aut acria, dummodò ad salutem conducant, aspernari.

Idem Speculo Monachorum.

Certæ lectioni insistendum, fructusque quærendus.

Martialis lib. 7. Epigr. 24.

Infanti melomela dato, fatuasque mariscas,
Nam mihi quæ nouit pungere chia sapit,
ait Poëta.

Stultitia eorum qui voluptatem potiùs quàm fructum in studiis quærunt.

Hoc tamen alterum vitium est nimisquam frequens inter librarios istos helluones, vt omne studium suum ad voluptatem potiùs & oblectationem referant, quàm ad veram virtutem atque sapientiam. Quo fit, vt studiosâ quadam luxuriâ nihil in verbis præter amœnitatem & flosculos, nihil in rebus præter stultam curiositatem nugasque consectentur.

Videas quosdam ætatem terere Græcis fabulis euoluendis, nec vllum iis pabulum esse gratius, quàm si Neptunum inuenerint à Laomedonte mercede fraudatum, Castores alternâ morte vitam alteri instaurantes, Iouem nunc in cygno Ledæ fucum facientem, nunc in cuculo fugæ ignominiam tegentem. Tum verò quantum eruditionis se consecutos existimant, si lectisternium Cereris inuenerint, vt, excussis puluillis, obdormiscat suauiùs; si lauationem Matris Pessinuntiæ, aquæ scilicet & cineris affrictu; si mulieres in Capitolio Iunonem inani gesticulatione comentes, aut alias eius generis quisquilias? Quid quòd nonnulli se supra ceteros sapere existimant, si disputauerint, an primus nauali prælio Duillius vicerit, primúsne Curius Dentatus in triumpho duxerit elephantos, an Thebaïcum epos Statius agone Capitolino commiserit, & in eo succubuerit; Athenæum locúsne fuerit studiis sacer, an Palatini Apollinis templum, ceteraque eiusdem furfuris?

Stultitia eorum qui verbis potiùs quàm rebus attendunt.

Nec in verbis minor studiorum intemperantia, dum nihil fastidiosis illis ingeniis placet, nisi quod exquisitæ Latinitatis fuco oblitum, aut eloquentiæ præstigiis est expolitum. Itaque displicet illis simplex veritatis candor:

dor: in huius temporis Philoſophis ac Theologis barbariem, in Aſceticis ſtyli neglectum & abiectionem criminantur. Quinetiam ſacræ Litteræ propter incomptum dicendi genus ipſis vileſcunt; &, quod de ſeipſo quondam Romanis litteris ac Græcis fabulis immerſo ſcribit Auguſtinus, indignæ videntur quas Tullianæ dignitati comparent. Nimirum ad pompam & ſplendorem omnia referunt, non ad morum conformationem; ad palati ſaporem auriumque titillationem, non ad animæ medicinam; ad fumos & vmbras, non ad veritatem. Auguſt.l.3. Confeſ.c.5

O ſtulti! non hæc ſunt quibus acquieſcendum eſſe monet Eccleſiaſtes, ſed *verba ſapientum* nobis vult eſſe commendatiſſima, penitusque cordibus infixa, quæ paulò antè vocauit *ſermones rectiſſimos & veritate plenos*. Hoc eſt ſolidum mentis noſtræ pabulum, quocumque demum condimento proponatur: hic fructus exquiſitiſſimus, quibuſcumque demum frondibus veſtiatur: hic nobis curæ debet eſſe & cordi, de ceteris minùs laborandum. Memento, inquit Bloſius, ſalutem animæ non in eloquentiâ, neque in venuſtate ſermonis ſitam eſſe. Quare Orationis ornatum inter legendum ne intempeſtiuè requiſieris, ſi abſit; neque rurſum temerè reſpueris, ſi adſit: ſed omnia quæ bona & vtilia ſunt, ſiue ſimplicibus & rudibus verbis, ſiue cultâ & eleganti dictione enuntientur, cum gratiarum actione excipe. Qui verborum lenocinia potiùs quàm ſententiarum fructum ſpectant, ſimiles prorſus ſunt iis, qui aut pro ceruis papiliones venantur, aut pro pomis folia & quiſquilias colligunt. Ethnici qui humilitatem Euangelicam ignorant, magnificent & admirentur eloquentiam: Chriſtiani commendent & amplectantur vitæ ſanctimoniam. Hactenus vir ille ſanctus.

Solida doctrina potius quærenda quā verborum floſculi.

Bloſ.in Paradiſo animæ,p.1. cap.16.

Sapientum monita ad virtutem impellunt. Ad hanc vitæ ſanctimoniam morumque conformationem vehementiſſimè nos impellunt verba ſapientium, ſeu viuâ voce prolata, ſiue ſcripto conſignata. *Verba* enim *ſapientium ſicut ſtimuli*, inquit Eccleſiaſtes, *& quaſi claui in altum defixi*. Quibus verbis non tantùm eorum vis & efficacia in permouendo, ſed pertinax quædam in perurgendo conſtantia deſignatur.

Sapientum verba ſunt efficaces ſtimuli. 2. Eſd. 8, 9. Et quidem quod ad efficaciam attinet, quantos animorum motus in populo Iudaico fuiſſe concitatos accepimus, cùm Eſdrâ contribulibus ſuis diuinos codices prælegente, magno ſuo mœrore didicerunt, quàm longè à diuinæ legis præſcripto aberraſſent? quantus omnium ardor extitit vitam ſuam ad hanc normam diuinitus ſibi traditam exigendi? Quid Magnum Antonium commemorem? qui vnicâ illâ Chriſti voce, & quidem è ſcripto prolatâ, *Si vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & veni, ſequere me*, ita fuit exſtimulatus, vt è veſtigio rebus humanis nuntium remiſerit, & in vaſtam ſolitudinem ſeſe abdiderit.

Athan. in Vitâ Anto.

Matth. 19, 21.

August. l. 8 Confeſſ. cap 6. 8. & 12. Neque Antonium tantùm pupugit hic ſtimulus, ſed per eius latus etiam pectus aulici illius Theodoſij Imperatoris confodit: qui ſuſpiciens generoſam Antonij indolem tam promptè diuinæ voci obtemperantis, oculis in amicum coniectis, Dic quæſo te, inquit, omnibus iſtis laboribus noſtris quò ambimus peruenire? Maiórne eſſe poterit ſpes noſtra in palatio, quàm vt amici Imperatoris ſimus? Et quid non ibi plenum periculi? Et quando iſtud erit? Amicus autem Dei, ſi voluero, ecce nunc fio. Nec mora, dum reddit oculos paginis, nouæ vitæ parturitione turgidus, mox diſcreuit decreuitque meliora.

Neque hic finis efficaciæ diuini verbi. Dum hanc

morum conuersionem Augustino narrat Potitianus, ille vultu ac mente turbatus, seque ipsum & socordiam suam accusans, inuadit Alipium, & complosis manibus exclamat: Quid patimur? quid est hoc? quid audisti? Surgunt indocti, & cælum rapiunt, & nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce vbi volutamur in carne & sanguine? Quid multa? Et ipse librum arripit, & vnicâ Pauli sententiâ compunctus, morti moritur, & vitæ viuere incipit; abruptaque tam lentâ ac somnolentâ cunctatione, totum se Deo tradit. En stimulos.

Vultis & clauos in altum defixos? dabo sapientium voces ita penitus animis infixas, vt euelli numquam potuerint, sed pertinaci impulsu, seriaque compunctione tandem de corde, quamuis duro planeque adamantino, triumphauerint. Scio peruicacem esse pæneque insuperabilem quorumdam flagitiosorum obstinationem: sed & hoc scio, plus ad expugnandum hunc rigorem posse *verba sapientium, quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore vno*, id est, à Deo variis magistris ac sapientibus ad salutem mortalium communicata. Possunt quidem illi diuinis vocibus obluctari, & in spiras ac volumina se torquere, vt vim diuini verbi aut discutiant, aut eneruent, *Sapientum monita tenacia sunt instar clauorum.*

Ut Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussiße Deum; ——————

Virg. lib. 6. Aeneidos.

sed, premente ac pungente Deo, frustraneus est omnis eluctandi conatus. nam

—————— *Tantò magis ille fatigat*
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.

Magnos aliquando & acres omnino stimulos ad Christi fidem veramque pietatem expertus est Saulus, siue

ſiue beati Stephani diſputationibus conuictus, ſiue beati Barnabæ cohortationibus excitatus: ille tamen præfracto animo & contumaci tamdiu Deo reſtitit, donec fulmine in terram proſtratus, hanc Chriſti exprobrantis vocem audiuit, *Saule, Saule, quid me perſequeris? durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare.*

Actor. 9, 4.

Alium non abſimilis contumaciæ proponunt nobis Annales S. Dominici: qui cùm deliciis eneruatus, totum ſe vitiis tradidiſſet, nec vllum ſibi de vitæ reformatione verbum fieri pateretur, Religioſus quidam comiter eum inuiſens, ad extremum in digreſſu vnicum illum ex Prophetâ verſum protulit: *Subter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes.* Qui verſus ita eum pupugit, vt iam nihil aliud animo voluere poſſet, quàm illos vermes & illas tineas. Quin etiam, cùm variis moleſtam hanc cogitationem ludis fallere, & æqualium ſolatiis abſtergere conaretur, ita nihil proficiebat, vt potiùs magis ac magis hic clauus infigeretur. Quare hoc ſecum reputans, Si ipſa cogitatio illius pœnæ tam erat intolerabilis, quantò intolerabilior futura eſſet ipſa pœna, ceſſit aliquando tandem, manuſque Deo dedit. En ſtimulos, en clauos, quos verba ſapientum cordibus humanis infigunt: ſed quæ infligunt vulnera ſalutem ſpectant, non interitum, illis ſagittis quàm ſimillimi, quibus magno ſuo bono ſe ſaucium fuiſſe ſcribit diuus Auguſtinus. Sagittaueras, inquit, tu Domine cor noſtrum charitate tuâ, & geſtabamus verba tua tranſfixa viſceribus: & exempla ſeruorum tuorum, quos de mortuis viuos feceras, congeſta in ſinum cogitationis noſtræ, vrebant & abſumebant grauem torporem noſtrum, & accendebant nos validè.

Platus de Bono ſtatus religioſi lib. 3. c. 38.

Iſa. 14, 11.

Auguſt. l. 9 Confeſſ. cap. 2.

Huiuſmodi ſtimulos cùm hoc libro non paucos cuiuis

uis animæ, virtutis ac ſapientiæ cupidæ, ſubieccrit Eccleſiaſtes, concludit his verbis: *His, fili mi, amplius ne requiras.* Eſt enim modus in rebus. & quemadmodum in corporis alimento, ſic in animæ pabulo vitanda eſt nimia conſtipatio: & rurſus quemadmodum in bonis fortunæ, ita etiam in ſpiritualibus documentis animæque diuitiis modus aliquis definiendus eſt, quem ſi tranſgreſſus fueris, ad infinitam deuolueris cupiditatem. Rationem vtriſque communem aſſignat Lucilius:

In praeceptis ſapientum modus ſeruandus.

Nam ſi, quod ſatis eſt homini, id ſatis eſſe potiſſet,
Hoc ſat erat: nunc cùm hoc non eſt, quî credimus porrò,
Diuitias vllas animum mi explere potiſſe?

Lipſius in Comment. ad Epiſt. 3. Senecæ.

Verbo dicam. Cui, quod ſatis eſt, ſatis non eſt, nihil illi ſatis eſt. Videamus igitur ex his omnibus, quæ ſatis eſſe, & in quibus nos acquieſcere deſiderat Eccleſiaſtes, quem potiſſimùm clauum ac ſtimulum ad veràm ſapientiam nobis inculcet, penituſque memoriæ noſtræ velit infixum.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 13. Finem loquendi pariter omnes audiamus. Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt enim omnis homo:

14. [a] & cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in iudicium [b] pro omni errato, ſiue bonum, ſiue malum illud ſit.

[a] *Variæ Lectiones habent* nam *vel* quia
[b] *Hebr.* pro omni occulto,

METRICA PARAPHRASIS.

IAM sat fluctiuagâ trabe
Iactamur tumidi gurgite Nerei:
Sat ventos sequimur, quibus
Distendunt cupidi lintea, & improbæ
Mundus velificat spei.
Iam portum trepidæ respiciant rates,
Ne ventosior alite
Vento detineat carbasa vanitas.
Ergo post freta turbida
Dum portum inuehimur, quisquis es, vltimo
Mentem aduerte celeumati.
Hoc vnum recolens cuncta recolliges.
Æternum venerans time
Numen, quo soboles corde solet patrem:
Huius nutibus obuius
Exhauri imperia. Hæc summa homini salus,
Hic vitæ instabilis scopus:
Omne huc principium, atque huc refer exitum.
Nam quidquid soboles Rheæ,
Lucis dum fruitur munere, perpetrat,
Qui terram tonitru quatit,
Expendet rigido iudicio arbiter,
Albo atróve notans (licet
Conspectum fugiant) singula calculo.
Felix quem Superûm metus
Virtutum innocuis compedibus ligat.

PROSA

PROSA EXEGESIS.

TANDEM aliquando post longam fluctuantis animi iactationem inter tot procellas ac turbines vanitatum, inter tot labores ac vitæ pericula, rebus omnibus humanis frustrà exploratis, nec vsquam animi quiete inuentâ; tandem, inquam, veræ solidæque beatitatis portum occupat Ecclesiastes, & ad eumdem nos his verbis inuitat: *Deum time, & mandata eius obserua. Hoc est enim omnis homo.* In hoc portu nisi anchoram defixeris, peristi. In terrâ viæ omnes latrociniis infestæ sunt, mare naufragiis infame; res humanæ fragiles, erroribus obnoxius intellectus, voluntas cupiditate deprauata, spes fallaces, inanes cogitationes, incertæ prouidentiæ nostræ: sola in Deo salus. Hunc si eo timoris & amoris affectu prosecuti fuerimus, quo filius patrem; si eâ submissione animi venerati fuerimus, quâ seruus dominum; si denique non mandatis solùm, sed nutibus eius obsecuti fuerimus, vt figmentum figulo; salua nobis sunt omnia. Deo duce & auspice tuti erimus ab huius vitæ periculis, immunes à naufragiis.

Extra Deũ non est salus.

Solent viatores, ait Epictetus, si viam latrociniis audierint infestari, non soli iter ingredi, sed vel comites operiri, vel Legato, Quæstori, Proconsuli se socios adiungere. Haud dissimile quid facit sapiens, inquit, in hoc mundo. Multa latrocinia sunt, tyranni, tempestates, egestas, iactura charissimorum. Quo pacto hanc vitam transibis incolumis? quis comitatus tutum te reddet? An diuitis illius, aut Consularis? At ipse spoliabitur, plorabit, lugebit. Quem igitur fructum inde capiam? Quid verò si comes ille meus in me conuersus latro fiat, quid faciam? At amicus ero Cæsari.

Epictetus l. 3. Differt. Arrian. c. 26.

Deo duce vitã securè transimus.

Quando iſtud erit? & quid non ibi plenum periculi? & per quot pericula peruenitur ad maius periculum? Quid ſi deinde calumniis impetitus ex aulâ pulſus fueris, quò tandem recedes? An in ſolitudinem? dic ſodes, eò febris non venit, aut egeſtas, aut cupiditas? Quid ergo profeceris? Nullúmne ergo comitem inueniam fidelem, ſecurum, inſidiarum expertem? Imò verò ſic prudens ſecum conſiderat, & hanc init rationem, ſi Deo ſe dederit, iter ſe tutò confecturum. Quid eſt hoc ipſum, dedere ſe Deo? vt quod ille voluerit, & ipſe velit; & quod ille noluerit, nec ipſe velit.

Quid ſit tradere ſe Deo.

Quod alibi latiùs exponit idem ille ſublimis ſenex, dum monet ita cum Deo loquendum: Vtere me vbi lubet, & vt lubet; mente tecum conſentio. Nihil recuſo omnium, quæ tibi videbuntur. Quocumque me voles, ducito: quam veſtem lubet, induito. Magiſtratum me gerere vis? priuatam agere vitam? manere? exulare? in egeſtate, in opibus degere? Ego te in his rebus omnibus apud homines defendam. Hoc eſt reuerà Deo obtemperare, & hic potiſſimus cultus quem à nobis exigit.

Aut ſi latiùs hoc nomen diuini cultûs & obſequij ſumere volumus, Optimus animus, pulcherrimus Dei cultus eſt. Nam, vt rectè ait Lactantius, Chriſtianorum omnis religio eſt, ſine ſcelere & ſine maculâ viuere. Quod ne Ethnici quidem ignorarunt ita decere. ſatis enim diſertè Cicero, Dei cultus optimus eſt, inquit, idemque caſtiſſimus & ſanctiſſimus, pleniſſimuſque pietatis, vt eum ſemper purâ, integrâ, incorruptâ & mente & voce veneremur. Neque enim in victimis, inquit Seneca, licet opimæ ſint, auroque præfulgeant, Deorum eſt honos, ſed piâ ac rectâ voluntate venerantium. Itaque boni, etiam farre ac fitillâ religioſi ſunt; mali verò

Lactantius lib. 5. c. 9.

Mens pia & immaculata, optimus Dei cultus.

Cic. lib. 2. de Naturâ deor. c. 18.

Senec. lib. 1. de Benefic. c. 6.

non

non effugiunt impietatem, quamuis aras ſanguine multo cruentauerint.

In id igitur incumbamus, vt Deum ſincero affectu diligamus, timore veneremur, religione colamus: in hoc, inquam, toto pectore incumbamus, ſi rebus noſtris conſulere, & officij Chriſtiani partes explere volumus. *Hoc eſt enim omnis homo*, ait Eccleſiaſtes, id eſt, in hoc ſumma hominis perfectio conſiſtit, hac de causâ vitam rationis compotem accepit, hic finis eius, vitæque & actionum omnium ſcopus eſt, hoc homini multis de cauſis expedit, hoc ſe præſtat hominem, hæc eius in hac mortali vitâ beatitudo. & quos non intereà ſenſus parit huius ſententiæ fecunditas?

Duos tamen ex omni numero ſeligam, qui nos potiſſimùm ad amorem cultumque Deo exhibendum permouere poſſunt: quia nimirum ita neceſſe eſt, & quia ſummopere expetendum.

Neceſſitas diuini obſequij.

Vide Alphonſ. Rodrig. Part. 1. Tract. 1. c. 15.

Neceſſitatem nobis imponit ipſa vita quam ducimus. D. Bernardum frequenti ſermone hæc verba vſurpare conſueuiſſe accepimus: Bernarde, Bernarde, ad quid veniſti? ac tantumdem de Magno Arſenio traditur, hac voce frequenter ſibi ſtimulos ad virtutem ſubieciſſe: Arſeni, Arſeni, ad quid veniſti? Eadem quæſtione nos ipſos frequenter excitare ac perurgere debemus: Quam ob cauſam communem hanc lucem haurimus? quo fine ſpiritum ac vitam ducimus? quæ noſtræ ſunt partes in hoc vitæ munere? nónne vt auctorem eius diligamus & veneremur? Si hæc vitæ noſtræ ſeu cauſa ſeu ſcopus eſt, quid toties in varia ſtudia diſtrahimur? nugiſque plauſibilibus occupati, toto vitæ tempore nihil minùs quàm viuimus?

Videas quoſdam augendæ rei familiari intentos om-

Vana hominũ occupationes neglecto Deo.

nia fora peruagari, omnes callere nundinas, versare Kalendarium, computare fœnus; de Deo aut æternâ salute nulla cogitatio: alij merces exoticas aut castra secuti, terras omnes ac maria peruagantur; & cùm voluntario sese exilio proscripserint, non magis à patriâ quàm à seipsis exulant, nec Dei memores, nec sui. Aliorum inconsultus vanusque cursus est, qualis formicis per arbusta repentibus, quæ in summum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. Quorumdam quasi ad incendium currentium misereberis, vsque eò impellunt obuios, & se aliosque præcipitant: cùm interim cucurrerint aut salutaturi aliquem non resalutaturum, aut lecticam alicuius prosecuturi, deinde domum cum vacuâ redeuntes lassitudine, iurant nescisse seipsos quare exierint, postero die erraturi per eadem illa vestigia. Alij in infimis ministeriis desudantes, & instar formicarum maiora corpusculis onera baiulantes, dum interim diuinum cultum in postremis habent, operosè nihil agunt. vix enim ab illis impetres, vt semel quaque hebdomade dimidiam horam diuinis mysteriis impendant. Denique ex iis quos magna felicitas grauat, audias nonnullos inter clientium greges, aut causarum actiones, aut ceteras honestas miserias exclamare: Mihi viuere non licet.

Seneca de Tranquill. anim. c. 11.

Seneca de Breuit. vitæ, c. 7.

Et hi plerumque homines frugi, rerumque suarum benè gerentes appellantur. ego verò ne homines quidem dicendos esse contendo, quibus nihil minus cordi sit, quàm quod est hominis.

Ea potissimũ homini curanda quæ hominis sunt.

Cùm D. Dorotheus aliquando cubiculum infirmorum visitaret, cuius cura discipulo eius Dositheo incumbebat, sensit hic titillationem quamdam vanæ gloriæ, eamque Magistro confessus, Videor mihi, inquit,

Alphons. Rodr. Exercit. perf. p. 1. Tra. 1. c. 1.

quit, operam meam egregiè tibi probasse. Vides vt lecti decenter compositi sint? instrumentum omne mundum ac splendidum? Respondit Dorotheus: Quid hæc ad summam vocationis tuæ? Bonus quidem famulus es, sed non continuò bonus Religiosus. Ita plerique eorum quos modò tetigi, id assequuntur fortassis, vt boni sint opifices, boni mercatores, boni causidici; sed non idcircò id adepti sunt quod est homini proprium, vt viri boni sint.

Id in homine laudandum est, ait Seneca, quod ipsius est. Familiam formosam habet, & domum pulchram? multum serit, multum fœnerat? nihil horum in ipso est, sed circa ipsum. Lauda in ipso quod proprium est hominis. Quæris quid sit? Animus & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo: consummatur itaque eius bonum, si id adimpleuit, cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio exigit? Rem facillimam, secundùm naturam viuere, id est, vt non tantùm Christiani, sed præcipui quique Philosophorum, teste Clemente Alexandrino, interpretantur, Deo obtemperare, Deum sequi, Deo assimilari. *Hoc est enim omnis homo.*

Seneca Epist 41.

Vide Lips. in M nuduct. lib. 2. Diss. 19.

Alter sensus quem ex his verbis elicio, hic est: Ita prorsus expedit homini. Quid enim honestius mortali potest excogitari? quid conducibilius? quid suauius? quàm immortali Deo obsequium cultumque præstare? Scio paradoxum hoc esse iis qui nihil sublime cogitant, sed toti aut rerum fluxarum curis, aut voluptatum cœno immersi, contemnunt piorum gemitus, labores auersantur, vltronea supplicia Dei amore suscepta cachinnis exsibilant: ignari scilicet quanta merces piis illis laboribus & suppliciis sit constituta;

Vulgus piorum vitam contemnit.

August. in Psal. 127. tuta; nec vmquam experti, quod ait D. Augustinus, dulciores esse lacrymas orantium, quàm gaudia theatrorum.

Idē Conc. 2. in Ps. 48. *Felicitas eorum qui Deum colunt.* Quare idem Augustinus alio loco superbum illorum contemptum generosè contemnit. Tumeant modò superbi, inquit, & diuites huius sæculi, impij bonis insultent, & dicant: Quid plus habetis quia Christum habetis? Respondeant fideles, si verè fideles sunt: Immò verò quid non habemus dum Christum habemus? Quid enim non possidet, qui habentem omnia possidet? Sed nox est, nondum videtur quod tenemus. Non quiescant interim manus à bonis operibus. Dicit enim Propheta: *In die tribulationis meæ Deum exquisiui, manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus sum.* (Psal. 76, 3.)

Habet enim diuini obsequij professio nescio quid eximium, nullis mundi bonis ac gaudiis conferendum. Habent virtutes omnes, quibus Deo cultum exhibemus, suam quamdam dignitatem, sed fastuosis hominibus inaccessam; suas quasdam diuitias, sed auaris nimisquam reconditas; suas quasdam delicias, sed profano palato incompertas. Sed qui Deo se totos tradiderunt, norunt reconditos hos thesauros eruere. Sciunt enim, quanta sit in obedientiâ libertas, quanta iucunditas in labore, quantæ in oratione deliciæ, quanta in humilitate dignitas, quanta in conflictatione pax, quanta nobilitas in patientiâ, quanta in infirmitate perfectio. (Vide Campian. Epist. ad Nouit. Brunenses.)

Itaque vnum illorum suspirium, quo cælum anhelant, præstat effusissimis theatrorum clamoribus, quibus profani delectantur; vna spiritualis collocutio, cui

cui intersunt Angeli, superat istorum congressiones, & impura symposia, in quibus pocula propinant dæmones; vna diecula Deo consecrata dignior est istorum ætate vniuersâ, quam profundunt in luxu.

Quid plura? Si dignitatem spectamus, maximum & pulcherrimum hominis munus est Deo ministrare, ait Aristides. & Philo, Seruire Deo, inquit, maxima est gloria, non modò libertate maior, sed etiam diuitiis, & Principatu, & omnibus rebus, quas mortales admirantur, pretiosior. Si lucra consectamur, ab hoc diuino obsequio merces pendet æternæ beatitatis. Si voluptate pascimur, quid amore diuino potest esse iucundius? Quid suauius, quàm cælestem illum beatarum mentium concentum in terris æmulari, Deique laudes quàm frequentissimè modulari?

Deo seruire, res maxima est. Aristides Orat. pro IV. viris. Philo lib. de Cherubim.

Hoc ego quidem munere libenter omnium vice fungar, ait Epictetus. quid enim aliud præstare possum iam senex & claudus? Etenim si luscinia essem, facerem quod solent lusciniæ; si cygnus, cygni more canerem: nunc rationis particeps cùm sim, hymno celebrandus est mihi Deus. hoc meum munus est, hoc exequor; neque stationem hanc deseram quoad licuerit, & vos ad eamdem cantilenam hanc exhortabor. Ita Philosophus ille qualicumque Dei cognitione tinctus.

Epict. l. 1. Diss. c. 16.

Nos autem Christiani quo tandem animo erimus? nos, inquam, sanctissimis legibus & præceptis ad omnem pietatem & religionem instituti, non libentissimè diuino cultui & encomiis vacabimus? En admirabilis ille senex non animo minùs quàm corpore claudus, generosè tamen ad hanc pietatem nobis præiuit: & nos, quia talis præiuit, pudet sequi? Ego verò sequor,

& lubens quidem: & ſiquid hoc Opere probè ſaneque dictum eſt, diuinæ bonitati cum gratiarum actione conſecro; & ne quis alicunde fortaſſis humanæ laudis appetitus obrepat, hanc omnem, vti par eſt, in Deum refundo, & cum hac doxologiâ finio:

REGI SÆCVLORVM
IMMORTALI ET INVISIBILI
SOLI DEO
HONOR ET GLORIA.

INDEX

INDEX POEMATVM SEV CARMINVM QVÆ HOC OPERE SPARSIM CONTINENTVR.

Pha-

INDEX
RERVM ET VERBORVM
MEMORABILIVM:

In quo notandum, ea quæ litterâ rotundâ Romanâ imprimuntur, ad Metricam paraphrasin pertinere; quæ verò litterâ Italicâ, ad Prosam exegesin.

A.

Ami-

Augu-

Dei

E.

Elee-

G.

H.

Hono-

Inui-

Iustus

M.

Mors

N.

O.

Obe-

Pro-

inex-

Viuus

SVMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

FERDINANDI II. Diuinâ fauente clementiâ electi Romanorum Imperatoris ſemper Auguſti Diplomate cautum eſt; nequis intra Romani Imperij & Regnorum ac Dominiorum ſuorum hereditariorum fines, Societatis IESV Patrum Opera citra conſenſum eorumdem Patrum & Auctorum deſuper obtentum imprimere, vel recudere, aut alibi recuſa inferre aut vendere præſumat. Qui ſecùs faxit, præter Librorum omnium confiſcationem, viginti marcharum auri puri pœnâ mulctabitur, vti latiùs patet ex Diplomate dato Viennæ die IV. Aug. M. DC. XXVI.

Signat.

FERDINANDVS.

Petrus Henricus à Stralendorff.

Ad mandatum Sac. Cæſ. Maieſtatis proprium,

Hermannus à Queſtenbergh.

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS.

EGO infraſcriptus Societatis IESV per Flandro-Belgicam Præpoſitus Prouincialis, pro poteſtate mihi factâ ab Admodum R. P. Mutio Vitelleſco Societatis noſtræ Præpoſito Generali, permitto, vt Liber, qui inſcribitur Speculum Vanitatis, ſiue Eccleſiaſtes ſolutâ ligatâque oratione dilucidatus per P. Ioannem Tollenarium Societatis noſtræ Theologum, ab eiuſdem Societatis deputatis Theologis examinatus & approbatus, typis diuulgetur, & vt iuxta Priuilegium Cæſareum Societati noſtræ conceſſum, ſoli Balthaſari Moreto Antuerpienſi Typographo eumdem imprimere & recudere liceat. In cuius rei fidem haſce manu meâ ſubſcriptas, & officij mei ſigillo munitas dedi Antuerpiæ XII. Ianuarij M. DC. XXXV.

Fredricus Taſſis.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS IV. Hiſpaniarum & Indiarum Rex Catholicus, ac Potentiſſimus Belgarum & Burgundionum Princeps, Diplomate ſuo ſanxit; nequis *Ioannis Tollenarij Speculum Vanitatis, ſiue Eccleſiaſten ſolutâ ligatâque oratione dilucidatum*, præter Balthaſaris Moreti voluntatem vllo modo intra ſexennium imprimat, aut alibi terrarum impreſſum in Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaléve habeat. Qui ſecùs faxit, confiſcatione Librorum & aliâ graui pœnâ mulctabitur, vti latiùs patet ex litteris datis Bruxellæ XI. Septembris, M. DC. XXXIV.

Signat.

Steenhuyſe.

APPROBATIO CENSORIS.

ECCLESIASTES ELVCIDATVS, ſiue Salomonis Eccleſiaſtæ Philoſophia ac morum Doctrina, per R. P. Ioannem Tollenarium Brugenſem, Societatis IESV Theologum, nouâ & eleganti inuentione, tum ſolutæ tum ligatæ orationis Paraphraſibus atque Exegeſibus perpetuo Commentario adornatus, quem vidi, iudicioque meo approbaui, poteſt in lucem emitti; cùm ſit plenus præclaris honeſtæ vitæ documentis, & nil contineat ſanæ fidei ac bonis moribus aduerſum, imò Pancarpium quoddam ſit ex ſacræ profanæque litteraturæ theſauris decerptum, & ad oculum oſtendat, quàm ſit Ethnica Philoſophia Ethicorum Salomoniæ ſapientiæ parallela. Ita cenſui Antuerpiæ XIII. Auguſti, M. DC. XXXIV.

Gaſpar Eſtrix S. Theol. Canonicus ac Plebanus Antuerpiæ.